

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI
KURUMLAR SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

ELEŞTİREL JEOPOLİTİK YAKLAŞIM
ÇERÇEVESİNDE KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI:
GAZETELERİN İNCELENMESİ (HÜRRİYET,
MİLLİYET, CUMHURİYET, MİLLÎ GAZETE)

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Beyzade Nadir ÇETİN

HAZIRLAYAN
İsmail BAYDİLİ

ELAZIĞ-2020

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI
KURUMLAR SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

**ELEŞTİREL JEOPOLİTİK YAKLAŞIM ÇERÇEVESİNDE
KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI: GAZETELERİN İNCELENMESİ
(HÜRRİYET, MİLLİYET, CUMHURİYET, MİLLİ GAZETE)**

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Beyzade Nadir ÇETİN

HAZIRLAYAN
İsmail BAYDİLİ

Jürimiz, .../.../2020 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği/oy çokluğu ile başarılı bulmuştur.

Jüri Üyeleri:

1. Prof. Dr. Yusuf Cemalettin ÇOPUROĞLU
2. Prof. Dr. Taner TATAR
3. Prof. Dr. Ersan ERSOY
4. Doç. Dr. Beyzade Nadir ÇETİN
5. Doç. Dr. Emrah AYDEMİR

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ömer Osman UMAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Doktora Tezi**

**Eleştirel Jeopolitik Yaklaşım Çerçevesinde
Kıbrıs Barış Harekâtı: Gazetelerin İncelenmesi (Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet,
Milli Gazete)**

İsmail BAYDİLİ

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

Kurumlar Sosyolojisi Bilim Dalı

Elazığ – 2020, Sayfa: XV+357

Kıbrıs Türkiye için hem jeopolitik hem de stratejik açıdan oldukça değerlidir. Kıbrıs'ın kontrolünün başka bir toplum ya da devletin elinde olması Türkiye'yi zora sokacak durumların yaşanmasına neden olabilecektir. Bu nedenle Türkiye 20 Temmuz 1974 tarihinde adaya bir harekât düzenleyerek Kıbrıs'ın en azından belirli bir oranının Kıbrıslı Türklerin kontrolünde kalmasını sağlamıştır. Fakat bu harekâtı gerçekleştirmeden önce içeride ve dışarıda harekâta sebep olacak haklı gerekçelerin oluşturulması ve bu gerekçelerin kamuoyuna doğru anlatılması gerekmektedir. Dönemin hükümeti bu gerekçeleri iç ve dış kamuoyuna aktarabilmek için eleştirel jeopolitik yöntemleri kullanmıştır.

Çalışma, 37. Hükümetin Kıbrıs Barış Harekâtı sürecindeki söylem ve eylemlerini eleştirel jeopolitik açıdan değerlendirmektedir. Kitle iletişim araçlarının popüler yapıları ciddi bir etki gücüne sahiptir. 37. Hükümet de bu etki gücünü kullanarak, kamuoyunda bir fikir birlikteliği oluşmasını sağlamıştır. 20 Temmuz 1974 günü geldiğinde Türk kamuoyu Kıbrıs Barış Harekâtı'nın destekçisi ve savunucusu halini almıştır. Böylece 37. Hükümet Kıbrıs ile ilgili yaptığı eylemlerde Türk kamuoyundan hiçbir eleştiri almamıştır.

37. Hükümet'in göstermiş olduğu bu çaba, eleştirel jeopolitik bir hamledir. Basın söylemleri yolu ile temsiller ve tasavvurlar oluşturularak, mağdur Kıbrıs ve Kıbrıslılar, kurtarılmış ve “Yavruvatan Kıbrıs”ın kurulması için ilk hamle gerçekleştirilmiştir.

Bu kapsamda 37. Hükümetin kuruluş günü olan 26 Ocak 1974 tarihinden, Harekât günü olan 20 Temmuz 1974 tarihine kadarki Hürriyet Gazetesi, Milliyet Gazetesi, Cumhuriyet Gazetesi ve Milli Gazete'deki haberler gün gün incelenmiş, oluşturulan söylem, temsil ve tasavvurların eleştirel jeopolitik yaklaşımla izi sürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Eleştirel Jeopolitik, Popüler Jeopolitik, Söylem, Gazete Analizi

ABSTRACT**Doctoral Thesis****In the Critical Geopolitical Approach Cyprus Peace Operation: Newspaper
Review(Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, Milli Gazete)****İsmail BAYDİLİ****Fırat University****Institute of Social Sciences****Sociology Department****Department of Sociology of Institutions****Elazığ - 2020, Page: XV+357**

Cyprus is very valuable to Turkey both geopolitically and strategically. If Cyprus control is in the hands of another state or nation, it could cause situations that might put Turkey in difficult conditions. This is the reason Turkey launched an operation on the island on July 20, 1974, ensuring that at least a certain proportion of Cyprus remained under the control of Turkish Cypriots. However, before carrying out this operation, it was necessary to create internal and external justified reasons that will cause the operation, and these reasons should be explained clearly to the public. The government of the period used critical geopolitical methods to convey these justifications to the internal and external public.

The study evaluates the discourse and actions of the 37th government during the Cyprus peace operation from a critical geopolitical perspective. The popular structures of the mass media have a serious and impactful power. The 37th government used this power of influence to create unity in the public opinion. On July 20, 1974, the Turkish public became supporters and advocates of the Cyprus Peace Operation. Thus, the 37th Government received no criticism from the Turkish public in its actions regarding Cyprus.

This effort by the 37th Government is a critical geopolitical move. By creating representations and conceptions through media discourse, the first move for rescuing

aggrieved Cyprus and the Cypriots, and the establishment of “young native Cyprus” was carried out.

From January 26, 1974, the day of the establishment of the 37th government to July 20, 1974, the day of the operation, news by Hürriyet newspaper, Milliyet newspaper, Cumhuriyet newspaper and Milli newspaper has been examined day by day and the discourse, representation and conceptions created have been traced with critical geopolitical approach.

Keywords: Cyprus, Critical Geopolitics, Popular Geopolitics, Discourse, Media Analysis

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER	VI
TABLolar LİSTESİ	X
GÖRSELLER LİSTESİ.....	XI
ÖN SÖZ	XIII
KISALTMALAR	XIV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. JEOPOLİTİK NEDİR?	14
1.1. Jeopolitiğin Unsurları.....	20
1.1.1. Jeopolitiğin Değişmeyen Unsurları	20
1.1.1.1. Coğrafi Konum	21
1.1.1.2. Sınırlar ve Coğrafi Bütünlük.....	21
1.1.1.3. Ülkenin Büyüklüğü ve Kaynakları	22
1.1.2. Jeopolitiğin Değişken Unsurları	22
1.1.2.1. Siyasi Yapı.....	22
1.1.2.2. Askeri Yapı	23
1.1.2.3. Nüfus Yapısı	23
1.1.2.4. Bilimsel ve Teknolojik Yapı.....	24
1.1.2.5. Psiko-Sosyal ve Kültürel Yapı.....	24
1.2. Jeopolitiğin İşlevi	24
1.2.1. Açıklama ve Yönlendirme İşlevi.....	25
1.2.2. Tasarım İşlevi	25
1.2.3. Uyarılama İşlevi	26
1.2.4. Güç Yönetimi İşlevi	26
1.2.5. Milli Güvenlik Siyaseti Oluşturma ve Uygulama İşlevi	26
1.3. Jeopolitik Teoriler	27
1.3.1. Klasik Jeopolitik Teoriler	27
1.3.1.1. Biyolojik Devlet.....	28
1.3.1.2. Deniz Hâkimiyet Teorisi.....	29
1.3.1.3. Kara Hâkimiyet Teorisi	31
1.3.1.4. Hava Hâkimiyet Teorisi.....	34

1.3.1.5. Kenar Kuşak Teorisi	35
1.3.2. Çağdaş Jeopolitik Teoriler	36
1.3.2.1. Büyük Satranç Tahtası	37
1.3.2.2. Medeniyetler Çatışması	39
1.3.2.3. Tarihin Sonu	42
1.4. Eleştirel Jeopolitiğin Gelişmesine Etki Eden Düşünce Akımları	43
1.4.1. Postmodernizm	43
1.4.2. Post-yapısalcılık	45
1.4.3. Feminizm	48
1.4.4. Oryantalizm	51
1.4.5. Konstrüktivizm	54
1.4.6. Kolonyalizm ve Postkolonyalizm	56
1.4.7. Frankfurt Okulu ve Eleştirel Teori	60
1.4.8. Risk Toplumu	62
1.4.9. Küreselleşme	65
1.4.10. Bilgi-İktidar Kuramı	68
1.4.11. İngiliz Okulu	71
1.4.12. Simülasyon Kuramı	74
1.4.13. Yapisöküm	75
1.5. Eleştirel Jeopolitik	79
1.5.1. Eleştirel Jeopolitiğin Kaynağı	82
1.5.2. Eleştirel Jeopolitiğin Kapsamı	85
1.5.3. Eleştirel Jeopolitiğin Amacı	92
1.5.4. Eleştirel Jeopolitik ile Klasik Jeopolitik Arasındaki Farklar	95
1.5.5. Eleştirel Jeopolitik ile İlişkili Kavramlar	97
1.5.5.1. Eleştirel Jeopolitik ve Söylem İlişkisi	97
1.5.5.2. Eleştirel Jeopolitik ve Mekân İlişkisi	103
1.5.5.3. Eleştirel Jeopolitik ve Kimlik İlişkisi	109
1.5.5.4. Eleştirel Jeopolitik ve Öteki/Biz İlişkisi	111
1.5.6. Eleştirel Jeopolitikte Tahayyül/Tasavvur Oluşturma	114
1.5.7. Eleştirel Jeopolitiğin Türleri	117
1.5.7.1. Formel Jeopolitik	117
1.5.7.2. Pratik Jeopolitik	121
1.5.7.3. Popüler Jeopolitik	124

İKİNCİ BÖLÜM

2. KIBRIS VE KIBRIS BARIŞ HAREKÂTLARI	141
2.1. Kıbrıs'ın Genel Değerlendirilmesi	141
2.1.1. Kıbrıs'ın Jeopolitik Önemi	141
2.1.2. Kıbrıs'ın Türkiye Açısından Önemi	143
2.2. Kıbrıs Tarihi	144
2.2.1. Osmanlı Öncesi Kıbrıs	144
2.2.2. Osmanlı Dönemi Kıbrıs.....	145
2.2.3. İngiltere Dönemi Kıbrıs.....	148
2.2.4. Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi	153
2.2.4.1. Makarios'a Yapılan Darbe.....	156
2.2.4.2. Darbeye Karşı İngiltere ve ABD'nin Tutumu	162
2.2.4.3. Darbeye Karşı Türkiye'nin Tutumu	163
2.3. I. Kıbrıs Barış Harekâtı	166
2.4. I. Kıbrıs Barış Harekâtı Sonrası Gelişmeler.....	170
2.4.1. I. Cenevre Konferansı.....	170
2.4.2. II. Cenevre Konferansı	173
2.5. II. Kıbrıs Barış Harekâtı	176
2.6. II. Kıbrıs Barış Harekâtı Sonrası Gelişmeler	179
2.6.1. Makarios'un Dönüşü	180
2.6.2. KTFD İlanı	181
2.6.3. Viyana Görüşmeleri.....	182
2.6.4. Ambargo	184
2.7. Gazetelerin Analizleri	187
2.7.1. Makarios'a Yapılan Darbe Öncesi Kıbrıs Haberlerinin Eleştirel Jeopolitik Yaklaşım Çerçevesinde Aylara Göre Değerlendirilmesi.....	187
2.7.1.1. Ocak Ayı Haberlerinin Değerlendirilmesi.....	189
2.7.1.2. Şubat Ayı Haberlerinin Değerlendirilmesi	198
2.7.1.3. Mart Ayı Haberlerinin Değerlendirilmesi.....	205
2.7.1.4. Nisan Ayı Haberlerinin Değerlendirilmesi	212
2.7.1.5. Mayıs Ayı Haberlerinin Değerlendirilmesi	218
2.7.1.6. Haziran Ayı Haberlerinin Değerlendirilmesi.....	219
2.7.1.7. Temmuz Ayı Haberlerinin Değerlendirilmesi	220
2.7.2. Makarios'a Yapılan Darbe Öncesi Kıbrıs Haberlerinin Eleştirel Jeopolitik Yaklaşım Çerçevesinde Genel Değerlendirilmesi	222

2.7.3. Haberlerle Oluşturulan Tasavvurlar	227
2.7.3.1. Kıbrıs Tasavvuru.....	227
2.7.3.2. Rum Tasavvuru.....	233
2.7.3.3. Yunan Tasavvuru	236
2.7.3.4. Yavru Vatan Tasavvuru	241
2.7.3.5. Federatif Sistem Tasavvuru	243
2.7.3.6. Kıbrıs Statejik Açıdan Önemlidir Tasavvuru	247
2.7.3.7. Dünya Bizi Destekliyor Tasavvuru.....	250
2.7.4. Oluşturulan Tasavvurların Yabancı Gazete Haberleri ile Desteklenmesi ...	256
2.7.5. Makarios’a Yapılan Darbe Sonrası Kıbrıs Haberlerinin Eleştirel Jeopolitik Yaklaşım Çerçevesinde Günlere Göre Değerlendirilmesi.....	259
2.7.5.1. 16 Temmuz Gazetelerinin Değerlendirilmesi.....	261
2.7.5.2. 17 Temmuz Gazetelerinin Değerlendirilmesi.....	270
2.7.5.3. 18 Temmuz Gazetelerinin Değerlendirilmesi.....	282
2.7.5.4. 19 Temmuz Gazetelerinin Değerlendirilmesi.....	292
2.7.6. Makarios’a Yapılan Darbe Sonrası Kıbrıs Haberlerinin Eleştirel Jeopolitik Yaklaşım Çerçevesinde Genel Değerlendirilmesi	301
2.7.7. Kıbrıs Meselesine Uluslararası Alanda Oluşan Tepkiler ve Bu Tepkilerin Gazete Haberlerine Yansıması.....	308
2.7.8. Gazetelerde Yayınlanan Karikatürlerin Eleştirel Jeopolitik Çerçeve Değerlendirilmesi	316
2.7.8.1. Milliyet Gazetesinde Yayınlanan Karikatürler	316
2.7.8.2. Cumhuriyet Gazetesinde Yayınlanan Karikatürler	320
2.7.8.3. Hürriyet Gazetesinde Yayınlanan Karikatürler	323
SONUÇ VE TARTIŞMA	324
KAYNAKÇA.....	335
EKLER	356
Ek 1. Orijinallik Raporu.....	356
ÖZ GEÇMİŞ	357

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Agnew ve Corbridge'e Göre Jeopolitik Düzen ve Söylem	88
Tablo 2: Klasik Jeopolitik ile Eleştirel Jeopolitiğin Farkları:	96
Tablo 3: Darbe Öncesi Gazetelerde Yayınlanan Haberlere İlişkin Veriler	222
Tablo 4: Darbe Sonrası Gazetelerde Yayınlanan Haberlere İlişkin Veriler	302

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 1: Hz. Muhammed’e hakaret eden karikatürlere tepki gösterilen yerler.....	106
Görsel 2: Soğuk Savaş sürecinde Ülkelerin Desteklediği Taraflar:.....	128
Görsel 3: Soğuk Savaş Dönemi Amerika’da Yayınlanan Çizgi Roman Kapağı	130
Görsel 4: Soğuk Savaş Dönemi Amerika’da Yayınlanan Çizgi Roman Kapağı Örneği.....	131
Görsel 5: National Geographic Magazine, October 2003 Dergisi Kapağı	135
Görsel 6: 25.01.1974, Milli Gazete.....	190
Görsel 7: 28.01.1974, Milliyet Gazetesi	191
Görsel 8: 08.01.1974, Cumhuriyet Gazetesi.....	193
Görsel 9: 29.01.1974, Milliyet Gazetesi	196
Görsel 10: 25.02.1974, Milliyet Gazetesi	200
Görsel 11: 25.02.1974, Hürriyet Gazetesi	202
Görsel 12: 30.03.1974, Milli Gazete.....	210
Görsel 13: 30.03.1974, Hürriyet Gazetesi	211
Görsel 14: 12.04.1974, Milliyet Gazetesi	213
Görsel 15: 28.01.1974, Hürriyet Gazetesi (1), 08.03.1974, Milli Gazete (2), 28.04.1974, Cumhuriyet Gazetesi (3), 12.06.1974, Milliyet Gazetesi (4). 229	
Görsel 16: 12.06.1974, Milliyet Gazetesi (1), 18.03.1974 Milliyet Gazetesi (2), 12.06.1974, Cumhuriyet Gazetesi (3), 12.06.1974, Milliyet Gazetesi (4), 23.04.1974, Cumhuriyet Gazetesi (5), 08.01.1974, Milliyet Gazetesi (6), 09.01.1974, Milliyet Gazetesi (7).	230
Görsel 17: 11.05.1974, Milliyet Gazetesi	234
Görsel 18: 11.05.1974, Milliyet Gazetesi	234
Görsel 19: 14.04.1974 Cumhuriyet Gazetesi.....	238
Görsel 20: 09.07.1974, Hürriyet Gazetesi	240
Görsel 21: 02.03.1974, Milli Gazete.....	242
Görsel 22: 13.04.1974, Milli Gazete.....	249
Görsel 23: 22.02.1974, Hürriyet Gazetesi	252
Görsel 24: 25.02.1974, Hürriyet Gazetesi	253
Görsel 25: 22.04.1974-03.02.1974, Milliyet Gazetesi.....	254
Görsel 26: 30.03.1974, Milliyet Gazetesi	256

Görsel 27: 16.07.1974, Milliyet Gazetesi, Milli Gazete, Cumhuriyet Gazetesi, Hürriyet Gazetesi	266
Görsel 28: 17.07.1974 Cumhuriyet Gazetesi	275
Görsel 29: 18.07.1974, Hürriyet Gazetesi	289
Görsel 30: 18.07.1974, Hürriyet Gazetesi	291
Görsel 31: 16.07.1974, Milliyet Gazetesi, Milli Gazete, Cumhuriyet Gazetesi, Hürriyet Gazetesi	293
Görsel 32: Darbe Sonrası İlk Kıbrıs Fotoğrafı 1	305
Görsel 33: Darbe Sonrası İlk Kıbrıs Fotoğrafı 2.....	306
Görsel 34: 17.07.1974, Hürriyet Gazetesi ve Milliyet Gazetesi	307
Görsel 35: 17.07.1974, Milliyet Gazetesi	311
Görsel 36: 18.07.1974, Hürriyet Gazetesi	314
Görsel 37: 18.09.1974, Milliyet Gazetesi	316
Görsel 38: 19.07.1974, Milliyet Gazetesi	317
Görsel 39: 19.07.1974, Milliyet Gazetesi	318
Görsel 40: 19.07.1974, Milliyet Gazetesi	319
Görsel 41: 17.07.1974, Cumhuriyet Gazetesi	320
Görsel 42: 19.07.1974, Cumhuriyet Gazetesi	322
Görsel 43: 19.07.1974, Hürriyet Gazetesi	323

ÖN SÖZ

İktidarlar eylemlerini haklı gerekçelerle ifade etmek ve gerek ulusal gerek uluslararası kamuoyunda olumlu bir algı oluşturabilmek için belirli yöntemler kullanırlar. Bu yöntemlerden birisi de medya içeriklerini kontrol ederek algıları belirlemeye çalışmaktır. İktidarlar hem meşruiyet kazanmak hem de iktidarın devamını sağlayabilmek için kamuoyuna eylemlerini açıklayan haklı gerekçeler sunmak zorundadır. Demokratik sistemlerde seçimle gelen iktidarların halkı ikna edemediği bir durumda tekrar iktidar olma şanslarını kaybetme ihtimali de düşünüldüğünde bu ikna sürecinin önemi bir kat daha artmaktadır.

Kıbrıs Barış Harekâtı'nın hazırlık sürecinde Türkiye'yeleştirel jeopolitik yöntemle kamuoyunun algılarını güçlendirmiştir. Günümüzde kamuoyunun desteğini almadan eylemleri gerçekleştirmek iktidarları ciddi sıkıntılara düşürebilir. Bu nedenle kamuoyu desteği almak oldukça önemlidir. Türkiye'de harekât döneminde kamuoyu desteğini almak istemiş ve bu doğrultuda çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Bu çalışma 37. Hükümetin Kıbrıs Barış Harekâtı'na yönelik gazeteler aracılığı ile kamuoyu oluşturma politikası incelemiştir.

Çalışmanın teorik altyapısının oluşmasında önemli desteği olan, yönlendirici ve motive edici tavrı ile sürekli yanımda olan Sayın Hocam Doç. Dr. Beyzade Nadir ÇETİN'e teşekkürlerimi sunarım. Tez izleme komitesinde yer alan ve çalışmayı ilk gününden itibaren ilgi ile takip ederek değerli katkıları ile çalışmanın zenginleşmesini sağlayan Prof. Dr. Yusuf Cemallettin ÇOPUROĞLU ve Doç. Dr. Emrah AYDEMİR hocalarıma teşekkür ederim.

Çalışmanın, Kıbrıs Tarihi ile ilgili literatür oluşumunda kütüphanesini açan ve fikirleri ile desteğini sürekli hissettiğim değerli hocam Doç. Dr. Yavuz HAYKIR'a ve çalışmamızın her aşamasında ve her konuda destekleyen değerli ağabeyim Doç. Dr. Tuncay Yavuz ÖZDEMİR'e ve birlikte mesai harcadığımız, çalışmanın başarılı bir şekilde nihayetlenmesi için gerekli çalışma ortamının oluşmasında sürekli destekleyen ayrıca akademik tecrübelerini esirgmeden sunan Dr. Öğr. Üyesi Mehmet İlyas BAYINDIR ve Öğr. Gör. Dr. Mevlüde BATUR DEVECİ hocalarıma da şükranlarımı sunarım.

Uzun ve meşakkatli bir yolculuk olan akademik çalışmalarım, ihmal ettiğim ama onların desteğini hep hissettiğim ailem ve dostlarıma da teşekkürü bir borç bilirim.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKEL	: Emekçi Halkın İlerici Partisi
ASAM	: Avrasya Stratejik Araştırmalar Derneği
AT	: Avrupa Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
CENTO	: Merkezi Antlaşma Örgütü (Central Treaty Organization)
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	: Merkezi Haber Alma Teşkilatı (Central Intelligence Agency)
CNN	: Kablolu Haber Ağı (Cable News Network)
ECO	: Ekonomik İş Birliği Teşkilatı
EDEK	: Sosyal Demokrasi için Hareket Partisi
ENOSİS	: Bir Ülkenin Sınırına Dahil olma, İlhak
EOKA	: Kıbrıslıların Ulusal Mücadele Örgütü (Ethniki Organosis Kyprion Agoniston)
EOKA-B	: EOKA'nın Yeniden Aktif Hale Gelmesi
G7	: Ekonomisi En Büyük Yedi Ülke (Group of Seven)
G8	: Sekizler Grubu (Gelişmiş Sekiz Ülkenin Oluşturduğu Oluşum)
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
IMF	: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KTFD	: Kıbrıs Türk Federe Devleti
MC	: Milli Cephe
MSP	: Milli Selamet Partisi
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması
NASA	: Amerikan Ulusal Havacılık ve Uzay Araştırmaları Merkezi
NATO	: Kuzey Atlantik Asamblesi
NBC	: Ulusal Yayın Şirketi (National Broadcasting Company)
RMMO	: Rum Milli Muhafız Ordusu
SEATO	: Güneydoğu Asya Antlaşması

SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TMT	: Türk Mukavemet Teşkilatı
TRT	: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
UDİ	: Tek Taraflı Bağımsızlık İlanı (Unilateral Declaration of Independence)
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

Devletlerin iç ve dış politikalarını tek bir bakış açısı ile analiz etmek doğru bir değerlendirme yapılmasının önüne geçecektir. Politikaların belirlenmesinde birçok değişken etkilidir. Bu değişkenlerden birisi de coğrafyadır. Coğrafi konum bir ülkenin dünya üzerinde nerede olduğunun tespitinden çok daha öte anlamlar taşımaktadır. Özellikle farklı unsurlarla birleştğinde coğrafi konumun yeni anlamlar doğuran bir yönü olduğu gözden kaçırılmamalıdır. 19. yüzyıldan beri bu konular jeopolitik çalışmalarda ele alınmaktadır. Jeopolitik, düşünce merkezine mekânı ve kimliği yerleştirerek “güç” kavramı üzerinden incelemelerde bulunmuş ve uluslararası arenada güç mücadelelerini tanımlayabilecek farklı yaklaşımlar geliştirerek uluslararası ilişkiler disiplinine katkılar sağlamıştır.

Mackinder’in “Kara Hâkimiyet Teorisi”nden itibaren başlayan klasik jeopolitik akım, Soğuk Savaş’ın sonuna kadar etkinliğini sürdürmüştür. Ancak Soğuk Savaş’ın ardından jeopolitik düşüncede değişimler meydana gelmiştir. İki kutuplu dünyanın sona ermesi ile birlikte devletler, tüm iktidarlarını sahip oldukları ideolojiye göre yönetmiş ve politikalarını da bu çerçevede şekillendirmişlerdir. Devletler yenedünya düzeninde kendilerine yönelen tehditleri anlamaya çalışırken bir taraftan da kendi çıkarlarını koruma ve isteklerini elde etmeye çalışmışlardır. Artık jeopolitik kavramı yalnızca konum, genişlik, sınır ve bütünlük gibi coğrafi özellik tanımlamalarından öte sosyal, ekonomik, siyasi, askeri, kültürel ve teknolojik değerleri ön plana alan kuramlarla geliştirilerek değerlendirilmeye başlamıştır. Bu nedenle jeopolitik kavramının dış politika uygulamalarındaki önemi ve etkisi tartışılmaya başlamış ve jeopolitik gerekçelerin kökenine inerek, gerçekliğin nasıl bir yapıda inşa edildiği, sunulduğu ve meşruluk kazandırıldığına ilişkin süreç analizlerine odaklanmıştır.

Ulaşım ve iletişimin gelişmesi ile tüm coğrafyalar artık ulaşılabilir. Bu durum jeopolitiğin klasik anlamdan sıyrılıp, harita üzerinde topografik çalışmalarla sınırlı olmadığını gösterir ve yeni bir boyut kazanmasını sağlar. Klasik jeopolitiğin aksine eleştirel jeopolitik, mekân faktörünü çoğulcu bakış açısıyla ele almaktadır. Eleştirel jeopolitik, devleti merkeze değil odak noktalarından biri haline getirerek bir dünya ekonomi politik kuramını yapmak ve böyle bir dünyayı anlamak üzere ortaya çıkmıştır.

Eleştirel bir kuram sadece belirli bir dünya düzenini koruma ve sürdürme ile ilgili değil; dünya düzeninin nasıl dönüşeceği ya da dönüştürülebileceği üzerinde de

durmalıdır. Uluslararası ilişkilerin eleştirel kuramları ile iç içe olan eleştirel jeopolitik, içinde yaşadığımız dünyayı belirsiz ve kafa karıştırıcı kabul eden dünya politikasının kuramlarını geliştirmeye çalışmaktadır.

Eleştirel jeopolitik, Frankfurt okulunun etkisi ile klasik jeopolitik kuramları içerik ve yöntem açısından yetersiz bularak bu yetersizliğin kaynaklarını tespit etmeyi amaçlar. Eleştirel jeopolitik için önemli olan, mekân ve kimlik gibi tasavvurların nasıl oluşturulduğu yani inşa edildiğini izah edebilmektir. Klasik jeopolitiğin “her şey yolunda” söylemine bir eleştiri niteliği de taşıyan bu bakış, görülen imajların aslında birer kurmacadan ibaret olduğunu ileri sürerek, bu kurmacaların nasıl oluşturulduğunu gözler önüne sermek istemektedir.

Eleştirel jeopolitik sınır kavramı üzerinde de uzunca durur. Eleştirel jeopolitiğe göre sınırlar sadece coğrafi açıdan belirlenemez. Devletlerin kültürel ve ideolojik sınırlarını belirleyen güçleri vardır ve bu güçleri coğrafi sınırlarının oldukça ötesindedir. Uluslararası siyaset tek bir öz ile açıklanabilecek kadar basit değildir ve devletin coğrafi ve maddi varlıklarının yanı sıra kültürel ürünleri de jeopolitik materyallerdir.

Eleştirel jeopolitik içerisinde söylemler, egemenliğin meşrulaştırılması sürecinde birçok ideolojinin önemli bir işlevi halini alır. İdeolojilerin söylem içerisinde nasıl sunulduğu ya da saklandığı boyutu önemlidir. Çünkü gerçeklerin toplumsal süreçler içinde nasıl kurgulandıkları ve söylemsel olarak nasıl ifade edildikleri bu şekilde anlaşılabilir. Toplumlar söylemler aracılığıyla dünyayı anlamlandırır. Kısacası söylem, ideolojilerin yeniden üretiminde ve günlük ifadelerde vazgeçilmez bir rol oynamaktadır. Eleştirel jeopolitik çalışmalar açısından “söylem, nesnel bilgiye yapılan bağımsız, masum katkılar” değildir. Aksine toplumdaki belirli gruplara hizmet ederek ve belirli bakış ve yorumların kullanılıp meşrulaştırılmasını kolaylaştırarak iktidar olarak adlandırdığı ögede derinleşmektedir. Söylemdeki mesajın belirli bir yönde kodlanmasını sağlayan ideolojilerin yarattığı etkidir. Eleştirel jeopolitiğin dikkat çektiği nokta söylemlerin ve temsillerin analizi konusudur. Buradaki amaç, “neden” söylemine karşılık olarak, “nasıl” politikasını yönlendirmektedir. Nasıl söylemi daha derin bir analiz gerektirmekte ve sınırları açık bir biçimde çizilmiş bir alan özelliği göstermemektedir.

Tüm bu bilgiler ışığında, araştırmada kullanılan eleştirel jeopolitik yaklaşım yeni bir kuram değildir. Bir dönem tüm dünyada sıklıkla kullanılan fakat daha sonra özellikle Nazi Almanya’sına yaptığı katkılar nedeniyle bilimsel bir dışlanmaya maruz kalan

jeopolitik anlayışın Soğuk Savaş döneminden sonra yeniden fakat eleştirel bir tarzda gündeme gelmesidir. Eleştirel jeopolitik; jeopolitiğin doğmalarını, Tanrı vergisi, tabii sonuç, coğrafi gerçeklik vs. gibi kalıpları reddeden bir düşünce olarak Soğuk Savaş sonrası gündeme oturduğunda tüm dünya için yeni bir şeyler söyleyen yeni bir alan olarak değerlendirilmiştir. Eleştirel jeopolitiğin söylediği bu yeni şeylere kulak kabartan bu çalışma eleştirel jeopolitiğin bakış açısına göre Kıbrıs Barış Harekâtı öncesi dönemin gazetelerdeki yansımalarını ele almıştır.

Bu çalışma, klasik jeopolitiğin tartışmayıp doğrudan kabul ettiği birçok unsurun aslında tartışılması gereken veriler olduğunu iddia eden eleştirel jeopolitik bakış açısını konu almaktadır. Dünyaya hakim olmak için geliştirilen birçok klasik jeopolitik kuramın temelindeki düşünceleri araştırma konusu yapan eleştirel jeopolitik, sorgulayan yapısı ile her zaman görülenin aslında gerçek olmayabileceğini ya da gerçeğin her zaman görülen kadar açık olmadığını iddia etmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, kitle iletişim araçlarında gördüğümüz ve hayatımıza bir şekilde etki eden birçok unsurun aslında bizdeki bazı algıları güçlendirmek, yönlendirmek ya da bize kendi doğru ve gerçeklerini aktararak, bizi kendi geçekliğine inandırmak gayesi taşıdığını gözler önüne sermektir. Daha dikkatli değerlendirmeler yapabilmek için aktarılan verilerdeki içerik benzerliklerinin, aktarım sıklıklarının, tercih edilen mecraların birer tesadüf olmadığını, sürekli etkileyici mesajlara maruz kalındığını fark ettirmek de çalışmanın bir diğer temel amacına işaret etmektedir.

Bu çalışma hazırlanırken en çok merak edilen husus Kıbrıs Barış Harekâtı öncesi dönemin basın aktarımı yapılırken iktidar ve basının ifadelerinin uyumlu olup olmadığı; eğer böyle bir uyum söz konusu ise burada bir kamuoyu oluşumu için bilinçli yönlendirme olup olmadığıdır. Bu kapsamda Kıbrıs Barış Harekâtı'nın kitle iletişim araçlarından gazetelerdeki ele alınış yöntemi incelenerek, harekâtın Türk vatandaşlarına ve uluslararası camiaya nasıl aktarıldığı konu edilmiştir. Harekât öncesi devlet yetkililerinin aktardığı verilerin neler olduğu ve bu verilerin gazetelerdeki sunumlarının nasıl olduğu ve bu sunumlarda özel bir amaç güdülüp güdülmediğini inceleyerek sonuçlarının neler olduğunu değerlendirmek de amaçlanmıştır.

1990'lardan sonra dünyada gelişen eleştirel jeopolitik bakış açısı birçok uluslararası eylemin hatta örgütün görünen amaçlarından ziyade dile getirilmeyen amaçlara hizmet ettiğini ileri sürmektedir. Gerçekliğin, söylem ve tasavvur ile oluşturulduğunu iddia eden eleştirel jeopolitik bakış, görülenin altındaki gerçeği ortaya

çıkarma amacındadır. Gerçekliğin oluşumunda söylemlerin ve tasavvurların etkileri oldukça fazladır. Geliştirilen söylemlerin gizlediği gerçeklerin ortaya çıkmasını amaçlayan eleştirel jeopolitik bakış açısı ile Kıbrıs Barış Harekâtının sunumundaki söylemlerin incelenerek altındaki gerçekliğin ortaya çıkması bu çalışmanın amaçlarından birisidir.

Günümüze kadar eleştirel jeopolitik bakış ile ülkemizde yapılan çalışmalar salt bir film, ders ya da spesifik bir alanla ilgiliyken; bu çalışma gibi bir dönemi ele alan ve bu dönemdeki verileri iletişim ve sosyoloji boyutları ile değerlendiren bir çalışma bulunmamaktadır. Eleştirel jeopolitik, içerisinde sosyoloji, psikoloji, iletişim gibi birçok alanı kapsayan bir bakış açısıdır. Bu nedenle eleştirel jeopolitik çalışmaların sosyolojik ve iletişimsel boyutlarının göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bu çalışma ile özellikle popüler jeopolitik alanda sosyoloji ve iletişim açısından bir analiz yaparak, disiplinler arası bir işbirliği ile söylem analizinin gerçekleştirilebileceğinin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Yukarıda sıralanan amaçlara ulaşmayı hedefleyen bu çalışma için söylenilmesi gereken ilk hususlardan biri, bu çalışmanın Kıbrıs Barış Harekâtının aktarım kanallarından biri olan gazeteleri belirli teknikler (eleştirel söylem analizi ve göstergebilim analiz) ile değerlendiren nitel uygulamalı bir çalışma olduğudur. Buradaki amaç Kıbrıs Harekâtı öncesi dönemin eleştirel jeopolitik açıdan nasıl değerlendirildiğini ve nasıl aktarıldığını ortaya çıkarmaktır. Nitel unsurların değerlendirildiği, açıklama ve tasvir etme üzerine yoğunlaşmış bir çalışmadır. İncelemede kullanılan gazete haberleri, fotoğraf ve karikatürlerin belirli nicel özellikleri bilgi olarak paylaşılmıştır, bu paylaşımdaki amaç da verilere ulaşmak isteyen araştırmacıların daha rahat ulaşmasını sağlamaktır.

Nitel bakış açısı ile harekâtın insan psikolojisi ve algısına nasıl etkiettiği incelenirken yine bu harekâtın toplum tarafından kabul ya da reddine götüren sürecin nasıl işlediği de incelenmiştir. Eleştirel jeopolitiğin kurucularından Ó Tuathail'in Foucault'dan esinlenerek coğrafyayı bir söylem, iktidar-bilgi biçimi olarak ele alışı, dünyayı; "karakterize edilen" olarak değerlendirmesi ve devletlerin mekânsallaşmasını sorunsallaştırması (Ó Tuathail, 1996: 46) bu alanın nicel bir yöntemle incelenemeyeceğinin de açık bir delilidir. "Nitel araştırma ise veri türleri ve toplama yöntemleri ile sosyal bilimlerde araştırmacıların yararlanabilecekleri, sosyal olayları ve sosyal olguları değerlendirebilecekleri, bunun sonucunda çıkarımda bulunup test ederek

kuram oluşturabilecekleri” (Küçük, 2016:105) bir yöntemdir. Bu nedenlerle çalışma kapsamında nitel bir metodoloji takip edilerek nitel araştırma yöntemlerinden söylem analizi ve göstergebilim analiz tekniği kullanılmıştır. Söylem analizi hem sosyal bilimlerin hem de eleştirel jeopolitiğin sıklıkla başvurduğu bir tekniktir. Söylem analizi ile görünenin altındaki gerçek, öz görülmeye ve gösterilmeye çalışılmaktadır. Göstergebilim ile haberlerde kullanılan görsel öğeler yorumlanarak görsellerin içindeki öze inilmek amaçlanmaktadır. Bu yönü ile söylem analizi ile iletişim çalışmalarındaki görsel öğelerin içerik analizi interdisipliner bir kaynaşma niteliği taşımaktadır.

Araştırmanın yöntem ve tekniği hakkında daha detaylı bilgi vermek gerekirse ilk söylenmesi gereken husus araştırmada verilerin incelenmesinde eleştirel söylem analizi ve göstergebilim analizi uygulanmıştır. Konunun hassasiyeti göz önüne alınarak çalışmada kullanılabilecek yöntem ve teknikler öncelikle incelenmiş, yapılan çalışmanın sosyolojik ve iletişimsel boyutlarının da etkisi göz önüne alınarak en uygun tekniğin “eleştirel söylem analizi” ve “göstergebilim analiz” olduğu tespit edilmiştir.

Sosyal bilimlerde popüler bir teknik haline gelen söylem analizi eleştirel jeopolitik çalışmalarda kullanılan en etkin yöntemdir. Eleştirel jeopolitik, söylemlerle inşa edilen bir dünyadan bahseder. Söylemle oluşan kimlik, mekân ve diğer tasavvurların çözümlenebilmesi için söylem analizi yöntemi en ideal yöntem olarak görülmektedir (Müller, 2011: 2). Eleştirel jeopolitikte devlet liderlerinin eylemlerini meşrulaştırma girişimlerinin söylemlerle aktarılması söz konusudur. Söylemler okuyucu, dinleyici veya seyircileri etkileme ve organize etme amacındadır (Ó Tuathail ve Agnew, 1992: 192-193). Bu nedenlerle çalışmanın ana yöntemi eleştirel söylem analizi olarak belirlenmiştir.

Nitel yöntemlerden biri olan eleştirel söylem analizi Ruth Wodak tarafından geliştirilse de Dijk’in söylemlerin iktidar ilişkileri ile ideolojiler bağlantısını incelemesiyle eleştirel bir yön kazanır (Çomu ve Halaiqa, 2015: 46). Eleştirel söylem analizi 1970’lerdeki eleştirel dilbilim çalışmalarıyla paralel bir dönemde ortaya çıkmıştır (Evre, 2009: 134). Söylem analizi, sosyal bilimler alanında birçok farklı disiplinde (sosyoloji, psikoloji, felsefe, edebiyat, iletişim vs.) kullanılan bir yöntemdir (İnal, 1996: 107). Söylem analizinde kitle iletişim araçlarının mesajları yani, haberlerdeki mesajlar bir metin olarak değerlendirilip, metne göre analize tabi tutulmazlar. Kitle iletişim araçlarının yapılarına uygun olarak değerlendirilirler. Bu analizler gerçekleşirken çeşitli sosyo-kültürel ve bilişsel bağlamlar kullanılır (Sözen,

1999: 124). Dijk söylemin bağlamla bir anlam kazanabileceğini belirterek metinlerin beraberinde bağlamların da dikkatle incelenmesi gerektiğini ileri sürer (Van Dijk, 2003: 17-18). Çünkü metne asıl anlamını kazandıran bağlamdır ve metinler bağlamları içinde çözümlenmelidir. Yani kitle iletişim araçlarındaki sözlü ve yazılı metinlerdeki ideolojileri ortaya çıkarmak adına kullanılan söylem analizi klasik manadaki söylem analizinden biraz daha farklıdır.

“Eleştirel Söylem Analizi” yönteminin özelliklerini şöyle sıralayabiliriz (Mora, 2011: 23):

1. Metinlerde saklı şekilde bulunan yani arka planda olan unsurları açığa çıkarır.
2. Söylemi çözenler tarafından yorumlanarak oluşturulur.
3. Problem hakkında konuşur fakat çözüm önerisi getirmez.
4. Amacı anlamlandırmak ve yorumlamaktır. Kesin cevap vermayla ilgilenmez. Söylemin varlığı ile sosyal, tarihi ve iletişimsel bağlamını değerlendirir.
5. Medyadaki söylemlerin kitleler üzerindeki etkisini araştırır.
6. Söylemlerin mekân, zaman, kültür, ideoloji gibi bağlamlar içinde yeniden üretilmesini inceledikten sonra değerlendirerek açıklamasını yapar.
7. “İma”nın anlam oluşturmadaki gücünü gösterir.
8. Metinlerdeki açıklamaların haberin kavramlarını ima etmesine ilişkin önemini izah eder.

Eleştirel söylem analizcilerine göre iktidar dil ile kurulur. Söylem ve iktidarın ilişkisini açıklamaya yoğunlaşan Van Dijk, iktidarın kişiler ve gruplar arasındaki ilişkilerin özelliklerine göre ortaya çıktığını (Akca, 2009: 85-90) ve bireylerin eylemlerini kontrol etmenin söylemleri kontrol etmekten geçtiğini belirtir. Toplum üzerindeki tahakkümü kontrol etmek ise söylem ve eylem ek olarak metin ve konuşmaları da denetim altında tutmayı gerektirir (Van Dijk, 2010: 13). Söylemin başlangıcı olarak dil kabul edilir ve böylece dil biraz daha önemli hale gelir. Söylemdeki güç ise ideolojilerin oluşumu ve aktarımına bağlıdır. Bu da metnin içindeki konuların kontrol edilmesi ile alakalıdır (Çomu ve Halaiqa 2015: 46). Medya, içeriklerinin toplumsal ilişkiler bağlamında yeniden üretilmesinde aktif olmasından dolayı sembolik bir metin oluşturur. Toplumdaki iktidar mücadelelerinin görülebilmesi için medya metnlerinin gerçek dünya ile oluşturulmuş dünya (medya dünyası) ilişkisi sorgulanır (Dursun, 2001: 8). Dijk da kuramını, dildeki farklı güç ve iktidar ilişkilerinin kurulma sürecinin analiz yöntemi olarak ifade eder (İnal, 1996: 107).

Çalışma konusu içinde yer alan tasavvur oluşturma olgusu, öteki kimliği oluşturma sürecinde medya dolayımı ile gerçekleşmektedir. Günümüzdeki sosyal gerçekliklerin medya dolayımı ile üretildiği ve iletildiği ayrıca medya üzerinden tüketildiği bir gerçektir. Medyada oluşturulan öteki tasavvurları, toplumu ya da nesneyi amaçlı ya da amaçsız bir şekilde değersizleştirebilmektedir. Medyanın tutum ve davranışları ötekinin şekillenmesinde önemli bir yol göstericidir. Eleştirel söylem yöntemi de meydana gelen olaylardaki bilgilerin ve kanaatlerin medyada işlenilmesi ile oluştuğunu aktarır (Van Dijk, 1999: 370).

Çalışmadaki görsel öğeler ve özellikle karikatürlerin incelenmesinde ise göstergebilimden faydalanılmıştır. İşaret ve gösterge anlamına gelen bu kavram TDK sözlüğüne göre “iletişim amacıyla kullanılan her türlü gösterge dizesinin yapısını inceleyen bilim (TDK, 1988: 566) olarak tanımlanmaktadır. Açıklayıcı bir tanım ile ifade etmek gerekirse sözcük, görüntü, işaret, ses gibi unsurların incelenmesidir (Parsa ve Parsa, 2004: 1).

Çalışmada göstergebilimin kullanılma nedeni görünenin altında görünmeyene ulaşma gayesidir. Göstergebilim diğer okuma yöntemlerine eklenen bir biçim değildir. Okumanın koşullarına göre oluşturulmuş, tutarlı ve kapsayıcı varsayımlardır (Rifat, 2009: 22). Göstergebilimin konusu oldukça geniştir. Temsili olan ve bir anlam taşıyan her şey göstergebilim tarafından incelenmeye uygundur. Göstergelerin anlamlarını çıkarıp etkilerini incelemek göstergebilimin kapsamındadır (Erzor, 2015: 120). Göstergebilim anlamlı olan bir bütünü ya da göstergeler dizisini oluşturan yasaları ve aralarındaki bağlantıları saptayarak bir inceleme yöntemi oluşturmaktır (Aktulum, 2004: 2). Amacı ise dilbilimsel kavramları görüngeler ve metinlere uygulamaktır. Göstergebilimsel çözümlemede bir metnin göstergeler dizesine odaklanılmaktadır (Berger, 1993: 14). Göstergebilim ile ilgili ilk çalışmalar genellikle metinler üzerine yoğunlaşırken zaman ilerledikçe görüntülerinde eklenmesi ile daha da genişlemiştir.

Göstergebilim ile ilgili ilk çalışmalar, Charles Saunders Peirce ve Ferdinand de Saussure tarafından yapılmıştır. Pierce edebiyat ve dilbilim alanı dışına da uygulayarak göstergebilimin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır (Kıran ve Kıran, 2006: 320). Peirce’e göre göstergebilim, felsefe ve mantığa dayanmaktadır (Barthes, 1979: 11). Gösterge ile nesne arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için üç gösterge kategorisi oluşturan Peirce (Fiske, 2003: 70) bu üç kategori üzerine yoğunlaşır. İlk kategorisi “görüntüsel gösterge”dir. Burada Peirce, göstergenin belirli bir şeyi doğrudan temsil

ettiğini ifade eder. Yani bir canlandırma vardır. Fotoğraf bir görüntüsel göstergedir. Diğeri belirti veya ikondur. Belirtide gösteren ile doğrudan bir ilişki söz konusudur. Gösterilen kaybolduğunda belirti de özelliğini kaybetmektedir (Kıran ve Kıran, 2006: 322). Bulut ve yağmur ilişkisi ikona örnek gösterilebilir. Son olarak da simge vardır. Simge ise yorumlanmadığında gösterge yapan özelliğini kaybeden göstergedir (Rifat, 2009: 31-32). Simgede nesne ile gösterge arasında bağlantı ya da benzerlik bulunmaz. Simgenin kullanım nedeni insanların simgenin yerine geçtiği nesneyi nitelemesi konusunda anlaşmış olmalarıdır (Fiske, 2003: 70). Simgelerin nesiller boyu aktarılmasını sağlayan kodlar vardır. Simge; karmaşık çağrışım kalıplarıdır. Kişilerin aklında yer alan kodlar yorumlama biçimini etkiler. Bu da bize kültürlerin etkisi ile oluşan bu kodlamaların insanların yorumlamalarını değiştirdiğini göstermektedir (Berger, 1993: 30-31). Sayılar, bayrak ya da sözcükler “simge”ye örnek olarak verilebilir.

Göstergebilimde amaç anlamın bir metinde nasıl inşa edildiğini ortaya çıkarmaktır. Bu nedenle önce metni ele alıp incelemek gerekmektedir. Göstergebilime göre metni okuyan veya göstergeyi yorumlayan okuyucu etkindir. Okur metni tecrübelerine göre değerlendirir yani işlevsel bir konumdadır (Fiske, 2003: 663). Bu da okurun “maruz kalan” olmadığını okuyup yorumlayan olduğunu gösterir. Okur her ne kadar okuyup yorumlama sürecinde aktif de olsa okura sunulan metinler özel tasarlanmış metinlerdir ve bir amaca yöneliktir. Yani okur aktif olsa da sunulan gerçeklik içinde bir aktiflik mevcuttur. Bu nedenle sunulan metinler incelenmelidir. Çalışma bu noktada göstergebilim aracılığı ile metin incelemesini gerçekleştirmektedir.

Çalışmanın kapsamı planlanırken konuya uygun bir evren ve örneklem amaçlanmıştır. Çalışma konusu, 37. Hükümetin Kıbrıs Barış Harekâtı’na gidilen süreçteki Kıbrıs sorununa ilişkin olarak uyguladığı politikaların gazetelerdeki yansımalarıdır. Buna göre çalışmanın evreni, 37. Hükümetin göreve başladığı 26 Ocak 1974 tarihi ile Kıbrıs Barış Harekâtı’nın başladığı 20 Temmuz 1974 tarihi arasındaki dönemi kapsamaktadır. Bu dönem, Kıbrıs sorununa ilişkin bir sistem eleştirisi ile başlamış, ilk olarak federatif sistem önerisinin hükümet programına dahil edilmesi bakımından önem taşımaktadır. 26 Ocak 1974 tarihi ile 20 Temmuz 1974 tarihi arası dönem, Hükümet programının kabulü ile başlayan, Kıbrıs’ta Makarios’a karşı yapılan darbe ile devam eden süreçte, Hükümetin taraftar sağlama ya da tepkileri en düşük düzeyde tutma konusundaki faaliyetlerini içerisinde barındırmaktadır. Bahsi geçen

süreçte kitle iletişim araçlarının tamamındaki jeopolitik söylemlerin ortaya konulmasının zor olacağından; dönem, yazılı basında bahsi geçen tarihler arasındaki Kıbrıs sorununa ilişkin haberlerin analiz edilmesi biçiminde planlanmıştır. Yazılı basının ise geniş bir çeşitlilik arz etmesi sebebiyle çalışmanın ana örnekleme olarak dönemin içerisinde faaliyet yürüten gazeteler belirlenmiştir. Araştırmanın örnekleme, bu ana örneklemden Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet ve Milli Gazete gazeteleri olarak belirlenmiştir. Çalışmada incelenecek olan gazeteler hakkında biraz bilgi sahibi olmak gazetelerin neden tercih edildiğinin anlaşılmasını ve haberleri sunuş tarzları ile oluşturdukları tahayyüllerin hangi zeminde şekillendiğinin farkına varılmasını sağlayacaktır.

Milli Gazete, 1973 yılının başında İstanbul’da kurularak yayın hayatına başlamıştır. Gazete kendisini “önce ahlak ve maneviyat” sloganı ile özetlemektedir. Logosunda “Hak Geldi, Batıl Zail Oldu” ayetini taşıyan gazete kendisini Hakk’ı üstün tutan ecdadı temsil etmekle tanımlamaktadır. Görüşünü de kısaca “Milli Görüş” olarak ifade etmektedir. Milletimizin öz benliğini koruma gayretinde olduğunu söylemektedir (www.milligazete.com.tr). Gazetenin kurulduğu dönemde genel müdürü ve başmakale yazarı Hasan Aksay’dır. Aksay, Necmettin Erbakan önderliğinde kurulan Millî Nizam Partisi kurucuları arasındadır. MSP milletvekilliği ve genel başkan yardımcılığı görevlerinde bulunmuştur (www.biyografya.com). Gazetenin kurucuları arasında Erbakan ile birlikte uzun dönem siyaset yapmış Oğuzhan Asiltürk de vardır. 1973 yılındaki yazarlar listesine baktığımızda Necip Fazıl Kısakürek dikkat çeken ilk isimdir. Prof. Dr. Necmettin Erbakan, Osman Yüksel Serdengeçti, Şule Yüksel Şenler, Sezai Karakoç, İsmet Özel gibi isimler görülmektedir (www.wikipedia.org).

Cumhuriyet Gazetesi, 1924 yılında yayın hayatına başlamıştır. Gazetenin kurucusu Kurtuluş Savaşı sırasında Yeni Gün gazetesi ile ulusal direnişe destek veren Yunus Nadi’dır. Gazete kurulduktan bir yıl sonra yabancılara devrimi anlatmak amacıyla Fransızca da baskı yapmaya başlamıştır. Gazetenin kuruluşunda destek veren Atatürk’ün beyanları o tarihlerde gazetede sıkça yayınlanmıştır. Gazetenin kadrosunda ise, Ziya Gökalp, Aka Gündüz, M. Zekeriya Sertel, Peyami Safa, Ahmet Refik, Cenap Şahabettin, Halit Ziya Uşaklıgil ve Fuat Köprülü gibi dönemin güçlü yazarları vardır. Kuruluş misyonu olarak devrimi yaymayı amaçlamaktaydı ve o dönem için iktidarın gayri resmi yayın organı olarak görülüyordu. 1950’lerde gazete DP’ye yaklaşmış ve Nadir Nadi DP listesinden milletvekili olmuştur. Dönemin iktidarı Arapça Ezan

yaşadığını kaldırması üzerine gazete tepkisiz kalınca Cumhuriyet'in laik okur kitlesinin eleştirilerine maruz kalmıştır. Fakat bir süre sonra tekrar eleştirel çizgisine dönen gazete 1957 seçimlerinde CHP'yi desteklemiştir. Çalışmamızın kapsadığı tarihlerde gazetenin tirajı da güçlüdür. Basın İlan Kurumu Cumhuriyet Gazetesinin 1973'te 65.122, 1974'de 76.059, 1975'te 98.529 tiraja sahiptir (Emre Kaya, 2010).

Hürriyet Gazetesi 1948 yılında Sedat Simavi tarafından kurulmuştur. Kendisini “gündem belirleyen ve gündem bozan” bir amiral gemi olarak tanımlamaktadır. Toplumun her kesimine hitap edebilme kabiliyetlerini ön planda tutan gazete popüler gazetecilik ile ciddi gazeteciliğin bir sentezidir. Hem satış rakamları hem de kullandığı görseller ve yayınladığı haber, başyazı, köşe yazısı gibi verilerle her dönem gazeteler arasında önemli bir yerde olmuştur. Hürriyet Gazetesini Muzaffer Gökman ““Güler yüzlü, sıcakkanlı; birçoklarımızın şikâyetçi olmasına rağmen kesin bir tiryakilikle sabahleyin gözünü açtığı zaman aradığı, aradığımız” bir gazete olarak tanımlar. Aynı bakış açısı ile 2012 yılında Ertuğrul Özkök de “Sokaktaki insana ‘Gazete nedir’ diye sorulunca, akla gelen ilk isim ‘Hürriyet’tir...” diyerek gazetenin halk üzerindeki etkisini ifade etmiştir. Fakat Hürriyet Gazetesi ile ilgili olarak “Devletin Gazetesi” ve “Sermayenin Gazetesi” yakıştırmaları sürekli dile getirilmiştir. Hürriyet Gazetesi gazetecilikte köklü değişiklikler yapmıştır. Haberin dili, içeriği, muhtevası, fotoğraf kullanımı v magazinsel yoğunluğu dikkat çekicidir. Dış politika, mili konular, siyasi partiler gibi ciddi konuları popüler kültür ve gündelik yaşamla iç içe yayımlayan bir gazetedir. Kıbrıs konusunda Hürriyet Gazetesinin ayrı bir yeri vardır. Çünkü Hürriyet Gazetesi 1952-1953 yıllarında ENOSİS'i ve Kıbrıs'ta yaşananları Rumların Yunan desteği ile gerçekleştirdikleri eylemleri halka aktaran ilk gazetedir (Özkar, 2012).

Milliyet Gazetesi, Ali Naci Karacan Tarafından 1950 yılında kurulmuştur. 1954 yılında Abdi İpekçi'nin yazı işleri müdürü olması ile en etkin gazetelerden biri haline gelmiştir (www.turkcebilgi.com). Gazetenin yayın hayatına başladığı dönem soğuk savaş yıllarıdır ve Türkiye için de çok partili hayata geçiş sürecidir. Milliyet Gazetesi magazin, ekonomi, eğitim, spor gibi farklı haber çeşitleri ile gezi, karikatür, fotoğraf gibi içerikleri birleştiren “kitlesel gazeteciliğin” önemli temsilcilerindendir. Yaptığı promosyon kampanyaları ile tirajını güçlendirmiştir. Ayrıca Abdi İpekçi Kıbrıs konusunda da etkin bir rol oynamıştır. Milliyet Gazetesinde gerçekleştirdiği “ordu millet el ele” kampanyası ile Kıbrıs harekâtına önemli bir destek sağlamıştır (Erdem, 2011).

Çalışmada Hürriyet ve Milliyet Gazetelerinin tercih edilmesinin sebebi ana akım gazeteler olmasıdır. Milli Gazete'nin tercih edilme sebebi ise 37. Hükümetin ortağı olan MSP'ye yakın yayın organı olmasıdır aynı bakış ile Cumhuriyet Gazetesi de CHP'ye yakın olduğu için tercih edilmiştir. Hükümet'in Kıbrıs Barış Harekâtı Politikasını en iyi Hükümet'in kurucu partilerine yakın olan basın kuruluşlarından anlaşılacağı yönünde olan ön kabul, Cumhuriyet ve Milli Gazete'yi de inceleme kapsamına alma gerekliliği konusunda oldukça önemli olmuştur. Gazete incelemelerinde tarih sınırlılığımız ise çalışma ile paralel olarak 1974 yılının Ocak ayından başlamış ve 19 Temmuz dahil incelenmiştir. Hükümet'in Kıbrıs konusunda kamuoyunu ikna etmek için neler yaptığını nasıl bir evreden geçtiğini daha rahat kavramamızı sağlamak amaçlanmıştır. Araştırma ilk planlandığı zamanda örneklem ve süre daha geniş tutulmuş fakat yapılan incelemelerde örneklem ve süre açısından o kadar geniş bir alana yayılmaya gerek olmadığı, alanın geniş tutularak konunun anlaşılmasının önüne geçilebileceği düşünülmüştür. Sosyoloji, iletişim ve uluslararası ilişkilerin birlikte harmanlandığı multidisipliner bu çalışmanın bağlamının tarih çalışmasına kayma endişesi de belirttiği için örneklem Hürriyet, Milliyet, Milli Gazete ve Cumhuriyet Gazeteleri ile sınırlanmasına, sürenin 26 Ocak 1974 ile 20 Temmuz 1974 tarihleri arasında sınırlandırılması kararlaştırılmıştır.

Araştırmada incelenen gazetelerden Cumhuriyet, Hürriyet ve Milli Gazete Milli Kütüphaneden temin edilirken, Milliyet Gazetesi ise resmi internet sitesi olan www.milliyet.com.tr'nin arşiv bölümünden temin edilmiştir. Üye olan tüm vatandaşların bu kaynaklara ulaşması mümkündür. Toplanan tüm materyaller yukarıda belirtilen yöntemlerle çözümlenmiş ve asıl sebeplerle görünen sebeplerin kıyaslamaları yapılarak amaçların ne olduğu belirlenmeye çalışılmış ve elde edilen sonuçlar da inceleme bölümünde aktarılmıştır. İnceleme bölümünde aktarılanların doğru anlaşılabilmesi için iletişim ve sosyolojik değerlendirmelerin yanı sıra kamu diplomasisi, yumuşak güç ve algı yönetimi gibi konulara da değinilmiştir.

Çalışmanın yapısı ile ilgili söylenebilecek temel nokta çalışmanın iki bölümden oluştuğudur. Birinci bölümden önce, çalışma giriş kısmı ile başlamaktadır. Girişte çok temel anlamıyla Eleştirel jeopolitiğin ne anlama geldiği, eleştirel jeopolitikteki unsurlar, eleştirel jeopolitik ile klasik jeopolitik arasındaki farkın kaynağı ve eleştirel jeopolitiğin kullandığı yöntemler hakkında çok genel bilgiler verilmiştir. Giriş kısmında çalışmanın nasıl yürütüleceği açıklanarak araştırmanın nasıl bir yol izleyeceği açıklanmıştır. Ayrıca

çalışmanın metodolojisi de aktarılmıştır. Çalışmanın amacı, konusu ve önemi ile ilgili bilgiler paylaşılmıştır. İncelemenin nasıl yapıldığı, hangi yöntemin kullanıldığı, çalışmada yaşanan güçlükler de bu bölümde anlatılmıştır. Çalışmada incelenen gazetelerin neden seçildiği, zaman sınırlılığının nasıl belirlendiği de bu bölümde aktarılan bilgiler içindedir.

Çalışmanın birinci bölümünün ilk kısmında jeopolitik kavramı ele alınmıştır. Jeopolitik unsurlara değinilerek değişen ve değişmeyen unsurlar aktarılmıştır. Jeopolitiğin işlevlerine yer verildikten sonra dünyada büyük ses getiren klasik teoriler olarak anılan jeopolitik teorilere yer verilmiştir. 19. yüzyılın önemli çalışma alanlarından birisi olan jeopolitiğin ilk teorisi sayılan “Biyolojik Devlet” düşüncesinden başlanılarak Deniz Hâkimiyet Teorisi, Kara Hâkimiyet Teorisi, Hava Hâkimiyet Teorisi ve Kenar Kuşak Teorisi izah edilmiştir. Bu teorilerin ardından klasik teori düşünceleri sonlandırılmış ve çağdaş teoriler diye adlandırılan teoriler ele alınmıştır. Büyük Satranç Tahtası, Medeniyetler Çatışması ve Tarihin Sonu teorileri de izah edildikten sonra birinci bölümün ikinci kısmında eleştirel jeopolitik incelenmiştir. Bu bölümde eleştirel jeopolitikçilerin savunduğu düşüncelere değinilmiştir. Eleştirel jeopolitiğin amaçlarının aktarıldığı bölümde klasik jeopolitik ile eleştirel jeopolitiğin farkları da bir başlık altında toplanarak daha iyi anlaşılması sağlanmıştır. Eleştirel jeopolitiğin sıklıkla kullandığı, söylem, mekân, kimlik, öteki gibi kavramlara yer verilmiş ve tasavvur oluşturma süreci izah edilmiştir. Eleştirel jeopolitiğin alt birimleri olarak ifade edebileceğimiz formel ve pratik jeopolitik kavramları aktarıldıktan sonra çalışmamızın temel alanı olan popüler jeopolitik konusu genişçe aktarılmaya çalışılmıştır. Popüler jeopolitiğin en güçlü araçlarından biri olan medyanın dünyayı birebir yansıtmayan, mevcut verileri alıp kendi düşünceleri ile yoğuran, biçimlendiren, yeni anlamlar yükleyen ve yeniden sunan yapısına değinilmiştir. Olay ve olguları nasıl seçtiği ve nasıl yapılandırdığının da üzerinde durulduğu bölümde çeşitli örneklerle konu açıklanmıştır. Bu bölümün son kısmında ise eleştirel jeopolitiğe katkı sağlayan düşünceler izah edilmiştir. Eleştirel jeopolitiğin gelişiminde sadece tek bir alanın etkisinden söz etmek mümkün değildir. Birden çok alanda yaşanan değişim ve dönüşümler eleştirel jeopolitiğin şekillenmesinde etkin olmuştur. Bu alanların içinde sosyolojik değişimler ve iletişimsel yenilikler önceliklidir. Modernizmden postmodernizme geçişin yarattığı düşünce değişikliğinin tek tip insan olgusundan sıyrılışın ve modernliğin dayatmacı yapısından uzaklaşan bireyin aydınlanma düşüncesine karşı geliştirdiği alternatifler

aktarılmıştır. Yapısalcılık ve post-yapısalcılık kavramlarına da değinilen bölümde eleştirel jeopolitiğin temel kaynağı diyebileceğimiz Frankfurt Okulu ve Eleştirel Teori aktarılmıştır. Frankfurt okulunun getirdiği özgürlükçü ve eleştirel düşünce ile değişen bakış açıları aktarılmıştır. Diyalektik anlayışın geliştirilmesinde etkin olan okulun salt bir alana yönelmeyen genellenebilen yapısının vurgulandığı bölümde kitle iletişim araçlarının oluşturduğu “kültür endüstrisi” de aktarılmıştır. Çalışma içinde sıklıkla kullandığımız yapısöküm ve simülasyon kuramının da genel bir tanımı yapılan bölümde küreselleşmeye de yer verilmiş ve risk toplumunun etkilerinden de bahsedilmiştir.

Çalışmanın son bölümü ise Kıbrıs ile ilgili genel bilgiler aktarılması ile başlamış, Kıbrıs’ın konumu ile jeopolitik özelliklerine değinilmiştir. Kıbrıs’ın kısaca tarihine de bakılarak dünden bugüne Kıbrıs’ın kimler tarafından yönetildiği anlatılmıştır. Kıbrıs’a devletlerin neden sahip olmak istediklerinin de açıklandığı bu bölümde Kıbrıs’ın Türkiye açısından da önemine değinilmiştir. Genel tarih bilgilerinin ardından çalışmaya konu olan 1974 dönemi de tarihi açıdan aktarılmıştır. Çalışma sınırları kapsamında olmayan Kıbrıs Barış Harekâtı süreci ve sonrasında yaşanan bazı gelişmelere de yer verilerek Kıbrıs tarihi kısaca aktarılmıştır. Çalışmanın son bölümünün son kısmında ise Kıbrıs Barış Harekâtı öncesi dönemin gazete haberleri ele alınarak eleştirel jeopolitik/popüler jeopolitik aktarımlar gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Kronolojik bir sırayla oluşturulan başlıklar altında haberler analiz edilirken, metnin ve görselin altındaki gerçekliğe ulaşmak amaçlanmış ve bu gerçekliği yeniden oluşturan unsurlar tespit edilmiştir. Haberlerin yayınlanış sıklığı ve konumları ile ilgili de değerdendirmelerin yapıldığı bölümde özellikle Makarios’a karşı yapılan darbenin ardından yoğunlaşan haberlerin anlam ve etkisi üzerinde durulmuştur. Çalışmanın kalbi diyebileceğimiz bu bölümde yapılan analizleri tam aktarabilmek için ara ara gazetelerin sayfaları ya da belirli haberleri görsel olarak da aktarılmıştır.

Üç bölümün ardından çalışma sonuç ve tartışma başlığı ile değerdendirilmiş ve dikkat edilmesi gereken noktalar vurgulanmıştır. Elde edilen bulgular ile yapılan değerdendirmelerin harmanlanarak aktarıldığı sonuçta, belirli önerilerde de bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. JEOPOLİTİK NEDİR?

Politika üzerinde etkili olan unsurların gelişmesi, küreselleşme ve iletişim olanaklarındaki yenilikler, dünyadaki herhangi bir olayın başka herhangi bir yerde hemen etkisinin hissedilmesini sağlamıştır. Bu durum artık yerel olayların evrensel olaylara dönüşme potansiyeli taşıdığını, yerelde meydana gelen bir olayın yerel gözle değerlendirilmemesi gerektiğini, sebep ve sonuçlarının evrensel değerlerle incelenmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu da yeni ve evrensel bir araştırma ve uygulama alanının açılmasını sağlamaktadır. Yeni uygulama alanı da yeni bir disiplini gerekli hale getirmiştir. İşte jeopolitik de yeni ulusal ve evrensel değerlendirme yönteminin adıdır (İlhan, 1989: 2). Diğer bilim dallarına göre daha yeni olan jeopolitik, sanayi deviminden sonra (Külebi, 2009: 3) 19. yüzyılın son dönemlerinde önem kazanmıştır. 1800’lü yılların sonunda artan sömürgecilik ile devlet idarelerinin önem kazanması ile kaynak ve pazar arayışları ayrıca devletlerin askeri üstünlük mücadeleleri jeopolitiğin doğuşunu sağlamıştır (Doğan, Kula, Öcal, Çelenk, 2007: 2).

Kelime anlamından yola çıkıldığında Yunanca toprak anlamına gelen “geo” ile politika anlamına gelen “politeia” kelimelerinin birleşiminden oluşan Jeopolitik kavramı; yer, toprak, dünya politikası anlamına gelmektedir (Şener, 2017: 88) ve köken olarak Yunancadır (Ulaş, 2011: 21). Etimolojik kökenine bakıldığında da açıkça görüldüğü gibi jeopolitik kavramı, siyasi hareketlilik ve hareketlilik ile mekân ilişkisidir (Karabulut, 2013: 31). Daha açık bir ifade ile jeopolitik kelimesi anlam itibari ile “coğrafi politika” ya da “coğrafyaya dayayan politika” olarak değerlendirilebilir. İlhan bu kavramı “coğrafyanın yönlendirdiği politika” olarak kısaca özetlemiştir (İlhan, 1993: 4). Zaten Jeopolitiğin doğuşu coğrafyacılar tarafından sağlanmış ve genel eğilim de siyasi coğrafya ile Jeopolitiği birlikte ele almak şeklinde belirtmiştir. Bu durumun başlıca sebebi, jeopolitiğin siyasi coğrafya ile olan sıkı ilişkisidir (Şener, 2017: 88). Siyasi coğrafya; devletlerin fiziki, ekonomik ve beşeri özelliklerini incelerken jeopolitik; coğrafi konum, kültür, nüfus, ekonomi gibi çeşitli faktörlerin dış politika stratejilerine etkilerini inceleyerek siyasi coğrafyadan ayrılmaktadır (Doğan, Kula, Öcal, Çelenk, 2007: 2). Fakat kaynakları büyük ölçüde aynıdır ve bu da sık sık birbirleri ile karıştırılmalarına neden olmaktadır. Aralarındaki en büyük fark bakış açılarıdır.

Jeopolitik için önemli olan coğrafya değil politikadır. Politikayı etkileyen en önemli faktör de coğrafi determinizmdir (Günel, 1997: 41). Yani jeopolitik için coğrafya, ana faktördür fakat tek faktör değildir. Bu nedenle iki kavramı eşdeğer görmek siyasi coğrafyayı olduğundan fazla genişletmek, jeopolitiği de darlaştırmak anlamına gelmektedir (Karabulut, 2013: 36).

Jeopolitik bakış açısı ile bir bilim oluşturulma fikri Mackinder'in 1887 yılında yayınladığı görüşleriyle coğrafyanın siyasi olarak değerlendirilmesi ve bunu temellendiren bilimsel bir alan oluşturulması fikri ile ortaya çıkmıştır (Şener, 2017: 122). Fakat bu alanın adının Jeopolitik olarak belirlenmesi 19. yüzyıldan sonra İsviçreli Kjellen sayesinde olmuştur. 20. yüzyıldan sonra uluslararası ilişkiler disiplininin bir alt alanı olarak anılmaya başlanması ile anlam karmaşası azalmıştır (Şener, 2017: 87).

İlk dönem jeopolitik çalışmaların temeli Ratzel'in görüşlerine dayanmaktadır. Ratzel ise Darwin'in evrim teorisinden yola çıkmaktadır. O dönem için yeni bir bakış açısı olan Darwin teorisi, insan topluluklarının ilişkilerine farklı bir bakış açısı getirmiş ve yeni bir coğrafya anlayışının da doğuşunu sağlamıştır. Ratzel bu çalışmalarıyla modern anlamda beşeri coğrafyanın kurucusudur. Ratzel'e göre fiziki çevre insanı zorlar ve insanın davranışlarında etkili olur. Devletler de canlılar gibi doğar, büyür, gelişir ve ölür. Ratzel için devletin varlığını sürdürmesi büyümesine bağlıdır. Bu nedenle büyürken şiddet de kullanabilir. Ratzel devletin beslendiği gücün "mekân" olduğunu bu nedenle mekân ne kadar büyük olursa devletlerin uluslararası alandaki etkinliğinin de o derecede artacağını ifade eder. Yani Ratzel insanların bir araya gelerek oluşturdukları devletlerin kaderini ve eylemlerini, üzerinde kurulduğu toprakların fiziki faktörleri tarafından belirlendiği görüşünü ortaya koymuştur (Günel, 1997: 19-20). Ratzel'in görüşlerini değerlendiren Kjellen, Ratzel'in devleti kuvvetlendiren unsurun "sınırları içinde yaşayan insanlar" düşüncesini bir eleştiri sebebi olarak görür ve devletin de bireyler gibi akıllı varlıklar olduğunu devlet ve bireyin farklı olmadığını aktarır. Devletlerin de bireyler gibi konuşup hareket ettiğini, toplantılar düzenlediğini, anlaşmalar imzaladığını, barış ve savaş kararları aldıklarını, dost ve düşman kavramlarına sahip olduklarını ileri sürer. Ratzel'i eleştiremeye devam eden Kjellen'e göre, Ratzel'in ortaya attığı siyasi coğrafya fikri yeterli önemi görmemiş, en başta da Ratzel bu fikri çok önemsememiştir (Şener, 2017: 122-123). Daha sonraki dönemlerde Alman Jeopolitikçiler, Kjellen'in görüşlerini referans alarak Jeopolitiği; siyasal gelişmelerin coğrafi faktörlerle olan ilişkilerini inceleyen bir doktrin olarak kabul

etmişler ve siyasal gelişmelerde bir süreklilik ve başarı sağlanma isteniliyorsa bu çerçeveden bakılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Günel, 1997: 21). Alman jeopolitik ekolünün temsilcilerinden olan Haushofer bir devletin sınırlarını genişletmediği sürece yok olacağını, nüfus ve saha arasında niceliksel bir oran olması gerektiğini iddia etmektedir (Şener, 2017: 131).

Jeopolitik, kavram olarak yeni bir bilim olsa da akıl yürütme olarak uzun bir geçmişi vardır. Jeopolitik düşüncenin tarihi Aristo, Herodot ve Tukidides'e kadar uzanmaktadır. Herodot, Mısır için "Nil nehrinin hediyesidir" dediğinde coğrafyanın bir kültür ve medeniyet oluşturmadaki etkisini ifade etmiş jeopolitik bir bakış sergilemiştir. Yine Aristo'nun devlet ve nüfus yapısı ile ilgili düşünceleri de jeopolitiğin 2300 yıl öncesinden gelen bir değerlendirme olarak düşünülmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır (Karabulut, 2013: 39). Fakat Jeopolitik kavramı ilk defa 1899 yılında "Ymer" adlı dergide Rudolf Kjellen tarafından kullanılmıştır (Ulaş, 2011: 21). Göteborg Üniversitesi'nde tarih ve siyasi ilimler profesörü, jeopolitik teriminin babası Rudolf Kjellen (Karabulut, 2013: 44) jeopolitiği, "coğrafi teşekkül veya mekân içinde bilimsel olarak devletin tetkiki, devlet varlığının doğa yasaları ve insan davranışları açısından tetkik ve değiştirilmesine yönelik bir disiplin" olarak açıklamıştır (Şener, 2017: 89).

Jeopolitik, yeni ve henüz oturmamış bir alan olduğu için üzerinde oldukça fazla tanım vardır. Süha Göney de jeopolitiğin tanımının yapılmasının güç olduğunu söyler ve bu durumu iki nedene bağlar. Birinci neden olarak jeopolitiğin henüz olgunlaşmamış bir bilim olmasını belirtirken, ikinci neden olarak da jeopolitikle uğraşanların ne yapmak istediklerini net olarak ortaya koyamadıklarını ifade eder ve bu nedenlerden dolayı genel bir tanımının yapılmasının da mümkün olmadığını ileri sürer (Karabulut, 2013: 29). Fakat tüm güçlükler ve farklılıklara rağmen jeopolitik ile ilgili birçok tanım yapılmıştır. Örneğin; Alman Haushofer jeopolitiği "doğal şartların ve tarihi gelişmelerin etkisi altında değişen siyasi hayat şeklinin (devletin) üzerinde yaşadığı yer ile ilişkisidir" şeklinde tanımlamaktadır.

Eleştirel jeopolitik yaklaşımın öncüsü olan Gearóid Ó Tuathail jeopolitiği, "Devlet yönetiminin kavramlaşmasına ve devletin idare edilmesine yönelik bir problem çözme kuramı" şeklinde tanımlar (Ulaş, 2011: 98). İlhan ise jeopolitiği, "*Bir milletin, milletler topluluğunun (ittifaklar gibi) veya bir bölgenin, mevcut coğrafi platform üzerinde, değişmeyen unsurları (arz üzerindeki yer, coğrafi karakter, arazi...) ve değişen unsurları (sosyo-kültürel yapı, ekonomi politik ve askeri değerler) dikkate*

alınarak, güç değerlendirmesini yapan, etkisi altında kaldığı o günkü dünya güç merkezlerini, bölgedeki güçleri inceleyen, değerlendiren, hedefleri ve hedeflere ulaşma şart ve aşamalarını araştıran, belirleyen bir bilimdir” (İlhan, 1999: 15-16), şeklinde tanımlamıştır.

Jeopolitik kavramının kapsayıcı bir tanımının yapılmasını zorlaştıran bir diğer neden de kavramı kullanan alanların farklılık göstermesidir. Jeopolitik kavramının bazen askeri, bazen akademik, bazen de siyasi arenada kullanılması, bu kavramın herkesçe uygun bir tanımının yapılması da engeller (Karabulut, 2013: 28). Farklı alanlarda farklı amaçlarla kullanılan bu kavram, bazı düşünürlere göre coğrafi determinizmin ham hali, bazı düşünürlere göre ise saldırganlığı meşrulaştırmak için hazırlanmış bir kılıftır (Karabulut, 2013: 29). Jeopolitik, tanımı zor yapılan alanlardan birisidir. Fakat şimdiye kadar yapılmış tanımların neredeyse tamamında ortak üç kavramdan söz edilebilir. Bunlar; devlet, politika ve coğrafyadır. Bu üç kavramın olduğu her tanım neredeyse jeopolitiği açıklamak için yeterli sayılabilecektir. Fakat bu kavramlardan birinin yokluğu tanımın doğruluğunu sorgulamaktadır (İlhan, 1993: 6).

Dünyadaki dengeler ve ihtiyaçlar sürekli değişir, bu değişiklikleri ortaya koyacak sebep ve sonuçları değerlendirecek yeni yorumlar gerekir. Jeopolitik, bu yeni yorumların ve yöntemlerin gelişmesini sağlar (İlhan, 1999: 6). Dünyayı, evrensel değerleri, coğrafyayı inceleyip dünya, ülke ve bölge genelinde güç ve politikaya yönelik değerlendirmeler yapar ve yöntemler geliştirir. Politikaların belirlenmesi amacıyla jeopolitik unsurları göz önünde tutarak o günkü güç merkezlerini inceler ve değerlendirir (İlhan, 1989: 15). Yani jeopolitik günümüz ve gelecek politikalarını güç ve amaç ilişkisi ile coğrafi esasları dikkate alarak inceler. Güç unsurlarının coğrafyayla beraber politikaya yaptığı etki şeklinde özetlenebilir (İlhan, 1999: 16). Güç ve amaç ilişkisini incelerken fiziki ve siyasi coğrafyayı referans alır. Bugünün ve geleceğin politik güç ve hedef ilişkisini coğrafi faktörleri esas olarak inceler. Coğrafyanın yanında teknoloji ve siyaset gibi verileri de inceleyerek zamanın şartlarına uygun milli güç unsurlarını belirler ve geliştirir. Böylece uluslararası politikaların oluşturulmasını ve yürütülmesini de sağlar (Sandıklı, 2015:1-2). Bu nedenle bir ülkedeki önemli kararların tamamı jeopolitik verilerle analiz edilmeli ve öyle kararlaştırılmalıdır (İlhan, 1993: 5). Jeopolitik ayrıca araştırmacılar için önemli bir bakış açısı da kazandırır. Jeopolitik araştırma yapanlara, coğrafyayı da hesaplayarak ekonomik, siyasi, askeri, kültürel değerlerle bir bütünlük içinde bakma yöntemi kazandırır (İlhan, 1993: 4). Agnew,

jeopolitiği açıklarken 20. yüzyılın önemli anında özel bir dünya görüşünden yola çıktığını ileri sürer ve bu terimin icadı, bütün dünyayı bir bütün halinde gören bir düşünceden oluşur der (Karabulut, 2013: 29).

Jeopolitik değerlendirmelerde dikkatle üzerinde durulması gereken konuların başında uluslararası alanda meydana gelen olayların uluslara etkisi ve ulusal ölçekte meydana gelen olayların da uluslararası alana etkisidir. Böylece ulusal hamleler yapılırken daha büyük pencereden bakıp uluslararası yansımaları da değerlendirebilir (İlhan, 1993: 4). Jeopolitik açı olmadan günümüzün birçok konusu aydınlatılamaz. Özellikle güvenlik, politika ve planlama ile ilgili kararlar için jeopolitik oldukça önemlidir (İlhan, 1999: 13).

Jeopolitik tüm dünyayı alakadar eden genel politikaları belirler. Dünyaya bir bütün olarak bakma imkânı verdiği gibi daha küçük ölçekli olarak bakıp dünyadaki gelişmelerin yerelde neler değiştireceğini de görme imkânı vermektedir. Ulaşım ve iletişimin bu kadar geliştiği bir dünyada yerel politikalar ve gelişmelerin dünya veya bölge politikalarından kopuk olması başarısız olmasına neden olacaktır. Değişen dünyada önemlerini korumak isteyen ya da daha iyi bir konuma çıkmak isteyenler, mevcut güç merkezlerine göre pozisyonlarını dikkatli seçmelidirler. Bu seçimi yaparken jeopolitik unsurların tüm detaylarına dikkat etmelidirler (İlhan, 1993:5).

Jeopolitiğin bilim olarak kabulünün yeni olması bazı küçümseyen bakışların olmasına neden olsa da; dünya savaşlarındaki etkisi özellikle II. Dünya Savaşı'ndaki gücü düşünüldüğünde Jeopolitiğin pek de küçümsenecek bir alan olmadığını göstermektedir (İlhan, 1999: 12). Genel olarak şöyle söylenebilir; Coğrafya değişmez fakat şartlar değişir. Şartlar değişince coğrafyanın siyasal, ekonomik ve stratejik olaylardaki etkisi de değişir. Bu nedenle bir yerin coğrafi önemi her zaman aynı kalmaz (Günel, 1997: 195).

Jeopolitikanın en fazla önem kazandığı dönem Soğuk Savaş sonrası olmuştur. Nicholas J. Spykman, Kenneth Waltz, Henry Kissenger ve Zbigniew Brzezinski gibi teorisyenler bu kavramı bloklaşmayı sağlayan ABD ve SSCB'nin davranış ve eylemlerini açıklamak için kullanmışlardır (Doğan, Kula, Öcal, Çelenk, 2007:2). Soğuk Savaş sonrası dönemde tekrar gündeme gelen jeopolitik ve jeopolitik bakış açısında bazı değişiklikler olmuştur. Soğuk Savaş sonuna kadar coğrafi yapının ön planda tutulduğu jeopolitikte artık kültürel yapı ağırlık kazanmıştır (Ulaş, 2011:168).

Son dönem jeopolitik çalışmaların öncü isimlerinden olan Gearoid Ó Tuathail, II. Dünya Savaşı'ndan sonra jeopolitiğin üç ana kullanımı olduğunu ileri sürmektedir; Buna göre birincisi, bir görme aracı olarak jeopolitiğin kullanılmasıdır. Bu kullanım yöntemi dışsal gerçeklikleri belirlemek olarak da ifade edilebilir. İkinci kullanımı ise, Henry Kissinger'in düşüncesinin devamı niteliğinde olan reel politik anlamında kullanılmasıdır. Son olarak da devletlerin büyük stratejileri olarak kullanılmasıdır (Karabulut, 2013: 30). Günümüzde yaşanan birçok olayı anlayabilmek ve aktarabilmek için jeopolitik açıdan değerlendirme yapabilecek ve yapılan değerlendirmeleri idrak edebilecek jeopolitik vizyona sahip olunması gerekmektedir. Özellikle kısa dönem önce meydana gelen SSCB'nin dağılması, küreselleşme, günümüzdeki yoğun iletişim ve enformasyon akışı gibi önemli durumlara göre uygun politikalar ve planlamalar hazırlamak için jeopolitik değerlendirme önemlidir (Sandıklı, 2015: 1). Jeopolitik açı olmadan dönemimizin birçok konusu aydınlatılamaz. Özellikle güvenlik, politika ve planlama ile ilgili kararlar için jeopolitik oldukça önemlidir (İlhan, 1999: 13). Jeopolitik, birçok farklı konuda geliştirilecek politikaların bilimsel temelini hazırlar. Tedbirler üretilmesinde ve hareket tarzlarının belirlenmesinde jeopolitikten faydalanırlar (İlhan, 1989: 15). Günümüzün en önemli birliklerinden AB ve NATO da jeopolitik amaçlarla oluşturulmuştur. Jeopolitik amaç ve hedefler bir kenara bırakıldığında bu iki kurumunda varlığının pek bir anlamı kalmayacaktır. Özellikle NATO ekonomik ve sosyal hiçbir sorumluluğu olmayan tamamen askeri amaçla kurulmuş dolayısıyla direkt jeopolitik amaçlara hizmet eden bir kuruluştur (İlhan, 1999: 14).

Ayrıca Soğuk Savaş sonu Doğu Bloku dağılınca çatışan ideolojiler dengesi bozulmuştur. Yeni düzenin bir çatışmaya ihtiyacı olduğu için batı medeniyeti eski defterleri açmış ve kendisine İslam karşıtlığını seçmiştir. Bu seçim, artık jeopolitiğin de bakış yönünü değiştirmiş ve kültür tabanlı bir yönelişe geçmiştir bu da “jeokültür” kavramını ön plana çıkarmıştır (İlhan, 1999: 6-7). SSCB ile Batı Medeniyeti arasındaki Soğuk Savaş'ta, SSCB'nin dağılmasından sonraki Batı-İslam çatışması üzerine kurulmuş yeni çatışma alanı da aslında “Jeokültür” ile alakalıdır (İlhan, 1999: 105). İnanç sistemlerine olan yakın bağı ve dış ilişkilerdeki belirsizlikler nedeni ile jeopolitikanın ideolojik olma riski çok yüksektir (Karabulut, 2013: 46). Jeopolitik ile ilgili diğer büyük tehlike, jeopolitiğin determinist yapısından kaynaklanmaktadır. Muhtemel ile mümkün arasındaki olasılıklar, jeopolitik teoriler açısından önemli bir

çelişki doğurmaktadır (Şener, 2017: 91). Jeopolitik teoriler genellikle bir dünya görüşü üzerinde şekillenen, ideolojik bir boyut taşıyan ve geniş bir kabul görmemesi nedeniyle paradigmaya dönüşemeyen teorilerdir (Karabulut, 2013: 46). Sonuç olarak, coğrafya değişmez fakat şartlar değişir. Şartlar değişince coğrafyanın siyasal, ekonomik ve stratejik olaylardaki etkisi de değişir. Bu nedenle bir yerin coğrafi önemi her zaman aynı kalmaz (Günel, 1997: 1 95).

1.1. Jeopolitiğin Unsurları

Jeopolitik unsurlar jeopolitiğin ilgi alanları ile sınırlarının belirlenmesini sağlar (İlhan, 1993: 7). Jeopolitiğin temel unsurları stratejinin üç unsuru ile aynıdır. Bunlar; mekân, kuvvet ve zaman'dır. Genel bir değerlendirme yapıldığında jeopolitik unsurlar, değişen ve değişmeyen olmak üzere iki temel başlıkta toplanır (Şener, 2017: 92). Bazı kaynaklarda bu ayrım, coğrafi ve beşeri olarak da isimlendirilmektedir. Jeopolitiğin değişmeyen unsurları, coğrafi özelliklere dayanan unsurlardır. Değişen ya da beşeri unsurları ise devletin zamanla değişiklik gösteren özelliklerini kapsamaktadır. (Ulaş, 2011: 115). Değişmeyen unsurlar ise saha, coğrafi bütünlük, konum, coğrafi özellik biçiminde dört başlık altında incelenmektedir (coğrafi özellik bir ülkenin ada, kenar devlet, kıta devleti gibi durumunu belirler). Değişen unsurlar ise ekonomik, sosyal, askeri, politik değerlerdir (İlhan, 1993: 7).

Jeopolitiğin unsurlarını saymak, sınırlarının net ifade edilebilmesi için önemlidir (İlhan, 1999: 17-18) fakat iki açıdan da sakıncalıdır. Sakınca yaratan birinci neden, kavramın olduğundan daha büyük görünmesine neden olabilme ihtimaliyken; ikinci neden, tam tersi anlam daralmasına neden olabilme ihtimalidir (Karabulut, 2013: 34). Yine de jeopolitiğin daha iyi anlaşılması ve sınırlılıklarının daha net ifade edilebilmesi için unsurlarının neler olduğuyla ilgili fikir birliği gerekmektedir (İlhan, 1999: 17-18).

1.1.1. Jeopolitiğin Değişmeyen Unsurları

Değişmeyen unsurlar coğrafyaya dayalı unsurlardır. Coğrafi unsurlar da denilen bu değişmez koşullar sadece ülkenin dağları, denizleri ya da sınırları değildir. Bir ülkenin coğrafyası o ülkenin iklim kuşağından, alanına; bitki örtüsünden, boğazlarına; topografyasından, denizlere çıkış güzergâhlarına ve dünya güç merkezlerine olan mesafesine kadar çok geniş bir alanda bilgi içermektedir. Bu değişmez özellikler ülkelerin politik hayatlarını da etkilemektedir. Politik hayata etkileri dikkate alındığında

mekân kavramının sadece zemin olmadığı, politik ve sosyal hayatın her anında etkili bir unsur olduğu fark edilmektedir. Dünyadaki tüm olaylar (ekonomik, askeri, politik, sosyal vs.) ister havada, ister denizde isterse karada olsun bir mekânda meydana gelir. Küreselleşme ve modern dünya, mekân ve zaman kavramlarında değişikliğe ve birçok görüşe göre fiziki alanların öneminin azalmasına neden olsa da coğrafyanın insanlar üzerindeki (dini, sosyal, siyasi ve etnik) etkisi hâlâ oldukça fazladır (Şener, 2017: 93-95).

1.1.1.1. Coğrafi Konum

Coğrafi konum bir devletin dünya üzerinde kapladığı alan ya da enlem ve boylam ölçülerine göre bulunduğu yer olarak özetlenebilir (Ulaş, 2011: 117). Teknolojik gelişmeler devletlerin coğrafi avantajlarını ya da dezavantajlarını azaltmış olsa da bir devletin jeopolitik konumu o devlet için hala önemli bir güç unsurudur. Devletlerin coğrafi özellikleri değişmediği için coğrafi talep ve beklentileri de değişmeyecektir. Bu durumda coğrafi sebeplerle yaşanan çatışmaların devam edeceğini göstermektedir (Şener, 2017: 108-109).

Coğrafi konumda en önemli unsur enlemdir. Çünkü enlem devletin hangi iklim kuşağında olduğunu belirlemektedir. Coğrafi konum ayrıca bir devletin deniz ve okyanuslara olan mesafesini ve çıkış imkânlarını da ifade eder (Ulaş, 2011: 117). Devletlerin deniz ve kara bağlantıları ekonomik ve siyasi tercihlerine de yön vermektedir (Şener, 2017: 99).

Devletlerin dünya üzerindeki yerleri yani konumlarının dış politikaları üzerinde de oldukça önemli bir etkisi vardır. Bir devletin konumu hem savunma hem de strateji anlamında oldukça önemlidir ve değerlendirilme dışı bırakılması olası değildir. Tamamen kara içinde olan bir devlet ile okyanus kenarında yer alan bir devletin ya da ada olan bir devletin dış politika ve savunma anlayışında büyük farklılıklar oluşur. Bu nedenle coğrafi konum devletlerin dış politikalarını etkileyen çok önemli unsurların başında gelir (Şener, 2017: 103-105).

1.1.1.2. Sınırlar ve Coğrafi Bütünlük

Sınır bir devletin egemen olduğu alanı gösterir. Eğer bir devletin sınırları coğrafi özelliklerle ayırt edilebiliyorsa coğrafi bütünlük sağlanmış demektir. İdeal olan sınırların doğal yollarla ayrılmasıdır. Bir devletin sınırı deniz, nehir, dağ gibi coğrafi bir

engelle ayrılıyorsa savunmasını da kolaylaştıracaktır. Böylece devlet daha güçlü olacak ve sınırlarına da hakim olacaktır (Ulaş, 2011: 118).

Uluslararası politika alanında yapılan çalışmalar, devletlerin sınır sayıları ile giriştikleri savaşlar arasında doğrusal bir ilişki olduğunu göstermiştir. Sınırlar, bir devletin etki alanını gösterir ve dış politikalar sınırlardan başlar. Dolayısıyla sınırlar bir devlet için çatışmaların başlama noktasıdır. Bu da bir devletin ne kadar fazla sınırı varsa o kadar fazla çatışma ihtimali olacağı sonucunu ortaya çıkarmaktadır (Şener, 2017: 100).

1.1.1.3. Ülkenin Büyüklüğü ve Kaynakları

Geniş topraklara sahip olmayan devletler ne kadar gelişirse gelişinler dünyadaki önemli meselelere müdahale edebilen ya da kontrol edebilen büyük devlet olamazlar. Tarih, yeterli büyüklüğe sahip olmayan devletlerin dünyaya hükmeden büyük bir güç haline geldiğini hiç yazmamıştır (Şener, 2017: 96-97).

Coğrafi açıdan büyük devletler, askeri stratejiler açısından da daima daha avantajlıdır. Özellikle savaş veya istila zamanlarında savunma daha kolaydır. Ayrıca devletin büyük bir coğrafi alanda olması nüfus, ekonomi, sosyal ve kültürel yapı, yer altı kaynakları gibi farklı unsurlarında zenginleşmesini sağlamaktadır. Fakat bir devletin coğrafi büyüklüğü birçok avantaj getirirse de bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Öncelikle merkezi otoritenin zayıflamasına neden olur ve derin kültürel farklılıkların oluşmasına yol açabilir. Bu da ayrılıkçı düşüncelerin daha rahat yayılmasını kolaylaştırır (Ulaş, 2011: 119). Bir başka sorun da alanı geniş ama nüfusu daha az olma durumudur ki; bu da sürekli başka devletler tarafından istilaya uğrama tehlikesini getirmektedir (Şener, 2017: 102).

1.1.2. Jeopolitiğin Değişken Unsurları

Jeopolitiğin değişken unsurları beşeri unsurlardır. Coğrafya dışındaki diğer unsurlar bu gruba girer. Siyasi yapı, ekonomik yapı, bilim ve teknolojik yapı, sosyal yapı, askeri yapı gibi başlıklara ayrılır (Ulaş, 2011:121). Bu unsurlar devletlerin jeopolitiği üzerinde zamana bağlı olarak etki ederler (Şener, 2017:109).

1.1.2.1. Siyasi Yapı

Devletler hedeflerine ulaşmak için çaba gösterirken kullandıkları tüm yol ve yöntemler siyasi yapı ile ilgilidir. Bir devletin siyasi yapısı değerlendirilirken çağına

uygunluğu, milli değerlerine bağlılığı, hukuki yeterliliği, diplomatik faaliyetleri ve bürokratik teşkilatlanması incelenmelidir. Bir devletin siyasi yapısı ne kadar güçlü olursa olsun, devleti yönetenlerin sorumluluklarını yerine getirebilmesi, dayanışma ve birlikteliği koruyabilmesi devletlerin hedeflerine ulaşmada olmazsa olmazlarıdır (Ulaş, 2011: 121-122). Yöneticiler ulusal gücün maddi ve manevi kaynakları ile politik aktiviteleri arasında bir denge kurmalıdır. Sağlam ve düzenli bir politika için güçlü ve güvenilir bir yönetim şarttır. Bir devlet güçlü unsurlarla donanmış olsa da yönetenlerin basiretsizliği başarısızlığı getirecektir. Bu nedenle “hükümetin ve diplomasinin niteliği” değişken unsurlar içerisinde önemle üzerinde durulması gereken bir konudur (Şener, 2017: 112). Diplomasi, siyasi gücün dışa yansımasıdır. Diplomasi, siyasi gücün tüm unsurlarından beslenir ayrıca tüm unsurlarına uygun davranıp hepsini desteklemesi de gerekir. Siyasi yapı, diğer unsurları da harekete geçiren bir itici güç niteliğinde olduğu için değişken unsurlar içinde en öncelikli unsurdur (Ulaş, 2011: 123).

1.1.2.2. Askeri Yapı

Değişken unsurların önemli bir diğer maddesi de askeri yapıdır. Askeri yapı ya da güç değerlendirilirken askeriye ayrılan bütçe, asker sayısı, savaş kabiliyeti gibi kriterler göz önünde tutulmalıdır (Şener, 2017: 117). Fakat bu kriterlerden daha önemli olan askeri eğitim, disiplin, dışa bağımlılık, uluslararası örgütlerle olan ilişkisidir (Ulaş, 2011: 123-125). Askeri güç, hem müdahale etme hem de savunma anında önemli bir hâl aldığı için askeri gücü iyi olan devletler her zaman daha sağlam kalabilmiştir.

1.1.2.3. Nüfus Yapısı

Nüfus, jeopolitiğin önemli unsurlarından birisidir. Devletin varlık sebebi ve temel güç kaynağıdır. Ayrıca milli gücü geliştiren öğedir (Ulaş, 2011: 125). Nüfus bir devleti büyük devlet yapmak için yeterli olmasa da, nüfusu az devletlerin büyük devlet olma ihtimali de oldukça düşüktür (Şener, 2017: 116). Fakat ülkenin nüfusu tek başına önem arz etmez. Nüfusun nitelikleri önemlidir. Artış oranı, üretime katılım payı, askerliğe uygunluğu, genç ve eğitimli oranı nüfus gücünün karakteristiğini belirler. Nüfusun bir diğer önemli değerlendirilme ölçütü ise yoğunluğudur. Nüfusun ülke yüzölçümüne bölünmesi ile elde edilen nüfus yoğunluğu ve nüfusun ülkedeki dağılım oranı diğer devletlerin istismarını önlemek ya da güvenliği sağlamak adına önemlidir (Ulaş, 2011: 126-127).

1.1.2.4. Bilimsel ve Teknolojik Yapı

Bir devletin diğer tüm özellikleri ne kadar üst düzeyde olursa olsun; eğer devlet, bilimsel ve teknolojik olarak yeterli seviyeye ulaşmamışsa güçlü devlet olarak kabul görmez. Bilimsel ve teknolojik gelişme, devletin tüm alanlardaki faaliyet ve güç yapılarını derinden etkiler. Bir devletin kültürü ancak bilimsel ve teknolojik gelişmelerle uygarlık oluşturabilir. Bu nedenle devletler bilimsel ve teknolojik gelişmelerde sürekli rekabet halindedir. Ekonomik gelişmelerin temeli de yine bilimsel ve teknolojik gelişmelerdir (Ulaş, 2011: 128). Endüstri kuruluşlarının kapasite, istihdam, verimlilik, teknolojik düzey gibi özellikleri beşeri unsurları ve ulusal gücü etkileyen bir faktördür. Endüstriyel gelişimi diğer devletlere göre daha iyi olan devletler ekonomik olarak daha güçlü olacakları için dünyaya yön verme konusunda daha etkili olurlar örneğin G7 ve G8 ülkeleri gibi (Şener, 2017: 117).

1.1.2.5. Psiko-Sosyal ve Kültürel Yapı

Değişen unsurların gelişimindeki en önemli kaynak kültürdür. Ancak coğrafya da kültürün gelişiminde oldukça önemli bir yere sahiptir. Yani bir medeniyetin yaşadığı coğrafi alan o medeniyetin ahlak, örf, gelenek gibi kültürel varlıklarının oluşmasında oldukça önemlidir (Ulaş, 2011: 132).

Psiko-sosyal ve kültürel güç, kamuoyu oluşumunda da oldukça önemlidir. Bir devleti zayıflatmak isteyenler öncelikle içeride bir kamuoyu oluşturup psiko-sosyal gücü etkilemek isterler. Psiko-sosyal gücün rakip güçler tarafından kullanılmasını önlemek ve milli menfaatleri geliştirecek şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla tüm iletişim araçları denetim altında kullanılmalıdır. Demokratik açıdan bakıldığında doğru olmayan bir yaklaşım gibi görünse de demokratik unsurların zedelenmesini önleyerek milli değerlerin korunması da mümkündür. Bunun yolu da ülkedeki basın yayın organlarının milli sermaye ile yönetiliyor olmasından geçmektedir (Ulaş, 2011: 136).

1.2. Jeopolitiğin İşlevi

Devletler ve bloklar arasındaki ilişkileri değerlendiren ve yeni stratejiler geliştirilmesini sağlayan jeopolitik çeşitli teorik ve pratik öneriler sunar. Bu öneriler jeopolitiğin hizmet ettiği toplumda ve dünyada bilimsel ve pratik işlevler üstlenmesini sağlamaktadır (Hasanov, 2012:228).

Jeopolitiğin işlevleri ile ilgili konuya farklı bir bakış getirerek işlevlerin genişlediğini aktaran Ulaş, Soğuk Savaş sonrası jeopolitiğin tekrar gündeme gelmesini sağlayan sebepleri üç başlık altında toplamıştır. Bu sebepler; dünya siyasetindeki hızlı dönüşüm, bu dönüşümle paralel gelişen ABD'nin tek süper güç haline gelişi ve artık büyümesinin ve etkilerinin kontrol edilemediği küreselleşme olarak sıralanabilir. Jeopolitiğin yeniden gündeme gelmesini sağlayan bu etkenler klasik jeopolitikteki işlevlere doğal olarak yeni işlevler eklenmesini sağlamıştır (Ulaş, 2011: 138-142).

1.2.1. Açıklama ve Yönlendirme İşlevi

Jeopolitik, öncelikle kendi devleti ve dünyanın mevcut durumu, düzeni, diğer devletlerin siyasi yapıları ve diğer devletlerde meydana gelen gelişmeleri açıklamakla yükümlüdür. Jeopolitik dünyayı bir bütün olarak ele almamızı sağlar. Böylece dünyadaki genel politikalar ile diğer devletlerin politikalarını anlayıp bu politikalara göre kendi devletinin politikalarını belirleyip, siyasi kararlara yön vermemize etki etmektedir (Ulaş, 2011: 142-143).

1.2.2. Tasarım İşlevi

“Daha önce algılanmış olan bir nesne ya da olayın bilinçte sonradan ortaya çıkan kopyası (TDK, 1988:1422)” olarak açıklanan “tasarım”, çağdaş jeopolitik bakışın gelişmesi ile jeopolitik bir işlev olarak kabul görmüştür. Jeopolitik, bu işlev sayesinde bugünün ve geleceğin ilişkileri üzerine mekânla bütünleşen imaj oluşturur. Algılanan mekâna atfedilen tarihsel anlam jeopolitik tahayyül açısından oldukça önemlidir. Bir insan için toprak parçasının doğduğu toprak, akrabalarına ait yer ve sonucunda da vatan olması böylece sağlanır. Bu fikirler küçük yaşta öğretilmeye başlanır. Jeopolitikte tasarım unsuru bütün alanlarla ilişkilidir. Tasarlanan milli hedeflerin başarılabilmesi için gerekli olan bütün alanlardan faydalanılır. Bu işlevin aktif olarak kullanılması için basın ve yayın organlarına büyük sorumluluklar düşmektedir. Jeopolitiğin tasarım işlevinde isimlerin de önemi büyüktür mesela Maraş'ın Kahramanmaraş olarak adlandırılması düşmana karşı yapılan mücadelenin ödüllendirilmesini simgelerken, en güzel örnek olarak ABD'nin “Büyük Ortadoğu” projesi gösterilebilir. Bu pozitif ve abartılı olarak verilen ismin altında yatan emellerin bir kılıfı olduğu bilinmektedir (Ulaş, 2011: 144-147).

1.2.3. Uyarılama İşlevi

Daha önce o coğrafyada yaşamış medeniyetlerin mevcut devlet ile bağdaştırılması da bir jeopolitik işlevdir. Tarihi çalışmalar daha önce yaşamış medeniyetlerle bağ kuramamış veya o medeniyetleri dışlamış devletlerin uzun süreli başarılar sağlayamadığını göstermiştir. Bu nedenle mevcut devletin geçmiş medeniyetlerin üstünde ve daha köklü bir medeniyet oluşturduğunu gösteren faaliyetler barındırmalıdır (Ulaş, 2011: 149).

1.2.4. Güç Yönetimi İşlevi

Milli menfaatlerin oluşabilmesi ve milli hedeflere ulaşabilmek için kullanılan maddi, manevi değerlerin tamamı milli güçtür. Milli güçte ikna, ödül, ceza ve zor kullanma yöntemleri kullanılır. Bu yöntemlerin ilk üçünde karşı tarafa seçme şansı verilirken zor kullanma yönteminde bir seçme hakkı tanınmaz. Bu nedenle zor kullanmanın en son tercih edilmesi gereken yöntem olduğu unutulmamalıdır (Ulaş, 2011: 147-157).

Devletler iç ve dış tehditlere karşı her zaman hazırlıklı olmak zorundadır. Devlet hem topraklarını hem de topraklar üzerinde yaşayanların tüm haklarını korumakla yükümlüdür. Devletin vatandaşlarına ve rakiplerine gücünü göstermesi gerekir. İçte ve dışta algılanmayan güç sıkıntılara neden olabilir. Bu gücü göstermek için devletler büyük askeri geçitler düzenler, şehirlerde büyük meydanlar yapar, gösterişli kamu binaları inşa eder, başka coğrafyalarda askeri üsler bulundurur. Böylece gücünü içte ve dışta kanıtlar (Ulaş, 2011: 157-158). Ayrıca devletlerin özellikle finansal gücünün yeterli olması diğer güçlerin de gelişmesini ve daha sağlam olmasını sağlamaktadır.

1.2.5. Milli Güvenlik Siyaseti Oluşturma ve Uygulama İşlevi

“Milli güvenlik, kısaca bir devletin milli menfaatlerinin iç ve dış tehditlere karşı korunması ve kollanması olarak tanımlamak mümkündür. Milli güvenlik kavramı; milli menfaatler, tehditler ve tedbirler olmak üzere üç unsuru ihtiva etmektedir (Ulaş, 2011: 161).”

Küreselleşme ile birlikte milli devletlerin varlık sürdürme mücadelesi milli güvenlik kavramının anlamında değişikliklere neden olmuş ve jeopolitik yaklaşımlar içinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Hiçbir devlet rakip devletlerin güçlü olmasını istemez ve eline geçen tüm olanaklarla rakiplerini zayıflatmayı arzular. Bu nedenle

öncelikle en kolay ve masrafsız yöntemlerden başlanılarak rakip devletler üzerinde sistemli ve planlı faaliyetler yürütülür. Devletler, kendi üzerlerinde oynanan oyunların başarısızlıkla sonuçlanması, milli birlik ve gücünü koruması için çeşitli yöntemler geliştirir işte bu yöntemlerin tamamı milli güvenlik stratejileridir (Ulaş, 2011: 160).

1.3. Jeopolitik Teoriler

Jeopolitik teoriler, uluslararası ilişkileri çeşitli değişkenlerle (büyüklük, iklim, demografi, topografya vb.) açıklamaya çalışır. Daha açık bir ifade ile devletin güçlerini ve dış politikasını devletin fiziki varlığıyla açıklamaya çalışan teorilerdir (Şener, 2017: 134). Jeopolitik teoriler genel itibari ile yazıldıkları dönemin güç merkezi ve önemli gelişmeleri ışığında hazırlanmıştır (İlhan, 1999: 20). Teoriler, temelde bir bölgenin hakimiyetine dayanır. Bölgeye hâkim olan güç eğer zayıflar ya da dünyanın herhangi bir yerinde farklı bir güç oluşursa mevcut teori geçerliliğini yitirir. Güç merkezleri, zamana ve şartlara bağlı olarak el değiştirebilir. Tarihin farklı dönemleri incelendiğinde Asya, Avrupa, Orta Doğu gibi farklı bölgeler değişik zamanlarda “güç” merkezi konumuna gelmiştir (İlhan, 1999: 27). Dünyadaki durumun sürekli değiştiği göz önüne alındığında teorilerin sürekli sabit kalması da düşünülemez. Teoriler, sabit kalırlarsa mevcut durum ve ihtiyaca cevap vermediği için geçersiz olacaktır. Bu nedenle her dönemin mevcut potansiyellerine göre esasların yeniden belirlenmesi daha gerçekçi olacaktır (İlhan, 1993: 10).

Uluslararası ilişkiler kitaplarında genellikle, Klasik Teoriler ve Çağdaş Teoriler şeklinde yapılan ayırım bazı kaynaklarda Soğuk Savaş Öncesi Teoriler ve Soğuk Savaş Sonrası Teoriler olarak da karşımıza çıkmaktadır (Karabulut, 2013: 46). Bu iki yönlü ayırma son zamanlarda bir üçüncü yön eklenmiş ve eleştirel teoriler de literatüre girmiştir (Özey, 2002: 219).

Hazırlandığı dönem ve dünya hâkimiyetlerini ele alış biçimleri açısından değerlendirildiğinde birbirine yakın olan teoriler Klasik teoriler olarak isimlendirilmiştir. Klasik teoriler özellikle 20. yüzyılın askeri, siyasi ve ekonomik durumlarını anlamada ve aktarmada oldukça önemlidir (Özey, 2002: 219).

1.3.1. Klasik Jeopolitik Teoriler

Emperyalist yayılımcılığı devletler için doğal kabul eden klasik jeopolitik, bu bakış açısıyla teorilerini oluşturmuştur. Bu teoriler, XVII. Yüzyıldan XX. Yüzyıla

kadar İngiliz, Alman ve son evrede de ABD'nin yayılımcı politikalarını açıklamaya çalışmıştır (Arı, 2013: 193). Bu nedenle klasik jeopolitik teorileri İngiliz, Alman ve Amerikan Ekolü olarak da tasniflemek mümkündür (Taban, 2013: 22).

Klasik Jeopolitik düşüncede temel amaç modernleşme, kapitalizm ve kültürel dönüşümler çağında coğrafya temelli en uygun ayakta kalma ve güçlenme yöntemini tespit etmektir. Başka bir deyişle klasik jeopolitikte amaç devlet adamlarına ülkelerinin yeniden yapılandırma sürecinde rakipleri ile farklarını açacak bilgiye sahip olmalarını sağlamaktır ve bu amaç, için geliştirilmiş bir devlet bilimidir. Yani klasik jeopolitik devlet merkezlidir. Klasik jeopolitikte içinde bulunulan zamanın şartları ve coğrafi yapıları değerlendirilip eyleme geçecek devlet adamlarına hizmet amaçtır (Şener, 2017: 166). Bu da klasik jeopolitiğin realist paradigma etkisi ile coğrafyayı devlet merkezli, bütüncül ve güç politikalarına dayalı bir bakışla incelediğini göstermektedir (Taban, 2013: 22).

Soğuk Savaş öncesi teoriler olarak da adlandırabileceğimiz (Karabulut, 2013: 47) klasik jeopolitikte dünya, ulus devletlerden oluşmuş bir bütün olarak görülür. Dünyadaki çatışmaları da güç mücadeleleri olarak gösteren bir anlayışa sahiptir (Şener, 2017: 167). Alfred T. Mahan, Rudolf Kjellen, Friedrich Ratzel, Halford J. Mackinder, Nicholas J. Spykman gibi düşünürlerin önemli katkıda bulunduğu klasik jeopolitik dönemin siyasetinin ve uluslararası ilişkilerinin şekillenmesinde, yani tarihin akışında önemli etkileresahip olmuştur (Tezkan ve Taşar, 2013: 30).

Ortaya çıkış dönemleri ve etkileri göz önüne alındığında klasik jeopolitik teorileri beş başlık altında inceleyebiliriz.

1.3.1.1. Biyolojik Devlet

Biyolojik devlet teorisi Ratzel tarafından geliştirilmiştir. Ratzel, jeopolitik ismini kullanmamış olsa da siyasi coğrafyanın kuruluşunda ve jeopolitiğe geçişte etkili olan geçişin hem mimarlarından hem de hızlandıranlarından birisidir (İlhan, 1989: 10). Ratzel, düşüncelerine siyasi coğrafyanın ülkeler ile ilgili yeni ve önemli bilgiler getirdiğini kabul ederek başlar. Fakat siyasi bilimlerin üzerinde yeterli etkiye sahip olamadığı için de eleştirir. Ratzel'in teorisi iki coğrafi unsura dayanır biri konum diğeri de mekândır. Ratzel'de konum, ülkenin dünyadaki yeri olarak tanımlanırken; mekân, ülkenin genişliği, iklimi ve fiziki yapısı olarak tanımlanmaktadır. Bir ülkenin konum ve mekânının diğer ülkeler ile olan ilişkisine yön verdiğini belirten Ratzel'e göre (Sandıklı,

2015: 9) aynı kültüre sahip nüfusların çoğalması devletlerin sahasını da genişletecektir. Devletler sahalarını genişletirken öncelikle savunmasız bölgelere yönelecektir ve bu genişleme çalışmaları diğer devletler tarafından da uygulanacak ve bir devletin sınırları o devletin gücünün sembolü olacaktır (Ulaş, 2011: 31). Bir devletin insan ve topraktan meydana gelen biyolojik bir yapı olduğunu ifade eden Ratzel, tarihin mekâna bağlı olduğunu, bir milletin ancak kimliğini kaybederse toprağından ayrılabilceğini ileri sürer. Ratzel organizmaların yaşamlarını sürdürebilmeleri için mekâna sahip olmaları nasıl gerekiyorsa devletlerin de yaşamlarını sürdürebilmeleri için mekâna ihtiyaçları olduğunu ifade eder. Organizmalar bir süre sonra ilk alanları ile yetinmeyip nasıl yayılma eğilimi gösteriyorlarsa devletlerin de aynı yöntemle yayılmaları gerektiğini ve bu yayılmalarını şiddet kullanarak yapmalarında da bir sakınca olmadığını da ileri sürmektedir. Ayrıca devletlerin, güçlerine göre varlıklarını sürdürebileceklerini güçlü devletlerin güçsüz devletleri yok edeceğini ve sonunda birkaç güçlü devletin ayakta kalacağını da belirtir (Ulaş, 2011: 32). Ratzel'e göre bir devlet ya saha kazanıp genişleyecek ya da genişleyemezse zayıf kalıp hastalanacaktır (Sandıklı, 2015: 10). Ratzel'in bu düşünceleri 19. yüzyıldaki Alman İmparatorluğu'nun gelişme politikasına uygundur ve bu gelişme anlayışına kaynaklık ettiği söylenebilir (Ulaş, 2011: 33).

1.3.1.2. Deniz Hâkimiyet Teorisi

Şüphesiz ki denizler taşıdıkları avantajları ile ülke politikalarında oldukça etkilidir. Bu gerçeği fark edenlerden birisi de Amerikalı Amiral Alfred Mahan'dır. Mahan teorisini denizlere hükmeden dünyaya hükmeder düşüncesi etrafında şekillenmiştir (Özey, 2002: 222). Coğrafi keşiflerle yeni kıtaların bulunması deniz hakimiyetinin önemini artırmıştır. Denizlere hâkim olan devletler sömürgecilik düzeninin aktif devletleri olmuş, zenginleşmiş ve gelişmişler. Böylece denizlere hâkim devletlerin dünyaya hâkim olacağı görüşü ortaya çıkmıştır (Günel, 1997:175).

Deniz Hâkimiyet Teorisi, İngilizlerin deniz hâkimiyeti ve bu hâkimiyet sonucu elde ettikleri başarı ve kazançların izahı üzerine kurulmuştur. Mahan'a göre, Panama Kanalı hariç tüm önemli deniz yollarını kontrol eden İngilizlerin büyük gücünün tek kaynağı denizlerdeki rakipsiz üstünlüğüdür (Şener, 2017: 136). 18. ve 19. yüzyılda elde ettiği büyük coğrafi alanlarla dünyanın her yerine yayılmış olan İngiltere, asıl topraklarından binlerce kilometre uzaktaki bu yerleri korumak için stratejik ada, boğaz ve yolları elinde tutmasını sağlayan deniz gücünü kurmuş ve etkili bir şekilde

kullanmıştır. Güçlenen İngiltere'nin ağırlığı tüm dünyada hissedilmiştir. Sadece askeri ve ekonomik değil siyasi etkisi de oldukça fazlalaşmıştır. İngiltere'nin böyle bir güce ulaşması, başta ABD olmak üzere dünyada söz sahibi olmak isteyen tüm devletlerde bir araştırma ve harekete geçme arzusu oluşturmuştur. Mahan'ın Deniz hâkimiyet teorisi böyle bir amaçla ortaya konmuş, ABD'nin dünyaya nasıl hâkim olabileceğini teorik olarak ortaya koyan bir çalışma niteliği taşımaktadır (Günel, 1997: 175).

Mahan, donanmanın ve denizin öneminin tarihten geldiğini söyler ve dünyadaki etkin gücün denizlerden geçtiğini ifade eder (İlhan, 1989: 10). Mahan'a göre deniz gücüne sahip olmanın üç önemli avantajı vardır. En büyük avantaj ekonomiktir. Deniz ticaretinin çok büyük bir ekonomik getirisi vardır. Deniz yollarına hâkim olan ülkeler dünyanın her yerindeki hammadde ve pazarlara ulaşma imkânına sahiptir. Diğer avantajı ise denizlerdeki stratejik noktaları kontrol eden devletin, başka devletlerin deniz ticaretinde gelişmesini engelleyebilir ve rakipsiz kılabilir olmasıdır. Son avantajı ise askeri olarak deniz gücü yüksek bir ülkenin karada güçlü bir devleti alt edebileceğini düşünmesidir (Şener, 2017:137). İngiltere, ABD ve Japonya gibi kara ordusunu güçlü ve büyük tutmak zorunda olmayan ülkeler, diğer devletlerle ilişkileri ağırlıklı olarak ticari olacak ve böylece kara sınırı fazla olan ülkelerin savunma amaçlı yaptığı anlaşmalarla uğraşmak zorunda kalmayacaklardır. Bu da ülkelerin daha hızlı gelişmesini sağlayacaktır (Arı, 2013: 188).

Mahan'ın görüşlerine göre deniz gücünü etkileyen ve devamlılığını sağlayan altı temel faktör vardır (Karabulut, 2013: 50):

1. Coğrafi konum (ülkenin deniz, okyanus kıyıları)
2. Devletin fiziki uygunluğu (Kıyıların doğal yapısı)
3. Ele alınan toprağın ölçüsü (Kıyı şeridinin uzunluğu)
4. Nüfus miktarı (kalabalık ülkeler az nüfuslu ülkelere göre daha yeteneklidir.
5. Ulusal karakter (ulusun yetenekleri)
6. Yönetim karakteri (Yöneticilerin fırsat oluşturma ve yararlanma potansiyelleri)

Mahan, dünya lideri olmak isteyen ABD'nin de bu yöntemi uygulanması gerektiğini ifade eder (Ulaş, 2011: 28). Mahan'a göre büyük devlet olmanın yöntemi denizlere hâkim olmaktır. Doğrudan deniz bağlantısı olmayan devletlerin bile bekasının, deniz hâkimiyetinin dost veya düşman devletlerde olup olmamasına bağlı olduğunu düşünmektedir (Ulaş, 2011: 29).

19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde devletlerin büyüklüklerinin, sahip oldukları liman ve kıyı uzunluğu ile ölçülebileceğine, uluslararası ilişkiler ve dünya hakimiyetinde denizlerin en önemli etken olduğuna inanan Mahan'ın teorisi (Günel, 1997: 23), 19. yüzyılın sonlarında Almanya ve Rusya'nın karada güçlenmeleri ve git gide dünya egemenliğine doğru ilerlemeleri ile önemini kaybetmiştir. O tarihten itibaren kara hâkimiyet teorisi ön plana çıkmıştır (Günel, 1997: 176).

Mahan'ın görüşleri ABD'nin dünyanın tek süper gücü olmasında önemli bir yere sahiptir. Alman ve Japon denizcilik yetkilileri de Mahan'ın görüşlerinden etkilenmiştir. Süper güç olmak isteyen tüm devletler Mahan'ın hem teorilerini hem de gemi inşası ile ilgili önerilerini kaynak olarak kullanmıştır. Mahan, denizlerdeki stratejik öneme sahip dar su yollarının kontrolünü çok önemli görmüş ve süper güç olmak isteyenlerin bu yolları kontrol etmekten başka çareleri olmadığını dile getirmiştir (Karabulut, 2013: 48).

Teoriye yapılan en büyük eleştiri, dünyanın deniz oranının kara oranına göre fazla olmasına rağmen hayatın karada yaşanmasından yola çıkılarak değerlendirme yapılmasıdır. Deniz araçlarının tamamının karaya bağımlı araçlar olması, önce karada inşa edilmesi gerektiği yakıt ve diğer ihtiyaçları için karaya mecbur olması gibi nedenlerle denizlere hükmetmek için önce karada güce sahip olunması gerektiği (Özey, 2002: 224) düşüncesi de teorinin eleştiri unsurlarındandır.

1.3.1.3. Kara Hâkimiyet Teorisi

“Kara Hâkimiyet Teorisi”ni geliştiren Halford John Mackinder, İngiliz siyasi coğrafyacıdır. Mackinder, biyoloji ve hukuk eğitimi görmüş ve sonrasında coğrafya eğitimi almıştır (Özey, 2002: 215). Mackinder'in teorisinin çıkış noktası, bir dünya imparatorluğu olan Britanya'nın giderek gücünü kaybetmiş olmasıdır. Britanya'nın ekonomik gücünü koruyabilmesi için askeri güce ihtiyaç duyduğunu düşünen Mackinder, Kara Hâkimiyet Teorisini oluşturmuştur (Sandıklı, 2015: 5). Bu teori, tek seferde kaleme alınmış bir düşünce değildir. Teori 1904, 1919 ve 1943 tarihli üç ayrı çalışma da yer almıştır (Ulaş, 2011: 34). Mackinder, 1904 yılında yayınladığı “Tarihin Coğrafi Eksen” başlıklı bildiride kara hâkimiyet teorisinin temelini atmıştır. Daha sonraki yıllarda yayınladığı “Demokratik İdealler ve Gerçek” isimli kitabında teoriyi geliştirmiştir (Karabulut, 2013: 52). 1940'lara geldiğinde değişen koşullara göre teorisini yenileyen Mackinder, sabit olan coğrafyanın ancak insanların teknolojik gelişmeler sayesinde elde ettiği imkânlarla göre kullanılabildiğini bu nedenle her çağda

farklı coğrafi görüşlerin çıkmasının doğal olduğunu savunarak teorisini tamamlamıştır (Ulaş, 2011: 35).

Mackinder ilk çalışmasında, dünyayı güç merkezi bakımından mihver bölge, iç/kenar hilal bölge ve dış/adasal hilal bölge şeklinde üç bölgeye ayırmış ve tüm çalışmalarında bu ayrımı değiştirmemiştir (Ulaş, 2011: 34). Teoriye göre Asya, Afrika ve Avrupa kıtaları dünya adasını meydana getirir. Bu kıtaların dışında kalan Antarktika, Avustralya ve Amerika kıtaları ise dünya adasının uydularıdır. Dünya adasının kalp sahası yani Heartland'ı ise Sibirya ve Doğu Avrupa'dır. Heartland'ın etrafındaki alan (Balkanlar'dan Çin'e kadar) ise iç kenar ya da Rimland kuşağıdır. Bu alanın da dışında kalan (Amerika, Japonya, Afrika, Avustralya) alan ise dış kenar olarak kabul edilir (Özey, 2002: 216). Bu teori en çok "Kalpgah" (Heartland Stratejik Merkezi Bölgesi) doktrini ile bilinmektedir (Sandıklı, 2015: 5). Mackinder'in Kalpgah'ının özelliği, deniz gücü ile ulaşmanın imkânsız olmasıdır (Ulaş, 2011: 36). Teori, kısaca Kalpgah'ın (Sibirya ve Doğu Avrupa'dan Rusya ile Orta Asya dâhil olan büyük Avrasya topraklarının) denetim altına alınmasıdır şeklinde özetlenebilir (Sandıklı, 2015: 5). Mackinder'e göre, Doğu Avrupa'ya hükmeden devlet Heartland'a da hükmeder. Heartland'a hükmeden devlet, önce iç kenara (Rimland) sonra da dış kenara hükmederek dünyanın hâkimi olur (Özey, 2002: 216).

Hâkimiyet teorilerinin gelişmesindeki en büyük katkıyı şüphesiz Mackinder yapmıştır. Özellikle oluşturduğu Kalpgah (Heartland) kuramı ile oldukça önemli bir katkı sağlamıştır. Mackinder, teorisini oluştururken kendisinden önce yapılmış teorilerden de etkilenmiştir. Fakat Mackinder'i harekete geçiren Mahan'ın düşüncesi olmuştur. Mahan'ın dünyaya hâkim olmak için denizlere hâkim olunmasını şart koşan düşüncesine karşı çıkmış ve dünya tarihi incelendiğinde dünyada gücü elinde bulunduran devletlerin kara ve deniz devletleri olarak sınıflandırılabilirliğini ve üstünlüklerin sürekli el değiştirdiğini ama genel olarak kara gücüne sahip devletlerin daha uzun süre söz sahibi olduğunu ileri sürmüştür. Mackinder'e göre 20. yüzyıl ile birlikte İngiltere'den kaynaklanan deniz hâkimiyet gücü tekrar kara gücü yüksek olan devlet tarzına geçmiştir (Şener, 2017: 140). Bunun da en büyük sebebi teknoloji ve ulaşım alanındaki gelişmeleridir. Özellikle, demiryollarının gelişmesiyle birlikte ekonomik, kültürel ve askeri güç unsurlarının güçlenmesi o güne kadar geçerli olan deniz hâkimiyet gücünün kara hâkimiyeti karşısında zayıflamasına sebep olmuştur (Ulaş, 2011: 34).

Anglo-Amerikan Jeopolitik Ekolü'nün de öncülerinden olan Mackinder'in (Şener, 2017: 148) teorisini önemli yapan faktörlerden birisi de o güne kadar gücün değişen faktörleri ve coğrafya ilişkisine bu kadar değinilmemiş olmasıdır. Bir devletin gücünü tanımlarken artık demiryolları ağı, silah teknolojisi ve diğer teknolojik güçlerin de değerlendirilmesi gerektiğini savunması o dönem için oldukça yeni bir bakıştır (Şener, 2017: 142). Mackinder'in teorisi aslında İngiltere için bir uyarı niteliği taşımaktadır. Alman teknolojisi ile Rusya'nın beşeri üstünlüğünün birleşmesinin İngiliz egemenliğine son vereceğini düşünen Mackinder, bu açıdan çeşitli uyarılarda da bulunmuştur (Ulaş, 2011: 35).

Mackinder'in teorisinin önemini özetleyecek olursak; öncelikle o döneme kadar hiç bahsedilmemiş bir kavram olan Dünya Hâkimiyet Düşüncesi'nin artık yüksek sesle tartışılmaya başlamasını sağlamıştır. Ayrıca yine bu teori coğrafi determinizmi reddetmiş ve tek başına coğrafyanın bir önemi olmayacağını coğrafi gücün yanında asıl önemli olanın siyasi ve askeri güç olduğunu ileri sürmüştür (Ulaş, 2011: 43). Teknolojinin gelişim yönünün kara gücü açısından daha verimli olduğunu, bu nedenle deniz hakimiyetinin kara hakimiyetine doğru kaydığını, dünyanın artık kara yolları ile daha rahat birleştiğini (Karabulut, 2013: 51) demir ve kara yollarının gelişmesi ile birlikte daha önceki dönemlerde deniz yolu ile ulaşımın daha rahat olduğu Hindistan ve Uzak Doğu gibi ülkelere kara yolu ile ulaşımı kolaylaştırdığı için artık rekabette Almanya, Rusya, Fransa'nın da İngiltere kadar önemli bir pozisyona ulaştığını iddia etmektedir (Arı, 2013: 188).

Mackinder'e göre zenginliklerin topraklara eşit dağılmamış olmasından dolayı her milletin gelişimi de eşit olmaz. Bu adaletsizlik de savaflara yol açar. Eşitlik, özgürlük gibi ideallerin, ekonomik ve coğrafi gerçeklerle birlikte incelenmesi gerektiğini, özgürlüklerin teminat altında tutulabilmesi için büyük devletlerin dünya kaynaklarından eşit şekilde yararlanması gerektiğini bunun sağlanabilmesi içinde devlet üstü bir yapıya ihtiyaç olduğunu savunur (Ulaş, 2011: 36). Mackinder'in görüşleri ilk dönemlerde çok itibar görmese de; Alman jeopolitik düşüncesinin dünya hâkimiyetini planlaması ve bunu eyleme geçirmesinde Mackinder'in görüşlerinden sıklıkla yararlandığı bilinen bir gerçektir (Özey, 2002:216).

1.3.1.4. Hava Hâkimiyet Teorisi

Uçaklar Dünyada ilk kez Trablusgarp Savaşında bir savaş aracı olarak kullanılmış ve I. Dünya Savaşı'nda sonucu etkileyen önemli bir savaş silahı haline gelmiştir. Fakat uçakların savaş alanındaki asıl gelişmesi II. Dünya Savaşı ile olmuştur. Uçuş mesafelerinin uzaması, havada kalma sürelerinin artması, taşıdıkları silahların gelişmesi, havada nakil yapabilmeleri, uçakların savaşlardaki önemini oldukça artırmıştır (Şener, 2017: 152). II. Dünya Savaşı sırasında Alman uçakları, Avrupa'da; Japon uçakları da Uzakdoğu'da savaş için önemli etki yapmıştır. Savaşın sonunda ABD'nin Japonya'ya havadan attığı atom bombası da hava hâkimiyetinin ne kadar önemli ve etkili olduğunu ispatlar niteliktedir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Vietnam ve Körfez savaşlarında da hava hâkimiyetinin önemi pekişmiştir (Özey, 2002: 226).

Hava hâkimiyetine yönelik ilk çalışmalar, İtalyan Topçu Subay Giulio Douhet tarafından yapılmıştır. Douhet'in düşünceleri kendisinden sonra yapılan tüm hava teorilerine kaynaklık etmiştir (Şener, 2017: 152). Douhet, savaşlarda önemli olan şeyin stratejik sonuçlar almak olduğunu söyler ve hava araçlarının da bu anlamda düşman ülkenin stratejik noktalarına saldırı durumunda ve saldırı sonunda elde edeceği zayıfta önemli bir etkisininolacağını savunmuştur. Hava Hâkimiyeti teorisinin temeli havaya hâkim olmadan diğer güçlere hâkim olmanın bir manasının olmadığı düşüncesidir (Şener, 2017: 154). Hava Hâkimiyet Teorisi'nin gelişmesinde büyük katkıları olan diğer düşünürler, William Mitchell ve Hsusy Scitaklian'dır (Karabulut, 2013: 56). P. De Seversky ise ilk defa hava gücüne dayalı bir jeopolitik dünya görüşünü savunan kişi olmuştur (Karabulut, 2013: 55). Nikolaivich Prokofiev ve Seversky tarafından biçimlendirilen "Hava Hâkimiyet Teorisi"ne göre, uzun menzilli uçaklar artık devletlerin savunma anlayışını değiştirmiş, savunmalar sınırların çok ötesinde başlar hale gelmiştir. (Doğan, Kula, Öcal, Çelenk, 2007: 3).

Hava Hakimiyet Teorisi'nden yola çıkan bazı düşünürler, uzaya hâkim olmak ile ilgili çeşitli düşünceler geliştirmişlerdir. Özellikle hava savunma sistemleri ve teknolojilerinde önemli bir noktaya gelen ABD (Özey, 2002: 226), Soğuk Savaş'tan sonra NASA aracılığı ile önemli araştırmalar yapmış ve elde edilen gelişmeler ile Uzay çalışmaları daha da önem kazanmıştır. Uzaya hâkim olmak, dünyaya da hâkim olmak demektir düşüncesinden yola çıkan ABD, uzay jeopolitiğine oldukça önem vermektedir (Şener, 2017: 157). George Bush'un başkan seçilmesinden sonra daha da hızlanan uzay

çalışmaları güneş sistemi ve ötesini araştırmaktadır. ABD, bu çalışmalarını önem ve gizlilikle sürdürmektedir (Özey, 2002: 241).

20. yüzyılda ortaya çıkan yaklaşımlar, dünyayı genel olarak kara ve deniz şeklinde iki boyutlu görürken; 21. Yüzyılda meydana gelen gelişmeler ile hava, uzay ve dijital ortamlar da eklenmiş ve beş boyutlu bir hal almıştır (Şener, 2017:162). Uluslararası ilişkilere ve dünya hâkimiyeti konusuna yeni ve büyük bir açılım getiren hava ve uzay hâkimiyet çalışmalarına da çeşitli eleştiriler yapılmıştır. Hava hâkimiyeti ile ilgili en büyük eleştiri, hava araçlarının tamamının karaya bağımlı olması yönündedir. Hava, dünyayı saran bir boşluktur. Havadaki bir araç sonunda karaya inmek zorundadır. O halde karada ve denizde güçlü olmayan bir devletin tek başına hava gücü ile dünyaya hâkim olması pek olası değildir (Şener, 2017: 157).

1.3.1.5. Kenar Kuşak Teorisi

Hollanda asıllı Amerikalı Prof. Nicholas J. Spykman tarafından geliştirilen bu teori, Amerikan politikasının temeli kabul edilmektedir. Spykman 1938 yılında yayınladığı “Coğrafya ve Dış Politika” makalesinde, dış politikaya etki eden unsurlar üzerinde durmuş ve bu unsurlar içine coğrafi konum ve toprak büyüklüğünü de eklemiştir. Savaşı geçiren barış dönemlerinin, aslında savaşa hazırlık aşaması olduğunu belirten Spykman, devletleri coğrafi konumlarına göre kıta devletleri, ada devletleri ve iki özelliği de taşıyan kıyı devletleri olarak gruplandırmıştır. Ratzel’in görüşlerini devam ettiren Spykman, devletlerin doğası gereği büyümesi gerektiğini iddia eder, tarihi ve coğrafi açıdan bu büyümeleri inceler. Ayrıca Spykman, uluslararası alanda devletlerin konumunu asıl belirleyen unsurun güç olduğunu, bu güce ulaşmak için ahlaki değerlerin tartışıldığını da ifade eder. Gücü sadece askeri açıdan ele almayan devletlerin nüfus, hammadde, ekonomi, teknoloji, sosyal bütünleşme, milli dayanışma, siyasi istikrar gibi birçok unsuru da güç kavramının içinde değerlendiren Spykman, “eğer bütün devletler bir denge içinde tutunursa hiçbir devlet bir savaşı kazanamaz. Eğer hiçbir devlet bir savaşı kazanamıyorsa; yine hiçbir savaşı başlatmaz” diyerek güç dengelerinin önemini vurgulamaktadır (Ulaş, 2011: 53-62).

Spykman teorisini, ABD’nin savunma ve güvenlik ihtiyaçlarına göre oluşturur. Kenar kuşak ve bu coğrafyalar üzerine yoğunlaşan Mackinder’in görüşlerine bir alternatif sunar (İlhan, 1989: 11). Spykman’ın teorisinde Dünya hâkimiyeti, merkezden dışa doğru değil, dışarıdan merkeze doğrudur. Bu düşüncesini de “kaleler dışarıdan

kuşatılır” ifadesi ile özetler. Dünyaya hâkim olmak isteyenlerin önce dünya peykleri adını verdiği alanlarda hâkimiyet kurması gerektiğini, yani önce dış kenara, sonra iç kenara doğru hâkimiyetini sağlaması gerektiğini, bu hakimiyeti gerçekleştirdikten sonra Heartland’a hâkim olabileceğini savunur (Özey, 2002: 219).

Anglo-Amerikan Jeopolitik Ekolü’nün önemli temsilcilerinden olan Spykman’ın (Şener, 2017: 149-150) görüşlerinin merkezinde ABD vardır. Daha açık bir ifade ile Spykman, ABD’nin dünya hâkimiyetini nasıl gerçekleştirebileceğini izah etmiş ve bu görüşler, ABD’de oldukça destek görmüştür. Spykman’a göre dünya hâkimiyetini sağlayabilecek tek güç ABD’dir (Özey, 2002: 221). ABD’yi yeni dünyanın tartışmasız lideri kabul eden Spykman, yeni dünyanın Atlantik, Pasifik ve Hint okyanusu ile çevrelendiğini ileri sürmektedir. Yeni dünyanın, eski dünya ile çevrili olması, aynı zamanda eski dünyanın da yeni dünya ile çevrili olması anlamına gelmekte ve eski dünyanın nüfus gibi kaynaklar açısından da bazı üstünlüklertaşıdığını, buralarda oluşabilecek bir gücün ABD’nin mutlak iktidarını tehdit edeceğini savunmaktadır. Fakat buralardaki güç mücadelesinin uzun yıllardır sürdüğünü, bu nedenle tek ve büyük bir güç çıkarmanın zor olduğunu da eklemektedir (Arı, 2013: 191).

Mackinder’in teorisi ile aynı coğrafi değerlendirmeyi kullanan Spykman, benzerliklere rağmen aslında Mackinder’in teorisine de kapsamlı bir eleştiri yapmıştır (İlhan,1999: 22). Spykman’a göre Heartland’ı saran ülkeler Heartland’dan daha önemlidir. Kenar ülkeler diye adlandırılan bu alanların, Heardland üzerindeki etkilerini tarih kitaplarından da görmek zor değildir (Günel, 1997: 180).

Spykman’ın görüşlerini değerlendiren İlhan NATO-CENTO ve SEATO anlaşmaların Spykman’ın düşüncelerine dayandığını ileri sürmektedir (İlhan, 1999: 22).

1.3.2. Çağdaş Jeopolitik Teoriler

XX. yüzyılın sonu ile XXI. yüzyılın başında dünyada yaşanan gelişmeler jeopolitik için bir rönesansın öncüsü olmuştur. Sovyetler birliğinin dağılması ile dünya siyasetindeki dengelerin bozulması ve sonucunda yaşanan belirsizlik, klasik teorilerin dünyayı izah etmekteki eksikliğini gözler önüne sermiştir. Klasik teorilerden ilham alarak yeni döneme uygun teoriler ve görüşler ortaya çıkarken; artık jeopolitiğin merkez noktası kültür olmaya başlamıştır (Tezkan ve Taşar, 2013: 168-169).

SSCB’nin dağılması ile ideolojik ipoteklerinden kurtulan Doğu Bloğu ülkelerinin acemiliği ve ABD’nin dünyadaki tek süper güç olarak kalması, başka bir

ifade ile dünyanın iki kutuplu bir denge sisteminden tek kutuplu bir lider sistemine geçişi, uluslararası ilişkilerin nasıl oluşacağı sorusunu gündeme getirmiştir (Tezkan ve Taşar, 2013:169-170). ABD Başkanı Bush, 1992 yılında Amerikan Kongre'sinde yaptığı konuşmada Dünya liderliğini şöyle ilan ediyordu: *“Daha önce silahlı iki kampa bölünmüş olan dünyada artık tek ve üstün bir güç var: ABD. Dünya bunu hiçbir korku duymadan kabul ediyor. Çünkü dünya gücümüze inanıyor. Haklılar da. Adil olacağımıza, kendimizi dizginleyeceğimize inanıyorlar; itidalden yana olacağımıza inanıyorlar”* (Bostanoğlu, 1999: 305; Karabulut, 2013: 61).

Tek kutuplu dünyaya göre formüle edilen yeni düşünceler, bu dönemi “Yeni Dünya Düzeni” olarak adlandırmaktadırlar. Bu yeni düzen birçok alanda kısa zamanda etkili olmaya başlamıştır. Dünyanın artık tek bir liderinin olacağı ve tek bir merkezden yönetileceği düşüncesi, çeşitli projelerin de geliştirilmesini sağlamıştır. Bu projelerin en önemlisi, şüphesiz ki Birleşmiş Milletler’in kurulmasıdır (İşcan, 2004: 72).

Tek kutuplu bir dünyada neler olacağı ve dengelerin nasıl sağlanacağı soruları düşünürlerin zihnini kurcalarken; bu ve benzeri sorulara cevap arayanların oluşturduğu çağdaş teoriler, dünyadaki dengelerin jeopolitik tahliller ile anlaşılacağını ifade etmeye çalışırlar. Yaşanan dengesizlik ve kargaşa ortamı, jeopolitiğin değerinin anlaşılmasını ve bu girdapta yol gösterici bir pusula olarak kullanılması gerektiği gerçeğini göstermiştir (Tezkan ve Taşar, 2013: 169-170).

Çağdaş teorilere kadar uluslararası ilişkiler teorileri güç merkezli bir bakışa sahiptir. Tarihsellik ve dönemsellik görüşü etrafında şekillenen Klasik teorilerin önemini kaybetmesi, yenedünya düzeninde gündeme gelen hava, uzay ve dijital ortamların etkisi ve Soğuk Savaş sonrası sona eren iki kutuplu dünya düzeni ve yeni dönemin belirsizlikler taşıması jeopolitik olgunun yeniden gündeme gelmesini sağlamış fakat bu yeni yöneliş klasik jeopolitikten daha farklı bir tarzda gerçekleşmiştir. Özellikle 90’lardan sonra dünyadaki dalgalanmalar, jeopolitik anlayışta da bir dalgalanmaya sebep olur (Şener, 2017: 159-161). Bu dalgalanmaların neticesinde ortaya çıkan çağdaş teorileri gözden geçirmemiz günümüz uluslararası siyaset anlayışını anlamlandırmamıza yardımcı olacaktır.

1.3.2.1. Büyük Satranç Tahtası

Büyük Santraç Tahtası teorisi, uzun yıllar ABD Stratejik ve Uluslararası Araştırmalar Merkezi’nin danışmanlığını yapan ve ABD ulusal güvenlik danışmanlığı

görevini de bir süre yerine getirmiş olan Zbigniew Brzezinski'nin teorisidir (Özey, 2002: 237). Bu teori, Brzezinski'nin 1997 yılında yayınladığı *“Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gerçekleri”* kitabında aktarılan düşünceleridir. Kitap, özetle ABD'nin dünya egemenliğini sağlamak ve devam ettirmek için neler yapması gerektiğini anlatmaktadır (Ulaş, 2011: 183). Brzezinski öncelikle Moğol, Çin ve Büyük Britanya imparatorluklarını tarihi açıdan incelemiş, büyüme ve çöküş değerlendirmelerini yapmış ve tam bir küresel egemenlik kuramadıkları için başarısız olduklarını; ABD'nin ise yeni dünya sisteminde bunu başardığını, bu nedenle küresel gücünün benzersiz olduğunu ileri sürmüştür (Ulaş, 2011: 183).

Brzezinski'nin teorisinde ana oyuncu ABD'dir. ABD'ye rakip olabilecek devletleri ise beş jeostratejik oyuncu ve beş de mihver olarak belirler. Jeostratejik oyuncuları Almaya, Fransa, Rusya, Çin ve Hindistan olarak belirlerken, mihver ülkeleri de Türkiye, Azerbaycan, Ukrayna, Güney Kore ve İran olarak ortaya koymuştur. Brzezinski teorisinde, Avrasya'yı iyice tahlil eder ve Avrupa'yı demokrasinin bekçisi olarak görürken; Rusya'yı kara delik, Doğu Asya'yı ise bir geminin suya attığı çapa olarak yorumlamıştır (Özey, 2002: 237). Brzezinski, Avrasya'nın dünyada coğrafi olarak en büyük alan olduğunu, dünya nüfusunun %75'inin Avrasya'da yaşadığını, ABD'den sonra dünya ekonomisinin altı büyük devletinin burada olduğunu, dünya yer altı kaynaklarının çok büyük bir bölümünün burada yer aldığını söylemiştir. Avrasya'nın coğrafi olarak çok büyük bir alan kapladığı için burada siyasi bir birliğin kurulmasının zor olduğunu, bu durumun da ABD'yi çok fazla rahatlattığını ileri sürmüştür (Ulaş, 2011: 184).

Teorisinde Avrasya'yı temel coğrafya olarak kabul eden Brzezinski, Avrasya'yı üzerinde küresel liderlik mücadelesi yapılan bir satranç tahtasına benzeterek; bugüne kadar Avrasya için yapılan mücadelenin Avrasya bölgesinde yaşayan devletler tarafından yapıldığını; ilk defa bu bölgede olmayan bir devletin, ABD'nin Avrasya'ya hâkim olma mücadelesi verdiğini savunmaktadır (Sandıklı, 2015: 12). Brzezinski teorisinde, Avrasya'yı dört bölgeye (Batı Avrupa, Güney Asya, Doğu Asya, Merkez Rusya) ayırmış ve ABD'nin bu bölgedeki egemenliğini engelleyebilecek güçteki devletleri (AB, Rusya, Çin ve Japonya) tek tek ele almıştır. Ayrıca Rus-Çin ve İran işbirliğinin oluşturabileceği tehlikeyi de aktarmıştır (Sandıklı, 2015: 12).

Brzezinski, Avrupa ve ABD'nin kültür ve din gibi ortak paydalarının olmasından dolayı doğal müttefik olduklarını ve ABD için önemli bir köprü görevi göreceğini de

ileri sürmüştür. ABD'nin Avrasya'nın üç tarafına yerleştirdiği güçler sayesinde küresel liderliğini sürdürdüğünü Avrasya'da Avrupa-Atlantik sistemini engelleyecek bir oluşumun ortaya çıkmasının önüne geçilmesinin ABD'nin en önemli Jeostatejik amacının olması gerektiğini de savunmuştur (Sandıklı, 2015: 13).

Brzezinski, çalışmasında daha önceki teoriler veya Jeopolitik çalışmalarla hiç ilgilenmez. Bu ilgisizlik ise bazen çelişkilere ve açıklamalarında yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Buna rağmen, Brzezinski'nin görüşlerini önemli yapan, ABD'nin günümüzdeki politikalarını aydınlatması ve gelecekteki politikaları ile ilgili de ipuçları vermesidir. Avrasya'yı temel coğrafya olarak kabul eden Brzezinski, Avrasya'ya o bölgede yaşamayan bir devletin egemen olacağı fikrini ortaya koyması da Brzezinski'nin çalışmasını oldukça önemli bir hale getirmektedir (İlhan, 1999: 119).

Brzezinski, şimdiye kadar gelen imparatorlukların gerçekten bir küresel güç olamadıklarını, ABD'nin bu açıdan benzersiz olduğunu ileri sürmektedir. ABD'yi bu kadar güçlü ve benzersiz yapan dört nedeni(Karabulut, 2013: 69-70):

- Askeri olarak rakipsiz olması
- Ekonomik bakımdan lokomotif olması
- Teknolojik olarak lider olması
- Küresel olarak özellikle dünyanın genç nüfusunu etkileyen tek güç olması, şeklinde sıralamıştır.

Özetle, Brzezinski tarafından ortaya atılan “Büyük Satranç Tahtası” teorisi, dünyanın yeniden yapılandırılmasını açıklamaya çalışmaktadır. Adından da anlaşıldığı gibi dünyayı bir satranç tahtası gibi yorumlayan bu teori dünyada büyük güç olmanın Avrasya'daki etkinliğe bağlı olduğunu iddia etmiş ve uzay teknolojilerinin gelişmesi ve sağladığı üstünlüğü de bir unsur olarak değerlendirmiştir (Doğan, Kula, Öcal, Çelenk, 2007:4). Askeri, ekonomik, teknolojik, kültürel alanda ABD'nin güçlü olduğunu vurgulayan bu tez, ABD'nin mutlak süper güç olduğunu savunur. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemdeki dalgalanmaların sonunda ortaya çıkan Brzezinski'nin Satranç Tahtası Teorisi, jeopolitik açıdan da günümüzü aydınlatan tezlerden biri olarak nitelendirilmektedir (Şener, 2017: 161).

1.3.2.2. Medeniyetler Çatışması

Harvard Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanı Samuel Huntington'un 1993 yılında açıkladığı Medeniyetler Çatışması Teorisi özellikle

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki süreci inceleme ve geleceği yönlendirme konusundaki açıklamaları ile önem arz etmektedir (Özey, 2002: 234). Huntington'a göre Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte iki kutuplu dünya sistemi sona ermiş ve ABD'nin rakipsiz kaldığı tek kutuplu yeni bir düzen kurulmuştur (Uzer, 2007: 304).

Huntington'a göre yeni dünya düzeninde Milli Devlet anlayışı değişmeye de mücadele merkezi değiştiği için farklı kültür çatışmaları olacaktır. Bu medeniyetlerin çatışması, uluslararası politikaların asıl belirleyicisi olacak ve medeniyetler arasındaki bu fark savaş hatlarını da belirleyecektir (İlhan, 1999: 107-108).

Dünyadaki medeniyetleri sınıflandıran Huntington, genel olarak 8 medeniyetten bahseder. Bu medeniyetler: Batı, Slav, Japon, Konfüçyüs, İslam, Latin Amerika, Hindu ve Afrika'dır (Uzer, 2007:304). Huntington'a göre bu farklı medeniyetler, globalleşme ve artan iletişim teknolojileri ile farklılıkların farkına varacaklar ve diğer medeniyetlere göre daha güçlü olan batı medeniyetinin bu gücü diğer medeniyet mensuplarını rahatsız edecektir. Böylece, medeniyetler arası bir çatışma oluşacaktır (Uzer, 2007: 305). Huntington'un düşüncesindeki yeni sistemin temel çatışma alanı aslında din farklılıklarıdır (Sandıklı, 2015: 21). Huntington, batı medeniyetinin kendi içindeki çatışmaların sona ermesi gerektiğini özellikle İslam ve Konfüçyüs medeniyetlerinin yakınlaşmasının önlenmesi gerektiğini ileri sürmüş ve medeniyetlerin birlikte yaşamayı öğrenmeleri gerektiğini tavsiye etmiştir (Uzer, 2007: 306).

Medeniyeti kültürel bir varlık olarak tanımlayan Huntington, insanların aidiyetlerinin olduğunu bu aidiyetlerin de seviyelerinin olduğunu ileri sürmüştür (Uzer, 2007: 304). Huntington tezinde ele aldığı medeniyet kavramını:

“Bir medeniyet insanları diğer türlerden ayırt etmesi yanında, onların sahip olduğu ve yüksek kültürel gruplaşma ve en geniş kültürel kimlik seviyesidir. Medeniyet hem dil, tarih, din, adaletler, müesseseler gibi ortak objektif unsurlar vasıtasıyla hem de insanların sübjektif olarak kendi kendilerini teşhir etmeleri suretiyle tarif edilir. İnsanlar çeşitli kimlik seviyelerine sahiptirler. Roma’da oturan bir kişi kendisini Romalı, bir İtalyan, bir Katolik, bir Hristiyan, bir Avrupalı, bir Batılı olarak değişen yoğunluk derecesiyle tanımlayabilir. O kişinin mensup olduğu medeniyet, kendisini kuvvetle teşhis ettiği en geniş kimlik seviyesidir” (Ulaş, 2011: 172) şeklinde açıklamaktadır.

Huntington, kültürel özelliklerine göre devletleri de çeşitli kategorilere göre sınıflandırmış ve dört çeşit devletin varlığından bahsetmiştir. Kendi medeniyetleri

içindeki en güçlü devletleri çekirdek-merkez devlet olarak nitelendirmiştir. Buna örnek olarak da batı medeniyetinin merkez devletini ABD olarak göstermektedir. Tek bir medeniyete özgü olan devleti, Organik Devlet olarak isimlendirir ve bu devlet türüne de Japonya'yı örnek gösterir. Kültürel ve tarihi yönleriyle diğer devletlerden tamamen farklı olan devletlere ise Yalnız Devlet diyerek Etiyopya örneğini verir. Son olarak Bölünmüş Devletler diye adlandırdığı devlet grubuna da birden fazla kültürün etkisinde olan devletleri koyar ve bunlara da örnek olarak Türkiye ve Rusya'yı göstermektedir (Ulaş, 2011: 176).

Huntington, dünyadaki bu medeniyet çeşitliliğinin devletlerin ittifak ilişkileri ve dış politikalarını da etkilediğini, her medeniyetin bir temsilcisinin BM Güvenlik Konseyi'nde temsil edilmesi gerektiğini ileri sürer (Uzer, 2007: 307). Huntington, medeniyetler arasındaki farklılıkların çok uzun süreli bir ayrılıktan kaynaklandığını bu nedenle giderilmesinin pek de mümkün olmadığını, son dönemlerde meydana gelen küreselleşme ile ekonomik ve milli kimliklerin zayıflama eğiliminde olmasına karşın artık din ve etnik kimliklerin daha etkili olduğunu savunmaktadır (Ulaş, 2011: 173).

Kısaca Huntington'un tezi, batı medeniyetinin geçmişten gelme alışkanlıkları ile daima bir "öteki" oluşturma isteğini yeniden gözler önüne sermektedir. SSCB'nin dağılmasının ardından bölgelere ve sonra da dünyaya egemen olmasına engel olacağını düşündüğü ve kendisine tehdit olarak gördüğü bir karşı taraf yaratmıştır. Müslüman dünya, Batı medeniyetinin SSCB'den sonraki yeni düşmanıdır (İlhan, 1999: 105). Türkiye'nin AB'ye girişi için onursuzca beklemesi yerine, İslam dünyasının lideri olabileceğini de ifade etmiştir (Uzer, 2007:307). Türkiye, İran, Azerbaycan, Tacikistan, Özbekistan, Kırgızistan, Afganistan, Türkmenistan, Pakistan ve Kazakistan'ın bir araya gelerek kurduğu "Ekonomik İşbirliği Teşkilatı"nı (ECO) da etnisiteye dayalı değil kültüre dayalı bir kuruluş olarak nitelendirmiştir (İlhan, 1999: 108-109).

Huntington'un bu tezine karşı eleştiriler de oluşur ve en etkili eleştiri "Geleceğin Beklentisi" isimli eserde İngiliz araştırmacı Barry Buzan ve Gerald Segal tarafından ortaya atılan "Medeniyetler Bütünleşmesi" teorisidir. Bu teori, Medeniyetler Çatışması teorisine karşı çıkar ve Huntington'un medeniyet kavramını yanlış anladığını ileri sürer (Karabulut, 2013: 68-69). Batı medeniyetinin diğer medeniyetleri birbirlerine kaynaştıracığını en sonunda da üstün olan batı medeniyetinin alternatifsiz olarak dünyaya hâkim olacağını söyler (Özey, 2002: 235).

1.3.2.3. Tarihin Sonu

Japon asıllı ABD vatandaşı Francis Fukuyama (Ulaş, 2011: 170) 1989 yılında The National Interest dergisinde yazdığı “Tarihin Sonu mu?” isimli yazısında düşüncelerini ortaya koyar (Karabulut, 2013: 64). Fukuyama, Sovyetler Birliği’nin çökmesi ve Berlin Duvarı’nın yıkılması gibi gelişmelerin dünyayı tek kutuplu bir sisteme taşıdığını, bu sistemin de serbest piyasa sistemi yani liberal kapitalist sistem olduğunu iddia eder (Özey, 2002: 232). Fukuyama, Soğuk Savaş döneminin kapitalizmin zaferi ile sonuçlanmasından sonra artık çatışmalar döneminin sona erdiğini, bazı küçük çaplı olaylar dışında büyük savaşların oluşmayacağını ileri sürmektedir. Tarihin iki farklı gücün birbirini yok etme çabaları ile ilerlediğini ve son olarak Sovyetler Birliği ile ABD’nin mücadelesinin de sona ermesi ile tarihin de artık ilerlemeyeceği görüşündedir (Kıbaroğlu, 2007: 310). Ayrıca batının liberal bakışının da evrenselleştiği ve insanların artık evrimde son noktaya ulaştığını iddia etmiştir (Ulaş, 2011: 170).

Fukuyama’ya göre insan doğasına en uygun toplumsal düzen liberalizmdir. Tarih de liberalizmi yok etmek isteyenler ve liberalizmi güçlendirmek isteyenler arasındaki savaşlar sayesinde oluşur ve ilerler. Liberalizmin karşısında olanları monarşizm, imparatorluklar ve dini merkezler olarak göstermekte ve son dönemde komünizmin de tıpkı faşizm gibi liberalizmi yok etmeyi amaçladığını ama başaramadığını savunmaktadır (Kıbaroğlu, 2007: 311).

Fukuyama’ya göre dünya hep ideal sistemi batıda bulmuştur. Bu yeni dünya sistemi de batı sistemidir. İnsanoğlu kendisine en uygun olan ideal sistemi bulduğuna göre artık tarihi de sona erdirmiştir (Özey, 2002: 232). Fukuyama’ya göre liberal sistemin düşmanı dini köktenciliktir. Bunun içinde İslam, liberal sisteme bir alternatif sunabilir. İslam’ın oluşturduğu bu sistem, Müslüman olmayan toplumlar tarafından kabul görmeyeceği için pek bir fonksiyonu da olmayacaktır (Karabulut, 2013: 65).

Bu tezde dünyadaki siyasi gelişmelerin bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Fukuyama’ya göre küreselleşme uzun bir süre daha var olacaktır. Küreselleşmenin var olmaya devam etmesinin sebebi hem teknoloji ile olan yakın ilişkisi hem de alternatifinin olmayışındır (Özey, 2002: 233). Fukuyama’nın gelecekle ilgili tahmini ise biyoteknoloji, sosyal mühendislik uzmanlarının yapması gereken şeyi yaparak bizi ileriye taşıyacak olmasıdır. O zaman geldiğinde artık beşeri tarih ile ilişkimiz sonlanmış olacak ve yeni bir tarih başlayacaktır (Özey, 2002: 233).

1.4. Eleştirel Jeopolitiğin Gelişmesine Etki Eden Düşünce Akımları

1.4.1. Postmodernizm

Postmodern kavramı her geçen gün hayatımızda daha fazla yer almaya başlamıştır. Son dönemlerde kulağımıza gelen “postmodern darbe”, “postmodern seçim”, “postmodern sanat” gibi geçmişten aşına olmadığımız ama günümüzde sıkça kullanılan bu kavram bize alışlagelenden farklı, yeni anlamında bir çağrışım yapılmaktadır. Postmodern kavramı hayatımıza 1960’larda ilk olarak mimari ve güzel sanatlarla ilgili bir kavram olarak girse de 1979 yılında Jean François Lyotard’ın “Postmodern Durum” isimli eseri ile gündeme oturmuştur. Postmodern kavramı, kimileri için bir dönemi ifade etse de; yeni bir felsefi bakış, yeni bir üslup, yeni bir söylem, yeni bir usçuluk olarak da değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Postmodern dönemin ne zaman başladığı kesin bir çizgi ile belirlenemese de; genel kabul, II. Dünya Savaşı’ndan sonrası olduğu yönündedir (Çağlar, 2008: 371). Postmodernizm özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde daha etkilidir. Uluslararası ilişkilerin pratik boyutu ve sistemsel değişikliklerin hızlı değişimi, kuramın felsefi boyutlarını güçlendirecek bir veri tabanı oluşturmuştur. Özellikle bilişim teknolojisindeki gelişmelerin meydana getirdiği küresel ağların postmodern aktörler tarafından kullanılması savaşın boyut değiştirmesine neden olmuş, bu duruma modernitenin verdiği zararların ortaya çıkması için önemli bir örnek oluşturmuştur (Emeklier, 2011: 169).

Foucault’un modern toplum ve rasyonel düşünceye getirdiği eleştirilerle güçlenen postmodernizm, önce Fransa ve Amerika’da sosyal bilimlerden farklı alanlarda ortaya çıkmış, daha sonra ise sosyal bilimlere de etki etmeye başlamıştır. Postmodernizm tanımlanması zor bir kavramdır. Konuya bakış, genellikle ikili bir tutuma göre şekillenmektedir. İlki Habermas ve Keller’in düşüncelerine yakın olan eski ile yeninin birleşmesi şeklinde yorumlayan bakıştır. Bu bakış, modernist bir bakışla postmodernizmi incelemektedir. Diğer bakış ise Lyotard’ın düşüncelerinde şekillenen kapitalist sistemin sonucunda ortaya çıkan kültürel bir oluşum olarak tanımlayan bakıştır (Sallan ve Boybeyi, 1994: 313).

Postmodernizm, ulus-devlet sisteminin tek tip birey yaratma arzusunu kabullenmemekte ve bireyi öncelikli gören bir düşünce geliştirmektedir. Modernliğin dayatmacı yapısını şiddetle reddeden postmodern kuramın ulus-devlet anlayışına yaptığı en önemli eleştiri içinde bulunduğumuz konjonktürde etkin bir “araç” olmaktan uzaklaşıp, bireyin refahı yerine baskı ve şiddete yakın duruşu ile egemenliği teminat

altına alan bir “amaç” halini alması şeklindedir. Postmodernizme göre bilgi, politik bir süreçte oluşur. Bu nedenle güç ya da iktidar, kimin tekelindeyse bilgi de onun tekelindedir. Postmodernizmin Foucault’dan etkilendiğini gösteren bu bakış açısı gerçeklerin yeniden değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder. Postmodernizm, bu bakış açısı ile söylem ve metin analizi yaparak bilgi iktidar ilişkisini çözmeye çalışır (Emeklier, 2011: 170).

Postmodernizm, aydınlanma düşüncesini tamamen reddetmez, belirli bir dönemin önemli bir akımı olarak görür. Fakat yeri geldiğinde insanlara baskı yaparak eylem ve düşünce biçimlendirmesi yönüyle tehlikeli olarak görür (Sim, 2006 IX; Möngü, 2013: 28). Postmodernizmin amacı diğer teoriler yerine yeni bir şeyler koymak değildir. Bunun yerine, teorilerin haksız iddialarını çürütmeyi amaçlar (Sim, 2006 362; Möngü, 2013: 29). Bu sebeple postmodernizmi, modernizmden bir kopuş olarak görenler kadar modernizmin bir eleştirisi olarak değerlendirenler de oldukça fazladır (Huyssen, 1994: 108; Aslan ve Yılmaz, 2003: 80). Fakat ister modernizmin bir evrimi; isterse de modernizmin bir eleştirisi olarak bakalım dikkat edilmesi gereken asıl nokta, son 25-30 yılda yaşanan dönüşümlerin ifadesi postmodernizmdir (Aslan ve Yılmaz, 2003: 81).

Postmodernizmin amaçlarından birisi de nesnel bilgi şişinmesini ve toplum bilimlerindeki modern bilim yöntemlerine olan fazla güvenin getirdiği eleştiriden uzak bakış açısını yıkmaktır. Modern bilim için önemli olan, görünür olan yani maddi olandır. Oysa toplumbilimleri için maddi olarak var olmanın ötesi gerekmektedir. Modernizmin vaat ettiği şeylerin gerçekleşmemesi ve her şeyi çözebileceği inancının artık kabul görmeyişi, kişisel politik tercihler ile totaliter devletleri ayakta tutmak için gösterdiği çaba ve teorileri ile gerçeklik arasındaki farkın sürekli artması, mistik ve felsefi konulardaki yetersizliği postmodernizmin ortaya çıkmasındaki en büyük etkenlerdendir (Aslan ve Yılmaz, 2003: 92).

Postmodernizmin diğer önemli bir özelliği de Marx’ın büyük özgürleşme anlatısı, Freud’un psikanalitik terapisi ve Darwin’in evrim teorisi gibi total anlatılara ve yasalara karşı çıkmasıdır. Bu durumu Rousenau, postmodernizm ister siyasi, ister din, isterse toplumsal olsun küresel ya da her şeyi kapsayan bir düşünceye karşı durur. Hıristiyanlık, İslamiyet, Faşizm, Marksizm veya Feminizm gibi modern bilimin de cevaplarını önceden belirlediği söz merkezci ve totalize edici üst anlatılar olduklarını bu nedenle postmodernizmin bunları elinin tersi ile ittiğini ileri sürer (Rosenau, 1998: 25;

Aslan ve Yılmaz, 2003: 81) ve hayatı bütünüyle açıklamaya çalışan rasyonalizm, özgürlük, adalet, evrim gibi ideallerin birer meta olduğunu ve geçerliliklerini kaybettiğini iddia eder (Aslan ve Yılmaz, 2003: 81).

Postmodernizme hangi açıdan yaklaşırsak yaklaşalım kesin olan bir şey varsa o da postmodernizmin temel dinamiklerini moderniteden almış, yeni bir üslup ve yeni bir söylem oluşturmaya çalışmış olmasıdır. Tanımlanmasının pek mümkün olmadığı Postmodernite farklı alanlarda farklı anlamlar alabilme geçirgenliğine de sahiptir. Bu anlamda postmodernizm yeni ve farklı olanı temsil ediyor denilebilir. Fakat temeli moderniteye dayandığı için tam bir kopuştan bahsetmek de mümkün değildir (Möngü, 2013: 29).

Postmodern düşüncenin özellikleri (Çağlar, 2008: 372);

- Genel geçer iddiaları reddeder. Gerçeği kendi içinde anlamaya çalışır.
- Gerçeklik bütün değildir ve uyumlu olmasına gerek yoktur.
- Çoğunluk ve parçalanmışlık kabul edilmelidir.
- Yoruma açık durumlardan çekinmemek ve güvensizlik duymamak gerekir.
- Tek bir doğru yoktur. Mutlak hakikat diye bir şeyden bahsedilemez.
- Geleceği bilmek mümkün değildir.
- Tek yönlü bir nesnellik doğru değildir, etkileşim vardır, şeklinde sıralanabilir.

Postmodern kuramın uluslararası ilişkilerdeki öncüleri, Richard Ashley, William Candy, James Der Derian, David Campbell ve Rob B. J. Walker'dir (Coşkun Demirtaş, 2007: 193; Emeklier, 2011: 169). Postmodernizm, aydınlanma düşüncesi ve modernleşme olgusundan doğmuştur. Daha açık bir ifade ile postmodernizm, modernitede yaşanan krizden doğmuş ve modernitenin alternatifi olmuştur. Postmodernizm temelinde modernitenin getirdiklerini ve toplumda kurduğu baskıyı eleştirmektedir. Bu açıdan postmodernizm, Frankfurt Okulu gibi bireyi köleleştiren ve özgürlüğünü kısıtlandıran yapısına ciddi bir eleştiri getirmektedir (Emeklier, 2011: 169).

1.4.2. Post-yapısalcılık

Post-yapısalcılığı tek bir tanımla ifade etme çabası gereksiz bir amaçtır. Çünkü post-yapısalcılık toplumbilimden dilbilime, ruhbilimden insanbilimine kadar birçok disiplini kapsayan ortak bir zemindir. Bu da post-yapısalcılığı kısıtlayan, sınırlandıran tanımların çok geçerli olmayacağını göstermektedir. Post-yapısalcılık kaynak açısından

değerlendirildiğinde Fransa'ya dayanmaktadır. Kuramın gelişiminde Michel Foucault, Gilles Deleuze, Jean Baudrillard, Felix Guattari, Julia Kristeva, Jean François Lyotard, Jacques Derrida gibi isimlerin önemli katkıları vardır. Farklı disiplinlerdeki bu araştırmacıların ortak noktası ise modernizmin temelini sorgulayan ve yapısalcılık sonrası döneme ışık tutmak isteyen çalışmalarıdır (Güler, 2013: 49).

Post-yapısalcılık, yapısalcılığın kökleri üzerine filizlense de aynı zamanda yapısalcılığın bir eleştirisi niteliğindedir. Post-yapısalcılık da yapısalcılık gibi dile ve dil bağlantılarına odaklıdır. Yapısalcılıktan farklı olarak objektifliği reddetmektedir (Satır, 2015: 787). Çoğulculuğu ve çeşitliliği amaçlar. Tek bir doğru ya da tek bir yön düşüncesine karşı çıkar. Özneyi sınırlandıran bir yaklaşımı reddeder. Özneyi özgürleştirerek yeni bir yorumlama alanı sunar (Güler, 2013: 50). Nesnel bir bilim iddiasını kabul etmez. Bu da bize post-yapısalcılığın öznelliği ve farklılığı kabullenen yapısını gösterir (Satır, 2015: 787). Post-yapısalcılıkta nesnellik ve bireycilik modern anlamından koparılır. Post-yapısalcılığa göre birey, dünyaya mevcut şekliyle gelmez. Sosyalleşme süreciyle şekillenir ve son halini alır. Bu son halin ne kadar doğal bir duruma bağlı olduğu veya bu sosyalleşme sürecinin etkisinin nasıl olduğu post-yapısalcı düşüncenin meşgul olduğu temel sorulardandır. Post-yapısalcılığa göre birey ve çevre birbirini etkileyerek gelişir ve böylece birey ya da çevre belirli bir üstünlüğe sahip değildir (Arı, 2013: 480).

Post-yapısalcı yaklaşım, izleyici veya okuyucuyu merkeze alan ve gerçekliğe ulaşmada kesinliklerden bahsetmenin olası olmadığını ifade eden bir yaklaşımdır. Post-yapısalcılıkta metin ile okuyucunun karşılıklı etkileşimi ön plandadır. İnceleme alanı metindir, metinlerin okuyucular tarafından nasıl anlaşıldığını ve anlamlandırıldığını araştırmaktadır (Güler, 2013; 48). Post-yapısalcılara göre dünyayı anlamak ve tanımlayabilmek için öncelikle onun bir parçası olma durumundan sıyrılmamız gerekmektedir. Eğer bunu yapamayacaksak; o zaman farklı bir bakış ile ele almamız gerekmektedir. Bir tür öze sahip olan farklı varlıkları (bireyler, maddi nesneler, süreçler, olaylar ve yapılar gibi) içeren bir dünyadan bahsederler. Bireyin maddi unsurlar ve olaylarla örülü dünyasını inceleyen ve aralarındaki etkileşimi analiz etmeye çalışan sosyal teorilerden farklı olarak post-yapısalcılar, öncelikle varlıkları ve unsurları ortaya çıkaran pratikleri ele almaya odaklanırlar. Bireyi incelemektense bireylerin meydana getirdiği sosyal grupları incelemeyi tercih etmektedir (Edkins, 2007: 89). Daha açık bir ifade ile post-yapısalcılar varlıkların ve olguların bağlamlarından uzaklaştırılarak ele

alınmasını ve buna tarafsız bakış açısı denilmesini eleştirmekte ve bunu sorunsallaştırarak yeni bir bakış açısı sunmaya yoğunlaşmaktadır (Arı, 2013: 479-480).

Post-yapısalcılık incelenirken yapısalcılığa ve yapısalcılık ile post-yapısalcılık arasındaki ilişkiye de değinmekte fayda vardır. Yapısalcılığa göre önemli olan özne değil, yapıdır. Özne yapının çizdiği sınırlara sahiptir. Post-yapısalcılık ile yapısalcılığın çatışma noktası da buradan kaynaklanmaktadır. “Çünkü post-yapısalcı gelenek, Nietzscheci yaklaşımı hareket noktası olarak benimseyip, özneye bir oluş alanı açmaya girişir. Bütün post-yapısalcı düşünürler bu amaçla belirlenimlerin ve özneyi pasif kılan öge ve yapıların dışında kalan, yani sabit anlam ufkunu açan yeni bir mekân ve ilişkilene biçimi bulmaya veya oluşturmaya girişmektedirler” (Saygın, 2010: 30; Güler, 2013: 49). “Yapısalcı kuramcılar, yüzeyin altındaki derin yapılara odaklanmaktadır. Bu nedenle öznelerin de bu derin yapılar tarafından belirlendiğini kabul etmektedirler. Oysa post-yapısalcılar için yüzeyin altında böylesine derin yapılar yoktur. Bu nedenle post-yapısalcılar öznelerin derin yapılar tarafından belirlendiğini savunmamaktadır. Belirleyici bir takım yapılar varsa da öznelerin bu yapıların dışına çıkma olanakları da vardır” (Güler, 2013: 50).

Althusser’in devletin ideolojik araçlar kullanarak egemen sınıfın düşüncelerini kitlesel biçimde kafalara yerleştirmesi düşüncesi, post-yapısalcılıkta iktidar ve güç ilişkisi üzerinden ele alınır. Post-yapısalcılığa göre, iktidar ve güç ilişkisi gerçekçi değildir ve insan doğasına aykırıdır (Say, 2013: 342). May’ın ifadesi ile “post-yapısalcılıkta makro-siyaset yerini mikro-siyasete bırakmıştır” (May, 2000: 14, Say, 2013: 343). Böylece sorunlar artık birlikte bir bütünlük içinde incelenmez, mikro örgütlenmeler düzeyinde ele alınır. Mikro örgütlenmelerden bakıldığında ise öncelikle toplumsal ilişkilerdeki çoklu ilişkiler örgüsü dikkat çeker. Bu yapı sistemi, artık tek merkezli bir sistemin olmadığını izah eden fikirlerin zemini oluşturur. Post-yapısalcılık siyasi temsil noktasında tek bir temsilci fikrinin doğru olmadığını belirtmektedir. Post-yapısalcılıkta siyaset de değişim de çoğulcu bir yapının sonucunda oluşmalıdır (Say, 2013: 343).

Post-yapısalcılık medya çağıyla birlikte gerçek ile kurgunun iç içe geçtiğini ve bu dönemde salt gerçeklikten bahsetmenin mümkün olmadığını yeniden inşa edilmiş bir gerçeklikten bahsedilmesi gerektiğini ifade eder. Yeniden inşa edilen bu gerçeklik ile oluşturulan söylemlerin de hem söylemi oluşturan hem de söylemi dinleyenler için aynı anlamı taşımayacağını belirtir. Ayrıca post-yapısalcılığa göre pozitivistin ilerleme adı

altında bilgiyi tek tipleştirme çabası bilgiyi gayrimeşrulaştırmıştır. Rasyonel açıdan filtrelenmiş bilginin yanıltıcı olduğunu bilgi kaynakları arasında üstünlük sıralamasının doğru bir yöntem olmadığını aktarmaktadır (Kardaş ve Erdağ, 2017: 382).

Özetlemek gerekirse Post-yapısalcılara göre toplumda tek bir merkezi yapıdan söz edilemez. Gerçek yapı çoklu ilişkiler örgüsüdür. Bağıntılılığın kesin bilgiye dönüştüğü bu düşünce sisteminde toplumsal ilişkilerin nasıl olacağını belirleyen düşünce, bilgilerin birbirinden üstün olmadığı sonucuna vardığı için mikro örgütlenmelerin özerkliği açısından önem taşımaktadır. Böylece toplumun içindeki bireyleri, denk gören post-yapısalcılık; her bireyin eşit şekilde doğruya sahip olduğunu varsayar ve bu toplum tipinin ideal toplum olduğunu belirtir. Post-yapısalcılık aslında yapısalcılığın ortaya koyduğu verileri ele alarak yanlış gördükleri noktaları ortaya koyup bir söylem oluşturmaya çalışmaktadır (Say, 2013: 345).

Uluslararası ilişkiler açısından post-yapısalcılığı ele aldığımızda Soğuk Savaş, dost-düşman ülke, dış politika ya da barış ve savaş kavramlarının her zaman ve her yerde aynı anlama gelmediğini ve ulusal çıkar, doğru bilgi veya güvenlik gibi kavramların da belirli kurumların düşüncelerine göre belirlenmiş bilgiler olduğunu bu nedenle belirli çıkarlara göre değerlendirildiğini, yani herkes için aynı anlama gelmediğine ilişkin bir algı ortaya çıkmıştır. Post-yapısalcılığa göre devletler kimliklerini inşa ederken bir düşmana ihtiyaç duyarlar. Özellikle istikrarsız bir devlet, içerideki problemlerini dışarıdaki düşman devletlere ve dış tehditlere bağlar. Çünkü bu dış tehdit ve düşmanlar, “biz” inşasında temel argümandır (Kardaş ve Erdağ, 2017: 382-383).

1.4.3. Feminizm

Feminizm Latince “femine” (kadın) kelimesinden türetilmiştir. Kadınların cinsiyetlerinden dolayı maruz kaldıkları baskı ve ezilmişliği inceleyen bir alan (Taş, 2016: 165) olan feminizm, kadınların sosyo-ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaya başladıkları sanayileşme ve modernleşme dönemlerinde gelişen bir düşüncedir (Taş, 2016: 173). Feminizm için birçok tanım yapılmıştır. Fakat kapsayıcı bir tanım ararsak; erkeklerdeki toplumsal, siyasal, ekonomik hakların kadınlara da verilmesini isteyen ve kadının toplumdaki statüsünü ve rolünü geliştirmek için çabalayan doktrindir (Michel, 1984: 17; Ataman, 2009: 2) diyebiliriz.

Feminist çalışmalar, kadınların özel ve kamusal alanları dönüştürme mücadelesi olarak da özetlenebilir. Feminist faaliyetlerde amaç, sadece kadına kamusal alanda ya da özel alanlarda bir yer açmak değil, aynı zamanda toplumda bir dönüşüm oluşturma gücüne sahip kadınların inisiyatif ve özgüven kazanarak kendi iç politikalarını yapılandıran otorite ve hiyerarşiyi sorgulayan bir yapıyı ortaya çıkarmaktır (Kara, 2006:1).

Feminizme göre iktidarların erkek egemen olmasından dolayı kadınların değişimi de gelişimi de hep görmezden gelinmiştir. Erkeklerin bulunmak istemediği alanlarda kadınlara fırsatlar tanınmıştır (Ataman, 2009: 2). Feminizm bu açıdan iktidarın nasıl tutulduğu, nasıl kontrol edildiği ve nasıl meşrulaştırıldığını da çözmeye çalışmaktadır. Feminizm siyaset, coğrafya, edebiyat, felsefe, ekonomi gibi birçok alana ilgi duymaktadır (Arı, 2013: 81).

Feminist teori içinde barındırdığı farklı yaklaşımlardan dolayı kendi içinde de bir bölünmüşlük barındırır. Liberal feministler, radikal feministler, marksist feministler, postmodern feministler gibi birçok ayrım söz konusu olsa da temel de savunulan düşünce aynıdır (Taş, 2016: 173). Bu çalışma kapsamında, son dönem feminizm anlayışı şeklinde de nitelendirebileceğimiz postmodern feminizmdir (Ataman, 2009: 20). Bu dönem feminizmin temel düşüncelerine odaklandığımızda modern dönem zihniyetinin erkeği temsil ettiğini yani akıl ve gelişmişliğin erkeğe atfedildiği ileri sürülmektedir. Kadın ise duygu ve mantıksızlığı temsil etmektedir. Böylece modern bilimin oluşmasında kadının devre dışı bırakıldığını bu nedenle yeni bir bilimsel yönelişe gereksinim duyulduğunu savunur (Tickner, 1999: 46).

Feminizm kadınlık ve erkeklik kavramlarının toplumsal ilişkiler sonucunda üretildiğini ileri sürmektedir. Cinsiyet konusuna bakmadan güç ve iktidar ilişkilerine değinen araştırmaların eksik kalacağını savunan feminizm (Arı, 2013: 82), kadının baskı altına alındığı maskülen bir hiyerarşi oluşturan toplumsallaşmaya karşı çıkmaktadır. Kadın ve erkeğe çizilen rollerin doğal ve gerekli olduğu düşüncesiyle içselleştirilmesine, böylece kadının yönlendirilip belirli tavizlere rıza göstermesine olanak tanıyan düşünceyi eleştirmektedir. Feminizme göre davranışlar doğuştan gelen kadın erkek yaratılışından değil; sosyalle olurken öğrendiğimiz kadın ve erkek rollerinden kaynaklanmaktadır. Yani kadın ve erkek rollerimiz toplumsal olarak verilen yapının inşası sonucudur. Bu durum da bize bu kuralın evrensel olmadığını erkeğin çözüm üretme biçiminin ürünü olduğunu göstermektedir (Eken, 2017: 451-452).

Feminizmin temel öznesi kadındır. Kadınların toplumdaki statüsü, evdeki ve dışarıdaki rolleri, ezilmeleri, sömürülmeleri, ataerkil toplum yapısından kaynaklı baskılar gibi konuları tartışmaya odaklanır (Taş, 2016: 164). Feminizm yaklaşımı diğer cinsiyet eksenli yaklaşımlarla beraber dikkatle incelenmesi gereken alanlardır. Çünkü cinsiyet; toplum ve kimlik kavramlarının oluşumunda ve işlevleri açısından önemli bir yere sahiptir (Sinclair, 1998; Ataman, 2009: 9). Feminizm, kadın erkek ayrımını kabullenmeyerek cinsiyetin ekonomik, toplumsal ve sosyo-kültürel ayrımcılığa sebep olmaması gerektiğini savunmaktadır. Feminizmde hedef, kadının özgürlüğü ve temel haklarını kazanmasıdır. Bunlarında elde edilebilmesi için ataerkil yapının ortadan kaldırılması gerekmektedir (Taş, 2016: 165).

Realizmin güvenlik ikileminin yansıması olan maskülen düşünceye göre kadının korunması gerekir. Kadının korunması gerektiği düşüncesi, beraberinde bir meşruiyet sınırı problemi de getirmektedir. Kendisinin inşa ettiği güvenliksiz dünya düşüncesinden vazife çıkararak kadına bir bağımlılık durumu aşılacaktır. Kadın güçsüzdür, korunmalıdır ve kadın, güvenli ev alanında olmalıdır. Güvenli olmayan dış dünya erkeğe aittir gibi ifadelerle kadın sadece pasifize edilmemekte; aynı zamanda güvenli ve güvensiz ikileminden, ikili karşıtlık temelli bir güvenlik mantığını da oluşturmaktadır (Eken, 2017: 453-454).

Kısaca özetlersek feminizm; postyapısalcılık, inşacılık ve eleştirel teoriyle gelişen alanlardan birisidir ve sadece kadınlar ile ilgili bir alan değildir. Toplumsal alandaki tüm karar alma mekânizmalarıyla ilgilidir. Sadece kadın erkek eşitsizliğine bağlamak, konuya tek boyutlu bakmak olacaktır. Bu nedenle feminizmin soruları aslında cinsiyetçiliğin ötesine geçen çok boyutlu bir yöne sahiptir (Eken, 2017: 445-446). Feminizm, içinde birçok ögenin olduğu renkli bir mozaik gibidir. Çok boyutlu bir dünya görüşü sunar ve kadınların deneyim ve görüşlerinden ortak bir gelecek oluşturmak için çabalar. Ayrıca erkek merkezli bir dünyanın sorgulanması gerektiğini ve kadına, kadın olarak bir yer açılması gerektiğini ileri sürer (Arı, 2013: 81). Feminizme göre devlet kadınları tahakküm altına almayı mümkünleştirmektedir (Dryzek, 1990: 16; Ataman, 2009: 10). Zaten uluslararası ilişkiler, savaşlar, çatışma ve şiddet olgusu, rekabet, uzlaşmazlık ve bölgeselcilik erkek merkezli şekillenen düşüncelerdir (Tessler ve Warriner, 1997: 251).

1.4.4. Oryantalizm

Sözlük anlamına baktığımızda “doğu bilimi” (TDK, 1988: 1120) olarak karşımıza çıkan oryantalizm, Fransızca “Orientalisme” kelimesinden türemiştir. Doğu’yu hatırlatan veya doğuya ait olan her şey olarak düşünülebilir (Dikici, 2014: 48). Oryantalizmi bugünün düşüncesi olarak görmek bizi hataya sürükleyecektir. Oryantalizm “öteki” üzerinden kendini inşa etme eylemi olarak düşünüldüğünde ilk insan kadar eski bir tarihe sahiptir (Uluç ve Soydan, 2007: 36). Fakat bir kavram olarak ortaya çıkışı, 19. yüzyıla dayanmaktadır. Oryantalizm, Doğu toplumlarının dil, kültür ve yapı gibi unsurlarını inceleyen Doğu Araştırmaları’na verilen genel isimdir (Germaner ve İnankur, 1989: 9; Kaya, 2017: 651). Ancak bu tanım eksik kalmaktadır. Çünkü Oryantalizm düşüncesi aslında Doğu ile Batı’nın üstünlük mücadelesidir. Çıkış noktası Batı’nın Doğu’yu tanıma çabası olsa da bugün geldiği nokta objektiflikten uzak, öğrenmek yerine ötekileştirmeyi tercih eden, aşağı görme üzerine kurulu bir anlayıştır (Köse ve Küçük, 2015: 107).

Said, Oryantalizmi üç ayrı biçimde ele almaktadır. İlk olarak 18. yüzyılda gelişen akademik bir disiplin olarak değerlendirilmekte ve buna “açık oryantalizm” denilmektedir. Bu oryantalist bakış, Doğu’nun dil, edebiyat, tarih ve sosyoloji gibi alanlarını inceler ve buradan yola çıkarak Batı ve Doğu ayrışması yaparak Batı’nın üstünlüğünü vurgular. İkinci hali ise Said’in “örtük oryantalizm” diye adlandırdığı akademisyenlerden ziyade; Doğu hakkında fikir aktarmış Dante, Hugo, Nerval ve Marx gibi yazar ve düşünürlerin beyanları ve fikirleridir. Bu yazarlar da Doğu ile Batı arasındaki farkı vurgulamışlardır. Örtülü oryantalizm hem arzu hem de fantezi dünyası olan Doğu’nun bilinç dışı alanının mekânizmasını sunmakta ve üstü kapalı sunulan Doğu’ya dair bilgilerin kabulünü sağlamaktadır. Üçüncü olarak oryantalizm, Doğu’yla içli dışlı olma halidir. Said bu hale “Modern Oryantalizm” hali demektedir. Bu oryantalizm bakışı bir hükmetme veya yeniden yapılandırma ve Doğu’yu temsil etme halidir (Uluç ve Soydan, 2007: 38-39).

Batı’nın Doğu üzerinde kurmak istediği tahakküm politikasını Said’in son bahsettiği oryantalizm türüne örnek gösterebiliriz. Batının tahakküm politikasını gerçekleştirebilmek için geliştirdiği yöntemlerin başında “ötekileştirme” politikası gelmektedir. Batı’nın Doğu’ya egemen olmak için geliştirdiği kolonyalizm ve postkolonyalizm yöntemleri postmodern dönemle birlikte değişikliğe uğramış, yeni dönem Avrupa’sı da Doğu’yu sömürge halinde tutabilmenin yeni bir şeklini icat ederek

“oryantalizm”i uygulamaya başlamıştır (Kaya, 2017: 649). Batı’nın kendisi dışındaki toplumlara karşı bilinçli olarak başlattığı dışlayıcı anlayış ile yarattığı Doğu-Batı ayrımı, Batı’nın Doğu karşısında bir merkezi konuma yükselmesini sağlar (Dikici, 2014: 47). Merkez olan Batı, kendisinden farklı gördüğü Doğu’yu ötekileştirerek belirli söylemler geliştirir ve kendisini daha üstün göstermenin yolunu açan modernlik ve batılılaşma gibi kavramlar da böylece hayatımıza girer (Dikici, 2014: 52). Batının uyguladığı ötekileştirme sürecinin temelinde Batı’nın kendisini konumlandığı yer vardır. Yani farklı bir ifade ile “öteki” tasavvuru toplumların “ben/biz” algısından etkilenir. İnsanlar kendilerini konumlandığı yere göre karşısındakini de konumlandırırlar. Kendisini merkez ve modern gören toplumun da öteki anlayışının barbar, geri kalmış vs. görmesi doğaldır. Bu açıdan bakıldığında Batı’nın da Doğu hakkında oluşturduğu tasavvur aslında kendisini konumlandığı yer ile doğrudan ilişkilidir. Said bu durumu, Batı kendi çıkarlarına uygun bir doğu tasavvuru çizdiğini belirterek ifade etmektedir (Köse ve Küçük, 2015: 107).

Oryantalizm, “öteki”ni oluşturma sürecinde din kavramı ile yakından ilgilenir. Oryantalizme göre doğunun geri kalmışlığının sebebi büyük ölçüde İslamiyet’tir. Schlegel Müslümanların “ölü ve boş bir teoloji, eşi görülmemiş ve negatif bir iman sahibi olduklarını” ileri sürmektedir (Friedrich, 1808: 44-59; Paçacı, 2001: 95). Doğu’yu ve Müslümanları düşük görerek yeniden düzenleme çabalarına bir bahane sunan Batı, Doğu’nun bu düşük durumuna uygun bir muamele görmesi gerektiğini de ifade ederek bu düşünceden beslenmeye çalışmaktadır (Paçacı, 2001: 95).

Ötekileştirme süreci, belirli araçlarla yavaş yavaş gerçekleşmektedir. Batı da ötekileştirme sürecini işletirken belirli araçlar kullanır, kullanılan bu araçların en başında sanatsal çalışmalar gelmektedir. Resim, fotoğraf, sinema gibi alanlardaki eserlerde oluşturulan oryantalist söylemler gerçekte olandan ziyade zihinlerindeki kurguyu aktararak Doğu’yu şekillendirip sunmaktadır. Türkiye, Mısır, Suriye gibi Müslüman ülkelerin Avrupalı sanatçılar tarafından yapılan sanatsal çalışmalarındaki doğu tasvirlerini yapan birçok sanatçının Doğu’yu hiç görmemiş olmaları da ilginç bir tespittir (Germaner ve İnankur, 1989: 9; Köse ve Küçük, 2015: 114). Napolyon’un Doğu seferini çizen ressam Gros’un Mısır’a hiç ayak basmadan resmedip bir asırdan fazla ses getiren bir çalışma yapması gibi. Oryantalizm, sinemada da oldukça etkili eserler vermiştir. Zalim Şeyh ve Sultanlar, Kadınları köleleştiren toplumlar, Zevkleri için yaşayan insanlar sinemada yaratılan Doğu tasavvurunun en etkili unsurlardır

(Kömeçoğlu, 2011: 47; Köse ve Küçük, 2015: 115). 11 Eylül saldırılarından sonra ise Doğu tasavvurundaki tüm olumsuzluklara, bir de terörist vurgusu eklenir. Böylece oluşturulan Doğu imajı, Doğu'nun gerçekliğinin önüne geçer (Köse ve Küçük, 2015: 115). Batı'nın İslam ve Doğu dünyasını geri kalmış göstermesi, bazı Müslüman ve Doğulu aydınların da düşüncelerini etkilemiş ve Müslümanların kendilerine çekidüzen vermeleri gerektiği düşüncesinin konuşulmasını sağlamıştır. Bu düşünceyle başlayan düzeltilmiş Müslüman ya da ideal İslam düşüncesi Müslümanları dini dünyalarından uzaklaştırma çabasına dönüşmüştür (Paçacı, 2001: 96).

Batı dünyası, Doğu'yu böyle konumlandırarak ne elde eder? sorusuna baktığımızda da karşımıza çıkan iki önemli nokta vardır. Birincisi, üstünlük psikolojisinin verdiği haz olarak değerlendirilebilir. Hegel'in meşhur "Köle-Efendi diyalektiği"nde bahsettiği gibi insanın var olabilmesi için ikinci bir insana ihtiyacı vardır. Bu iki insan öznel olarak kendisinden emin olsa da nesnel olarak diğeri tarafından kabul edilmiş değildir. İnsan kendisini korumak zorundayken bir de diğerleri ile mücadele etmek zorundadır. Yani daha açık bir ifade ile diğerini "köleleştirmek" zorundadır. Aksi takdirde kendisini "efendi" olarak nitelendiremeyecektir (Bulut, 2004: 11; Köse ve Küçük, 2015: 121). Oryantalizm ile Batı, "efendi" konumunu sağlamlaştırır ve bilim üretimi, ifade yeteneği, kendini gerçekleştirebilme gücü ve kendisini geliştirebilme ihtimali düşük olan Doğu'ya gelişebilmesi için kendisine muhtaç olduğunu öğretir (Kaya, 2017: 653). Diğer nokta ise hepsinin temelinde yatan emperyalizm düşüncesidir. Said'in ifadesi ile "Şark, Avrupa'nın sadece komşusu değildir. Aynı zamanda Avrupa'nın en büyük, en zengin ve en eski sömürgelerinin mekânı, uygarlıkların ve dillerinin kaynağı, kültürel rakibi, en derin, en sık yinelenen öteki imgelerinden birisidir" (Said, 1998: 11; Dikici, 2014: 49). Özellikle Said'in görüşleri ile şekillenen Batı'nın sömürgeci zihniyetinin bir yansıması olan oryantalizm, teorik bilgi üretimi misyonunu üstlenirken, emperyalizm de bu üretilen bilgileri pratiğe dökmüştür. Yani daha açık bir ifade ile oryantalizm emperyalizmin kendini gerçekleştireceği bir alan oluşturmuştur (Dikici, 2014: 47). Lugarhi, "Beyazlar Afrika'ya geldiklerinde bizim topraklarımız, onların İncilleri vardı. Bize gözlerimizi kapatarak dua etmeyi öğrettiler. Uyandığımızda gördük ki, onların toprakları, bizim İncillerimiz vardı" (Lugarhi, 2000: 203; Dikici, 2014: 47) diyerek oryantalizm ve emperyalizm ilişkisini ortaya koymuştur.

Sonuç olarak Batı'nın, Doğu ile arasındaki farkı göstermek için ortaya çıkardığı oryantalizm düşüncesi, aslında Doğu'nun Batı kafasına göre yeniden yorumlanmasından başka bir şey değildir. Bu da aslında batının tahayyülündeki Doğu imajıdır. Yani Doğu'nun yapısı ile alakası yoktur. Batı'nın kendisini dışındaki hiçbir kültür ve tarih anlayışını kabul etmeme ve kendisine göre yeniden yazıp yorumlama yapısı Doğu'nun da Batı düşüncesi ile yeniden yaratılmasına neden olmuştur. Batı'nın kendisini merkezde gören diğer toplumları ise kenar olarak değerlendiren bu merkezci zihniyetinin altında da emperyalist hedefleri yatmaktadır (Dikici, 2014: 57). Said'e göre Batı, Doğu'yu tek bir tip halinde algılamaktadır. Bu algı da Doğu'nun pis, pasif, romantik, akılcı olmayan ve yönetilmesi gereken şeklindedir. Bu indirgemeci yaklaşım, parçalanmışlık dönemi olan post-modern çağda tek tip düşünce olarak ciddi eleştirilere sebep olmaktadır (Uluç ve Soydan, 2007: 38).

1.4.5. Konstrüktivizm

Konstrüktivizm (Sosyal İnşacılık), uluslararası toplumsal ve kültürel çevrenin sadece politika ve davranışların belirlenmesinde etkin faktör olmayıp kimlik diye ifade edilen devletlerin niteliklerinin de inşa edildiğini varsayar. Wendt'e göre kimlik ve toplumsal yapılar karşılıklı olarak yeniden inşa edilir ve her zaman devam eden kolektif anlamlardan oluşur (Wendt, 1992: 407). Norm, kural ve diğer içsel ve kültürel özellikler devletlerin güvenlik anlayışlarını ve çıkarlarını etkilemekte (Jepperson, Wendt ve Katzenstein, 1997: 33-78; Arı, 2013: 502) devletler de bu durumun bilincinde hareket etmektedir.

Sosyal İnşacılık (Konstrüktivizm) uluslararası ilişkiler literatürüne 80'lerde girmeye başlasa da tam manası ile ekin bir hal alması 90'larla olmuştur. 80'lerde başlayan pozitivism ve post-pozitivizmin meta-teorik tartışması ile neorealizm ve neoliberalizm arasındaki kuramsal çekişme, inşacılığın uluslararası ilişkilere girişine zemin hazırlamıştır. Özellikle, Soğuk Savaş sonrası dönemde norm, kural, kimlik ve söylemlerdeki değişimler inşacılığın vurguladığı değerlerin daha öne çıkmasını sağlamış ve giderek yükselen bir değer haline gelmiştir (Küçük, 2017: 325-326). Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte başlayan yeni süreç bilim adamlarının bakışını da değiştirmiş, kimlik ve kültür gibi sosyal unsurların dış politikadaki etkilerini incelemeye başlamıştır. Bu çalışmaların ilklerinden olan ve etkisi açısından da oldukça önemli bir

yere sahip olan Huntington'un "Uygarlıklar Çatışması" çalışması alanda yapılan diğer çalışmaları büyük ölçüde etkilemiştir (Arı, 2013: 499).

'Uluslararası ilişkilerde dost ve düşman kavramı daha esnektir. Çünkü çıkar ilişkileri ve güç dengeleri bunu gerektirir', düşüncesi toplumların sosyo-kültürel dengelerini görmezden gelen saf bir realist bakışıdır. İnşacılar ise daha farklı bir açıdan konu ele almaktadır. Dost ve düşman kavramlarının toplumsal gerçeklikler olarak uluslararası ilişkilerde hem önemli bir kavram olarak görür hem de kurucu öğelerden saymaktadır (Küçük, 2017: 325). Konstrüktivizmin'e göre uluslararası toplum, devletlerin kimliklerini etkilemektedir. Kurulu uluslararası örgütlerin bu süreçte önemli etkileri vardır. Üye olan devletler meşruiyet kazanmakta ve belirli bir kimlik edinmektedir. Yeni kimlik, devletin davranış şeklini de etkilemektedir. Bu durumda şimdiye kadar süre gelen realist düşüncenin tabularını yıkan bir tutumdur. Realist düşünce, devlet tercihlerini tek taraflı ve güç çıkar misyonu ile değerlendirilen bir yapıda sunarken (Barkin, 2003: 326; Arı, 2014: 33); Konstrüktivizm ise, resme bir bütün olarak bakmakta, yani uluslararası sistemleri hem yapı olarak hem de birbirlerine olan etkisi açısından incelemektedir. Bu da bize, sistemin sadece maddi güçler tarafından belirlenen bir yapı olmadığını fikir ve normların da önemli olduğunu göstermektedir. Böylece uluslararası toplumsal ve kültürel açı, devletlerin sadece politikalarını belirlemede etken değildir. Kimlik ve özelliklerinin de yeniden inşa edilmesinde etkilidir (Arı, 2014: 34).

Konstrüktivizm, rasyonalizm ve pozitivizmden üç noktada ayrılır. Ayrıldıkları ilk nokta "Rasyonalistler, aktörleri atomistik ve bencil unsurlar olarak görürken, konstrüktivistler kimlikleri, içinde bulundukları sosyal çevredeki mevcut kurumsallaşmış normlar, değerler ve fikirler tarafından oluşturulan sosyal (toplumsal) unsurlar olarak görmektedirler. "İkincisi, aktörlerin çıkarlarının dışsal olarak belirlendiğini varsaymak ve sosyal etkileşimlere ikincil derece önem atfetmek yerine konstrüktivistler, çıkarların bu etkileşimlere içkin olduğunu ve iletişim süreci sonunda elde edilen kimlik yoluyla edinildiğini, deneyim ve rol üzerinde etkili olduğunu varsayarlar." Üçüncüsü ise rasyonalistler toplumu, aktörlerin amaçlarını rasyonel olarak takip ettikleri bir toplumsal alan olarak görürken, konstrüktivistler onun oluşturucu bir yapı, aktörleri toplumsal ve siyasal ajanlar olarak üreten bir mekân ve onların kim olduğunu bildiren bir yer olarak görürler (Reus ve Smit Christian, 2005: 189; Arı, 2014: 35).

Konstrüktivizmin önemli özelliklerinden birisi de bireylerin kimlik ve çıkarlarının toplumsal olarak yeniden inşa edildiği düşüncesidir. Konstrüktivistler'e göre yeniden şekillenen dünya politikasıyla birlikte norm ve kurallar da değişmektedir. Berlin duvarının yıkılışı, Soğuk Savaş ve İkiz Kule saldırıları, dünya siyasetini anlamak için yeni varsayımlara ihtiyaç duyulduğunu gözler önüne sermiştir. Bu yaklaşım, dünyadaki politikalara etkisi olan faktörlere ve bu faktörlerin değişimdeki etkilerine değinmektedir (Arı, 2013: 504).

Konstrüktivistlere göre yapılar ve aktörler birbirlerini etkiler. Sosyolojik açıdan bakılırsa konstrüktivistler için “ben kimim?” sorusu “ben ne istiyorum?” sorusundan daha önemlidir. Aktörlerin kimlikleri içinde oldukları normatif ve ideolojik yapılar aracılığı ile belirlenmektedir. Bu yapılar, ontolojik bir başlangıç oluşturmazlar; aktörlerin eylemlerinin ürettiği toplumsal pratikler aracılığı ile beslenirler. Konstrüktivistlere göre uluslararası sistem kendiliğinden oluşmuş bir yapı değildir. Oluşturulan ve oluşturan bir yapıdır. Dolayısıyla devletlerin kim oldukları ve çıkarlarının ne olduğu, intersubjektif olarak paylaşılan anlam yapıları tarafından belirlenen kimliklerle doğrudan ilgilidir (Arı, 2013: 504).

Konstrüktivistler yaşama dair üç temel ontolojik pozisyona bağlıdırlar. İlki, yapıların siyasi aktörlere etki ettiği onların davranışlarına yansıdığı iddiasıdır. İkincisi, maddi olmayan yapılarda devletlerin kimliklerine etki ettiği iddiasıdır. Sonuncusu da yapı ile aktörlerin birbirlerini karşılıklı oluşturdıkları düşüncesidir (Arı, 2014: 35).

Özetleyecek olursak Sosyal İnşacılık (Konstrüktivizm); Feminizm, Eleştirel Teori, Postyapısalcılık gibi birçok düşüncenin gelişmesinde de etkili olan, kendi içinde farklı bakışlar olsa da temelde (sosyal) gerçekliğin ve bilginin (sosyal) inşa edildiğini ifade eden bir bakıştır (Küçük, 2017: 326). Wendt ile popülerleşen sosyal inşacılık da kimlik ve dış politika ilişkilerinin daha kuramsal bir temelde oluşmasına katkı sağlar (Arı, 2013: 499). Bu bakımdan inşacılık felsefe, sosyal teori veya farklı bir sosyal bilim alanından ithal olmayıp uluslararası ilişkilerin yapısına göre şekillenip disipline edilmiştir (Küçük, 2017: 333).

1.4.6. Kolonyalizm ve Postkolonyalizm

Kolonyalizm, başka bir ülkenin ya da toprakların ele geçirilmesi ya da kontrol edilmesi olarak tanımlanabilir. Kelime anlamına baktığımızda Kolonyalizm sözcüğü “yerleşke” anlamına gelen Latince “colonia” sözcüğünden türer. Oxford English

Dictionary, kolonyalizmi “Yeni bir ülkedeki bir yerleşke... yeni bir yöreye yerleşen, anayurtlarına tabi halde ya da bağlantısını koruyarak bir topluluk oluşturan bir grup insan” şeklinde tanımlamıştır (Loomba, 1998: 18-19). Bu tanım kolonyalizmi masumlaştırma çabası olarak görülmektedir. Çünkü yeni topraklarda topluluk oluşturma girişimi o toprakların mevcut insanlarını ötekileştirir, sindirir ve yeniden şekillendirir yani Batı’nın Doğu’ya (kasıt coğrafi bir yön değil, merkez ve öteki anlamındadır) karşı giriştiği soyutlama çabasına dönüşür (Kaya, 2017: 650).

Kolonyalizm, dünyada eş zamanlı meydana gelen ve aynı yol ve yöntemleri takip eden bir süreç izlememiştir. Meydana geldiği yörede, o yöreye ait özel bir yapıya bürünüp karmaşık ve travmatik ilişkiler kurmuştur (Loomba, 1998: 19). Kolonyalizm, basit bir sömürü düzeninden daha fazlasıdır. Kolonyalizm ele geçirdiği ülkelerin zenginliklerini kendisine almaktan daha fazlasını yaparak ekonomilerini yeniden yapılandırır ve kendisi ile koloni arasında karmaşık ekonomik bağlar oluşturur böylece koloni ile kendisi arasında bir akış başlar. Bu çift yönlü akışta koloni konumundaki yer hem kaynak hem de pazar haline gelir. Böylece akış hangi yöne olursa olsun kâr ana ülkeye doğru olur (Loomba, 1998: 21).

Postkolonyalizm ise kolonyalizm temellerinden doğan daha çok modern çağın sömürgecilik anlayışını izah eden bir kavramdır. İnsan hareketleri, ulus, milliyetçilik kültür ve emperyalizm gibi konuların politikaya etkileri, postkolonyalizmin gelişmesine önemli ölçüde etki etmiştir (Smith ve Owens, 2006: 288; Çıtak, 2014: 565). “Post” kavramı, genel olarak öncesi ve sonrası anlamı oluştursa da buradaki post kavramı sömürgeciliğin sona erdiği yeni bir dönemi izah için kullanılmamaktadır. Aksine yenedünya düzeni içerisinde 3. Dünya ülkeleri adıyla anılan devletlerin Batılı büyük devletler tarafından kolonyal sistemin yapısından uzak ama aynı amaçla nasıl sömürüldüklerini ifade etmektedir. Adil olmayan bir iş birliği ile hammaddeyi ve imalat sürecini sömürülen ülke üstlenirken, marka ve kârın sömürene ait olduğu dünya düzeninin ismi olarak ifade edebiliriz (İlter, 2006: 10). Bu kavramın kullanımını neokolonyalizm ve sömürgecilik düzenine bir tepki olarak düşünmek daha doğru olacaktır. Günümüzde sömürgeciliğin tam olarak bittiğini ifade etmek doğru değildir. Güçlü devletlerin pozisyonlarını korumak ve daha fazla güce sahip olmak için güçsüz devletlere yönelik “modern sömürgecilik” uyguladıkları görülmektedir. Bu yeni sömürgecilik düzeni, eski sisteme göre biraz daha karmaşıktır ve içinde ekonomik, siyasi, felsefi, kültürel diye sıralayabileceğimiz birçok alanın unsurları vardır. II. Dünya

Savaşı sonrası resmi olarak kolonyalizmden söz etmek mümkün olmasa da birçok düşünür dünyada hala sömürge sisteminin aktif olduğunu ifade etmektedir. Postkolonyalizm, bu yeni dönemin eleştirisi olarak değerlendirilmektedir (Çıtak, 2014: 565).

Postkolonyal kuramın ortaya çıkış tarihinden bahsederken kesin bir ifade kullanmak mümkün değildir. Fakat Fanon'un "Siyah Deri, Beyaz Maskeler" ve "Yeryüzünün Lanetlileri" eserleri ile başladığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Fanon, sömürgeciliği ele alırken bir şiddet unsuru olarak görür. Fakat bu şiddet sadece fiziksel şiddete indirgemeden ruhsal açıdan ortaya çıkışına odaklanır yani sömürgeciliğin psikolojik etkilerine vurgu yapar. Bu konu ile ilgili Memmi de sömürgeciliğin gayrimeşru bir yöntem olduğunun sömürenler tarafından da farkında olduğunu, sömürenlerin refahının sömürülenlerin sefaleti üzerinden gerçekleştiğini ifade etmektedir (Tepeciklioğlu, 2013: 83).

Postkolonyalizm yaklaşımı, dünyanın bugünkü düzeninin doğal yollarla ulaşılmış bir düzen olmadığını bu nedenle uluslararası düzenin yeniden tanımlanması gerektiğini ileri sürmektedir. Toplumlara köleleştiren ahlaki, hukuki ve kültürel doğmaların reddedilmesi gerektiğini ve Batı'nın, insan hakları adı altında uyguladığı politikaların dikkatle incelenmesi gerektiğini savunmaktadır. Batı, kendi değerlerini dayatmak istediğinde İnsan haklarını kullanmaktadır ve buradan fiili eylemler dahil her türlü işlem için kendisine referans oluşturmaktadır (Çıtak, 2014: 566). Postkolonyalizme göre, yeryüzündeki hiçbir toprak parçası sömürüden ya da neokolonyalizmden uzak kalamamıştır. Moore'a göre tüm insanlık tarihi şekillendirilmiştir. Bu şekillendirme bazen göç bazen işgal ya da farklı bir şekilde olmuştur. Fakat mutlaka belirli bir dönemde ve zamanda meydana gelmiştir ve birçok kültür bu postkolonyal durumun damgasını taşımaktadır (Moore, 2006: 112). Tarih, imkânı olan devletlerin sömürü düzenlerini hep yazmıştır. Batı dünyası da son dönemin modern sömürgecisi konumundadır. Tarih boyunca Avrupa, sömürgecilikle iç içe olmuştur. Zaten Avrupalılık düşüncesi de bu sömürgeci zihniyet ile yayılmıştır (Young, 2004: 158; Çıtak, 2014: 568). Postkolonyalizm de bu nedenle eleştirilerini Batı dünyası üzerinden yapmakta, düşünce merkezine Avrupa'yı koymaktadır. Batı'nın eylem ve düşüncelerini şüphe ile incelemekte ve samimiyet açısından sürekli sorgulamaktadır (Çıtak, 2014: 568).

Postkolonyalizm'in inceleme alanı sömürgecilikten sıyrılan yerlerdeki hızlı kimlik ve kültür dönüşümleridir. Bu dönüşümler beraberinde bir tehlike ve fırsat ortamı da meydana getirmektedir. Batı kendisini daha gelişmiş ve üstün gördüğü için hukuki ve ahlaki yapısını referans göstermektedir (Grovoqui, 2007: 231; Çıtak, 2014: 565). Bu durumu eleştiren Postkolonyalizm, bu üstünlük gösterisinin Batı'nın yeni dönem sömürgecilik anlayışı olduğunu, Batı'ya karşı diğer toplumların düşük (geri kalmış) görülmesinin müdahale haklarını meşrulaştırma gayesi taşıdığını ileri sürer (Çıtak, 2014: 565).

Postkolonyalizm, Batı merkezli olan ve güvenlik odağı taşıyan temel kavramlara yönelik eleştirel bir bakış oluşturmak ve uluslararası ilişkiler kuramlarını yeniden yapılandıracak bir alternatif sunmak amacındadır. Bu kuram, uluslararası ilişkiler disiplindeki batı merkezli bakışın değişip, hegemonik kavramlardan uzak yeni bir bakış tasarlamaktadır. Faydalandığı kaynaklar (edebiyat, sanat, felsefe, siyaset vs.) açısından oldukça geniş bir yelpazeye sahip olan Postkolonyalizm; ırkçılık, kölelik, kimlik inşası, cinsiyet, asimilasyon, ötekileştirme gibi farklı hakimiyet kurma yöntemlerine odaklanıp, incelemektedir (Tepeciklioğlu, 2013: 80). *“Postkolonyalizm: Batılı ve Batılı-olmayan halklar arasındaki ilişkilerin ve bu halkların dünyalarının incelenmesindeki hâkim yolları değiştirmeyi amaçlar... Bu, dünyayı tersine çevirmek demektir. Bu, resmin öteki yanından bakmak, Berlin veya Boston yerine Bağdat'ta veya Benin'de yaşamının sonucunda bazı şeylerin nasıl size farklı görüneceği ve bunun nedenlerini anlamak anlamına gelir. Bu, Batılıların Batılı-olmayan dünyaya baktığında gördükleri şeyin, gerçeğin kendisinden ziyade, aslında aynadaki kendi yansımaları ve kendi varsayımları olduğu anlamına gelir”* (Young, 2003: 2; Tepeciklioğlu, 2013: 81).

Özetle kültürel alanla daha çok ilgilenen postkolonyal kuram sömürgeci dönemdeki ekonomik alanın sömürge toplumu üzerindeki etkisini, sömüren otoritenin temelin ve hakimiyetini inceleyip, kolonyal sistemin eşitsiz doğasını açığa çıkarır (Tepeciklioğlu, 2013: 81). Postkolonyal kuram eleştirilerini sömürgecilik döneminden başlatıp hala devam eden politikalara yönlendirirken, Uluslararası ilişkiler kuramlarının bu alanı ihmal ettiğini savunur. Mevcut kuramlara eleştirel yaklaşan bu düşünce eleştirel kuram temelli savlara yoğunlaştırmaktadır. Batılı düşünce tarzına karşı çıkarak yeni bir yol geliştirmek istemektedir (Tepeciklioğlu, 2013: 85). Postkolonyal teoriye eleştirel yaklaşanlar da genellikle post-yapısalcı ve post-modern açılara fazlaca yakın olmakla eleştirmektedir (Loomba, 1998: 31).

1.4.7. Frankfurt Okulu ve Eleştirel Teori

Almanya’da 1923’te kurulmuş olan Frankfurt Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü’nden ismini alan Frankfurt Okulu (Demir, 2009: 63); felsefe, sosyoloji, tarih, estetik ve siyaset bilimi gibi birçok farklı alandaki bilim adamını bir araya getiren bir düşünce akımı olarak değerlendirilebilir (Özveri, 2009: 188). Okulun önde gelen isimlerinden Adorno, Fromm, Horkheimer ve Marcuse’nin okul dışındaki ortak özellikleri de varlıklı orta sınıf Yahudi ailelerde yetişmiş olmalarıdır (Demir, 2009: 63). Okulun ilk temsilcilerinden olan Horkheimer, Pollock ve Adorno ayrıca Nazi Almanya’sından kaçarak ABD’ye yerleşen düşünürlerdendir (Birdişli, 2014: 231). Okul, Marx’ın düşüncelerini yeniden ele alarak yorumlamayı amaçlamakta ve Marx gibi mülkiyet temelli çıkar çatışmalarına yoğunlaşmaktadır. Ekonomik örgütlenmelere önem verdikleri için kendilerini materyalist olarak kabul eden Okul üyeleri kültürel ve ideolojik ilerlemelerin de üzerinde durmaktadır (Vallace ve Wolf, 2004: 119-122; Demir, 2009: 63). Fakat genel itibari ile kapitalizm ve sosyalizm eleştirisi ağırlıklı bir yönelim sergilemektedir. Bu yönelişleri, postmodern düşünceye temel teşkil etmelerini de sağlamakta ve okul mensupları, Hegelci Marksizm ve Freud’un psikanalizini sentezleyen girişimleri ile Marx’dan kalan boşlukları doldurmaya çalışmışlardır. Eleştirel bakış açısını kullanan okul böylece Marksist etiketten korunarak geleneksel düşüncenin karşısında durmayı başarmıştır (Demir, 2009: 63).

Frankfurt Okulu kurucularından olan Max Horkheimer’in 1937 yılında yayınladığı “Geleneksel ve Eleştirel Teori” isimli makalesinde eleştirel teoriyi, toplumu anlama ve açıklama amacıyla olan geleneksel teori yerine; toplumu, bir bütün olarak değerlendirip eleştiren ve baskıdan kurtaran yani özgürleştiren bir teori olarak nitelendirmektedir (Özveri, 2009: 190). Tanımdan da anlaşılacağı gibi Frankfurt Okulu bilimsel teoriler ile eleştirel teoriler arasında bir ayrıma gitmekte ve öncelikle eleştirel teori ile bilimsel teorinin amaç yönünden birbirinden ayrıldığını belirtmektedir. Frankfurt Okulu mensuplarına göre bilimsel bilginin amacı dünyanın manipüle edilmesidir. Eleştirel teori daha fazla özgür olmayı ve daha fazla aydınlanmayı amaçlamaktadır. Bilimsel teorileri “nesnelleştirici” olarak görülmekte ve bilimsel teorilerin nesneler arasında bir ayırım yapma ihtimali üzerinde durmaktadır. Dönüşlü düşünme kabiliyeti kazanan insanlar ideolojik olarak maruz kaldıkları dayatmaların farkına varmakta ve bilincin kendi iradeleri dışında belirlendiğini fark eden insanlar özgürleşmeye daha da istekli olmaktadır (Geuss, 2002: 93).

Frankfurt Okulu sosyal bilimlere diyalektik bir anlayış getirmeye çalışmıştır. Eleştiri kavramını kullansalar da bu kavramın saf ve idealist bir eleştiri olmadığını ekonomi politiğin diyalektik eleştirisi anlamında kullanıldığını ifade etmişlerdir (Slater, 1998: 61-62; Durdu, 2006: 19). Bu ifade ile okulun eleştirel bakışını, salt felsefi bir alana hapsedmeyip daha genel baktığını göstermektedir. Okulun bu tutumu, pozitivistin eleştirisini de beraberinde getirmektedir. Frankfurt Okulu üyeleri, bilimsel bilginin teknolojik ilerlemelere etkisini kabul eder. Fakat insan ilişkilerindeki etkisinin koşullu ve sınırlı olduğunu ifade ederler (Geuss, 2002: 88). Pozitivizmin rasyonellik yönüne eleştiri getirir ve çok ciddi bir sınırlamaya sebep olduğunu söylerler (Geuss, 2002: 47). Tutum, tercih ve değer yargıları gibi doğrudan gözlem içeriği taşımayan ögeler, doğru ya da yanlış olmazlar. Bu da bilgisel olarak yanlış olmalarını engeller. Farklı bir ifade ile her tutarlı tercihin bir bilgi olarak değerlendirilmesi gerekir ve her tutarlı tercih diğer herhangi bir tercih kadar rasyonel kabul edilmelidir (Geuss, 2002: 51).

Frankfurt Okulu televizyon, sinema ve radyo gibi kitle iletişim araçlarına da eleştirel bakar ve kitle iletişimi bir “kültür endüstrisi” olarak görür. Almanya’dan ABD’ye giden üyelerin kitle iletişim araçlarının gelişim ve yükseliş dönemine tanıklık etmeleri de bu açıdan önemli bir etki sağlamaktadır. Büyük şirketlerin kontrolünde olan kitle iletişimini, kapitalist üretim ilişkileri ile birlikte değerlendiren okul üyeleri ticarileşme üzerinde durmaktadır. Okul, kitle iletişimi ve kültür çalışmalarına da sistemli ve kapsamlı bir bakış geliştirip, disiplinler üstü bir bakışla kitle kültürü, sosyal ve ideolojik açıdan izleyici etkilerini, politik eleştiriler ile metin analiz yöntemlerini birleştirmiştir. Kitle iletişim araçlarındaki ürünlerin endüstri mantığı ile bir fabrikanın seri üretim bandından çıkmış ürünler gibi aynı ve ticari olduğunu ifade eden okul bu ifadesini de “kültür endüstrisi” olarak adlandırmaktadır. Kültür endüstrisi ile metalaştırılan, kitlesizleştirilen ve standardizasyon ürün haline gelen kültür, bireyi topluma entegre etmek üzere oluşturulan bir öge olarak görülmektedir (Varol, 2011: 118-119).

Eleştirel teorinin ana özellikleri üç başlık altında toplanabilir (Geuss, 2002: 10):

- a) Eleştirel teori, insan eylemleri için rehber niteliğindedir. İnsan faaliyetlerinin aydınlanmalarını sağlar. Başka bir ifade ile çıkarlarının nerede olduğunu saptama amacındadır ve özgürleştiricidir, yani dayatılmış zorlamadan kurtarır.
- b) Bilgiyi biçimlendirir.
- c) Epistemolojik açıdan doğa bilimlerinden ayrılır. Doğa bilimleri “nesnelleştirici”yken eleştirel teori “dönüşlü”dür.

Uluslararası ilişkiler açısından eleştirel teori 1980’lerden sonra gündeme gelir. Bu dönemden önce uluslararası ilişkilerin ciddi bir eleştiri ile karşılaşmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Realist ve neorealist akıma karşı bir tepki olarak ortaya çıkan eleştirel teori sadece geleneksel biçimleri eleştirmekle yetinmemiş insanları baskılayan yerleşik toplumsal yaşam biçimlerini de eleştirmiştir (Özveri, 2009: 192). Eleştirel teori, bilimsel teoriler gibi yapıların oluşumu ve davranışların nasıl belirlendiğini incelemiş; fakat amacı, realizmin amaçladığı gibi “değiştirilemez kanunları” ortaya çıkarmak değildir. Eleştirel teorinin amacı bu yapılar altında ezilenleri özgürleştirmektir. Bu da etik ve normatif analizin tekrar uluslararası ilişkiler teorilerinin içine girmesini sağlar (Özveri, 2009: 193).

1.4.8. Risk Toplumu

Beck kuramını inşa ederken öncelikle temel öge olarak risk kavramına yoğunlaştırmıştır. Risk kelimesi etimolojik olarak Odysseia destanına dayanmaktadır. 17. yüzyılda İngilizcede denizcilik ile ilgili bir terim olarak kullanılırken; 18. yüzyılda Almandada da kullanıldığı görülmektedir. Birçok dilde benzer şekilde kullanılan kelime, Türkçeye de Fransızcadan girmiş ve sıklıkla zarara uğrama tehlikesi anlamında kullanılmaktadır (Doğan, 2001: 1113; Soydemir, 2011: 170). Genel bir tanımla risk kavramına bakacak olursak, belirli avantajları elde etmek için bazı kazanımlarımızdan vazgeçmeyi ya da zarara uğramayı göze almak ya da belirli bir amaca ulaşmak için belirli zararlara uğramanın mutlak olması koşullarında bile kişinin bu durumu kabullenmesi olarak ifade edilmektedir (Aklın, 2017: 44). Daha özet bir açıklama ile olumsuz bir durumun oluşma ihtimaline karşı hissedilen gergin bekleyiş de denilebilir. Tanımlardan da anlaşıldığı gibi risk geleceğe yönelik bir belirsizliktir (Köse, 2007: 43). Risk kelimesinin sık kullanılması ise geleneksel toplumdan modern topluma geçiş ile

başlamıştır. Geleneksel dönemlerde bireyin risk olarak hayatında olan kavramlar genellikle savaş, salgın hastalık, doğal afetler gibi kavramlarken aydınlanma dönemiyle birlikte risk kavramına bir cesaret misyonu da yüklenmiştir (Soydemir, 2011: 170).

Eski dönemler göze alındığında daha durağan bir dünyadan bahsetmek mümkün olsa da günümüzde devrimsel sayılacak gelişmelerin olduğu gerçeğini göz önünde tutarak değişimin boyutu ve yoğunluğunu görmezden gelmek pek mümkün olmayacaktır. Sürekli gelişmelerle ileri giden dünya beraberinde bir risk-yoğun yaşam getirmektedir (Yalçınkaya, 2003: 1). İlk dönemlerdeki tehdit ve tehlikeler, değişen koşullarla beraber şekil değiştirmiş ancak yok olmamıştır. İlk dönemlerin en büyük tehlikesi can güvenliğine dayalıyken; günümüzde risk ve tehditler boyut değiştirerek, elektronik ortamda oluşan tehlikelere evrilmiş hem toplumsal hem de bireysel bilgi güvenliğini tehdit eder hale gelmiştir. Özellikle Bilgisayar, kitle iletişimi ve internetin gelişimi ve yaygınlaşması ile bilgi ve verilere hızlı ulaşma imkanı bilgi ve verilerin güvenliği problemini de beraberinde getirmektedir. Bilgi toplumu diye de adlandırılan çağımızda bilginin depolanması ve saklanması meydana gelen sorunlar, “Risk Toplumu” kuramının gelişmesinde oldukça etkili olmaktadır. (Koçak ve Memiş, 2018: 2-4).

Risk kavramını modernleşme kavramı ile ele alan Beck, günümüzün riskleri ile geçmişin risklerini birbirinden ayırmaktadır. Beck, modernleşmenin kontrolsüz, sorgusuz ve düzensiz gelişmemesi gerektiğini ileri sürerek bilinçli bir ilerlemeden bahsetmektedir. Modernleşme ile birlikte risk ve tehditlere karşı tedbirli olunması gerektiğini, her toplum ve bireyin riskleri sorgulayacak bilgiye sahip olması gerektiğini savunmaktadır (Soydemir, 2011: 173). Günümüzün riskleri geçmiş dönemlere göre daha tehlikeli ve ön görülemez yapıdadır. Bu nedenle günümüz risklerine karşı tedbir almak daha zordur. Bireyler artık tehdidin nereden ve ne zaman geleceğini ön göremediği için görünmeyen bir korku atmosferinde yaşamlarını idame ettirmek zorundadırlar. Böyle bir durum içinde bulunmak da önce bireyi sonra da toplumu olumsuz bir yapıya sürüklemektedir (Koçak ve Memiş, 2018: 7). Beck, günümüz risklerini önceden bilinemez bu nedenle tedbir alınması zordur (Soydemir, 2011: 171), biçiminde açıklamaktadır. Ortaya çıkan veriler bize nelerin yapılmaması gerektiğini göstermekte olsa da nelerin yapılması gerektiği ile ilgili bilgi vermemektedir (Beck, 2005: 47).

1986 yılında Ulrich Beck tarafından yayımlanan “Risk Toplumu” isimli çalışmada Beck, riski ortaya çıkaran faktörleri birbirinden bağımsız yapılarda aramak yerine, birbiri ile bağlantılı yapılarda aramıştır. Beck’in görüşleri küreselleşme çağı olarak isimlendirilen 21. Yüzyıl için oldukça önemlidir. Küreselleşme ilk olarak toplumlar arasındaki mesafeleri kaldırmış yeni bir toplumsal ve kültürel yapılanma oluşmasını sağlar. Teknolojik gelişmelerin de çok hızlı olması sosyokültürel, ekonomik, psikolojik ve siyasal olgulara yönelik hazırsızlıklardan kaynaklı risklerin oluşmasını sağlamıştır (Köse, 2007: 44).

Eski dönemler göze alındığında durağan bir dünyadan bahsetmek mümkün olsa da; günümüzde devrimsel sayılacak gelişmelerin olduğu gerçeğini göz önünde tutarak değişimin boyutu ve yoğunluğunu görmezden gelmek pek mümkün olmayacaktır. Sürekli gelişmelerle ileri giden dünya beraberinde bir risk-yoğun yaşamda getirmiştir (Yalçınkaya, 2003: 1). Bu kurama göre dünya risk ve kaos içindedir ve bu durumun şartlarına göre yeni bir sosyolojik bakışla yeniden tanımlanması gereken unsurlarıbulunmaktadır (Günerigök, 2018: 224; Koçak ve Memiş, 2018: 7).

Risk kuramının temel argümanlarından kısaca bahsedecek olursak öncelikle Beck, sanayi modernliği ile birlikte toplumun farklı bir modelleşmeye gittiğini ileri sürmekte ve iki aşamadan bahsetmektedir. Birinci aşama olarak gördüğü dönem, farklı açılardan ortaya çıkan risklerin henüz gün yüzüne çıkmadığı dönemdir. Bu dönemde risklerin yan etkilerinin farkına varılmadığı dönem de diyebiliriz. İkinci aşama ise risklerin giderek arttığı ve yayıldığı toplumun kendisini risk toplumu olarak görmeye başladığı dönemdir (Soydemir, 2011: 172).

Kısaca değineceğimiz ikinci nokta ise bu kurama göre riske maruz kalan insan aynı zamanda riskin de kaynağıdır. Beck çağımız risklerinin tolere edilebilecek boyutu aştığını bu durumun gelmesinin sebebinin de insanların iradeleri ile aldıkları kararlar neticesinde olduğunu ileri sürmektedir (Çımrın, 2014: 1015). Beck, dünyadaki risklerin herkesi etkilemesini de bir adaletsizlik olarak görür. Nimetlerin paylaşılmasında ve risklerden gelir elde edilmesinde büyük farklar olsa da risklerin etkileri anlamında herkes aynı oranda etkilenmektedir. Bu durumda adaletsiz bir sonuçtur. Beck, riskleri üretip kâr elde edenlerin bir süre sonra oluşturdıkları risklerden etkileneceğini de ifade eder. Bu durumise “bumerang etkisi” (Beck, 1992: 37-38; Soydemir, 2011: 172) olarak adlandırılır.

Kurama göre önemli bir diğer nokta da bilgisizliktir. Risk toplumu döneminde bilgisizlik insanları ve toplumları gelişmelerden ve değişmelerden yoksun bırakacağı için tehlikelidir. Aşırı bilgi de bilgisizlik kadar kötüdür ve sanayi toplumlarındaki en büyük sorun buradan kaynaklanmaktadır. Sorgulama ve değerlendirme aşamalarından yoksun sadece ilerlemeye yönelik atılan adımlar risklerde kısıtlama olmadan bir artışa neden olmuştur (Soydemir, 2011: 173).

Beck'e göre riskler küresel düzeyde incelendiğinde yeni boyutlar kazanmaktadır. Risk hangi alanda olursa olsun küresel düzeydeyse, bu risk ile mücadele etmek için de yine küresel düzeyde bir karşıt-algılama biçimi gerektirmektedir. Yeni boyutla risk, artık kendi kendini yapılandırır hale gelmiştir (Beck, 1986: 48, Köse, 2007: 45).

Kuramla ilgili değineceğimiz son nokta ise karar alma süreci ile ilgilidir. 1990'lardan sonra kavramsal olarak geliştirilen risk toplumu düşüncesine göre karar birimleri, karar alma süreçlerinde değişiklikler yapmıştır. Kararlar artık risk ve belirsizlik durumunda alınmaktadır. Bilgi toplumu ile birlikte risk ve belirsizliklerde yani sosyolojik ve psikolojik faktörlerde analiz sürecinde değerlendirilmelidir. Rasyonalizmin tamamen reddedilmediği bir yapıda bireyin geleceğe yönelik tam bir bilgi sahibi olamayacağı varsayımı da göz ardı edilmemektedir. Belirsizlik ile risk aynı anlamda olmayan kavramlardır. Belirsizlik durumunda birey bir şaşkınlık yaşayabilirken risk durumunda birey o riske karşı pozisyonunu çoktan almış durumdadır (Yalçınkaya, 2003: 8).

1.4.9. Küreselleşme

18. yüzyıldan sonraki dönüşümlere bakıldığında iki önemli değişimden bahsedebiliriz. İlki sanayi devrimi; ikincisi ise sanayi devriminden sonra ve sanayi devrimine bağlı olarak ortaya çıkan küreselleşmedir. Tüm mal, bilgi, kültür, hizmet ve para akışını kapsayan küreselleşme; sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik alanlarda değişim ve dönüşümler yaşanmasına neden olmuştur (Tuysuz ve Başbüyük, 2018: 1220). Küreselleşmenin başlangıç zamanı ile ilgili net bir tarih vermek mümkün değildir. Kimi araştırmacılar, küreselleşmenin Fransız İhtilali ve sanayi devrimi ile başladığını ileri sürerken; kimi araştırmacılar ise sömürgecilik dönemine kadar gitmektedir. Temelinin nerede atıldığı tartışılrsa da günümüzde küreselleşme diyerek algıladığımız kavram, II. Dünya Savaşı'ndan sonra etkin bir hal almıştır. Savaştan sonra

Amerika'nın askeri başarısını diğer alanlara da taşıma çabaları, yeni bir siyasi, ekonomik ve kültürel altyapıya zemin hazırlamıştır (Tuysuz ve Başbüyük, 2018: 1221).

Küreselleşmenin temelinde değişim ve yayılma isteği vardır. Küreselleşmenin gelişimine baktığımızda sürecin tek bir seferde oluşmadığını aşama aşama geliştiğini görürüz. Küreselleşmenin ilk dalgası çok eski dönemlere dayanmaktadır. İlk dönemin en önemli adımı denizcilikteki gelişmelerdir. Ardından gelen telgrafın icadı ve demir yolu ağlarının yaygınlaşması da ilk dönem küreselleşmenin önemli aşamalarıdır. Bu dönem gelişmeler, Batı'ya denizaşırı yerlere ulaşabilme gücü vermiştir (Oran, 2001: 5; Kıvılcım, 2013: 221). II. Dünya Savaşı ile duraklama yaşayan küreselleşme, savaşın bitmesi ile birlikte özellikle sermayenin küreselleşmesi için atılan adımlarla tekrar güçlenmeye başlamıştır. Küreselleşmenin ikinci dalgası olarak adlandırabileceğimiz dönemde, olumlu sonuçlar doğurmuş ulus üstü yeni yapılar ile birlikte uluslararası dolaşımın yükseldiği bir dönem başlamıştır. IMF, NATO ve AT'nin oluşumları da bu dönemdedir ve küreselleşmenin siyasi ve ekonomik adımları olarak kabul edilmektedir. Küreselleşmenin üçüncü dalgasının önemli gelişmelerinde ise Berlin duvarının yıkılması, Sovyetler Birliği'nin dağılması, NAFTA, WTO gibi oluşumların kurulması sayılabilir. Bu dönemde iletişim gelişmeleri ve internet de çok etkili sonuçlar alınmasını sağlamıştır. İnternet, artık dünyadaki en yaygın ve ucuz irtibat yöntemidir ve günümüzde küreselleşmenin vazgeçilmezidir. Dikkat edilirse küreselleşmedeki aşamaların hepsi ulaşım ve iletişim alanında yaşanan gelişmelerle sağlanmıştır. Bu dönemi Fukuyama, "Tarihin Sonu"; Friedman "Düz Dünya" gibi tanımlamalara açıklamış ve bilimsel alanlarda tartışılmasını sağlamışlardır (Tuysuz ve Başbüyük, 2018: 1221). Üç aşamadaki tüm gelişmeler birbirlerinin devamı niteliğinde olmuş, tüm coğrafi sıkıntıları aşacak şekilde gelişen ulaşım ve iletişim sektörü küresel yapının oluşmasına büyük katkı sağlamıştır. (Kıvılcım, 2013: 223).

Tüm dünyanın aynı ölçülerle değerlendirilen tek bir birim haline gelmesi anlamını içeren küreselleşmede enformasyon başlıca değiştirici güç ve en önemli kaynaktır. Bir başka deyişle küreselleşme, enformasyon ve bilgi toplumunun bir sonucu olarak belli bir kültür, ekonomi, siyaset, değer yargısı veya kurumsal yapının küresel düzeyde yaygınlık kazanarak o alanda geçerli tek norm, tek değer yargısı ya da tek kurumsal yapı haline gelmesi olarak tanımlanmaktadır (Atılğan, 2001: 233). Gerçekten de küresel ve bölgesel nitelikli kurumlar aracılığıyla tek bir politika ve kurumsallaşma modeli, her geçen gün daha fazla ağırlığını hissettirmektedir (Baytar, 2011: 49).

Küreselleşme entegrasyon, etkileşim, birleşme, küçülme gibi kelimelerle anılmasının yanında kimlik ve kültür manasında da anlamalar taşımaktadır. Bu da kendisine daha önemli bir sorumluluk yüklendiğini göstermektedir. Kavrama bu açıdan bakıldığında; sosyal bilimlerin tüm alanları ile derin bir ilişkiye sahip olduğu görülür. Fakat ekonomik alanda küreselleşme ile ilgili daha geniş bir literatür oluşmuştur (Aytekin, 2013: 125). Küreselleşme üzerine fikir belirten düşünürlerin çoğu küreselleşmenin kaynağını ekonomik sebeplere bağlamaktadır (Kıvılcım, 2013: 224). Ekonomik olarak küreselleşme dünya ekonomilerinin tek bir pazarda birleşmesi ve bütünleşmesi olarak düşünülmektedir. “Başka bir deyişle ekonomik globalleşme, ülkeler arasında sermaye, mal ve emek akışkanlığının artış göstermesi sonucu ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin yaygınlaşması ve ülkelerin birbirlerine yakınlaşması demektir. Ekonomik globalleşme sürecinde, mal ve hizmetler ile uluslararası sermaye hareketleriyle ilgili sınır-ötesi işlemler çeşitlenerek artış göstermekte ve teknoloji dünya çapında daha hızlı bir biçimde yayılmaktadır” (Aydemir ve Kaya, 2007: 268).

Politik açıdan küreselleşmeye baktığımızda bir devletin kendi ülkesi üzerindeki hakimiyet sağlama gücünü yitirmesi; bayrak, dil, din, etnik yapı gibi sosyal, toplumsal ve kültürel sembollerin yerine uluslararası değerlerin öne çıkması şeklinde ifade edebiliriz (Türe, 2011: 4; Aytekin, 2013: 126). Mc Luhan’ın deyimiyle dünya, enformasyon teknolojileriyle “küresel köy” haline gelmiştir. Kitle iletişim araçlarının küçülttüğü ve birbirine yaklaştırdığı dünya ülkelerinin günümüzde tek başına yaşaması, uluslar arası dengeleri gözetmeden ayakta durması ve kendi kendine yeten bir ülke olması neredeyse imkansız hale gelmiştir. Uluslararası ilişkiler gittikçe karmaşık bir hal alırken, bir devletin vatandaşlarına yönelik uygulamaları ya da yaptırımları uluslararası geçerliliği olan İnsan Hakları Mahkemesi’nde yargılanabilmesine sebep olabilmektedir. İç hukuk yollarını tüketen vatandaşlar, uluslar arası mahkemelerde dava açarak devleti tazminat ödemeye mahkum ettirebilmektedir (Baytar, 2011: 49-50). Bu durum insan hakları, demokrasi gibi evrensel değerlerin ardına sığınarak büyük devletlerin diğer devletlere müdahale etme hakkını kendilerinde görmesine kadar ileri gidebilmektedir.

Zaman ve mekân kavramlarının sınırlarını ortadan kaldıran, farklılıkları bir arada tutan ve sürekli bir etkileşim olanağı tanıyan küreselleşme etkileşim içinde olan yapılarda değişim ve dönüşümler meydana getirmiştir. Küreselleşme sürecine kültürel açıdan bakacak olursak toplumların sürekli olarak etkileşim içinde olmaları ve bu durumun giderek artması toplumların değerlerinde değişikliklere neden olmuştur.

Yurttaşlık kimliğinin yerine etnik, sosyal, dinsel ve siyasi kimlikler geçerken tüketim ve popüler kültür gibi faktörler de toplumların birbirlerine benzeme süreçlerini hızlandırmıştır (Kıvılcım, 2013: 227).

Küreselleşme her alana sirayet etmiş olmasına rağmen bütün dünyayı kapsayacak adil bir yapıda değildir. Dengesiz ve tek yönlüdür (Baytar, 2011: 48). Sonuçları bakımından da değerlendirildiğinde tüm dünyayı aynı oranda ve aynı zamanda etkilediği söylenemez. Yani küreselleşmeye nesnel bir misyon yüklemek onun tarihsel, kültürel ve toplumsal boyutunu ya görmezden gelmek ya da bilerek göz ardı etmek anlamına gelmektedir (Aytekin, 2013: 129).

Küreselleşme mal, hizmet, para ve değerleri yerellikten çıkarıp global bir hale getirince hareketler ve çatışmaların da küreselleştiği fark edilmiştir. Böylece küreselleşmeyle beraber bir de küreselleşme karşıtlığı ortaya çıkmıştır (Çetin, 2008: 97). Küreselleşme karşıtı hareketler küreselleşmenin siyasi, toplumsal ve kültürel alanlarda olumsuzluklar barındırdığını düşünenlerin verdiği tepkiler (Tuna, 2005: 105; Çetin, 2008: 98) olarak ifade edilebilir. Kelime anlamı olarak küreselleşme karşıtlığına bakıldığında dünyanın şekillenmesini sağlayan küresel değerlerin oluşmasına, ulusların siyasi, toplumsal, ekonomik ve kültürel ilişkiler kurması gibi durumlara karşı olma hali olarak algılanabilir. Fakat detaylı bir şekilde kontrol edildiğinde açıkça fark edilecektir ki küreselleşme karşıtlığı gelir ve hak dağılımlarındaki adaletsizliği eleştirmekte, serbest dolaşım hakkını savunmaktadır. Yani özetle küreselleşme karşıtlığı küreselleşmeye değil küreselleşmenin getirdiği sorunlara ve adaletsizliklere karşı bir duruştur (Çetin, 2008: 98).

1.4.10. Bilgi-İktidar Kuramı

Foucault'u önemli kılan, fikirlerinin biraz daha ön planda olmasını sağlayan özelliği ele aldığı konulara geleneksel bakıştan daha farklı bir bakış sergileme yeteneğidir. Foucault, öznenin eylemlerinde ne kadar özgür olduğunu, gerçekliğin ne kadar gerçek olduğunu, gerçekliği belirleyen ne olduğunu, modern toplumdaki öznenin şekillenmesinde iktidarın rolünün ne olduğunu ve iktidar-bilgi, iktidar-özne, iktidar-direnme ilişkilerinin boyutlarını sorgulayarak büyük açılımlar getirmiştir (Anık, 2007: 341-342).

Foucault öncelikle hümanist söylemler geliştiren, aydınlanma ve moderniteye karşı bir duruş sergileyen özellikleri ile dikkat çekmektedir. Çalışmaları incelendiğinde

akıl, bilim, özgürlük gibi aydınlanma düşüncesine ait söylemleri eleştirdiği görülecektir. Foucault, eleştirilerini teoriler üzerinden yapmaktan çok pratik üzerinden gerçekleştirmektedir. Ona göre, modernitenin aydınlanma felsefesinden yola çıkarak özgürlük söylemleri gerçeği yansıtmaktadır. Onun için akıl vurgusu kuralları peşinen koyulmuş, sınırları çizilmiş belirli bir hedef doğrultusunda buyruk altında bulundurmaktan başka bir şey değildir (Foucault, 2000a: 71; Anık, 2007: 344).

Foucault'un iktidara bakışı da diğer konulara bakışı gibi alışlagelmişten biraz daha farklıdır. Öncelikle Foucault'a göre iktidar tek yönlü değildir ve iktidarın bilgi ile olan ilişkisi ön plandadır. Bilgi ve iktidar ilişkisinde genel bakış açısı, bilginin iktidar eli ile hazırlanan ve yapılmak istenilenlerin yapılmasını sağlayan bir araç konumunda olmasıyken; Foucault'a göre bilgi başkalarına yüklenen iktidardır. Böylece bilgi aslında başkalarını tanımlamaktadır. Daha açık bir ifade ile bilgi özgürleşmeyi sınırlandırarak, düzene sokmaktadır (Sarup, 2004: 101; Çelebi, 2013: 513).

Foucault bilgi-iktidar kuramının anlaşılabilmesi için öncelikle özneyi incelemiştir. Özneyi tarihsel güçlerin ürünü olarak görmüş ve farklı koşulların farklı özneler üreteceğini ileri sürmüştür. Foucault, öznelerin iktidar tarafından şekillenen toplumsal ilişkiler içerisinde oluştuğunu ifade etmektedir. Ona göre özne, bilgi-iktidar ilişkisinin merkezindedir ve bilgi-iktidar ilişkisinin bir sonucudur (Çelebi, 2013: 513). "Anlamanın, iktidarın ya da eylemin kaynağı özne değildir. Özne iktidarın el koyduğu bir bilinçle donatılmaktadır ve insan varlıklar, söylemler aracılığıyla özneler olarak üretilmektedir" (Game, 1998: 67; Çelebi, 2013: 519). Burada amaç özneye dayatılan sınırın özne tarafından bilinçli olarak aşılması, sorgulanmasıdır. Bu durum, bir sistem eleştirisi ya da sisteme başkaldırı değildir. İktidar biçimini açığa çıkarma yöntemidir. Daha açık bir ifade ile iktidar, özneler tarafından uygulanmaz aksine iktidar özne üretir. Özne yapıların ve söylemlerin üzerine inşa edilir. Özne, kendisine şekil veren iktidarın nesnesidir. Özneyi anlayabilmek için önce iktidarı çözmek gerekir (Çelebi, 2013: 513-519).

Foucault iktidarı, yeri belirli olmayan, sahiplenilemeyen, dolaşımda olan ve işleyen bir şey olarak görür. Böylece birey iktidarın hem etmeni hem de aracısıdır. Ayrıca iktidarı oluşturan bireyler tarafından yayılır (Foucault, 2002: 43-44; Çelebi, 2013:514).

İktidar denildiğinde akla ilk önce bir efendi-köle, egemen sınıf, hükümet, siyasi yapı gibi kavramlar gelir. Bu nedenle Foucault, iktidar sözcüğünden ziyade iktidar

ilişkileri kavramını kullanmayı tercih eder. Ona göre iktidar ilişkileri değişebilir ve terse dönebilir. Özneler özgür olmadıkları zaman bir direnç gösterecek imkan bulamadıklarında iktidar ilişkisinden söz etmek doğru değildir. İktidar sürekli denetleyen ve hiçbir özgürlüğe imkan vermeyen bir yapı olarak düşünülemez (Foucault 2, 2000: 235-237; Çelebi, 2013: 518).

Foucault genelleşmiş baskı yöntemini kullanan ve propaganda merkezli ağ yöneten iktidar tipini reddeder. Geleneksel iktidarın yasaklama ve itaat sistemine yoğunlaştığını fakat bu iktidar yönteminin olumsuz ve sınırlayıcı olduğunu ileri sürmektedir. Modern toplumlarda iktidar hem her yerdedir hem de hiçbir yerdedir (Touraine, 2002: 186; Çelebi, 2013: 517). Yani iktidar merkezsizdir, sürekli dolaşımdadır, hiçbir bireyin elinde değildir, birey her zaman iktidar için bir araçtır. Bireyler iktidar için amaca ulaşma yoludur (Foucault, 2005b: 107; Çelebi, 2013: 517). Foucault modern çağın insanı nasıl denetim altında tuttuğu konusu ile de ilgilenmiştir. Geleneksel iktidar incelemelerinin kast, sınıf gibi ayrımları ile ilgilenmek yerine iktidarın bedeni ve kimliği inşa etme ve ortaya çıkarma noktasına yoğunlaşmıştır. Bu anlamda Foucault'un iktidar düşüncesi geleneksel düşünceden farklıdır (Anık, 2007: 345). Foucault, iktidar nedir? sorusundan ziyade ne değildir? sorusuna odaklanmıştır. Foucault'un en meşhur önermelerinden biri olan "iktidar hayatın her alanında" düşüncesi iktidarın toplumdaki en küçük işlemlerde bile görüldüğü iddiasından oluşmaktadır. Ona göre iktidar; aile, arzu, cinsellik, gibi her alanı kapsayan söylem ve pratikleri kuran bir yapıdadır. Bu açıdan Foucault'un iktidar anlayışı tepeden aşağı değil, aksine aşağıdan tepeye doğru işleyen bir süreçtir (Anık, 2007: 346).

Foucault'a göre birey sürekli disipline edilmekte, gözetim altında tutulmaktadır. Gözetim; aile, okul, atölye ya da fabrika vs. fark etmeden her alanda yapılmaktadır. Birey hayatı boyunca bu duruma tabi olmakta ve iktidar ilişkisi böylece devam etmektedir. Modern çağda artık bedene zarar veren cezalar yerine beden ve zihnin sürekli kontrol edilmesi söz konusudur. Bu da her şeyi ince ayrıntılara kadar hesaplayan bir iktidarın eseridir. Hayatı tüm ayrıntıları ile hesaplayan iktidar, bireyi disipline almayla terbiye etmekte, bağımlılaşan birey itaatkâr hale gelmektedir. Üreten ve denetleyen iktidar her şeye egemendir. Bütün toplumsalı sarmalamış olsa da tek bir merkezi olmayan, dağınık bir görünümde olan iktidar her noktaya nüfuz etmiştir. İktidar herkesin sahip olduğu her şeydir (Anık, 2007: 347-348).

Foucault için iktidar ve bilgi arasındaki ilişki oldukça önemlidir. İktidarın sürekliliğini amaca yönelik üretilmiş bilginin sürekliliğine bağlar. Bilgi iktidar aracılığı ile şekillenip yayılır. Bu anlamda bilim iktidarın bir denetim mekanizmasıdır (Çelebi, 2013: 515). İktidar ve güç ilişkilerinin içinde yer alan bilgi politiktir. Bilgiyi yansız ya da nesnel olarak düşünmek doğru değildir. Çünkü bilgi iktidar ilişkilerinin ürünüdür (West, 1998: 236; Çelebi, 2013: 516). Mesela Foucault için bir çalışmanın ön sözünde çalışma ile ilgili bilgi vermek ve çalışmanın sınırlılıklarını sıralamak okuyucuya bir sınır çizmeyi ve okuyucunun çalışmayı ön sözde okuduğu açıdan değerlendirmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Okuru yönlendirme girişimi olan bu durum okurda bir ön kabul oluşturma çabasından başka bir şey değildir. Yazar ise böyle bir ön sözle krallığını ilan etmektedir (Anık, 2007: 342).

1.4.11. İngiliz Okulu

II. Dünya Savaşı'ndan süper güç olarak çıkan ABD, dünyadaki sorunları çözmek için hızlı ve etkili olabilecek tüm yöntemleri uygulanabilir görmüş ve bu bakış zaman zaman sert yöntemlerin de gelişmesine sebep olmuştur. İngiltere ise geçmişten gelen imparatorluk kültürünün etkisi ile ABD gibi sorunları sert ve savaş yöntemleri ile çözmektense uzun vadeye yayan, arabulucu bir yöntem ile çözme eğiliminde olmuştur. Yani ABD'nin bakışı bir şirket yönetimi gibi kısa sürede kar elde etmeye ve bunu yaparken de her yöntemi denemeye yönelikken; İngiltere ise diplomasi ağırlıklı bir üsluba sahiptir (Friedrichs, 2004: 91; Palabıyık, 2017: 225). ABD ve İngiltere'nin bu farklılıkları uluslararası ilişkilere bakış açılarına da yansımıştır. ABD düşüncesine uygun olarak davranışçı yaklaşımı benimseyerek mantık ve matematik kuralları ile ele alırken İngiltere bu bakışın doğru olmadığını uluslararası ilişkilerin tarihsel ve toplumsal derinliği olan bir yöntem ile ele alınması gerektiğini savunmaktadır.

1950'lerin sonlarına doğru gelişen bu düşüncenin uluslararası ilişkilere ilk etkisi, uluslararası ilişkilerin doğa bilimleri yöntemleri ile incelenemeyeceğinin kabul edilmesidir. Bu düşünce o güne kadar uluslararası ilişkiler alanında yaşanmayan bir tartışmayı başlatarak metot sorununu gündeme getirmiştir. İngiliz Okulu yeni bir metodoloji gerektiğini savunan akademisyenlerin oluşturduğu bir birliktir. uluslararası ilişkilerdeki baskın davranışçı metodolojik yapıyı eleştiren ve yerine tarihçi/yorumcu bir metodoloji getirmek isteyen okul davranışçı metodolojinin oluşturduğu zıtlıkların (iç-

dış, anarşi-düzen gibi) tersine bunları bir araya getirerek bir arabulucu yol amaçlamaktadır (Palabıyık, 2017: 217-218).

Okulun başlangıcı iki dünya savaşı arasında bir döneme denk gelse de ses getirdiği dönem 1970'lerden sonrasındır. Okulun önemli temsilcileri Martin Wight, Adam Wheeler, Hedley Bull, John Vincent, Nicholas Wheeler, Tim Dunne ve Robert Jackson olarak sayılabilir. Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1990'larla birlikte okulun temsilcilerinde ciddi bir artış meydana gelmiştir. Barry Buzan ve Richard Little gibi farklı alanlarda çalışan birçok bilim adamının da ilgi duyması ile okul, bir Rönesans yaşamış ve uluslararası ilişkiler alanında popüler bir yaklaşım oluşturmuştur (Arı, 2013: 512). Okulun üzerinde durduğu önemli kavramlardan birisi devlettir. Okul, devleti uluslararası ilişkilerin realist açıdan ele aldığı gibi tek ve değişmez bir aktör olarak görmez. Uluslararası toplum çerçevesinde tarihi (dikey) ve coğrafi (yatay) derinlikle zamansal ve mekânsal açıdan kıyaslayarak inceler (Palabıyık, 2017: 217). Okul, devlet ile ilgili düşüncelerini “egemen devletler anarşik de olsa üst otoriteye ihtiyaç duydukları bir uluslararası toplum oluşturmaktadırlar” temel savına dayandırmaktadır (Arı, 2013: 512). Okul, devlet kavramını incelerken iki farklı yöntemden hareket eder; realizm ve devrimcilik. Okula göre realizm, devletlerin daima bir çatışma içinde olduğunu ileri sürer. Bu çatışma ortamı ise bir düzen sağlanılmasını oldukça zor hale getirmektedir. Devrimcilik düşüncesi ise evrensel bir etik değerden bahsetmekte ve insan odaklı devletlerin sınırlarından daha geniş küresel bir birlik kurma amacında olduğunu savunmaktadır. Bu iki düşünce, uluslararası ilişkiler için iki uç noktadır. Bu iki uç arasında bir yol daha vardır. O da Wight'in ifadesi ile rasyonalizmdir. Kısa ve açık bir tanımlama ile rasyonalizm; uluslararası hukuk, ticaret ile diplomasi gibi araçlarla anarşik bir yapı içinde düzen oluşturabilme çabasıdır. Okul bu üç gelenek içinden rasyonalizme yakın olmakla eleştirilse de; Richard Little, okulun bu üç geleneğe de eşit olması gerektiğini çünkü uluslararası ilişkileri bütüncül olarak anlamının ancak bu üç geleneği de birlikte değerlendirerek mümkün olacağını ileri sürmüştür (Palabıyık, 2017: 230-231).

Okula göre realizm, rasyonalizm ve devrimcilik düşünceleri dünyanın daha iyi bir dünya olması için çalışırken üç yol benimsemektedir. Bunları uluslararası toplum, dünya toplumu ve uluslararası sistem olarak ifade edebiliriz. Bu üç kavramı açıklamaya çalışan İngiliz Okulu temsilcilerinden Bull, uluslararası sistemi; bir devletin eylemlerini gerçekleştirirken diğer devletler ile olan etkileşimlerini ve yine diğer devletlerin

eylemlerinin de hesaplanması olarak açıklar. Uluslararası toplum kavramına değinen Buzan ise kavramı, ortak çıkar ve kimliklerin temsil ettiği uluslararası yapı olarak açıklar. Son kavram olan dünya toplumu kavramını açıklamak için tekrar Bull'a baktığımızda kavramı; ortak değer ve çıkarlara sahip insanların birbirine bağlandığı bir etkileşim süreci olarak açıkladığını görürüz (Arı, 2013: 517-518).

Devlet kavramını incelerken okulun dikkatini çeken bir diğer nokta da devletlerin insan hakları ihlalleridir (Arı, 2013: 522). İngiliz Okuluna göre insan hakları ihlalleri II. Dünya Savaşı'ndan beri devletlerin iç işlerine müdahale etmek için bahaneleştirilmiştir. Batının bu arogan tutumu, uluslararası toplum düşüncense zarar vermektedir. NATO'nun Sırbistan müdahalesi, savaş suçu veya insan hakları ihlali gibi durumlarda ne zaman ve nasıl bir müdahale edilmesi gerektiği ile ilgili belirlenmiş yöntem olmadığını göstermiştir. Bull ve Vincent, Batının etnik üstünlüğe dayalı yapısının gelişmemiş toplumlardaki olumsuz etkilerinden hareket ederek bu üstünlük anlayışının sona ermesinin önemli olduğunu, bu durumun düzeltilmeden uluslararası düzenin devamının mümkün olmadığına işaret etmektedir (Arı, 2013: 527).

Özetle, İngiliz Okulu'nun en önemli zenginliği tek yönden değil de çok boyuttan bakarak analiz etme kabiliyetidir. İngiliz okulunun bu yapısı bazen tutarsızlıkla suçlanılmasına neden olsa da üç gelenek yapısı üç temel uluslararası yapının (uluslararası sistem, uluslararası toplum ve dünya toplumu) kavramsallaşmasının da temelidir. İngiliz Okuluna göre toplum bir madde gibi incelenemez. İnceleyen ile incelenen arasında katı bir ayrımın olmadığı, inceleyen (birey) incelenenden (toplum) bağımsız düşünmesinin mümkün olmadığını bu nedenle "katılımcı gözlemci" olarak tanımlanan bir yöntemin benimser.

İngiliz Okulunu klasik düşünceden ayıran bir diğer nokta da İngiliz Okulunun ikilem yerine sentez geliştirmeleridir. Geliştirilen orta yol kavramı ile farklı görüşlerin bir araya getirilmesi amaçlanmaktadır (Palabıyık, 2017: 226-231). Daha açık ifade etmek gerekirse okul, etik değerleri reddeden realizme karşı, etik değerlerin de tartışma içinde olması gerektiğini savunmaktadır (Dunne, 1998: 5-7; Palabıyık, 2017: 218). Okula göre devletlerin amacı şiddet ve çatışma yerine düzenin olduğu bir toplumun oluşturulmasıdır. Fakat her ne kadar şiddetin olmadığı bir toplum istenilse de; okul şiddeti tamamen göz ardı etmemektedir. Anarşi ve şiddet ile ilgili okul temsilcilerinden Bull'un önemli çalışmaları da bu durumu gözler önüne sermektedir (Linklater, 2005: 84; Arı, 2013: 512).

1.4.12. Simülasyon Kuramı

Baudrillard'ın 1972'de ilk çalışmalarını başlattığı “bir gerçeklik olarak algılanması istenilen görünüm gerçeğin yerini aldı” düşüncesi, “Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm” kitabı ile somutlaşmış bir teori haline gelmiştir (Çalış, 2017: 84). İçi boşaltılmış, yönsüzleştirilmiş, simgesel anlamı kaybolmuş Batı, bu durumunu gizlemek için olandan farklı gözüken bir evren kurgulamaktadır. İşte bu kurgulanan evren simülasyon evrenidir (Dağ, 2011; Yaylacı ve Yaylacı, 2015: 229). Baudrillard'ın ifadesi ile “kurumsal şiddet” olan simülasyon kuramı, Batı'nın yaşattığı bu dönemi izah etme kuramıdır. Modernizmin tecrübeleri üzerine kurulmuş olan bu kuramın temeli Rönesans'a dayanmaktadır (Yaylacı ve Yaylacı, 2015: 229).

Postmodern çağın önde gelen filozoflarından olan Baudrillard, gerçekliğin hem kavramsal hem de fiziksel olarak ortadan kalktığını ve gerçeklik yerine sanallığın hakim olduğunu ileri sürmektedir. Bu söylemini de simülasyon kuramı ile ete kemiğe bürünmektedir (Okuyan ve Taslaman, 2018: 29). Kendi ifadesi ile “bir kökenden yoksun olan gerçeğin modeller aracılığıyla türetilmesine hiper gerçek yani simülasyondanilmektedir (Baudrillard, 2011: 13).” Yani, gerçekten ve fiili olarak var olan bir şeyi veya durumu bütün bileşenleriyle birlikte gerçekmiş ve fiilen var ‘mış gibi’ gösterme durumunu simgeleyen hiper-gerçeklik durumudur (Okuyan ve Taslaman, 2018: 29). Baudrillard'a göre Gerçekliğin tüm aşamalarına kısa devre yaptıran, kanserli hücreler gibi çoğalan bu sistemle gerçekliğe asla dönülmesi mümkün değildir (Baudrillard, 2011: 14). Hız ve tüketim olguları etrafında şekillenen günümüz modern dünyası Baudrillard ve takipçilerinin kritiklerinde dikkat çektiği gibi: Batı dünyasından yayılan “sanal” ile “gerçek” karmaşası modern toplumu tehdit eden ciddi bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. “Sanal” ve “gerçek” kavramlarının yer değiştirmesi bir anlam kaybına yol açmakta ve daha büyük boyutlara ulaşması muhtemel krizlerin öncüsü olmaya başlamıştır (Çalış, 2017: 83).

“Baudrillard, gerçekliğin yok oluşunu haber vermektedir. Fakat O, ontolojik gerçekliğin kayboluşundan bahsetmemektedir. Onun için var olan, yani göstergeler mevcuttur. “Şeyler” vardır. Ama bugün, onun bilgisinin bize aktarılması veya iletilmesinde problemler ortaya çıkmıştır. Yani araya aracı girdiği durumlarda gösteren sistemi veya epistemolojik töz sistemi bir simülasyona yani kopyanın kopyasına dönüşebilmektedir” (Güzel, 2015: 68). Baudrillard'ın simülasyon kuramında medyanın oldukça önemli bir yeri vardır. Baudrillard'a göre medya bizim uzam ve zaman

duygularımızı yeniden düzenlemektedir. Gerçekliği değiştirir, bize ekrandan sunulan artık gerçektir. Bu da iktidarın istediği şeydir, yani kurgusal olan; gerçeğin yerine geçer, gerçek ise kurgusal hale gelir. Başka bir ifade ile gerçek ile kurgu arasındaki ayrım ortadan kalkar. Böylece ortada anlam da iletişim de kalmaz. Artık anlam hipergerçektir. Gerçeğin yerine geçen gerçekten daha gerçektir.

Postmodern toplum salt bir yeniden üretim toplumdur. Gerçeklik, eşdeğeri üretilebilen bir “şey”e dönüşmüştür. Böylece gerçek yeniden üretilebilir den ziyade, zaten yeniden üretilmiş bir “şey”dir. Bu yeniden üretilmiş “şey” hiper-gerçektir. Hiper-gerçek, ulaşılabilecek en üst aşamadır. Sürekli yeniden üretilen gerçeklik karmaşık bir yapıya dönüşüp içinden çıkılması mümkün olmayan bir hal almaktadır. Yani Baudrillard için söylenmesi gereken temel bilgi gerçekliğin hiper-gerçek olduğu düşüncesidir. Bugünün tek gerçeği de hiper-gerçektir (Güzel, 2015: 77). Baudrillard’ın ifadesi ile *“Her türlü düşsel ve gerçek ayrımından yoksun, yalnızca aynı yörünge çerçevesinde dolanan modellere dayalı ve farklılık simülasyonu üretiminden ibaret bir hipergerçekten söz edebiliriz”* (Baudrillard, 2011: 14). Yani gerçeklik artık simüledir, hipergerçekliktir.

Kurama teorik olarak bakacak olursak, simülasyon kuramında üç temel unsur öne çıkmaktadır. Birincisi “simülakr”dır. Simülakr, gerçeklik olarak algılanmak istenilen görünüme verilen isimdir. Diğeri, “simüle etmek”tir. Bu kavram da gerçek olmayan bir şeyin, gerçekmiş gibi sunulmasıdır. Son kavram ise “simülasyon”dur ve bir gerçekliğin herhangi bir amaç için yapay bir şekilde yeniden üretilmesi olarak açıklanabilir (Çalış, 2017: 83). Başka bir ifade ile bu teoride “bir köken ya da bir gerçeklikten yoksun gerçeğin modeller aracılığıyla türetilmesine hipergerçek yani simülasyon” (Baudrillard, 2011: 13) adını vermiştir.

Son olarak simülasyon kuramını değerlendirirken Frankfurt Okulunun ektisi göz ardı edilmemelidir. Adorno ve Horkheimer’in düşüncelerine göre çerçevelenen Simülasyon kuramına göre, kültür ve sanat kapitalist sistem içinde yeniden üretilerek özünü kaybetmektedir. Bireysel bilincin ise en büyük etkileyeni medyadır. Böylece nesne ile öznenin yer değiştirmesi gerçekleşmektedir.

1.4.13. Yapısöküm

Jacques Derrida’nın geliştirdiği Yapısöküm yöntemi metnin derinliklerini araştırmayı amaçlamaktadır. Edebiyat, dilbilim, felsefe, sosyoloji, hukuk, mimarlık gibi

birçok disipline yeni açılımlar getirmiş olan bu yöntem ile bugüne kadar geliştirilen birçok bilginin yeniden sorgulanması sağlanmıştır (Tezkan ve Taşar, 2013: 250). Yapısökümün temeli karşıtlık düşüncesidir. Gizli karşıtlıkları ortaya çıkarmak için mücadele önemli bir yer tutmaktadır (Fırıncı Orman, 2015: 65). Yapısökümün amacı, bir makineyi söker gibi başka bir yere taşır gibi metni çözmek, dizilişi değiştirmek ve yeniden birleştirmektir. Bu durum, olumsuz bir anlam taşımamaktadır. Bu çözümleme ve yeniden birleştirme süreci aslında otoriteye bir başkaldırıdır. Olağan hale getirilmiş durumların kabul görmesini kabul etmeme halidir (Yanık, 2016: 94).

Özellikle iktidar ilişkilerinin çözülmesinde kullanılan bu yöntem, metindeki iktidar unsurlarını ortaya çıkaran bir yöntemdir. Burada, Derrida'nın da belirttiği gibi metni sadece edebi anlamından çıkararak düşünmek gerekir. Derrida için metin dünyanın gerçek tarihidir (Kardaş ve Erdağ, 2017: 389). Metinlerin içinde aslında bir hiyerarşi vardır ve bazı terimler diğerlerinden daha üstün tutulmaktadır. Derrida, bu hiyerarşiyi yıkmak istemektedir. Kavramların herhangi birisinin diğerlerinden üstün olması diğerlerinin ona bağımlı olmasını sağlamaktadır. Burada üstünlüğün reddi aynı zamanda bağımlılığın da reddini getirmektedir (Kardaş ve Erdağ, 2017: 389).

Yapısöküm farklı bir felsefedir. Açıkça hiçbirşey söylemez. Derrida felsefe ile ilgilenirse de bu düşünce ne fenomenolojik ne de ontolojiktir. En genel tanımlama ile bir metnin anlamını dikkatle analiz etmektir diyebiliriz. Metnin içindeki göz ardı edilmiş unsurların açığa çıkmasını amaçlar. Yani yapısöküm aynılık ile farklılık üzerine ilerleyen bir metodoloji geliştirir (Reynolds, 2002; Fırıncı Orman, 2015: 65).

Derrida, Batı düşüncesinde önemli bir yere sahip olan Logosentrizm'i (söz, mantık gibi kavramlara ayrıcalıklı bir konum tanımlanmasıdır.) reddedip, kavramları sorgulayıp, özlerine ulaşmayı böylece ana değere ulaşmayı amaçlamaktadır. Derrida akıl yerine, aklın sökümlünü tercih etmiş, kullandığımız kavramlar ve konuştuğumuz dilin dünyamızı seçip, birleştirdiğini belirtmiştir (Tezkan ve Taşar, 2013: 250). Derrida'ya göre Batı metafiziği sorunludur. Batı metafiziğindeki her şey karşılıklılık ilkesine göre kurulmuştur. Gösteren/gösterilen, varlık/yokluk, kültür/doğa, yaz/söz karşıt unsurların ilki ikincisine göre daha değerlidir. İkinci kavram ise baskı altında tutulması gerektirir. Derrida yapısökümle bu hiyerarşiyi alt üst etmek istemektedir. Derrida, anlamı merkezde tutan tüm yapılara karşı bir meydan okuyuş gerçekleştirir. Derrida merkez olma durumuyla da savaşıyor ve düşüncesinde merkezin yerini sürekli değiştirmeye giderek merkezsizleştirmeyi sağlamak ister (Aydınalp, 2017: 155).

Yapısöküme göre metinler yazarları tarafından yüklenilen bir anlamı taşımaktadır. Her metinde bu anlamı ele veren belirsizlik-şüphecilik vardır. Yazma süreci gizleneni açığa çıkarır, bildirileni sarar ve onu güçlendiren unsurları tespit edip bozar. Bu nedenle Derrida'da metin önemlidir (Fırıncı Orman, 2015: 65). Yapısöküm metne zarar vermeyi amaçlamaz, metindeki maskeleri düşürmeyi arzular. Yapısöküm iki aşamada gerçekleşen bir süreçtir (Hottos 1998: 306; Aydınalp, 2017: 156).

1- Ters-yüz etme: Hiyerarşik güç yapısı yok edilir.

2- Nötrleşme: İkili yapıdan sökülen kavram kararsızlaştırılır

Yapısöküm sağlam ve değişmez görünen herhangi bir şeyin hem inşasını hem de yıkımını incelemektedir. Yapısöküm hem kavramların bir araya nasıl geldiklerini incelemekte ve bütünlüğü korumayı amaçlamakta hem de kavramların istikrarsızlığı üzerine yoğunlaşarak ilişkiyi yıkmayı amaçlamaktadır. Derrida, istikrarsızlık ve istikrarın sağlanması arasındaki ilişkiyi “çifte okuma” yöntemi ile ortaya çıkarmaktadır. Bu yöntemde, ilk önce metin hakim yoruma göre tekrar edilir. Yani metnin aslına sadık kalınıp, bütünlüğü ortaya çıkaran bir okuma şekli gerçekleştirilir. Ezber bozan okuma yönteminde ise metnin iç çelişkileri ve bu çelişkilerin nasıl saklandığı, istikrarsızlıkları ortaya koymaya çalışılır. Bu iki okumanın aynı metne uygulanmasının temel sebebi ise tek ve kesin bir okumanın olmadığını ortaya koymaktır (Kardaş ve Erdağ, 2017: 388).

Yapısöküme göre bir şeyin ne olduğunu ancak ne olmadığını anlayarak kavrayabiliriz. Yapısökümde amaç hiyerarşiyi yıkmaktır. Sözü merkezde tutan Batı düşüncesi hata yaparak sözün ardındaki kültürü yok saymıştır. Oysaki söz pasif ve durağan bir yapıda değildir. Dinamik bir süreçtir, yeniden anlamlandırılabilir bir yapıdadır. “Japon Bir Dosta Mektup” isimli yazısında Derrida, yapısöküm ile ilgili bir tanım yapmaktan çekinir ve tanımlamak yerine ne olmadığını sormak gerektiğini ifade eder. Derrida'ya göre “yapıbozum, bir anlam ya da her bağlam stratejisinin korunmasında ya da ötesinde bulunan bir etimoloji değildir” (Derrida, 1997: 18-19; Fırıncı Orman, 2015: 66). Yapı sökümü tanımlamaya çalışanlara ya da yapısöküm nedir? şeklinde sorular soranlara da bir tanımlamaya tabi kalmanın sınırlandırma getireceğini ve paradoksa götüreceğini ifade ederek (Derrida, 1999c: 187; Fırıncı Orman, 2015: 66) uyarılarda da bulunmaktadır.

Derrida dünyanın bir kaos içinde olduğunu düşünür. Derrida'ya göre Batı metafiziğindeki kesinliklere farklı açılardan bakıldığında kurmaca oldukları görülecektir. Yazının yazar tarafından üretildikten sonra binlerce farklı şekilde

yorumlanacağını belirten Derrida, yorum bilgisinin de bir krizde olduğunu ifade eder (Yanık, 2016: 91). Post-modern dönemin mevcut yapısı olan tek bir doğrunun kabul edilmemesi Derrida'nın mutlak doğru olmama fikrini güçlendirmiştir (Yanık, 2016: 92). Örneğin Derrida'ya göre ağaç kelimesi bize bir görsel tasavvur çizer ve biz ağacı kavramsallaştırırız. Çalı da ağaç gibi bir nesne ifadesidir. Neyin ağaç neyin çalı olduğuna ise birey karar verir. Yani burada bir keyfiyet vardır. Burada sınırların muğlak olmasından dolayı bir amaç gelişir ve çıkar oluşumu sağlanır. Bu da bizim bir amaca yönelik hareket etmemize neden olur (Tezkan ve Taşar, 2013: 250).

Derrida'nın amacı mevcut yapının çoğulcu ilişkiler lehine dönmesini sağlamaktır. Karşıtlığın yapısökümünü yapınca bir anlamda hiyerarşiyi tersyüz eder. Daha sonra parçalanmışlığı tekrar birleştirerek tersyüz etmeyle yetinmeyip çoğulcu bir hal almasını sağlar. Derrida aslında sadece yapısöküm yapmak derdinde değildir. Yapısöküm aslında Derrida'nın düşüncelerinin bir sonucudur. Derrida, Platon ve Sokrates'ten beri gelen düşünceyle bir hesaplaşma içindedir. Ona göre Platon'dan beri felsefe metafizik ile ilgilenerek çıkmaza girmiştir. Bu çıkmazın sebebi olarak diyalektik düşünceyi görmektedir. Diyalektiğin yapısı gereği çokluğu sentezleyerek tekliğe ulaşma gayesini sorunun temeli olarak ortaya koymaktadır. Derrida da diğer post-yapısalcılar gibi bilginin güç ilişkileriyle belirlendiğini öne sürmüş ve bu güç içinde merkezi bir yapıya ihtiyaç olmasını kabul etmemiştir. Çünkü post-yapısalcı bakış, bir merkez varlığına karşıdır ve gücün tek bir noktada toplanmasını eleştirmektedir (Say, 2013: 344-345).

Yapısöküm aslında bir üst kuram olarak ele alınabilir. Çünkü kendisinden önceki kuramları anlam ve yapı bakımından inceleyip eleştiren ve araştıran, yanıltıcı olan ve masum görünen yönleri yeniden yorumlayarak yapısını bozan ve çelişkilerini gösterip, çelişkiler arasındaki katmanların farkına varılmasını sağlayan bir kuramdır (Akay, 1999: 14; Fırıncı Orman, 2015: 65).

1.5. Eleştirel Jeopolitik

I. Dünya Savaşı'ndan sonra saldırgan yayılcılığın bilimi olarak görülen jeopolitik kuşkuyla yaklaşılan bir alan olarak değerlendirilip, uzun bir süre boyunca yapılan çalışmalarda telaffuz edilmekten çekinilen bir konumda olmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise devletlerarası rekabetin ideolojik bir hal alması jeopolitik yerine jeo-stratejinin gelmesini sağlamış ve bu dönemde eski jeopolitik çalışmalara doğrudan başvurulmasa da jeopolitiğin kavramsal araçları sürekli dile getirilir olmuştur (Yeşiltaş, 2016: 61). Özellikle Anglo Sakson dünyada jeopolitik ve jeostratejik tasavvurlar önemli bir rol oynar. Anglo Amerikan dünyada klasik jeopolitik anlayışla düşüncelerini aktaran jeopolitik biliminin önemli isimlerine yönelik, bu düşüncelerden bağımsız eleştirel bir yaklaşım sergileyen yeni bir anlayış gelişmiştir. Bu yeni bakış “eleştirel jeopolitik” adı altında Amerika ve Fransa’da ortaya çıkarmıştır (Tezkan ve Taşar, 2013: 240). Zaten eleştirel jeopolitiğin ortaya çıktığı dönem uluslararası ilişkilerde post-modern etkinin görüldüğü ve bu etki ile eleştirel yaklaşımların revaçta olduğu bir dönemdir. Yani eleştirel jeopolitik 1980’lerde post-modern düşüncenin etkisiyle gelişmeye başlayan “muhalif” geleneğin içinde şekillenmiştir (Yeşiltaş, 2016: 51)¹.

20. yüzyılda pozitivistimin tümdenci ve genele uygulanan doğrular sunduğuna yönelik düşüncelere karşı çıkan post-modern düşünürler, modernitenin düzensizliği ya da mekânın sabitliğinden ziyade belirsizlik ve akışkanlık üzerinde durmakta, sosyal olayların çözümündeki mekân algısı ile güç ve bilginin üretimine yoğunlaşmaktadır. Bu durum da mekân, güç ve bilgi kavramının yeniden yorumlanmasınasebep olmuştur. Coğrafyacılar için artık alan ve mekânın yanında “dil” de önemli bir ifade aracı olmaya başlamıştır. Sosyo-siyasal gerçeklerin söyleme dönüşümünde dil mana yapıcılığı anlamında temsil ve tasavvur açısından önemli bir güç haline gelmiş ve Post-yapısallık düşünceden etkilenen coğrafyacılar batının ürettiği bilgilerin evrenselliğini sorgulamaya başlamıştır. Artık siyasal coğrafyacılar güncel ve tüketim sorunu olmayan popüler kültür söylemlerine önem vermeye başlamıştır. Bilgi ve güç pratiğe dönüşmüş ve milyonlar tarafından sorgulanmadan içselleştirilip tüketilir hale gelmiştir. Sadece mekân ve insan kontrolü olmayıp düşünce kontrolüne de kayan bu yeni yöntem Antonio

¹ 1980’lerde uluslararası ilişkilerde artan eleştirel bakışın etkisi ile klasik bakış ile eleştirel bakış arasında epistemolojik, ontolojik ve normatif düzeyde farklılaşma olur. Eleştirel kuram epistemolojik açıdan dikkatleri bilgi ve iktidar arasındaki ilişkiye çekerken, ontolojik açıdan ise geleneksel yaklaşımın tarihsellik ve bütünsellik iddiasına karşı çıkar. Normatif açıdan ise kimlik ve farklılık arasındaki ilişkinin üzerinde duran eleştirel kuram dahil etme/dışlama pratiğinin merkezi bir mekanizma olarak ele alınmasını sağlar (Keyman, 2000:7; Yeşiltaş, 2016:84).

Gramsci'nin de belirttiği gibi rızaya dayalı ve fark edilmeden tüketilen ideolojilere işaret etmektedir. Hegemonya, devlet eliyle yukarıdan aşağıya elitler aracılığı ile yapılmaktan çıkmış ve devletten bağımsız aktörlerin meşrulaştırma inisiyatifi halinde gelmiştir. İdeolojik tahakkümün baskı dışında gerçekleşebileceği gerçeği; okul, ibadethane, medya, sivil toplum yapılanmalarını da süreç içerisine dahil etmekte, içselleştirme yöntemi rızaya dayalı olduğu için günlük söylemlerin kodlanarak sunulması daha da önemli bir hal almaktadır. Devletin yaptığı elitler aracılığı ile yukarıdan aşağıya dayatma yöntemiyle gelen empoze etme, gerçek bir içselleştirme sürecinde baskıcı yöntemle göre daha güçlü etkilere sahip olduğu için bu yeni alanın uygulamalarındaki etki de eski yöntemlere göre daha güçlüdür (Anaz, 2012: 28-30).

Bu yeni akımın öncüleri arasında Gearoid Ó Tuathail, John Agnew ve Stuart Corbridge sayılabilir (Tezkan ve Taşar, 2013: 240). Eleştirel jeopolitikçiler; jeopolitiği güç-bilgi ve siyasi, sosyal ilişkiler üzerine oluşturulmuş bir söylem olarak değerlendirirler. Dünya politikalarının ilahi unsurlarla belirlendiği görüşünü reddeder, yorumsal bir temelde oluştuğunu ileri sürerler (Dodds, 2000: 33). Eleştirel jeopolitiğin kurucularından ve en önemli isimlerinden olan Ó Tuathail, klasik jeopolitiği dış politika ve uygulamalarda coğrafyayı ön planda tutan bir politik realizm olarak tanımlarken, eleştirel jeopolitiği ise küresel politikaların karmaşıklığını çözebilmek için klasik jeopolitik düşünce tarafından saklanan bilgilerin, ilişkilerin ortaya koyulmasını amaçlayan bir uğraş olarak görmektedir (Ó Tuathail, 1999: 107-108). 1986 yılında yazdığı ve eleştirel jeopolitiğin manifestosu sayılan ABD ve El Salvador'un tarihsel süreç içerisinde ilişkilerini incelediği makalesi jeopolitiği yeniden düşünülmesi gereken bir alan olarak aktarırken, yeni jeopolitiği de coğrafi mekâna da kavramlara yönelik doğrudan olmayan (dolaylı) referanslar ya da coğrafi bazlı siyasa rasyonalizasyonu olarak sunmaktadır (Hague, 2010:414; Yanık, 2015: 155). Ayrıca Ó Tuathail'e göre jeopolitiğin tam bir tanımını yapmak da mümkün değildir. Jeopolitik kavramı kullanım ve anlam açısından kapitalizm, çevrecilik, ırk, sinema gibi çok çeşitli alanlarda kullanılan bir kavram halini almıştır (Ó Tuathail, 1996: 49).

Eleştirel jeopolitiğin ortaya çıkmasında üç kurucu metinden söz edilebilir. Bunlardan ilki Gerard Ó Tuathail'in doktora tezi ve ayrıca 1996 yılında da basılan "Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space" eseridir. İkinci önemli metin John Agnew'in "Geopolitics: Revisioning World Politics" ve yine Agnew'in Stuart Corbridge ile birlikte yazdığı "Mastering Space" eserleridir. Son kurucu metin ise

Simon Dalby tarafından yazılan “Creating the Second Cold War: The Discourse of Politics”dır (Yeşiltaş, 2016: 64). Bu metinler, eleştirel jeopolitiğin temel kavram ve bakış açılarını anlamamız için oldukça önemli birer kaynak niteliğindedir. Bu eserlerin dışında eleştirel jeopolitiğin dünyada ilk örneklerinden sayılan Sharp’ın Reader’s Digest dergisi üzerinde yaptığı incelemesi de oldukça önemlidir. Sharp bu incelemesinde derginin Soğuk Savaş dönemindeki sayılarını tahlil etmiş “Amerika demokrasinin merkezi, Sovyetler Birliği ise baskı ve otoriterliğin evidir” tahayyülü üzerinden öz/öteki ayrımını keskinleştirmiştir (Sharp, 2000, 1993, 1996; Yanık, 2015:157). Reader Digest’in özelliği, okuyucuyu manipüle eden bir retorik strateji kullanmasıdır. Amerikan toplumunun bireysellik ve bağımsızlığı üzerinden yola çıkar ve ayrıştırıcı sorular ve cümleler ile (Kaderimize layık mıyız? Sizin için ne planlıyor? Rusya hakkındaki gerçeklerle yüzleşmeliyiz. vb.) bilginin okuyucudaki inşasını gerçekleştirir. Sonunda okuyucu zafer kazanan bireyle özdeşleşerek, zor şartlar altındaki Amerikan vatandaşlarının ilham verici özellikleri güçlendirilir (Sharp, 1996: 559-560). Eleştirel jeopolitik için önemli bir diğer düşünür olan Dodds’un da çalışmalarına bakmak eleştirel jeopolitiğin anlaşılması açısından önemlidir. Dodds’a göre, Eleştirel jeopolitik yazarları, jeopolitiğin güç bilgisi ile sosyal ve politik ilişkiler arasındaki ilişkiyle ilgili bir söylem olduğunu savunurlar. Dünya siyaseti, kara ve deniz güçlerinin ilahi özelliklerinden daha fazlasıdır ve yorumlanarak incelenmelidir. Eleştirel jeopolitik yazarlar için önemli olan, varsayımlar üretmek ya da yenilemektense politikaları yorumlamaktır (Dodds, 2005: 29).

Şener (2017: 170-171), bu noktaya kadar değindiğimiz konuları Ó Tuathail ve eleştirel jeopolitiğin diğer kurucusu Dalby’in düşüncelerinden yola çıkarak aşağıdaki gibi maddeler halinde sunmaktadır;

- Eleştirel jeopolitik, klasik jeopolitiğin devletçi jeopolitikçiler tarafından geliştirilmesinden kaynaklanan geniş kültür olgusu yerine devletin özel kültürel mitolojilerinde temellendirilir.
- Eleştirel Jeopolitik devletin içi ve dışı, yerel ve yabancı, burası ve orası gibi sınırlarının inşası ile ilgilidir.
- Eleştirel jeopolitikte çoğulculuk hakimdir. Jeopolitiği üç ana bölümde inceler. Devlet/hükümet adamları ve bürokratların oluşturduğu Pratik Jeopolitik, akademisyenler ve strateji kuruluşlarının oluşturduğu Resmi Jeopolitik ve kitle iletişim araçlarının yaptığı Popüler Jeopolitik.

- Jeopolitik bakışların politik olarak tarafsız olabilme ihtimali kabul edilmez. Tarihten bugüne kadar gelişen bakış açılarındaki objektiflik unsurunu bozmak ister.
- Jeopolitiğin klasik anlamdaki görüş darlığını reddeder ve daha geniş sosyo-mekânsal ve tekno-bölgesel gelişme koşullarını teorileştirir.

1.5.1. Eleştirel Jeopolitiğin Kaynağı

Eleştirel jeopolitik düşüncenin şekillendiği ortamın oluşmasını sağlayan önemli gelişmelerin başında küreselleşme gelmektedir. Klasik jeopolitik anlayışın dış politikadaki belirleyici unsur olma yetisi küreselleşme ile değişmiştir. Küreselleşme ile sınırların öneminin azalması, devlet politikaları ile gelişen kapitalizm aracılığı ile ulus ötesi (özellikle finansal kuruluşlar) şirketlerin ulus-devlet aleyhine sorumluluklarını artırması, bu kurumların gizli bir devlet olarak büyümesini sağlamıştır (Tezkan ve Taşar, 2013: 261). Özellikle 1970’lerden sonraki ekonomik ve kültürel gelişmeler dünyaya yeni bir boyut kazandırmaktadır. Bu yeni boyut ortak dil, kültür ve normların gelişmesini sağlamakta, böylece ulus-devlet anlayışının bazı temel unsurları sarsılmakta ve ulus-devlet anlayışının getirdiği tek merkezli düşüncenin etkisi yok olmaya başlamaktadır. Ulus-devlet anlayışının zayıfladığı iddia edilen bu yeni düzende jeo-ekonomi ve jeo-kültür ön plana çıkarmaktadır (Defay, 2005: 62-63).

Küreselleşme ile beraber ulus-devlet anlayışının yerel ve bölgesel düzeyde etkisi azalırken, küreselleşmenin devletler üzerindeki etkileri artırmıştır. Bu etkilerin ilk belirtileri ekonomik şartlar, medya, risk, enformasyon, küresel ısınma, mal ve bilgi akışı gibi alanlarda görölse de küreselleşme ile artık coğrafi gerçekler, doğu-batı, kuzey-güney, merkez-çevre, kentsel-kırsal gibi kavramlar önemini yitirmiştir (Tezkan ve Taşar, 2013: 261). Küreselleşme, homojenleşmeye yol açan bir sistem gibi görünmektedir ve küreselleşmeyi “coğrafyanın sonu” olarak da düşünmek mümkündür (O’ Brien, 1992; Flint ve Taylor, 2014: 107). Bu noktada akıllara ‘Emperyalizm küreselleşmenin oluşturduğu yeni düzende nasıl işlemektedir?’ sorusu gelmektedir. Yeni düzenin mekânsal açıklamaların ötesinde bir boyutu olduğunun fark edilmesi bizi daha karmaşık bir cevaba sürüklemektedir (Flint ve Taylor, 2014: 107).

Eleştirel jeopolitiğin kurucusu olarak kabul edilen Ó Tuathail’in düşüncelerinin temelinde de küreselleşme vardır. Küreselleşme ile beraber enformasyonalizasyon ve risk toplumu da Ó Tuathail’in düşüncelerinin oluşumunda önemli katkılar sağlar. Ó

Tuathail'e göre küreselleşme, kapitalizmin ulus-devlet mantığının sınırlarının üstünde dünyanın tamamını saran bir birlik ağı oluşturmaktadır. Ekonomik bağların gelişmesi, mal dolaşımının kolaylaşması ve iletişimsel gelişmeler mekânın daralmasını, zamanın kısalmasını sağlamıştır. Bu da küreselleşme sürecini belirlemektedir (Ó Tuathail, 2000: 169; Tirben, 2009: 233). Enformasyon alanında yaşanan gelişmeler ise post-modern jeopolitik dönemin en önemli ayağıdır. İnternet, televizyon gibi hızlı iletişim araçlarının yaygınlaşması jeopolitik algılayışımızda bir etki meydana getirmiştir. Genele yayın yapan kitle iletişim araçları gündem oluştururken belirli sorunları ön plana çıkarmakta belirli sorunları geri plana itebilmektedir. Ó Tuathail, Bosna ve Çeçen krizlerini kıyaslayarak bu durumu açıklar. Bosna krizinin Avrupa'ya yakın olmasından dolayı sürekli gündeme geldiğini fakat Çeçenistan krizinin batı tarafından önemsenmediğini yani kitle iletişim araçlarının seçip aktarma işlevinde coğrafi politikalardan etkilendiğini ileri sürmektedir. Ó Tuathail, post-modern dönemin tehdit unsurlarını ve algısını anlamak için “risk toplumu” kavramından yararlanmıştır. Risk toplumunu yeni bir modernite dönemi olarak belirten, Ó Tuathail ve Beck'in atom bombası ile başlattığı dönemin küresel terörizmle günümüzde devam ettiğini fakat post-modern dönemle artık tehdidin toprak parçalarına değil uluslararası dolaşıma yöneldiğini iddia etmektedir (Tirben, 2009: 232-236).

Eleştirel jeopolitik, dünya siyasetindeki “gerçeklik” kavramının klasik jeopolitik ile görünür olduğu iddiasını kabul etmez. Eleştirel jeopolitik söylem kavramını kullanarak jeopolitiği yeniden kavramlaştırmak ister. Jeopolitiğin siyasal, kültürel ve toplumsal bir söylem olduğunu, siyaseti mekânsal hale getirerek karakterize ettiğini ve bu nedenle şimdiye kadar jeopolitik analizlerde bulunan coğrafi gerçeklik iddialarının bu söylemden bağımsız düşünölemeyeceğini ileri sürer (Ó Tuathail ve Agnew 1992: 190). Ó Tuathail, söylemlerle oluşan gerçekliğin kendisinden daha gerçek hale geldiğini yani simölasyonların aktif olduğu da ifade eder. Baudrillard'ın hiperrealite nosyonundan yola çıkmış ve gerçeğin varlığının baltalanmasını; hiper-realite/hiper-gerçeklik kavramı ile ifade etmiştir (Barnes ve Duncan, 1992: 16). Bu ifade bize eleştirel jeopolitiğin kaynakları hakkında da bilgi vermektedir. Eleştirel jeopolitik coğrafi gerçekliklerin ‘tabii’ bir şekilde incelenerek bilgi oluşumuna katkı sağladığını iddia eden jeopolitiğin bu iddiasını doğru bulmaz ve aksine jeopolitiği ideolojik ve siyasallaştırılmış bir analiz olarak görür. Başka bir ifade ile “eleştirel jeopolitik, uluslararası politikanın mekânsal ve coğrafi olarak nasıl tahayyöl edildiğini ve bunu yaparken de siyasetin küresel mekânı

nasıl yazdığını/anlamlandırdığını anlamakla uğraşır.” Bu ifadeyle, eleştirel jeopolitiği tahlil ettiğimizde eleştirel jeopolitiğin temelindeki post-yapısalcı bakış ile karşılaşırız. Eleştirel jeopolitiğin şekillenmesinde Foucault, Derrida ve Said gibi düşünürlerin çalışmaları önemli kaynaklar sağlar. Özellikle Said’in, gerçekliğin; mekânsal ve imgesel temsilini alan eleştirel jeopolitik uluslararası siyasetin coğrafi meşrulaştırmalarla anlaşılacağı düşüncesini kabul etmez (Yeşiltaş, 2016: 63).

Ó Tuathail, Agnew, Dalby gibi eleştirel jeopolitik ile ilgilenenlerin temel düşüncesi jeopolitiğin durağan olan geçmişinden daha aktif olan bir geleceğe geçişini sağlamak ve bu geçişin daha çok söylem aracılığı ile oluşacağını ortaya koymaktır (Dittmer, 2010: 10). Eleştirel jeopolitik, birçok sosyal bilim dizisinden oluşur yani oluşumunda birçok sosyal bilim alanının etkisi ve katkısı vardır. 1950-60’lı yıllardaki beşeri coğrafyanın doğmalarını bozmada siyasi coğrafyanın başarısız olması, özellikle sınırlar konusundaki düşünceler eleştirel jeopolitik açıdan önemli bir konu haline gelmiştir. Eleştirel jeopolitiğe göre sınır; egemen devletlerin yarattıkları kültürel ve fiziksel hükümdarlık söylemleri ile oluşur. Sınırları belirleyen sadece fiziki şartlar değildir. Kültürel ve ideolojik unsurlar da sınırların oluşumunda etkilidir (Dodds, 2000: 32). Bu bakış açısı, eleştirel jeopolitiğin temel mantığını da göstermektedir. Eleştirel jeopolitik için siyaset görünen bir gerçeklik olmaktan ziyade politik, kültürel ve sosyal yönlü gerçekleşen bir süreçtir.

Eleştirel jeopolitiği neorealizme bir tepki olarak görmek de doğru değildir. Günümüzde coğrafi düşünce sosyal bilimlerde geçmişe nazaran daha önemli bir hale gelirken yapısalcı ve post-yapısalcı kuramın etkisiyle mekân daha aktif bir role bürünmüştür. Bu nedenle eleştirel jeopolitiğin ortaya çıkışı neorealizm’e tepki değil, bir paradigma değişimidir. Eleştirel jeopolitik temel olarak Frankfurt Okulu, Foucault ve Said başta olmak üzere çeşitli düşüncesinden etkilenip zengin bir bakış geliştirmiştir. Ülkeler dünyadaki rollerine göre kendilerini yeniden konumlandırmalıdır. Eleştirel jeopolitik, 19. yüzyıldan beri batılı devletler tarafından uygulanan klasik jeopolitik anlayışı sorgulamanın yanında güç-iktidar ve meşruiyet ilişkileri bağlamında da kullanılan kavramları analiz etmektedir. Eleştirel jeopolitiğe göre linguistik kalıplar, kavram haritaları, coğrafya eğitimi ve adlandırmalar jeopolitik anlatıların oluşturulmasında önemlidir (Durgun, 2015: 95). Konstrüktivizm kapsamında, dilin doğruyu temsil etmediğini, metafor ve mecazlarla belirli sanal gerçeklikler oluşturduğu düşüncesi, eleştirel jeopolitik düşüncenin temel varsayımıdır. Bu da söylenenden

tamamen farklı bir gerçekliğin olduğu düşüncesini bizlere aktarmaktadır (Tezkan ve Taşar, 2013: 254).

Eleştirel jeopolitik devlet merkezli bakışı kabul etmemekte ve devletleri imtiyazlı hale getirme stratejisi de gütmemektedir. Mekân ve kimlik tasavvurları esasında kendi kültürlerini aydınlık gösterme çabalarıdır diyen Edward Said'in (1979) Oryantalizmi de eleştirel jeopolitiğin önemli kaynaklarındandır. ABD'nin Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'ne yönelik temsil imajları bir öteki oluşturma çabasıdır (Dabaly 1990; Flint ve Taylor, 2014: 71). Bu da düşmanımızı "biz"e göre nasıl tanımladığımızı açıklama çabasıdır. Saddam Hüseyin'e karşı geliştirilen imajlar sadece Saddam Hüseyin'e değil aynı zamanda batının üstünlüğüne yönelik bir görüş yaratma söylemidir (Flint ve Taylor, 2014: 71). Başka bir ifade ile Tarihsel arka plan eleştirel jeopolitiğin önemli bir kaynağıdır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve güvenilen ideolojilerin çökmesi ile başlayan, Bosna ve Çeçenistan gibi bölgelerde meydana gelen çatışmalarla devam eden, İran ve Afganistan işgali ile daha da öne çıkan, Arap baharı ile görünmeyen açılarının da tartışılmaya başlandığı ortam, eleştirel jeopolitik bakışın ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermektedir (Tezkan ve Taşar, 2013: 260).

1.5.2. Eleştirel Jeopolitiğin Kapsamı

Post-yapısalcı ve post-kolonyal kuramların etkisinde gelişen eleştirel jeopolitik ilk çalışmalarında Soğuk Savaş dönemini incelemiştir. Dönemin ideolojik yapısı, iki tarafın da kimlik ve ekonomik politikaları eleştirel jeopolitiğin ilk araştırma alanını oluşturmaktadır (Dodds, 2001: 470-480). Soğuk Savaş'tan sonra eleştirel jeopolitiğin incelediği konularda değişmiş ve gelişmiştir. Taylor, Agnew, Corbridge ve Sharp gibi düşünürlerin de bu alana ilgi duyması ile jeopolitik düşüncenin arka planı inceleme konusu olmaya başlamıştır. Bu düşünürlerin eleştirel jeopolitiğe en önemli katkısı jeopolitik düşüncelerin tarafsız olamayacağı düşüncesi ve bilgi-iktidar ilişkisinin karşılıklı etkileşimini ortaya çıkarma mücadelesidir (Tirben, 2009: 218).

Yeşiltaş eleştirel jeopolitiği üç parçaya ayırarak incelemiştir (Yeşiltaş, 2016: 66-73):

Makro Ölçek: Uluslararası Düzenin Jeopolitiği

Bu alanın kaynağı Agnew'in, Corbridge ile birlikte 1995'te yazdığı "*Mastering Space*" eserleridir. Çalışmada jeopolitik, modernite ve uluslararası ekonomi politik açıdan ele alınmış makro ölçekli bir yaklaşım olarak sunulmuştur. Agnew'in

çalışmalarında söylem (discourse), düzen (order) ve tahayyül/tasavvur (imagination) kavramlarına öncülük etmiştir. Agnew ve Ó Tuathail'in 1992 yılında kaleme aldıkları makalelerde jeopolitiği bir 'kültür' olmanın dışında bir 'yapı' olarak da ele aldıkları görülmektedir. Agnew, jeopolitiğin "küresel siyaseti şekillendiren politik ekonomi ve modernist paradigmayla birlikte işleyen 'yapı' şeklinde" ele alınması gerektiğini ileri sürmektedir. Agnew bu yapıyı "jeopolitik düzen", jeopolitik düzenin oluşması için gerekli olguları "jeopolitik söylem", söylemlerin kesin olarak görünmesini sağlanmasını da "jeopolitik tahayyül/tasavvur" olarak tanımlamıştır (Yeşiltaş, 2016: 65).

Agnew ve Corbridge'e göre düzeni anlamak için, Agnew ve Corbridge'ın düzen ile kastettiği mantığa bakmak gerekmektedir. Agnew ve Corbridge tarihte üç jeopolitik düzen olduğunu ileri sürer. İlki İngiltere'nin oluşturduğu (1815-1875) merkezi jeopolitik düzendir. Bu dönemde İngiltere'nin ekonomik kontrolü çok yoğundur. Hatta bu dönemde İngiltere, sadece Avrupa'ya değil Avrupa dışında da çok büyük bir coğrafyayı kontrol etmektedir.² İkinci jeopolitik düzen özellikle Almanya'nın başlattığı, emperyalist rekabetin yoğunlaştığı (1895-1945) dönemdir. Bu dönemde Avrupa güç dengeleri açısından istikrarsızlaşmıştır. Emperyal rekabette Japonya ve Amerika'da oldukça etkindir.³ Son düzen dönemi ise Soğuk Savaş (1945-1990) dönemidir. İki karşıt paradigmanın dünyayı hem ekonomik hem de siyasi açıdan ikiye böldüğü bu dönemde ortaya çıkan rekabet durumu ABD'nin istediği yönde gelişmiştir. İkiye bölünen dünya, arada kalan devletleri etkileme mücadelesine girişmiştir. Bu dönemde ABD; NATO, BM, GATT, IMF, gibi kuruluşlarla ideolojisini yayma stratejisini geliştirmektedir (Agnew ve Corbridge, 1995: 19-23).⁴ Agnew ve Corbridge bu farklı jeopolitik

² Dünyayı saran bir hegemonya şimdiye kadar sadece üç devlet tarafından gerçekleştirilebilmiştir. İlki 17. yy ortalarında Hollanda tarafından, ikincisi 19. yy da İngiltere ve sonuncusu da 20. yy da ABD hegemonyasıdır. Hegemonyadan kasıt sadece askeri ya da ekonomik değil aynı zamanda siyasi yönü de kapsamaktadır. Fakat diğer iki alanın gelişebilmesi için öncelikle ekonomik hegemonyanın gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu nedenle devletler önce rakiplerine göre üretim üstünlüğü kazanır ve üretimin satışa dönmesi ile ticari üstünlük ve sonunda da bankerlerin finansal alanı hakimiyeti ile ekonomiye yön vermeye başlarlar. Hegemonya sağlayan devlet liberal fikirleri yayar. Bu da devletlerin sadece ekonomik liderlikten daha fazlası olduğunu gösterir (Flint ve Taylor, 2014: 50).

³ Bu dönemde Jeopolitik devlet merkezli yönelimi ile emperyalizmin ve doğal olarak büyük güç merkezlerinin bir güç aracı olmuştur. Fakat yüz yıl sonra jeopolitik bir değişim yaşamış ve postmodernizmin etkisi altına girmiş, medya aktarımları, coğrafi veriler ve günlük davranışların yapı sökülüm yöntemi ile incelenip güç ilişkilerinin açığa çıkarılmaya çalışıldığı "kültürel bir dönüş" yaşamıştır. Eski jeopolitik anlayışta devletlerin fiili uygulamaları incelenirken eleştirel jeopolitik ile jeopolitik eylemlerin analizi yapılmaya başlanmıştır (Flint ve Taylor, 2014: 9).

⁴ Yeni dönemde artık hegemonya için ulaşım, iletişim ve finansal ağlar daha önemlidir. Ayrıca diplomatik ağlar ve dünya geneline yayılmış askeri üstler de gereklidir. Bu alt yapılar sağlanmadan hegemonya sağlanamaz (Flint ve Taylor, 2014: 51). Hegemonya aynı zamanda bir kültür aktarımıdır. Sovyetler birliğinin çöküşü sadece askeri ve ekonomik değildi. ABD'nin kültüründe olan kot pantolon, rack müzik

dönemlerin hepsinde farklı jeopolitik söylemlerin olduğunu belirtmişlerdir. Söylemden kastedilen “ekonomi politigin coğrafi ve mekânsal işleyişinin” siyasi eylemlerde nasıl “yazıldığı ve okunduğu” meselesidir. Daha açık bir ifade ile Agnew ve Corbridge’e göre jeopolitik düzenin bir hegemonya oluşturmada rıza oluşturuca tüm pratikler jeopolitik söylem olarak kabul edilir. Buradaki söylem kavramı sadece metin ve konuşmalar değil, jeopolitik düzenin oluşumuna katkı sağlayan tüm kural ve pratiklerdir (Yeşiltaş, 2016: 65-66).

Agnew ve Corbridge’e göre dönemlerin farklı söylemlerini de şöyle özetleyebiliriz; İlk söylem, “medeniyetler merkezli jeopolitik söylemdir (civilizational geopolitics).” Bu söylem Avrupa’yı aynı zamanda kültürel bir “bölge”ye dönüştürmektedir. Avrupa medeniyetinin asil geçmişini vurgulamakta ve Avrupa’nın üstünlüğünü kültürel temsiller üzerinden işlemektedir. İkincisi, “tabileştirilmiş jeopolitik (naturalized geopolitics)”tir. Bu söylem, dünyayı sömürenler ve sömürülenler arasında ayıran, devletlerin genişlemesini zorunlu gören determinizmin hakim olduğu jeopolitik söylemdir. Son jeopolitik söylem ise, Soğuk Savaş dönemindeki “iki farklı dünya” oluşturan “ideolojik jeopolitik (ideological geopolitics)” dönemidir. Bu dönemde politikalar ideolojiler üzerine inşa edilmiştir (Yeşiltaş, 2016: 66-67).

gibi birçok unsur Sovyetler Birliği çökmeden Sovyetler birliği içinde yaygınlaştı. ABD’nin ürettiği tüketim kültürü ABD hegemonyasının önemli bir koludur. ABD’li gibi giyinme ABD’li gibi yaşama da bir hegemonya yöntemidir (Flint ve Taylor, 2014: 51).

Tablo 1: Agnew ve Corbridge’e Göre Jeopolitik Düzen ve Söylem

Mekânsal Pratikler	Mekânın Temsilleri
Jeopolitik Düzenler	Jeopolitik Söylemler
Britanya jeopolitik düzeni (1815-1875)	Medeniyetçi Jeopolitik
Emperyaller arası rekabetin jeopolitik düzeni (1875-1945)	Tabileştirilmiş Jeopolitik
Soğuk Savaş Jeopolitik Düzeni (1945-1990)	İdeolojik Jeopolitik

Kaynak: (Agnew ve Corbridge, 1995; Yeşiltaş, 2016: 67).

Orta Ölçek: Jeopolitik Kültür

Orta ölçekli çalışmalar eleştirel jeopolitiğin ikinci kategorisidir. Bu kategoride çalışmalar çoğunlukla jeopolitik söylemi jeopolitik “kültür” ve “vizyon” ekseninde inceler. Devletlerarası ilişkilerdeki jeopolitikten ziyade bir devletin belirli bir dönemdeki seçkinlerinin ya da kurumlarının kendi ülkelerini dünya siyasetinde nasıl bir konumda gördüklerini, tahayyül ettiklerini ortaya koymaya çalışmaktadır (Yeşiltaş, 2016: 67). Bu kategorideki çalışmalarda en çok kullanılan kavram “tahayyül/tasavvur” (muhayyile) kavramıdır. Newman, bir devletin hayal gücü sadece sınırlarından ibaret değildir, diyerek İsrail’in kendisini dünyanın tam merkezinde konumlandığından bahseder. Böylece, bir devlet ya da toplumun ülkelerini uluslararası sistemde “nasıl” ve “nerede” konumlandıklarına ilişkin söylem oluşturduğunu gözler önüne serer (Newman, 2000). Yani burada jeopolitik tahayyül/tasavvur, coğrafyanın objektif gerçekliğini yansıtmaktan ziyade tahayyül edilen yani kurgulanan bir gerçeklik olarak ortaya koymaktadır. Burada önemli olan bir noktada bir ülkedeki tahayyül incelenirken birden fazla olma ihtimalinin de göz önüne alınması gerektiğidir. Başka bir ifade ile bir toplumdaki farklı grup ve sınıfların tahayyülleri farklı olabilir. Bu, onların siyasi ve ideolojik pozisyonlarına göre değişmektedir (Yeşiltaş, 2016: 68).

Tahayyül kavramından başka özellikle Dijkink’in çalışmalarında ortaya çıkan bir diğer kavram da “jeopolitik vizyon” kavramıdır. Dijkink’e göre jeopolitik vizyon (Dijkink, 1996: 14); “bir kimsenin kendi ülkesi ve diğer ülkeler arasındaki ilişkiye dair güven(siz)lik ve (dez)avantaj duygularını içeren ve/veya kolektif bir misyon veya dış politika stratejisiyle ilgili fikirlerini harekete geçiren düşünceler”dir. Daha yalın bir ifade ile “ulusal-kimlik kavramlarının coğrafi terim ve sembollere dönüştürülmüş” şekli diye de tanımlanabilir. Bu açıdan bakıldığında jeopolitik vizyon ve tahayyüller,

ülkedeki jeopolitik kültürün nasıl ortaya çıktığını ve oluştuğunu anlamamıza yardımcı olur (Yeşiltaş, 2016: 68).

Mikro Ölçek: Jeo-İktidar

Ó Tuathail'in çalışmalarına baktığımızda ise mikro ölçek kategorisi ile karşılaşmaktayız. Ó Tuathail'in çalışmalarında Foucault'un önemli ölçüde etkisi görülmektedir. Ó Tuathail, "Jeopolitik anlatıların tarihini sorunsallaştıran, jeopolitik pratikleri de bilgi/iktidar merkezli söylemsel süreçlere yerleştiren" bir yöntem uygulamıştır. Ó Tuathail'e göre eleştirel jeopolitik, "iktidarın jeopolitik söylem ve pratikler aracılığıyla şekillendirdikleri mekânsallaştırma politikalarının hakim iktidar ilişkilerinden bağımsız düşünülmemeyeceğinden hareketle, bu ilişkileri açığa çıkarmayı hedefleyen bir perspektif geliştirme arayışındadır." Bu perspektif jeopolitiği bir iktidar stratejisi olarak ele almaktadır. Bu ilişkinin diğer iktidar ilişkilerinden farksız olduğunu söyler ve jeo-politiği "jeo-iktidar" olarak tanımladığını ileri sürmektedir (Yeşiltaş, 2016: 69). Daha açık bir ifade ile Ó Tuathail eleştirel jeopolitiği güç ve bilgi yapısını sorgulayan problemci kuramsal bir girişim ve küresel jeopolitiğin karmaşıklığını giderme çabası olarak ifade etmekte ve ortodoks jeopolitiğin gizlediği güç ilişkileri üzerine kurulmuş olan jeopolitiği deşifre etmektedir (Ó Tuathail, 2003: 144).

Ó Tuathail çalışmalarında; Foucault, Derrida ve Said gibi düşünürlerin modernite ile ilgili yaptığı eleştirileri incelemekte ve zaman-mekân ilişkisini yeniden incelenmesinde ontolojik, uluslararası politikanın işleyişini sağlayan bir araç olarak güç ve mekânı yeniden kurgulamamızda epistemolojik ve "jeopolitik düşünce içinde 'gömülü' olan sömürgeleştirme ve anti-demokratik eğilimler üzerindeki 'vurgulamayı kaldırmaya' yönelik politik bir pozisyon almayı teklif etmektedir" (Ó Tuathail, 2004: 75-102; Yeşiltaş, 2016: 69). Başka bir ifade ile "Ó Tuathail'in amacı, kabul görmüş hiyerarşileri tersine çevirmek ve kimlik karşısında farklılığı, bütünlük/birlik karşısında parçalanmayı göstermek için klasik jeopolitik gelenek ve uluslararası politikayı yıkmaktır. Bu kuramsal temel bize jeopolitiği ve coğrafyayı tartışırken klasik jeopolitiğin bütünleştirici ve homojenleştirici üst-anlatılarına karşı şüphe duymamızı ve bilgi/iktidar/çıkar bağlantısının farkına varmamızı sağlamaktadır" (Ó Tuathail, 1996; Yeşiltaş, 2016: 69).

Ó Tuathail'in ifadesi ile "eleştirel jeopolitiğe göre jeopolitik, mekâna bir anlam yükleme ya da bir simge oluşturmak için yapılmaktadır (Ó Tuathail, 1996: I). Yani eleştirel jeopolitik, önceki bölümlerde genişçe bahsedilen klasik jeopolitik geleneği

sorunsallaştıran, coğrafi avantaj ya da dezavantajların, siyasetin sebep-sonuç ilişkisine bir etkisi olduğunu ve coğrafyayı siyasette bir güç unsuru olarak gösteren yaklaşıma karşı bir tepkidir (Dodds, 2007; Anaz, 2012: 24). Bu strateji, eleştirel jeopolitik çalışmalarında iki açıdan önem taşımaktadır. İlk olarak eleştirel jeopolitik, klasik jeopolitiğin bize dayattığı sınırlar ve gerçek olduğunu iddia ettiği bilgiler ile oluşturulan pratiklere direnmeyi ve çözümlemeyi öğretmektedir. İkinci olarak ise, bu strateji bize jeopolitiğin söylemsel işleyişini ve iktidar oluşturma gücünü göstermektedir. Daha yalın bir ifade ile jeodeterminist bir bakışla coğrafi verilerin kesinliğini savunan klasik jeopolitik düşünceye alternatif bir bakış geliştirmiştir (Tezkan ve Taşar, 2013: 267). Ó Tuathail'e göre gerçeklik verili ve nesnel değildir. Bu nedenle uluslararası siyaset de bir kurgudan ibarettir. Eleştirel jeopolitik söylemlerdeki güç ve iktidar yansımalarının sorunsallaştırılmasını sağlamaktadır (Ó Tuathail, 1996; Yeşiltaş, 2016: 70). Böylece eleştirel jeopolitik bize hegemonya karşıtı bir pratik oluşturma fırsatı sunmaktadır. Ayrıca yapısalcı ve determinist yapıya karşı, düşünsel bir gerçeklik iddiasında bulunan, mekâna farklı anlamlar ve güçler atfetmeyen analitik bir bakış geliştirmektedir. Bu bakış açısı, aktör ve yapı arasındaki ilişkiyi inceleyecek bir gündem oluşturmuştur (Yeşiltaş, 2016: 70).

Jeopolitiği mikro ölçekte inceleyenler için eleştirel jeopolitiğin dört önemli özelliği mevcuttur. Birincisi klasik jeopolitikte anlatıldığı gibi jeopolitik, bir devlet yönetme sanatı değildir. Jeopolitik kültürel ve siyasal bir fenomendir. Yani eleştirel jeopolitik; devletin, mitlerini, tahayyüllerini, temellerini incelemekte ve bunların gerçekliğini anlatan anlatılara bir direnç oluşturmaktadır. Jeopolitik, devletlerin bir ulusal kimlik etrafında birleşip bir yeri (mekânı) iç mekân (vatan) haline getirmesi gibi zaman ve mekân kavramlarını özden üreterek ulusal zaman ve ulusal mekân düşüncesini inşa eden siyasi, toplumsal ve kültürel bir söylemdir (Ó Tuathail ve Dalby 1998; Yeşiltaş, 2016: 71).

Ülkelerin mekânsal, söylemsel ve maddi anlatılarının tamamı jeopolitik ile alakalıdır. Eleştirel jeopolitik çalışmalar da devletlerin kültürel mitolojilerini merkeze almaktadır. Eleştirel jeopolitik Agnew'e göre (1983) *"kurucu nitelikteki mitleri ve ulusal istisnacı eskiye dayalı bilgileri temelinde devletlerin jeopolitik tahayyülleri/tasavvurları/tasarımları (geopolitical imagi-nation) ile yüz yüze gelmekte ve analiz etmektedir. Devletin ulusal bir toplum olarak kurulması jeopolitik bir eylemdir. Bu eylem bir kimlik oluşturma, sınır oluşturma ve mekânı kapsadığı gibi;*

mekânı iç alana dönüştürmeleri de kapsamaktadır. Bu eylem ayrıca ulus-zaman ve ulus-mekân yaratma sürecini de içermektedir. Mekânların görsel düzenleri ve kartografik algıları da kazanılan ve kaybedilen toprak parçaları gibi jeopolitik tasavvurlardır ve jeopolitik bir eylemi aktarmaktadır (Ó Tuathail ve Dalby, 1998: 3).

Eleştirel jeopolitiğin şekillenmesinde etki eden ikinci tartışma ise, mekânın politik çeşitliliği ile silinmez çokluğudur. Yerli ve yabancı kavramları gibi içerisi-dışarı, burası-orası gibi kavramlar da eleştirel jeopolitik ile ilgilidir. Bu kavramlar, dış politikaların belirlenmesinde etki eden söylemlerdir. Dış politika eleştirel jeopolitiğin ikinci tartışma alanıdır (Ó Tuathail ve Dalby, 1998: 3-4). Daha açık bir ifade ile eleştirel jeopolitik “iç-dış”, “yerli-yabancı”, “burası-orası” gibi inşa süreçleri ile ilgilenir (Walker, 1993: 108-110; Yeşiltaş, 2016: 71). Bu da bize eleştirel jeopolitiğin sınır üreten siyasal bir eylem olduğunu göstermektedir.

Diğer bir özellik ise eleştirel jeopolitiğin, üretilen söylemlerin sadece tek bir alanda değil birbiri ile bağlantılı farklı alanlarda kullanıldığını iddia etmesidir. Yani eleştirel jeopolitik, üretilen söylemlerin sadece merkezileşmiş pratikler bütünü olmadığını, elitist olduğu kadar popüler ifade yöntemleri de olan merkezless söylem ve pratikler olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Ó Tuathail çalışmalarında, eleştirel jeopolitiğin üç jeopolitik türünden bahsetmektedir (Yeşiltaş, 2016: 72). Formel, pratik ve popüler jeopolitik olarak isimlenen bu türler, kaynakları ve yapıları açısından birbirlerinden ayrılmaktadır. Formel jeopolitik, geleneksel jeopolitik olarak tanımlanırken; pratik jeopolitik, karar vericilerin ve siyasetçilerin söylemlerine dayanmaktadır. Buradaki ayrım önemlidir. Çünkü siyaset yapıcılarının her zaman akademik olarak çalışanların çizdiği çizgide ilerlemediği gerçeği açıktır. Siyasetçiler birçok konu ile ilgilenirken bazen öncelikli olanı tercih etme ya da kısa vadeli çıkarları ön planda tutarak genel plandan ayrılma gibi bir eğilim içinde olabilmektedir. Popüler jeopolitik ise medyadaki yorumlar ve tasvirleri kapsar. Yani daha açık bir ifade ile jeopolitiğin topluma nüfus etmiş olan temsilidir (Tezkan ve Taşar, 2013: 256).

Mikro düzeyin dördüncü ve son özelliği ise uluslararası siyasetin coğrafi nedenlerden etkilendiği düşüncesinin bilimsel ve nesnel olmadığıdır. Eleştirel jeopolitik öncelikle siyaset ve coğrafyanın varsayım ve anlayışlarını yeniden gözden geçirmek ve politikaları yorumlamakla başlamaktadır (Dodds, 2000: 33). Yani yerleşmiş bilgilerin tartışılması da eleştirel jeopolitik için önemlidir (Ó Tuathail ve Dalby, 1998: 5). Bu noktada eleştirel jeopolitiği ülkelerin coğrafi özelliklerinin üzerinde bir bakış olarak

tanımlamak da hatalı olmayacaktır (Atay Özsavaş, 2016: 148). Post-yapısalcı dönüşümün bir parçası olan eleştirel jeopolitiğin doğası zaten bilginin oluşum sürecine şüphe ile bakmaya dayalıdır (Dalby ve Ó Tuathail 1996: 451-2; Flint ve Taylor, 2014: 70). Eleştirel jeopolitik “Tanrı vergisi” şeklinde ifade edilen bilgilerin yorumlardan bağımsız olmadığını savunmaktadır. Bu da eleştirel jeopolitiğin asıl gayesinin gücün kaynağı ve yapısını bulmak olmadığını, jeopolitik söylemlerdeki güç ve iktidar pratiklerini açığa çıkarmak olduğunu göstermektedir. Eleştirel jeopolitiğin analiz merkezinde “sınır, bölge ya da mekân gibi kategorik olarak sabitlemiş şeyler değil, söz konusu kategorilerin nasıl üretildiklerini anlamak için süreçler vardır” (Paasi, 1998: 69-88; Yeşiltaş, 2016: 73). Yani eleştirel jeopolitikte amaç, jeopolitik söylemlerin oluşum süreçlerini açığa çıkarmak ve bu görüşlerin birer gerçeklik olmadığını, (herhangi) bir merkezden oluşturulduğunu anlatmaktır (Routledge, 2006: 234-48; Yeşiltaş, 2016: 73).

1.5.3. Eleştirel Jeopolitiğin Amacı

Amaçları açısından eleştirel jeopolitiği derlendirdiğimizde; Eleştirel jeopolitiğin amacının Soğuk Savaş sonrası jeopolitik düşüncenin sınır, bölge, coğrafya gibi verilerden ibaret olmadığı, bunların ötesinde sosyal, siyasi, askeri, kültürel, ekonomik ve teknolojik verileri de göz önünde tutan geniş bir yelpazede olması gerektiğini düşündürme isteği karşımıza çıkmaktadır (Atay Özsavaş, 2016: 149). Eleştirel jeopolitik düşünce post-yapısalcı dönüşümün bir parçasıdır. Bilginin oluşum sürecine şüphe ile bakmaktadır. Düşünce okulu yaratma çabasında değildir. Aksine fikirlerin birlikteliği (Dalby ve Ó Tuathail 1996: 451-2; Flint ve Taylor, 2014: 70) ve stratejik düşünme yerine, mevcut çalışmalara müdahale yapmaktadır (Ó Tuathail 1996: 59). Yani eleştirel jeopolitik, klasik jeopolitik modellerin ve söylemlerin analizini yapar. Bu analizler güç ilişkilerinin reel ve objektif analizleri değildir. Sembolik güven ve anlamların araştırılmasıdır. Bu da modellerin ve güç ilişkilerinin yeniden üretilmesi ile gerçekleşmektedir. Eleştirel jeopolitik öncelikle mevcut tasavvurları inceleyerek, bu tasavvurların jeopolitik itibarını araştırmaktadır. Eleştirel jeopolitik anlayışta mekân ve sınır kavramları çok etkili değildir. Hatta mekânın yapılanmasını siyasi niyetlerin etkilediğini savunmakta ve mekân-sınır kavramının sosyal bir yapı olduğunu göstermeye çalışmaktadır (Tezkan ve Taşar, 2013: 242-243). Sınırları sosyal düzenin sağlanmasında belirleyici olan “söylemsel manzaranın” bir parçası olarak görür ve bu manzaranın sınır alanıyla sınırlı olmayıp, üretildiği ve çoğaldığı her yerde var olduğunu

belirtir (Paasi, 1998: 83-86). Özetle eleştirel jeopolitiğin analiz odağı, birbirini sürekli etkileyen mekân-iktidar-bilgi üçlüsüdür.

Eleştirel jeopolitik, klasik jeopolitiğin ana yolu olan realizmim gizli ve taraflı dünya siyaseti kurgusunun odağını “merkezsizleştirme” amacındadır. Böylece dikkatimizi farklı iktidar, bilgi ve devlet alternatiflerine vermemizi istemekte ve hegemonyaya karşı bir pratik oluşturabileceğimizi ileri sürmektedir. “Bu haliyle eleştirel jeopolitik, yapısalcı ve determinist coğrafi perspektife karşı var olan gerçekliğin toplumsal, tarihsel ve dilbilimsel kullanımlarının, dünyanın resmedilmesi, temsil edilmesi ve inşa edilmesindeki rollerini inceleyen düşününsel bir gerçeklik olduğunu ileri süren ve mekâna gizemli bir özerklik atfetmekten kaçınan bir analitik çerçeve sağlamaktadır. Söz konusu bakış açısı, sosyal dünyanın ve bilginin öznelarası (inter-subjective) yanını, toplumsal düşüncelerin kurucu rolünü ve aktör-yapı ilişkisinin karşılıklı oluşumunu vurgulaması bakımından uluslararası ilişkilere dair anlayışımızın analitik odağını hem faklılaşmakta hem de derinleşmektedir”(Yeşiltaş, 2016: 83).

Anglo Amerikan düşüncenin bilinen düşünme şeklini değiştiren, sorgulayıcı, soru soran bir alışkanlık kazanmayı öneren eleştirel jeopolitik, çelişkileri çözmeye çalışmaz, tahammül etmeye çalışır (Jula Lossau, 2001: 61; Tezkan ve Taşar, 2013:243). Mevcut durumu veya gücün işleyişi hakkında sorular sorar. Realist düşüncedeki varsayımların doğru olmadığını ileri sürer (Karabulut, 2013: 77). Postmodern yapısalcı bir akım olarak değerlendirilen eleştirel jeopolitik (Tezkan ve Taşar, 2013: 243), çeşitli varsayımlara dayanan elde edilmesi zor olanı elde etme çabasıdır. Eleştirel jeopolitikte mekân, güç, coğrafya, siyaset gibi kavramlar üzerine formülleştirilmiş bir bilgi yoktur. Eleştirel jeopolitikte çözümleme iddiası, jeopolitik teorilerin amaç ve sebeplerini daha net ortaya koymaktır. Eleştirel jeopolitik, yeni bir teori ortaya çıkarmaktansa mevcut teorileri çözümleme, kullanılan jeopolitik tasvirleri tarihsel ve söylemsel bağlamda ideolojik içeriklerini somutlaştırarak ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Eleştirel jeopolitik, jeopolitik teorilerin teorik tasımlarını ve bakış açılarını kendine göre yapı çözüme uğratıp açıklar. Eleştirel jeopolitik için kör noktalar ve karakterize edilen paradokslar önemlidir. Bu noktaları detaylı bir şekilde inceler, izler ve açıklar (Ó Tuathail, 1996: 60). Eleştirel jeopolitiğe göre coğrafi ve siyasi varsayımları tekrardansa dünya politikaları teorilerini yorumlamak daha önemlidir (Dodds, 2000: 33).

Eleştirel jeopolitik, devletlerin ve uluslararası ilişkilerin irdelenmesi temeline dayalı sınırların olmadığı jeopolitik anlayıştır. Bu jeopolitik meraklıdır. Çünkü bu

jeopolitikte aktif olan siyasettir ve siyaset coğrafyayı anlamlandırır ya da en kötü ihtimal bu anlamlandırma karşılıklıdır. Böylece siyasetin sadece devlet işi olmadığını ve iktidarın yerelden küresele birçok alanda (ekonomi, kültür vs) etkin olması gerektiğini gösterir. Bu jeopolitik anlayış eski anlayışın önemsemediği bağlantılar ve tasarımları önemsemektedir (Defay, 2005: 44) ve uluslararası siyasetin mekânsallaşmasını sağlayan açıklamaları sorunsallaştırmaktadır. Bu sorunsallaştırma coğrafya ve jeopolitiğin durumunu ortaya çıkarmaktadır. Eleştirel jeopolitik, dış politikayı başarılı hale getirmek ve işgal edilen toprakları haklı gerekçelere bağlamak için söylemler aracılığı ile zihinlerde algı oluşturur. Söylemler tarafından inşa edilen politik yapılara odaklanmak ve jeopolitik gerçekleri söylemlerle bulmak gerekir. Böylece devlet olgusu, jeopolitiğin odak noktasından çıkar ve karar alıcıların gerçekliği oluştururken nasıl bir zeminde ve nasıl bir bilgiye inşa ettiğini ve meşruluk kazandığını inceler (Atay Özsavaş, 2016: 153).

Eleştirel jeopolitik dış politikadaki olgu ve olayların siyasi altyapısını oluşturan dinamikleri ve etkilerini açıklamaya yönelik referanslar sağlamaktadır. Coğrafyanın sınırları eleştirel jeopolitik ile coğrafi algılamamanın ötesine geçer. Eleştirel jeopolitiğin dikkat çektiği nokta, söylem ve temsillerin analizidir. “Neden” söylemine karşılık “nasıl” söylemi daha derin bir analizin kapısını ve sınırları çizilmiş bir alanda sınırları çizilemeyen bir yol açmaktadır (Atay Özsavaş, 2016: 153). Eleştirel jeopolitik sorularla önümüzü aydınlatmaya çalışırken bir yandan da bize sunulan kalıpları incelemekte ve eleştirel gözle bakmamızı sağlamaktadır (Durgun ve Yeşiltaş, 2015: 263). Eleştirel jeopolitikte amaç bilgi üretimine katkı yapmaktır. Jeopolitik söylemlere kuşkuyla bakılmasını sağlamak, jeopolitiğe başvurarak iç ve dış politikadaki sorunları jeopolitikleştirme eğilimini bozmaktır. Siyasal ya da toplumsal bir sorunun ancak jeopolitik bakış açısıyla anlaşılacağını, jeopolitik bakışın içinde de siyasal sorunları gizleyen bir iktidar stratejisinin varlığını ileri sürmektedir (Yeşiltaş, 2015: 63-66).

Eleştirel jeopolitik günümüz dünyasını algılayabilmemiz için önemlidir. Jeopolitiğin ana unsurlarından biri olan mekânı insan zihninden bağımsız düşünmek doğru değildir. Farklı zamanlarda farklı ideolojik bakışlarla görünen mekân aynı zamanda sosyal bir kurgudur. Bu da ideolojik yapıda oluşan bir değişikliğin mekânın anlamında da bir değişiklik doğurmasını kaçınılmaz yapar (Tirben, 2009: 236). Yani hangi açıdan bakınca Orta Asya hangi açıdan Avrasya oluyor ya da hangi ideoloji ile bakınca Afro-Avrasya oluyor? Kıbrıs neden yavruvatan? Arap Baharı neden bahar? gibi

tüm soruların incelenmesi ve değerlendirilmesi için eleştirel jeopolitik şarttır (Durgun ve Yeşiltaş, 2015: 263). Eleştirel Jeopolitik mutlak ve nesnel bir tanım yapmaz. Mutlak ve nesnel bir tarif olarak ortaya çıkan jeopolitik söylemlerin sorgulanmasını ister. Gerçek diye sunulanların coğrafi temsiller, tahayyüller, ideolojiler ve kimliklere göre değiştiğini ifade etme çabasıdır (Yeşiltaş ve Durgun, 2015: 12).

1.5.4. Eleştirel Jeopolitik ile Klasik Jeopolitik Arasındaki Farlar

Postyapısal ve postmodern düşünceden doğan bu yeni bakış, klasik jeopolitiğin doğal ve objektif gösterilmesini kabullenmektedir. Foucault'dan etkilenen bu yeni düşünce coğrafi bilgilerin siyasetin alanına girdikten sonra objektif kalamayacağını bu nedenle ideolojiden bağımsız apolitik değerlendirme olarak görülmesinin hata olduğunu savunmaktadır (Ó Tuathail ve Dalby 1998; Dodds, 2007; Anaz, 2012: 24). Eleştirel jeopolitik, klasik jeopolitiğin dünya siyaseti kavramının yanlı yapısına karşı bir pratik oluşturma amacındadır (Routledge, 1996: s509-32; Yeşiltaş ve Durgun, 2015: 25). Eleştirel jeopolitik, coğrafyaya dayalı politikanın eleştirisini yapmakta ve alternatif bir tahayyül biçimi göstermektedir. Dünya siyasetine objektif baktığını iddia eden klasik jeopolitiğin özellikle uluslararası politikadaki hakim durumunun sorgulanması gerektiğini savunmaktadır. Jeopolitiğin coğrafi gerçeklere dayalı masum bir girişim olmadığını tam tersine ideolojik ve siyasallaştırılmış bir analiz olduğunu ileri sürmektedir (Şener, 2017: 171). Eleştirel jeopolitik güç-iktidar kavramlarını açıklamak yerine klasik jeopolitiğin ideolojik içerikleri ile ön kabullerini ortaya çıkarıp, jeopolitiğin dost ve düşman olarak belirlediği iktidarlarla olan ilişkisini ve mekâna yüklediği manayı anlamak gayesindedir (Tezkan ve Taşar, 2013: 244). Eleştirel jeopolitik, jeopolitiğin yerine gelmeye çalışan yeni bir anlayış olmadığı gibi yeni birjeopolitik teori de değildir. Aksine coğrafyanın metodolojik ve kavramsal olarak yeniden değerlendirilmesini sağlamak istemektedir (Dodds, 2005: 29). Bu bakımdan, pozitivist bakışla kurgulanmış jeopolitiğin eleştirisidir. Dalby ve Ó Tuathail eleştirel jeopolitiği öğelerin birbiri ile etkileşimi (konstelasyon) olarak açıklamaktadır (Dalby ve Ó Tuathail 1996: 451-456). Kimlik karşısına farklılığı; bütünlük karşısına da parçalanmayı koyarak klasik jeopolitiğin logo merkezci anlayışını yıkmak amacındadır. Bu da klasik jeopolitiğin üst anlatılarına karşı sorgulayıcı bir bakışigerektirmektedir. Şüphe ile sorguladığımız klasik jeopolitikteki bilgi/iktidar/çıkar ilişkilerinin farkına varmamızı sağlar. Bu durum iki noktadan önemlidir. Klasik anlatının hakikat olarak

gösterdiği bilgiye hem direnme hem de tersine çevirmemümkün hale gelir. Ayrıca dikkatimizi de jeopolitiğin söylem yönüne, iktidar kurma gücüne yönlendirir. Yani Ó Tuathail, eleştirel jeopolitik ile gerçekliğin nesnel olmamasından yola çıkarak dünya sistemlerinin söylemsel kurgudan farklı olmadığını ileri sürer. Jeopolitik veri içine gömülü halde bulunan güç-iktidar yansımalarının sorunsallaşmasına da yardım eder (Yeşiltaş ve Durgun, 2015: 24).

Tablo 2: Klasik Jeopolitik ile Eleştirel Jeopolitiğin Farkları:

<u>Klasik Jeopolitik</u>	<u>Eleştirel Jeopolitik</u>
Haritacı görselleştirme	Telemetrik görselleştirme
İçerisi/Dışarı, Yerel/Uluslararası	Küresel ağlar, küreselleşme
Doğu/Batı	Cihat/ McDünyası
Mekânsal güç	Telemetrik güç
Mekânsal düşmanlar	Yurtsuz, mekânsız tehlikeler
Katı, dik bir duruş	Esnek, çabuk cevap
Devletler/liderler	Ağlar, siber organizmalar

Kaynak: (Ó Tuathail, 1998: 28)

Soğuk Savaş döneminde jeopolitik, o döneme kadar kullanılış amacından farklı bir yöne doğru kaysa da; Sovyetler Birliği ve ABD'nin mücadelesinden ayrı bir yere gidememiştir. ABD'nin Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'in büyüyen Sovyet iktidarına karşı küresel manada daha fazla düşünmeyi amaçlayan jeopolitik kavramını süper güçlerin güç dengeleri olarak değerlendirmesi ise jeopolitiğin yeniden gündeme gelip canlanmasını sağlamıştır (Hepple, 1986: 25-27). Eleştirel jeopolitiğin Soğuk Savaş sonrası etkin olmasının sebebi ise Soğuk Savaş bitimi ile jeopolitik algıda yaşanan değişiktir. Klasik jeopolitik algıdaki konum, sınır, genişlik, bütünlük gibi kavramların ötesinde sosyal, askeri, kültürel, ekonomik, teknolojik değerler de ön plana çıkmış ve jeopolitik gerçekliğin köküne inerek gerçekliğin inşa sürecine odaklanmıştır (Atay Özşavaş, 2016: 145). Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan bir diğer gerçek de mevcuttaki çağdaş jeopolitik anlayışın karmaşıklığıdır. Klasik jeopolitik hep büyük güçleri dikkate alarak ilerlemiştir. Bu doğru, bizi doğru bir sonuca götüremeyeceği için sadece büyük güçleri ele almanın ötesine geçmemiz gerektiği anlaşılmıştır (Flint ve Taylor, 2014: 67).

Jeopolitik bilimi her zaman farklı yöntemlerle siyasi teoriler geliştirmekte ve içlerinde tutarlı yapıları ile dünyadaki hiyerarşik yapıya katkı sağlamaktadır. Klasik teoriler, askeri ve siyasi müdahaleleri meşrulaştırmak için jeodeterminist bir bakışla coğrafi verilerin kesinliğini savunur. Spykman, “coğrafya uluslararası ilişkilerde en temel unsurdur, zira kalıcı olan odur. Bakanlar gelir ve gider; hatta diktatörler bile ölür, ama dağlar yerinde kalır” ifadesini kullanmıştır. Günümüzde ise jeopolitikçiler ve think thank’ler klasik bakıştan farklı, yeni bir bakış açısı ile modeller oluşturmaya çalışmaktadırlar. Bu yeni bakış her eylem ve olayı sübjektif değerlendirip ‘mekân oluşturma’ şeklinde yorumlayıp bir yapısöküm yöntemi ile analiz etmektedir (Tezkan ve Taşar, 2013: 267). Peki, jeopolitik bir modele yapısöküm uygulanarak ne kazanılır? Aslında burada yapılmak istenilen jeopolitik bir teorinin yapısökümüne uğramasından ziyade; sözde nesnel olan stratejilerin yapısökümüdür. Bu stratejiler ister bir klasik jeopolitik teori olsun, ister bir medya gönderisi olsun isterse coğrafi bir tasavvur olsun belirli bir düzene göre gerçeklik getirmek isterler. Diğer düzeni dışlayıp marjinalleştirir. Teritoryal sınırların sosyolojik ve psikolojik bağlantıları sorgulanır ve gizli bağlantılar açığa çıkarılır (Tezkan ve Taşar, 2013: 263).

Eleştirel jeopolitiğin temelinde tek bir metot ya da düşünce yoktur (Agnew, 2013). Dalby (1990) Eleştirel jeopolitiğin “siyasetin coğrafi olarak belirlenmesi siyasetinin” tartışmasını yapan ve farklı siyasal tahayyüllerin varlığını gösteren klasik jeopolitiğe muhalif bir düşünceden beslendiğini ileri sürmektedir. Eleştirel jeopolitik, coğrafi temsilleri ve siyasetin politik temsillerini, dünya siyasetinin anlaşılmasını sağlamak için incelemektedir. Eleştirel jeopolitiğe göre, klasik jeopolitik kavram olarak kusurlu, siyaset ve pratik biçimi olarak da ideolojiktir. Yani coğrafi gerçekliklerden yola çıkılarak elde edilen masum bir girişim değildir. Aksine tamamen ideolojiktir. Başka bir ifade ile eleştirel jeopolitik, dünya siyasetinin mekânsal tahayyüllerini incelemekte ve mekânı nasıl anlamlandırdığını anlamaya çalışmaktadır (Ó Tuathail, 1996; Yeşiltaş ve Durgun, 2015: 20-21).

1.5.5. Eleştirel Jeopolitik ile İlişkili Kavramlar

1.5.5.1. Eleştirel Jeopolitik ve Söylem İlişkisi

Eleştirel jeopolitiğin kurucuları olarak kabul edilen Gerard Ó Tuathail, John Agnew ve Simon Dalby yaptıkları çalışmalarda sorunsallaştırdıkları ölçekler ve kullandıkları metotlar açısından farklılıklar gösterebilirler de ortak noktaların en önemlisi

tüm çalışmalarda jeopolitiği bir söylem olarak kabul etmiş olmalarıdır. Eleştirel jeopolitiğe göre söylem; “*nesnel bilgiye yapılan bağımsız, masum katkılar değildir; aksine, toplumdaki belirli grupların menfaatlerine hizmet ederek ve belirli bakış ve yorumların kollanıp meşrulaştırılmasını kolaylaştırarak, [Foucault’un] ‘iktidar/bilgi’ olarak adlandırdığı şeyde kökleşir*” (Hepple, 1992: 139; Yeşiltaş, 2016: 64). Mesela bir donanma inşa etmeyi ya da bir ülkeyi istila etmeyi ancak söylem ile haklılaştırabiliriz. Liderler dış politika eylemlerini açıklama veya savaşları anlamlı hale getirmede söylemleri kullanırlar (Ó Tuathail ve Agnew, 1992: 190). Bu bağlamda incelendiğinde eleştirel jeopolitiğe göre jeopolitik söylem ve pratikler modern devletlerin yapısal özelliklerinden ve sosyo-politik iktidar ilişkilerinden bağımsız değildir (Yeşiltaş, 2016: 64).

Söylem kavramı Foucault ile dikkat çeken bir hal almış uluslararası ilişkiler disiplininde ise Dalby ve Ó Tuathail’in çalışmalarında önemli bir yer edinmiştir. Eleştirel jeopolitik çalışmalarda söylemler eylem ve anlam üretme konusunda oldukça sık kullanılmaktadır. Söylemler dil bilgisi gibi gerçekte var olmayan bir sanallıktır ve durağan değildir. İnsan uygulamaları ile sürekli yenilik ve değişiklik yapılmasına müsaittirler. Bir söylem, gerçeği kurgu ve gerçeklikle özgürce birleştirmekte ve hiçbirinin diğerinden ayırt edilemeyeceği bir akıl yürütme yaratmaktadır. Söylem gerçeği değilse de iktidarın bilgisini şekillendirme aracıdır (Ó Tuathail ve Agnew, 1992: 197). Yani başka bir ifade ile bilgi sosyal olarak yeniden inşa edilmektedir. Foucault’un söylemin kendisini bir iktidar olarak ifade etmesi bilginin söylem ile üretilmesi gerçeğine işaret etmektedir. Eleştirel jeopolitikte söylemler, gerçekliğin üretilip belirlendiği bir yapıya işaret etmektedir. Tüm yapı, hakim söyleme göre şekillenmektedir (Örmeci, 2009: 60; Atay Özşavaş, 2016: 152). Eleştirel jeopolitik için söylem egemenlik meşrulaştırılmasında da önemli bir işleve sahiptir. İdeolojilerin söylemlerde nasıl sunulduğu, saklandığı ve hangi boyutta olduğu önemlidir. Çünkü gerçeklerin nasıl kurgulanıp nasıl ifade edildiğini böyle anlayabiliriz. Yani söylem, ideolojilerin yeniden üretilmesinde ve günlük ifadelerde oldukça önemlidir (Çoban ve Özarslan, 2003: 13; Atay Özşavaş, 2016: 152).

Jeopolitik söylemler iktidarlar tarafından sürekli başvuru, meşrulaştırma ve pekiştirme eylemidir ve siyasal yaşamın tüm alanlarında oluşturulabilmektedir (Behnke, 2006: 396; Özcan: 2015: 119). Çözümleme yöntemi ve Söylem olarak jeopolitik, siyasal tartışmaları daraltan bir etkiye sahipken bir de siyasal yeniden

hazırlayarak bir iktidar pratiğine dönüştürebilmektedir. Jeopolitik söylemler günlük siyasal gerekliliğe göre kurgulanırken tek doğru olarak sunulmaktadır. Jeopolitik söylemler, destekleyen harita vb. gibi verilerle (Ó Tuathail, 1996 105-108; Özcan, 2015: 119) tartışılmayan bir bilimsel veri haline gelmektedir. Jeopolitik söylemlerin bilimsel bir veri gibi tek doğru olarak sunulması Hannah Arendt'in dikkat çektiği “kanaatlerin tartışılmasına dayanan politikanın kökünün kazınması” anlamını taşımaktadır (Berktaş, 2012: 55-9; Özcan: 2015: 119). Eleştirel jeopolitik kanaatlerin kaybolma durumunun bir eleştirisidir. Söylemlerin nesnel olamayacağını ve belirli bir grubun menfaatlerine hizmet etme aracına dönüştüğü inancındadır (Hepple, 1992: 139; Yeşiltaş ve Durgun, 2015: 10).

Örnek Olay 1:İktidar-Söylem ilişkisinin Türkiye'nin Söylem Değişikliği Üzerinden Açıklanması

İktidar tarafından oluşturulan söylemler de sabit değildir. Günün şartları ve konjonktüre göre söylemler de değişir. Türkiye örneğine bakıldığında Sovyetler Birliği'nin dağılmaya başlaması ile tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kullanılan jeopolitik söylemler değişime uğramıştır. Küreselleşmenin yükselmesi ile egemen olan militarist söylem önemini kaybetmiş, iki blok arasında kalmış ülke konumundan sıyrılıp Türk dünyasının lideri rolüne geçmiştir. Bu yeni dönemin jeopolitik tasavvur sloganı ise “Adriyatik'ten Çin'e Türk Dünyası"dır. Kürt hareketlerinin yoğunluk kazandığı dönemlerde ise Türk dünyası lideri olma yolunda hızla ilerleyen Türkiye'nin önünü kesmemek için birlik ve beraberlik söylemleri sıklaştırılmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde Türk dünyası yaratabilmenin çok mümkün olmadığı gerçeği ile karşılaşılınca tekrar “güçlü coğrafyaya güçlü devlet” söylemine geri dönmüştür (Özcan, 2015: 129-130).

İktidarların bir “razı etme” yöntemi olarak kullandığı jeopolitik söylemler; anlamların, düşüncelerin, nesnelerin, yaklaşımların inşasında ve dünyayı anlamlandırmada önemli araçlardır. İktidar inşa sürecinde, iktidarın sınırlarının belirlenmesinde ve meşruiyet kazanmasında söylem önemli bir yere sahiptir. Kısaca söylem düşünceyi akla yatkın yapan ve bir araya gelişin kurallarını belirleyen bir araçtır (Çetin, 2017: 317-331). Eleştirel jeopolitiğin amacı jeopolitik söylemlerin mekanizmalarını ortaya çıkarmak, aslında sorulamayanı göstermek, böylece dünyadaki bölünmeleri ortaya çıkarmaktır. Eleştirel jeopolitikteki ana unsur dilsel boyuttur. Dilin

yani söylemin tüm sosyal gerçekliği oluşturduğunu iddia etmektedir (Tezkan ve Taşar, 2013: 272).

Jeopolitik söylemlerin siyasal amaçlarla araçsallaştırılması dört önemli sonuç doğurmaktadır (Özcan, 2015:122).

1. Oluşturduğu bilimci etki ile siyasal tartışmaları sınırlandırmak.
2. Olağanüstü yönetim için gerekçe sayılabilmek.
3. Yurttaşları yabancılaştıran bir pratiğe zemin hazırlar.
4. İktidara siyasal sorumluluklardan kaçmak için bir yöntem oluşturur.

Ó Tuathail coğrafyayı “yer hakkında yazma” değil, başlı başına “yer yazımı” olarak tanımlamaktadır. Yani eleştirel jeopolitiğe göre coğrafya objektif bir bilgi değildir. Coğrafi veriler akademik bir disiplin gibi okunmamalıdır. Çünkü bu veriler çeşitli iktidar ilişkilerine göre düzenlenmiş “dünyanın mekânsal düzeyde toplumsal inşası, toplumsal bir kurum/pratik ve toplumsal/entelektüel düşünme ve bilgi üretme alanı” olarak incelenmelidir (Livingstone, 28-30; Yeşiltaş, 2016: 75). Buradan şu soru akla gelir “yazma eylemi tam olarak neyi yansıtıyor ve neyi mümkün kılıyor?” eleştirel jeopolitik çalışan düşünürlerin bu soruya verdiği yanıt bir uzlaşma şeklinde eylemin dünyanın bir yorumu olmasıdır (Barnes ve Duncan, 1992: 1-17; Yeşiltaş, 2016: 75). Bu noktada Barnes ve Duncan’ın metinler dünyaya tuttuğumuz ve görüntüleri bozmadan yansıtan bir ayna değildir; oluşturduğumuz verilerdir. Fakat bu verilerdeki tüm tercihler kendi seçimlerimiz değildir (Barnes ve Duncan, 1992:2) düşüncesi bize ışık tutmaktadır. Daha açık ifade etmek gerekirse devam eden etkileşim süreçlerinde yazı, konuşma ya da metin olsun fark etmez her özne başka bir öznenen etkilenmekte ve başka özneyi etkilemektedir (Hansen, 2006; 49-50; Yeşiltaş, 2016: 75). Eleştirel jeopolitikte söylem sadece yazılan, söylenilen ya da konuşulandan oluşmaz. Mekânsal düzeni oluşturan tüm parçalar söylemdir. Yani mekân temsili oluşturma sürecinin tamamı söylemdir (Agnew ve Corbridge 1995: 47).

Mekânların ekonomik siyasi ve sosyal anlamaları sürekli değişir, mekânlar ideolojilere bağlıdır ve ayrı düşünülemez (Keating, 1997: 383; Diken, 2015: 182). Eleştirel jeopolitik de bu bakış açısına sahiptir ve sınırların politik ve söylemsel kurgular olduğunu ileri sürer (Ó Tuathail, 1996; Diken, 2015: 182). Sınır kavramı devletlerin üzerinde egemenlik kurduğu bir toprak parçası olması kadar basit değildir. Söylemler asıl sınırları çizer. Toplulukların birbirinden ayrılmasını sağlayan sosyomekânsal türdeşliği ve ayrımcılığın korunmasını sağlar (Newman ve Paasi, 1998:

195). Sınırlar ile oluşan bölgeler diğer bölge halklarını sosyo-uzamsal siyasi varlıklar halinde parçalar. Kimliklerini ve kültürlerini korumaktan ziyade baskılayan bir yer haline getirir ve sosyomekansal bir oluşum sağlar (Newman ve Paasi, 1998: 190). Ó Tuathail ve Agnew jeopolitiğin söyleme dayalı bir uygulamayla eleştirel bakarak yeniden incelenmesini önermektedir. Söylem sayesinde mekân, insan ya da olayların belirli özellikleri ile ön plana alınmaları ve yeni bir “dünya” olarak sunulmaları sağlanmaktadır. Ó Tuathail ve Agnew jeopolitiği hegemon güçler ve merkezi güçler aracılığı ile politikaların mekânlaştırılması olarak görmektedir (Ó Tuathail ve Agnew, 1992: 80). Ó Tuathail eleştirel jeopolitik ile iktidarın söylem ve pratiklerle şekillendirdiği mekânsallaştırmanın hakim iktidardan bağımsız olmayacağını belirtmekte ve bu süreçteki iktidar etkisini ortaya çıkarmayı amaçlayan bir bakış aramaktadır (Yeşiltaş, 2014: 244). İktidar-meşruiyet ve epistemoloji ilişkisine bakıldığında coğrafi söylemler süreklilik içeren bir bütünlükte değildir. Günümüz dünyasına baktığımızda söylemlerin neyi, hangi seviyede doldurduğu ve araç haline gelen bilginin neyi nasıl değiştirdiği ya da yeniden ürettiğini görebilmek mümkündür (Durgun, 2015: 96).

Söylem bilginin üretim süreci ile alakalıdır. Bu süreç her zaman yanlı, ideolojik ve siyasaldır. Bilgi üretilirken belirli çıkarları korumakta belirli çıkarları da gizli tutmaktadır. Söylem anlaşılmadan söylemi üreten gücün anlaşılması da mümkün değildir. Jeopolitik söylem incelenirken arka planı dikkate alınmalıdır (Tirben, 2009: 219-231). Jeopolitik söylemler jeopolitik kodlar taşımaktadır. Bu kodların doğru anlaşılması için kodu okuyanlarında jeopolitik bilgisine sahip olmaları gerekmektedir. Bu durum jeopolitik söylemlerin incelenmesinde sadece konunun incelenmesi sınırını getirmez, kimlerin incelemesi gerektiği sınırını da getirmektedir. Özne olmaktan yoksun insanların jeopolitik söylemleri tartışmasını önleyen bu bakış, insanların nesneleşmesini sağlamaktadır (Özcan, 2015: 120).

Eleştirel jeopolitik çalışanların aralarındaki fark sadece sorunsallaştırdıkları alanlarda değil metodolojik bazı unsurlar açısından da oluşmaktadır. Fakat tüm eleştirel jeopolitik çalışmaların merkezinde metin ve metinsel analiz yer alır. Yani eleştirel jeopolitik, siyasetin metinler aracılığı ile anlaşılacağı düşüncesini savunmaktadır. Bu da Derrida'nın “metin dışı yoktur”, “hiçbir zaman metnin bir bütünü yoktur” ifadelerine dayanan dilsel dönüşüm düşüncesinden temellenmektedir (Barthes, 1990: 135-136). Bu yaklaşıma göre anlam ve özne artık dil içindeki bağıntılar yoluyla oluşur. Tek başına bir

anlamdan ve öznenen söz edilemez (Rızvanoğlu, 2007: 130) ve metnin dil kavramı ile birlikte ele alınması gerekir. Müller'in ifadesiyle metin ve metin analizi eleştirel jeopolitiğin "ekmek teknesidir." Özellikle Ó Tuathail'in çalışmalarında metin çok önemli bir yerdedir (Yeşiltaş, 2016: 74). Metin incelenirken "yapısöküm" yöntemi kullanılmaktadır. Böylece öznenin metafizik mevcudiyet merkezindeki konumu sonlanmaktadır. Kullandığımız kavramlar ve kullandığımız dil, dil bilgisi yardımı ile birleşerek bağlantılar oluşturmakta ve dünyamızı şekillendirmektedir. Bu durum günlük hayatımızda kullandığımız kavramlar için de geçerlidir. Mesela daha önce ifade ettiğimiz gibi ağaç kelimesini ele alacak olursak, ağaç dediğimizde biz bir nesneyi tanımlayıp, isimlendirip ve kavramsal bir çerçevede çözeriz. Çalı ise ağaca benzer bir nesneyi ifade eder. Neyin ağaç neyin çalı olduğu inananın kendine kalır. Bu fikrimiz bir çıkar sağlamak için de oluşturulabilir. Tesadüfen oluşmak diye bir şey söz konusu değildir. Bir amaca yönelik hareket söz konusudur. Bu yapısöküm yöntemi ile metinler sorgulanmakta ve kullanılan yapılar gözler önüne serilir. Jeopolitik açısından baktığımızda, jeopolitik iki değer üzerine kuruludur. Birincisi coğrafya, ikincisi siyaset... Coğrafya bu ilişkinin sabit değeri iken siyaset değişken değeridir. Bu nedenle siyaset denilen unsurun içeriğini de analiz etmek gerekir. Daha açık bir ifade ile siyaset uzmanlarca hazırlanmış, dış ve iç politika stratejileridir. İnsan burada sadece müşteri konumunda olan bir nesne niteliğindedir. Değişen şartlara göre siyaset de değiştiği için siyasetin zaman ve mekâna göre içeriği de çözümlenmelidir (Tezkan ve Taşar, 2013: 250-251).

Metin analizi gibi söylem ve söylem analizi de eleştirel jeopolitik için önemli bir temeldir. İster makro ölçekte dünya siyaseti ve jeopolitik tahayyül ilişkilerine bakalım ister mikro düzeyde sınır çatışmalarının incelendiği jeopolitik çalışmalara bakalım çalışmaların genelinde söylem merkezde durmaktadır. Ó Tuathail söylemin diğer çalışmalara göre en yoğun işbirliğini eleştirel jeopolitik ile yaptığını ileri sürmektedir (Ó Tuathail, 2004: 472-489; Yeşiltaş, 2016: 80). Eleştirel jeopolitik yaklaşım temelinde söylem analizini "yazılı, sözlü ve işaretli metinlerin kullanıldıkları bağlam çerçevesinde, oluşturdukları toplumsal politik ve kültürel söylemleri de dikkate alarak söylem analizcisi tarafından belli politik ajandaya istinaden eleştirel olarak çözülmesidir" şeklinde tanımlayabiliriz. Söylem incelemesinde metnin yapısından ziyade etkilediği ve etkilendiği metinler arası ilişkileri sosyal, tarihi ve politik bağlamda ele alma çabası vardır. Burada analizi yapanında objektif kalamayacağı gerçeği bilindiği için, belirli bir

amaç doğrultusunda yapılan analiz olarak düşünmek daha doğru olacaktır. Eleştiri kelimesinin olumsuz yapısından yola çıkarak buradaki eleştiri yapısını olumsuz bir tenkit gibi düşünmemek gerekmektedir. Eleştirel jeopolitikteki eleştiri kavramından kasıt, açıkta olmayıp, gizli olanı göstermek, ya da masum görünenin altındaki masum olmayan gerçekleri ortaya çıkarmak, bilginin iktidar ile olan ilişkilerini ifşa etmektir (Yeşiltaş, 2016: 80).

1.5.5.2. Eleştirel Jeopolitik ve Mekân İlişkisi

Mekânın kurucu ve değişmez olarak kabul görüldüğü klasik jeopolitiğin aksine uluslararası siyasetin içinde mekân, güç ve iktidar kavramlarını sorunsallaştıran bir perspektif çizen eleştirel jeopolitik (Ó Tuathail ve Dalby 1998, Dodds ve Atkinson 2000, Dodds ve Sidaway 1994; Yeşiltaş, 2015: 65), önceden tanımlanmış mekânsal tanımların yerine jeopolitik söylemlerin sorunsallaştırılması adına bir başlangıç noktası oluşturmaktadır (Dalby, 1991: 261-283; Yeşiltaş, 2015: 65). Eleştirel jeopolitiğe göre mekânların ekonomik, siyasi ve sosyal anlamları sürekli değişmektedir. Bu değişim ise ideoloji ile bağlantılı bir şekilde gerçekleşmektedir (Keating, 1997: 383; Diken, 2015: 182). Eleştirel jeopolitiğin bu bakış açısı, sınırların politik ve söylemsel kurgulardan ibaret olduğunu göstermektedir (Ó Tuathail, 1996; Diken, 2015: 182). Sınırların varlığı fiziksel anlam kadar mecazi açıdan da önemlidir. Alanın saflaştırılması ve kültürel alanın korunması gibi amaçlara hizmet ettiği gibi diğer gurupların marjinalleştirilmesine de sebep olmaktadır. Böylece sosyomekânsal türdeşlik korunur. Sınır inşaları anlatı yani söylem yolu ile gelişir (Newman ve Paasi, 1998: 195). Bu anlamda jeopolitiğin bir mekânı bölge olarak tanımlaması, birbirinden farklı kültürel ve sosyomekânsal oluşumlar sürecini anlatır (Newman ve Paasi, 1998:190; Diken, 2015: 182). Sınırlar ile oluşan bölgeler diğer bölge halklarını sosyo-uzamsal siyasi varlıklar halinde parçalar. Kimliklerini ve kültürlerini korumaktan ziyade baskılayan bir yer haline getirir ve sosyomekansal bir oluşum sağlar (Newman ve Paasi, 1998: 190).

Mekânın nesnel bir kavram olarak görülmesinden uzaklaşıp, sosyal bir ürün olarak ele alınması Jacques Deria, Michel Foucault, Ferdinand de Saussure ve Jean François Lyotard gibi düşünürlerin oluşturdukları postmodern yaklaşımlarla başlamıştır. Mekân artık pasif bir sahne değil, siyasi amaçlar için araçsallaştırılmış bir değerdir. Yani daha açık bir ifade ile hiçbir deniz, boğaz ya da yer kendiliğinden stratejik öneme sahip değildir. O yere stratejik önem atfeden insandır. Bu da mekânın

anlamlandırılmasında önemli olan unsurun dil, metin yani söylem olduğunu göstermektedir. Söylem sayesinde coğrafi mekânlar anlam kazanır. Klasik jeopolitikteki realist bakışın aksine bir duruş sergileyen eleştirel jeopolitik kendisini bu temel üzerine inşa etmiştir. Eleştirel jeopolitik toplum ve mekâna dair temel şartların nasıl değiştiğini analiz etmektedir. Klasik jeopolitikte mekânın (coğrafi şartlar) karar alma sürecindeki etkisini kabul etmez ve yeni bir bakış açısı ile jeopolitikteki pozivist zihniyeti yapısalcılığa dönüştüren paradigmatik bir dönüşüm önerir (Ó Tuathail, Dalby ve Routledge, 1998; Tezkan ve Taşar, 2013: 246-247).

Eleştirel jeopolitiğe göre mekânsal düzen, belirli bir tabaka ya da kurumlar tarafından oluşturulan sembol ve söylemlerle sağlanmakta ve bu düzene göre dünya anlamlandırılmaktadır. Başka bir ifade ile eleştirel jeopolitik uluslararası politikanın mekân ve coğrafyayı nasıl tahayyül ettiğini ve anlamlandırıdığını açığa çıkarmak için uğraşan bir alandır (Ó Tuathail 1994; Anaz, 2012: 25). Ó Tuathail’ın ifadesi ile bu işlem bir “küre yazımı”dır. Dünyadaki her gücün küre yazım kapasitesi eşit değildir. Bu nedenle her güç aynı oranda etkiye de sahip değildir. Eleştirel jeopolitik bu güçlerin yazdıkları küre yazımının belirli menfaatlere göre şekillendiğini, ideolojik olduğunu söyleyerek mekânsal tanımlamaları gündemde tutmaktadır. Eleştirel jeopolitiğe göre, ABD’nin özgürlükler ülkesi olması, İran’ın köktendinci olması coğrafyanın jeopolitik söylemlere indirgenmesidir. Ayrıca eleştirel jeopolitik klasik jeopolitiğin dünya siyasi düzeni ile ilgili yaklaşımlarını dualist bir bakış açısı ile almaktadır. Örneğin Sovyetler Birliği’ni agresif, kötü ve ön yargılı olarak tanımladığında Sovyetler Birliği’nin karşıdaki ABD’yi tam zıddı kavramlarla tanımlamış olur. Said, bu konudaki düşüncelerini belirtirken batı, kendisini ötekinin durumuna göre tanımlayacaktır diyerek aynı konuya değinmiştir. Eleştirel bakış açısı bu jeopolitiksel söylem ve eylemleri tanımlamakla uğraşmaktadır (Anaz, 2012: 25).

Bir devletin herhangi bir mekâna kimlik atfetmesi ve bu mekân etrafında birleşip, mekânı vatan (iç mekân) haline getirmesi mekâna toplumsal ve kültürel bir söylem aracılığı ile anlam yüklemesidir. (Ó Tuathail ve Dalby 1998; Yeşiltaş, 2016: 71). Güvenlik ve sınır anlayışı da aslında aynı bakışla değerlendirebilir. Yani güvenlik anlayışını “güvenli içerisi”, “güvensiz dışarısı” şeklinde tahayyül ettiğinde bir sınır belirlemiş (bu sınır hem fiziki hem de kavramsal olarak) ve bu sınırın içini güvenli dışını da güvensiz olarak kurgulamış olur. Daha açık bir ifade ile eleştirel jeopolitik “iç-dış”, “yerli-yabancı”, “burası-orası” gibi inşa süreçleri ile ilgilenmektedir (Walker,

1993: 108-110; Yeşiltaş, 2016: 71). Bu inşa sürecinde o yeri tanımlaması istenilen özellikler ön plana çıkarılır. Yani coğrafi bir temsil ile mekânlaştırma yapılır (Yanık, 2015: 156). Bu mekânlaştırma herkes için aynı anlamı taşımayacaktır. Her düşünce ya da bakışa göre aynı mekân farklı anlamalarda olabilir. Eleştirel jeopolitiğin mekân ile ilgili önemsedığı bir diğer nokta da mekânın farklı aktörler tarafından farklı anlamlandırılmasıdır. Türkiye'nin köprü, merkez, koridor, cephe, doğulu, batılı gibi anlamlarla temsil edilmesi bu konuya uygun bir örnek olacaktır. Türkiye'nin coğrafi gerçekleri sabitken bakış açılarına göre kimileri için doğulu kimileri için batılı olabilir ya da kimileri için doğu ile batıyı bağlayan bir köprü iken başkaları için sınır veya cephe anlamı taşıyabilmektedir (Yeşiltaş ve Durgun, 2015: 11). Buradaki asıl önemli nokta coğrafi temsillerin şartlara ve bakışa göre değiştiği gerçeğidir. Siyasi şartlar değiştikçe coğrafi tasavvurun taşıdığı önem de değişecektir. Jeopolitik varsayımlar coğrafi tasavvurların anlamını büyük oranda değiştirmektedir (Tezkan ve Taşar, 2013: 252).

Görsel 1: Hz. Muhammed'e hakaret eden karikatürlere tepki gösterilen yerler.

Kaynak:(www.researchgate.net)

Yukarıdaki harita İslam dünyasında büyük tepki uyandıran, Hz Muhammed'e hakaret edilen karikatürekarşı tepkileri göstermektedir. Müslümanlık için kutsal olan Peygamber'e hakaret eden bir çizimden sonra Müslümanların öfke ve tepkilerini gösteren bu harita, aslında Müslümanları şiddete ve baskıya yatkın insanlar olarak gösteren bir jeopolitik öğeye dönüşmüştür. Böylece Müslüman topluma şiddet ve kaba kuvvet yanlısı imajı atfedilerek İslam coğrafyasına da şiddetin yoğun olduğu bir kimlik yüklenmiştir. (Koyu yeşil: yayınlanıp savunulan yerler, açık yeşil: yayınlanıp sansüre uğrayan yerler, sarı: yayınlanıp sonra huzursuz olan yerler, Kırmızı: şiddet ve boykot olan yerler, Koyu kırmızı: şiddetli şiddet olan yerler, Gri: nötr olan yerler).

Mekânsal dönüşüm disiplinlerde de bir değişime yol açmış ve yeni paradigmaların oluşumunu sağlamıştır. Dünya küreselleştikçe yerel veriler çoğul parametreler üretirken küresel ilişkiler ise daha mikro alanlarda etkin olmaya başlamıştır (Bilgin, 2004; Durgun, 2015: 105). Ó Tuathail'e göre küreselleşmiş dünyadaki bilişimsel gelişmeler eski ulus-devlet anlayışını geçersizleştirir. Çünkü yeni düzende (post-modern) iktidar kavramı "ulus"un elinden çıkmış kapitalist sistem ülkesel sınırların egemenliğini sarsmıştır (Tirben, 2009: 218).

Eleştirel jeopolitik çalışmalardaki mekân unsurunun ele alınış şekline bakıldığında yukarıda da bahsettiğimiz gibi bir ötekileştirme söz konusudur. Bu ötekileştirmenin en iyi örnekleri Doğu-Batı ayrımında görülmektedir. Doğu üzerinde

yapılan tahayyüllerde mekâna atfedilen, geri kalmış bölge, medeni olmayan (barbar) insanların yaşadığı yerler, kurak, verimsiz alanlar, ahlaki değerlerden yoksun gibi anlatılar mekâna bir anlam yükleme ya da yeni bir anlam üretme girişimidir.

Örnek Olay 2: Mekâna Anlam Yükleme:

“1990’larda yeni bir terim olan “başarısız devletler” jeopolitik sözcükler arasına girmiştir. Bu terim sosyal hayatı yönetecek ve aynı şekilde kısıtlayacak ya da devletin kendi varlıklarından faydalanan altyapıya sahip olmayan devletleri ifade etmek üzere kullanılmıştır. Bir başka deyişle bu devlet sosyal düzeni ve ekonomik üretimi sürdüremez durumdadır. Bu devletler ABD yönetimi, gazeteci ve akademisyenler tarafından bir güvenlik tehdidi olarak belirlenmiştir. Tehdit bu devletlerin sınırları içindeki şiddet tekelini alamamaları ve ihracat yapacak kaynakları çıkaramamalarından kaynaklanmaktadır. Başarısız devletler dünya ekonomisinin çevresinde yer almaktaydı ve bu nedenle kendilerine yüklenen ucuz üretim bölgeleri olma işlevini yerine getirememekteydiler. Bunun yerine gazeteci Robert Kaplan’a göre “yaklaşan anarşi” söz konusuydu (1994). Bu terim “haydut devletler” terimine dönüşmeye başladığında çoktan ulusal güvenlik alanına uygulanmıştır. Haydut devletler belirli bazı özelliklere sahip olanlara deniliyordu: (1)insan haklarını ihlal eden otoriter bir rejimin varlığı (2) terörizme destek (3) kitle imha silahlarının üretimi ve ticareti olarak sayılan bu özelliklerden bir veya daha fazlasına sahip olanlar haydut devlet olarak tanımlanıyordu. Genel anlamda bir haydut devlet uluslar arası güvenlik normlarına uymayan devlettir, fakat terim ABD gücüne meydan okuyan devletler için kullanılmıştır.

1 Eylül 2001 terör saldırılarının ardından başarısız devletler bu sefer de terörist yatağı olarak tanımlanmaya başlandı. Bir güvenlik tehdidi olarak haydut devletler ve başarısız devletlerin bir karışımı en açık Somali örneğinde görülmüştür. Somali’de iç güvenliğin yokluğu, Somali’yi küresel ticarete ciddi bir darbe olarak korsanlık yapan suç çetelerinin bir üssü haline getirmiştir. Somali hem başarısızlık hem ile haydutluk arasındaki bağlantıyı hem de ortak normlara sahip devletlerin sistematik ihtiyaçlarını örneklendirir.

“Başarısız” ve “Haydut” devletler retoriğinin temelini egemenlik, ülke ve uluslararası normlara dair tarihsel anlayış oluşturmıştır. Westphalia sistemi, içeride sosyal grupların kontrolü ile düzenlenmiş uluslararası diplomasi ve çatışma olarak baskın bir güvenlik anlayışı üzerine inşa edilmişti. Başarısız devletler bizi Westphalia sisteminin hala dünya ekonomisinin çevre ülkelerine kabul ettirilmesinin olanaklı olup olmadığını sorgulamaya itmektedir. Haydut devletler ise ABD ve BM tarafından desteklenen davranış normlarının meşruiyetinin sorgulanmasına yol açmaktadır” (Flint ve Taylor, 2014:122).

Klasik ve eleştirel jeopolitik düşüncenin mekâna bakışında da farklılıklar vardır. Klasik jeopolitik bakışla yapılmış bir mekânsal analizin amacı dünyanın doğru bölünmesini anlamak ve bu bölünmeyi meşrulaştırmaktır. XIX. yüzyıldaki jeodeterminizm ağırlıklı teritoryal çatışmalarda toprak istekleri vemekânsal yapı temelinde meşrulaşmıştır. Bu da tehlikeli bir hale doğru gidişe sebep olmuştur. Çünkü taraflar olaylara kendi bakış açılarından ve kendi gerçekliklerinden yaklaşmaktadır. Eleştirel jeopolitik ise tabi, ebedi ve kesin bir sınır ya da toprak anlayışını kabul etmekte ve coğrafi veriler daha çok sosyal değerlendirme sürecinde işlenen yapılar olarak belirlenmektedir. Bu nedenle araştırmanın nesnesi mekân değil, mekânın sosyal ya da söylemsel yapısıdır. Eleştirel jeopolitik oluşturulan sosyal gerçeklikleri ve bu gerçekliğe bağlı oluşturulan özel coğrafyaların üretilmesini incelemektedir. Eleştirel jeopolitik ile başlayan yeni bakış açısı söylemlerin tutarlı bir şekilde devam ettirilebilmesi için de elverişlidir. Söylem teorileri sosyal gerçekliklerin üretilmesine bağlıdır. Belirli anlamların söylemsel sabitlenme ile sosyal gerçeklik olarak görülmesi oldukça önemlidir (Tezkan ve Taşar, 2013: 271).

Kitle iletişim araçlarının zaman-mekân kavramlarının yeniden gözden geçirilmesine sağladığı katkı açıkça bilinse de her toplum ya da bireyin bu araçlardan faydalanabilme durumu değişkendir. Bu durumbilgiye ulaşma yeterliliğinin değişmesine neden olmaktadır. Batı'nın elindeki olanaklarla bilgiyi toplama ve dağıtma gücü göz önüne alındığında etkin ve güçlü olduğu aşikârdır. Bu güç, iletilen bilgilerin içeriğindeki “öteki” coğrafyaya dair bilgilerin incelenmesi gerektiği gerçeğini de ortaya koymaktadır. Bu bilgilerin yapılış yöntem ve amaçlarının saptanması oldukça önemlidir (Anaz, 2012: 35).

Sanılanın aksine eleştirel jeopolitik coğrafi özellikleri yok saymaz. Coğrafi özellikleri ve bu özelliklerin etkilerini de anlamaya çalışır. Mesela bir politikayı teşvik için basitlemeler ve indirgemeleri inceler nasıl kullanıldıklarına bakar. Burada yapısöküm olumsuz bir duruma ulaşmak için kullanılmaz amaç jeopolitiğin işleyişini kavramak, güç politikasının ideolojik gerçekliğini görmek ve çıkarları tespit etmektir. Jeopolitik pratiğin önemli bir unsuru da kendi ve öteki arasındaki farklılaşma, standardizasyon ve normale dönüştürmedir. Sınırlar zaten kendisini oluşturacaktır (Tezkan ve Taşar, 2013: 252).

1.5.5.3. Eleştirel Jeopolitik ve Kimlik İlişkisi

Ülkeler hedef ve beklentilerine uygun bir tasavvur oluştururken aynı zamanda bir kimlik inşası da gerçekleştirirler. Oluşturulan yeni kimlik ile eski değerlerin kaybolması ve çıkarlara uygun yeni bir imajın yaratılması sağlanır. Türkiye örneğinden yola çıkarsak Türkiye dış siyasette yerini pekiştirmek ve daha iyi bir pozisyona yükselmek için iç siyasette yaptığı eylemleri haklı göstermek amacıyla Türkiye'nin jeopolitik konumu ile ilgili bir çok kimlik tasavvuru oluşturmaktadır. Örneğin Soğuk Savaş döneminde bir tampon bölge görevi üstenen ve kendisini de sınır, tampon olarak nitelendiren Türkiye, Soğuk Savaş sonrası dönemde ise sınır ve tampon olmanın bir etkisinin kalmadığını görünce doğu ile batının arasındaki enerji koridoru olduğunu varsayıp kendisini bu şekilde tanımlamaya başlamıştır. Yine bölgesel bir güç olma ve etrafındaki ülkelerin liderliğine talip olan Türkiye, bu amacını da jeopolitik duruşu ile desteklemektedir. Örneğin Türkiye'nin 11 Eylül saldırılarından sonra Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri için modern İslam ülkesi imajı ile örnek teşkil etme misyonunu üstlendiği görülmektedir. Radikal İslam'a karşı ılımlı İslam duruşu batılı ülkelerin diğer İslam ülkelere reform yapma baskısı yapmalarına neden olurken yine referans Türkiye'dir. Türkiye üstlendiği misyonlara göre elde ettiği yeni kimliklerle bazen köprü bazen koridor, bazen radikal İslam için bir örnek olmuş ve o anki misyonuna göre bir kimlik kalıbı içine girmiştir/inşa etmiştir.

Kimlik oluşturma sadece bir mekâna anlam atfetme ile gerçekleşmemektedir. Bir mekânın ismi de bir kimliktir. Bir mekânı isimlendirmek de jeopolitik bir anlam taşımaktadır. Seçilen isimlerin altında çoğu zaman farklı bir amaç vardır (intikam, reddetme ya da sahiplenme gibi). Örneğin Fransızların Manş denizi İngilizler için English Channel'dir. İsimlendirmeler aynı zamanda bir kabul etme ve reddetme de

barındırmaktadır. Mesela SSCB'nin kurulmasından sonra bile SSCB'yi onaylamayanların Rusya demeyi tercih etmesi gibi. Ya da aynı durum Demokratik Alman Cumhuriyeti'ne Doğu Almanya demeyi sürdüren Batı için de geçerlidir. Bir yerin ismi değiştirilerek aidiyeti de değiştirilmek hedeflenebilir. Örneğin, 135 yılında İmparator Hadrianus Yahudi ayaklanmasını bastırdığında Kudüs'e Yahudilerin girmesini yasaklamış ve kentin ismini "Aelia Capitolina" olarak değiştirmiş ve böylece eski bağlamından çıkarıp yeni bir anlam yüklemek istemiştir. Bu düşünce paralelinde birçok kentin adı da değiştirilmiştir (Defay, 2005: 47-50).

Amerikalılara göre, İslam ve Müslümanlar tehlikenin kaynağıdır. 1979 İran devriminden beri İslamcı tehdit ile başlayan bu korku süreci günümüzde de artarak devam etmektedir. Özellikle 11 Eylül'den sonraki süreçte İslamofobi olarak ortaya çıkan bu düşünceler bir süre sonra Ortadoğulu ve Müslüman kimliklerini eşdeğer tutmuş ve terörü Ortadoğulu kimliğinden çıkarıp Müslüman kimliğine bürüyerek tüm Müslümanları aynı değerlendirmeye tabi bırakmıştır. Bu durum sadece bir imaj inşası da yaratmamış, ötesine geçerek sosyal ayrımcılık ve hegemonik eylemleri meşru bir hale getiren korku kültürünü de beraberinde getirmiştir. Böylece sadece bizim insan ve mekân tasavvurlarımız biçimlenmez aynı zamanda siyasi, iktisadi ve sosyal düşüncelerimiz ile yaşamımız da biçimlenmektedir (Culcasi ve Gökmen, 2012: 60-61). İslamofobinin yaygınlaşmasını sağlayan en önemli unsurlardan birisi şüphesiz ki Hollywood filmleridir. Hollywood filmleri ile terörist, barbar, cani, kadın düşkünü vs. gösterilen Arap dünyasının oluşturulan bu kimliği tüm İslam ülkelerine atfedilince İslam'ın batı dünyasındaki kimliği de sorunlu hale gelmiştir. Öyleki artık her Müslüman ya da her Arap terörist olarak değerlendirilmekte ve terörist olduğu içinde düşmanca tavırlarla karşılaşmaktadır. Bu durum bazen yanlış anlaşılmalara da sebep olmuştur. Örneğin Hollywood filmlerinde gösterilen teröristlerin sakallı olması, sakalın terörizm ve tehlike ile anılmaya başlamasına sebep olmuştur. 2007 yılında Amerikalı Metallica grubunun solisti James Hetfield'in Londra havaalanında önce bekletilip sonra sorguya alınması bu durumun en çarpıcı örneği gibi görünse de Usame Bin Ladin'e benzediği için patates dağıtması yasaklanan çalışanlardan, sakallı olduğu için işten çıkarılan personellere kadar örnekleri çoğaltmak mümkündür. Terör ve terörist kavramları, o kadar çok muayyen bir bedensel imajla tasvir edilmiştir ki aktif bir ayrımcılığı meydana getirmiştir. Sakal da bu ayrımcılığı oluşturan profilin temelenstrümanlarından birisi haline gelmiştir. Dini açıdan bakıldığında birçok dinde önem atfedilen sakal, son

dönemlerde oluşturulan sakal imajı ile korkunun, tehlikenin ve çağdışcılığın yani farklı bir ifade ile batılılaşamamanın sembolü haline gelmiştir (Culcasi ve Gökmen, 2012: 61-66).

Kimlik oluşturmada diğer önemli bir konu da hayali sınırlar, hayali haritalar gibi somutlaştırmalardır. Kardeş, müttefik dost, düşman gibi devletlerin gerçek sınır veya komşuları ile alakalı olmayan sınırlar oluşturulmaktadır. Bu sınırların sosyo-kültürel veya dinsel temelleri onların gerçekmiş gibi algılanmasını sağlamaktadır. Kolektif düşsel sınırlar “iyi-kötü”, “güvenilir-tehlikeli”, “gerçek-keyfi” gibi anlamlar taşır ve bunlar çoğu zaman bir yoksunluk ya da koruma duygusu barındırmaktadır. “Demir Perde” de böyle bir sınır inşasının en iyi örneğidir (Defay, 2005: 90-91).

Eleştirel jeopolitik, jeopolitik eylemlerin meşrulaştırılmasında coğrafi isimlerin açık ve gizli anlamlarını sorgulamaktadır. Çünkü isimler birer kimlik oluşturmaktadır ve kimlikler de imajların mimarıdır. Bir örnek ile açıklamak gerekirse ABD’nin 1990 ve 1991’de askerlerini Bosna’ya gönderip göndermemesi tartışmaları incelenebilir. ABD’nin asker gönderimine karşı olan Bush, “bataklık” ya da “çıkmaz” olarak isimlendirdiği Bosna’yı bu temsillerle Vietnam’a benzetmiş, Bosna’ya gitmenin ABD askerlerini tehlikeye atacağını bu nedenle gidilmemesi gerektiğini savunmuştur. Karşı taraf ise, Bosna’daki durumu “holocaust” olarak isimlendirmiş ve Nazilerin Yahudilere uyguladığı şiddet ile temsil etmişlerdir. Böylece iki karşıt görüş kendilerini savunmak için Bosna’yı (Dünyada az bilinen bir coğrafya) oluşturdukları imajlara dayandırmışlardır. Eleştirel jeopolitik de bu noktada, bir politika yapımında kullanılan imajların inşasının kendisini bir jeopolitik eylem olarak görmektedir (Flint ve Taylor, 2014: 71).

1.5.5.4. Eleştirel Jeopolitik ve Öteki/Biz İlişkisi

Öteki kavramı, Edward Said’in ünlü Oryantalizm (1978) kitabında izah edilmiş ve eleştirel jeopolitiğe de oryantalizmdeki bakış açısı ile yerleşmiştir. Said’in bahsettiği gibi imaj ve semboller, ötekiyi tanımlamanın ve inşa etmenin etkili bir yoludur. Bu imaj ister bir kadın peçesi; ister bir silahı elinde tutan çocuk; isterse egzotik giysiler olsun hepsi aslında bir öteki izahıdır (Culcasi ve Gökmen, 2012: 63). Ötekiyi tanımlama ise temelinde “ben-biz-öz” kavramını yüceltme çabasıdır. Zaten oryantalizm düşüncesi de temel de bu durumu izah etmektedir. Eleştirel jeopolitik bu bilgidan yola çıkarak öteki üzerinden kurulan imajları tartışmaktadır. “Biz ve Öteki” ile ilgili fikirlerine

başvurduğumuz Agnew ve Corbridge, Avrupa'nın benzersiz olma fikrini modernlik/geri kalmışlık çatışması üzerinden inşa ettiğini ileri sürer ve dünyayı gelişmiş batı ve geri kalmış doğu olarak ikiye böldüğünü ifade eder. Bu geri kalmış ve modern ayrımının temelini de Kristof Kolomb'un Amerika'yı keşfine kadar dayandırır. Avrupa'nın Amerika'nın keşfi ile yeni bir "öteki" kimliği ile karşılaştığını ve kendi varlığını da bu öteki kavramı üzerinden geliştirdiğini aktarır. Artık Avrupa en üsttedir, medenidir ve dünyanın geri kalanı efendi-köle ilişkisine tabidir. Efendi olan Avrupa artık tüm dünyayı kullanma hakkını kendisinde görmektedir. Böylece artık Avrupa sadece bir coğrafi mekân olmaktan çıkıp kültürel bir alana dönüşür. Bu bakış Avrupa beraberinde Hristiyanlık dinini de medenileştirir ve İslam'ı öteki konumuna düşürmüştür (Tirben, 2009: 220-221).

En keskin öteki imajı ile Soğuk Savaş döneminde karşılaşılmıştır. ABD, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'ni oluşturduğu temsil imajları ile ötekileştirmiştir (Dably 1990; Flint ve Taylor, 2014: 71). "Üçüncü Dünya" kavramı da Soğuk Savaş döneminde oluşturulmuş ötekileştirme söylemlerden birisi olarak, süper güçlerin etkileri dışında kalan yerleri ifade etmektedir. Birinci dünya, ABD ve yanlıları iken; ikinci dünya Sovyetler Birliği ve müttefikleri; üçüncü dünya ülkeleri ise bu iki gücün doğrudan etkisinde olmayan diğer devletlerdir. ABD yanlı bu bakışa göre, Sovyetler Birliği teknolojik olarak ABD'yi yakalasa da özgürlükler ve haklar anlamında geri kalmış olarak değerlendirmektedir (Tirben, 2009: 230). Sadece ABD ve Sovyetler Birliği'nin özelinden çıkıp tüm dünyayı bir taraf olmaya zorlayan Soğuk Savaş'ın üçe böldüğü dünyada (Bizim olanlar, onların olanlar ve tartışmalı yerler), artık süper güçlere sadece kendi topraklarında değil müttefik topraklarında da denetim sağlamalarının yolu açılmıştır. Süper güçlerin bu savaşı kendi konumlarını güçlendirmek için kullandıkları artık şüphe götürmez bir gerçekliktir (Wallerstein 1984a; Flint ve Taylor, 2014: 63). "Büyük çatışma" aslında "Büyük Tezgah"tır. ABD bu savaşı kullanarak dünyada hem askeri hem de siyasi liderliğini yeniden kurmuştur (Flint ve Taylor, 2014: 63). Bu bakışa göre yerel olan, kendi özelliklerinden ziyade Soğuk Savaş'taki pozisyonuna göre anlam kazanmaktadır. Bu durum eleştirel jeopolitik'in üzerinde durduğu temel konulardan birisi olan ideoloji ve küresel alan arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermektedir (Agnew ve Corbridge, 1995: 72; Tirben, 2009: 231). Bu yeni tasavvur yönteminde, içerisi/dışarıyı ayrımı ortadan kaldırmakta ve öteki'nin yaşam koşullarını biyopolitiksel olarak yeniden üretmektedir. Bu anlayış ise Hardt ve Negri'nin düşmanın

yaşam koşullarını yeniden üretmek düşüncesinin temeline dayanmaktadır (Hardt ve Negri, 2001, 2004; Diken, 2015: 180). Böylece demokrasi, özgürlük, eşitlik gibi kavramlarda yeniden üretilerek, sistemin işleyişini önlemeyecek şekilde dizayn edilmektedir. Arap isyanları da buna iyi bir örnektir (Diken, 2015:180). Bu yeni sistemde orduya gerek yoktur. Üstten indirme bir harekât yoktur. Öteki'nin dili ile oynanır, taleplerini liberalizm demokrasi gibi bir kalıba sokulur ve amaç yeni bir düzen değil; bize benzeme gayesi olarak ortaya çıkarılır. Böylece batının üstünlüğü de kabul edilir (Diken, 2015: 180).

Ayrıca öteki kavramı batıya da yönetim teknolojilerini uygulama sahası oluşturmaktadır. Daha açık bir ifade ile şimdiye kadar askeri ve ekonomik yardımlarla ayakta duran batı hegemonyası, günümüzde insan hakları ve demokrasi gibi unsurlarla öteki üzerindeki hegemonyasını sürdürmeye çalışmaktadır. Örneğin Amerika, Ortadoğu'da insan hakları bahanesi ile müdahalelerde bulunmaktadır. Güçlü devletler diğer devletlerin toprakları üzerindeki emperyal hedeflerine ulaşmak için demokrasi ve insan hakları söylemlerini bir meşrulaştırma aracı olarak kullanırken; bu süreçte zayıf devletlerin egemenliği erezyona uğramaktadır. Uluslararası insan hakları uzun süreden beri başta Amerika olmak üzere birçok büyük devletin jeopolitik çıkarlarına hizmet etmektedir. Muğlak ifadelerle yazılan kurallar, güçlü devletlerin emellerine ulaşmada büyük bir avantaj sağlamalarına sebep olmaktadır. Medenileştirme ismi ile yapılan bu müdahalelerin geneli, güçlüden zayıfa doğru bir müdahale yolu izlemektedir. ABD ve Avrupa popüler medyasındaki Ortadoğu imajı da bu yönle ele alınabilecek bir konudur. Ortadoğu'nun sürekli batılı değerlere düşman Amerikan karşıtı bir imajla sunulmasının sebebi de bu durumdan farksız değildir. Bu tür Ortadoğu tasavvurları, izleyicinin Ortadoğu ile ilgili bilgi dünyasında bir deformasyona yol açmakta ve çarpıtılmış bir coğrafya yaratılmasını sağlamaktadır. Ortadoğu'nun bu şekilde bir ötekileştirilmeye maruz kalması, Amerika'nın emperyal ve jeopolitik çıkarlarını desteklemekte ve meşrulaştırmaktadır. Bu da bize eski kolonyal sistemin henüz sona ermediğini sadece şekil değiştirdiğini göstermektedir (Gökmen, 2012: 116-120).

Öteki kavramı, ulus devlet için önemli bir argümandır. Ulus-devletler varlıklarının devamı için iki strateji sürdürmek zorundadır. İlki iç mekânı homojenleştirmek; ikincisi ise "öteki"lere karşı varlığını sürdürmek ve rekabet edebilmektir. XVII. yüzyılın ikinci yarısından beri yaygınlaşan ulus-devlet mantığı beraberinde emperyalist düşünceyi de geliştirmiştir. Bu da ulus-devlet düşüncesindeki

toprak tazmininin tehlikeli bir boyuta ulaşmasına neden olmuştur. Devletlerin küresel toprak bölüşüm mantıklarının tehlikeli bir hal alması ise yeni siyasi düşünceler için bir başlangıç noktası oluşturmaktadır (Agnew 1998: 3).

1.5.6. Eleştirel Jeopolitikte Tahayyül/Tasavvur Oluşturma

Tahayyül ya da tasavvur oluşturma, eleştirel jeopolitik çalışmalarda sıklıkla karşılaşılan bir kavramdır. Mobilizasyon etkisi dünyayı küçültmüştür. Artık dünyada coğrafi konumdan ziyade ülkenin jeopolitik hayal gücü ve kendisini küresel olarak nerede gördüğü önemli olmaya başlamıştır. Yani bir devlet için ilk jeopolitik tahayyül, devletin, siyasi elitlerin ya da toplumun ülkelerini dünyada nerede ve nasıl gördüklerine yönelik oluşturdıkları söylemdir (Newman, 2000). Bu tahayyül bir birliktelik oluşturmak zorunda değildir. Toplumun çeşitli katmanları farklı tahayyüller oluşturabilir. (Yeşiltaş ve Durgun, 2015: 23). Daha açık bir ifade ile jeopolitik tasavvur devlet yöneticilerinin ve kurumların kendilerini dünya siyasetinin neresinde gördükleri şeklinde de özetlenebilir.

Agnew ve Corbridge, orta ölçekli çalışmalarında tahayyülü, jeopolitik kültür ve jeopolitik vizyon kavramları ile birlikte değerlendirirken (Yeşiltaş ve Durgun, 2015: 23). Dijkink ise, jeopolitik tahayyülü jeopolitik vizyon kavramı ile açıklamıştır (Dijkink, 1996: II). Dijkink'e göre jeopolitik tahayyül "bir kimsenin kendi ülkesi ve diğer ülkeler arasındaki ilişkiye dair güven(sız)lık ve (dez)avantaj duygularını içeren ve/veya kolektif bir misyon veya dış politika stratejisiyle ilgili fikirlerini harekete geçiren düşünceler"dir. Farklı bir söyleme şekli ile jeopolitik vizyon, "ulusal kimlik kavramlarının coğrafi terim ve sembollere dönüştürülmesi"dir (Dijkink, 1996: 14; Yeşiltaş ve Durgun, 2015: 23). Jeopolitik vizyonlar, "onlar ve biz" ayrımının yapılmasını sağlayan jeopolitik sembol ve işaretler içerir (Lynn ve Bogorov, 1999: 102). Dittmer ise jeopolitik vizyonu "insanların dünya görüşlerini ve bu görüşlere bağlı olarak gücün dünyada nasıl kullanılması gerektiğini oluşturan mekânsal bilgiler ve klişeler" (Dittmer, 2010: 18-9; Yanık, 2015: 156) şeklinde tanımlamıştır.

Tahayyül oluşturma eleştirel jeopolitiğin ilgilendiği her konuda ve her alanda mevcuttur. Mekân, kimlik, öteki, iktidar vs. gibi tüm kavramların içinde bir tahayyül oluşturma söz konusudur. Tahayyülün oluşumunda ilk aşama önce kimlikleştirmedir. Mesela bir mekân üzerinden konuya bakarsak biz ve öteki temsilleri içinde bulundukları mekânı adlandırdıkları gibi mekânın yeniden kurulmasını da sağlamaktadır. Bir

mekânın adlandırılmasında mekâna dair farklı tahayyüller yatmaktadır. Doğu denilince baskı mekânı olarak kurgulanırken, Batı denilince yasa üstünlüğü, güç dağımı ilkeleri tahayyül edilmektedir (Diken, 2015: 181). Coğrafi mekânları karşılayan bu siyasi tahayyüller, bu mekânlarda iktidar kurmak için gerekli olan araçlar olarak da kullanılmaktadır (Agnew ve Corbridge, 1995: 48-50; Diken, 2015: 181). II. Dünya Savaşı sonrası Ortadoğu'nun az gelişmiş bölge ilan ve IMF ile Dünya Bankası gibi kurumların da borçlandırma yolu ile bölgede ihracata dayalı sanayi tesis etmeleri ve siyasi istikrarın acil sağlanması adına otoriter yönetimlere göz yumulması tesadüfi değildir. Ayrıca Arap isyanlarında, isyan edenlerin kendilerini Batı'nın korumasına muhtaç görmeleri ve demokrasinin batı yardımı ile geleceğine inanmaları ve uluslararası askeri müdahaleyi desteklemeleri de birbirleri ile bağlantılıdır. (ABD'de yapılan Ortadoğu filmleri de ABD'nin Ortadoğuya girmesi gerektiğini anlatmakta ve ikna etmedir.) (Diken, 2015: 182).

Örnek Olay 3: Batının Hayali Coğrafya İnşası

Batı'nın "Doğu" hayali coğrafyasını nasıl inşa ettiğine bakmak için iki önemli olayı karşılaştırabiliriz. 2003'teki Bush'un Irak müdahalesinde ABD doğuda demokrasi olmayacağı veya kendiliğinden gelmeyeceği ön kabulü ile askeri bir müdahale gerçekleştirmiş Said'in tabiri ile demokrasi tepeden indirilmeye çalışılmıştır. Mısır'da ise halk Mübarek'e karşı harekete geçmiş ve Mübarek'i devirmiştir yani demokrasi kendiliğinden gelmiştir. Halk batının doğuya yüklediği geleneksel tahayyülleri yıkmıştır. Mısır halkı "bize" benzemek isteyen, içimizde, bizim sistemimizde olması gereken bir kimlikle temsil edilmiştir (Diken, 2015: 188-189).

Tahayyül oluşturma, bir anda gelişen ve sonuçları alınan bir durum değildir. Aksine uzun bir sürede yavaşça yerleştirilen düşüncelerin bir süre sonra gerçeğin önüne geçip gerçekten daha gerçek olması durumudur. İnsan zihni kendisi ya da başkaları tarafından yerleştirilen bilgiler ile doludur. Bir mekâna verilen anlamda bu bağlamda mevcut bilgilerinizden ibarettir. Bir toprağı bize vatan yapan o toprağa yüklediğimiz tarihsellik anlamıdır. Özellikle küçük yaşlarda başlayan eğitim de bu algıların oluşması anlamında oldukça önemli bir etkiye sahiptir. Eleştirel jeopolitik bu noktada neden insanların farklı coğrafyalarda farklı tahayyülleri vardır? sorusunu sorar. Ne Vietnam'ı ne de Norveç'i görmemiş birisinin neden Vietnam ve Norveç ile ilgili farklı tahayyülleri

olduğu üzerinde durur. Buda bize zihnimizdeki bilgilerin kaynağını sorgulamamız gerektiğini göstermektedir. Bizim zihnimizde Vietnam ya da Norveç ile ilgili fikirleri oluşturan bilgiler nedir? kim tarafından oluşturulmuştur? ve amaçları nedir? Eleştirel Jeopolitik bu bilgilerin masum olmadığını ve film, haber, harita gibi birçok materyal ile oluşturulduğunu ileri sürmektedir (Anaz, 2012: 32). Mesela okullarda asılı olan haritalar öğrencilerin düşsel haritalarının şekillenmesinde oldukça etkin bir yere sahiptir. Brunet, bireylerin sosyal ve bireysel imgeleminden etkilendiklerini, özellikle çocukluk döneminde bireylerin bu etkilenmenin daha fazla olduğunu, korkutan ve umutlandıran dünyaların (cennet, harikalar ülkesi, bolluk ülkesi gibi) bu dönemlerde yaratıldığını savunmaktadır (Defay, 2005: 45-46). Bu anlamda en iyi örneklerden birisi National Geographic'deki Arap tanımlamalarıdır. Araplar hep çöl ile bağdaştırılmış, çölün çocuğu, çölün kadını gibi tasvirler kullanılmıştır. Bu tanımlama, Arapları herhangi bir medeniyete uygun olmayan barbar insanlar olarak kurgulamaktadır. Etki altında tutulan, ehlileştirilen, pasifleştirilen bir portre çizilmektedir. Böylece Araplar kişiliksizleştirilmekte ve bölge üzerindeki kolonyal hedeflere daha rahat ulaşılabilir (Gökmen ve Haas, 2012: 41).

Jeopolitik tasavvurlar söylemler ile oluşur, dünyadaki iktidar ve tahakküm ilişkilerini yeniden kurgulayan jeopolitik, iktidarın bireylerden beklediği düşünme, yorumlama ve bakış açısını kazandırma yöntemidir. Jeopolitik bir tasavvurun oluşabilmesi için öncelikle jeopolitik söylemlerin kabul ettirilmesi gerekmektedir (Çetin, 2016: 50). Türkiye'den yola çıkarak değerlendirdiğimizde, tehlikeli bir coğrafyada yaşadığımız, güçlü devlet olmak zorunda olduğumuz, iç ve dış tehditlere maruz kaldığımız, sürekli teyakkuz halinde olmamız gerektiği gibi söylemler Türkiye'de ordunun önemli ve güçlü kalmasını sağlamıştır. Bu yaklaşım milliyetçi bir jeopolitik tahayyülün yerleşmesi için çalışmaktadır. Sonuç olarak ordunun bu bakış açısı devletin çıkarlarının sadece coğrafyaya dayalı olmadığını, ordu tarafından oluşturulmuş söylemlerde hem TSK'ya yüklenen görevleri ya da biçilen rolleri hem de Türkiye'nin ordu ile birleşmiş olan kimlik tahayyülünü temsil edilmektedir (Yeşiltaş, 2015: 63-65).

Özetle, Jeopolitik bir düşünüşün oluşması ve bu düşünüşün yaygınlaşması ile jeopolitik bir muhakemenin oluşmasını tasavvur kavramı ile açıklayabiliriz (Çetin, 2017: 327). Jeopolitik düşünce sınırları mekânlaştırma ile yeniden yapılandırır. Mekânlaştırma ve söylemler ile oluşan sınırlar, bu sınırların içindeki bireylerde

oluşulması istenilen jeopolitik tasavvurlara yöneliktir. Oluşan tasavvurlar da küresel politika da kurallardır (Dodds, 2007: 25). Sınırlar, sadece devletin hüküm sürdüğü coğrafyayı belirlemek için değil beraberinde küresel arenadaki hegemonya alanıdır. Soğuk Savaş dönemindeki “Demir Perde” veya “teröre destek veren ülkeler”, “şer eksen” gibi söylemler bu türmekânsallaştırmalardır.

1.5.7. Eleştirel Jeopolitiğin Türleri

1.5.7.1. Formel Jeopolitik

Jeopolitik düşünce ya da jeopolitik gelenek olarak da adlandırılan formel jeopolitik, akademisyenler ve düşünce kuruluşları tarafından üretilmektedir (Ó Tuathail, 1998: III). Formel jeopolitik, devleti bir organizma olarak görmekte ve devlet-jeopolitik ilişkisini incelemektedir. Devletin bir insan gibi resmedildiği, coğrafyanın ön planda tutulduğu bu jeopolitik türünde normal politika ile devlet politikası ayrımı yapılmaktadır. Böylece politikaların meşruiyeti de sorgulanmaktadır. Jeopolitik bu bakımdan ülkenin genel politikasına yön vermekte ve tüm politikalara yön veren bir ön aşama konumuna gelmesini sağlamaktadır (Yeşiltaş, 2015: 63-71).

Formel jeopolitik, söylem üreten entelektüellerin antidemokratik ve determinist analizlerini incelemektedir. Formel jeopolitikte tek bir gelenek yoktur. Geliştirilen gelenekler entelektüellerin muhakeme biçimlerine göre şekillenmektedir (Dodds ve Atkinson 2000; Yeşiltaş ve Durgun, 2015: 27). Formel jeopolitikte diğer jeopolitik türlerinde olduğu gibi birçok yol ve yöntem vardır. Bu jeopolitik yöntemi sadece düşünce kuruluşları ve akademisyenlerin yaptıkları açıklamalarda aramak eksik olacaktır. Örneğin formel jeopolitiğin en çok hissedildiği alanlardan birisi okul kitaplarıdır. Durgun’un (2015) yaptığı çalışmada da açıkça görüldüğü gibi okul kitaplarındaki jeopolitik unsurlar özellikle gençlerin yeni şekillenen imge dünyalarında önemli bir etkiye sahiptir. Durgun gibi okul coğrafyalarının jeopolitik unsurlarına odaklanan Yves Lacoste da (1976) okul coğrafyasını, bilginin devlet kontrolü ile bir güç olarak nasıl kullanıldığının örneği olarak sunmaktadır. Lacoste, okul coğrafyasını hakim söylemi aktaran, ülke ve coğrafi kimlik kodlarını meşrulaştıran bir yol olarak görmektedir. Lacoste’a göre okul coğrafyalarında devlet kontrolü bir güçtür ve devletin hâkim jeopolitik söylemlerini coğrafi kimlik kodlarıyla meşrulaştırmasını sağlamaktadır. Devletin iç ve dış mekân politikalarının vatandaşlık bilincine aktarımının yapıldığı söylemlerin inşa yeridir. Böylece söylem sosyal pratikleri ve toplumsal

kurumları kontrol etme aracı olarak kullanılmaktadır. İktidarın söylemlerini topluma iletmedeki en etkili yöntemlerden birisi bu bağlamda okul verileridir (Durgun, 2015: 98-99). Türkiye’deki coğrafya kitaplarına baktığımızda ise durum Lacoste’nin bahsettiği kadar net değildir. Türkiye’de resmi jeopolitik söylem vatan tahayyülü oluşturulurken her an ve her tür saldırıya açık bir imge tahayyülü şeklinde yaratılmıştır. 1940’larda batıya yönelişe dikkat çekilmek istenirken; Türkiye doğu ile batıyı bağlayan bir köprü olarak aktarılacak istenilmiş ve bu nedenle köprü metaforu ön plana çıkmış, ticaret yolları vurgusu yapılmıştır (Durgun, 2015: 100). 1980’lerde ise karar vericilerin yurttaş oluşturma amacı ön plana çıkmış ve içe dönük bir politika izlenmiştir. ‘Türk’ün Türk’ten başka dostu yoktur’ düşüncesi ile oluşturulmak istenilen “makbul yurttaş” (Üstel, 2002; Durgun, 2015:103) kavramı güçlendirilmiştir. Türkiye’deki okul kitaplarını genel bir bakışla değerlendirdiğimizde Türkiye’nin kanat ülke konumundan merkez ülke konumuna terfi ettiği görülmektedir. Enerji ve ticaret yolu olarak anlatılan Türkiye’nin güvenliğinin de sağlanması için güçlü ordu gereksinimi vurgulanmakta ve doğal zenginlikler ve dış/iç düşmanlarında sürekli Türkiye’nin üzerinde bir emel sahibi olması güçlü ordu gereksinimini artırmaktadır (Durgun, 2015: 110).

Okul kitaplarındaki bu genel jeopolitik tahayyül oluşturma biçimi içe yönelik siyasetin de bir örneğidir. Türkiye’de yıllarca içe yönelik yapılan söylem aktarımlarında da okul kitaplarındaki gerekçeler ile aynı veriler işlenmiş ve uzun yıllar Türkiye’nin güçlü ordu gereksinimi üzerinde durulmuş ve ordunun önemi her fırsatta altı çizilerek önemli bir konumda kalması sağlanmıştır. İçe yönelik uygulanan bu formel jeopolitiği inceleyen Yeşiltaş (2015: 70-75), Türkiye’de ordunun formel jeopolitik açısından incelenmesi gereken önemli bir kurum olduğunu aktarır. Yeşiltaş’a göre ordu, Türkiye’nin jeopolitik söylemlerinin üretilmesinde ve yeniden üretilmesinde oldukça etkilidir. Ordu için jeopolitik, Türkiye’nin iç düzenini koruma ‘içeriye nizam verme’ olarak ifade edilebilir. Ordu; devlet, millet, mekân, iktidar, politika gibi kavramlarla devleti tanımlarken oluşturduğu söylemlerle bu kavramları yeniden üretmektedir. Ordunun Türkiye için ne kadar önemli olduğu ve iç siyasetteki etkisinin ne kadar güçlü olduğunu görmek için MGK toplantılarına bakmak yeterli olacaktır. Yine Ordu’nun çıkardığı ve uzun yıllar devam eden “Devletin Kavram ve Kapsamı” kitapları da ordunun formel jeopolitik açıdan ne kadar değerli olduğunu göstermektedir. Türkiye’de ordunun oluşturduğu jeopolitik tahayyüllere göz gezdirdiğimizde batı eksenli bir politikanın hakim olduğunu söyleyebiliriz. İç siyasette merkez ve güçlü ülke söylemini

ağırlıklı tutarken, merkez ülke söyleminin önemi ülke konumunun getirdiği sorumluluk ve risklerin partiler üstü bir noktada olduğu ve bu nedenle parti siyaseti değil devlet politikası olarak yönetilmesi gerektiği vurgusu da sürekli yapılmıştır. Böylece TSK'nın günlük siyasetten sıyrılıp, partiler üstü bir konuma yükseltilmesi sağlanarak TSK'nın gücünü sürekli koruması da garanti altına alınmıştır. Yine ordunun yayınladığı birçok dergi ve kitap Türkiye'yi merkez ülke, köprü, tampon, kanat gibi ifadelerle tanımlayarak eşsiz bir coğrafya vurgusu yapmış ve bu eşsiz coğrafi özelliği NATO ve dolayısıyla Batı için vazgeçilmezdir ifadelerini kullanmıştır. Soğuk Savaş'ın tampon bölgesi olması nedeniyle de içeride ve dışarıda sürekli güçlü olunması gerektiği vurgusu da bu yayınların önemli özelliklerindendir (Yeşiltaş, 2015: 74-75).

Formel jeopolitik'te yapılan çalışmalar oldukça bilinçli ilerlemektedir. Akademisyenler, yorumcular, araştırma kuruluşları vs. tarafından oluşturulan bu çalışmalar, entelektüel geleneklerle jeopolitiksel politikaların devlete hizmet etmek için nasıl sunulduğunu incelemektedir (Anaz, 2012: 26). Bu kapsamda yapılan faaliyetlerden birisi de “Avrasya Kavramı” ile ilgili yapılan çalışmalardır. “Avrasya”, Türkiye için oldukça etkili ve neredeyse her kesimden onay almış bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkçülük/Milliyetçilik, Sosyalizm/Ulusalcılık, Muhafazakârlık/İslamcılık gelenekleri bu kavrama ayrı ayrı anlam yüklemiştir. Bir kısım düşünür de bütün bu ayrı gelenekleri tek bir çatı altında toplamak için “Türk Avrasyacılığı” adıyla bir ekol oluşturmaya çalışmıştır (Erşen, 2015: 231). Üç ana düşünce geleneğinin Avrasya kavramını nasıl ele aldığına bakmak bize sunulan formel jeopolitiğin oluşturduğu tasavvur pratiğini daha açık gösterecektir.

Milliyetçi gelenek için Avrasya kavramına baktığımızda Osmanlı döneminden sonra Türkiye dışındaki Türklerle sınırlı geliştirilen ilişkilerin Sovyetler Birliği'nin dağılması ile önem kazanmasına vurgu yaparak; Türk Cumhuriyetleri ile birlikte ilerlemek ve Avrasya'yı Türk yurdu olarak tasavvur etmek ön planda tutulmuştur. Bu düşünce geleneğinde olan “Yeni Avrasya”, “Ayhaber”, “Asya-Avrupa” gibi kısa ömürlü dergilerin yanı sıra “Türk Yurdu” gibi daha uzun soluklu yayın yapan bazı yayın organları da bu düşünce etrafında fikirlerini beyan etmişlerdir. Bu amaçla 1993 yılında kurulan Avrasya Vakfı da amaca hizmet etmek için yoğun mücadele sarf etmiştir. 1999 yılında kurulan Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi sadece Türk dünyasını birleştirme konusunda değil; Ermeni ve Kürt meseleleri ile ilgili konularla da dergi ve kitap basmıştır. Avrasya Türk dünyası merkezli bakışla coğrafi olarak iki şekilde tasvir

edilmiştir. İlki Ümit Özdağ'ın da içinde bulunduğu ASAM'ın şekillendirdiği Avrupa ve Asya'nın kesişim noktası olarak ele alan coğrafi tanımdır. Diğeri ise; Türk dünyasını kapsayan Birleşik Türkistan" diye de tabir edilebilen AB benzeri bir ortak girişimi anlatan temelde Turan ülküsüne dayanan tasavvurdur. Türk Dünyası merkezli gelenekte öne çıkan önemli bir jeopolitik hedef de Türkiye'nin AB'ye üye olma hayalinden vazgeçip, Türk ve İslam birliğinde ilerlemeyi amaç edinmesi düşüncesidir. Suat İlhan ve Ümit Özdağ'ın da içinde olduğu bu düşünce geleneği, AB üyeliğinin Türkiye için en büyük tehdit olduğunu dile getirmişlerdir. Sosyalist gelenekten yetişen aydınların oluşturduğu Avrasya imgesinde ise AB ve Batı karşıtlığı önemli bir etkindir. Lenin ve Mustafa Kemal Atatürk arasındaki yakın ilişkiye vurgu yaparak başlayan bu gelenek sosyalist kesim tarafından benimsenmiştir. "Ulusal, Aydınlık ve Teori" gibi yayın kuruluşlarının desteklediği bu düşüncenin öncüleri arasında Atilla İlhan, Doğu Perinçek sayılabilir. Bu düşünce Batı ve Amerika karşıtlığından doğmuş Avrasya ile kastedilen üçüncü bir dünya tasavvurudur. Ezilen ile ezenler arasındaki dünyada Avrasya, ezilenler ile özdeşleşmektedir. Avrasya düşüncesi ezenlere karşı birleşmiş bir ezilenler düşüncesini barındırmaktadır. Son değerlendireceğimiz gelenek olan İslamcı gelenektir. İslam Dünyası'nı merkeze alan jeopolitik gelenek tarafından dizayn edilen bu formel jeopolitik düşünce Osmanlı dönemindeki coğrafyadan yola çıkarak Türkiye'nin Müslüman dünyaya lider olması gerektiğini savunur. Yeni Osmanlılık olarak da adlandırılan bu düşünce 2000'lerde tekrar gündeme gelmeye başlamıştır. 2002'de yayın hayatına başlayan (Türkiye ve Dünyada) Yarın dergisi dört yıl süren yayın hayatında bu politikayı işlemiştir. Derginin editörü Ahmet Özcan'da Avrasya kavramının kendileri için Osmanlı'nın en geniş sınırlarını ifade ettiğini ifade etmiştir. Böylece Osmanlı ile Avrasya arasında kurdukları bağı açıkça ifade etmiştir. Paralel yayın yapan bir diğer dergi de Türkiye Günlüğü ve Diyalog Avrasya'dır. Avrasya kavramı kullanım zamanı Türkiye için yeni olsa da oldukça popüler bir hal almış ve siyasi parti, vakıf, üniversite, festival, dernek gibi birçok kurum ve kuruluş ismini vermiştir. Bu da Avrasya kavramının Türkiye için artık sadece siyasi ya da jeopolitik bir kavram olmadığını bunun ötesine geçerek daha derin anlamlar taşımaya başladığını göstermeye yeterli olacaktır (Erşen, 2015:230-337).

Klasik jeopolitik teoriler de aslında birer formel jeopolitik türüdür.

Anaz (2012: 33) bu durumu: "*Mackinder'in çalışmaları da Haushofer'in çalışmaları da diğer çalışmalar gibi bilimi emperyalizmin hizmetine*

sunmaktadır. İster dünyayı İngiltere'nin hizmetine sunan bir bakışla açıklasın isterse Nazi Almanyası'nın yol haritalarını aktarma aracı olsun tüm çalışmalar aslında siyasi bir amaca hizmet etmektedir. Bu yöntem iç ve dış politikanın sadece politikacılar aracılığı ile değil aynı zamanda akademisyenler tarafından da yapıldığını göstermektedir” ifadeleri ile açıklamış ve bu teorilerin aslında birer formel jeopolitik örneği olduğunu aktarmıştır.

Özetle bilim adamları, strateji ve düşünce kuruluşları ile akademisyenler tarafından üretilen ve bir süre sonra devletin geleneği haline dönüşen jeopolitik akıl yürütme yöntemi olarak ifade edebileceğimiz formel jeopolitik, Sharp'a göre, “entelektüellerin, kurumların ve belirli yerler ve bağlamlar içinde jeopolitik düşüncüyü şekillendiren güçlerin problematigi” (Şener, 2017:168).

1.5.7.2. Pratik Jeopolitik

Pratik (uygulamalı) Jeopolitik ise dış karar vericiler yani hükümet yetkilileri veya devlet bürokratlarının jeopolitik düşünce ve söylem biçimlerini kapsamaktadır. Ó Tuathail ve Agnew, “*Geopolitics and Discourse*” adlı çalışmasında “Devlet Entelektüelleri” kavramı ile ifade ettiği (dünya genelinde devlet kurumlarının bürokratları, liderleri, dış politika uzmanları ve devlet danışmanlarının faaliyetlerini yorumlayan, etkileyen ve yöneten danışmanlar topluluğu) bu düşüncenin modern devlet anlayışının geliştiği 16. yüzyıldan beri var olduğunu fakat 20. yüzyıla kadar etkinliğinin az olduğunu 20. yüzyıldan sonra etki alanının oldukça genişlediğini ileri sürmektedir (Ó Tuathail ve Agnew, 1992: 193).

Eleştirel jeopolitik her ne kadar dış politikanın inşası için çalışsa da oluşturduğu söylemler aynı zamanda iç politikanın da malzemeleridir. Yani iç ve dış politika birlikte inşa edilmektedir (Yeşiltaş ve Durgun, 2015: 27). Pratik jeopolitik, devletlerin resmi politika yapıcılar tarafından oluşturulduğu için daha geçerli bir öneme sahiptir. Bürokrat ve hükümet temsilcilerinin yaptığı değerlendirme ve açıklamaların temel kaynak olarak alındığı bu alanı anlamak için formel jeopolitikte ele aldığımız “Avrasya” kavramından devam edersek; bu kavramın resmi (pratik) jeopolitikteki yansımaları da Soğuk Savaş’tan sonra başlamıştır. 1992 yılında dönemin Başbakanı Süleyman Demirel yaptığı eski Sovyetler Birliği bölgesi gezisinden hemen sonra Türkiye’nin dünyada ve bölgede önemli bir yer edinmesini sağlayacak potansiyel olarak gördüğü rolü

meşrulaştırmak için Avrasya terimini kullanmıştır. Avrasya kavramının Türk siyasetince coğrafi anlamdan sıyrılarak siyasi bir anlam kazanması ise daha çok Türkiye'nin AB'ye giremeyeceğinin anlaşılması ile başlamıştır. Dış politikada yeni bir arayışa giren Türk siyasetçiler, Sovyetler Birliğinden sonra yeni oluşan beş devletle var olan ortak dil, din ve kültür kavramları üzerinden bir birlik oluşturma düşüncesi geliştirmişlerdir. İlerleyen dönemlerde resmi televizyon olan TRT'nin bir kanalının adının TRT Avrasya olarak değiştirilmesi, Avrasya kavramının Türk siyasetinde anlam değiştirdiğinin ilk göstergelerinden olmuştur. Dönemin Başbakanı Demirel, yeni kurulan devletler ile yapılacak birlikteliğe atfen Avrasya kavramını kullanarak, Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar yeni bir Türk dünyası oluştuğunu, bu devletler ile dil, din ve kültür ortaklığının olduğunu ve Türkiye'nin de bu devletlere önemli bir rol model olduğunu ifade etmiştir. Avrasya kavramı daha sonra başta Turgut Özal olmak üzere birçok siyasetçi tarafından Demirel'in kullandığı anlamda kullanılmıştır. Kavramın pratik jeopolitikte anlam değiştirmesi yeni oluşan bu sistemde; Türkiye'nin lider olma potansiyeli ve Avrupa'da soğuk Savaş sonrası kısmen dışlanan bir ülke konumunda olan Türkiye'nin yeni bir aidiyet geliştirmesi (Erşen, 2015: 239-240) biçiminde Türkiye için iki açıdan önemlidir.

Eylemsel jeopolitik olarak da isimlendirilen pratik jeopolitik günlük alanla ilgilidir. Siyaset yapıcılar ve diplomatların gününbirlik politikaya dair söylemlerini ve eylemlerini incelemektedir. Ayrıca dışişleri ile uğraşan bürokratlar ve siyasi liderlerin faaliyetleri de bu alanda incelenmektedir. Bu alan oldukça canlı ve gününbirlik olmasından dolayı takip edilmesi güç olsa da özellikle emekli büyükelçi ve diplomat veya siyasi liderlerin hatıraları gibi kaleme alınan bilgi ve veriler bu alanda önemli bir kaynak teşkil etmektedir (Anaz, 2012: 26).

Siyaset yapıcılar verdikleri demeçler ile mevcut bir tasavvuru güçlendirmeyi ya da yeni bir tasavvur oluşturmaya amaçlarlar. Örneğin, 1950'ler Türkiye'si ulusal güvenlik temellerinin sağlamlaştırılmak istenildiği bir dönemdir. O dönemde CHP Genel Sekreteri Recep Peker, bu durumu: “şimalden cennet (kuzeyden, güneyden), doğudan batıdan her taraftan gelen ve biri ötekini besleyen zehirli cereyanlar karşısında ulusçuluk kilidi ile Türkiye'nin kapsını sınımsız kapatmak (Parla, 1992: 125; Özcan, 2015: 123)” ifadesi ile ulusçuluğun önemini anlatmıştır. Bu anlatımla pratik jeopolitiğin de güzel bir örneğini vermiştir.

Pratik jeopolitik, dış politikayı etkileyen coğrafi politika ile alakalıdır. Klasik coğrafi bakışın dış politikaya etkilerini incelemektedir. Yani pratik jeopolitik, devletin resmi temsilcilerinin (hükümet adamları ve bürokratlar) ortaya koyduğu, devletin resmi dış politikasında kendisini gösteren jeopolitik muhakeme biçimleridir. Dış politikanın jeopolitik akla uygun olması pratik jeopolitiğin alanındadır. Daha açık bir ifade ile pratik jeopolitik, herhangi bir politikanın meşrulaştırılmasında coğrafi bilgi ve devlet pratikleri arasında ilişki kuran resmi söylemdir (Şener, 2017: 168). Bu anlamda pratik jeopolitiğe en iyi örnek 11 Eylül 2001 saldırılarından 9 gün sonra Senato toplantısında ABD Başkanı George W. Bush'un saldırılarla ilgili konuşması verilebilir. Konuşmada "ya bizimlesiniz ya da teröristlerle birlikte" diyerek tüm dünyayı teröre karşı birlikteliğe davet ederken aynı zamanda katılmak istemeyenlerin de terörist devlet ilan edileceğini ifade etmiştir. Bu durum, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan "Haydut Devletler Teorisini de yeniden gündeme taşımıştır. Bu söylem akabinde ABD'nin Ortadoğu müdahaleleri (Afganistan ve Irak) başlamış (Akçay ve Akbal, 2013: 20), ardından Orta Avrupa ve Orta Asya'da çok sayıda ABD askeri üssü kurulmuştur. El Kaide, küresel bir terörist ağı halinde sunularak, bu terör ağı ile mücadele için ABD askerinin başka devletlerin egemenlik alanlarına girmesinden başka bir seçeneğin olmadığı sürekli vurgulamıştır (Flint ve Taylor, 2014: 67-70). Böylece Başkan Bush, Amerika'nın Ortadoğu politikasını meşrulaştırarak uygulamıştır.

Pratik jeopolitik ile formel jeopolitik arasında sıkı bir bağ vardır ve bazen ayırım yapmak da oldukça zordur. Genellikle yöneticiler entelektüellerin ürettiği verileri kullanırlar (Yeşiltaş ve Durgun, 2015: 27). Yani pratik jeopolitiğin kaynağı formel jeopolitik olur fakat bazen de formel jeopolitik üretenler pratik jeopolitik sahasında etkili olabilirler. Böyle bir durum yakın dönemde Türkiye'de yaşanmıştır. AKP iktidarı ile birlikte dış politikanın en önemli kişilerinden Ahmet Davutoğlu'nın etkinliği oldukça artmış, hatta bu bölümde sıkça bahsettiğimiz Avrasya düşüncesi Davutoğlu ile birlikte değişikliğe uğramıştır. Avrasya kavramı önemini devam ettirirken; Afroavrasya diye yeni bir kavram ortaya çıkmıştır. Avrasya'nın daha genişletilmiş hali de diyebileceğimiz bu yeni çerçeve içine Balkanlar, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'yı da almaktadır. Bu, daha geniş ve yeni sınırların merkez ülkesi yine Türkiye'dir. Ayrıca TRT Avaz kanalının Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da da izlenebiliyor olması, Türkiye'nin sınırlara bakışı, merkez ülke rolünü gerçekleştirme çabasını ve pratik jeopolitik eylemlerini gösterme açısından da oldukça önemlidir (Erşen, 2015: 343-345).

1.5.7.3. Popüler Jeopolitik

Eleştirel jeopolitiğin başlangıç dönemlerindeki çalışmaları siyasal alanlara yönelmiş hatta bu konu ile ilgili Ó Tuathail sadece seçkinlerin söylemlerine odaklanmakla suçlanmıştır (Hague, 2010: 417; Yanık, 2015: 157). Fakat sonraki dönemlerde eleştirel jeopolitiğin gelişmesi ile popüler jeopolitik de kendisini geliştirmiş ve eleştirel jeopolitiğin bir alt dalı olarak yerleşmiştir (Yanık, 2015: 157).

Popüler jeopolitiği anlayabilmek için öncelikle popüler kültürün anlaşılması gerekmektedir. Fakat popüler kültür dediğimizde oldukça geniş bir alandan bahsetmiş oluruz bu nedenle bu kültürün neresinden bahsettiğimizi belirtmek önemlidir. Dittmer popüler kültürü insanların rahatlamak, eğlenmek amacıyla kullandığı veriler olarak tanımlar (Dittmer, 2010: I). Eleştirel jeopolitik açısından bu tanım değerlidir. Çünkü popüler jeopolitik, popüler kültür araçlarında ortaya çıkmaktadır. Günümüz dünyası, popüler kültür dünyasıdır. Bu kültürün bize sundukları ile rahatlar ve eğleniriz. Ayrıca yine bu kültürün oluşturduğu imaj ve hikâyelere sığınır, gerçeği ve gerçekliği bu imajlarda ararız. Eleştirel jeopolitik ile ilgilenenler de bu durumu fark edip popüler kültürü mercek altına almışlardır (Çetin, 2016: 41). Eleştirel jeopolitik popüler kültürün önemli araçları olan ve yığınlar tarafından sürekli tüketilen karikatür, dergi, film, harita ve kitap gibi dokümanları jeopolitik bilginin üretimi açısından inceleme alanına dahil etmiştir. Foucault'un da dediği gibi coğrafyanın öyküleri hakikatten daha fazla etkiye sahiptir. Klasik örnekte olduğu gibi Vietnam'da yenilen ABD'nin Rambo'su muzaffer olunca ABD'de muzafferdir (Anaz, 2012: 33).

Popüler Jeopolitik düşünceyi tanımlayacak olursak; dergi, gazete, karikatür, roman ve medya gibi kitle iletişim araçları ve popüler kültür öğelerinde kendisini gösteren jeopolitik akıl yürütme yöntemidir. Popüler jeopolitik bir devletin coğrafi konumunun o devletin oluşturmak istediği genel siyasi kültür tarafından şekillendirildiğini ve toplumun pratik ve resmi söylemlere nasıl boyun eğdiğini incelemektedir. Dodds'e göre popüler jeopolitiğin medya aracılığı ile dünya politikasının üretilmesi ve üretilen politikanın yeniden üretilmesinde gündem oluşturucu, bir anlatının yerleştirilmesinde şekillendirici ayrıca ön yargıların oluşması ve "bize" yönelik kimlik inşası esnasında ulusal kimliğin yerleştirici unsuru olarak önemli bir rolü vardır (Şener, 2017: 169). Bu durumu izaha en iyi örneklerden birisi önce çizgi roman olarak ortaya çıkan daha sonra filmi yapılan "Kaptan Amerika" serisidir.

Örnek Olay 4:Kaptan Amerika Örneği

Kaptan Amerika serisi ile bir tahayyül inşa edilmektedir. İlk olarak 1940 da ortaya çıkan Kaptan Amerika karakteri orduya katılmak için standartların altında olan bir Amerikan gencinin, deneyle fiziksel özelliklerini güçlendirecek bir çalışmaya denek olmayı kabul etmesiyle başlar. Böylece Kaptan Amerika bize askeri-endüstriyel dönüşümlerle gelişen ve değişen Amerikan toplumunu temsil eder. Kaptan Amerika işe koyulduktan sonra gücünü sadece ulusu savunmak için kullanan saldırganlık peşinde olmayan bir milli kahraman olur ve gücünü asla saldırganlık için kullanmaz. Bu da aslında Kaptan Amerika'nın temsilinde Amerika'nın gücünü hep doğru amaçlarla kullandığını ifade etme yöntemidir.

Kapan Amerika çizgi romanları farklı dönemlerde farklı meydan okumalara karşı güncellenmiş ve mücadele ettiği karşı güçler değişmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında farklı bir misyona sahipken, Soğuk Savaş dönemi farlı bir misyona geçmiş komünist avcısı olmuştur. 1964'de yoksulluk, açlık, ırkçılık, çevre kirliliği gibi bir amaç uğruna savaşırken Vietnam Savaşında Amerika değerlerinin savunucusu olmuştur ve son olarak 11 Eylül 2001 saldırıları ile yeni bir misyona taşınmıştır artık Kaptan Amerika İslam-Hristiyan mücadelesi içindedir.

Dittmer, Kaptan Amerika'nın eleştirel jeopolitik açıdan analizini yaparken ABD'ye karşı yapılan mücadelelerin Kaptan Amerika'nın odak noktası olduğunu belirler. 2001'den sonra artık Kaptan Amerika'nın odağı "İslamcı köktenci şiddet"e karşı "Hristiyan-Amerikan" değerlerinin koruyucusu olmaktır. Bir pazar ayini sırasında kiliseye bir Müslüman tarafından yapılan saldırı ile artık Kaptan Amerika "Medeniyetler Çatışması" mücadelesine girer. Kilisenin tabelasında "Hepiniz Hoşgeldiniz" yazısı görülür. Bu yazı ile Hristiyanlığın hoşgörü ve herkesi kucaklayan yönü vurgulanır, diğer tarafta ise bu hoşgörü dinine saldıran acımasız barbar bir İslam figürü oluşturulur. Görüntülerle iki din arasındaki fark tasvir edilir. İslam ile ilgili kötü bir tahayyül üretilir. Kaptan Amerika'daki terörist karakteri ile de bir tahayyül oluşturulduğu görülür. Kadın terörist, kırmızı dudakları ile bir fahişeye benzetilir. Bir

diğer teröristi ise “benim için barış ölümdür” diye açıklama yapan bir canıye benzetir. Kaptan Amerika’nın da bir hoşgörü dini olan Hristiyanlığı savunup, düşman olan İslam’ı yenmesi gerekmektedir.

Hikâyedeki eleştirel jeopolitik unsurlar bu kadarla sınırlı değildir. Hikâye ABD’nin denizası müdahalelerine de bir eleştiri getirir. Tutsak edilen terörist Tarık, bomba üretim fabrikasının bir toplumun kaderini değiştirdiğini söyler ve “rüzgâr ekip fırtına biçmenin ne olduğunu göreceksiniz” diyerek Amerika’nın müdahalelerinde yaptığı zulmü ifade eder. Ayrıca teröristlerle çalışan çocukların protez uzuvlarının olması ve bu çocukların organlarını ABD’nin bombaları yüzünden kaybettiğinin anlaşılması da ABD’ye karşı yapılan bir diğer eleştiridir.

Kaptan Amerika, savaşırken zihninde farklı sorular belirir: “-Bizden özgür olduğumuz için mi nefret ediyorlar? –özgür, zengin, iyi olduğumuz için mi? -Yoksa bizim gördüğümüz ışık bizim dışımızda gölgeler mi düşürüyor?..” Bu düşünceler bir iç muhasebedir ve aslında Amerikan halkının iç sesidir. Hikâyedeki canavarın teröristler olmasına karşın ABD’nin eylemleri de şiddetli bir sorgulamadan geçer, savunulanan ABD değerleri olmasına rağmen kurtarılması gerekenin ABD olmadığı gösterilir. Kaptan Amerika başta topraklardaki müdahalelerin ahlakiliğini tartışırken Arap gazeteleri ile aynı konuyu işlemeleri de önemli bir değer olarak eleştirel jeopolitik açısından kayıtlara geçmiştir (Flint ve Taylor, 2014: 72-73).

Popüler jeopolitik, coğrafi temellere dayanan tahayyül, temsil ve pratiklerin popüler kültür araçları ile kitlesel olarak üretilmesi ve tüketilmesidir. Popüler jeopolitik bu bağlamda iktidar söylem ve pratiklerinden ayrı değerlendirilemez (Yeşiltaş ve Durgun, 2015: 28). Yani popüler kültürün içerisindeki popüler jeopolitik unsurlar değerlendirilirken iktidarın pratik ve söylemleri de dikkate alınmalıdır. Yukarıdaki Kaptan Amerika örneğini incelediğimizde ABD’nin öncelik ve stratejisine göre Kaptan Amerika’nın da önceliklerinin sürekli değiştiği görülmektedir.

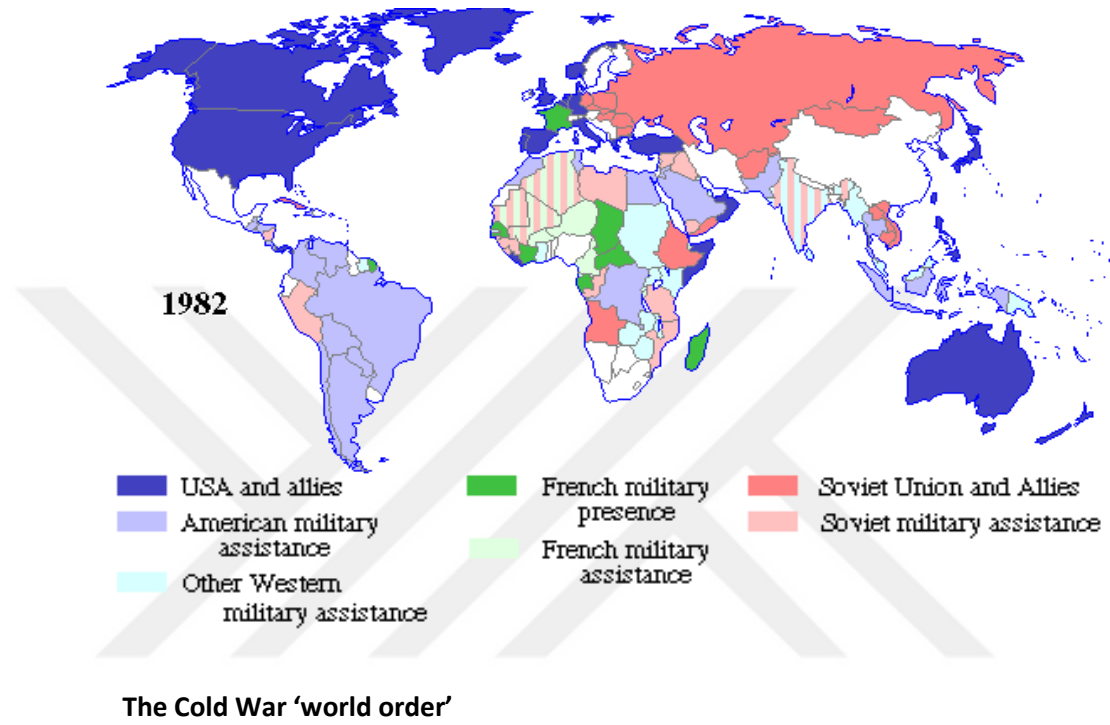
11 Eylül saldırısının ardından Başkan Bush’un danışmanı Karl Rove, sinemanın terörle mücadelede nasıl bir katkı sağlayacağını konuşmak için Hollywood’lu yöneticilerle görüşmesi (Lisle ve Pepper 2005; Robb 2004; Valantin 2005; Dodds, 2008: 482) yukarıda bahsettiğimiz iktidar söylem ve pratiklerinin, popüler kültür

araçlarına yansımaya açık bir örnektir. Görüşmede Hollywood sinema endüstrisinin önemli yöneticilerinden destek konusunda taahhüt almış ve görüşmenin ardından üretilen filmlerde “kader günü” diye tanımlanan olayın etkileri açıkça görülmüştür. Görüşme sonrası; “United 93” (2005) ve “World Trade Center” (2006) gibi filmlerle 11 Eylül işlenirken, “Collateral Damage” (2001), “Buffalo Soldiers” (2002) ve “The Quiet American” (2002) gibi 11 Eylül öncesi çekilmiş filmler ise oluşturulan 11 Eylül etkisinin dramatik yoğunluğunun kaybolmaması için gösterim tarihlerini ertelemişlerdir (Dodds ve Hatfield 2008; Weber 2006; Dodds, 2008: 482). ABD yaşanan 11 Eylül saldırısını aktarmak için sinema sektörünün sadece ürettiği filmlere müdahale etmemiş, daha önce üretilen filmleri de amaçları doğrultusunda kullanmıştır. Örneğin 1966 yılında yapılan “Battle of Algiers” filmini 2003’de Pentagon’da “Özel Operasyonlar ve Düşük Yoğunluklu Çatışmalar Direktörü” Irak’ın işgaline yaşanan sorunları göstermek için kullandığı bilinmektedir. Ayrıca Amerika’nın küresel bir güç olarak üstlendiği rolü gözden geçirmek için 1990’larda üretilen filmlere de döndüğü görülmüştür. Independence Day (1996) filmi ABD’ye küresel liderlik ve askeri üstünlük açısından verdiği rol nedeniyle uluslararası ilişkiler alanındaki akademisyenlerin dikkatini çekmiştir (Dodds, 2008: 483).

Popüler jeopolitik öğelerin yer aldığı alan, sadece sinema değildir. Eğlence ürünlerinin birçoğunda böyle çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalarda tek amaç da kitlelerin düşüncelerini yönlendirmek değildir, bazen de iktidarın düşüncelerini kitlelere empoze etmektir. Örneğin Hollywood’daki eğlence endüstrisine baktığımızda üretilen film, belgesel, TV showları gibi ürünlerin sadece kamuoyunun düşüncelerini yönlendirmek için oluşturulmadığı bunun yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri’nin politikalarını da kitlelere aktarım aracı olarak görev yaptığı görülmektedir. Sürekli aynı düşünce bombardımanına uğrayan seyirciye basit bir jeopolitiksel dil ile anlatılan karmaşık konular, kamuoyunun daha rahat anlamasına ve içselleştirmesine de olanak tanımaktadır. Bu ürünler izleyiciye sadece Amerika’nın kim olduğunu değil, vatandaşının da kim olduğunu ve ayrıca kim olmadığını da aktaran birer araçtır. Bu ürünler ile hem “biz” hem de “öteki” kavramı oturtulmaktadır (Anaz, 2012: 30-31). Sharp, öteki ve biz kavramları ile ilgili değerlendirmesini Soğuk Savaş üzerinden yapmaktadır. Sharp’a göre, SSCB ve ABD arasında bir ikilik kurulmuştur. Böylece SSCB’nin özellikleri olarak gösterilenlerin tam tersinin ABD’nin özellikleri olduğu, yani doğan ikilikten SSCB’nin kötü gösterilmesi, ABD’yi karşısında olduğu

için iyi yaptığı sonucuna ulaşıldığını ileri sürmektedir. Ayrıca vatandaşlara aradaki çelişkinin ne kadar köklü olduğu ve birlikte yaşamanın da imkansız olduğu aktarılmaktadır (Sharp, 1993: 491-503). Soğuk Savaş dönemi dünyadaki bölünmeyi anlatmada bir diğer popüler jeopolitik araç olarak haritalar kullanılmıştır.

Görsel 2: Soğuk Savaş sürecinde Ülkelerin Desteklediği Taraflar:

Kaynak: (www.soviet-empire.com)

ABD ve SSCB arasındaki Soğuk Savaş tüm popüler kültür ürünlerine yansımış ve böyle bir iklimde sinema ve TV endüstrisi de etkilenmiştir. Dodds, 2005 yılında “*Screening Geopolitics: James Bond and the Early Cold War films (1962–1967)*” isimli makalesinde bu durumu incelemekte ve dünya siyasetinin popüler kültüre sızması ile Soğuk Savaş’ın tehdit edici bir öteki olarak tasvir edilmesi ve mekân keşiflerinin belirli popüler jeopolitik öneme göre seçilmesi üzerinde durmaktadır. Dodds, makalesinde beş Bond filmini incelemiştir. Bu incelemede İngiliz gizli ajanı ile düşmanları arasındaki duygu oluşumuna ve popüler jeopolitiğin karşılaştığı bazı zorluklara değinmektedir. Dodds’a göre popüler filmler ile görsel bir kültür oluşturmak uluslararası ilişkiler teorileri ile günlük hayatımız arasında bir bağlantı kurulmasını sağlamakta, böylece popüler kültür ile politika arasındaki bağlantı anlaşılmaktadır. Agnew, Sharp, Ó Tuathail ve Dalby gibi siyasi coğrafyacılar, küresel siyasi alandaki

uygulamaların ve temsillerin yalnızca siyasi olarak elit kültürlerde bulunmadığını göstermiş ve jeopolitik entelektüel alanını genişletmeye yardımcı olmuşlardır. Soğuk Savaş ile ilgili öğelerin Amerika’da tehdit edici bir öteki tasviri oluşturulmasında kullanılması da bu durumun bariz örneklerindendir. Bond filmleri sıklıkla çekişmeli konuları dramatize etmekte ve değer çatışmalarını vurgulamaktadır. Bond filmlerini popüler jeopolitik açıdan değerli yapan sebepleri ise Dodds, öncelikle 1962'den itibaren başlayan James Bond film dizisi sadece Avrupa ve Kuzey Amerika'da değil, Asya ve Afrika'da oldukça popüler olmuştur. Dünya nüfusunun en az dörtte birinin en az bir Bond filmi izlediği tahmin edilmektedir. Filmin bu başarısı incelenmesi için önemli bir sebeptir. Diğer bir sebep ise filmlerin bilinçli bir şekilde 1945 sonrası dünyanın diplomatik ve istihbarat ilişkisini biraz abartarak da olsa aktarmasıdır. James Bond'un yaratıcısı Ian Fleming, eski bir savaş istihbarat subayıdır ve Kennedy kardeşler de dahil olmak üzere olağanüstü bir dizi insan ile ilişkisi vardır. Bu da filmin müttefik (ABD) ve rakipler (Sovyetler Birliği ve Çin) ile ilgili birçok referans taşımasını sağlamıştır. Ayrıca ticari başarısının sonucu olarak uzun soluklu bir seri olması da filme önem katmaktadır. Filmin incelenmesi için etkin olan son bir sebep de “kötü deha” figürünü kullanan film serisinin Çin ve Sovyetler Birliği’ni bu kötü dehalarla aynı tarafta gösterme durumudur şeklinde sıralamıştır. Bond filmleri tıpkı uyarlandığı romanda olduğu gibi Komünizmle mücadele içindedir. James Bond sahada görev yaparken sadece İngiltere’yi temsil etmez aynı zamanda “Özgür Dünya”yı da temsil eden bir misyondadır. Komünizmin öncüleri olan Sovyetler Birliği ve Çin’in desteklediği kötü dehalarla mücadele eden Bond aynı zamanda tüm dünyaya İngiltere’nin küresel gücünü de koruduğunu göstermektedir. Bond filmlerinde dikkat çeken bir diğer nokta ise kötü karakterlerin hiç birisinin Anglo-Sakson olarak tanımlanmamış olmasıdır. Dr No, bir Çinli-Alman bilim adamı; Blofeld, bir Yunan-Polonya mühendislik mezunu ve Auric Goldfinger Orta Avrupa ve Yahudi olarak tanımlanmıştır. Böylece Batı uygarlığının tehlikeye girdiği duygusu daha da güçlü bir şekilde verilmiştir. Serinin ironik tarafı ise kaçınılmaz zaferine rağmen hikayelerin çoğu Soğuk Savaş sırasında İngiltere ve Batı’nın derin kırılğanlığına dikkat çekiyor olmasıdır. ABD ve İngiltere gibi müttefiklerinin teknolojik ve bilimsel kaynaklarına rağmen Batı medeniyeti, Sovyet komplolarına ve küresel egemenliğe bağımlı kalan SPECTER gibi suç ağlarına karşı savunmasız kalmaktadır (Dodds, 2005: 267-284).

Soğuk Savaş'tan etkilenen bir diğer popüler kültür ürünü de dergilerdir. 1947 yılında yayınlanan çizgi romanla Minnesota St. Paul'teki Catechetical Guild Eğitim Derneği, Komünist infiltrasyonuna karşı bir uyarıyı dile getirmektedir. ABD ve SSCB arasındaki Soğuk Savaş'ı “*Komünizm Atında Amerika*” başlığı ile “*Burada olmaz deme başka ülkelerdeki insanlarda öyle dediler fakat onlar şuan ya ölü ya da komünizm altında köle olarak yaşıyor*” mesajı verilir. İkinci sayfada verilen mesaj ise “*II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden kısa bir süre sonra Amerika'daki komünist güçler Amerika'yı değiştirme şansını yakaladı, sonu trajik hüznü hikaye böyle başladı.*”(https://flashbak.com) diyerek Amerikalıları uyarmaktadır.

Görsel 3: Soğuk Savaş Dönemi Amerika'da Yayınlanan Çizgi Roman Kapağı

Kaynak:(www.reddit.com)

mekânlarına ve modellerine yöneliktir. “İyi-kötü”, “güvenli-güvensiz” gibi söylemlerle sunulan tasavvurların, gerçekte örtüşüp örtüşmediği bir süre sonra unutulmakta ve gerçek sunulan söylemlerle yeniden oluşturulan hakikat olarak kalmaktadır. Başka bir ifade ile toplumda dolaşan bu yeni gerçeklik, artık gerçekliğin yerine geçmekte ve bir süre sonra gerçek olarak kabul edilmektedir. İnsanlar için bu yeni tasavvurların nasıl oluştuğunun bir önemi yoktur. Kendini gerçekleştiren kehanet gibi dokunulmaz bir gerçeklik halini alır ve iktidarın gücünü pekiştirir. Bu açıdan değerlendirildiğinde jeopolitik, uluslararası politikaların bir mekânı üretmek ve yeniden üretmek için kullandığı bir söylemsel uygulamadır. Bu bir coğrafi imajinasyondur (Tezkan ve Taşar, 2013: 262-263). Medya aracılığı ile oluşturulan bu yeni mekân tasavvurlarını popüler kültürün bir çok ögesinde görebiliriz. Özellikle ABD’nin oluşturduğu film, TV show ve dizileri, karikatür, dergi vs. gibi popüler kültür araçları incelendiğinde İslam ve Ortadoğu hakkında oluşturulan tasavvurlar dikkat çekmektedir.

Avrupa’nın İslam ve Ortadoğu tasavvuru kısmen kişisel ilişkiler, gidip görme, gezip tanıma eylemlerine göre şekillenebilecek bir boyuttayken; Amerikalıların tasavvurlarının büyük bir bölümü medya aracılığı ile oluşmaktadır. Bu nedenle Amerika’daki Müslüman ya da Ortadoğulu imajı popüler jeopolitik açısından daha da önemlidir. Amerikan basınında (özellikle yazılı basın) Müslüman ve Ortadoğulu imajı basitleştirilmiş ve negatiftir. İslam’ın korkulacak bir din olarak gösterilmesi ile ötekiyi sembolleştirdiği medya verileri önem arz etmektedir (Culcasi ve Gökmen, 2012: 67). Ortadoğu’nun sürekli batılı değerlere düşman Amerikan karşıtı bir imajla sunulmasının sebebi de bu durumla paralellik arz etmektedir. Bu tür Ortadoğu tasavvurları izleyicinin Ortadoğu ile ilgili bilgi dünyasında bir deformasyona yol açar çarpıtılmış bir coğrafya yaratılmasını sağlar. Ortadoğu’nun bu şekilde bir ötekileştirilmeye maruz kalması Amerika’nın emperyal ve jeopolitik çıkarlarını destekler ve meşrulaştırır. Bu da eski kolonyal sistemin henüz sona ermediğini sadece şekil değiştirdiğini göstermektedir (Gökmen, 2012: 119-120). Derian (2001); bir halkın başka bir halk ile karşı karşıya gelmesi ve savaşması için akılla yapılan hesapların yeterli olmadığını, halkın gözünde diğer halkı nasıl algıladıkları ve tahayyül ettikleri yani fark ve benzerliklerin nasıl bir etkiye sahip olduğu ile başarılabılır olduğunu ileri sürmektedir (Yanık, 2015: 157). Derian’ın dediği doğrultuda ABD’nin de Ortadoğu ile ilgili yaptığı çalışmalar Ortadoğu politikasını ABD vatandaşlarına kabullendirme faaliyetidir.

Amerikan medyasının Ortadoğu profili oldukça sorunludur. Medyada Ortadoğu ile ilgili sadece sorunlar dile getirilmiş bu sorunların genellenmesi ile tüm Ortadoğulular aynı şekilde görülmeye başlanmıştır. Amerikan medyasının oluşturduğu Ortadoğulu kimliği terörü destekleyen, sinirli, fanatik bireylerdir. Yaratılan bu tasavvur, Irak Savaşında Amerikalı vatandaşların tepki göstermemesini sağlamıştır. Toplum, Saddam Hüseyin'i ve rejimini vahşi olarak görmüş, insan hakları ihlalleri, kitle imha silahlarının varlığı gibi tehditler de eklenince uluslararası arenada savaşa karşı bir tepki oluşmamıştır. 11 Eylül'den sonraki Ortadoğulu temsilleri de aynı doğrultuda devam edince Amerika'nın bölgeye müdahale haklılığı meşrulaştırılmıştır. 2001 Afganistan, 2003 Irak müdahaleleri öncesi, ABD popüler medyasında Ortadoğulu tehditkâr kimlik tasavvurları (el kaide ve Saddam Hüseyin tehdidi gibi) yaratması, ABD'nin bölgedeki jeopolitik çıkarlarını desteklemiştir. Ortadoğu tarihi incelendiğinde açıkça görülmektedir ki bölgeye yabancı güçler bölgedeki tahakkümünü sürdürmek için sürekli bir ötekileştirme faaliyeti sürdürmüşlerdir. ABD bölgedeki hegemonik güç kullanımını Uluslararası kamuoyu, kendi kamuoyu ve Ortadoğu kamuoyunda meşrulaştırmak için oryantalist bir çerçevede Ortadoğu imgesi oluşturmakta ve popüler medya aracılığı ile bu imgeyi yaymaktadır. Bu imge, Arap sivililerin ölümünü bile meşru gösterebilecek bir hal almaktadır (Gökmen, 2012: 122-124).

Eleştirel jeopolitiğin mekân ile olan ilişkisinde sorgulanan şey mekânın kendisi değildir. Jeopolitik söylemin ürettiği mekân tasavvurudur (Yeşiltaş ve Durgun, 2015: 11). Eleştirel jeopolitikte öncelikle mekânın algılardaki gerçekliği ve temsil edilme şekilleri incelenmektedir (Dodds, 1993: 71). Popüler jeopolitik ise mekânın ve coğrafi alanın gündelik hayattaki yansıması ve yeniden üretilmesini ele almaktadır. Bu bağlamda seçkinler tarafından oluşturulan ve üstten gelen jeopolitik tahayyüllerden ayrılmaktadır (Dittmer, 2010: xvii, xviii, 15). Popüler medya araçlarında yer alan birçok tahayyül ekonomik ve siyasi gündemden uzak değildir ve bir paralellik göstermektedir (Yanık, 2015: 157). Türkiye ile ilgili popüler kültür araçlarında oluşturulan tasavvurlar da yine Türkiye'nin siyasi amaç ve hedeflerinden farklı düşünülemez. Eleştirel jeopolitik açıdan Türkiye'nin incelenmesi önemlidir. Çünkü bugüne kadar yapılan incelemelerin büyük bir bölümü güçlü ve dünya siyasetinde gündem oluşturan ülkelerin incelenmesi yönünde olmuştur. Bu nedenle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin incelenmesi gelişmiş ülkelerdeki incelemelerle karşılaştırılabilir ve uyuşan ve çatışan alanlar tespit edilebilir (Yanık, 2015: 158-160).

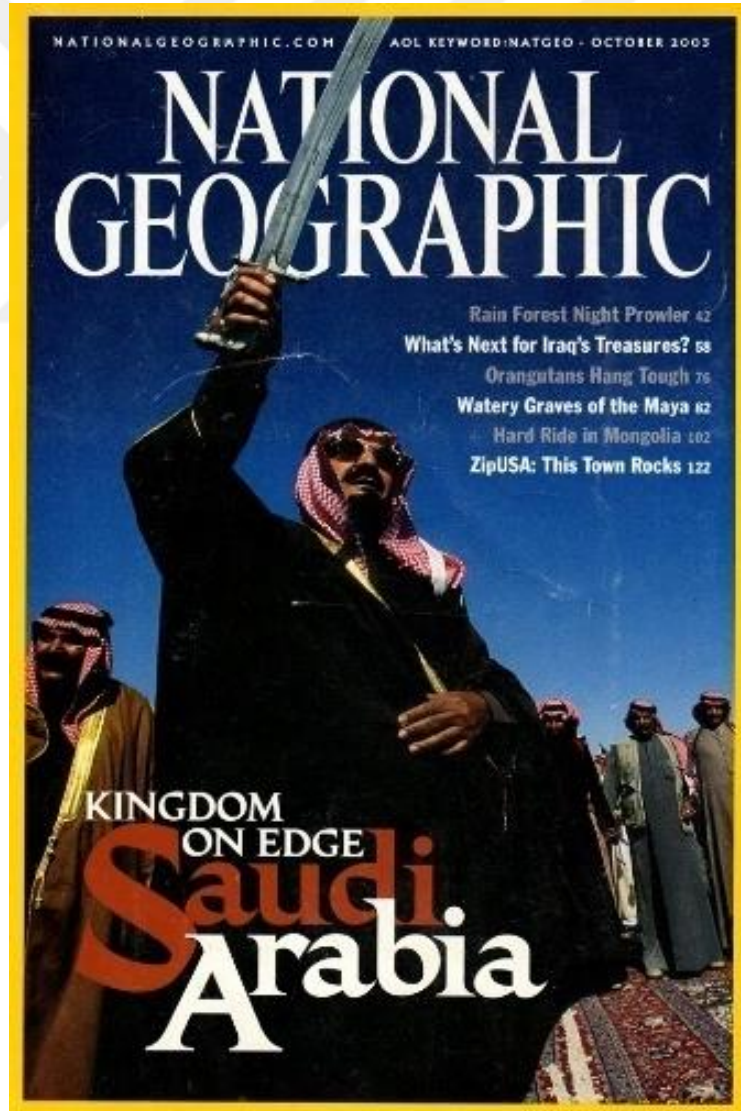
Türkiye'nin konumu ile ilgili kendi iç siyasetinde ve dış politikasında kullandığı terimler bu nedenle önemlidir. Uzun yıllar Komünizmle mücadelede bir tampon gibi görülen Türkiye, bu imajını iç politikaya da yansıtmış ve kendisini Komünizmin karşısında bir kale/tampon olarak anlatmıştır. Daha sonraki dönemlerde özellikle komünizm etkisi geçtikten sonra Türkiye kendi konumunu değerli hale getirebilmek için Asya ve Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan köprü metaforunu kullanmıştır. Bu konumu ile bir Avrupa ülkesi olarak lanse edilen Türkiye'nin AB üyeliği ile ilgili sıkıntılar yaşaması ile Avrasya kavramı etrafında Türki Cumhuriyetler ve İslam ülkelerinin lideri olma düşüncesi belirmiştir. Bu konuya önceki sayfalarda değindiğimiz için detaylara girmeden Avrasya kavramının Türkiye'de ve Uluslararası alanda kabul görmesi ve bu kabulün pekiştirilmesi için yapılan popüler jeopolitik çalışmalara bakmakta fayda vardır.

Pratik ve formel jeopolitikte sıkça kullanılan Avrasya kavramı halk içinde önemli bir kavram haline gelmiştir. Avrasya kelimesi, birçok alanda faaliyet gösteren firmaların isimlerinde yer almaktadır. Türk medyası da vatandaşlar da Avrasya kavramını benimsemiş ve birçok alanda yapılan çalışmalarda bu vurgu ön planda tutulmuştur. Birçok afişte bu durumu pekiştiren fotoğraflar kullanılmakta, yarışmalar ve etkinlikler düzenlenmektedir. TRT Avaz kanalında yapılan "Avrasya'nın Yıldızı" yarışması, Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı'nın düzenlediği "Avrasya Ekonomi Zirveleri", Antalya Film Festivali ve Avrasya Film Merkezi gibi aktiviteler ile Avrasya temalı düzenlenen fuarlar şeklindeki etkinlikler, Avrasya kavramının popüler kültür içinde kullanımlarına örnek olarak sayılabilir. 2000'li yıllarda Dünyadaki ekonomik krize rağmen Türkiye'nin ekonomik başarılarına vurgu yapan "Avrasya'nın Yükselen Kaplanı" olarak tanımlayan *The Wall Street Journal* gazetesi ve Antalya Altın Portakal Film Festivali'nde birçok yabancı aktöre onur ödülü verilmesi Türkiye'nin Avrasya merkez ülke konumunu güçlendiren popüler jeopolitik faaliyetler olarak önem arz etmektedir (Erşen, 2015: 346-349).

Eleştirel jeopolitiğin üzerinde durduğu önemli konulardan birisi de kimlik inşasıdır. Popüler kültür araçları üzerinden faaliyet gösteren popüler jeopolitik çalışmalarda sıklıkla kullanılan kimlik inşası "biz ve öteki" kavramlarının oluşmasındaki başlıca aktörlerdendir. Gökmen ve Haas (2012: 42-52)'ın ABD'de popüler kültür araçlarında inşa edilen Arap kimliği üzerine yaptıkları çalışmada özellikle çizilen ilkel insan profili ile Arapların modern dünyaya ait olmadığı, insan

hakları, medeniyet gibi dürtülerinin olmadığı düşüncesinin yerleştirilme çabasından bahsedilmektedir. İlkel insan profilinin kaçınılmaz sonu olarak şiddet tasviri de sıklıkla kullanılmaktadır. Bu yayınlarda bölge insanı; şiddeti seven, öfkeli, gaddar bir şekilde tasvir edilmektedir. Böylece okuyucuya korku ve tehdit hissi uyandırılmak istenilmektedir. Okuyucu artık Arap dünyasına mesafeli bakan ve içinde olmak istemediği bir yere koyan noktaya getirilmektedir. Arap dünyası tasvirlerinde sıklıkla kullanılan peçe, örtü, bıyık, sakal gibi semboller ön planda tutularak oluşturulan kimlik inşası ABD vatandaşlarında önemli bir yer edinmekte ve bu semboller İslam ve Arap dünyası ile doğrudan bağlantılandırılarak daha sonra da terör kavramı ile paralel hale gelmektedir.

Görsel 5: National Geographic Magazine, October 2003 Dergisi Kapağı

Kaynak: (<https://picclick.co.uk>)

İslam ile özdeşleştirilen sakal ve bıyık da kimlik tasavvurlarında sıklıkla kullanılan bir öğedir. Popüler jeopolitik çalışmalarda da kullanılan bu iki öğe ile tehlikeli insan imgesi oluşturulur. Bu durumu en iyi aktaran yazılardan birisi de 2001 Aralık dönemindeki Time dergisinde çıkan “Kapı Komşusu Taliban” makalesidir. Makale özetle California’da yaşayan temiz yüzlü sıradan bir gencin Taliban’a katıldıktan sonra dindar, sakallı bir Müslüman teröriste dönüşümünü anlatılmaktadır. Bu makale sadece sakal ile terörün nasıl özdeşleştiğine doğrudan bir örnek değil; aynı zamanda İslam ile terörün nasıl birlikte tahayyül edildiğinin açık örneğidir (Culcasi ve Gökmen, 2012: 67). İslam ve terör kavramları ABD medyasında o kadar sıklıkla birlikte anılır ki ABD’deki tüm eylemlerin failleri önce Müslümanlar arasında aranmaya başlanır. Bu konuyu anlatan güzel bir örnek aşağıdaki örnek olayda mevcuttur.

Örnek Olay 5: Oluşturulan Tasavvurların Kamuoyu Üzerindeki Etkisini Gösteren Örnek Olay:

1995’te Oklahoma City’deki bina bombalama eyleminde failler yakalanmadan görgü tanıklarının ifadelerinden yola çıkarak eylemin bir Ortadoğulu tarafından yapıldığı iddiaları tv kanallarında gündeme gelmiş, bir Amerikalının böyle bir eylemi yapma ihtimali üzerinde hiç durulmamıştır. Oysa bir süre sonra Alfred P. Murray tarafından yapıldığı anlaşılmış, bu fail belirlenene kadar yapılan yargısız infaz hiçbir Amerikalıyı tepki verecek kadar rahatsız etmemiştir. Bu olayın hemen arkasından ABD başkanı herhangi bir Ortadoğu ülkesine savaş açsa Amerikan vatandaşları sorgulamadan kabul edeceklerdi. Nitekim 2001’deki Afganistan’ın ABD tarafından işgal edilmesi de böyle bir şekilde gerçekleşmiştir. Dittmer bu konu ile ilgili şöyle bir soru sormaktadır; eğer 11 Eylül saldırısı bir Kanadalı vatandaş tarafından gerçekleşseydi ABD’de Kanada’ya savaş ilan etseydi, ABD vatandaşları bu savaş ilanını Afganistan’a yapılan savaş ilanı kadar çabuk kabul eder miydi? Dittmer sorduğu soruya “Hayır etmezdi” cevabı verir. Bunu Amerikan vatandaşlarının Kanada ile Afganistan tahayyüllerindeki farka bağlar. Amerikalıların penceresinde Kanada hiçbir zaman bir kaos ortamı olarak görülmemiştir. Bu da Kanada ile ilgili tahayyülleri oluşturan popüler kültür araçlarının da içinde olduğu üretme ve yeniden üretme işlemlerinin iki ülke arasındaki farkını göstermektedir (Anaz, 2012: 31).

Sakal ve bıyık ile ilgili yaratılan bu tasavvurun sonucunda birçok yanlış anlaşılma ortaya çıkmıştır. Sakallı veya bıyıklı olanların potansiyel terörist olarak görüldüğü bir düzende sadece sakal ve bıyık referansı ile terörist muamelesi görenlerin örneği, eleştirel jeopolitikte kimlik oluşturma kavramının izah edildiği bölümde; 2007 yılında Amerikalı Metallica grubunun solisti James Hetfield'in Londra havaalanında yaşadığı olayla da izah edilmiştir.

Yeni anlamların oturtulup pekiştirilmesi ve bir kamuoyu oluşturulması için popüler kültür araçları kullanılır. Özellikle siyasi konularda uygulanan bu yöntemin tarih boyunca birçok örneği vardır. SSCB'nin demir perde, Amerika'nın özgürlükler ülkesi olarak anılması, bu durumun önde gelen örneklerdendir. Dodds (1993: 71), bir mekânın algılardaki gerçekliğinin değiştirilmesini yani coğrafi temsiline yeniden şekillenmesini eleştirel jeopolitiğin konusu içinde görmektedir. Dodds'un bu bakışı haklıdır. Çünkü bir mekâna yeni bir anlam yüklenildiğinde mekân gerçekliğinden uzaklaşmakta ve yeni bir gerçeklik üzerinden tekrar anlam bulmaktadır. Demir Perde diye anılan bir coğrafyanın içinde özgürlük veya insan hakları olacağını düşünmek artık mümkün değildir. Aynı durum, ABD'nin “şer eksenini” diye yeniden ürettiği (İran, Irak ve Kuzey Kore) yerler için de geçerlidir. “Nbc learn” internet sitesi www.nbclearn.com adresinde Bush'un başkanlık döneminde “şer eksenini” ifadesinin kullanıldığı çeşitli görüntüleri birleştirerek aktardığı 2:17 dakikalık videoda bir mekânın nasıl yeniden anlamlandırıldığı açıkça görülmektedir (www.nbclearn.com). Video'nun yazılı bir analizini de yapan Nbc, bu analizde Başkan Bush'un İran, Irak ve Kuzey Kore'yi “Dünyanın barışını tehdit eden” ülkeler olarak gösterdiğini ve “şer eksenini” ifadesi ile tanımladığını, böylece “Teröre Karşı Mücadele” misyonunda ABD'yi haklı göstermeye çalıştığını yazmıştır. Ayrıca teröre sponsorluk yapan devletlerin 11 Eylül'den sonra sessiz olsalar bile doğalarını bildiklerini, bu nedenle mücadele edeceklerini; “Kuzey Kore, vatandaşlarını aç bırakan füzelerle ve kitle imha silahlarıyla donanmış bir rejimdir. İran saldırgan bir şekilde bu silahları takip ediyor ve terör ihraç ediyor. Irak, Amerika'ya düşmanlığını göstermeye ve teröre destek vermeye devam ediyor. Irak rejimi, on yıldan uzun süredir şarbon ve sinir gazı ve nükleer silah geliştirmeyi planladı. Bu, zaten zehirli gazını binlerce vatandaşı öldürmek için kullanan ve annelerin cesetlerini ölü çocuklarının üzerinde toplayan bir rejimdir. Bu, uluslararası denetimleri kabul eden bir rejimdir ve daha sonra denetçileri kovdu. Bu medeni dünyadan saklayacak bir şeyleri olan bir rejimdir. Bu gibi devletler ve terörist

müttefikleri, dünya barışını tehdit etmek için silahlanan bir şer eksenidir. Müttefiklerimize saldırabilir veya ABD'ye şantaj yapmaya çalışabilirler. Bu vakaların herhangi birinde kayıtsızlık bedeli felaket olur”(www.nbclearn.com)şeklindeki ifadelerle aktarmıştır. Bu örnekte de açıkça görüldüğü gibi birkaç ülkeye yüklenen “şer eksen” tasavvuru artık o mekânların gerçek bağlamından çıkıp yeni bir anlam taşımalarına neden olmuştur. ABD ve Dünya kamuoyu için artık bu devletler kötü niyetli ve denetim altına alınması gereken devletlerdir. Bush bu ifadelerini TV kanallarından aktararak Pratik jeopolitiğin, popüler jeopolitiğe yansiyip bir mekânı yeniden anlamlandırılmasına güzel bir örnek vermiştir.

Popüler jeopolitikte amaç, daha fazla kitleye ulaşmak ve bu kitleler tarafından aktarılanların kabul görülmesini sağlamaktır. Popüler jeopolitik doğrudan mesajlar iletmek yerine hep görünenin bir arkasında olmayı tercih etmektedir. Dittmer (2010: 1), bu durumu popüler jeopolitik hedefin hemen dikkatini çekmeyen daha gizli kodları ile ilerler şeklinde ifade etmektedir. Böyle bir yol tercih edilmesindeki asıl gaye, bilgiye maruz kalanların bilgiyi reddetmesini önlemektir. Bilginin reddini önlemenin bir diğer yolu da mizah öğeleri içinde sunmaktır. Mizah, jeopolitik olarak incelenmesi gereken bir konudur. Mizahın belirli alanlardaki kullanımı ve toplumun farklı kesimlerindeki paylaşımı, belirli toplumsal grupların gücünü sürdürmesi açısından önemlidir. Birçok ülkede bazıları devlet tarafından desteklenen siyasi mizah programları vardır. ABD'deki gece yarısı talk showlarda siyasi konuların ele alınması uzunca bir geçmişe sahiptir. Özellikle genç nesiller bu tür eğlence programlarını izleyerek bilgi almayı tercih ettikleri yapılan çalışmalarda ortaya çıkmıştır. Yapılan araştırmalardan birisi olan *The Daily Show* araştırması, aktarılan bilgilerin akşam haberlerinde aktarılanlarla örtüştüğünü göstermiştir. Jeopolitik mizah ile daha geniş kitleye ulaşan düşünceler izleyicilerin anlayacağı ve ilişki kurabileceği bir tarzda aktarılmaktadır. Bu gösterilerde asıl yapılan çoğunluğun görüşüne uygun jeopolitik olayların tekrardan inşa edildiği bir mekântasavvuru yaratmaya çalışmasıdır (Purcell, Brown ve Gökmen, 2012: 85-95). Konunun daha net anlaşılabilmesi için Amerikalı vantrilok Jeff Dunham'ın başarısız bir intihar bombacısı olan Ahmed'i canlandırdığı popüler jeopolitik açıdan iki gösterisinin incelendiği çalışmaya bakmak faydalı olacaktır.

Örnek Olay 6:Amerikalı vantrilok Jeff Dunham'ın Gösterisi Hakkında Yapılan Değerlendirme

Komedyen önce Usame Bin Ladin olarak düşündüğü teröristi sonradan genellemek için Ölü terörist Ahmed olarak isimlendirmiştir. Kukla sakallı, kara kaşlı, kara saçlı, gözleri yuvasından çıkmış bir görüntüye sahiptir. Yüz şekli, saç, sakal ile Müslüman bir kimlik kazandırılmıştır. Ahmed'in aksanı boğuktur ve "sessizlik, öldürürüm sizi" cümlesini sürekli tekrarlar. Seyircilerin gülmesi ile tepki gösterir ve beceriksizlik vasfı ile insanlaştırılır. "İyi akşamlar imansız" sözüyle gösteri başlar. Tehlikeli bir terörist olduğunu göstermek için yüz hatlarını değiştirmeye çalıştığında başaramayınca "Tanrı kahretsin" der hemen ardından "Allah kahretsin" şeklinde düzeltir. Seyirci bu hatayla eğlenir. Teröristlerin canlı bomba olacakları nasıl seçtiğini ise "yarını olmayan ahmakları seçiyoruz" şeklinde cevap verir. İntihar irrasyonel bir durum olarak kodlanır ve intihar bombacıları da fakir, irrasyonel ve umutsuz insan olmak zorundadır. Fakat gerçekler ise 11 Eylül'deki saldırganların çoğunluğunun iyi eğitilmiş olduğunu göstermiştir. Mizaç teorisi ise bu ön yargının altını çizerek. Oyunda cinsellikle ilgili şakalar da vardır. Ahmed ödül olarak bakire sorar ve bazı erkeklerin kalçaları ile ilgilenir. Ahmed Amerikan askerleri tarafından kalçasından vurulur. Amerikan askerleri bir teröristi vurunca savaş kazanmış gibi bir reaksiyon alır seyirciden. Ahmed ise bunun komik olmadığını söyler. Seyirci kötü adamlardan birisinin ölmesini kahkaha ile kutlaması da ironiktir. Mizaç teorisi de bu durumun komik gelmesini üstünlük hissiyatından kaynaklandığını söyler. Ahmed vaat edilen hurileri sorar, bu da teröristin motivasyonunu ebedileştirmekte ve düşüncelerini basitleştirmektir. Gösteri Ahmed'in parçalanması ile sona erer. Buradaki mizah ötekinin inşa edilmesi üzerine kuruludur. Dunham tehditkar konuşan, görevini yapamayan ve ölen bir öteki inşa etmiştir. Youtube'de de yayınlanan bu gösterinin izleyici sayısı çeşitli versiyonları ile beraber yüz milyonun üzerinde olması mizahı paylaşma, zayıf olan "öteki"ye karşı mizah oluşturma, Amerikan stereotipleri yayma, steno görünümünü pazarlama aracı olarak internetin gücü çok fazladır. Ayrıca belirtmekte fayda olacak bir bilgi de Güney Afrika'da Müslüman azınlığın var olduğu

bir ülkede Ahmed karakterinin müziği Müslümanlara hakaret gerekçesi ile yasaklanmıştır (Purcell, Brown ve Gökmen, 2012:102-103).

Popüler jeopolitik seçkinler tarafından coğrafya merkezli, coğrafi tahayyül ve simgeler ile bu tahayyül ve simgeler aracılığı ile meşrulaşan siyasetin kitleler tarafından popüler kültür araçları ile üretilip tüketilmesidir (Hall, 1981: 239; Yanık, 2015: 156).

Medya söylemlerinin yayılmasındaki temel araçlardandır. Bu nedenle popüler jeopolitik için medya çalışmaları temel alandır. Formel ve pratik jeopolitik söylemler yaygınlaşabilmek için medyaya ihtiyaç duymaktadır. Mesela medya “kökleşmiş tartışmalar aracılığı ile aşağıdan formüle edilen jeopolitik söylemleri hatırlatmak için önemlidir.” Söylemler gerçekten popüler olan araçlarla daha geniş kitlelere ulaşmaktadır. Medyalaşmış bir dünyanın ögesi olarak deneyim ve düşüncelerimizi medya aracılığı ile gerçekleştiririz (Dittmer, 2010: 15). Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya’da çoğu insan uluslararası arenadaki gelişmeleri internet, tv veya radyo gibi medya aracılığı ile öğrenmektedir. Son otuz yılda televizyon ve diğer iletişim araçları dünyadaki bilgilerin toplanıp, yayılıp, sunulmasında önemli bir araç haline gelmiştir. Bu teknolojiler uzaklardaki olayları oturma odalarına kadar taşıyan araçlardır. Bilginin alımı ve yayılmasının tarafsız bir işlem olmadığını da düşündüğümüzde (Dodds, 2000: 71) olayların insanlara istenildiği gibi aktarılmasının da mümkün olduğunu göstermektedir. Tüm bu veriler ışığında evimize ulaşan bilgilerin içindeki saklı verilerin açığa çıkarılması ve asıl aktarılmak istenilenlerin fark edilmesi için popüler jeopolitik önemli bir alandır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KIBRIS VE KIBRIS BARIŞ HAREKÂTLARI

2.1. Kıbrıs'ın Genel Değerlendirilmesi

2.1.1. Kıbrıs'ın Jeopolitik Önemi

Anadolu yarımadasının güneyi ile İskenderun Körfezi'nin girişinde olan Kıbrıs, coğrafi olarak 34°:33^l, 35°:41^l kuzey paralelleri ile 32°:17^l, 34°:35^l doğu meridyenleri arasındadır. Akdeniz'deki beş büyük adadan birisidir. Jeolojik devirlerde Kıbrıs, Anadolu ile bitişik olup 3. Jeolojik Devir'de yaşanan çökme sonucu denizin dibinde kalmış ve yine 3. dönemin sonunda tekrar su yüzeyine çıkmıştır (Bulunç, 2016: 1-3). Türkiye'den 40 mil uzaklıkta bulunan ada Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının sıkıştırması sonucu her yıl Türkiye'ye 2.5cm yaklaşmaktadır (Manisalı, 2000: 11). 9.251 km² büyüklüğünde olan Kıbrıs'ın uzunluğu 227 km. genişliği ise 98 km'dir (Gürün, 1983: 379).

Kıbrıs tüm hâkimiyet teorilerinin kapsamına giren özelliklere sahip ve stratejik açıdan oldukça önemli bir yerdir. Kıbrıs'ın bu önemini şöyle sıralayabiliriz (Cankurt, 2013: 10):

- ✓ Orta Doğu bölgesindeki petrol kaynaklarının ulaşım yollarına hâkimdir.
- ✓ Orta Doğu'dan Afrika'ya uzanan Anadolu ve Süveyş Kanalı'nı da kapsayan oldukça geniş bir ekseni kontrol edebilecek konuma sahiptir.
- ✓ Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla Hint ve Pasifik Okyanuslarına uzanan deniz yollarını da kontrol edebilecek bir noktadadır.
- ✓ Hava hâkimiyeti teorisine göre, hava gücünün her istikamete yönlendirilmesinde önemli bir stratejik platformdur. Bu niteliği ile sabit uçak gemisi olarak da nitelendirilir.
- ✓ Orta Doğu'da petrol nedeniyle çıkabilecek savaşta depo görevini üstlenecek bir konumdadır.
- ✓ Kıbrıs'a sahip olan, Orta Doğu devletleri üzerinde saygınlık sahibi olur.

Kıbrıs'ın jeostratejik ve jeopolitik önemini, Akdeniz'in jeostratejik ve jeopolitik öneminden bağımsız düşünmek hataya sürükleyecektir. Son iki asırda bu adaya sahip devletlerin Akdeniz siyasetine de hâkim olduğu açıktır (Karadağ, 2004: 31). Akdeniz dünya ticaretinde bir kesişme noktasıdır. Atlas Okyanusu ile Hint Okyanusu'nun

Avrupa ve Asya'ya bağlanması Akdeniz ile olmaktadır. Avrupa'nın petrol ikmalinin %70'i ve ticaretinin ise %40'ı yine Akdeniz'den geçmektedir (Yıldız, 2008: 55). Bu sebeplerin tamamı Akdeniz'de bir karakol niteliğinde olan Kıbrıs'ın önemini çok daha arttırmaktadır.

İlerleyen teknoloji ile dünya ticaretinin ve ekonomik yapısının değişmesi ayrıca silah sanayisindeki baş döndürücü gelişmeler Kıbrıs'ın öneminin azaldığı düşüncesini akıllara getirirse de bu görüş hatalıdır (Bulunç, 2016: 33-35). Çünkü hala petrol Avrupa'ya aynı güzergâhta gitmekte ayrıca Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı ile Kafkasya ve Hazar petrolleri ve doğalgazı İskenderun Körfezi'ne gelmekte ve buradan Akdeniz üzerinden dünyaya dağıtılmaktadır. Yani dünyada petrol önemini koruduğu sürece Kıbrıs önemini korumaya devam edecektir (Turan, 2009: 512). Ayrıca küresel ısınmanın her geçen gün daha büyük bir sorun haline geldiği dünyamızda azalan temiz su kaynakları da düşünüldüğünde Türkiye'nin güney sahillerinde yapılacak su istasyonları ve GAP projesi de Kıbrıs'ın önemini artırmaktadır (www.acikgazete.com).

1800'li yıllarda Kıbrıs'ın stratejik önemini fark eden İngiltere adaya hâkim olmak için fırsat aramaya başlamıştır ve beklediği fırsat Osmanlı-Rus savaşıyla gelmiştir. Osmanlı Devleti gerileme döneminde Çarlık Rusya ile girdiği mücadelede zor duruma düşmüştür. Osmanlı'nın bu zor durumunu fırsata çevirmek isteyen İngiltere, Rusya'nın tekrar Osmanlı Devleti'ne saldırması durumunda birlikte savaşma sözüne karşılık 1878'de imzalanan antlaşma ile egemenliği Osmanlı Devleti'nde kalmak şartı ile Kıbrıs'ın yönetimini İngiltere'ye devredilmiştir. O dönemlerde büyük bir sömürge imparatorluğu haline gelen İngiltere Akdeniz'e sahip olma stratejisinde önemli bir engeli silahlı güç kullanmadan bir antlaşma ile ortadan kaldırmıştır. Kıbrıs'ın önemini İngiltere Eski Başbakanı Disraeli şöyle ifade etmiştir: *“Kıbrıs Batı Asya'nın kilididir.”* İngiltere'de Dışişleri Bakanlığı yapmış Antony Eden'in de Kıbrıs ile ilgili söylediği sözler Kıbrıs'ın İngiltere açısından taşıdığı anlamı gözler önüne sermektedir: *“Kıbrıs olmazsa, petrolün İngiltere'ye taşınmasını koruyacak tesislerde olmayacaktır. Petrolün olmaması demek, İngiltere'de işsizlik ve açlık demektir.”* 20. yy. başlarında Ortadoğu sömürgelerini terk etmesine rağmen Kıbrıs'tan çıkmak istemeyen İngiltere zor durumda kalınca adadaki varlığını koruyabilmek için garantörlük anlaşması imzalamış ve bu antlaşma gereği adada iki askeri üs elde etmiştir. İngiltere halen adada varlığını sürdürmekte ve elindeki üslerde elektronik istihbarat toplamaktadır. Elde ettiği bu

istihbaratları 1947 yılında ABD ile yaptığı anlaşma gereği ABD, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda ile de paylaşmaktadır (Bulunç, 2016: 35-39).

2.1.2. Kıbrıs'ın Türkiye Açısından Önemi

Türkiye'nin güney sahillerinden sadece 70 km uzaklıkta olan Kıbrıs, Anadolu'nun güvenliği açısından çok büyük bir öneme sahiptir (Bulunç, 2016: 34). Adanın siyasi yapısında meydana gelecek bir değişiklik Türkiye üzerinde ciddi sonuçlara neden olabilecek bir potansiyel taşımaktadır. Kıbrıs'ın düşman bir güçte olması ya da düşman bir güce hizmet edenlerin elinde olması Türkiye açısından Akdeniz'deki hareket alanının daralmasına sebep olacak ve Türkiye'nin güvenliğini tehlikeye sokacaktır (Turan, 2009: 512). Kıbrıs'ın Türkiye'nin güvenliği için taşıdığı anlamı, Atatürk'ün Antalya bölgesindeki bir tatbikatta subaylarına sorduğu şu sorudan da anlayabiliriz; *“Türkiye'nin yeniden işgal edildiğini ve Türk kuvvetlerinin sadece bu bölgede mukavemet ettiğini farz edelim. İkmal yollarımız ve imkânlarımız nelerdir? subaylarının cevaplarını dikkatle dinleyen Atatürk haritadan Kıbrıs'ı işaret ederek “Efendiler, Kıbrıs düşman elinde bulunduğu sürece bölgenin ikmal yolları tıkanmıştır. Kıbrıs'a dikkat ediniz. Bu ada bizim için önemlidir.”* diyerek Kıbrıs'ın Türkiye için ne kadar stratejik öneme sahip olduğunu anlatmıştır (Bulunç, 2016: 35-39).

Kıbrıs geçmişte Osmanlı için ne kadar önemli ise günümüzde de Türkiye için aynı önemini korumaktadır. Kıbrıs'ta hâkimiyet kuracak herhangi bir düşman güç, gerginlik döneminde ya da savaş döneminde Akdeniz güzergâhını kontrol altına alarak Türkiye'nin menfaatlerine oldukça zarar verebilir. Kıbrıs'ta konuşlanmış bir düşman güç Türkiye'ye saldırı anında ağır yaralar açabilir. Kıbrıs'tan Orta Anadolu'ya kadar bir tehdit oluşturabilir. Günümüzde Ege Denizi'nde Yunanistan ile yaşanan adalar ve kıta sahanlığı sorunları Türkiye'nin Ege Denizi ve çevresindeki güvenliğini nasıl sıkıntıya düşürüyorsa Akdeniz de Kıbrıs olmadan aynı şekilde güvenlik sorunu yaşanan bir yer haline gelecektir. 1998 yılında o dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem, Türkiye'nin ulusal güvenlik ve çıkarları doğrultusunda Kıbrıs'tan asla vazgeçmeyeceğini ve bunun bedelini de ödemeye hazır olduğunu (Cankurt, 2013: 11) belirterek Kıbrıs'ın Türkiye için önemini çarpıcı bir şekilde dile getirmiştir.

Kıbrıs'ın Türkiye açısından önemini ise şöyle sıralayabiliriz(Cankurt, 2013: 10):

- ✓ Türkiye'nin güneyinde bulunan Kıbrıs'ın düşman bir güç tarafından yönetilmesi Türkiye'nin güney kıyı şeridini tamamen tehdiye açık bir hale getirecektir.
- ✓ Akdeniz'in ortasında hava ve deniz üssü karakterinde olan bir yapıya sahiptir. Türkiye'ye mesafesinin kısalığı göz önüne alındığında iç bölgelere kadar etki edebilecek bir konumdadır.
- ✓ Konumu Ortadoğu, Kuzey Afrika deniz ticaretinin güzergâhına denk geldiği için Türkiye'nin Ortadoğu ve Afrika ticaretinde doğrudan etkili bir yerdedir.
- ✓ Akdeniz'e egemen olmanın yolu Kıbrıs'a egemen olmaktan geçmektedir. Türkiye uzun bir kıyı şeridine sahip olduğu Akdeniz'de güvenliği ve hâkimiyeti için Kıbrıs'a egemen olmak zorundadır.

2.2. Kıbrıs Tarihi

2.2.1. Osmanlı Öncesi Kıbrıs

Kıbrıs çok eski dönemlerden beri yerleşim yeri olarak kullanılmış bir adadır ve tarihinin büyük bir bölümü Anadolu tarihi ile paraleldir. Alman bilim adamı Dümmler'in adada yaptığı çalışmalarda Truva kültürüne dair bulduğu kalıntılar Kıbrıs'ın ilk dönemlerden beri Anadolu ile olan yakın münasebetini de ispatlamıştır (Erzen,1963: 162). M.Ö. 3000 yıllarına gidildiğinde bile Anadolu medeniyetlerinin etkisi görülmekte ve genellikle Anadolu halkı tarafından iskân edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Kıbrıs'ta yapılan arkeolojik kazılara bakıldığında Yontma Taş Devri'ne ait herhangi bir kalıntıya rastlanılmamış, bulunan en eski kalıntıların Cilalı Taş Devri'ne ait olduğu anlaşılmıştır (Buluç, 2016: 64). Ada, M.Ö. 1500'lerde "İsj" olarak anılmaktaydı (Gürün, 1983: 379). M.Ö. 2000 yıllarında ise adanın "Alaşim" olduğu bilinen Kıbrıs, bakır memleketi olarak tarihin sayfalarında kendisine yer bulmuştur (Erzen, 1963: 162-163).

Kıbrıs, konumundan dolayı sürekli el değiştiren bir kara parçası olmuş, tarihin belirli dönemlerinde Mısırlılar, Hititliler, Akadlar, Dorlar, Finikeliler, Asurlular, Persler, Romalılar, Araplar, Lüzinyanlar (Fransızlar), Cenevizliler, Venedikliler (İtalyanlar), Osmanlılar, İngilizler adaya sahip olmuştur (Cankurt, 2013: 5).

Adaya "Alasia" adını veren Hititler ada için Mısırlılar ile mücadele etmiştir. Hititler adayı ticaret ve deniz üssü olarak kullanıp, adadaki bakır madenlerinden yararlanmışlardır. Hititlerin Kıbrıs'taki 200 yıllık egemenliğinden sonra Kıbrıs'ı Akadlar

ele geçirmiştir. Akadların ardından Asurluların ve Perslerin daha sonra ise Büyük İskender tarafından Roma İmparatorluğu egemenliğine girmiş, Roma İmparatorluğu'nun bölünmesi ile Bizans'a (Doğu Roma) geçmiştir. İslam devletlerinin güçlenmesi ile Kıbrıs'ı Emevi halifesi Muaviye'de ele geçirmiş, fakat sonraki dönemlerde Bizans tekrar geri almıştır. III. Haçlı Seferi sırasında İngiliz Kralı Aslan Yürekli Richard, Bizans Valisini adadan kovarak yerine Fransız Lusignan hanedanını getirmiştir. Fransızların adaya gelmesi ile adada ilk Katolik yönetim kurulmuştur. İlerleyen zamanlarda adayı Venedikliler ele geçirmiş ve bir sömürge yönetimi sergilemişlerdir (Akmaral; 2004: 42). Kıbrıs'ı ekonomik olarak değerli yapan önemli bir özelliği olmamasına rağmen yakın olduğu coğrafyalar ve Akdeniz'i bir karakol gibi kontrol edebilen konumu nedeniyle tarih boyunca hep dış müdahalelere uğramıştır. Adanın sürekli müdahalelere uğraması, ada insanlarının da zor durumlara düşmesine neden olmuş, özellikle Venedikliler ile birlikte ada tamamen bir korsan yönetimine dönüşmüş, Kıbrıs halkı Venediklilerin zulmüne ve baskısına maruz kalmıştır. Osmanlı Devleti'ni de Kıbrıs fethinde harekete geçiren en önemli sebep, Venediklilerin Akdeniz'de güvenliği bozmaları, sürekli ticaret gemilerine saldırarak zarar vermeleri olmuştur.

2.2.2. Osmanlı Dönemi Kıbrıs

Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı alması ve Doğu Akdeniz'i ele geçirmesi ile Osmanlı için Kıbrıs daha önemli bir hale gelmişti. Kıbrıs artık Osmanlı'nın ticaret yolunu tehlikeye düşüren bir konumdaydı ve Osmanlı için alınması gerekiyordu. Kıbrıs'a egemen olan Venediklilerin Osmanlı'ya ödemeyi taahhüt ettiği vergiyi ödememesi ve her fırsatta Türk gemilerine saldırması Osmanlı'nın adayı fethetmesi için beklediği fırsatı getirmişti. Akdeniz'in neredeyse tamamına egemen olan Osmanlı, stratejik ve coğrafi durumu itibarı ile büyük önem taşıyan ve Hac yolu güzergâhının güvenliğini sürekli tehdit eden Kıbrıs'ın fethi için harekete geçmiştir. Fetih kararında adanın Osmanlı Devleti için stratejik öneminin yanı sıra, adadaki sosyal sorunlar da etkili olmuştur. Adaya 80 yıl hâkim olan Katolik Venedikliler Ortodoks ada halkına eziyet etmiş, baskı ve zulüm gören halkın bir kısmı adayı terk ederek farklı yerlere göç etmiştir. Ada birçok alanda gerilemiş, sadece korsanların yaşadığı bir yer olmaya başlamıştır. Bu sorunlardan bunalan ada halkı Venediklilerin adadan gitmesi ve adanın

Osmanlı Devleti yönetimine geçmesi için fetih sırasında Osmanlı askerlerine yardım ederek Osmanlı'nın işini kolaylaştırmıştır (Ekincikli, 1999: 480-481).

II. Selim tarafından adanın fethi için görevlendirilen Lala Mustafa Paşa 1570'de Magosa hariç adayı ele geçirmiş, 1571'de Magosa'yı da alarak Kıbrıs'ın fethini tamamlamış ve adada Osmanlı egemenliğini sağlamıştır. Fetihten sonra Osmanlı, adanın statüsünü Beylerbeyliği olarak belirlemiş ve Muzaffer Paşa'yı da ilk beylerbeyi olarak atamıştır (Akmaral, 2004: 42). Ayrıca adanın yönetiminin kolaylaşması amacıyla, 17 ilçeye ayrılmış ve ilçelere de "Kadı" atanmıştır. Adanın yönetim divanında Rum ve Ermenilere temsiliyet hakkı tanınmış, böylece Rumlar ilk defa adada söz sahibi olmuştur (İsmail 1998:1). Adanın fethinden sonra Muzaffer Paşa tarafından yaptırılan nüfus sayımında erkek nüfusun 120 bin olduğu tespit edilmiştir. Fakat Kıbrıslı yazar Keşişyan, 1792 yılında Kıbrıs'ın nüfusunun 80 bin civarına düştüğünü belirtmekte ve bu nüfus kaybına gerekçe olarak da salgın hastalıklar, çekirge sürüleri, kuraklık ve vebayı göstermektedir (Gerçel, 1999: 486). Kıbrıs tarihinin en uzun huzur dönemi olarak nitelendirilen Osmanlı döneminde adadaki halkın can, mal ve namus güvenliği sağlanmıştır. Osmanlı döneminin ana ilkelerini anlayabilmek için 7 Mayıs 1572 tarihli fermandaki "*şeriatın (yasaların) uygulanmasında, vergilerin alınmasında, davaların görülmesinde, vesair hallerde, Ada halkına zulmedilmeyip, adaletle işlem yapılmalı ve onlar korunmalıdır... Yerli halk bize Allah'ın emanetidir. Onlara kimsenin zulmetmesine izin vermeyeceksiniz* (Mütercimler; 2003: 56)." Şeklindeki ifadeler yeterli olacaktır.

Osmanlı Devleti fethettiği yerlerde uyguladığı iskân politikasına göre adaya, Anadolu'nun çeşitli yerlerinden Türk nüfusu kaydirmiştir. Türk nüfusunu kaydırma faaliyeti, o dönem yapılan genel işleyişe uygun olarak zorunlu göç (sürgün) şeklinde uygulanmıştır. Padişah fermanı ile Karaman, Darende, Niğde, İçel, Bozok, Alaiye, Manavgat, Zülkadriye, Teke, Konya ve Kayseri gibi yerleşim yerlerinden her 10 haneden 1 hanenin Kıbrıs'a gönderilmesine karar verilmiştir. Kıbrıs'a göçenler adaya gelirken her türlü mallarını ve araçlarını da beraberinde getirmiş ve böylece Kıbrıs'ı bir vatan olarak görüp ekonomisini canlandırmaya çalışmışlardır (Gerçel, 1999: 488). İlk aşamada 30.000 kişi adaya gönderilirken, meslek grupları da göz önünde tutulmuş ve kaydırma birbirlerini tamamlayacak şekilde tasarlanmıştır. Demirci, marangoz, ayakkabıcı, usta vs. her meslek grubundan seçilmesine özen gösterilmiştir (Manisalı, 2000: 14). Osmanlı Devleti adaya iskân politikası gereği Türkleri yerleştirirken,

Venedikliler döneminde adadan kaçan, adanın yerli halkını da tekrar adaya çağırmış, adanın canlanmasını eski günlerine geri dönmesini sağlamaya çalışmıştır (Çakmak, 2009: 15). Osmanlı'nın adayı fethetmesi sömürgecilik anlayışı ile yapılmış bir harekât değildir. Osmanlı'nın diğer vilayetlerinden farklı bir uygulamaya maruz kalmadan Kıbrıslı halkın mal, can ve namus güvenliği sağlanmıştır. Vergilendirilmesi de diğer Osmanlı vilayetlerinden farklı olmamış ve genele uygulanan tüm uygulamalar Kıbrıs'a da uygulanmıştır.

Osmanlı Devleti, adayı fethettikten sonra adanın hayat standartlarını yükseltmek için birçok alanda yeniden yapılaşmaya girişmiştir. Bunlardan birisi de çok yönlü bir imar faaliyetidir. Adanın ihtiyacı olan birçok camii, mescit, tekke, türbe, han, hamam, kervansaray, su kemeri, çeşme, kütüphane, konak ve eğitim kurumları inşa etmiştir. Kıbrıs; sosyal, ekonomik ve kültürel olarak Anadolu'ya eşit seviyeye getirilmiştir. Ayrıca Osmanlı'nın diğer dini inançlara özgürlük veren yapısından faydalanan Rumlar da kendi inanç ve geleneklerine göre okullar kurmuştur. Osmanlı döneminde yapılan büyük mimari eserlerin bir kısmı hala Rum kesimi ve KKTC'de ayakta duruyor olsa da bazı eserler zarar görmüş, tahrip olmuş veya yıkılıp kaybolmuştur (Livatyalı, 1999: 255-256). Osmanlı sadece kendi kültür ve medeniyetine uygun eserler inşa etmemiş, Ortodoks ada sakinlerinin, Katolik Venedik idaresindeyken tamir edilmeyen kilise ve ibadet yerlerini de tamir ettirip bakımlarını yaptırmıştır (İsmail, 1998: 1).

Kıbrıs, Osmanlı idaresindeki son dönemlerinde ticari ve jeopolitik olarak önemli bir merkez haline gelmiştir. Bu önemli durumu farklı devletlerin ilgisini çekmiş ve birçok devlet adada konsolosluk açmış ya da konsolos vekili tayin etmiştir. Kıbrıs ile ilgili Osmanlı arşivlerinin tamamının açılmamış olması Kıbrıs'a konsolosluk açan devletlerin tam olarak tespit edilmesini ve açılış sıralarının belirlenmesini engellese de, başka devlet arşivlerinden derlenen bilgiler ve Osmanlı Tarihi yazarı İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın eserlerinden tespit edilebildiği kadarıyla; Fransa, Venedik, İngiltere, İsveç, Sicilyateyn, Danimarka, Hollanda, Dubrovnik, Nemçe, Prusya ve İspanya devletlerinin adada temsilcileri vardır (Erdoğan: 1999: 315-317). Ada, 1878'de İngilizlere devredildiği zaman adaya gelen İngilizler ve gazeteciler gördükleri demokratik yapıdan oldukça etkilenmiş ve bu etkilenmelerini raporlarla İngiltere'ye de bildirmişlerdir. İngiliz HepworthDixon adada gördüklerini kitabında “adada bir halk cumhuriyeti var” diyerek dile getirmiştir. Adada halk yöneticilerini kendileri seçmiştir. Rumların kendi papaz, ihtiyar heyeti ve muhtarları vardı ve vergilerini de kendi

seçtikleri yöneticiler belirler ve toplardı. Türklerin ise kendi muhtar, ihtiyar heyeti vardı. Türk muhtarların Türk'lere, Rum muhtarların Rum'lara hizmet verdiği bir yapıda yaşıyorlardı. Adada karma yaşam olsa da huzur, güvenlik ve hoşgörü hep ön planda tutulmuştur (Bulunç, 2016: 73-74).

2.2.3. İngiltere Dönemi Kıbrıs

İngiltere, 1800'lü yıllara gelindiğinde Süveyş Kanalı'nın açılması ile birlikte stratejik önemi artan Akdeniz'de egemenliğini sağlamak için Kıbrıs'ı elde etmek istemiştir. Ayrıca o dönem Akdeniz ve çevresi için tehdit oluşturan Rusya'nın da önünü kesmek ve Akdeniz'i Ruslara kaptırmamak isteyen İngiltere, Rus-Osmanlı savaşı sonunda imzalanan Ayastefanos (1877-1878) Antlaşması ile aradığı fırsatı bulmuştur. İngiltere, Osmanlı Devleti'ne Rus ilerleyişini durdurmak için yardım teklif etmiş ama bu yardım teklifi karşılığında da mülkiyet hakkı Osmanlı'da kalmak şartı ile Kıbrıs yönetiminin İngiltere'ye devredilmesini talep etmiştir (Mütercimler, 2003: 56-57). İngiltere bu talebi Osmanlı Devleti'ne bir ültimatom şeklinde bildirmiş, talebi getiren İngiltere Büyükelçisi Henry Layard talebin yerine getirilmemesi durumunda Osmanlı Devleti'nin parçalanabileceği uyarısında da bulunmuş (Çakmak, 2009: 18) ve olumsuz bir cevapta İngiltere donanmasının zorla Kıbrıs'ı işgal edeceğini de belirtmiştir (Mütercimler, 2003: 59). 4 Haziran 1878 tarihinde İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında "Kıbrıs Konvansiyonu" olarak adlandırılan anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre özetle, Rusya anlaşma ile saptanan sınırların dışında herhangi bir Osmanlı Devleti toprağını almaya kalkışırsa İngiltere, Osmanlı Devleti ile birlikte bu toprakları savunacaktır. Osmanlı Devleti, bu taahhüdün İngiltere tarafından yerine getirilebilmesi için Kıbrıs'ın yönetimini İngiltere'ye devredecektir. Bu anlaşmaya 1 Temmuz 1878 tarihinde bir madde daha ilave edilmiş, bu ek madde ile Kıbrıs'ın İngiltere elinde sürekli kalmayacağı, Rusya, Kars'ı ve Ermenistan'da işgal ettiği diğer yerleri geri verdiği zaman İngiltere'nin de Kıbrıs'ı boşaltacağı ve anlaşmanın sona ereceğieklenmiştir (Çakmak, 2009: 18).

Adanın bir oldubitti ile Osmanlı Devleti'nden İngiltere'ye geçmesi üzerine İngilizler adada korktukları gibi bir halk tepkisi ile karşılaşmamıştır. Adadaki Türkler bazı istisnalar haricinde sessiz kalırken, Rumlar ise bu durumun Yunanistan'a ilhak yolunda bir aşama olduğu düşüncesi ile memnuniyetle karşılamışlardır. İngilizleri adaya gelişlerinde karşılayan Başpiskopos, İngiltere'nin adayı Yunanistan'a bırakacağından

eminiz diyerek Rumların adanın devri ile ilgili düşüncelerini özetlemiştir (Kurşun, 1999: 2). İngiliz işgalinin başladığı andan itibaren açıkça beklentilerini dile getiren Rumlara adadaki Türk halkı ciddi bir tepki göstermemiş, özellikle 1911 ve 1912 yıllarında Osmanlı Devleti'nin yaşadığı zor günlerin etkisi ile ENOSİS taraftarları taleplerini daha yüksek sesle dile getirmeye başlamıştır. Birçok gazetenin açık açık ENOSİS propagandası yapmaları, Türkler arasında durumun ciddiyetinin kavranmasını sağlamıştır. Türkler artık ENOSİS taleplerine karşı susmak yerine kabul etmeyip, tepki göstermeye başlamıştır. Türklerin ENOSİS'e karşı olduğu, adayı gerekirse kanları pahasına koruyacaklarını anlatan sert tepkileri Rumları daha da kıskırtmış ve 1912'de birtakım çatışmalara yol açmıştır (Kurşun, 1999: 5-6).

1914 yılında Avusturya-Macaristan, Sırbistan'a savaş ilan etmiştir. Daha sonra bu savaşa İngiltere, Fransa ve Almanya'nın da katılmasıyla I.Dünya Savaşı başlamıştır. Savaş başladığında zaten yıllardır savaştan yıpranmış olan Osmanlı Devleti tarafsızlığını ilan etmiştir. İtilaf Devletleri de Osmanlı'nın savaşa dâhil olmamasını istemiştir. Fakat Almanya, Osmanlı Devleti'nin kendi yanında savaşa girmesini istemiştir. Enver Paşa başta olmak üzere dönemin Osmanlı yöneticileri Almanya'nın galip geleceğine inanmış ve Almanya yanında savaşa girme taraftarı olmuştur. Almalarla yapılan gizli bir antlaşma sonucunda Osmanlı Devleti, Almanya yanında savaşa dâhil olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Almanya yanında savaşa girmesi karşısında İngiltere 5 Kasım 1914'te Kıbrıs'ı ilhak ettiğini, ilhakla beraber 1878 tarihli anlaşmayı da tek taraflı feshettiğini ve ayrıca Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiğini açıklamıştır. Osmanlı Devleti ise 9 Kasım 1914'te İngiltere'ye verdiği NOTA ile bu ilhakı tanımadığını belirtmiştir (Çakmak, 2009: 52). I. Dünya Savaşı devam ederken 1915 yılında, İngiltere, Yunanistan'a bir hafta içinde kendi yanlarında savaşa katılıp Bulgaristan'a saldırması karşılığında Kıbrıs'ı teklif etmiş, fakat Almanların yanında savaşa girmek isteyen Yunan Kralı verilen süre içerisinde cevap vermediği için İngiltere'nin bu teklifi geçerliliğini yitirmiştir (Mümtaz, 1998: 158). 1915 yılında İngiltere tarafından bu teklifin yapılmış olması, adada yaşayan Rumlar üzerinde büyük bir sevince neden olmuştur. Daha sonraki yıllarda bu teklif Rumlar tarafından sürekli dile getirilmiş ve adanın Yunanistan'a verilmesi için bir gerekçe haline getirilmeye çalışılmıştır (Çakmak, 2009: 54).

1917 yılında ABD'nin de savaşa dâhil olması ile savaşın dengeleri değişmiş ve 1918 yılında İttifak Devletleri'nin mağlubiyeti ile I. Dünya Savaşı sona ermiştir. I.

Dünya Savaşı'ndan sonra çok zor günler geçiren Osmanlı Devleti Kurtuluş Savaşı mücadelesine girişmiştir. Zaferle sonuçlanan Kurtuluş Savaşı sonrası 20 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşması imzalanmıştır. İmzalanan Lozan Barış Antlaşması Kıbrıs ile ilgili bir madde de içerir: “Türkiye, İngiliz hükümetince 5 Kasım 1914 tarihinde ilan edilen Kıbrıs'ın İngiltere'ye katılışını tanıdığını bildirir” maddesi ile hukuken de Türkiye haklarını devrettiğini kabul etmiştir (İsmail, 1998: 9). Bu anlaşmanın halk üzerindeki etkisi ise 10 yıl içinde Türkiye'ye olan büyük göç hareketleridir (Mümtaz, 1998: 159). İngiltere Parlamentosunun da Lozan'ı onaylamasından sonra Kıbrıs, 10 Mart 1925'te CrownColony (Taç Koloni) ilan edilmiştir. Böylece Kıbrıs İngiltere toprağı sayılmış ve yönetimine vali atanmıştır. Kıbrıs'taki bu yapısal değişiklik yeni düzenlemeleri de getirmiş, anayasada bazı değişikliklerin yapılmasına neden olmuş ve yine yönetsel anlamda da değişiklikler oluşturmuştur. CrownColony ilanı ile İngiliz yöneticiler, Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşme konusunun tamamen kapandığını ve tekrar açılmayacağını, bu yönde taleplerle gelen Rumlara ifade etmiştir (Çakmak, 2009: 74-76).

1921 yılında Yunan isyanının 100. yılını kutlayan Kıbrıslı Rumlar, kiliselerde ENOSİS Plebisitini yapıp ilhak yönünde çıkan kararı ilan etmiştir. Yunanistan'a ilhak talebi ile İngiliz yönetimine başvuran Rumların talebi İngiltere tarafından reddedilince 1931 yılında ENOSİS'in gerçekleşmesi amacıyla adada büyük bir isyan çıkmıştır (İsmail, 1998: 30). Rumlar sloganlarla resmi binalara saldırmış ve vali konağını yakmıştır. İsyan, alınan sert tedbirler neticesinde bastırılmıştır. İsyanı olaylara karışan 400 kişi tutuklanmıştır. İsyan bastırıldıktan sonra alınan önlemlerden, olaylarla hiçbir ilgisi olmamasına rağmen Türkler de Rumlar kadar etkilenmiştir (Akmaral, 2004: 209-210). 15 Ocak 1950'de adada AKEL partisinin başlattığı ENOSİS için imza kampanyasına karşı kilise de Kıbrıs'ta tekrar bir plebisit gerçekleştirmiştir. Bu plebisit sonucunda Rum halkının %96'sının ENOSİS'e evet dediğı ortaya çıkmıştır. 1950'de yapılan ikinci plebisit hem Rumların düşüncelerini gösterme açısından hem de Makarios'a Başpiskoposluk getirmesi açısından önemlidir. Plebisitin sonucu, Rumlar ve Yunanistan tarafından sürekli gündemde tutulmuş 1954 yılında Yunanistan'ın kararı BM'ye taşınmasına kadar uzanmıştır. BM'nin reddetmesi üzerine 1955 yılında EOKA kurularak ENOSİS'i gerçekleştirmek amacıyla silahlı eylemler başlamıştır (İsmail, 1998: 39).

Kıbrıs'ta gerilim sürekli artarken Türkiye ise Kıbrıs olaylarına dışarıdan bakmış, yorum ve açıklama yapmaktan kaçınmıştır. 16 Mart 1951'de Yunan Başbakanı Sofoklis Venizelos'un teklifi ile Yunan parlamentosu Kıbrıs'ı İngiltere'den doğrudan talep etme yönünde karar almıştır. Fakat Türkiye, inatla İngiltere'nin Kıbrıs'ı elinden çıkarmayacağına inanmış ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesinden İngilizlerin elinde kalmasını tercih etmiştir (Manizade, 1965: 37). 1950'lere gelindiğinde dünyada çok yönlü bir değişim söz konusudur. İngiltere eski gücünde kaybetmiş ve geri çekilmeye başlamıştır. İki bloklu Dünya'da batı tarafını artık ABD temsil etmektedir (Manisalı, 2000: 27). ABD'nin yenedünya düzenindeki konumu Kıbrıs'ı da etkilemiş, ABD ve Yunanistan'ın destekleri ile adadaki Rumların ENOSİS baskısı artmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası değişen sömürgecilik anlayışı ve İngiltere'nin gücünün azalması, ekonomik sıkıntıların ortaya çıkması gibi sebepler İngilizleri ada hâkimiyeti konusunda zorlamıştır. Kıbrıs'ı elinden çıkarmak istemeyen İngiltere, adadaki varlığını destekleyecek ve Rumların taleplerine karşı çıkacak bir müttefik aramıştır. Bu müttefik, ada nüfusunun ikinci büyük topluluğu olan Türkler ve adanın gerçek sahibi olan Türkiye'den daha iyisi olamazdı (Hasgüler, 2007: 39-40). İngiltere'nin bu yaklaşımı Türkiye üzerinde etkisini göstermiş, 1950'lerde Kıbrıs ile ilgili konuşmamayı tercih eden bir tavırdan, Kıbrıs'ta hak iddia eden bir tavra geçmiştir. Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak "Bizim Kıbrıs diye bir meselemiz yoktur. Kıbrıs, İngiltere'nin idaresindedir. İngiltere'nin adayı başka bir devlete bırakma eğiliminde olmadığı kanaatindeyiz. Kıbrıs'taki hareketleri kim yaparsa yapsın İngiltere hükümeti Kıbrıs adasını hiç kimseye terk etmeyecektir. Böyle olunca gençlerimiz boşuna heyecanlanıyor ve yoruluyor" (Manizade, 1965: 96), şeklinde özetlenebilecek açıklaması o döneme kadarki Türkiye'nin Kıbrıs'a bakışını anlatmak için yeterlidir. 1956 yılına gelindiğinde ise dönemin Başbakanı Adnan Menderes'in talimatı ile "Ada, İngilizlerde kalsın; İngilizlerden çıkarsa bize verilsin, Bu olmazsa taksim edilsin" düşüncesi Türkiye'nin Kıbrıs politikası haline gelmiştir (Hasgüler, 2007: 39-40). Taksim düşüncesi Türk halkında da karşılık bulmuş, adanın taksim edilmesi için Türkiye'nin çeşitli yerlerinde büyük mitingler yapılmış ve "ya taksim ya ölüm" sloganları ile Türk halkı Kıbrıs düşüncesini dile getirmiş ve bu tür toplumsal hareketler oluşan jeopolitik tasavvura ilişkin fikir vermeye başlamıştır.

1955 yılının bir diğer önemli gelişmesi ise Londra Konferansı'dır. 29 Ağustos'ta resmi adı "Kıbrıs da dâhil Akdeniz'le İlgili Stratejik ve Politik Meseleler Konferansı"

olan Londra Konferansı, İngiltere Dışişleri Bakanı Mac Millan'ın yaptığı açılış konuşması ile başlamış, konferansta Yunanistan "ENOSİS"i Türkiye ise "İlhak"ı savunmuştur (Cankurt, 2013: 68). Türk halkının gündemi tamamen Kıbrıs ve Londra konferansı iken Selanik'te Atatürk'ün doğduğu eve bomba koyuldu haberleri yayılmış, bunun üzerine İzmir, Ankara ve İstanbul'da 6-7 Eylül olayları patlak vermiştir. Rumları protesto eden halkın tepkisi kontrolden çıkmış ve Rumlara yönelik saldırılara dönüşmüştür (Cankurt, 2013: 74). 6-7 Eylül olaylarının oluşturduğu olumsuz durum neticesinde Konferans bir sonuç alınamadan 7 Eylül 1955 tarihinde sonlandırılmıştır (Sarıkoyuncu Değerli, 2012: 91). Bu konferans Türkiye'nin Kıbrıs meselesinde söz sahibi olduğunu uluslararası düzeyde ortaya koyması açısından önemlidir (Mütercimler, 2003: 97-98).

II. Dünya Savaşı'nın getirdiği etki ile adada daha yumuşak bir yönetim sergilemek zorunda kalan İngiltere, adadaki egemenliğini sonlandırmadan özerk bir yönetim sağlamak amacıyla 1947'den itibaren çeşitli planlar hazırlamış (1947 Lord Winster Planı, 1948 Jackson Planı, 1955 Birinci Mac Millian Planı, 1955 Harding Planı, 1956 İkinci Harding Planı) ve Rum yönetimine sunmuştur (Avcı, 2014:3). 21 Kasım 1955 tarihinde Makarios ile yapılan gizili görüşmede İngiltere'nin Kıbrıs Valisi Harding'in sunduğu plan Makarios tarafından reddedilmiştir. 9 Ocak 1956 tarihinde Harding tarafından sunulan ikinci planında Makarios tarafından reddedilmesi üzerine 9 Mart 1956 tarihinde tutuklanan Makarios, Hint okyanusundaki Seyşel adalarına sürgüne gönderilmiştir (Akmaral, 2004: 84). Makarios'un sürgüne gönderilmesi adadaki gerilimi artırmış, meydana gelen olaylarda 9 Türk ölmüş, 39 Türk de yaralanmıştır (Mütercimler, 2003: 98). ENOSİS'i gerçekleştirmek için terör faaliyetleri sürdüren EOKA'nın eylemleri Türklerin de kendilerini savunabilmeleri için örgütlenmesini zorunlu hale getirmiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun girişimleri ile kurulan ve Türkiye tarafından finanse edilen, adadaki Türklerin savunmasını sağlayan "Türk Mukavemet Teşkilatı" (TMT) 23 Kasım 1957'de kurulmuştur. TMT ile adadaki Türkler, EOKA saldırılarına karşı daha hazırlıklı olmuştur (Sadrazam, 1998: 57). Türkiye TMT'nin kurulmasına verdiği destekle yetinmemiş, artık Kıbrıs ile ilgili açık açık çağrılarda da bulunmaya başlamıştır. 1958 yılına girilirken Başbakan Menderes yeni yıl mesajında Kıbrıs'a da değinerek "Bulunacak çözüm Türkleri sıkıntıya sokarsa; Türkiye, bu duruma sessiz kalamaz" ifadesi Kıbrıs'ta büyük sevinç yaratmış ve Ankara'ya teşekkür yazıları gönderilmiştir (İzmen, 2008: 103).

2.2.4. Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi

1959 yılına gelindiğinde o zamana kadar meselenin çözümü konusunda hep olumsuz bir tavır sergileyen Yunanistan, politikasında değişikliğe gitmiştir. Yunanistan, Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs'ın bağımsızlığı konusunda uzlaşmaya varabilme ihtimalini araştırma görevini Ankara büyükelçisine vermiş, yapılan gizli görüşmeler sonucunda anlaşma sağlanmış ve Şubat 1959'da İsviçre'nin Zürih şehrinde Başbakanların katılacağı bir toplantının yapılması kararlaştırılmıştır (Bulunç, 2016: 123). 11 Şubat 1959 tarihinde Kıbrıs'ta bağımsız bir cumhuriyeti kabul eden 27 maddelik anlaşma taraflar arasında imzalanmıştır (Mütercimler, 2003: 110). Bu anlaşmaya İngiltere, adadaki Rum ve Türk temsilcilerinin yanı sıra anavatan statüsü ile Türkiye ve Yunanistan da imza atmıştır. Türkiye ve Yunanistan'ın da imzalaması ile adada egemenlik iki millet üç devlet tarafından paylaşılmıştır (Manisalı, 2000: 35). Zürih ve Londra anlaşmalarına ek olarak imzalanan “Garanti Anlaşması” ise Türkiye'nin ileriki dönemlerde yapacağı tüm hamlelerin temel kaynağı olmuştur. Garanti Anlaşmasına göre Yunanistan, Türkiye ya da İngiltere bu anlaşma ile kurulan düzenin zarar görmesi durumunda, düzeni tekrar kurmak için harekete geçebilir (İsmail, 1998: 53-54). Ayrıca bu anlaşma ile “Taksim” ve “ENOSİS” düşüncelerinden vazgeçilmiş, adada yaşayan Türk ve Rumların oluşturduğu federal ve bağımsız bir devlet kurulmuştur (Bulunç, 2016: 124-125). Böylece 82 yıldır süren İngiliz hâkimiyeti bitmiş, yerine Makarios'un Cumhurbaşkanı, Dr. Fazıl Küçük'ün de Cumhurbaşkanı Yardımcısı olduğu Türk ve Rum toplumlarının eşit haklara sahip olduğu, anayasası olan egemen Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Ayrıca Kıbrıs Cumhuriyeti uluslararası alanda da tanınmış, 20 Eylül 1960 tarihinde de BM üyesi olmuştur (Bulunç, 2016: 127).

Rumlar, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'ni yıllardır sürdürdüğü ENOSİS'e ulaşmada bir durak olarak değerlendirmiştir. Makarios, Cumhuriyet ilanından hemen sonra adaya dönüşünde yaptığı açıklamada “bağımsızlığın ENOSİS için basamak olduğunu” söylemiştir. Ada Türkleri için cumhuriyetin ilanının en büyük kazancı azınlık statüsünden çıkıp, kurucu temel halk olarak değerlendirilmek ve Türkiye'nin artık resmi bir garantör sıfatına sahip olması ve az sayıda da olsa bir askeri birliği adaya çıkarmış olmasıdır (Akmaral, 2004: 105-106). 1963 yılından itibaren Rumlar Anayasa ile Türklere verilen hakları geri almak istemiştir. Rumlar özellikle cumhurbaşkanının veto yetkisini kaldırmak ve devlet kurumlarındaki Türk oranını azaltmak için çaba göstermeye başlamıştır. Kısacası devletin yetkili kademelerinde Rum hâkimiyetini

kurmak ve Türkleri azınlık statüsünde yaşatmak istemiştir (Efegil ve Olcay, 2004: 115). Ayrıca Türkleri göçe zorlamak için ekonomik abluka da uygulamış, “Stratejik Malzeme” listeleri yayınlanmış ve birçok ürünün Türklere satılması yasaklanmıştır. O yasaklı ürünlere çocuk sütü bile dâhil edilmiştir (Atun, 2007: 40). Kıbrıs Cumhuriyeti’ni “bir sıçrama tahtası” olarak görmeleri ve Türklere yapılan muamele, Cumhuriyet’in ömrünün 3 yıl olmasına neden olmuştur. 1963 yılında “Kanlı Noel” olarak bilinen olay yaşanmış, Rumlar adadaki Türkleri imha etmek ve adadan kaçırmak için saldırılara başlamış, önceden hazırlanan plana (Akritas Planı) göre hareket edilmiştir. Adada kanlı saldırıların meydana gelmesi üzerine 23 Aralık 1963 tarihinde Yunanistan, İngiltere ve Türkiye saldırıların önlenmesi için ortak bir bildiri yayınlamıştır. Ancak bu bildiri saldırıların sonlanması için yeterli olmamıştır (Açıkses ve Cankut, 2014: 1250). Saldırıların durmaması üzerine 25 Aralık 1963 tarihinde Türk savaş uçakları Lefkoşa üzerinde alçak uçuş yapmıştır. Türkiye’nin adaya müdahale edeceği düşüncesi ile korkan Rumlar, İngiltere’nin arabuluculuğu ile ateşkesi kabul etmiştir. 27 Aralık 1963 tarihinde İngiltere, Yunanistan ve Türkiye askerleri İngiliz generalin komutasında “Barış Koruma Kuvveti” olarak göreve başlamıştır. 30 Aralık 1963 tarihinde de İngiliz general tarafından “Yeşil Hat” çizilmiştir (İsmail, 1998: 87). BM raporuna göre Kanlı Noel saldırılarında 109 köy ve 527 hane tahrip edilmiş, 364 Türk katledilmiş ve 2500 Türk de göçe zorlanmıştır (Arık, 2011: 6). Fakat BM Güvenlik Konseyi bütün anayasal kurumları ortadan kaldıran ve adadaki kaostan sorumlu olan Makarios’u hala adanın meşru yönetimi olarak tanımaya devam etmesi adadaki sorunların devam etmesini sağlayacaktır (Manisalı, 2000: 41).

15 Ocak 1964 tarihinde toplanan Londra Konferansı’nda konu ele alınmış, fakat bir çözüme ulaşmadan konferans dağılınca tarafların isteğiyle konu BM Güvenlik Konseyi’ne taşınmıştır. Konseyde yapılan tartışmalar sonucunda uyuşmazlığı artıracak hareketlerden kaçınma çağrısı yapılarak bir barış gücü kurulmasına ve arabulucu görevlendirilmesine karar verilmiştir. Ancak arabulucu ve barış gücü de adada güvenliği sağlamada başarılı olamamıştır (Eroğlu, 1975: 41-42). 1964 yılı ada Türkleri için ızdırap, yokluk ve acı yılıdır. Adaya gelen Barış Gücü Türkleri koruyamamış, adada sadece Rumlar ile muhatap olmuş, adeta üniformalı turist şeklinde dolaşmıştır (Manisalı, 2000: 43-44). Türkiye 13 Mart 1964 tarihinde Makarios’a bir mektup göndermiştir. Mektupta özetle, Türklere yönelik saldırıların son bulması, aksi halde Türklerin can ve mal güvenliğini koruma görevini Türkiye’nin yerine getireceği

belirtilmiştir. Adaya müdahale edileceği ima edilmiştir. Fakat Rumlar bu uyarıyı ciddiye almayıp saldırılara devam edince 16 Mart 1964 tarihinde TBMM'den Hükümete, Kıbrıs'a müdahale yetkisi çıkmıştır (Bozkurt, 2014: 152-153). Makarios'un son notayı da reddetmesi üzerine İnönü adaya müdahale kararı almış ve bu kararı 4 Haziran 1964 tarihinde ABD'ye bildirmiştir (Mütercimler, 2003: 138).

1964'te neler olduğunu Manisalı (2000: 45) şöyle sıralamıştır;

- ✓ Türklerden sayıca fazla ve hazırlıklı olan Rumlar adayı denetimlerine aldı.
- ✓ Türkiye'nin jetlerle yaptığı "sınırlı harekât" biraz etkili olsa da genel itibarı ile Ankara pasif kaldı.
- ✓ Yunanistan adaya silah ve asker gönderdi. Bu silah ve askerler Türklere karşı saldırılarda bulundu.
- ✓ Türkiye'de halk eylemler yapsa da yöneticiler çok etkili bir siyaset yapamadı.
- ✓ Makarios Uluslararası arenada etkili olmaya başladı. Sovyetler Birliği ve Bağılantısız Ülkelerin desteğini kazandı.
- ✓ NATO, BM, ABD ve İngiltere durumu düzeltmek için ciddi bir çaba göstermedi.

ABD, Türkiye'nin müdahalesi sonucunda çıkacak bir Türkiye-Yunanistan savaşının SSCB'nin Akdeniz'e sokulmasına olanak tanımasından çekinmiştir. Bu nedenle adaya bir müdahale olmasını engellemek için 5 Haziran 1964 tarihinde Başkan Johnson'un, İnönü'ye gönderdiği siyasi nezaketten yoksun sert mektupla Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi ABD tarafından engellenmiştir (Göktepe, 2015: 1420). "Johnson Mektubu", Türkiye'ye o güne kadar fark edemediği iki gerçeği göstermiştir. Bu gerçeğin ilki Amerika'nın Türkiye'ye olan yakınlığı ve yardımı karşılıksız ve koşulsuz değil; Amerika'nın çıkarlarına ve onayına bağlı olmasıdır. İkinci gerçek ise NATO'nun da diğer uluslararası örgütler gibi egemen devletlerin iradesinden bağımsız olmadığıdır. Herhangi bir saldırı durumunda NATO'nun yardımı için diğer devletlerin gerekli görme ön koşulu vardır. Bu gerçekler Türkiye'nin o tarihten sonraki dış politikasında önemli bir değişime sebep olmuştur. Türkiye'de artık oyunu kuralına göre oynamayı öğrenmiş ve milli silah sanayisinin geliştirilmesi gerektiğini fark etmiştir (Sakınmaz, 2006: 81-82). Johnson'un bu mektubu Türk kamuoyunda ABD düşmanlığı yaratacağı düşüncesi ile gizli tutulmuş, ancak 15 Ocak 1966 tarihinde Hürriyet Gazetesi'nde mektupla ilgili haber yayınlanca ortaya çıkmıştır.

1967 yılına gelindiğinde adadaki Rumların tekrar silahlandığı görülmüştür. Adada Türkler ile Rumlar arasında küçük çaplı çatışmalar olmuş, fakat araya giren Barış Gücü olayların büyümesini önlemiştir. Bu dönemde Yunanistan'da bir darbe olmuş ve faşist cunta yönetiminin 7 yıl sürecek iktidarı başlamıştır. Cunta yönetimi göreve başlar başlamaz ada politikasında bir değişikliğe gitmeyeceklerini ve görüşmelerin devam etmesinden yana olduklarını açıklamıştır. Yapılan görüşmelerden olumlu sonuçlar alınamayınca Kıbrıs'ta yine kanlı olaylar meydana gelmiştir (Mütercimler, 2003: 133-134). Geçitkale ve Boğaziçi saldırıları gerçekleşmiştir. Rumlar, Barış Gücü askerlerinin gözleri önünde 28 Türk'ü katletmekten çekinmemiştir. Türk savaş uçakları olayların olduğu yerlerde uçuş yapmaya başlamış ve Türk donanması da Kıbrıs'a gelmek üzere yola çıkmıştır. İngiltere, Kanada, ABD ve NATO araya girmiş ve Türkiye'yi müdahaleden vazgeçirmek için Türkiye'nin istekleri kabul edilmiştir (İsmail, 1998: 114). 29 Aralık 1967 tarihinde, "16 Ağustos 1960 anayasasının tüm kuralları uygulanıncaya kadar faaliyette bulunacak" Kıbrıs Geçici Yönetimi kurulmuş, böylece birlikte yaşamaya başlayan Türk toplumu kendi öz yönetimine kavuşmuş ve adada federatif bir çözümün ilk adımı atılmıştır (Arık, 2011: 13). 1968 yılında Türk-Yunan ilişkileri normalleşmiş ve görüşmelere başlanılacak ortama tekrar kavuşulmuştur. Bu ılımlı ortam 1974 yılına kadar devam etmiştir (Akmaral, 2004: 24-25). 1974 Haziranı'nda meydana gelen darbe girişimi Kıbrıs için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

2.2.4.1. Makarios'a Yapılan Darbe

1970'ten itibaren Yunanistan, Makarios'u istememiş ve devrilmesi için mücadele etmiştir (Mütercimler, 2003: 176). Hasgüler'e göre Yunanistan'ın Makarios'u istemeyişin nedeni Makarios'un yıllarca savunduğu ENOSİS düşüncesinden vazgeçmesi ve Yunanistan'ın talep ve beklentilerini karşılamamasıdır. Hasgüler (2007: 104-105), Makarios'un ENOSİS'ten neden vazgeçtiğini şöyle sıralamıştır;

1. Yunanistan yaşam standartları açısından Kıbrıs'tan daha kötü durumdaydı.
2. Kıbrıs Yunanistan ile birleşirse Makarios'un konumu değişecek Cumhurbaşkanı statüsünden Yunanistan Hükümeti tarafından atanan bir vali olacaktı.
3. Kıbrıs Rum halkı Makarios'u destekliyordu.

4. Kıbrıs Türkleri ile yapılan görüşmelerden olumu bir sonuç alınacağına inanıyordu.

Nedenleri ne olursa olsun Makarios'un Yunanistan'la uzlaşmadığı ve Yunanistan etkisinden uzak bir devlet yönetimi kurmaya çalıştığı açıktır. Bu durum Yunanistan için ciddi bir problemdir ve bu problemin çözülmesi için Makarios'un iktidarının sonlanması gerekmektedir. Yunan Hükümeti'nin 1954 yılında adaya gönderdiği ve adada EOKA'yı kuran daha sonra 1971 tarihinde tekrar adaya gelip EOKA-B'yi yöneten Grivas'ın ölmesiyle adadaki Rum halkının tek lideri haline gelen Makarios'un bu durumu Yunan Hükümeti'ni daha da rahatsız etmiştir. Adadaki hâkimiyeti iyice güçlenen Makarios'un Yunanistan ile yaşadığı problemler Grivas'ı anma töreninde açığa çıkmış, törende Yunanlı yetkililerin Makarios ile ilgili yaptığı sert açıklamalar iki tarafın da ne kadar gergin olduğunu gözler önüne sermiştir. Yunanistan, Makarios iktidarına son vereceğini artık gizlememiş, müttefikleri ABD ve İngiltere'ye bildirmiştir. Fakat İngiliz ve ABD'li diplomatlar durumu pek ciddiye almamış, geçiştirmekle yetinmişlerdir (Sonyel, 2014: 6). Ayrıca ABD ve İngiltere Makarios'un varlığından çok da mutlu değildir. Makarios komünist yönetimlerle iyi ilişkilere sahiptir. Özellikle Sovyet Rusya ve Arap dostu olarak görülen Makarios, ABD için bir tehdit niteliğindedir. Bu durumda Makarios'a karşı yapılan girişimlere ABD'nin sessiz kalmasına neden olmuştur (Sonyel, 2014: 23).

Makarios da kendisine karşı bir darbe tehlikesinin farkındadır ve bunu önlemek için çeşitli tedbirler almak istemiştir. Bu tedbirlerin başında, silahlı bir örgüt olan EOKA-B'yi dağıtma çabaları gelmiştir. EOKA-B'yi önce 25 Nisan 1974'de kanun dışı ilan etmiş, daha sonra 26 Haziran 1974'de EOKA-B'nin Yunanistan'dan yönetildiğini açıklamıştır. EOKA-B'nin kararlı bir şekilde üstüne gitmesi Makarios için pek iyi sonuçlar vermemiş, adada EOKA-B üyeleri ve Makarios taraftarları arasında kanlı çatışmalar meydana gelmiştir. EOKA-B sorunu uzun süredir aralarında problem olan Makarios ve Yunan Hükümeti'ni birbirinden daha da uzaklaştırmıştır (Mütercimler, 2003: 174). 2 Temmuz 1974 tarihinde Makarios, Yunan Cunta Yönetimi'ne bir mektup göndermiş ve bu mektupta herkesin bildiği fakat kimsenin bu kadar yüksek sesle dile getirmediği gerçekleri sıralamış ve kendi sonunu hazırlamıştır. Makarios'un gönderdiği mektup özetle şöyledir:

“Büyük bir üzüntüyle sorumluluğu Yunan Hükümetine ait olduğuna inandığım Kıbrıs'taki bazı kabul edilmez durum ve olayları gözler önüne

sermek zorundayım. General Grivas'ın Kıbrıs'a kaçak olarak girmesinin adadaki bazı çevrelerin desteği ile daveti üzerine gerçekleştiğine yönelik söylenti ve kanıtlar var. Ne var ki ilk geldiği günden itibaren, Milli Muhafız Kuvvetlerinde görev yapan Yunanlı subaylarla görüşüp, onların desteğiyle sözde ENOSİS için savaşıarak, yasadışı bir örgüt kurmak için faaliyetlere geçtiği kesindir. Ve Kıbrıs için birçok kötülüğün kaynağı olan EOKA-B cinayet şebekesini kurdu. Yurtseverlik örtüsü altında ve ENOSİS sloganlarıyla, siyasal ve bir sürü cinayet işleyen bu örgütün faaliyetleri bellidir...

“Birçok kere yasadışı ve ulusal çıkarlarımıza zararlı, iç cephede bölünmelere ve uyumsuzluklara yol açıp, Kıbrıs Hellenizmini iç savaşla karşı karşıya getiren bir örgütün neden Yunanlı subaylar tarafından desteklendiğini kendi kendime sormuşumdur. Ve aynı şekilde bir çok kez, bu desteğin ne oranda Yunan Hükümeti tarafından onaylandığını yine kendi kendime sormuşumdur... İnkâr edilemeyecek tek olaysa, Yunan subayları tarafından “EOKA-B”ye sağlanan destektir...

Sayın Başkan, kötülüğün kökünün çok derin olduğunu ve Atina'ya kadar vardığını söylemekten üzüntü duyuyorum... Daha açık olmak için Yunanistan'daki üyelerin, EOKA-B tedhiş örgütünün hareketlerini destekleyip yönettiğini söylüyorum.

Her Yunan Hükümetiyle işbirliği hem ülkem hem de benim için milli bir görev olduğunu birçok kere açıklamışım. Milli çıkarlar Atina ile Lefkoşa'nın barışçıl ve sıkı işbirliğini şart koşuyor. Yunanistan'da hangi hükümet olursa olsun benim için anavatanın hükümeti olduğundan onunla işbirliği yapmam gerekiyor...

...Yunan Hükümetinin yeri ve sorumluluğu konusunda yine susacaktım. Ama bundan tüm Kıbrıs Hellenizmi etkilendiği zaman ve Atina'nın emri üzerine Milli Muhafız kuvvetlerinde görevli Yunan subayları, EOKA-B'yi siyasal cinayetleri ve genel olarak devletin dağılmasını da içeren, canice siyasetinde destekledikleri zaman sessizliğe ve saklanmalara yer yoktur.

Kıbrıs'taki devlet temellerini yıkma çabalarında Yunanistan hükümetinin çabaları büyüktür. Kıbrıs Devleti ancak ENOSİS durumunda dağılmalıdır...

...Ayrıca Milli Güvenlik Muhafız kuvvetlerinde görev yapan Yunanlı subayların da geri çağrılmalarını rica ediyorum. Bu subayların Milli Muhafız Kuvvetlerinde kalıp, onları yönetmeye devam etmeleri halinde Lefkoşa:Atina ilişkileri zarar görebilir...

Yunanistan ile işbirliğimi kesmek niyetinde değilim. Ne var ki, benim Yunanistan'ın Kıbrıs'a atadığı vali değil, Hellenizmin büyük bir bölümünün seçtiği önder olduğum anlaşılmalı. Ulusal Merkezin bana karşı tavrı buna göre ayarlanmalıdır.

Makarios''(İsmail, 1998: 121-124).

Başta mektuba karşı sessiz kalan Yunan Cuntası, daha sonra mektuba cevap verileceğini açıklasa da Yunanistan, Makarios için artık darbe kararını vermiştir. Yunan Cuntası Lideri İoannidis, Ulusal Muhafız Birliği'nden üç kıdemli Yunan subayını Atina'ya çağırılmış ve yapılan gizli görüşmede Makarios'a karşı bir darbe yapılacağı bilgisini paylaşmıştır. Makarios'a karşı bir hareket yapılacağı artık herkes tarafından beklenen bir durumdur ve gazeteciler de bu durumu sürekli sorgulamıştır. İoannidis, 5 Temmuz'da gazeteye verdiği röportajda darbe gibi bir durumun oluşmasına ihtimal vermediğini söyleyerek inkâr etmiş, böylece Makarios'un tedbir almasını önlemeye çalışmıştır. Yunanistan'ın Lefkoşa Büyükelçisi, İngiliz Yüksek Komiseri Olver ile yaptığı görüşmede bir darbe olacağını açıkça söylemese de olmayacağını da söylememiş ve olacağı yönünde çeşitli imalarda bulunmuştur. Olver konu ile ilgili İngiltere hükümetine verdiği bilgide, Yunanistan yönetiminin Makarios ile görüşmek için Makarios'u davet ettiğini, fakat Makarios'un Ulusal Muhafız Birliği ile ilgili talepleri karşılancaya kadar görüşme yapmayacağını belirterek daveti reddettiğini de söylemiştir (Sonyel, 2014: 33-34).

Makarios kararlı bir şekilde konunun üzerine gitmiş ve düşüncelerini de basına açıklamaktan çekinmemiştir. 5 Temmuz 1974'te bir basın açıklaması yapmıştır. Yunan subayların davranışları ve EOKA-B'ye olan desteklerini anlatmıştır. RMMO'nun (Rum Milli Muhafız Ordusu) Kıbrıs'ın ordusu olmaktan çıkıp, işgal ordusu haline geldiğini söylemiştir (Denktaş, 1999: 353-354). Yunanistan'ın kendilerini yönetimden uzaklaştırarak Yunanistan'a bağlı bir dikta yönetimi kurmak isteğini, ayrıca adadaki

Yunan askerlerinin geri çekilmesi gerektiğini, kendisinin Yunanistan tarafından atanmış bir vali olmadığını, halk tarafından seçilmiş Devlet Başkanı olduğunu da belirtmiştir (Mütercimler, 2003:175).10 Temmuz 1974 tarihinde de ikinci bir basın açıklaması yapmış ve EOKA-B ile işbirliği yapan Yunan subaylar görevden alınmazsa RMMO'yu dağıtacağını söylemiştir (Akmaral, 2004: 141-142). Makarios'un Kıbrıs'ta yaptığı açıklamalar Atina'da halk tepkilerine de yol açmıştır. Makarios iktidar (neden büyük) düşkünü, vatan haini ve ENOSİS düşmanı olarak nitelendirilmiş, aleyhinde birçok bildiri dağıtılmıştır. 12-13 Temmuz tarihlerinde adada EOKA-B örgütünün üyelerine birçok operasyon yapılmış, tutuklanan EOKA-B'cilere işkence yapıldığı Kıbrıs gazetelerine yansımıştır (Denktaş, 1999: 359).

Makarios için 15 Temmuz darbesi bir sürpriz niteliğindedir. Çünkü hafta sonu olaysız geçmiş ve Ulusal Muhafız Birliği Komutanı'nın Makarios'un gönderdiği mektuba cevap verileceğini açıklamıştır (Sonyel, 2014: 56). Bu gelişmeler Makarios'un biraz daha rahat hareket etmesini sağlamıştır. Şimdilik bir tehlike olmayacağı yönünde izlenim oluşturmuştur. Fakat olaylar Makarios'un beklediği gibi gelişmemiştir. Bu gerilimli açıklamalar ve olaylardan birkaç gün sonra 15 Temmuz 1974'te Makarios'u devirmeye yönelik Yunanistan müdahalesi meydana gelmiştir. Müdahale beş gün sürmüş ve bu süre zarfında binlerce Rum ölmüştür (Akmaral, 2004: 141-142).

15 Temmuz 1974'te Makarios'a karşı yapılan darbe, Yunan kaynaklarında "Cumhurbaşkanı Operasyonu" olarak geçmektedir ve temel amacı Makarios'u ölü ya da diri ele geçirmektir. Darbe saat 08.15'te başlamış fakat çok yavaş ilerlemiştir. Darbeciler Makarios'un o saatlerde sarayında olacağını bildiği için saraya doğru yönelmiş, fakat darbeciler beklediğinden daha fazla dirençle karşılaşmışlar, saraya ulaşana kadar üç saat çatışmışlardır. Darbecilerin silah sesleri duyulduğunda Makarios Kahire'den gelen öğrenciler ile sarayda sohbet etmektedir. İlk sesler duyulduğunda önemsememiş ancak seslerin gitgide artması üzerine olayın ciddiyetini fark edip sarayı terk etmiştir. Makarios ilk olarak tanıdığı bir polise ait eve sığınmış oradan da Baf'a geçmiştir. Baf'da BM genel sekreterinin özel temsilcisi ile görüşüp Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs ile ilgili acil toplanmasını talep etmiş ve İngiliz üssüne götürülmesi konusunda yardım rica etmiştir. İngiliz üssüne götürülen Makarios helikopterle önce Malta'ya oradan da Londra'ya gönderilmiştir (Sonyel, 2014: 36-54). Böylece Makarios adadan çıkmış ve hayatını kurtarmıştır.

Darbe devam ederken, Makarios'un yerine yeni bir cumhurbaşkanı ataması gerekmiştir. Darbenin yöneticilerinden Kobokis ve Yeorikis darbeyi yönettikleri karargahta yeni cumhurbaşkanı olarak Sampson'a karar vermiştir. Sampson daha önceki dönemlerde Türklere karşı giriştiği şiddet hareketleri ile tanınan birisidir ve onun Cumhurbaşkanı olarak seçilmesi Türkiye'de ve Türklerde şok etkisi yaratmıştır. Rauf Denктаş bu durumu "Hitler'in İsrail'e cumhurbaşkanı olması gibi" diyerek değerlendirmiştir (Sonyel, 2014: 36). 26 Şubat 1981 tarihinde darbe günlerini bir gazetede değerlendiren Sampson, "Türkiye müdahale etmeseydi Türkleri imha edecektim." ifadesini kullanmıştır. Türkler "ifestos" planına göre etnik kırıma tabi olacaklar şeklinde açıklama da yapmıştır (Sonyel: 2014: 68). Sampson Cumhurbaşkanı sıfatı ile yaptığı ilk açıklamada darbenin Türkleri hedef almadığını söylese de ENOSİS'in amaçlandığını herkes tahmin etmiştir. Sampson'da daha sonra yazdığı anılarında "Türk müdahalesi gerçekleşirken Yunanistan'dan beklediği yardımı alabilseydi Yunanistan devlet başkanının da bilgisi ile ENOSİS'in gerçekleştiğini duyuracaktım" demiştir (Akmaral, 2004: 141-142). Denктаş hatıralarında Nikos Sampson'un Cumhurbaşkanı olarak atanmasının Türkler için bir tehlike ama aynı zamanda bir fırsat oluşturduğunu, Sampson'un başa geçmesinin Rumların bir kısmında bile tepkiye neden olduğunu ve Türkiye'nin müdahale etmesi gerektiğini savunan Rumların dahi olduğunu yazmıştır (Denктаş, 1999: 362-363).

Darbenin ardından saat 11'de yayınlanan resmi bildiride, Kıbrıs Rum halkı içinde yaratılmış ikilik ve anarşi olaylarının kaynağının Cumhurbaşkanı Makarios ve yönetiminin olduğunun ve Ulusal Muhafız Birliği tarafından yönetimin değiştirildiği, bir yıl içinde tekrar seçim yapılacağı, dış ilişkilerde bir değişiklik yapılmayacağı vedüzenin sürdürülmesi gerektiğibelirtirilmiştir. Darbede oldukça kan dökülmüş hatta bazı kişiler diri diri mezara gömülmüştür. Adanın her tarafında önceden hazırlanan listelerdeki Makarios'un adamlarının katledilmesi emri gelmiştir (Sonyel, 2014: 39-40).

Darbeden iki gün sonra 17 Temmuz tarihinde Lefkoşa İngiliz Yüksek Komiseri Olver, İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği mektupta adanın durumu hakkında bilgi vermiştir. Olver mektubunda; Ulusal Muhafız Birliği'nin Bafdâhil tüm adayı kontrol ettiğini, Makarios'a bağlı yapıların artık direniş göstermediğini, direniş gösterenlerin sadece polis kuvvetleri olduğunu ancak onların da darbecilerle başa çıkabilecek güçte olmadıklarını Makarios'un önemli adamlarının, radyodan direnenlerin teslim olmaları ve direniş göstermemeleri yönünde açıklamalar yaptıklarını, Türklerin

sorumlulukla davrandığını, kendi iç güvenlikleri için tedbirler aldıklarını aktarmaktadır (Sonyel, 2014: 51). Zaten 15 Temmuz’da Denktaş, Türkleri “Bu Rumlar arasında bir olaydır sakın karışmayın (Denktaş, 1999: 362)” şeklinde uyarmıştır.

Sampson uluslararası tepkileri azaltmak ve özellikle Türkiye’nin olası bir müdahalesini önlemek için Türkler ile ilişkilerin normal seyrinde olduğunu göstermek istemiştir. Sampson, Denktaş’a gönderdiği mesajda Cumhurbaşkanı Muavini olarak tanıdığını bildirmiştir. Fakat Denktaş bu tuzağa düşmemiş, Türk tarafının temsilcisi olarak yeni iktidarı tanımadığını gelen aracı ile Sampson’a aktarmıştır (Denktaş, 1999: 365).

Makarios da Londra’da açıklamalar yapmış ve durumu değerlendirmiştir. Makarios açıklamalarında sürekli Yunanlıların adadan çıkması gerektiğini söylemiştir. Kendisinin Kıbrıs’ın seçilmiş lideri olduğunu anlatmıştır (Sonyel, 2014: 53). Ayrıca Londra’da İngiltere Başbakanı ile de görüşen Makarios, İngiltere Başbakanı’ndan destek sözü de almıştır (Sonyel, 2014: 56).

2.2.4.2. Darbeye Karşı İngiltere ve ABD’nin Tutumu

İngiltere hem garantör devlet hem de Makarios’un sığındığı ülke konumundadır. Bu nedenle İngiltere’nin darbeyi nasıl değerlendirdiği önem taşımaktadır. İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan’ın Atina’nın İngiltere Büyükelçisine gönderdiği mektup, İngiltere’nin Makarios ile ilgili değerlendirmesinin anlaşılması açısından önemlidir. Callaghan mektupta Makarios’un hayatta olduğu ve bu nedenle İngiltere için Kıbrıs’ın liderinin hala Makarios olduğu, karmaşıklığın başka amaçlara hizmet etmesinin önlenmesi için Kıbrıs’ın en hızlı şekilde eski düzenine geri dönmesi gerektiği, bu nedenle Yunan yönetiminin de Kıbrıs’taki düzenin sağlanması için elinden geleni hızlıca yapması gerektiğini, Darbeyi yapan subayların derhal adadan çıkarılmasını, Yunanistan’ın BM ve başka devletler tarafından baskı altına alınmadan hızlı hareket etmesi gerektiğini söylemiştir (Sonyel, 2014: 47-48). İngiltere adadaki gelişmelerin Türkiye’deki etkilerini de değerlendirmiştir. İngiltere eski Başbakanlarından Sir Alec Douglas Home de darbeyi Türkiye açısından şöyle değerlendirmiştir: “Türkiye dayanamayacağı şekilde kışkırtılmıştı.” 1989 yılında bir demecinde Yunanistan Deniz Bakanı Evangelos Yannopoulos’un da konu ile ilgili açıklamasının benzerlik taşıdığı görülmektedir: “Makarios’un düşürülmesi ve ardından Sampson gibi bir çılgının

getirilmesinin Türkiye'nin tepkisini çekmeyeceğini düşünmek beklenilemez" (Sonyel, 2014: 36-37).

ABD'nin ise darbeye bakışı biraz daha farklıdır. Kıbrıs yönetiminin uzun süredir komünist yönetimler ile iyi ilişkiler içinde olması ABD ve diğer batılı ülkeleri rahatsız etmiştir. Bu nedenle Makarios'a karşı yapılacak bir hamle ABD'yi çok rahatsız etmemiştir. Kıbrıs'ta olası bir komünist ülke üstü tüm komünist karşıtı ülkeler için sorun teşkil edeceği için diğer ülkeler de ABD gibi düşünmüştür. Darbe girişiminde ABD'nin CIA aracılığı ile bağlantısı olduğu ve aslında ABD'nin EOKA-B ile Makarios'u devirip Türkiye'nin adaya harekât düzenlemesini ve taksimi gerçekleştirmesini desteklediği de iddialar arasındadır. İngiltere'nin Türkiye'nin olası bir harekâtını önlemek için ada ile Türkiye arasına savaş gemilerini gönderme isteğinin ABD tarafından reddedilmesini de bu bağlamda değerlendirmek yanlış olmayacaktır (Sonyel, 2014: 49-51). ABD olayın hızlıca halledilmesini ve uluslararası bir boyut kazanmasının özellikle de Sovyet Rusya'nın müdahil olmasının önüne geçmek istemiştir. Bu nedenle ABD için en iyi çözüm başka ülkelerin müdahalesi olmadan en hızlı çözümdür.

2.2.4.3. Darbeye Karşı Türkiye'nin Tutumu

Makarios, Türkleri adadan göndermek ve Kıbrıs'ı Helenleştirmeyi sağlamak amacıyla ada Türklerini ekonomik ablukaya almış ve kısmen bu durumu da sağlamıştır (Sonyel, 2014: 11). 28 Mart 1974 tarihinde İngiliz Yüksek Komiseri Olver gönderdiği mektupta adadaki Türklerin durumunu "Kıbrıs Türklerinin ekonomik durumları kötüdür. Bu yıl beklenen enflasyon yükselmesi, Rumlardan çok Türkleri etkileyecektir." şeklinde açıklamıştır (Sonyel, 2014: 12). Kıbrıs Türklerinin durumu her gün kötüleşirken, Türkiye'de yeni bir hükümet kurulmuştur. 1973 yılında Bülent Ecevit başbakanlığında kurulan hükümetin Kıbrıs'taki yönetim şekli ile ilgili mevcut durumdan farklı bir beklentisi vardır. Ecevit'in ve Hükümetin düşüncesi özetle: "Nüfusa dayalı olmayan, adanın her yerinde iki toplumunda yaşaması olanaklarına açık, dostane ve işbirliği düşüncelerine dayalı bir federatif sistem" şeklindedir (Mütercimler, 2003: 173). Yeni kurulan Türk Hükümeti'nin Kıbrıs politikası ile ilgili verdiği demeçler ve Cumhuriyet Halk Partisi ile Milli Selamet Partisi arasında imzalanan Kıbrıs'ta federal bir sistemi öngören protokol Makarios'u rahatsız etmiş, bu konu ile ilgili Denktaş'a uyarılarda bulunmuştur. Denktaş'ın yaptığı açıklamalardan tatmin olmayan Makarios,

kesin bir güvence verilmemesini bahane göstererek iki taraf arasındaki görüşmeleri sonlandırma kararı almış ve 20 Şubat 1974'te Belçika'da verdiği demeçte Türkiye'nin tavrını "Türklerin talebi siyasi ya da coğrafi taksime yol açacaktır" diyerek değerlendirmiştir (Sonyel, 214: 8-9).

Görüşmelerin kesilmesi İngiltere başta olmak üzere birçok ülke açısından önemlidir. Görüşmelerin sonlanması ile ilgili İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan 8 Nisan'da NATO'ya gönderdiği mektupta, "Görüşmelerin sürmesi başarı sağlanmasından daha önemlidir." diyerek konuya ne kadar önem verdiklerini ifade etmiştir (Sonyel, 2014: 15). Görüşmelerin kesilmesi ile ilgili Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Sir Horace, Phillips 9 Nisan'da Goodison'a gönderdiği mektupta "Görüşmelerin sonlanmasının sorumlusu olarak Kliridis'i göstermiş ve Türklerin görüşmelerin sonlanmasında Denktaş'ın suçlanmasını şaşkınlıkla karşıladıklarını ifade etmiştir (Sonyel, 2014: 17). Türklerin gayretleri ve BM Genel sekreterinin uğraşlarıyla görüşmeler 11 Haziran'da yeniden başlamıştır. Fakat görüşmelerde savunulan düşünceler genelde aynı kalmıştır. Rumlar birleşik bir devletle ENOSİS'e ulaşmak için bir yol ararken, Türkler de ENOSİS'e karşı garantilenmiş bir "bölgesel özerklik" üzerinde durmuştur (Sonyel, 2014: 17).

Görüşmeler ile ilgili sorunlar devam ederken 1974 yılının Mart ayında Yunanistan, Ege Denizi'nde petrol bulduğunu, tüm maden ve kaynakların Yunanistan'a ait olduğunu açıklamıştır. Bu açıklama üzerine uzun süredir gergin olan Türk-Yunan ilişkileri daha da kötüleşmiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Turan Güneş yaptığı açıklamada, Ege Denizinin Yunan gölü haline gelmesine izin vermeyeceklerini söylemiş ve iki ülke tekrar savaşın eşiğine gelmiştir. İoannidis'in güçlerinin Türkiye ile savaşacak düzeyde olmadığını fark etmesi üzerine dikkat dağıtmak ve başka bir konu üzerine ilgi çekmek için uzun süredir Makarios ile sorun yaşadıkları ve Kıbrıs'ı gündemine almış Makarios'un etkinliğini azaltmaya çabalamıştır. Bu gelişme, ABD'nin de işine gelmiştir. Çünkü ABD olası bir Türk-Yunan savaşının batı dünyasına zarar vereceğini ve Sovyet Rusya'ya yarayacağını düşünmüş, bu nedenle birçok defa olası bir savaş önlemiştir (Sonyel, 2014: 18-20). İoannidis'e göre Yunanistan Makarios'u saf dışı bırakmak için harekete geçerse Türkiye buna tepki vermeyecektir. Hatta bazı üyeler Türk-Yunan ilişkilerini daha da kolaylaştıracağı inancındandır (Sonyel, 2014: 31-32). Yunanistan cunta yönetiminin bu düşünceleri adaya müdahale ederken daha rahat hareket etmelerini sağlamış, fakat Türkiye, Makarios'a yapılan bu darbeyi

Yunanistan'ın beklediği gibi olumlu karşılamamış ve sert açıklamalar ardı ardına gelmiştir.

Başbakan Bülent Ecevit Kıbrıs'ta yaşanan darbeyi 15 Temmuz 1974'te Ankara'dan Afyon'a gitmek üzereyken Esenboğa Havalimanı'nda öğrenmiş ve şaşkınlık içinde kalmıştır (Sonyel, 2014: 36). Darbe günü olayın netlik kazanması ile Türkiye Savunma Bakanı ve Dışişleri Bakan Vekili Hasan Esat Işık, İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği yazıda Yunanistan'ın, Kıbrıs'ın toprak bütünlüğüne müdahale ettiğini ve bu durumun anlaşmalara uygun olmadığını ifade etmiştir. Bülent Ecevit ise 16 Temmuz'da İngiltere'ye gönderdiği NOTA'da Yunanistan'ın adaya müdahale ettiğini belirtmiş ve garanti antlaşması gereği İngiltere'yi Türkiye ile iş birliği yapmaya çağırmıştır. Yine 16 Temmuz'da Ecevit "Times" gazetesine yaptığı açıklamada Kıbrıs'ın karışık durumunun Türklerin haklarının çiğnenmesine yol açmaması gerektiğini, bir oldubitti ile çiğnenen hakların asla kabul edilmeyeceğini belirtmiştir (Sonyel, 2014: 43-45).

Ecevit'in genel politikası, "Türlere karşı müdahale olursa veya adayı Yunanistan'a bağlama girişimi olursa adaya müdahale edecektir" şeklindedir. Darbe'den sonra durumu görüşmek için zaman kaybetmeden Londra'ya giden Ecevit, Londra'da özetle şöyle söylemiştir: *"Kıbrıs'taki olaylar Atina'nın kontrolünde gerçekleşmiştir. Türkler üzerinde şuan bir sorun yoktur ama tehdit kalkmış değildir. Bu durum Türkiye'yi adaya müdahale etmek zorunda bırakmaktadır. İngiltere, Türkiye ile Yunanistan'a baskı yapmalı ve adadan çekilmesini sağlamalıdır. Adaya müdahale etmek gerekirse İngiliz üslerini Türk askerlerine açmaları gerekir. Yeni bir anlaşma ile Türkiye'nin adadaki varlığı büyütülmeli ve daha güçlü hale getirilmelidir."* İngiltere Başbakanı Wilson ve Dışişleri Bakanı Callaghan ise yaptıkları açıklamada "Rusya'nın müdahale ihtimali üzerinde durmuş ve Yunanistan, Türkiye ve İngiltere'nin ortak bir toplantı yaparak Yunanistan üzerinde ortak bir baskı oluşturmaları gerektiğini söylemiştir." Türkiye bu teklife kısmen karşı çıkmış, İngiltere'nin Yunanistan ile görüşmesinde herhangi bir sakınca olmadığını fakat Türkiye'nin bu görüşmede olmayacağını bildirmiştir. Ecevit konuşmasına "Şimdiye kadar Türlere karşı bir güç kullanılmaması beni aldatmıyor, bu durumu bir ENOSİS olarak görüyoruz ve bu durum ile ilgili acil önlem alınması gerekir" diyerek devam ettirmiştir (Sonyel, 2014: 62).

ABD ve İngiltere adada meydana gelen olayın sona erdiğini, Türkiye ve adadaki Türkler açısından olumsuz bir durum olmadığını açıklayıp Türkiye'nin adaya

müdahalesini önlemeye çalışmıştır. Ancak Türkiye açısından durum daha önemlidir ve tehlike geçmemiştir. Denктаş durumu şöyle özetlemiştir: “Türkiye’nin Kıbrıs’a gelmesi gerekiyor; gelmezse Kıbrıs’taki tüm Türk varlığı artık tehlikededir.” Ecevit de aynı düşüncededir ve Denктаş’a gönderdiği mesajda Türkiye’nin adaya müdahale için hazırlıklara başladığını ifade etmiştir: “Sayın Denктаş endişe etmesin, Hükümet konjonktürü hazırlıyor.” (Denктаş, 1999: 364-365). 18 Temmuz’da Denктаş verdiği başka bir basın değerlendirmesinde de Ankara’nın müdahale etmesi gerektiğini dile getirmiştir. Bu müdahalenin de çok gecikmeden, ABD’nin Kıbrıs’taki Sampson yönetimini tanımadan gerçekleşmesi gerektiğini açıkça ifade etmiştir (Denктаş, 1999: 366).

2.3. I. Kıbrıs Barış Harekâtı

18 Temmuz gece yarısı Londra’dan dönen Ecevit, Necmettin Erbakan ve Kuvvet Komutanlarına Londra görüşmelerini detaylı bir şekilde anlatmıştır. Komutanlar da ona Türkiye’deki hazırlıkları ve yapılabilecekleri izah etmiştir. Ecevit, Erbakan ve komutanların uzun istişaresinden sonra son söz Başbakan Ecevit’tedir, Ecevit konuşmasını “Harekât 20 Temmuz’da” diye bitirmiştir (Mutercimler, 2003: 227). Türkiye müdahale kararını vermiştir. Fakat ABD, Türkiye’yi müdahaleden vazgeçirmek istemiştir. Bu nedenle ABD Dışişleri Bakan yardımcısı Joseph Sisco Ankara’da Ecevit’le görüşmüş, Ankara’dan ayrılmış, Atina’ya geçmiş orada görüşmeler yapmış ve tekrar Ankara’ya gelmiştir. Sisco ve Ecevit görüşmesinde Türkiye’nin müdahale etmemek için şartlarını öğrenmek isteyen Sisco’ya Ecevit; “*Sampson yönetiminin istifa etmesini, adadaki Yunan subayların hemen geri çekilmesini, Türklerin güvenliğinin sağlanması için Türk askerlerin adaya çıkmasına izin verilmesi*” gibi taleplerde bulunmuş, Sisco bu isteklerin Yunan tarafı ile görüşülmesini sağlamak için 48 saat isteyince zaman kaybedilmemesi gerektiğini düşünen Ecevit Sisco’nun önerisini reddetmiştir (Sonyel, 2014: 87).

Kıbrıs Barış Harekâtı 20 Temmuz 1974 sabah saat 5:30’ta başlamıştır. Saat 6:00’da Ecevit’in açıklamaları radyodan yayınlanmıştır:

“Türk silahlı güçleri Kıbrıs’a çıkarmaya başladı. Kendi ulusumuzun, tüm Kıbrıslıların ve insanlığın iyiliği için Tanrı onlara yardımcı olsun. Böylelikle insanlık ve barışa büyük hizmette bulunduğumuza inanıyorum. Askerimize ateş edilmemesini ve bunun kanlı

bir savaşa neden olmamasını ümit ederim. Adaya savaş için değil, barış için gidiyoruz; ama yalnız Türklerin değil, Rumların da barışı için gidiyoruz. Tüm siyasi ve diplomatik kanallara başvurduktan sonra bu kararı almak zorunda kaldık. Son günlerde kendileriyle, müdahaleye gerek olmadan sorunu diplomatik kanallar yoluyla çözümleme davranışında sıkı temas halinde olduğumuz dost ve müttefiklerimize, ABD ve Birleşik Krallık'a minnet duygularımı belirtmek isterim. Bu davranışlar başarısız olmuşsa, hiç kuşkusuz sorumluluk, iyi niyetle hareket etmiş olan onlara düşmez. Bu harekâtın tüm insanlığın, ulusumuzun ve tüm Kıbrıslıların iyiliği için olmasını ümit ederim. Ulusumuzu ve tüm insanlığı felaketten kurtarmasını Tanrı'dan dilerim (Sonyel, 2014: 89)."

Harekât başlarken Kıbrıs'ta da Rauf Denktaş Bayrak Radyosu'ndan bir açıklama yapmıştır:

"Sevgili Kahraman, Fedakâr Kıbrıs Türkü.

11 yıldır Kıbrıs'ta insan şeref ve haysiyeti ile yaşamak, can ve mal emniyetinizi koruduğuna inandığınız anlaşmalarla meydana gelmiş olan bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetinin varlığını korumak için her şeyinizi ortaya koydunuz. Tüm haklarınızın, bağımsızlığın koruyucusu ve garantörü Anavatan'ımıza güven ve inanç içinde tarihi ve şerefli bir mukavemet mücadelesi verdiniz. Bugün, burada kahraman Türk Silahlı Kuvvetleri Kıbrıs'ın her yanında havadan ve denizden çıkarma yapmaktadır. Gazanız mutlu olsun.

Sevgili kardeşlerim, söyleyeceklerimi iyi dinleyiniz ve bunlara harfiyen riayet ediniz. Türk Silahlı kuvvetlerinin bugün başlatmış olduğu harekât, bağımsızlığın garantörü olarak 1969 antlaşmalarının Anavatan'ımız Türkiye'ye vermiş olduğu meşru hak ve yetkilere dayanmaktadır. Bu bir istila değildir. Kıbrıs'ın bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü ve güvenliğini yeniden tesis etmek için girişilen ve sadece bu gayeye matuf sınırlı bir polis harekâtıdır. Bu müdahalede, devamlı surette dost geçinmek istediğimi ve bağımsızlığımızın müşterek koruyucusu olan Rum toplumuna karşı girişilmiş bir harekât değildir. Tam aksine, hak ve hürriyetleri, Yunanistan'daki Cunta adına elinden zorbalık ve silah zoru ile alınmış Rum halkını meşru hak ve hürriyetine kavuşturmak, başlarına

konmuş olan Cunta yanlılarını bertaraf etmek ve meşru hükümeti kurtarmaktır. Bu nedenle kahraman Türk Silahlı Kuvvetlerinin ve mücahitlerimizin meşru harekâtı devam ederken, nerede olursanız olunuz, Rumlara karşı herhangi saldırıda veya nümayişte bulunmamanızı ve kendinizi koruyucu tedbirler ötesinde herhangi bir tedbire tevessül etmemenizi içtenlikle rica ederim.

Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğinin toprak bütünlüğünün koruyucusu olarak Kahraman Türk Silahlı Kuvvetlerini aziz vatan topraklarında kucaklamanın bir asırlık hasreti gidermenin sevinci ve mutluluğu içindeyiz. Hepimizin vazifesi, bu harekâtı hedefinden saptırmamak, kan akmasını önlemek, bir an evvel Kıbrıs'a barışı getirmektir.

Bu nedenle harekât devam ettiği sürece polisimizin, mücahitlerimizin, askeri komutanlarımızın görevini kolaylaştıracak şekilde harekât ediniz. Hiçbir şart altında sokaklara ve açık yerlere çıkmayınız. Evlerinizde kalınız. Çocuklarınızı bodrum ve zemin katlarda muhafaza ediniz. Silah sesleri dindi diye açığa fırlamayınız. Sabırlı olunuz, harekâtın zaferle bitmesini bekleyiniz. Hepimize, bu günleri gösteren ulu Tanrıya dua ediniz ve yeni tebligatımızı bekleyiniz. Zafer, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetinin savunucusu, Tüm Kıbrıslılarıdır. Tanrı, Kahraman Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarına ve onların ayrılmaz bir parçası olan mücahit ordumuza kuvvet bahşetsin. Zaferler nasip etsin. Zafer, Hak'tan yanadır. Zafer 11 yıl büyük bir adaletsizliğe, haksızlığa maruz kalan Tüm Kıbrıslılarıdır” (Denktaş, 2000: 387-389).

Aynı gün Türkiye de hükümet bir bildiri yayınlayarak harekâtın gerekçelerini şöyle açıklamıştır (Eroğlu, 1975: 52-53);

- ✓ “Kıbrıs’taki Yunan alayı ve yasadışı bir kuruluş olan Rum Milli Muhafız Kuvvetlerinin yaptığı darbe direkt dış devletlere bağlıdır.
- ✓ Darbe Kıbrıs’ın bütünlüğünü ve bağımsızlığını tehlikeye düşürmüştür.
- ✓ Türkiye yaptığı görüşme ve girişimlerden sonuç alamadığı için 1960 tarihli garanti antlaşmasının 4. Maddesi, 2 fıkrasından doğan yükümlülüklerini yerine getirmek, Kıbrıs’ın bütünlüğünü ve bağımsızlığını korumak maksadıyla harekete geçmiştir.

- ✓ Harekâtın amacı Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ve halkının varlığını ve bağımsızlığını korumak, bozulan düzeni yeniden kurmaktır”.

Ecevit'in, harekât ile ilgili ikinci açıklaması harekât günü saat 9:15'de radyodan yayınlanmıştır:

“Kıbrıs’a barış, kardeşlik ve özgürlük götürmek amacıyla Türkiye tarafından yapılması kararlaştırılmış olan operasyon bu sabah erken saatlerde başlamış bulunuyor. Birçok askeri birlikler güvenlik içinde adaya çıkmış ve şimdi Kıbrıs topraklarında görevini yapmaya başlamıştır. Öteki birlikler de dalgalar halinde Kıbrıs’a yaklaşıyor. Türk askeri güçlerine kendilerine ateş edilmezse ateş etmemeleri buyruğu verilmiştir. Kıbrıs’a savaş için değil barış için gitmişlerdir. Kıbrıs’ı istila etmek için değil, istilaya son vermek için gitmişlerdir. Adadaki son Yunan harekâtı sadece bir darbe değildir; amacı Kıbrıs devletinin bağımsızlığını yıkmak ve Kıbrıs Cumhuriyeti’nin dayanağı olan uluslararası antlaşmaları etkisiz bırakmaktır (Sonyel, 2014: 90).”

20 Temmuz günü Saat 12:00’da Ecevit basına bir açıklama daha yapmıştır:

“Terörizm ve diktatörlüğe tabi tutulmuş olan tüm Kıbrıs Rumlarına sesleniyorum: Bu teröristlerin eseri olan toplumlararası anlaşmazlığın yaratmış olduğu kara günleri maziye gömünüz. Bu zaferi süratlendirmek için Türk kardeşlerinize el ele veriniz ve hep birlikte yeni, özgür ve mutlu bir Kıbrıs kurunuz. Biz, oraya sizi incitmek için değil, size yardımcı olmak için; nefretle değil, sevgiyle ve size karşı savaşmak için değil, sizin çilenize son vermek için gelmiş bulunuyoruz” (Sonyel, 2014: 91).

Dışişleri Bakanı Turan Güneş de, Yunanistan Ankara Büyükelçisi Kozmopoulos’a harekât ile ilgili şöyle bir bildirimde bulunmuştur:

“Türk Silahlı kuvvetleri şu anda Garanti anlaşması uyarınca Kıbrıs’a müdahale etmişlerdir. Türkiye, Kıbrıs’ın toprak bütünlüğünü, egemenliğini ve her iki toplumun haklarını korumak için adaya çıkmıştır” (An, 2002: 87).

Harekâtın başlaması ile birlikte kendi aralarındaki çatışmayı sonlandıran, Türk askerlerine ve Türk yerleşim yerlerine saldırmaya başlayan Rumların tüm çabaları yetersiz kalmıştır (Akmaral, 2004: 143). I.Kıbrıs Barış Harekâtı, hedeflenen sınır ve amaçlara ulaşıncaya kadar devam etmiştir. Harekâtın başladığı 20 Temmuz günü BM

çok hızlı hareket ederek aynı gün toplanmış ve ateşkes kararı almıştır. Türkiye bu karara itiraz ettiği için karar 22 Temmuz'da yürürlüğe girebilmiştir. Harekât da 22 Temmuz 1974, saat 17:00'da BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı ateşkes kararına Türkiye'nin uyacağını açılmasıyla tamamlanmıştır. Harekâtın BM'deki etkisi konusunda üzerinde durulması gereken en önemli nokta, karar alma sürecindeki hızdır. Cumartesi günü olmasına rağmen hemen toplanan BM aynı gün ateşkes kararı almıştır (Topur, 2002: 136).

Kıbrıs Harekâtı'nın ilk siyasi başarısı, Yunanistan ve Kıbrıs yönetimlerinde değişikliğe neden olmasıdır. Yunanistan'da Cunta yönetimi istifa etmiş, yerine Karamanlis yeni hükümeti kurmuştur. Kıbrıs'ta da darbecilerin Makarios yerine getirdiği Sampson görevi bırakmak zorunda kalmış ve yerine Glafkos Klerides'in dönemi başlamıştır (İsmail, 1998: 128). Harekât sadece siyasi açıdan değil aynı zamanda askeri açıdan da oldukça başarılıdır. 20 Temmuz sabahı Girne'nin batısından karaya çıkış ile başlayan harekât, askeri harekâtların en zorlu uygulaması olarak bilinen "Anfibik Harekât"ın dünya üzerindeki en başarılı örneklerindendir. Deniz, Hava ve Kara kuvvetlerinin uyum içinde birlikte çalışması ile başarıya ulaşmıştır. Harekâtın kısa bir zaman içinde ve oldukça başarılı bir şekilde yapılması diğer ülkelerde de askeri açıdan takdir edilmiştir (Eroğlu, 1975: 58-59).

Ateşkesten sonra 22 Temmuz akşamı basın açıklaması yapan Ecevit'in konuşması özetle şöyledir:

"Harekâtımızın ilk safhasında, İlk hedef Türklerin denize açılmalarına olanak sağlayacak emin bir bölgenin ele geçirilmesi ve Ada'daki Türk varlığını güçlendirmek olmuştur. Bu amaca ulaşılmıştır. Bu bölge daimi bir kuvvet bölgesi olacaktır ve bu bakımdan Türkiye'nin kuvvet açısından hareket etmesi nedeniyle Kıbrıs için bulunacak nihai çözüm de etkilenecektir" (An, 2002: 90).

2.4. I. Kıbrıs Barış Harekâtı Sonrası Gelişmeler

2.4.1. I. Cenevre Konferansı

22 Temmuzda ilan edilen ateşkesin ardından, İngiltere, BM'nin 353 Sayılı Ateşkes Kararı'na göre Kıbrıs'ın egemenlik ve toprak bütünlüğünü koruma, çatışmaları sonlandırma, yapılan askeri müdahalelere son verme (Hasgüler, 2007: 388) amacıyla Türkiye ve Yunanistan'ı Cenevre'de yapılacak toplantıya çağırmıştır. Toplantı 25

Temmuz'da başlamış ve Türkiye, Dışişleri Bakanı Turan Güneş tarafından temsil edilmiştir. ABD, Sovyetler ve BM'de yapılan konferansta gözlemci bulundurmıştır. Ateşkes kararının alınması ve ilgili devletlerin Cenevre'de görüşme kararı almaları, Kıbrıslı Türklerin hayati tehlikesini ortadan kaldırmamış, bu süre içinde birçok Türk köyü Rumlar tarafından basılmış, savaş ahlakına aykırı, insanlık dışı uygulamalara maruz kalmıştır.

25 Temmuz'da başlayan Cenevre Konferansı'nda yapılan genel görüşmeler dışında özel görüşmeler de yapılmıştır. Yapılan özel görüşmelerde genel olarak Rum tarafı, Türklerin adaya silah ve asker yığmaya devam ettiğini bu nedenle görüşmelerin sonuçsuz kalacağını, Türkiye ise silahla kazandığı haklarından taviz vermeyeceğini, adanın yeni düzeninin yeni şartlara göre kurulması gerektiğini anlatmış ve iki tarafta sıklıkla görüşmelerden çekilme tehdidinde bulunmuştur (Sonyel, 2014: 111-113).

I. Cenevre Konferansı 31 Temmuz'da tarafların imzaladığı anlaşma ve 8 Ağustos'ta tekrar görüşmelere başlama kararı ile sona ermiştir. Konferansta yapılan anlaşmaya göre(Hasgüler, 2007: 389-391);

- ✓ *“Taraflar ellerinde bulundurdıkları bölgeleri genişletmeyecek.*
- ✓ *Türk Silahlı Kuvvetlerinin kontrolündeki bölgenin hemen bitiminden BM barış gücü kontrolünde bir güvenlik bölgesi oluşturulacak.*
- ✓ *Yunanistan ve Rumlar işgal ettikleri Kıbrıs Türk bölgelerini derhal boşaltacak.*
- ✓ *Türkiye'nin kontrolünde olmayan diğer bölgeler BM tarafından korunacak.*
- ✓ *Kıbrıs'taki asker ve silahlar kademeli şekilde azaltılacak.*
- ✓ *Bölgedeki barışın yeniden kurulması ve Kıbrıs anayasal düzeninin tekrar kurulması için taraflar en kısa zamanda tekrar bir araya gelecek”.*

Anlaşmanın imzalanmasından sonra Turan Güneş basına yaptığı açıklama ile konferansı şöyle değerlendirmiştir;

“Bugün söyleyeceğim şudur, siyasi bir doğrultumuz vardı. Bunu burada elde ettiğimizi sanıyorum. Somut önerilerimizin hepsini kabul ettirdik. Kıbrıs'a çıkartma yaptıktan sonra Türk bölgelerinden bir kısmını Rum kuvvetleri işgal etmişlerdi. Oradaki Türk idaresini tamamen dağıtmışlardı. Biz eski Türk bölgelerinin tamamen ihyasını istedik. Bunların ihyası kabul edildi. Daha önce söylemeyi kabul ettiremediğimiz bir kelimeyi kabul ettirdik. Kıbrıs'ta muhtar ve otonom Türk idaresinin

bulunduğu vakıadır. Bu bir federatif sistemdir. Bu bundan sonra Türklerin Kıbrıs'ta kendilerine göre bir idaresi olacak demektir... Anlaşmada Türk birliklerinin geri çekilmesi gibi bir madde kesinlikle yoktur... Türkiye Kıbrıs sorununu halletmeden herhangi bir şekilde adada bulunan Silahlı Kuvvetlerinde bir indirim yapmayacaktır... Şunu son olarak söylemek istiyorum. Ben bu delegasyonun başkanı olarak bunu söylemek istemiyordum ama burada bir başarı sağlandı. Yalnız bu başarıyı açık söyleyeyim kendimden çok Kıbrıs'ta Mehmetçik'in yapmış olduğu başarıya bağlıyorum. Maalesef diyeyim dünyada halen kuvvetli olan haklı oluyor. Türkiye haklıydı, aynı zamanda kuvvetliydi. Böyle olduğu için hakkını alma imkânına kavuştu” (Eroğlu, 1974: 74-77).

Antlaşmanın imzalanmasından sonra Yunanistan adına Mavros ve İngiltere adına Callaghan'da açıklamalar yapmıştır. Mavros açıklamasında; *“Türkiye'nin de Yunanistan'ın da barış istediğini ve iki ülkenin de dost olarak yaşamalarının gerektiğine vurgu yapmıştır”*. Callaghan ise açıklamasında; *“Konferansın 8 Ağustosta devam edeceğini ve Kıbrıs temsilcilerinin de katılacağını, adada anayasal düzene tekrar dönülmesinin sağlanacağını, artık adada iki ayrı özerk yönetimin olacağını ve bu yönetimin detaylarının konuşulacağını, adadaki askeri birliklerin ilerlemeden oldukları yerde kalacaklarını”* ifade etmiştir (Sonyel, 2014: 115).

Cenevre görüşmelerinden sonra yayınlanan bir kitapta, Cenevre Konferansı ile ilgili görüşlerini açıklayan İngiliz Milletvekili Andrew Faulds'un ise Cenevre Konferansı'nı şöyle değerlendirmiştir; *“Bu konferans adada anayasal bir düzen olmadığını göstermiştir. BM tek yanlı bakış ile adanın tek yönetiminin Kıbrıs Rum yönetimi olduğu yönde karar almış olsa da adada iki özerk yönetim kabul edilmiştir”* (Sonyel, 2014: 115). Amerikan United Press International Ajansı ise Cenevre Konferansı'nı aktarırken bu anlaşmanın olası bir Türk-Yunan savaşını engellediğini ve bunun NATO için çok önemli olduğunu, Yeni kurulan Yunan hükümetinin zora girmemesi için Türkiye'nin isteklerinin hafifletilmeye çalışıldığı ama yine de Yunanistan'ın kabul etmesi gereken şartların çok ağır olduğunu buna karşın Türkiye'nin pek taviz vermediği yorumunu yapmıştır (Eroğlu, 1974: 81).

Cenevre görüşmelerinden sonra maalesef alınan kararların birçoğu Rum yönetimi tarafından uygulanmamıştır. Türk yerleşim yerleri boşaltılmamış, karma köylerin kontrolü BM'ye bırakılmamış, Muratağa, Atlılar, Taşkent'te Türklere yönelik

katliamlar yapılmış, birçok Türk öldürülmüş toplu mezarlara gömülmüş, kadınların ırzına geçilmiş, Yunanistan'dan sürekli adaya silah aktarımı yapılmıştır. Ayrıca adadaki Türk birlikleri her geçen gün daralan bir ablukaya alınmış ve çok ciddi güvenlik zafiyetleri ortaya çıkmıştır. Rumlar zaman kazanmak ve uluslararası arenada Türkiye lehine olan havayı kırmak için mücadele etmiştir (Akmaral, 2004: 144).

2.4.2. II. Cenevre Konferansı

II. Cenevre görüşmelerine bir gün kala Bülent Ecevit'in Time ve Newsweek'e yaptığı açıklamalarda Türkiye'nin görüşmelerden beklentisini şöyle dile getirmiştir;

“Kimse adadaki Türklerin Rum yönetimi altında yaşamasını bekleyemez. Bu imkân dışıdır. Uygulanamaz. Gerçekleri görmeli ve onları kâğıt üstüne dökmeliyiz... Adadaki Türkler ve Rumlar için ayrı ayrı yönetimlerin kurulması, bütün olup bitenlerden sonra şattır” (Eroğlu, 1974: 86-87).

Benzer bir açıklamayı görüşmelerin başladığı gün, 8 Ağustos'ta da yenileyerek adadaki Türklerin kaderini kendilerini bile yönetemeyen Rumlara bırakmayacaklarını vurgulamış ve adadaki Türk askerlerinin etrafına döşenen mayınlardan ve hala boşaltılmayan Türk köylerinden de bahsetmiştir (Sonyel, 2014: 125).

Turan Güneş, Callaghan ve Mavros'un 8 Ağustos 1974 tarihinde başladığı görüşmelere 10 Ağustos tarihinde ada temsilcileri sıfatı ile Rauf Denktaş ve Glafkos Klerides'te katılmıştır. (Eroğlu, 1974: 82). Denktaş ve Klerides'in toplantıya katılmaları ile ilk kriz ortaya çıkmıştır. Denktaş ve Klerides'in birlikte oturdukları ve önlerinde “Kıbrıs Cumhuriyeti” yazlı bir levhanın olduğu masa ayarlanmıştır. Denktaş bu duruma itiraz etmiştir (Sonyel, 2014: 125). Denktaş bu durumu kendi hatıralarında şöyle izah etmiştir;

“Sabah 11.00'de konferans salonuna girdiğimde, hazırlanan oyunun hemen farkına vardım. Klerides ile beni bir arada oturtmak ve önümüzde “Kıbrıs Cumhuriyeti” levhasını koymak istediler. Dünya kamuoyuna karşı “bakınız Kıbrıs'ta tek devlet vardır” mesajı vereceklerdi. Hemen itiraz ettim. Tam yedi saat bunun tartışmasını yaptık. “Klerides'in önüne Devlet Başkanı” levhasını, Denktaş'ın önüne “Türk Toplum Temsilcisi” tabelasını koyalım yan yana değil karşı karşıya oturmalı deniliyordu. Biz ise “Türk Toplum Temsilcisi ve Rum Toplum

Temsilcisi” levhalarında ısrar ediyorduk... 17:30’da levhasız toplanalım önerisi geldi” (Denktaş, 1999: 390).

Toplantı uzun bir tartışmadan sonra, ABD ve NATO temsilcilerinin Güneş’i ikna etmesiyle hesaplanandan oldukça geç bir saatte başlayabilmiştir. Güneş, Kıbrıs sorununun kalıcı bir şekilde çözülebilmesi için en erken şekilde anayasa değişikliği yapılması gerektiğini ve adadaki Türklerin Rumlara güvenmediğini, bu nedenle yeni bir anlaşma yapılması gerektiğini söylemiştir. Konferans devam ederken Atina, Türkiye’nin Yunanistan sınırına asker yığdığı haberleri ile karışmıştır. Yunanistan bu durum karşısında kanton bölge önerisini teklif etmiş ve kanton teklifi kabul edilirse Türklere ek toprak verileceği de belirtilmiştir. Ecevit, kanton yönetim teklifinden pek hoşlanmasa da yapıcı olmak adına her birinin deniz bağlantısı olmak şartı ile altı kanton teklifini Yunanistan’a iletmıştır. Türkiye’nin Kıbrıs ile ilgili düşünceleri değişmemiş ve konferansa kesin talepler ile gelmişlerdi. Ancak bu “sert tutum” İngiliz Bakan Callaghan’ı “endişelendirmiştir.”Çünkü Türkiye’nin adada askeri bir ilerleme yapacağını ve bu ilerlemenin de adadaki mevcut kuvvetlerle engellenemeyeceğinin farkındadır. Bu durumu 10 Ağustos’ta Callaghan’a gönderilen telgraflarda açıkça ifade edilmiştir (Sonyel, 2014: 125-127).

Görüşmeler sırasında Rum ve Yunanlıların sürekli konuları uzatma ve zaman kazanma çabaları Türkiye’yi ve Kıbrıslı Türkleri zorlamıştır. Bu dönemde Kıbrıs’taki Türk köylerinin durumu hiç iyi değildir. Ayrıca adadaki askerlerde abluka altındadır. Birliklerin top menzilinde olması dolayısıyla olası bir çatışmada yok olma tehlikeleri bulunmaktaydı. Bu endişeler ile askerler, hükümete ya barış olsun ya da ilerleyelim baskısı yapmıştır (Denktaş, 1999: 393). Başbakan Ecevit, açıkça Türkiye’nin önerilerinin dikkate alınmadığı bir yol izlenirse ya da zaman kazanmaya, geciktirmeye yönelik adımlar atılırsa kuvvet kullanmak zorunda kalacağını belirtmiştir. Ecevit’in Kissinger’e yaptığı kanton veya ikili bölge sistemi esaslı öneriyi Kissinger beğenmiş ve bu fikri Rum tarafına kabul ettirmek üzere çalışma yapmak istemiş, fakat İngiltere Dışişleri Bakanı Callaghan bu öneriyi kabul etmemiştir. Callaghan’ın bu tavrı ikinci harekâtın oluşmasına neden olarak gösterilmiştir (Sonyel, 2014: 128-129).

11 Ağustos 1974’te yaptığı basın açıklamasında Ecevit, “Türk rehinelere bırakılması ve Türklerin köylerine geri dönmesini kabul eden Yunanlıların sözlerini yerine getirmelerini beklediklerini, bunun olmaması durumunda anlaşmanın sadece kağıt üzerinde kalacağını” söylemiştir (Eroğlu, 1974: 89). 13 Ağustos’ta Callaghan,

Mavros ve Klerides'in baş başa yaptığı görüşmede Callaghan'a savaştan önceki anayasal duruma dönmeyi ve Türklere de biraz özerklik vermeyi teklif eden bir öneri götürülmüştür. Fakat Callaghan bu öneriyi kabul etmemiş ve görüşmeler başarısızlığa uğrarsa Türklerin askeri harekâta geçeceğini, bunu önlemek için Türklerin denetiminde bir bölge verilmesi gerektiği Türklerin %20'lik bir toprak parçasına ikna olacağını ifade etmiştir. Kissinger'in de aynı görüşte olduğunu eğer bu öneri Rumlar ve Yunanlılar tarafından kabul edilirse geriye kalan topraklar için garanti vereceklerini söylemiştir (Sonyel, 2014: 130). Konferansın son gününde İngiltere, 1960 anayasasına dönülmesinden yana tavır almıştır. Buna karşın Denктаş bir konuşma yapmış ve neden 1960 anayasasına dönülmemesi gerektiğini açıklamıştır;

“Yıllardır Türklerin ezilmesine yol açan 1960 düzenine geri dönemeyiz... 1960'lerden beri ızdırap içinde yaşıyoruz... Artık canımızdan korkmadan yaşamak istiyoruz... Türk toplumunun güven içinde yaşayacağı bir yer istiyoruz... Biz coğrafi esasa dayanan, güvenlik içinde yaşayabileceğimiz bir bölge ve idarede de ayrı hak ve yetki istiyoruz. Gerisi hayaldir” (Denктаş, 1999: 391).

Zaman Türkiye'nin aleyhine işlemiş fakat buna rağmen çözümü barış masasında bulma adına Türkiye bir teklifte daha bulunmuştur. Turan Güneş son teklifi 13 Ağustos'ta yapmış ve bu teklife göre; Kıbrısın iki toplumdan kurulan bağımsız bir devlet olarak devam etmesi gerekmektedir. Kıbrıs'ta altı tane Türk kontrollü muhtar bölgesi ve iki tane de Rum kontrollü muhtar bölgesinin olmasını teklif etmiştir. Rum ve Yunanlıların bu teklife olumlu ya da olumsuz bir cevap vermesi beklenirken, Rum tarafı bu planı görüşmek için 48 saat talep etmiştir. Uzun uzun devam eden görüşmeler sonunda Rum tarafının zaman kazanma çabalarını gören Güneş, “aldığım cevaplar olumsuzdur bence artık buradaki görevimiz bitmiştir” diyerek konferansı terk etmiştir (Denктаş, 1999: 399). Dışişleri Bakanı Güneş, görüşmelerin Türkiye'nin hızlı ilerleme taleplerine rağmen ağır ilerlemesi ve bu zaman kaybında Türkler ve adadaki birlikler için kötü sonuçlar doğuracak gelişmelerin olmasının önüne geçmek için böyle bir davranışta bulunmuştur. Ancak bütün çabalarına rağmen Yunan ve Rum tarafları oyalama taktiklerinden vazgeçmemiş süre talep etmişler ve sonuç alınamayan konferans 13 Ağustos'ta sona ermiştir (Eroğlu, 1974: 90-91).

Cenevre görüşmeleri sona erdikten sonra Rumlar ve Yunanlılar, Türkiye'nin yapılan öneriyi konuşmak için 36 saatlik bir süre verdiğini açıklamaları doğrudan Ecevit

tarafından yalanlanmıştır. Ecevit, Kissinger aracılığıyla ilettiği mesajda adadaki askerlerimizin çevresindeki Rum güçlerinin boşaltılması ve Türkiye'nin yaptığı önerinin genel anlamda kabul edildiğinin açıklanması koşulu ile Rumlara süre vereceğini aktarmıştır. Ecevit'in bu teklifi de Rumlar tarafından reddedilmiştir. Rumlar ve Yunanlılar bölgesel özerklik getiren bir anlaşmayı kabul edecek güçte değildir. Çünkü Makarios ve destekçilerinin tepkisinden korkuyorlardı. Callaghan'ın da Rumlara destekler tavrı görüşmelerin olumsuz geçmesinin en büyük sebebidir. Callaghan'ın Türklere karşı kaba ve zorlayıcı tavrı birçok açıdan eleştirilmiştir. Callaghan'ın Kıbrıs ile ilgili bilgisinin yetersiz olmasına rağmen böyle bir görüşmede belirleyici taraflardan birisi olması görüşmelerin çıkmaza girmesinin önemli sebeplerindendir. Callaghan'ın bu tutumu Türkiye'de de tepki ile karşılanmış, Türk kamuoyunda İngiltere'nin tarafsızlığı tartışma konusu olmuştur (Sonyel, 2014: 136-139).

2.5. II. Kıbrıs Barış Harekâtı

Birinci harekâta alınan bölge Türkiye'nin amaçlarına ulaşması için yetersizdir. Amacına ulaşmak için ikinci harekât gerekmiş ve her şey ikili bir harekâta göre planlanmıştır. Dönemin hükümet yetkilileri harekâtın ilk planlaması yapılırken tek aşama mı iki aşama mı planlandığı sorularına verdikleri cevap da hep iki aşamalı bir plan hazırladıkları ve iki harekât arasında belirli bir zaman boşluğunun harekât için gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca BM'nin ateşkes çağrısına uymamasının Türkiye'nin uluslararası arenada antipatik görülmesine neden olacağını, bu durumun önüne geçmek ve uluslararası desteği kaybetmemek adına da iki aşamalı planın yarar sağlayacağı düşüncesini taşımışlardır (An, 2002: 90-91). II. Cenevre Konferansı'nın dağılmasından birkaç saat sonra Türkiye'nin Kıbrıs'taki ikinci harekâtı başlamıştır. Türkiye yayımladığı bildiri ile harekâtın amaçlarını ve nedenlerini şöyle anlatmıştır:

“Yunanistan, garantör devlet olma sıfatıyla birinci Cenevre görüşmelerinin ardından imzalanan 30 Temmuz 1974 tarihli anlaşmaya uymamış, Türk toplumunun ezilmesine, tahakküm altında tutulmasına son verecek ve güven içinde yaşamalarını sağlayacak anayasal değişikliklerin yapılmasına olanak sağlamamış, sivil Türk halkın tutsak ve rehine durumlarına son vermemiştir. Türk toplumunun bu duruma tahammülü kalmamıştır. Bu ağır durumun sona ermesi için garantör devletlerden biri olan Türkiye'den yardım beklemektedir. Türkiye'nin anlaşma yolu ile

çözüm bulma uğraşları Rumlar ve Yunanlılar tarafından engellenmiş, Türkiye’de Türk halkının haklarını ve adanın düzeninin yeniden kurulmasını tek başına yapmak zorunda kalmıştır. Türk toplumu ayrıcalık istememektedir, fakat azınlık işlemine tabi tutulması da kabullenilemez. Türkiye’nin Kıbrıs’a karşı bir toprak talebi yoktur”(Sonyel, 2014: 141-142).

Dışişleri Bakanı Turan Güneş de BM Genel Kurulu’ndaki konuşmasında II. Kıbrıs Harekâtı’nın amaçlarını ve nedenlerini özetle şöyle açıklamıştır:

“Türkiye’nin harekâtı bir işgal harekâtı değildir. Aksine bu harekât işgalin önüne geçmek için yapılmıştır. Kıbrıs Devleti’ni yıkmak gibi bir gayemiz yoktur. Kıbrıs Devleti’nin daha güçlü ve olmasını ve toprak bütünlüğünü korumayı amaçlıyoruz... Kıbrıs Türklerinin ıstıraplarına son vermek ve kendi topraklarında özgürce yaşamalarını sağlamak amacındayız” (Sonyel, 2014:142).

Harekâtın başladığı gün, harekâttan 6 saat sonra Ecevit de bir basın açıklaması yapıp durumu şöyle değerlendirmiştir:

“Cenevre deklarasyonunu ihlal eden Rum ve Yunanlılar göz göre göre silahsız ve savunmasız Türkleri esir aldılar ve anlaşmalara uymadılar. Harekâtın amacı Kıbrıs’ı istila etmek değil; Kıbrıs’ın bağımsızlığını korumak ve daha sağlam temellere oturmasını sağlamaktır. Kıbrıs Türklerinin acılarına son verip özgür yaşama olanağına kavuşturmayı amaçlamaktayız”(Eroğlu, 1974: 98).

Türkiye’nin ikinci harekâtının ardından Türkiye’yi zor bir duruma düşürmek ve uluslararası alanda Türkiye’ye tepki oluşmasını sağlamak için Yunanistan, NATO’dan çekildiğini açıklamıştır. BM Güvenlik Konseyi, İngiltere, Yunanistan ve Kıbrıs Rum Yönetiminin talebi ile toplanmış ve 10 dakikalık bir toplantı ile ateşkes kararı almıştır (Denktaş, 1999: 400). Yunanistan’ın NATO’dan çekildiğini açıklaması üzerine konu Ecevit’e sorulmuş Ecevit ise verdiği cevapta, Yunanistan’ın çekilme kararının ittifakın doğu kanadında bir boşluk yaratacağı fakat Türkiye’nin bu boşluğu büyük ölçüde doldurabilecek durumda olduğunu söylemiştir (Cem, 1974: 63).

Ecevit ikinci harekâttan sonra yaptığı açıklamalarla sık sık Türkiye’nin beklentilerini ifade etmeye çalışmıştır. *“Adada Türklerin kontrolü dışındaki bir yerde Kıbrıs Türklerinin güvenlik içinde yaşayabilecekleri bir çözüm önerisi gelirse 30*

Temmuzda kabul ettiğimiz şekilde askerlerimizi geri çekeriz. Adayı taksim etmek gibi bir amacımız yok... BM üyesi bir devletin bağımsızlığına son vermek gibi bir amacımız da yok. Federal sistemli coğrafi temellere dayanan bir idare istiyoruz.” Ecevit yaptığı açıklamada, “Türkiye’nin barıştan yana olduğunu ve görüşmelere açık olduğunu söyleyerek devam eder.” Yunanlıların masaya gelmek istememesini de değerlendiren Ecevit, Yunanlılar masaya gelirse görüşmemek için bir sebep olmadığını ama gelmezlerse ada için ENOSİS’i düşündüklerini göstermiş olacaklarını ve gelmezlerse hayat durmaz Türklerin kendi yönetimini kurmak zorunda kalacaklarını da söylemiştir (Cem, 1974: 68).

Türkiye’nin Kıbrıs Harekâtı’nın uluslararası arenada doğru anlaşılabilmesi için Denktaş 16 Ağustos’ta The Guardian, 17 Ağustos’ta TRT, 19 Ağustos Los Angeles Times ve Federal Almanya televizyonuna demeçler vermiştir. Verdiği demeçlerde harekâtın amacını ve Türk toplumunun taleplerini izah etmiştir. Çarpışmaların başlamaması için mücadele ettiklerini fakat başka bir çözüm yolunun kalmadığını Türklerin içinde bulunduğu durumu en iyi gösteren şeyin toplu mezarlar olduğunu söylemiştir. Yeniden görüşmek için hazır olduklarını, görüşmelerde üzerinde durulması gerekenin birinci ve ikinci Cenevre Konferansı’nda ortaya konulan coğrafi zemine dayalı bir federatif sistemin nasıl yapılacağı konusu olduğunu ifade etmiştir. Kıbrıslı Rumların Türk kontrolündeki bölgelere dönebileceklerini, fakat buradaki kontrolün artık Türklerde olacağını, Yunanistan’ın adayı kendi toprağı gibi görmekten vazgeçmesi gerektiğini de izah etmiştir (Denktaş, 1999: 401-404).

Üç gün süren ikinci harekât 16 Ağustos’ta sona ermiştir. O gün kabul edilen ateşkesin ardından Kıbrıs’ta bir çözüm bulmak amacıyla İngiltere; Türkiye, Yunanistan ve Ada temsilcilerini görüşmelere çağırarak, Yunanistan ve Rum temsilcileri bu görüşme talebini reddetmiştir. Rum ve Yunan tarafı Türkiye’nin ikinci harekâtının sorumlusu olarak ABD’yi görmüştür. Makarios yaptığı açıklamada ABD’nin Türkiye’ye uygulayacağı baskı ile bu harekâtı önleyebilecek tek ülke olduğunu, ABD’nin bu davranışının dünyadaki diğer küçük ülkeler için kötü bir başlangıç olacağını dile getirmiş, adadaki Rumlar da ABD Büyükelçiliğı civarında olaylar çıkarmıştır (Sonyel, 2014:150).

2.6. II. Kıbrıs Barış Harekâtı Sonrası Gelişmeler

İkinci harekâttan sonra Rum ve Yunan tarafı Türkiye ile diyalog kurmak istememiştir. İngiltere de ilk zamanlarda Türkiye'nin biraz yalnız kalması gerektiğini düşünmüş ve bu nedenle görüşme taleplerine bir süre cevap verilmemesini istemiştir. Fakat bu defada BM devreye girmiştir. Uluslararası çıkarların korunması için adada hızlı bir çözüm olması gerektiğine inanan BM adadaki bu belirsizliği gidermek için arabuluculuk görevini üstlenmiştir. Bu amaçla 25-26 Ağustos tarihlerinde BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim Kıbrıs'a gelerek toplum liderleri ile görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmeler sayesinde tutsak takası yapılmış ve Klerides, Türkiye'nin önerisi olan iki bölgeyi çözüme karşı yumuşamaya başlamıştır (Sonyel, 2014: 61). Waldheim'in, Denktaş ve Klerides'le yaptığı görüşmelerde olumlu bir hava oluşması, barışçıl bir çözüm bulma umudunu arttırmıştır ve görüşmelerin BM temsilcisi gözetiminde her pazartesi yenilenmesine karar vermiştir (İzmen, 2008: 484).

Harekâttan sonra İngilizler boş durmamış, yoğun bir diplomasi trafiği yaşanmıştır. Bu arada yaşanan olayları, sonuçları ve ihtimalleri de kendi aralarında değerlendirmişlerdir. Bu görüşmelerden birinde İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Sir Horace Phillips, Türklerin adanın tamamını işgal gibi bir gayelerinin olmadığını ancak ciddi bir ENOSİS tehlikesi ya da gerilla savaşı olursa adanın tamamını işgalden de çekinmeyeceklerini açıklamıştır. Başka bir görüşmede Callaghan ise 11 Eylül'de Makarios ile yaptığı görüşmeyi değerlendirmiş, Makarios'un durumun uluslararası platformda ele alınmasını talep ettiğini fakat bu durumun Türkler açısından önem teşkil etmeyeceğini ve tutumlarının değişmeyeceğini ifade etmiştir. Makarios'a Türk bölgesinin daraltılması, Rumların mallarının geri alınması, taksim ya da ENOSİS'i önleyecek tedbirlerin alınması, adada yeni çatışmaların oluşmasının önüne geçilmesinin sağlanması gibi Türklerden istenilecekleri aktaran Callaghan, bunların Makarios'u mutlu etmediğini de belirtmiştir. 13 Eylül'de Lefkoşa İngiliz Yüksek Komiserliğinden İngiltere Dışişleri Başkanlığı'na gelen gizli bir telgrafta da Türklerin adada bir devlet kurma durumu değerlendirilmiştir. Erbakan'ın yaptığı açıklamalarda Türk Federe Devleti'nin kurulduğunu ifade etmesinden bahsedilmiş, bu durumun cumhuriyetin ilanına gidebileceği ifade edilmiştir. Denktaş'ın konu ile ilgili BM Genel Kurulu'nun toplanmasına kadar Rumların bir karar vermesi gerektiği eğer bu kararın gecikmesi gibi bir durum söz konusu olursa Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulmasının ciddi bir şekilde düşünüleceğini söylediği de aktarılmıştır. 22 Ekim'de Denktaş'la görüşen Callaghan,

Denktaş'ın Yunan genel seçimi bitene kadar önemli bir gelişme olmasını beklemediğini, Türkiye'deki siyasi gelişmelerin Kıbrıs konusunda bir farklılık yaratmayacağını, Türkiye'deki bütün partilerinin Kıbrıs ile ilgili anlaştığını, Türkiye'nin adadan bir miktar asker geri çekebileceğini fakat Rumların ABD'nin Türkiye'ye yaptığı yardımı kesmesi yönünde yaptıkları baskının asker çekme ihtimalini düşürdüğünü söylediğini aktarmıştır (Sonyel, 2014: 161-178).

Türkiye'nin çabaları sonucunda uluslararası alanda Kıbrıs Türkleri için olumlu gelişmeler de olmuştur. 1 Kasım 1974 tarihinde toplanan BM Güvenlik Konseyi, Kıbrıs ile ilgili 3212 Sayılı Kararı almıştır. Bu karar tüm devletleri Kıbrıs'ın egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygılı olmaya çağırmakta, Kıbrıs'taki yabancı askerlerin hızlıca geri çekilmesini istemekte ve tüm mültecilerin evlerine dönmesi ile ilgili tarafların hızlıca önemler almasını istemektedir (Doğan, 2002: 92). Bu kararı BM'in diğer Kıbrıs kararından ayıran temel nokta ise bu kararda Kıbrıs yönetiminden bahsedilmemesi ve her iki toplumunda eşit görülmesidir.

2.6.1. Makarios'un Dönüşü

Kissinger'in arabuluculuğu ile Rum tarafı federasyon tezine yeşil ışık yakmış fakat Türkiye'deki hükümet krizi nedeniyle Türkiye'nin talep ettiği federasyon sistemine yine Türkiye sessiz kalmıştır. Klerides, "Federasyon tezini kabul etmek gerçekçi bir yaklaşımdır" açıklaması ile Rum tarafı adına atılması gereken adımı atmış fakat Türkiye'nin adım atamaması Klerides'i de zor duruma düşürmüştür. Makarios Kıbrıs'ı bölecek hiçbir formülü kabul etmeyeceğini açıklayarak yakında Kıbrıs'a döneceğini söylemiştir. Türkiye'nin olması gereken anda hareketsiz kalması, Türkiye'yi uluslararası alanda küstah ve suçlu konumuna düşürmüştür. Batı Türkiye'yi cezalandırma yöntemini çoktan seçmiştir. Klerides'den tamamen farklı düşünen Makarios tekrar söz sahibi olmuştur (Birand, 1990: 62-64). Makarios'un adaya dönmesi Kıbrıs'ta tekrar dengelerin bozulmasına neden olmuştur. Tüm taraflar Makarios'un adaya dönmesinden rahatsızdır; fakat Makarios'un gelişmelerin dışında tutulmasının da mümkün olmadığını bilincindedir.

Makarios adaya döndüğünde ılımlı konuşmalar yapmış, darbeye karışanlar için af ilan etmiştir. Klerides, Makarios'un gelmesi ile gücünü kaybetmiş ancak görevi icabı pozisyonunu korumuştur. Makarios'un gelmesi Türk tarafında yeni adım atma, Rum tarafında ise daha fazla taviz verme noktasında çekincelerin oluşmasına sebep olarak

karşılıklı güven kaybolmuştur. Adaya gelmesinden kısa bir süre sonra gerçek yüzünü gösteren Makarios'un söylemleri ve demeçleri sertleşmiş Rumları, Türklere karşı direnmeye çağırmış, oldubittileri kabul etmeyeceğini, göçmenlerin evlerine dönmesi için fayda sağlamayan hiçbir antlaşmanın imzalanmayacağını açıklamıştır (Sonyel, 2014: 250-258).

Makarios'un adaya dönmesi Türkiye'yi çözüm için daha da sıkıştırmıştır. Çünkü Türk müdahalesinin nedeni Makarios'a yapılan darbedir ve Makarios artık adaya dönmüştür. O halde anayasal düzenin temsilcisi olan Makarios döndüğüne göre barış yapılmalıdır (Birand, 1990: 122). Denktaş'a göre "Makarios'un adaya gelmesi ile Türk tarafı pazarlık yeteneğini kaybetmişti. Makarios'un geçmişte de uyguladığı sabır, inat ve uzun süreli mücadele politikası, aldığı her tavizin bir fazlası için zorlayan yapısı anlaşmanın zora girmesini sağlamıştır." Türkiye Makarios'un geri dönmesini engelleyebilirdi fakat birkaç cılız mücadeleden başka bir çaba sarf edilmemişti. Klerides ile yapılan her görüşme artık Makarios'un onayından geçmek zorundaydı. Makarios gelince Yunanistan politikasını değiştirmiş Kıbrıs mücadelesinin liderliğini Makarios'a bırakmıştır. Türkiye ise Denktaş'ı bir emir eri gibi kullanmaya ve KTFD'nin tüm politikalarına müdahale etmeye başlamıştır. Bu da KTFD'nin uluslararası alanda kişilik ve saygınlık kazanmasına engel olmuştur (Birand, 1990: 123).

2.6.2. KTFD İlanı

Görüşmelerin devam ettiği 13 Şubat tarihinde Türk tarafı, "Kıbrıs Türk Federe Devleti"nin kuruluşunu ilan etmiştir (Kızılyürek, 2009: 45). Denktaş Federe Devlet ilanından sonra yaptığı basın açıklamasında bu durumun bağımsızlık ilanı olmadığını, kurulacak olan federal sistem için hazırlık olduğunu ve zaten Rum yönetimi ile federal yönetim kurulmasında anlaştıklarını açıklamıştır (Sonyel, 2014: 260). Bu durum Türk tarafının artık Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanımadığını göstermiştir. KTFD'nin ilanından sonra BM'ye başvuran Rum tarafının şikâyeti üzerine BM, Kıbrıs'ın tek meşru yönetiminin Kıbrıs Cumhuriyeti olduğunu vurgulayan (Kızılyürek, 2009: 48) 12 Mart 1975'te 367 Sayılı kararını almıştır. Bu kararda yine bütün devletler, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına saygı duymaya davet edilmiştir. Adanın taksime ya da ilhaka gitmesinden kaçınılması istenmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bir bölümünün "Türk Federe Devleti" olmasından dolayı üzüntü duyduğunu, bu durumun yapılan görüşmeleri olumsuz etkileyeceğini belirtmiştir

(Sonyel, 2014: 280). Denктаş, KTFD'yi ilan ettikten sonra uluslararası alanda bir kimlik kazandırmak için çeşitli mücadelelere girişmiştir. İlk olarak 10 Mayıs'ta İngiltere'ye bir yazı göndererek KTFD için yapılacak referandum da İngiltere'deki Kıbrıslı Türklerin oy kullanabilmelerini talep etmiştir. Bu talep İngiltere tarafında reddedilmiştir. Daha sonra 22 Mayıs'ta İngiliz Milletler Topluluğu Genel Sekreteri'ne gönderdiği yazıda Kıbrıs Cumhuriyeti adına sadece Makarios'un davet edilmesi ve tüm adayı temsil ettiğinin ifade edilmesine tepki göstermiştir (Sonyel, 2014: 314-315). Kurulan KTFD'nin ardından Türk yönetiminin tam bağımsızlık (UDİ) ilan etmesinden tereddüt eden İngiltere, ABD ve BM Türkiye'yi ve Rauf Denктаş'ı uyarmış, durumun daha da zor bir hal almasının önüne geçilmesi için böyle bir girişimden kaçınılması gerektiği sürekli vurgulanmıştır. Nitekim 26 Kasım 1975'te Denктаş televizyonda yaptığı konuşmada Kıbrıs'ta iki ulusun var olduğunu ve artık iki devlet olması gerektiğini, Makarios'un 31 Mart 1976'ya kadar ön koşulsuz görüşmelere gelmemesi durumunda Kıbrıs Türk Devleti'nin ilan edilmesi gerektiğini söylemiştir. Konuşmasında ilan edilecek devleti 30 ile 40 arasında ülkenin de tanıyacağını belirtmiştir (Sonyel, 2014: 426).

Türkiye'nin harekâtı, adadaki siyasi ve sosyal yapıyı derinden etkilemiş ama harekât sonrası oluşan boşluk bir türlü doldurulamamıştır. Makarios'un adaya dönmesiyle bu boşluk daha da göze batmaya başlamıştır. Özellikle ABD ambargosunun kesinleşmesi ile KTFD'nin ilan edilmesi Türkiye için fırsattan yararlanma olarak görülmüştür. Fakat KTFD, harekâttan hemen sonra ilan edilseydi o günün şartlarında kabul edilmesi daha kolay olacaktır. Cenevre Konferansı'nda imzalanan kararda da Kıbrıs'ın iki toplumdan oluştuğu zaten belirtilmiştir (Birand, 1990: 83).

2.6.3. Viyana Görüşmeleri

12 Mart 1975 tarihli BM Güvenlik Konseyi raporunda da belirtildiği gibi tarafların müzakerelere tekrar başlaması için BM arabuluculuk üslenmiş ve müzakerelerin tekrar başlamasını sağlamıştır. Fakat müzakereler başlamadan önce 7 Aralık'ta Makarios'un adaya dönüşü bazı dengeleri değiştirmiş ve müzakerelere katılacak olan Klerides üzerinde bir baskı oluşturmuştur. Klerides ile Denктаş'ın varacağı bir anlaşma, Makarios'un onayından geçmezse Klerides'in hain ilan edilme ihtimali bile söz konusudur. Daha sonra Makarios'un da onayının alınması ile Klerides tekrar Başmüzakereci olarak yetkilendirilmiş ve görüşmeler başlayabilmiştir (Coşkun,

2018:127). BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in başkanlığında başlayan görüşmelerin ilk dönemi 28 Nisan-3 Mayıs arasında Viyana'da gerçekleşmiştir. Bu birinci görüşmede Rum tarafı çok kantonlu federal devlet teklifini yenilemiş ancak Türk tarafı iki taraflı coğrafi ayrılık temeline dayalı fikrinde ısrarcı olmuştur (Kızılyürek, 2009: 48). Birinci Viyana Görüşmeleri'nin ardından yayınlanan bildiride görüşmenin dostluk havası içinde yapıldığı, taraflar arasında görüş alışverişinde bulunulduğu ve sorunların görüşülüp inceleneceği bir bilirkşi komitesi oluşturulacağı belirtilmiştir. Konferansta ayrıca kayıplar, coğrafi çözüm, Lefkoşa havaalanı gibi konular da görüşülmüştür. Ayrıca 5 Haziran'da yine Viyana'da yapılacak görüşmelerin ikinci dönemine katılma konusunda anlaşarak Birinci Viyana Görüşmeleri sonlanmıştır (Sonyel, 2014: 295).

Viyana Görüşmeleri'nin 2. Dönemi 5 Haziran'da başlamış 7 Haziran'a kadar sürmüştür. Görüşmelerin bu evresinde kurulmak istenilen federal devletin yetki ve fonksiyonları tartışılmıştır (Sonyel, 2014: 327). Ayrıca bu görüşmelerde Denktaş bir geçiş hükümeti kurulmasını da teklif etmiş, Klerides ise teklife cevap vermemiş bu konuyu Lefkoşa'da konuşma kararı alınmıştır (Coşkun, 2018:129). İkinci görüşmede de Denktaş'ın, iki bölge federal tez kabul edilmeden toprak iadesi ile ilgili bir açıklama yapılmayacağını söylemesi Klerides'i rahatsız etmiştir (Kızılyürek, 2009: 48-49). 26 Haziran'da Olver ve Klerides arasındaki görüşmede Klerides, 2. Viyana Görüşmeleri'nde kendisinin ciddi şekilde teklifleri görüşmeyi kabul etmiş olmasına rağmen Denktaş'ın toprak genişliği ve göçmenler konusunda hiçbir şey söylememesinin görüşmeleri verimsizleştirdiğini söylemiştir. Rumlar toprak ve göçmen konusunda ciddi öneriler olmadan federal yönetim ile ilgili bir adım atmak istememiştir (Sonyel, 2014: 335).

31 Temmuz'da yapılan 3. Viyana Görüşmeleri'nde Denktaş'ın üzerinde durduğu en önemli konu Güneydeki Türklerin kuzeye geçişidir. Klerides'in de Denktaş'a olumlu bakması ile nüfus geçişi kabul edilmiştir. Bu kabullenme adanın ikiye bölünmesinin kesinleşmesini sağlayan bir adımdır (Birand, 1990: 123). 3. Viyana Görüşmeleri'nde Klerides, merkezin güçsüz olduğu bir yönetim şeklini kabul etmiş fakat Denktaş'ın da toprak ödünü ile ilgili öneriler getirmesini talep etmiştir. Denktaş da bunu kabul etmiş ve 8 Eylül'de New York'ta yapılacak görüşmede uzlaşmışlardır (Sonyel, 2014: 360). Görüşmelerin son turu 8-10 Eylül'de New York'ta yapılmıştır. Bir önceki görüşmede kapsamlı bir toprak çalışması yapılacağı bildirilmiş olmasına rağmen Denktaş,

Türkiye'deki seçimleri bahane ederek seçim sonrasında mutlaka önerinin yapılacağı söylemiştir (Kızılyürek, 2009: 51). Görüşmeler hiçbir sonuç alınamadan sonlanmıştır.

Viyana Görüşmeleri başladığında Türkiye'de Demirel başbakandır ve Ecevit muhalefettir. Demirel'in hükümet ortakları Erbakan ve Türkeş'tir, bu da Demirel'i Kıbrıs konusunda çok taviz vermeden ilerlemek zorunda bırakmıştır. Çünkü olası bir hata hükümetin düşmesine neden olabilirdi (Kızılyürek, 2009: 51). Bu nedenle Demirel hep günü kurtarma siyaseti gütmüştür. Kendisini ve hükümeti zora sokacak hamlelerden kaçınmıştır. Zaten Makarios'un adaya gelmesi ile pazarlık yeteneğini kaybeden Türk tarafı pasif ve güven vermeyen politika ile uluslararası alanda çözüm istemeyen taraf görünümüne bürünmüştür.

2.6.4. Ambargo

14 Ağustos 1974 tarihinde gerçekleşen İkinci Kıbrıs Harekâtı'ndan sonra ABD'de sürekli gündeme gelen Türkiye'ye yapılan yardımların durdurulması ve silah ambargosu uygulanması talebine ABD yönetimi tarafından hep itiraz edilmiştir. ABD yönetimi, ambargo söyleminin Türkiye için bir koz olarak kullanılmasından yanadır fakat uygulamaya alınmasının ilişkiler açısından ciddi sorunlar doğuracağı fikrini savunmuştur (Sönmezoğlu, 1995: 92). Yönetimin tüm çabalarına rağmen Rum ve Yunan lobilerinin başlattığı, Ermeni ve İsrail lobilerinin de destek verdiği Türkiye aleyhine kampanya sonunda etkili olmuş, ABD'nin Türkiye'ye yaptığı yardımı sonlandıran, yeni silah ve silah parçası alımını da engelleyen ambargo Ekim 1974'de kabul edilmiştir. Fakat kararın uygulanması Kıbrıs'taki olumlu gidişatı engellemek ve Türkiye'de yeni kurulacak hükümeti biraz rahatlatmak adına 5 Şubat 1975 tarihine ertelenmiştir. Buna göre Türkiye'nin atacağı adımlara ve Kıbrıs'taki tutumuna göre ambargo kararının tekrar gözden geçirilecektir (Coşkun, 2018: 123). Amerikan ambargosunun başlaması Türkiye'nin sadece silah ihtiyacını zora sokan bir durum yaratmamış aynı zamanda Türkiye'nin çok güvendiği bir müttefikinden aldığı ikinci darbe olmuştur (Sonyel, 2014: 250). Ambargonun yürürlüğe girmesine Türkiye'nin tepkisi ise ortak savunma ve üs tesisleriyle ilgili yan anlaşmaların müzakerelerini durdurmak olmuştur. Dışişleri Bakanlığı Türkiye'deki iki üssün hemen kapatılmasını istemiştir. Bu düşüncesini Genelkurmay'la da görüşmüş ve olumlu yanıt almış fakat Sadi Irmak Başbakanlığında kurulan geçici hükümet bu tepkiyi sert olması nedeni ile reddetmiştir. Görüşmek ve yanlış bir adım atılmasını önlemek için Kissinger'in gelişi

beklenmiştir (Birand, 1990: 79). Türkiye'nin tepkisi pek önemsenmese de ambargo kararına asıl tepki Kıbrıs'tan gelmiş, 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti ilan edilmiştir (Sönmezoğlu, 1995: 99). Bu ilan, Türk tarafının baskı ile hareket etmeyeceğini ABD ve dünya kamuoyuna göstermiştir. Ambargo kararı Türkiye'nin o zamana kadar inatla direndiği batıyla bütünleşme politikasını da gözden geçirmesini sağlamıştır. Sovyetler Birliği ve Araplar ile diğer İslam ülkeleriyle kurduğu ilişkileri geliştirmeye başlamıştır (Sönmezoğlu, 1995: 105).

Kissinger, 12 Mart'ta Ankara'ya gelmiş ve 24 saatlik bir ziyaret trafiği gerçekleştirmiştir. Ankara'da Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Dışişleri Bakanı ve diğer parti liderleri ile ayrı ayrı görüşmüştür. Kissinger ambargonun paskalyadan önce senato tarafından kaldırılacağı yönünde gelişmeler olduğunu, Kıbrıs konusunda gelişme sağlanırsa ellerinin daha da güçleneceğini söylemiş (Sonyel, 2014: 281) ve yapılması gerekenleri görevi bırakmasına kısa bir süre kalan Dışişleri Bakanı Esenbel'e aktarmıştır. Kissinger'in yapılması gerekenler listesi (Birand, 1990: 94):

- ✓ Ford başkanlığında ABD yönetimi ambargonun kaldırılması için tüm girişimleri yapacak.
- ✓ BM Genel Sekreteri Waldheim'in gözetiminde Türk ve Rum tarafı toplumlararası görüşmelere başlayacak.
- ✓ Türk-Yunan ilişkileri yumuşatılacak ve üst düzeyde görüşmeler başlayacak.

Kissinger, yapılması gerekenleri sıraladıktan sonra Türkiye'den ödün istemiştir. Fakat Esenbel ödün verecek bir durumda değildir. Kissinger da durumun farkında olduğu için yeni kurulacak hükümeti beklemeyi kabul etmiş ama açıkça Kıbrıs'ta bir adım atılmadan ambargonun sonlanmayacağını da söylemekten çekinmemiştir (Birand, 1990: 94).

31 Mart 1975 tarihinde Demirel başkanlığında kurulan MC (Milli Cephe) Hükümeti'nin Başbakan yardımcıları ve hükümet ortakları Erbakan ve Türkeş'tir. Hükümet ortakları arasında birçok konuda fikir ayrılığı ortaya çıkmış ve uzlaşa sağlanamamıştır. Bu durum Demirel'i karar alırken çok zorlamıştır. Kurulan 39.Hükümette Dışişleri Bakanı olarak göreve başlayan İhsan Sabri Çağlayangil'in Kıbrıs politikası için de aynı durum geçerlidir (Birand, 1990: 93). ABD yönetimi de silah ambargosundan rahatsızdır Türkiye'yi kaybetmek istememektedir. Fakat senatonun aldığı karara uygun davranmaktan başka çaresi yoktur. Senato kararını değiştirebilmek için mücadele etmiş, bu nedenle Türkiye'den açıkça toprak talebinde

bulunmuştur. Demirel ise ABD baskısıyla toprak tavizinde bulundu dedirtmemek için önce ambargonun kaldırılmasında direnmiştir (Birand, 1990: 98). 30 Mayıs'ta Brüksel'de görüşen Başbakan Demirel ve Başkan Ford aynı konuyu tekrar ele almıştır. Demirel görüşmede Ford'a "Güçlü bir NATO için güçlü bir Türkiye gerekir. Türkiye ile ABD arasında nasıl bir sorun var?" diyerek ambargo kararını eleştirmiştir. Demirel değişen koşulları hesaplamadan hiçbir jest vermeden sorunların çözülmesini beklemiştir (Birand, 1990: 98-101).

Temmuz ayına gelindiğinde ABD'de ambargo konusu tekrar oylanacaktır ve ABD Başkanı Ford ambargonun tamamen kalkmasını istemiş fakat bunun mümkün olmayacağını fark edince 9 Temmuz'da bir strateji değişikliği yaparak tamamen kaldırılması yerine hafifletilmesini talep etmeye başlamıştır. Bu yeni strateji Rum tarafının beklemediği bir hamledir fakat Rum tarafı da boş durmamış ambargonun devam etmesi ile ilgili çalışmaları sürdürmüştür. NATO ise Türkiye'yi kaybetmek istememiş, bu nedenle ambargonun kalkmasını istemiştir. Türkiye ise hiçbir girişimde bulunmamış, tüm yetkiyi ABD yönetimine vermişçesine sadece beklemiştir. 24 Temmuz'da yapılan oylama çok uzun sürmüş ve bittiğinde 223 oya 206 oyla değişiklik yapılmadan devam edilmesi yönünde karar çıkmıştır. Bu karar karşısında Türkiye, 25 Temmuz'da "Türkiye'deki tüm Türkiye-ABD ortak savunma tesisleri Türk Silahlı Kuvvetleri'ne devredilmiştir" şeklinde karar almıştır. NATO üssü olan İncirlik hariç tüm üslerdeki ABD bayrakları indirilmiş, yerine Türk bayrağı asılmıştır. Hükümet halka ise "ihtiyacımız olan silahları NATO'dan temin edeceğiz" diyerek halkın tepkisini hafifletmeye çalışmıştır (Birand, 1990: 130-136). 30 Temmuz'da Başbakan Demirel ve Başkan Ford, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nda bir araya gelmiş, ikili bir görüşme gerçekleştirmiştir. Ford, konuşmada Demirel'e karardan dolayı üzgün olduğunu belirtmiş, ambargonun sonlanabilmesi için Türkiye'den taviz istemiştir. Demirel ise bu baskı altında bir taviz veremeyeceğini eğer böyle bir taviz verirse bunu Türk halkına anlatamayacağını Ford'a izah etmiştir. Ford durumu biraz toparlayabilmek için Demirel'e 50 milyon dolarlık bir yardım yapabileceğini söyleyince Demirel para önerisini reddetmiş ve Türkiye'nin paraya değil dost olup olmadığını görmeye ihtiyacı olduğunu ambargonun kaldırılması gerektiğini söyleyince; Ford, Demirel'den biraz daha sabretmesini istemiştir (Birand, 1990: 140-141). Eylül ayında tekrar meclise baskı kurmaya başlayan ABD yönetimi koşullara bağlı silah satışını serbest bırakan kararın Temsilciler Meclisi'nden geçmesini sağlamıştır. Ford yönetimi, uzun uğraşlar

verdiği mücadelede başarı elde etmiş, 176 oya karşı 237 oyla ambargonun aralanmasını sağlamıştır (Sönmezoğlu, 1995: 98). Fakat Demirel bu başarı karşısında siyasi bir hata yapmış ve iç politikada bunun bir anlamı olmadığını ambargonun tamamen kalkması gerektiğini söylemiştir. Oysa bu durum Rum tarafı için tam bir yenilgidirçünkü, artık Türkiye parasını ödediği tüm silahları satın alabilecektir (Birand, 1990:148). Ambargo krizinde bir diğer önemli gelişme de 26 Mart 1976 tarihinde yaşanmış ve ABD ve Türkiye arasında savunma ve işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma ile Türkiye'ye 1 milyar dolarlık bir yardım verilmesi ve Türkiye'deki üslerin tekrar faaliyete girmesi sağlanmak istenmiştir (Sönmezoğlu, 1995: 109).

2.7. Gazetelerin Analizleri

Bu bölüm de 37. Hükümetin kamuoyunu gazeteler aracılığı ile Kıbrıs Barış Harekâtına nasıl hazırladığının analizi yapılacaktır. Analiz, eleştirel jeopolitik bakış açısı ile gerçekleştirilecektir. Analiz, 37. Hükümetin Kıbrıs Harekâtı'na bakışını daha iyi aktarabilmek adına, 37. Hükümetin kuruluşundan (26 Ocak 1974) itibaren başlayarak ve Harekât günüolan 20 Temmuz 1974 tarihine kadar çıkan haberleri kapsamaktadır. Böylece 37. Hükümetin Kıbrıs konusundaki tutumu değerlendirilebilecek, hükümetin tutumun halka aktarılmasında ve halkta oluşturduğu etkiye dikkat edilebilecek ve eleştirel jeopolitik unsurların nasıl işlenip, nasıl değerlendirildiği analiz edilecektir.

Konunun daha rahat anlaşılmasını sağlamak için inceleme alanı;

- Makarios'a Yapılan Darbe Öncesi Dönem
- Makarios'a Yapılan Darbe ile I. Kıbrıs Barış Harekâtı Arasındaki Dönem olarak iki parçaya ayrılmıştır.

2.7.1. Makarios'a Yapılan Darbe Öncesi Kıbrıs Haberlerinin Eleştirel Jeopolitik Yaklaşım Çerçevesinde Aylara Göre Değerlendirilmesi

Makarios'a yönelik girişilen darbe eylemi 15 Temmuz 1974'te gerçekleştirilmiştir. Bu tarihe kadar Kıbrıs konusu ile yapılmış haberler analiz edildiğinde ilk dikkatimizi çeken unsurun söylemlerde Kıbrıs konusunun çok önemli görülmesine karşın haber sayılarının bu önemle eş değer olmadığıdır. Gazetelerin ortalama haftada 1-2 haberle aktardığı Kıbrıs, genellikle ara sayfalarda kendisine yer bulabilmiş, birinci sayfada yer bulduğunda ise sadece başlıkla aktarılıp ara sayfalardaki

habere okuyucunun yönlendirilmesiamacı taşımaktadır. Dikkat çeken bir diğer husus da haberlerin nadiren manşet haber olarak yayınlanmış olmasıdır. Gazetelerin ilk sayfalarındaki gazete adı ve logosunun hemen altında, diğer haberlere göre daha büyük ve daha kalın puntolarla yazılan haberler manşet haberlerdir. Manşet haberin önemi diğer haberlere nazaran daha ön planda olmasıdır. Okuyucu ilk olarak gazeteyi eline aldığıında manşetlere bakmakta, sonra diğer haberlere yönelmektedir. Bu nedenle manşete çıkmış haberler önemli haberler olarak nitelendirilir (İmîk Tanyıldızı, 2012: 382). Kıbrıs ile ilgili haberlerinMakarios’a yapılan darbeye kadar nadiren manşet olması, Türk basının Kıbrıs konusuna gereken önemi vermediğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Uzun yıllar boyunca birçok mücadeleye sahne olmuş olan Kıbrıs’ın Türk yazılı basınında Makarios’a yapılan darbeye kadar, dikkat çekici bir önemle ele alınmaması, ulusal basının Kıbrıs ile ilgili bir kamuoyu oluşturma gayreti yok mu? sorusunu akla getirmektedir. Kitle iletişim araçlarının siyasi iletişim aracı olarak kullanılışından beri kamuoyu ile kitle iletişim araçlarının arasındaki bağ hep var olmuştur. Toplumdaki güçlük ve problemlere karşı belirli bir zamanda ve belirli bir yerde belirli bir insan grubu arasındaki yaygın düşünce ve bakış olarak ifade edebileceğimiz kamuoyu kavramının oluşumunda kitle iletişim araçlarının rolü oldukça önemlidir. Basın, kamuoyu oluşturmada alternatifi olmayan bir kanal aracıdır. Bireylerin fikirlerinin oluşumunda en çok kitle iletişim araçlarının etkili olduğu bilinen bir gerçektir. Hatta kitle iletişim araçlarının oluşturduğu yaygın kanaate aykırı bir düşüncesi olan bireylerin toplumdan dışlanma korkusu ile ifade özgürlüklerini otokontrol ile sınırlandırdıkları da artık tartışılmayan bir kabüldür. Noelle-Neumann'ın klasikleşen düşüncesi, "Suskunluk Sarmalı" çalışması bu durumu açıkça ortaya koymaktadır (Gökçe, 1996: 164-169). Kamuoyu oluşturma ile ilgili bir diğer önemli teori de “Bando Arabası Etkisi” teorisidir. Bu teori, kısaca sosyal politik ve ekonomik olaylarda bireylerin inanç ve fikirlerinin sürü psikolojisi mantığı ile yönlendirilebileceği düşüncesidir (Yurdakul, 2016: 81-90). Tüm bu bilgiler ışığında Kıbrıs haberlerinin Makarios’a karşı yapılan darbeye kadarki dönemde fazla ön planda olmaması, akıllara yukarıdaki soruyu (Ulusal basının Kıbrıs ile ilgili bir kamuoyu oluşturma gayreti yok mu?) getirmektedir. Fakat haberlerin içerikleri incelendiğinde bu durumun beklenildiği gibi olmadığının, aksine haberlerin içerik olarak kamuoyu oluşturma gayreti taşıdığı gözlemlenmiştir.

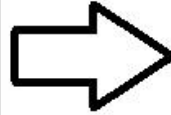
Gazetelerde yer alan haberlerin büyük bir kısmı benzer içeriklere sahip olduğundan; bu bölümde tüm haberler tek tek açıklanmayacaktır. Önemli görülen haberler başlık, içerik ve bazı alıntılar ile sunulacaktır. Bu bölümde amaç, tekrara düşmeden dönemin Kıbrıs haberlerinin nasıl sunulduğunu göstermektir. Haberlerin eleştirel jeopolitik değerlendirmeleri de yapılacaktır.

2.7.1.1. Ocak Ayı Haberlerinin Değerlendirilmesi

37. Hükümetin göreve geldiği ilk ay olan Ocak ayındaki gazete (Milli Gazete, Cumhuriyet, Hürriyet ve Milliyet) haberleri değerlendirildiğinde karşılaşılan tablo, Makarios'a yapılan darbeye kadar aktarılan haberlerin genel profilinden pek farklı değildir. Haber sayıları haftalık 1-2 ortalamada ilerlerken; haberler, genellikle iç sayfalarda yer almış, ara ara ilk sayfada haberin başlığı aktarılsa da manşet olma durumu çok az gerçekleşmiştir.

37. Hükümetin kurulmasının ardından Kıbrıs konusunun işlendiği ilk haber hükümet protokolüdür. Protokol Ocak ayında gazetelerde yayınlanmış hatta Milli Gazete “tam metin” olarak yayınlamayı tercih etmiştir (Milli Gazete, 25.01.1974). 37. Hükümetin programında Kıbrıs meselesine getirilen çözüm önerisinin federatif sistem olması da oldukça önemlidir. TBMM'nin internet sitesindeki hükümet programları incelendiğinde o güne kadar kurulmuş hükümetlerin birçoğunda (özellikle 1960-1973 yılları arasındaki hükümetlerin programları) Kıbrıs ile ilgili düşünce ve fikirler paylaşılmış, neler yapılmak istenildiği izah edilmiştir. Fakat ilk defa Türkiye’de 37. hükümet Kıbrıs için federatif sistem amacını programına yazmıştır (www.tbmm.gov.tr). Bu durum da gazetelerde genişçe işlenmiştir. Hükümetin Kıbrıs konusundaki ilk adımıdır ve oldukça önemli bir adımdır. Hükümet programı gibi ciddi bir metinde Kıbrıs konusunda federatif sistem önerisi hükümetin konuya ne kadar ciddiyetle yaklaştığını göstermektedir.

Görsel 6: 25.01.1974, Milli Gazete

108 — Kıbrıs sorunu için Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin yararına ve bölge barışına en uygun çözümün, Kıbrıs'ı bağımız federatif devlet statüsüne kavuşturmak olduğunu inanıyoruz. Bu federatif devlette, Türkler devlet yönetimine eşit egemenlik hakları ile katılacaklardır. Kıbrıs Türklerinin toprak mülkiyetleri ve ekonomik gelişme olanakları temin altına alınacaktır.

İş riski

37. Hükümetin kurulduğu ilk günlerin bir diğer önemli haberi ise Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Türk Toplum Lideri Rauf Denktaş'ın Türkiye'de kurulan hükümetten duyduğu memnuniyeti dile getirdiği haberdur. 28 Ocak tarihinde Milliyet Gazetesinde yayınlanan habere göre Denktaş, Bayrak radyosunda kendi sesi ile bir konuşma yayınlamış ve bu konuşmada; "Türkiye'de güçlü ve dinamik bir ekibin iş başına geldiğini, Türkiye'de ne zaman bir hükümet krizi yaşansa Kıbrıs Türk Toplumunun sıkıştığını, hatta hücumu uğradığını bu nedenle güçlü bir hükümetin iş başına gelmesinin Kıbrıs Türk Toplumuna huzur getirdiğini" (Milliyet Gazetesi, 28.01.1974) ifade etmiştir. Ayrıca Turan Güneş'in Dışişleri bakanı olmasını da ele alan Denktaş, ilk defa Kıbrıs'ı görmüş birisinin Dışişleri bakanlığına getirilmesinden duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir. Bu haber, Türk Kamuoyuna Kıbrıs Yönetiminin Türk Hükümetini desteklediğini, yeni hükümetin Kıbrıs konusundaki düşüncelerinin Kıbrıs Toplumunu tarafından da onayladığını ve Türk Toplumunu ile Türkiye Hükümeti'nin uyum içinde olduğunu aktarmaktadır. Dönemin şartları düşünüldüğünde gerek Kıbrıs konusunda gerekse Türkiye içindeki gelişmeler ele alındığında milliyetçilik unsurlarının ön planda olduğu bir dönemde milliyetçi söylemler ve eylemlerin kamuoyundaki etkisinin fazla olması kaçınılmazdır. Hükümet bu girişimlerle hem seçmenine sizin değerlerinize sahip çıkıyoruz; hem de Kıbrıs Toplumunu ile de uyum içindeyiz duruşunu aktarmıştır.

Görsel 7: 28.01.1974, Milliyet Gazetesi

Ayrıca Denktaş'ın yeni kurulan hükümetten övgü ile bahsettiği bu haber eleştirel jeopolitik açıdan oldukça değerlidir. Pratik jeopolitik alan içerisinde olan Denktaş'ın ifadelerinin gazete haberlerinde yer alması pratik jeopolitiğin, popüler jeopolitiğe dönüşünün güzel bir örneğidir. Haber metni, eleştirel jeopolitiğin önemli kaynaklarından yapı söküm yöntemi ile incelendiğinde önemli bazı hususlar dikkat çekmektedir. Denktaş'ın Türk kamuoyunda kim olduğunun, Kıbrıs'taki konumunun ne olduğunun bilinmemesi mümkün değilken; Denktaş'ın isminin geçtiği neredeyse her haberde “Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Türk Toplumu Lideri Rauf Denktaş” şeklinde ifade edilmesi, Türk kamuoyuna Denktaş'ın ne kadar önemli ve değerli olduğunu göstermektedir. Bu önem ve değerde olan birisi Türkiye'de kurulan hükümetten duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Kıbrıs gibi milli bir konunun kahramanı Denktaş, 37. Hükümetten övgü ile bahsederken (...*güçlü ve dinamik bir ekibin iş başına geldi.*..), Türkiye'deki hükümet krizlerinin Kıbrıs'taki soydaşları da sıkıntıya düşürdüğünü belirtmiştir. Böylece, Türkiye tek başına bir devlet değildir. Türkiye'nin varlığına ve gücüne muhtaç olan bir de Kıbrıs'ı vardır. Bir annenin kendi sorunlarını bir tarafa bırakarak yavrusu ile ilgilendiği gibi; Türkiye de, anavatan olma misyonu ile yavruvatana ile ilgilenmelidir mesajı aktarılmaktadır. Ayrıca bu haber, Türk Kamuoyuna Kıbrıs Yönetiminin Türk Hükümetini desteklediğini, yeni hükümetin

Kıbrıs konusundaki düşüncelerinin Kıbrıs Toplumunu tarafından da onayladığını ve Türk Toplumunu ile Türkiye Hükümeti'nin uyum içinde olduğunu aktarmaktadır. Dönemin şartları düşünüldüğünde; gerek Kıbrıs konusunda gerekse Türkiye içindeki gelişmeler ele alındığında milliyetçilik unsurlarının ön planda olduğu bir dönemde, milliyetçi söylemler ve eylemlerin kamuoyundaki etkisinin fazla olması kaçınılmazdır. Hükümet bu girişimlerle hem seçmenine sizin değerlerinize sahip çıkıyoruz derken hem de Kıbrıs Toplumunu ile de uyum içindeyiz duruşunu aktarmıştır.

Hükümetin bu tavrı ile alakalı Ocak ayı içerisinde çıkan bir diğer önemli haber ise 8 Ocak 1974 tarihinde yayınlanan Cumhuriyet Gazetesindedir. 26 Ocak'ta kurulacak hükümetin Dışişleri Bakanı Turan Güneş'in hükümet kurulmadan Kıbrıs'ı ziyaret etmesi haberidir. Güneş ziyaret sonrası Kıbrıs ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu ziyaretin Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Kıbrıs Türk Toplumunu Başkanı Rauf Denktaş tarafından talebi ile gerçekleşmesi önemlidir.⁵ Bu haber de hükümetin toplum değerlerine sahip çıktığını gösteren iyi örneklerdendir.

⁵ 8 Ocak dönem olarak 37. Hükümetin göreve başladığı dönem olmadığı için çalışmamızın zaman sınırları içinde değildir. Fakat ek bir bilgi olarak aktarmakta fayda olacağı kanaatindeyiz.

Görsel 8: 08.01.1974, Cumhuriyet Gazetesi

**CHP Heyetine
göre, Kıbrıs'ta
özgürlükler
konusunda
yakınma var**

İzzet R. YALIN bildiriyor

LEFKOŞA — Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Türk Yönetimi Başbakanı Rauf Denktaş'ın, inceleme bakanlık görevi Kibris'a çağırıldığı CHP Genel Sekreteri Yardımcısı Prof. Turan Güneş, 14 günlük ziyaretinden sonra beraberinde Alev Coşkun ve Şevket Çamelli ile Türkiye'ye dönerken, gazetecilerin sorusu üzerine «Kibris'a geldiğinden beri düştünce ve söz geçirilmediği konularla ilgili konuşma yakınmaların dışında söylemiştir».

«Hərkesin, əslində fikrində dəyişikliyi yoxdur» deyib. «Ən sonundan, (fikrini dəyişikliyi yoxdur) demək dəyişikliyi varmı demir, «Buna görə, daha çox düşünmə dəyişikliyi istəmənin də olumlu bir şey olduğunu ifadə etmişdir.

Prof. Güneş, «Ulusal dava içinde fikir mücadeleslerinin yasaaklanması ve kısıtlanmaması, ulusal dava açısından, daha doğru bir ifadeyle toplumun gelişmesi açısından sakıncalı olacağını savunmuştu» belirtmiş, «Talin, fikir mücadelesiyle her devlette görülen siyasal mücadelenin aynı şey sayılması; gerektigine hazırlanmıştır. Prof. Güneş, bunun nedenini şöyle açıklamıştır:

«Kıbrıs Türk toplumu küçük bir toplumdur. Elbette büyük Türk toplumunun parçasıdır. Fakat şahsi inancımın göre, Kıbrıs Türklerinin bugünkü konular altında sorunları, büyük siyasi ayrışıklardan daha çok, mahallî sorunlar olarak ele alınmak gerekir.

Kıbrıs Türk toplumuna bilyelik Türk toplumundan, ya da anava-

tandan farklı bir sosyal ve ekono-
mik bürnye vermek dilyetli-
mez. Kıbrıs'ın gerek anavatanı
(Derin Sa. 7, S. 3 ös)

Bu köşede
Bir Sıkıyönet

Simdi ahunca, ya da yedimci basdikim yapan «Türkiye'nin Dikensin eserinin yazarı: Doğan Avcıoğlu, 1971. Mayısında, yanında bir beşer kitap, Antalya'da bir otelde yerleşmiş. «Millî Kurultay» Tarihî diye yeni bir eser yazacak. Onun 6n hazırlıkları için gerekli bazı kitapları, kütüphaneleri, baharları arayıp toplaması, yabancı dilde olanları dışarıdan izmirliye getirtmesi, sabahları - akşama okumaya başlamıştı.

Meşhur şalyoz hareketi, oru, o otel kümesinde başladı. Radyodan, 48 kişi ile, Yeşar Kemal, Bahri Savcı, Mümtaz Soysal, Musannır Aksoy, İlhami Soysal, Cahit Talas ve başkalarıyla birlikte isimli, bir gün, radyonun

Makarios'a yapılan darbeye kadar (26 Ocak- 19 Temmuz arası) Türk yazılı basınında çıkan ve incelediğimiz tüm gazetelerde gündemde en çok kalan haber Grivas'ın ölümüdür. Grivas, Ocak ayının son günlerinde ölmüş ve bu nedenle Ocak ayı içinde de adı sıklıkla anılmıştır. Grivas'ın ölümü, adadaki dengeleri değiştirmiş ve Makarios, Yunanistan, Türkiye, Türk Toplumu, ABD, İngiltere, Rusya gibi tüm taraflar hamlelerini baştan düşünmek zorunda kalmıştır. Makarios ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlıkların daha da keskinleşmeye başladığı, Amerika başta olmak üzere Batılı ülkelerin komünizm tehdidi (Rusya Tehdidi) ile farklı bir pozisyona geçmeye başladığı, Türkiye'nin ve Türk Toplununun ise bu durumdan faydalanarak daha stratejik hamleler yaptığı bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönemin sebebi olan Grivas'ın ölümü, neden bu

kadar önemlidir? sorusuna cevap verebilmek için önce Grivas kimdir? sorusuna bakmakta fayda vardır;

Yeoryios Grivas (Yunan Albayı), 1955-1959 yılları arasında Rumların İngilizlere karşı çete savaşı vermesinde Makarios'a yardım etmiş, 1960'da Kıbrıs'ın bağımsız olmasında etkili olan EOKA tedhiş örgütünün kurucusu ve lideridir. 1963 yılında Türklere karşı yapılan saldırılarda da aktif rol oynayan Grivas, Yunan Cunta yönetimi tarafından Kıbrıs'taki Yunanistan'a bağlı "Ulusal Muhafız Birliği"nin komutanlığına getirilmiştir. Fakat 7 Ağustos 1964 tarihinde Türk yerleşim yeri olan Erenköy'e yapılan saldırı sırasında Türkiye'ye ait uçakların Rum/Yunan üslerini bombalamaları ile durumun kontrolden çıktığını gören Makarios, duruma müdahale ederek Erenköy saldırısının sonlandırılmasını sağlamış ve bir süre sonra Grivas Kıbrıs'ı terk etmek zorunda kalmıştır. Kıbrıs'tan kaçan Grivas bir süre sonra kaçak yollarla adaya geri dönmüş, 1971 yılında "ENOSİS"i erken ilan etmek istemeyen Makarios'a karşı EOKA B tedhiş örgütünü ilan ederek tekrar harekete geçmiştir. Grivas o andan itibaren mücadelesini Makarios'a karşı yönlendirmiştir.

Grivas'ın Kıbrıs'taki varlığı Makarios'un tek güç olmasını önüyor ve ENOSİS için etkin bir güç sağlıyordu. Fakat 27 Ocak 1974 tarihinde Grivas'ın ölümü, ABD ve Yunan cuntasının hesaplarını bozmuş, artık Makarios'un karşısında etkin bir güç kalmamıştır. Grivas'ın ölümünü fırsata çevirmek isteyen Makarios, 27 Ocak'ta verdiği demeçte Grivas'ı övmüş ve tutuklu olan EOKA'cılar da affetmiştir. Ayrıca Grivas'ın cenazesine katılıp takdis etmek de istemiş fakat Yunan Büyükelçisi Lagakos'un EOKA'cılarla yaptığı görüşmeler sonrası böyle bir durumda olay çıkaracaklarını Makarios'a ifade edince sükûnetin korunması için Grivas'ın cenaze törenine katılmamayı kabul etmiştir. (Sonyel, 2014:3-6).

Grivas'ın ölümü Türkiye'de de gündeme oturmuş ve incelediğimiz dört gazetede de ölüm haberleri birinci sayfadan verilmiştir. Cumhuriyet Gazetesi, Grivas'ın ölüm haberinin içinde ayrıca "Grivas Kimdir?" başlığı ile Grivas'ın hikâyesini de anlatmış özellikle Türklere karşı giriştiği kanlı olayları izah etmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 29.01.1974). Milli Gazete, Grivas'ın ölüm haberini yayınladığı günkü sayısında Kıbrıs konusuna oldukça değinmiş ve Kıbrıs ile ilgili üç haber vererek Rumlar arasındaki çatışmalara özel yer ayırmıştır (Milli Gazete, 29.01.1974). Fakat Grivas'ın ölüm haberi ile ilgili en çarpıcı haber Milliyet Gazetesine aittir. Milliyet Gazetesinde "EOKA LİDERİ GİVAS ÖLDÜ" başlığı ile aktarılan haberdir.

Kıbrıs ile ilgili haberlerde fotoğraf, karikatür, harita gibi görsel materyallerin kullanımındaki azlık dikkati çeken bir diğer noktadır. Haberlerin büyük bir bölümü yazıya dayalı yapılmış ve görsel unsurlara çok az yer verilmiştir. Görsellik akılda kalıcılığı artırması ve dikkat çekici olması yönleri ile gazetelerin sıklıkla kullandığı bir yöntemdir. Fakat Kıbrıs konusunda bu güce az yer verilmesinin sebebi metinlerle bilgi aktararak ilerlenilmek istenilmesi şeklinde değerlendirilebilir. Algı oluşumunda söylemlerin etkileri çalışmamızın önceki bölümlerinde izah edilmiştir. İfade ettiğimiz bu duruma rağmen görsellik sıklıkla kullanılsa da kullanıldığında etkili görsellerin tercih edildiğini söylemek hatalı olmayacaktır. Bu bağlamda, Grivas'ın ölüm haberinde Milliyet Gazetesinin kullandığı görsel bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Milliyet Gazetesi Grivas'ın ölüm haberinde bir karikatür kullanarak ciddi bir algı oluşumu sağlamıştır. Eleştirel jeopolitik açıdan büyük öneme sahip olan karikatür ve görsel öge kullanımının en iyi örneklerinden olan haber hem Kıbrıs haberleri içinde hem de eleştirel jeopolitik açıdan taşıdığı değerle bu çalışma kapsamında önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle kullanılan görselin de eleştirel jeopolitik açıdan analizini yapmak gerekir.

Eleştirel jeopolitik incelemede resim, fotoğraf ve karikatürler sıkça kullanılmaktadır. Resim, fotoğraf ya da karikatürler özellikle Popüler jeopolitik açıdan önemli veriler içermektedir. Ocak ayı haberleri içinde bahsettiğimiz Milliyet Gazetesi'nin 29.01.1974 tarihinde Grivas'ın ölümü üzerine yaptığı haberde de karikatürden faydalandığı görülmektedir. Kullanılan karikatür birçok anlam taşımaktadır.

Görsel 9: 29.01.1974, Milliyet Gazetesi

Ölüm haberlerinde ölen kişinin fotoğrafının kullanılması alışık olunan bir durum olmasına karşın karikatürünün çizilmesi pek alışık bir durum değildir. Bu haberde bir karikatür kullanılması, olayın haber boyutundan çıkıp başka bir pencereye geçmesini sağlamaktadır. Karikatürlerin önemini makalesinde aktaran eleştirel jeopolitiğin önemli isimlerinden Dodds, karikatürleri belirli bir gerçeği vurgulamanın etkili bir yolu ve gazetecilikteki en güçlü silah olarak nitelendirmektedir. Karikatürlerin suçlayabilir, teşvik edebilir, tartışma veya görüş bildirmede okuyucunun bakış açısını etkileyebilir olmalarına vurgu yaparak gazetelerde küçük yerler kaplamalarına rağmen son derece etkin olduklarını ileri sürmektedir (Dodds, 2010:116). Böyle bir ölüm haberinin görselinde fotoğraf yerine karikatür kullanılması, öncelikle ölen kişinin düşman kimliğinin artık kalmadığını, zararsızlaştığını ve dalga geçilebilir bir hal aldığını anlatmaktadır. Böylece artık Grivas'ın düşmanlığı sona ermiş, Grivas gitmiş ama Türkler hala Kıbrıs'tadır ve Kıbrıs'ta kalmaya devam edecektir düşüncesinin aktarılma

aracı olarak kullanılmıştır. “Popüler jeopolitikte mizah ve ölü terörist Ahmed” isimli çalışmada (Purcell, Brown ve Gökmen; 2012: 83-105) mizah unsurlarının Popüler jeopolitikteki yeri ve önemi izah edilmiştir. Mizah ile popüler jeopolitiği bağdaştıran bu ve benzeri çalışmaların ortak noktası, Popüler jeopolitiğin mizah unsurlarını ve özellikle karikatürü sıkça kullandıkları yönündedir. Bu haberde de mizah unsuru karikatür ile sağlanmış, ölüm gibi ciddi bir olay karikatür gibi gayriciddî bir unsurla boyut değiştirmiştir.

Türk kamuoyu Grivas’ın ölümünden memnundur gibi bir ön kabul ile yapılan bu karikatürleştirme akıllara şu soruyu getirmektedir; “Neden Türk kamuoyu Grivas’ın ölümünden mutlu olsun?” Sorunun cevabı ise Grivas’ın yaşamında gizlidir. Grivas’ın Türk kamuoyunda oluşturulmuş bir kimliği vardır. Türk kamuoyu için Grivas’ın önemi, 1963-1967 yılları arasında adadaki Türklere karşı yapılan saldırılarda önemli bir rol üstlenmesi ve Kıbrıs’ın Yunanistan’a bağlanması (ENOSİS) için kurulan EOKA örgütünün liderliğini yapıyor olmasıdır. Grivas ile ilgili haberlerin metni okunduğunda bu bilgilerin de yer aldığı görülmektedir. Ayrıca haberlerde Grivas’ın 1971’den beri adada kaçak olarak yaşadığı da ifade edilmektedir. Burada eleştirel jeopolitiğin sıklıkla başvurduğu önceki bölümlerde de değindiğimiz bir yöntem olan kimlik inşası ya da kimlik tasavvuru oluşturma süreci işletilmiştir. Grivas, Türk toplumu için canı bir insandır ve bu canı insan artık ölmüştür. Ölü canı bir insan tehlikesizdir ve dalga geçilebilir. Fakat bu noktadan sonra haberin seyrini değiştiren bir ifade daha vardır. O da Grivas’ın ardından “milli yas” ilan edilmesidir. Bu kadar kötü olan, Türkleri katleden, Rumlar arasında terör çıkaran, adada kaçak yaşayan birisi için bir toplum (Rum toplumu) neden milli yas ilan eder? Haberin önemi burada bir kat daha artmaktadır. Burada Rum toplumu için de artık bir kimlik inşası söz konusudur. Rumlar, Türk kamuoyu için katili seven, destekleyen bir toplumdur. Bu yeni kimlik tasavvuru, Türkiye’nin istediği ve hükümet programına da koyduğu federatif sistemin kamuoyu nezdindeki hazırlık aşamasıdır.

Ocak ayındaki haberler genel olarak değerlendirildiğinde Grivas’ın ölümü dışındaki haberlerin büyük bir bölümünün adada huzur ortamının olmadığını, sürekli bir kaos ve tehlike olduğu bilgisini aktardığı saptanmıştır. Özellikle Makarios ve EOKA taraftarlarının sürekli çatışmalara girdiklerini ve bu çatışmaların Türk toplumuna sıçramasından duyulan tedirginlik dile getirilmiştir. Makarios’un 37. Hükümetin

“Hükümet Programı”nda Kıbrıs için Federatif sistem önerisinden duyduğu rahatsızlık da ocak ayında yayınlanan haberlerin önemli konulardandır.

Ocak ayında Milliyet Gazetesi başta olmak üzere diğer gazetelerin de haberlerinde işlenen ortak bir görüş vardır. Bu ortak görüş, adadaki Rumlar arasındaki tedhiş olayları adanın güvenliğini sarsmaktadır görüşüdür. Makarioscular ile Grivasçılar arasındaki olayların adada alarm verilmesine neden olduğu ve Türk mücahitlerin olayların Türk toplumuna yönelmesinden çekindiği aktarılmıştır. Bu ifadeler ile oluşturulmuş haberler de Kıbrıs ile ilgili oluşturulan bir mekân tasavvurudur. Anaz’ın çalışmasında Ó Tuathail’den aktararak bahsettiği gibi mekânsal düzenler söylemlerle oluşturulmaktadır. Eleştirel jeopolitik, bu anlamlandırmaların nasıl tahayyül ettiğini açığa çıkarmaya çalışmakta ve bu eylemin adı da Ó Tuathail tarafından “Küre Yazımı” olarak adlandırılmaktadır. (Ó Tuathail 1994; Anaz, 2012: 25). Eleştirel jeopolitik, güçlerin yazdıkları küre yazımının belirli menfaatlere göre şekillendiğini, ideolojik olduğunu söyleyerek mekânsal tanımlamaları gündemde tutmaktadır. Türkiye de burada bir küre yazımı gerçekleştirerek Kıbrıs’a; tehlikeli, insanların katledildiği, sürekli kanlı olayların gerçekleştiği ve soydaşlarımızın orada sıkıntı yaşadığı, her an tehlike içinde oldukları bir mekân tasavvuru oluşturma gayesindedir.

2.7.1.2. Şubat Ayı Haberlerinin Değerlendirilmesi

Şubat ayında Milliyet Gazetesinde yayınlanan haberlerin sıralanışı dikkat çekicidir.² Şubat’ta hükümet programını yayınlayan gazete (programın içinde Kıbrıs konusunun çözümüne yönelik federatif sistem önerisi vardır), ertesini gün Kıbrıs’ın Washington’a yeni atanan büyükelçisi Niko Dimitriu’nun Amerikan Başkanı Nixon’un Kıbrıs’taki görüşmeleri desteklediğini, bağımsız ve hükümlan bir Kıbrıs’tan yana olduğunu ifade ettiği haberi geçmiştir. Birkaç gün sonra, 7 Şubatta ise “Rumlar, <<Türkler olay çıkarmak istiyor>>” başlığı ile verdiği haberin içeriğinde ABD Başkanı Nixon’un Kıbrıs sorununa ilişkin yaptığı değerlendirmede kullandığı bağımsız, egemen ve üniter devlet ifadelerine atıfta bulunmakta ve bu ifadelerin Rumların ifadeleri ile örtüştüğünü yazmaktadır. Haberlerin böyle bir sıra ile verilmesi, yani öncelikle Türk Hükümetinin Federatif yönetim düşüncesinin aktarılmasından ABD başkanının bu öneriye karşılık verircesine ifade ettiği üniter devlet vurgusu ve Kıbrıslı Rumların söylemleri ile paralel olan açıklamaları kamuoyuna, Türkiye’nin ve Kıbrıslı Türklerin yalnız kaldığını göstermek amacını taşımaktadır. Fakat bu yalnızlık Türklerin bir

acziyeti olmayıp aksine yalnız kalsak da haklı davamızdan vazgeçmeyiz düşüncesini oluşturmada kullanılmaktadır. Temmuz ayında yapılacak olan harekâtın, ABD veya başka bir ulus tarafından yaptırıldığı veya onaylandığı düşüncesini de ortadan kaldırır niteliktedir. Eleştirel jeopolitik açıdan devlet söylemlerini güçlendirmekte ve düşman yabancı güçler tasavvuru oluşturmaktadır.

25 Şubat tarihli Milliyet Gazetesi 2. sayfasında yayınlanan haber eleştirel jeopolitik açıdan oldukça değerlidir. Haberbir sayfanın yarısından fazla yer tutmuştur. Haberde Kıbrıs işlenmiş, geçmişteki kanlı olaylar da hatırlatılmıştır. Haberde sıkıntılı günlerin tekrar edilmemesi için federatif sistemin gerekliliği vurgulanmıştır. Gazete ayrıca adanın Türkiye açısından (askeri, stratejik ve Akdeniz güvenliği) önemi ile garantörlük anlaşmasındaki Türkiye'nin durumuna vurgu yapmıştır. Sonra, *“Türkiye'nin ve Kıbrıs Türk Toplumunun savaşa değil, Büyük Atatürk'ün ‘Yurtta Sulh-Cihanda Sulh’ ilkelerine katıksız bağlılığı ve yeni hükümetin insan hak ve özgürlüklerine, düşünce hürriyetine inancı ise, Kıbrıs'taki işgal durumunun ulusal elbirliğiyle değerlendirilmesini sağlayacaktır. Kıbrıs Türk Devletinin bir an önce resmen ilanında gerekli ulusal, duygusalığa değil gerçekçiliğe dönük dayanışmayı sağlayacaktır.”* (Milliyet, 25.02.1974) ifadeleri ile haberi bitirmiştir. “Kıbrıs Sorunu İçin Çıkar Yol Nedir?” başlığı ile yayınlanan ve Ocak-Şubat ayları içindeki en kapsamlı haber olarak nitelendirebileceğimiz bu haber, eleştirel jeopolitik açıdan oldukça değerlidir. Gazete haberini oluştururken Atatürk'e de vurgu yapmış ve Kıbrıs'ın durumunu her açıdan ele alınmıştır. Haber, hükümetin federatif sistem düşüncesini gerekçeleri ile kamuoyuna bir kez daha izah etmiş ve Türkiye neden Kıbrıs ile bu kadar ilgileniyor sorusunu soranlara, askeri stratejik açılardan değerlendirmeler yapılarak çatlak seslerin de azaltılması amaçlanmıştır. Ayrıca, savaşa değil; hak ve özgürlüklerin korunmasına olan inanç, Atatürk'e vurgu yapılarak aktarılmış hem Türk toplumunun milliyetçilik duyguları harekete geçirilmiş hem de Temmuz ayında yapılacak olan Kıbrıs çıkarmasının bir savaş olmayacağı, hak ve özgürlüklerin korunması anlamında bir “barış harekâtı” olarak değerlendirmesi gerektiğinin ilk sinyalleri verilmiştir. Geçmişteki olaylar tekrar hatırlatılarak savaşın haklı gerekçeleri ortaya konulurken; bir yönden de mağdur Kıbrıs ve Kıbrıslı tasavvuru güçlendirilmiştir. Kıbrıs'ın Türkiye için önemine değinilmesi ise, Türkiye açısından Kıbrıs'ın mekân olgusunun ne anlama geldiğini anlatma gayretidir. Mekân atfedilen anlamlar açısından Kıbrıs, sadece yavruvatan değil; aynı zamanda stratejik bir alandır. Kıbrıs'ı kaybetmek, sadece manen

bizi yıpratran bir durum olmaktan çıkıp, stratejik bir kayba ve daha önemlisi güvenlik zafiyetlerine neden olacaktır. Türkiye hem soydaşlarına olan sadakati, hem Yurtta Sulh ilkesi ile zulme karşı durma misyonu hem de stratejik olarak kendisini koruma mecburiyeti ile Kıbrıs'ı ne pahasına olursa olsun müdafaa etmelidir, tasavvurunun oluşturulması sağlanmaya çalışılmaktadır.

Görsel 10: 25.02.1974, Milliyet Gazetesi

Şubat ayı içerisinde odaklanacağımız önemli birkaç haber de Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanmıştır. Hükümetin CHP kanadına yakınlığı ile bilinen Cumhuriyet Gazetesi, Kıbrıs haberlerine 1 Şubatta yayınladığı “International Heard Tribune” gazetesinden yapılan alıntı haber ile başlamıştır. Bu habere göre Grivas’ın ölümünün

adaya barış getirebileceğini okuyucularına aktarmıştır. Özetle haber, Kıbrıs'ın artık EOKA lideri Grivas'sız daha güvenli olduğunu ifade etmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 01.02.1974). Böylece Kıbrıs'ın güvenlik sorunlarına birkez daha dikkat çekilmiş ve Kıbrıs ile ilgili oluşturulan mekân tasavvuru güçlendirilmiştir.

Şubat ayı içerisinde Hürriyet Gazetesi diğer gazetelerden farklı bir yöntem kullanmıştır. 25 Şubat tarihinde yapılan habere göre Türkiye, “İslam Ülkeleri Zirve Konferansı”nın İsrail ile ilişkileri kesme kararına “Bağımsız Kıbrıs Türk Devleti”nin bütün Müslüman devletler tarafından derhal tanınması şartı ile kabul ettiği haberi yer almıştır (Hürriyet Gazetesi, 25.02.1974). Bu haber ile ilgili ilk söyleyeceğimiz şey, bize jeopolitik açıdan iki bilgi sağladığıdır. İlki, Türkiye'nin Kıbrıs meselesinde ne kadar ciddi olduğunu göstermektedir. İkinci ve daha önemli olan nokta ise Kıbrıs'ta bir Türk Devleti kurulacağının açıkça ifade edilmiş olmasıdır. Türkiye, Kıbrıs politikasını uluslararası arenada kabul ettirme gayretinde olduğunu gösteren ilk haber diyebileceğimiz bu haber “Şartımız: Kıbrıs'ta bir Türk Devleti” başlığı ile çıkmıştır. Habere göre Türkiye tarafından, İslam Ülkeleri Zirve Konferansında İsrail ile ilişkileri kesme taleplerine karşılık olarak Kıbrıs'ta kurulması ihtimal olan “Bağımsız Kıbrıs Türk Devleti'nin” bütün Müslüman devletler tarafından derhal tanınmasının şart koşulduğu iddia edilmiştir. Birinci sayfada çıkan haber, Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki kararlılığını gösterirken Müslüman ülkeler nezdinde de bir faaliyet yürüttüğü, yani diplomasiyi de boşlamadığını ve kurulacak olan Kıbrıs Türk Devleti'ne hazırlık yaptığını göstermiştir. Bir zirvede ön şart olarak sunulacak kadar kıymetli olan bir konu olarak değerlendirilen Kıbrıs artık Türkiye için her platformda kıymetli bir hal almıştır. Türk kamuoyu da artık bu durumdan haberdardır. Turan Güneş'in ifadesinde dediği gibi Kıbrıs, Türkiye için bir haysiyet meselesi halinealmıştır. Uluslararası alanda dile getirilmesi, geri dönüşü olmayan bir yolun başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Türkiye Kıbrıs konusunda uluslararası alanda ilk desteği Müslüman ülkelere talep etmiştir. Bu durumun sebebi de Türkiye'nin ve Kıbrıslı Türklerin Müslüman bir nüfusa sahip olmasıdır. Bu açıdan Türkiye'nin ilk adımı, doğru bir adım olarak değerlendirilebilir. Ayrıca Türkiye Kurtuluş savaşında birçok Hristiyan devletle savaşıp galip çıkmış bir devlettir. Kıbrıs üzerinden birçok Hristiyan devletle (Rumlar, Yunanistan, ABD, İngiltere, Rusya) tekrar mücadele etmektedir. Mücadele sadece Türk ve Rum mücadelesi değil İslam zirvesi ile birlikte bir Müslüman-Haçlı mücadelesine

bürünmüştür. Bu nedenle Türklere ve Kıbrıs'a öncelikle Müslüman devletler yardım etmelidir.

Görsel 11: 25.02.1974, Hürriyet Gazetesi

Hükümetin MSP kanadına yakınlığı ile bilinen Milli Gazete ise Şubat ayı haberlerine tıpkı Cumhuriyet Gazetesinde olduğu gibi yurtdışı gazete haberleri ile başlamıştır. The Times'dan aktarılan “Grivas’tan Sonra” başlıklı haber, Grivas’tan sonra ENOSİS’in lideri olacak ismin Makarios olduğu ifade edilmiştir. Grivas ile Makarios’un aslında aynı amaca hizmet eden insanlar olduğunu aktaran haber, aralarındaki farkı ise Grivas ENOSİS’i gerekirse adanın bir kısmını Türklere vererek hemen gerçekleştirmek isterken; Makarios, bir süreç beraberinde kayıpsız geçirmek isteğine bağlamıştır (Milli Gazete, 01.02.1974). Bu haberle Makarios’a Grivas’tan daha sempatik bakma ihtimalini ortadan kaldırmıştır. Grivas’ın ölümü ile oluşabilecek “artık bişey olmaz” düşüncesinin oluşması engellenmiştir. Makarios’un da Grivas kadar

tehlikeli olduğu haberle açıkça ortaya konularak “Güvenliksiz Kıbrıs” tasavvuru inşa edilmeye devam edilmiş ve beraberinde Makarios’a da bir kimlik tasavvuru inşa edilmiştir.

Milli Gazete’nin 10 Şubat tarihindeki haberi de oldukça önemlidir. “Kıbrıs Türkleri Mücadeleye Kararlı” başlığı ile birinci sayfada verilen haberde Kıbrıs’taki bazı sivil toplum kuruluşlarının yayınladığı bildiriye vermiştir. Bildirinin bir bölümünde geçen “...Kıbrıs Türk toplumunun tek taraflı ENOSİS’i önlemek yolundaki mücadele azmine ve anavatanımız Türkiye’nin de yardımıyla bunun mutlaka önleneneğine duyduğumuz güven sonsuzdur. ...bu topraklar üzerinde eşit egemenlik haklarına sahip olmak şartıyla her yönden kalkınarak özgür ve rahat bir hayata kavuşturulmamızın, anavatanımız Türkiye’nin maddi ve manevi teminatı altında olmasından asla taviz vermemek kaydıyla, beşli görüşmelerde bulunulmasına çalışılan barışçıl bir çözüm şeklini bu güne kadar sabırla beklememiz azami fedakarlıktır” (Milli Gazete, 10.02.1974) ifadeleri aktarılmıştır. Kıbrıs’taki sivil toplum kuruluşları tarafından yayınlanan bildiri, kapsadığı kavramlar açısından eleştirel jeopolitik unsurlar taşımaktadır. Öncelikle tek taraflı ENOSİS kavramı kullanılmıştır. Bildiği üzere ENOSİS, Kıbrıs’ın Yunanistan’a bağlanması talebidir. Rumların ENOSİS beklentisinde adanın bir kısmını alma gerisini bırakma düşüncesi yoktur. Bildiriye yayınlayan sivil toplum kuruluşları da bu durumu eleştirmektedirler. ENOSİS’in iki yönlü yani Taksim politikasına göre yapılmasına karşı çıkmamaktadırlar. Rumlar ile birlikte Yunanistan’a bağlanmaya karşı çıkmaktadırlar. Rumların teklifi adanın bir bölümünü alıp geri kalanını Türkiye’ye bırakmak şeklinde olsa Türk Toplumunu da razıdır. Bu razılık bir gerçeği gözler önüne sermektedir. Tıpkı Rumların ENOSİS düşüncesi gibi Türkler de Türkiye’ye ilhak olmaya hazırdır yani iki tarafta Kıbrıs Cumhuriyetini yaşatmak istememektedir. Türk toplumu, bizim Türkiye’ye katılmamızda bir sorun yok biz ilhak ya da iki yönlü ENOSİS’e açığız diyerek, Türkiye kamuoyuna sizin bir parçanızı demektedir. Ardından gelen “Türkiye’nin de yardımıyla bunun mutlaka önleneneğine duyduğumuz güven sonsuzdur” cümlesi, Türkiye’ye ne kadar güvenildiğini gösteren bir ifadedir. Güveneni yarı yolda bırakmama duygusu da Türk toplumu için oldukça önemli bir değerdir. Sonraki cümlelerdeki eşit egemenlik ve rahat hayat standartları ise fazla bir beklentimiz yok sadece insan gibi yaşama arzumuz var ifadesidir. Bildirinin belki de en önemli cümlesi, “...anavatanımız Türkiye’nin maddi ve manevi teminatı altında olmasından asla taviz vermemek kaydıyla..” ifadesidir. Türkiye’nin hamiliğinden asla

taviz verilmeyeceğini belirten bu cümle, Türkiye’ye olan güvenin ve bağlılığın açık delilidir. Bu haberle Türkiye kamuoyuna Kıbrıs bizim yardımımıza muhtaçtır, bizim bir parçamızdır, bize güveniyorlar ve yardım bekliyorlar, biz onları korumalıyız çünkü biz Anavatanız” düşünceleri aktarılmakta ve Türk Hükümetinin Federatif sistem talebinin haklılığı gözler önüne serilmektedir. Böylece Türkiye’nin “anavatan”; Kıbrıs’ın “yavruvatan” tasavvuru bir kez daha güçlendirilmiştir.

13 Şubat tarihli gazetede ise çalışmamız açısından ilgi çekici bir köşe yazısı yayınlanmıştır. Köşe yazısı⁶, “Kıbrıs Mektubu” başlıklıdır ve özetle Grivas’ın ölümünün doğal olmadığını, öldürülmüş olduğunu iddia etmektedir. Öldürülmesinin sebebini ise Grivas’ın eylemlerinin artık Atina tarafından kontrol edilemediğini, Türkiye’nin adaya müdahale etme durumundan dolayı Grivas’ın durdurulması gerektiğine bağlamaktadır. Atina’nın Makarios ile anlaştığını ve böylece Grivas’ı harcadığını bununda delilinin Grivas’ın milli kahraman ilan etmesine rağmen cenazesinin Yunanistan’a gelmesini kabul etmemesi olarak göstermektedir (Milli Gazete, 13.02.1974). Bu haberden üç gün sonra 16 Şubat’ta yine aynı gazeteci Salih Çelebioğlu, aynı köşede aynı başlıklı (Kıbrıs Mektubu) yazısında Grivas acaba anavatan, hükümet programına Kıbrıs için en ideal sistemin federatif sistem olduğu ifadelerini koyduğu için mi öldürüldü? Sorusunu akıllara getirerek başlamıştır. Yeni hükümetin Kıbrıs meselesine bir ruh ve canlılık getirdiğini ileri sürmüştür (Milli Gazete, 16.02.1974). Köşenin sahibi Salih Çelebioğlu’nun, bu iki yazısında da bir amaca odaklandığı görülmektedir. İki yazı okunduğunda; Türkiye adaya müdahale edecekti ve son anda Rumlar bunu fark etti ve Grivas’ı ortadan kaldırarak bu müdahaleyi engelledi düşüncesini aktarılmaktadır. Kıbrıs Barış Harekâtı, 20 Temmuzda gerçekleştirilmiş olmasına rağmen bu köşe yazısı harekâttan beş ay önce harekât ifadesini kullanmıştır. Hükümetin MSP kanadı ile yakınlığı düşünüldüğünde bu köşe yazısının öylesine yazılmış olma ihtimalinin düşük olduğu, belirli bir bilgi ile yazıldığı ifade edilebilir. Türk kamuoyu, Türkiye’nin her an adaya müdahale edebileceğini artık bilmektedir. Kararlı bir Türkiye tasavvuru oluşturulmuştur.

⁶ Köşe yazıları, gazetelerde belirli bir zaman diliminde ve genellikle yazarın uzmanlık alanına göre yazılan yorum yazıdır. Fıkra ve makale türünün özelliklerinden oluşan köşe yazısı genellikle güncel konular üzerine yazılmaktadır. Anlatımın yalın ve yoğun olduğu bu yazı türünde verilen bilgilerin ispatlanma mecburiyeti yoktur (Dursun, 2015:2-3).

2.7.1.3. Mart Ayı Haberlerinin Değerlendirilmesi

Grivas ölmeden bir süre önce hastalanmış ve olası bir ölüm durumunda EOKA B örgütünün başına geçmesi için Yunan ordusunun eski subaylarından Yeoryis Karusos'u görevlendirmişti. Fakat Karusos'un olaylara bakışı Yunan Cunta'sının bakışı ile örtüşmüyordu. Karusos'a göre Rumlar arasındaki çatışmalar, Türkiye'ye Kıbrıs'a müdahale imkânı veriyordu. Bu nedenle çatışmaların bitirilmesi gerekiyordu. Karusos'un bu düşüncesi Yunan Cunta'sının bakışı ile örtüşmediği için Yunanistan, Karusos'u EOKA liderliğinden indirmek istiyordu. Bu sebeple Karusos 1974 Mart'ının ilk günlerinde tutuklanıp Yunanistan'a götürülmüş ve Atina'da gözaltına alınmıştır. Karusos'un yerine Yunan Cunta'sının desteklediği eski bir Yunan subayı olan Yorgo Karuzos getirilmiştir (Sonyel, 2014:3-6). Mart ayı haberleri dört gazetede de Karusos'un Atina'ya götürülmesi içerikli haberle başlamıştır. İncelediğimiz dört gazete de bu haberi geçmeden, detaylı bir şekilde okuyucularına sunmuştur.

Milliyet Gazetesinde Karusos'un Atina'ya götürülme haberinin ardından diğer günlerde EOKA örgütünün şiddet olayları ile ilgili haberlerin sıkça yer aldığı görülmektedir. Ayrıca 22 Mart tarihinde "Kıbrıs'ta İkili Görüşmeler Dar Boğaza Girdi" başlığı ile verilen haberde, Denktaş'ın Mart ayı içerisinde Türkiye'yi ziyaret edeceği; Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Dışişleri Bakanı ile görüşeceği ve Genel Kurmay ile de bazı görüşmeler yapacağı aktarılmıştır (Milliyet Gazetesi, 22.03.1974). Denktaş'ın ziyaretinin gerçekleştiği haberi ise 27 Mart tarihinde yayınlanmıştır. Denktaş'ın "Ortak Davamız Yine Ortak Yürütülecek" ifadesinin başlık olarak kullanıldığı haberde Denktaş'ın Türkiye'ye gelişi aktarılmıştır. Denktaş'ın Havaalanında Dışişleri Bakanı Turan Güneş tarafından askeri törenle karşılandığı ve şeref salonunda basına bilgi verdiği de vurgulanmıştır. Yaptığı açıklamada Denktaş; *"...Kıbrıs Davası ile ilgili olarak yeni hükümetle ilk temasları yapacağım. Gayemiz, toplumlararası görüşmelerin bu önemli noktasında karşılıklı görüş teatisinde bulunmak, Türk toplumunun diğer sorunları hakkında Türk hükümetine bilgi vermektir. Kıbrıs'taki ortak davamız bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da ortak olarak yürütülecektir. Anavatana Kıbrıs Türklerinin sevgi ve şükranlarını getirdim"* (Milliyet Gazetesi, 27.03.1974) ifadelerini kullanmıştır.

Bu haber eleştirel jeopolitik açıdan ele alındığında söylemlerin altındaki gerçeklik gün yüzüne çıkmaktadır. Haberdeki Denktaş'ın ifadeleri, yapısöküm metodu ile incelendiğinde Denktaş'ın, Türkiye Hükümetine Kıbrıs'ın sorunları ile ilgili bilgi

vereceğim ifadesini kullanması dikkat çekmektedir. Bu ifade, Denktaş'ın Türkiye'nin koruyucu ve kapsayıcı gücünü kabullendiğini göstermektedir. Denktaş, Türkiye için Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı yardımcısı olmadan öte; Türk Toplum Lideri ve kurulması istenilen Bağımsız Kıbrıs Türk Devletinin Lideridir. Bu makamda olan birisinin Türkiye'ye bilgi vermeye gelmesi Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki koruyucu gücünün kabulüdür. Yine konuşmada “anavatan” ve “şükran” ifadelerinin kullanılması dikkat çekmektedir. Kıbrıs'ın Türkiye tarafından korunup kollanması Türkiye'yi anavatan yaparken, Kıbrıs Türklerine karşı sergilenen koruyucu tavrın Kıbrıslılarda bir gönül borcu doğurduğunu göstermek adına şükran ifadesi tercih edilmiştir. Ayrıca Denktaş'ın askeri tören ile karşılanması Devlet başkanı statüsünde ağırlandığının açıkça gösterilmesidir. Denktaş'ın havaalanındaki üst düzey yönetici ve devlet başkanlarının ağırlandığı şeref salonunda ağırlanması ve bu durumda haberde ifade edilmesi oldukça değerli bir bilgidir. Haberde bu ifadenin yer alması, Denktaş Türkiye için Devlet Başkanı statüsündedir ve tüm devlet başkanları gibi askeri törenle karşılanmış ve şeref salonunda ağırlanmıştır bu durumu da tüm Türkiye ve tüm dünya görmelidir, şeklinde bir tasavvur oluşumuna kaynaklık etmektedir.

Milliyet Gazetesinin önemli haberlerinden bir diğeri ise 28 Mart tarihinde Ecevit'in “Kıbrıs'ta Federatif Devlet İçin Çaba Gösterilecek” cümlesinin başlık olarak kullanıldığı haberdur. Haberin içeriğinde ise Denktaş'ın Ankara'ya gelmesinin faydası izah edilmiştir. Ecevit'in; “...Hükümetimiz bağımsız federatif devlet çerçevesi içinde Kıbrıs sorununa bir çözüm getirmek için her çabayı gösterecektir. İyi niyetli hiç kimsenin Türkiye'nin iyi niyetinden kuşkusu bulunmasın” (Milliyet Gazetesi, 28.03.1974) ifadeleri de Kıbrıs sorununda sarf edilmiş önemli cümlelerdir. Bu söylemlere karşın Denktaş ise “Kıbrıs ile ilgili bütün problemleri görüştük, başbakan Kıbrıs sorununa heyecanla eğilmiş, kendisini sorunlarımıza vakıf buldum.” diyerek Ecevit'in ve dolayısıyla Türkiye'nin Kıbrıs konusuna verdiği önemi vurgulamıştır. Aynı gün verilen ikinci haberde ise Dışişleri Bakanı Turan Güneş'in Denktaş şerefine verdiği öğlen yemeği aktarılmıştır. Yemeğe Amerika, Kanada, Avustralya, Fransa İngiltere Danimarka, İsveç, Irak büyükelçileri ve SSCB, Finlandiya Endonezya, maslahatgözarlarının katıldığı bilgisi haberin ilk satırlarında okuyucuyla buluşmuştur. Turan Güneş yaptığı konuşmasında: “Türkiye'nin gözü başka topraklarda değil, kimsenin de Kıbrıs toprağına göz dikmesine razı olamaz, Kıbrıs politikamızın temeli; iki cemaatin barış ve refah içinde yaşamalarını sağlayacak ortamın yaratılmasıdır”

(Milliyet Gazetesi, 28.03.1974) diyerek Türkiye'nin gayesini açıkça hem Türk kamuoyuna hem de davetteki yabancı konuklar aracılığı ile diğer devletlerin yetkililerine iletmiştir. Böyle bir davetin verilmesi ve bu davete birçok ülke temsilcisinin de çağrılması Kıbrıs Türk Toplum Lideri Rauf Denktaş'ı uluslararası arenada tanınan birisi haline dönüştürme gayretidir. Ayrıca Kıbrıs Türk Toplumunun sorunlarını uluslararası arenada ifade edebilme imkânı sağlamıştır. Bir sonraki gün çıkan haberde ise, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı Denktaş, Cumhurbaşkanı Korutürk ve Genelkurmay Başkanı Semih Sancar ile görüştü haberi yer almıştır. Haberin içeriğinde Cumhurbaşkanı ile yapılan görüşmede Turan Güneş ve yetkililerin de var olduğu bilgisi paylaşılmıştır (Milliyet Gazetesi, 28.03.1974). Eleştirel jeopolitik açıdan ilgileneceğimiz bu haberin ilk dikkat çeken unsuru başlığıdır. “Kıbrıs'ta Federatif Devlet İçin Çaba Gösterilecek” ifadesinin başlık olarak kullanılması Türkiye'nin Kıbrıs ile ilgili beklentisinin açıkça ifadesidir ki bu ifade Başbakan Ecevit'e aittir. Yani Hükümetin en üst düzey yetkilisi Kıbrıs ile ilgili federatif sistem çabasıdır. Haberde Denktaş'ın Ankara ziyaretinin önemi vurgulanırken; Ecevit'in (yukarıda aktarılan) ifadeleri ile Türk hükümetinin en yetkili ağız olan Başbakanın doğrudan federatif sistem ile çözümü bulma gayretlerini ifade etmesi, haberin en önemli cümlesidir. Bu cümle bize Türk hükümetinin Kıbrıs'ta federatif yapı dışında bir oluşumu artık kabul etmeyeceğini, tek çözümün federasyon olduğunu ifade etmektedir. Haberdeki iyi niyet vurgusu da çok önemlidir. Türkiye, mevcut Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tüm yapılarını değiştirip yeni bir devlet düzeni önermekte; hatta öneri ile yetinmeyip gerçekleşmesi için çaba saf edeceğini belirtmekte, ama tüm bunları iyi niyet çerçevesinde sunmaktadır. Türkiye, federasyon sisteminin bölgede güvenlik sağlayacağını ve huzur getireceğini iddia ederek mevcut sistemin değişip federasyona geçilmesi gerektiğini savunmaktadır. Kıbrıs Harekâtı'nın isimlerindeki Barış kavramı da aslında aynı amaçla oluşturulmuş iyi niyet ifadesidir. Askeri bir harekâta barış ismi verilerek, Türkiye'nin amacının aslında savaşmak değil; adadaki barış ortamını sağlamak olduğu vurgulanmıştır. Aynı haberde yer alan Denktaş'ın (yukarıda geçen) ifadeleri, Ecevit'in konuyu ne kadar içselleştirdiğini bir kez daha kamuoyuna sunmaktadır. Yürütmenin başı olan Ecevit'in Kıbrıs konusuna heyecanla eğilmesi Türk devletinin Kıbrıs konusunu ne kadar önemseydiğini göstermektedir. Ayrıca bu haber, devletin her kademesinin Kıbrıs konusu ile yakından ilgilendiğini göstermektedir. Kıbrıs, sadece Kıbrıslıların değil; Türkiye'nin de öz meselesi halini aldığı tasavvuruna

yönelik söylemler barındırmaktadır. Bir diğer önemli nokta da Makarios'un Yunanistan yönetimi ile arasında soğuk rüzgârlar estiği bir dönemde Rauf Denktaş'ın Türkiye yönetimi ile bu denli sıcak ilişkiler içinde olmasıdır. Rum-Yunan anlaşmazlığına karşın; Türkler dayanışma halindedir söylemi ile bir tasavvur oluşturmaya çalışılmaktadır.

Milliyet Gazetesi, Mart ayının son gününde ise Rauf Denktaş'ın bir demecini birinci sayfasından aktarmıştır. Denktaş demeçte Rumları determination üzerinden ENOSİS'e ulaşmaya çalışmakla suçlamış, Yunanistan'ın ikili oynadığını; hem barış görüşmelerini hem de EOKA'yı desteklediğini belirtmiştir. Kıbrıslı Türklerin tüm vergileri vermesine rağmen devletin gelirinden faydalanamadığını, böyle devam ederse vergilerini ödemeyeceklerini dile getiren Denktaş, bunun da ayrı bir hükümet olma yoluna gideceğini ifade etmiştir. Denktaş, Ankara'daki temasları neticesinde anavatanıdan Kıbrıs'a güç iman ve destekle döndüğünü ve Kıbrıs konusunda Türkiye ile %100 mutabık olduğunu da belirtmiştir (Milliyet Gazetesi, 30.03.1974). Bu haberde Türk kamuoyunda bir kimlik ve mekân tasavvuru oluşturmaktadır. Türklerin maddi olarak hiçbir olanaktan faydalanamadığını aktaran haber “o halde neden vergi ödüyoruz?” sorunu sordurarak ayrı bir devlet olma zamanı geldi düşüncesini şekillendirmektedir. Böylece Türk toplumunun “Kıbrıs Cumhuriyeti” mekân tasavvuru değiştirilerek “Kıbrıs Türk Devleti” tasavvuru oluşturulmaya başlanmaktadır. Bu tasavvurun oluşumu da alalade birisi tarafından gerçekleştirilmeyip, Kıbrıs Türk Toplum Lideri Başkanı ve Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı Rauf Denktaş tarafından gerçekleştirilmektedir. Faarklı bir ifade ile Denktaş da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığını sonlandırmak istemektedir. Türk kamuoyu da artık bu durumdan haberdardır.

Milli Gazete ise 2 Mart tarihli sayısında Denktaş'ın “Kıbrıs'ımız Türkiyesiz olmaz” ifadesini haber başlığı yapmıştır. Haber, Cumhuriyetin 50. yılı dolayısıyla yapılan okulun açılış törenini aktarmaktadır. Törende konuşma yapan Denktaş, Rumların 10 yıldan beri Kıbrıs Türklerine insanlık dışı muamele yaptığını, haklı davada anavatanımızın desteği ile zafere ulaşacaklarını ifade ederek Türkiye Kıbrıssız; Kıbrıs Türkiyesiz olamaz dediği aktarılmıştır. 2 Mart tarihinde Milli Gazete'de yayınlanan bir başka önemli haber ise, Pakistan'ın Kıbrıs meselesinde Türkiye'yi desteklediği bilgisinin paylaşıldığı haberdır (Milli Gazete, 02.03.1974). Gazetede Mart ayı içerisinde çıkan diğer haberlerde ise daha çok EOKA, tedhiş, Darbe, Rum-Yunan çekişmesi, tehdit içerikli haberle işlenmiştir. Fakat 30 Mart tarihinde manşetten verdiği “Yunanistan

Kıbrıs'ı Silah Deposu Haline Getirmiştir" haberi dikkat çekicidir. Haber; hem manşet olması hem de Denктаş'ın Yunanistan'ı doğrudan suçlaması açısından değerlidir. Denктаş, Yunanistan'ın hem barış görüşmelerini destekler gibi göründüğünü hem de gizlice ENOSİS için çalıştığını belirterek ikili oynadığını ifade etmiştir (Milli Gazete, 30.03.1974). Bu haberi önemli kılan nokta, söylemler ile Kıbrıs'ta olağanüstü bir durum olduğunu ve silahlanmanın ciddi boyutlarda olduğunu gözler önüne serme amacıyla olmasıdır. "Yavruvatan" Kıbrıs artık güvende değildir.

Milli Gazete de Mart ayı haberleri boyunca tasavvur oluşumuna katkı sağlayacak söylemlerle okuyucularının karşısına çıkmıştır. "Kıbrıs'ımız Türkiye Olmaz" ifadesi ile sıklıkla vurgulanan "Anavatan" tasavvuru güçlendirilirken, Kıbrıs'ın Türkiye'nin koruyucu ve kollayıcı gücüne duyduğu ihtiyaç açıkça dile getirilmiştir. Ayrıca Cumhuriyetin 50. yılı için bir okulun açılışının yapılması da önemli bir girişimdir. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin 50. yılının Kıbrıs'ta da coşkuyla karşılandığının göstergesidir ve bu durum da "biz biriz", "birlikteyiz" söylemlerinin güçlendirildiği ifadelerdir. Türkiye ve Kıbrıs arasındaki aidiyet duygusunu sağlamlaştırma amacı taşıyan bu durum ve ifadeler ile kamuoyunun duygusal yönü güçlendirilmektedir. Milli Gazete Mart haberlerinde sadece ulusal haberler ile yetinmemiş ve Pakistan'dan da Kıbrıs ile ilgili destek haberi aktarmıştır. Pakistan'ın Müslüman bir devlet olması ve Milli Gazete'nin de çizgisinin daha muhafazakâr bir noktada olması haberin önemini de artırmaktadır. Pakistan'ın Kıbrıs konusunda Türkiye'yi desteklemesi İslam dyanışması olarak vücut bulmaktadır. Türk kamuoyunda haklı davamız dindaşlarımız tarafından da destekleniyor algısı oluşturmaktadır.

Görsel 12: 30.03.1974, Milli Gazete

Mart ayında Hürriyet Gazetesine baktığımızda; Denktaş'ın "Yunanistan, Kıbrıs'ı silah deposu yaptı" ifadesinin başlık olarak kullanıldığı haberi gazetede yer almıştır. Denktaş'ın Türkiye ziyaretinde Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, Başbakan Bülent Ecevit, Dışişleri Başkanı Turan Güneş ile bir araya gelmesinden bahsedilen haberde Denktaş'ın bazı ifadeleri ön plana çıkarılmıştır. Özellikle ENOSİS ile ilgili olarak Yunanistan'ın ENOSİS iddiasından vazgeçmediği sürece Kıbrıs probleminin bitmeyeceği ifadesi ve Rum yönetiminin ekonomik ve idari baskısı ile içten bir çökertme uyguladıkları Türk toplumunun taviz vermeyeceği taviz verilmesi durumunda azınlık durumuna düşüleceği (Hürriyet Gazetesi, 30.03.1974) ifadesi bu çalışma kapsamında oldukça önem arz etmektedir. Bu ifadeler ile Yunan ve Rum tasavvuru oluşturulmaktadır. Ayrıca Kıbrıslı Türklerin azınlık statüsüne düşeceği ihtimali ile de Türk kamuoyuna Kıbrıs'ta yaşananların kötü sonuçlar doğuracağı bu nedenle Kıbrıs'a sahip çıkılması gerektiği düşüncesi oluşturulmaktadır. Ayrıca Denktaş'ın Türkiye'deki neredeyse tüm yetkililerle görüşmesinin de aktarılması Kıbrıs konusunun Türkiye açısından ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Görsel 13: 30.03.1974, Hürriyet Gazetesi

göre, Yunanistan Nisan ayı
icinde Amerika'dan nükleer
(Devamı: Sa. 7. Sđ. 3'de)

Denktaş: "Yunanistan. Kıbrıs'ı bir silâh deposu yaptı,,

A NKARA, (Hürriyet) —
Cumhurbaşkanı Fahri
Korutürk, Başbakan
Eüilent Ecevit, Dışışleri Ba-
kanı Turan Güneş ile görüş-
melerde bulunan Kıbrıs Cum-
hurbaşkanı Yardımcısı ve
Türk Yönetimi Yürütme Ku-
(Devamı: Sa. 7. Sđ. 5'de)

Mart ayı Cumhuriyet Gazetesi haberleri incelendiğinde Kıbrıs ile ilgili 11 haber yayınlandığı görölmüştür. İlk haberde diğer gazetelerde olduğu gibi EOKA örgütünün yeni yöneticisi Karusos'un Atina'ya kaçırılıp gözaltına alınması işlenilmiştir. Yunanistan ile Rum yönetiminin sıkıntıları, Grivas'ın Yunanistan tarafından milli kahraman ilan edilmesi, EOKA'nın öğretmenleri tehdit etmesi, Yunanistan'ın Kıbrıs'ın iç işlerine karışması gibi konular da haberlerin içinde sıklıkla işlenen konulardır. Mart ayı için Cumhuriyet Gazetesine genel bir değerlendirme yaptığımızda diğer gazetelerde olduğu gibi haberlerde mekân ve kimlik tasavvurları oluşturulduğunu ifade edebiliriz. Özellikle EOKA ve ENOSİS haberleri ile "Güvenliksiz Kıbrıs" mekân tasavvuru oluşturulurken İç savaş ve Atina müdahaleleri ile de Rum ve Yunan kimlik tasavvurları inşa edilmiştir.

Cumhuriyet Gazetesi 25 Mart ve 30 Mart tarihli haberde diğer gazetelerden farklı bir konuya temas etmiştir. 25 Martta, "Kıbrıs'ta Rumların ekonomik saldırısı önlenemezse Türkler topraklarını yitirecek" başlığı ile yayımlanan haber Kıbrıslı Türklerin ekonomik olarak ablukaya alındığını ve bu durumun Türklerin mülk satışını

artırdığını böylece Türklerin Kıbrıs'ta ciddi bir toprak kaybına uğradığı anlatılmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 25.03.1974). 30 Martta, “Yavruvatan” olarak gördüğümüz Kıbrıs'ın topraklarının satılması toplumda dramatik bir etki yaratma ve Kıbrıs'ta neler oluyor düşüncesini oluşturma haberidir. Diğer önemli bir haber ise Denктаş'ın Türkiye ziyaretleri ile ilgili olan haberlerdir. Diğer gazetelerdeki haberlerle eşdeğer olan bu haberde Denктаş, Kıbrıs davasının Türkiye ile müşterek yürütüldüğünü ifade etmiş Başbakan Bülent Ecevit'in Kıbrıs konusunda heyecanlı olduğunu söylemiş ve Atina'daki Cunta yönetimi oldukça Kıbrıs meselesinin çözölemeyeceğini ifade etmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 30.03.1974). Bu haberlerdeki ekonomik ablukaların yaşamı zorlaştırmasından bahseden Cumhuriyet Gazetesi böylece yine bir mekân ve kimlik tasavvuru oluşturmaktadır. Ekonomik açıdan da rahatı olmayan Kıbrıs Türklerin rahata erebilmesi için hakekatın gerçekleşmesi gerektiği algısının güçlenmesi için oluşturulan önemli haberlerden birisidir.

2.7.1.4. Nisan Ayı Haberlerinin Değerlendirilmesi

Nisan ayı, gazetelerin Kıbrıs ile ilgili yoğun haber yaptıkları bir ay olmuştur. Milliyet Gazetesi Nisan ayında Kıbrıs sorunu ile alakalı 18 haber yayınlarken Nisan ayında incelediğimiz dört gazete içinde en çok haber yapan gazete olmuştur.

Milliyet Gazetesi, Nisan ayındaki Kıbrıs haberlerinin ilkinin 3 Nisan tarihinde yayınlamıştır. “Makarios, BM'ye Ecevit'in demeci ile ilgili nota verdi” (Milliyet Gazetesi, 03.04.1974) başlıklı haberin ardından ertesi gün ise, Kıbrıs görüşmelerinin kesildiği haberi yayınlanmış ve Makarios'un görüşmelerin kesilme sebebi olarak Ecevit'in federatif sistem konusundaki demecini göstermesi haberde aktarılmıştır (Milliyet Gazetesi, 04.04.1974). Aynı haberin içinde Türk tarafını temsil eden bir yetkilinin ise bize göre görüşmeler devam ediyor ifadesinin aktarımı dikkat çekicidir. 12 Nisan'a kadar çıkan birkaç haber de yine federatif sistem önerisi ve Makarios'un tepkisini ifade etmektedir. Fakat 12 Nisan'da Milliyet Gazetesi bir sayfayı kaplayan bir haber yayınlarken “Türk Yunan İlişkileri ve Kıbrıs” konusunu masaya yatırmıştır. İlişkilerin uzun uzun anlatıldığı haberde, Kıbrıs konusuna da genişçe değinilmiştir. Bu haber içinde Türkiye'nin Kıbrıs ile ilgili iki hedefinden bahsedilmiş; Hedeflerin ilki adadaki 100 bini aşkın soydaşımızın güvenliğinin sağlandığı bir siyasal rejime kavuşmak, ikincisi ise Milli güvenliğimizin korunması olarak ifade edilmiştir. Bu amaçlara ulaşmanın formülünün “Taksim” olduğu dile getirilen haber 1960 anayasası

ile ENOSİS ve Taksim fikirlerinden vazgeçildiği için en mantıklı çözümün SSCB'nin önerdiği Federal sistem çözümü olduğunu yazmıştır. Federatif sisteme karşı çıkan Makarios'un karşı çıkma sebebinin, “taksim”e yol açma korkusu olduğunu yazan gazete, Türkiye'nin “taksim” olmayacağı yönünde garanti verdiğini de sözlerine eklemiştir. Ayrıca ENOSİS'i savunanların Taksimi reddetmesinin anlamsızlığını da dile getiren gazete, bu reddin sebebinin de Türkleri azınlık konumuna düşürme gayreti ile izah etmiştir (Milliyet Gazetesi, 12.04.1974).

Görsel 14: 12.04.1974, Milliyet Gazetesi

12 Nisanda Milliyet Gazetesinde yayınlanan ikinci bir haber daha vardır. Bu haber de diğer haber gibi oldukça hacimli ve yine Yunanistan ve Kıbrıs meselelerini birlikte ele almıştır. Dışişleri Bakanı Turan Güneş'in sözlerinin verildiği haberin Kıbrıs ile alakalı bölümünde Güneş, Rum kesiminin federatif sistemi bahane ettiğini, çözüm için art niyetten sıyrılmanın gerektiğini, Türk toplumunun haklarının çiğnenmesine ne pahasına olursa olsun dur denileceğini ve oluşabilecek nahoş durumların sorumlusunun Türkiye olmadığını ifade etmiştir (Milliyet Gazetesi, 12.03.1974).

13 Nisanda da önemli bir haber yayınlayan Milliyet Gazetesi Nisan ayındaki kapsamlı haberlerde yaptığı gibi Yunanistan ve Kıbrıs konusunu yine birlikte ele almıştır. “Güneş<< Atina ile Kavga Masada>>” başlıklı haberde; Kıbrıs'ın üniter bir devlet yönetimi ile yönetilmeye uygun olmadığını, üniter yapının Kıbrıslı Türkleri azınlık statüsüne sürükleyeceğini; oysa Türkiye'nin Kıbrıs için eşit haklara dayalı bir yönetimden yana olduğunu, şuan ki mevcut halin federatif sistemden daha derin bir ayrılık sağladığını ve bu meselenin sadece Kıbrıs Türklerinin değil, Türkiye'nin de sorunu olduğunu (Milliyet Gazetesi, 13.04.1974) ifade eden Turan Güneş'in sözleri aktarılmıştır.

14 Nisanda 3 haber birden yayınlayan gazete birinci haberde EOKA örgütünün yeni liderinin Yunan Cumhurbaşkanı'nın kayınbiraderi olduğunu, ikinci haberde İngilizlerin üsler için ödediği paradan Türklerin de hak istediğini aktarırken son haberde ise, Ecevit ile yapılan söyleşiye yer verilmiştir. Ecevit, Kıbrıs ile ilgili olarak Türkler ve Yunanlıların birbirlerinden uzun vadeli emelleri konusunda emin olamadığı için çözümün zorlaştığını ifade etmiştir. Kıbrıs sorununa Sovyet müdahalesi ile ilgili sorulan bir soruya verdiği cevap da ise sorunun dışarıdan değil içeriden çözülebileceğinisöylemiştir (Milliyet Gazetesi, 14.04.1974). Yine Türkiye'nin federatif sistem önerisini de dile getirdiği söyleşideki önemli nokta, Türkiye'nin sorunun dış müdahale ile çözümlenemeyeceğini ifade etmesidir.

Milliyet Gazetesinin Nisan ayındaki diğer haberleri incelendiğinde ise genel olarak EOKA eylemleri ve adadaki iç savaş durumunun işlendiği görülmektedir. Bu tür haber sayısının fazlalığı dikkat çekicidir. Makarios'un federatif sisteme karşı duruşu ve görüşmeleri kesme tehdidi de sıkça verilmiştir. Ayrıca Makarios'un Pekin'e gitmesi ve Suudi Arabistan Kralı Faysal'a İslam zirvesi Konferansında özel bir mesaj göndermesi ve bu mesajın da zirvedeki Türk temsilci olan Turan Güneş'ten gizlendiği aktarılmıştır.

Eleştirel jeopolitik açıdan Milliyet Gazetesinin haberlerini analiz ettiğimizde dikkat çeken noktalar şöyledir; Yunanistan ve Türkiye'nin ege ile ilgili yaşadığı sorunun da gündemde olmasının etkisiyle yoğunlaşan haberlerin içerikleri de Yunanistan ve Kıbrıs sorunlarını birlikte ele alan haberler şeklinde oluşmuştur. Hacimli ve çok sayıda haberle konuyu sürekli gündemde tutmuştur. Dikkat çeken ilk haber, 3 Nisandaki Makarios'un Ecevit'i BM'ye şikâyet ettiğini ileten haberidir. Ecevit'in federatif sistem ile ilgili düşüncelerinden dolayı BM'ye şikâyet edildiğini bildiren gazetenin ertesi günkü haberi Kıbrıs'taki barış görüşmelerinin kesilmesinin sebebi olarak Makarios'un Ecevit'i hedef göstermesini işaret etmiştir. Bu iki haberin peş peşe günlerde verilmesi, Makarios'un Federatif sistemi kabul etmemek için her yolu deneyeceğini ve gerekirse bu bahane ile barış görüşmelerini de engelleyeceğini göstermektedir. Ecevit'in federatif sistem önerisinin gerekçesi, adada barış ortamını sağlamak şeklinde sunulurken; Kıbrıs Cumhurbaşkanı'nın adadaki barış ortamının sağlanması amaçlı yapılan görüşmeleri kesmesi, barışa uzak olduğunun göstergesidir. Türkiye ve Türk toplumu barış için mücadele ederken; Makarios her tür bahaneler ile görüşmeleri kesme çabasındadır. 4 Nisandaki haberin içerisinde, Türk temsilcinin bizim için görüşmeler devam ediyor demesi de Türk tarafının her ne olursa olsun barıştan yana olduğunu kanıtlar nitelikte bir söyleme işaret etmektedir. 12 Nisan'a kadar çıkan haberlerde de yine federatif sistem önerisi ve bu öneriye Makarios'un tepkisi aktarılmıştır. 12 Nisandaki önemli haber ise Türk Yunan ilişkileri ile Kıbrıs'ın birlikte ele alındığı ve neredeyse bir sayfaya yakın yayınlanan haberdur. Haberde, Türkiye'nin Kıbrıs ile ilgili talebi olan federasyon sisteminin amacının hem soydaşlarımızın hem de Rumların güvenliğinin sağlandığı bir rejime ulaşmak şeklinde belirtilmiş ve bu amaca ulaşmanın en iyi yolunun "Taksim" olduğu vurgulanmıştır. Haber, federasyon sisteminin gerekliliğini izah ederken bu fikrin kaynağı olarak da Rusya'yı göstermiştir. Habere göre federasyon teklifi, Türkiye'nin önerisi değil Rusya'nın önerisidir. Bu vurgu da oldukça önemlidir. Çünkü Makarios Rusya ve Çin ile çok yakın ilişkiler içindedir ve Makarios'a bu kadar yakın bir devletin bile federasyon istemesi Makarios'u çıkmaza sokacaktır. Makarios'un federasyon ya da Taksimi reddetme gerekçesi olarak ise, Türkleri azınlık statüsüne sürükleyerek ENOSİS'i gerçekleştirmek şeklinde ifade edilmiştir. Aynı tarihte Milliyet'te yayınlanan bir diğer hacimli haberde, yine Yunan ve Kıbrıs meseleleri birlikte ele alınmış ve konu ile ilgili Turan Güneş, Rumları art niyetle suçlamıştır. Federatif sistemin bahane edildiği; ancak Türkiye'nin ne pahasına olursa

olsun Kıbrıs'taki soruna dur diyeceği; nahoş durumların sebebinin Türkiye olmadığını söylemiştir. Güneş'in ifadeleri, o ana kadarki Kıbrıs cümlelerinden farklı bir şey ifade etmese de; Dışişleri bakanının doğrudan böyle ifadeler kullanması hem pratik jeopolitik hem de popüler jeopolitik açıdan incelenebilecek bir önem arz etmektedir. Güneş'in ifadeleri, açıkça Rum toplumunu barış istememekle suçlarken; Türkiye'nin yapılacak hiçbir eylemden mesul olmayacağını ve Türkiye'nin bir şeyler yapacağını göstermektedir. Türkiye söylemlerle harekâta hazırlanmaktadır. Toplum da basın yolu ile bunu bilmektedir. Pratik jeopolitik söylemler popüler kitle iletişim araçları ile popüler jeopolitik hale getirilip sunulmaktadır. 12 Nisandaki yoğun Yunanistan ve Kıbrıs haberlerinin ardından, 13 Nisan'da yine kapsamlı bir haber yayınlanmıştır. Haberde “Güneş<< Atina ile Kavga Masada>>” diyerek yine sert bir pratik jeopolitik örneği sergilemiştir. Toplumu savaşa hazırlayan bu söylem, Türkiye'nin hem kararlılığını hem de hiçbir şeyden geri durmadan mücadele edeceğini ifade etmektedir. Türkiye için Kıbrıs, sadece Kıbrıslı Türklerin değil Türkiye'nin meselesidir. Bu yönüyle haber, Türkiye'nin geri adım atma niyetinin olmadığını, kararlılığını göstermektedir.

Nisan ayı Kıbrıs haberleri incelendiğinde en az sayıda haber yapan gazetenin Hürriyet Gazetesi olduğu görülmüştür. Makarios'un ikili görüşmelere gerek kalmadığı ile ilgili demeci ve Ecevit'in federatif sistem demecinin yenilendiği haberlerin dışında dikkat çeken sadece bir haber vardır. Manşetten verilen haber “Dünyayı Soyuyorlar” başlığı ile çıkmıştır. Atina'nın, Almanya'dan tazminat almasına ve Rum yönetiminin de İngiltere'den üslerin kullanımı için para istemesine yönelik yapılan haberde, İngilizlerin üs bölgelerini terk etmeleri durumunda Sovyet askerlerinin üslere yerleşeceği dile getirilmiştir. Türklere karşı silahlanmayı artırmak için para isteyen Rum yönetiminin, NATO ve Batının düşmanı Sovyetlere üs verme girişimi olarak lanse edilen bu haberde batının da Rumlara artık sıcak bakmayacağı fikri aktarılmıştır (Hürriyet Gazetesi, 09.04.1974). Bu haberle hem Türk kamuoyu hem de uluslararası kamuoyuna komünizm tehdidi aktarılmış ve Rumların aslında Kıbrıs'a SSCB askerlerini almak istediği bildirilmiştir. Akdenizde komünist bir yönetim geliyor korkusunun oluşumu için oldukça önemli bir haberdur.

Nisan ayı Milli Gazete haberleri de dikkat çekicidir. 4 Nisanda yayınladığı “Kıbrıs Rum Ulusal Ordusu Alarma Geçti” haberi içerdiği bilgiler açısından önemlidir. Haber, Ecevit'in federatif sistem demecini bahane eden Rum yönetiminin görüşmeleri askıya aldığını aktarmıştır. Rum yönetiminin bu tavrına karşılık Denктаşın ise,

“..görüşmeler ertelendi, endişeye gerek yok, biz görüşmeye hazırız, bütün devletler Kıbrıs'ta oynanmakta olan ENOSİS oyunun farkındadır, hak ve hukukumuzu koruyabilecek durumdayız” (Milli Gazete, 04.04.1974), şeklinde görüş bildirdiği aktarılmıştır. Daha sonraki günlerde ise Makarios'un görüşmeler ile ilgili düşüncelerini tekrarlayan haberlerin görüldüğü gazetede 13 Nisan'da, Dışişleri Bakanı Turan Güneş'in “Kıbrıs bir haysiyet meselesi olmuştur” ifadesinin başlık olarak kullanıldığı haber yer almıştır. Haberde özetle Türkiye için meselenin önemine değinilmiş ve o güne kadar söylenen ifadelerden farklı bir ifade olmasa da başlığın çarpıcı kullanılması Türk Kamuoyuna verilen doğrudan bir mesajdır (Milli Gazete, 13.04.1974). Milli Gazete'nin bu haberindeki Güneş'in ifadeleri (“Kıbrıs bir haysiyet meselesi olmuştur”) konunun Türkiye için ne kadar hassas ve dönülmez bir noktada olduğunu izah etmek açısından önemlidir. Türk kamuoyu artık bu konunun hassaslığını bilerek psikolojik olarak harekâta biraz daha yaklaştırılmaktadır.

Nisan ayında Milliyet Gazetesi'nden sonra en yoğun Kıbrıs haberi yayınlayan gazete olan Cumhuriyet Gazetesi'ne bakıldığında ise, haberlere ilk olarak Denktaş'ın görüşmeler gerçekleştirmek için geldiği Türkiye'den ayrılışının haberinin verildiği görülmektedir. Toplumsal görüşmelerin ertelenme haberleri de diğer gazeteler gibi Cumhuriyet Gazetesinde de yoğun bir şekilde işlenilmiş, bu konu ile ilgili Denktaş, Makarios ve Klarides'in görüşleri aktarılmıştır. Atina'daki EOKA yandaşlarının faaliyetlerinden de bahsedilen haberin dışında üzerinde duracağımız ilk haber 11 Nisan tarihinde yayınlanan haberdir. Rumlar ve Yunanlıların sürekli adaya silah soktuğunun BM Genel Sekreter Yardımcısı Guyer'e aktarıldığını anlatan haberde federatif sistemin de ayrıntıları verilmiştir. Üniter devlete neden itiraz edildiğine de değinen haber, barış görüşmelerine derhal başlanması gerektiği telkinini de Guyer'in ağzından yapmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 11.04.1974). Yunan Cumhurbaşkanı'nın kayınbiraderi EOKA'nın yeni lideri oldu haberi diğer gazetelerde olduğu gibi Cumhuriyet Gazetesinde de yer alırken, görüşmelerin iptali üzerine yapılan Makarios ve Denktaş'ın açıklama ve suçlamaları da peş peşe günlerde verilmiştir. Yine iç savaş ve ekonomik ambargo haberleri ile birlikte EOKA'nın bazı eylemleri Nisan ayı içinde Cumhuriyet Gazetesinde yer almıştır.

Cumhuriyet Gazetesi, 13 Nisan'da adaya sokulan silahları haber yapmıştır. Adaya Rumların Yunanistan aracılığı ile silah soktuğunu ve bu durumun BM temsilcisi Guyer'e de aktarıldığını yazan gazete, Rumların ve Yunanlıların savaşa hazırlandığını

göstermiştir. 60'ların sonu ile 70'lerin başında yaşanan katliamların tekrar yaşanmasından korkulan Kıbrıs için acaba o günler tekrar geri mi geliyor? sorusu oluşturulmuştur. Adada zaten daha önce sokulmuş birçok silah varken yeni silahların amacı ne? diye sorgulamamızı sağlayan bu haber, Türklere yönelik bir saldırı olabileme ihtimalinin verdiği korkuyu yaygınlaştırmaktadır.

2.7.1.5. Mayıs Ayı Haberlerinin Değerlendirilmesi

Mayıs ayı içinde Milliyet, Hürriyet, Cumhuriyet ve Milli Gazete haberleri incelendiğinde fazla bir yoğunluğun olmadığı haberlerin ise rutin haberlerden ibaret olduğu gözlenmiştir. ENOSİS eylemleri, silah çalma, darbe söylentileri, Makarios'un Pekin ziyareti, federasyon tartışması, görüşmelerin kesilmesi konularının işlendiği fakat yeni ya da farklı bir konunun yansımadığı belirlenmiştir. Haberlerin sürekli tekrar edilmesi eleştirel jeopolitik yöntemlerin dışında biraz da propagandaya⁷ kayma eğilimi olarak da değerlendirilebilir. Sürekli aynı minvaldeki haberler artık sıklıkla yayınlanmaya başlamıştır.

Şubat ayı içerisinde incelediğimiz haberlerde yer verdiğimiz “Kıbrıs Mektubu” başlıklı köşe yazılarından bir diğerini Mayıs ayı içerisinde yayınlayan Salih Çelebioğlu, EOKA'nın sindirilmesinde Makarios'un aldığı tedbirlerin bir işe yaramadığını ve tedhiş olaylarının devam ettiğini yazmıştır. EOKA'nın intikam almak için yakın zamanlarda yaptığı eylemlere değinmiştir. Yazı EOKA'cılara karşı Rum solcuların kışkırtılma çabasına vurgu yapmaktadır. “...Makarios uzun tereddütlerden ve hesaplardan sonra, adada ilk defa solcuların silahlandırılmasına yeşil ışık yakmış, hatta ve hatta bunun öncülüğünü yapmış, sağcılardan ve Milli Muhafız askerlerinden korktuğu için kendine sadık askerler aramış. Bunu da gerek Komünist AKEL'ciler ve gerekse solcu EDEK'cilerde bulmuş. Şimdi solcu EDEK Parti mensuplarının ellerinde, EOKA B'nin sahip olduğundan fazla miktarda ve üstün silahlar vardır...(Milli Gazete, 03.05.1974)” şeklinde ifadeler yer almaktadır. Salih Çelebioğlu'nun, 3 Mayıs 1974 Milli Gazete'de yayınladığı bu köşe yazısı Mayıs ayı içinde yayınlanan haberlerden farklı olması bakımından oldukça önemlidir. Çelebioğlu, Makarios'un tedbirlerinin adadaki düzeni sağlayamadığını, adada tehlike ve kaosun devam ettiğini yazmış ve sivil halkı yedek polis yaparak silahlandığını, bunun da adada daha fazla kaosa neden olduğunu

⁷ Propaganda, farklı iletişim araçlarının kullanılarak belirli fikirlerin sistematik olarak yayılmasıdır. Propaganda ile birey düşüncüyü kabule ve gereğini yerine getirmeye zorlanır. Tek yönlü gerçekleşen bilgi akışında bireyin duygusal yönlerine vurgu yapılmak amaçlanır (Avcı, 2018: 76).

belirtmiştir. Yazının can alıcı noktası ise Makarios'un solcuları silahlandırmaya başladığı ifadeleridir. Rum sol partileri AKEL ve EDEK'in taraftarlarını kendisine kalkan yapan Makarios, adadaki kaos ortamını daha da körüklemektedir. Adada zaten had safhaya ulaşmış olan silahlı insan sayısına yenilerini eklemenin sadece kaosu artıracağı gerçeği gözler önüne serilmiştir. Güvenliksiz Kıbrıs Tasavvuru güçlendirilmiştir.

2.7.1.6. Haziran Ayı Haberlerinin Değerlendirilmesi

Milliyet Gazetesi, Haziran ayı Kıbrıs haberlerine 4 Haziran tarihindeki "Kıbrıs'ta Beşli Görüşmeler Haftaya Ertelendi" (Milliyet Gazetesi 04.06.1974) haberi ile başlamıştır. Haziran ayındaki diğer haberler ise EOKA eylemleri, görüşme iptali haberleri gibi rutin Kıbrıs haberleridir. Fakat 8 Haziran tarihindeki makale dikkat çekicidir. "Kıbrıs üstünden Akdeniz Kumarı Oynanmaz" başlığı ile aktarılan dış politika yazarı Müfide Zehra Erkin'in yazısı, gazetede yarım sayfaya denk gelecek büyüklükte çıkmıştır. Makale başlığının hemen üstünde makalenin içinden alınan küçük bir kesitin ifadesi yazının mahiyetini anlamak açısından oldukça değerlidir. *"Anadolu'nun önüne güney ve batı sınırlarımızı kuşatabilecek, barış ve savaş koşullarında Anadolu'ya giriş, çıkış, ikmal v.b. işlemleri durdurucu bir stratejik duvar örülemez. Bunu önlemenin tek şartı, Kıbrıs üstündeki Türk Toplumunun parçalı toprak yapısına bakmaksızın, Kıbrıs Anayasası'ndaki devlet ve hükümet haklarını devletler hukuku ilkelerine göre yeni bir rejime, yeni bir Anayasa kapsamına almak ve Kıbrıs Türk devletini resmen ilan etmektir..."* (Milliyet Gazetesi, 08.06.1974).

Haziran ayında da haber sayısı Mayıs ayında olduğu gibi daha az ve içerik olarak da birbirini tekrarlayan haberlerden oluşmuştur. Erkin'in "Kıbrıs Üzerinden Akdeniz Kumarı Oynanmaz" yazısı (Milliyet Gazetesi, 08.06.1974) ile "Kıbrıs Barış Gücünün Görev Süresi Uzatıldı (Milli Gazete, 01.06.1974) haberleri eleştirel jeopolitik çerçevede ele alınması gereken haberlerdir. "Kıbrıs Üzerinden Akdeniz Kumarı Oynanmaz" başlıklı haber, Kıbrıs'ın jeopolitik ve stratejik açıdan neden önemli olduğunu izah etmektedir. Türkiye'nin Kıbrıs'a sadece duygusal bakmadığını; Türkiye'nin güvenlik gerekçeleri ile Kıbrıs'a gereksinim duyduğunu anlatan haber, böylece Kıbrıs ile ilgili duygusal bakmayan Türk vatandaşlarını da Kıbrıs müdahalesine hazırlama girişimidir. Olayın Türkiye açısından fayda ve gereklilik yönüne vurgu yapan haberde bir mekân tasavvuru oluşturulmuştur. Kıbrıs Barış Gücünün görev süresinin

uzatılması ile ilgili yapılan haberin içeriğinde, BM üyelerinden sadece Çin'in çekimser kaldığı, geri kalan tüm üyelerin süre uzatılmasına itirazının olmadığı söylenmiştir. Haberde oylama sırasında söz alan Rum ve Türk temsilcilerin sözleri de aktarılmıştır. Rum temsilci, Türkleri çözüm bulmaya yardımcı olmamakla suçlamış ve federasyondan vazgeçilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Türk temsilci ise Makarios'un üniter devlet bahanesi ile ENOSİS'i gerçekleştirme gayesinden bahsetmiş, Federatif düzenin Kıbrıs'ın bağımsızlığının tek yolu olduğunu belirtmiştir. BM oylamasında iki tarafında görüşlerinin bildirilmesi ve uluslararası bir toplantıda tartışılması meselenin önemini göstermektedir. Çin haricinde tüm devletlerin, BM barış gücünün süresini uzatmak istemeleri de meselenin tüm dünya ülkeleri açısından ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermektedir.

2.7.1.7. Temmuz Ayı Haberlerinin Değerlendirilmesi

Temmuz ayı haberleri bu bölümde 16 Temmuz'a kadar incelenmiştir. 16 Temmuz sonrası ise Makarios'a yapılan darbeden sonraki dönem haberlerinin incelendiği bölümde ele alınmıştır. Temmuz ayında gazetelerin ilk dikkat çektiği nokta, Makarios'un askerlik görevini 24 aydan 14 aya kısaltması olmuştur. Makarios bu hareketi ile asker sayısını azaltıp polis sayısını artırmak ve ordunun ihtiyaç duyduğu subay sayısını düşürüp Yunanlı subayların adayı terk etmesini sağlamayı amaçlamıştır. Gazeteler de bu noktayı görmüş ve haber yapmışlardır. Bu haber, Makarios'un darbe dedikodularını dikkate aldığını ve tedbirler aldığını kamuoyuna göstermektedir. Makarios'un bu hareketi, Atina'ya çekilmiş en sert rest olarak gazete haberlerinde yer alırken; Atina'nın nasıl bir tepki vereceğinin de merakla beklendiği ifade edilmiştir. Temmuz ayı'nın dikkat çeken diğer haberlerine bakıldığında ise Makarios'un Atina'ya karşı gittikçe sertleşen üslubunun ele alındığı haberler ön plandadır. Kıbrıs'a ve Kıbrıs Yönetimine bağlılığı sağlam olmayanlara karşı da yaptırım ifadelerini sık sık dile getiren Makarios'un, EOKA yandaşları ve Yunanistan taraftarlarına da sert yaptırımlar uygulamaya başladığı aktarılmıştır. Makarios'un en sert ifadelerinden birisi olan "Yunanistan Kıbrıs'ta diktatörlük istiyor" ifadesi de Temmuz ayında gazetelerde yer alan önemli haberlerdendir. Yunan yönetimi bir darbe ile başa gelmiş ve uzun süre yönetimi sivilleştirmemişti, Makarios aynı müdahaleyi Kıbrıs'a da yapmak istediklerini açıkça dile getirdiği beyanları ile Yunanistan Cunta'sının, egemenliğini sorgulamış ve

Kıbrıs'ın demokrasiden uzaklaşıp cunta yönetimi ile yönetilmesi için caba sarf etmelerini eleştirmiştir.

Makarios ile Atina'nın arasındaki restleşmelerin zirvesi ise Makarios'u Yunanistan'a görüşmeye çağıran Yunan hükümetinin davetini reddeden ve "beni öldürmek istiyorlar" diyerek, Yunanistan yönetimini dünya kamuoyuna doğrudan hedef olarak sunan Makarios'un çıkışı olmuştur (Hürriyet Gazetesi, 09.07.1974).

Makarios, Yunan Hükümeti ile sürekli bir didişme halindeyken Türk toplumuna da mesajlar vermeyi bırakmamış ve Üniter devlet yapısı içinde Türk toplumuna hak tanıyacağını ifade eden demeçler vermiştir. Türk Toplumuna eşit hak vermenin bir lütuf gibi yansıtıldığı bu haberlerde Makarios'un Türklere karşı yaptığı haksızlık gözler önüne serilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 13.07.1974).

Yabancı basından da alıntılar yapıldığı Temmuz ayında, özellikle "The Gurdian" gazetesinin yaptığı haber önemlidir. Kıbrıs'taki durumu eleştiren gazete, Makarios'u şimdiye kadar şanslı olarak nitelendirmiş fakat ilelebet böyle gitmeyeceğini de söylemiştir. Kıbrıs'ın karmaşık bir ülke olduğunu Makarios'un Atina'yı ihanetle suçlamasına rağmen; ENOSİS'ten vazgeçmediğini çeşitli oyunlarla iktidarda kalmayı başardığını fakat sonunun pek uzak olmadığını da ifade eden gazete, sanki olacakları peşinen söyleyen bir üsluba sahiptir (Milli Gazete, 10.07.1974).

Makarios ile Yunan Hükümeti arasındaki bu çatışmaların Türk toplumuna sıçramasından korkan yetkililerin beyanları ve gazetelerin yorumları da Temmuz ayı içerisinde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Silahlanma ve restleşmelerin olası bir çatışma ortamında Türk Toplumuna zarar vermesinin önüne geçilmesi için Türkiye'nin tedbirler alması ve eyleme hazır olması gerektiğini aktaran haberlerin varlığı da Türkiye'de müdahaleye yönelik bir kamuoyu oluşturma çabasıdır.

Kısaca tekrarlayacak olursak, Temmuz ayı haberleri içinde en dikkat çeken haberler Makarios ve Yunanistan arasındaki restleşme haberleridir. Artık açıktan tehdide dönüşen restleşmelerde; Makarios, Yunanistan'ı adada darbe yapma planları ile suçlamış, Yunanistan gibi Kıbrıs'ta da askeri bir Cunta yönetimi arzu ettiğini ifade etmiştir. Bu söylem hem Yunanistan'ın Kıbrıs'a müdahale ettiğinin açıkça ifadesi hem de Makarios'un Yunan yönetiminin iktidarını sorgulamasıdır. Yunanistan'da demokratik olmayan yöntemlere işbaşına gelen Cunta'nın demokratik olmadığı için iktidarının da haklı olmadığı vurgusu vardır. Yunanistan ve Makarios arasındaki bu gerginliğin sonucunda artık bir eylem olacağı yabancı basının da gözünden kaçmamış

ve The Guardian Makarios'u bu zamana kadar şanslı olarak nitelendirmiş, Atina'ya ihanetle suçlamış ve sona yaklaştığını ifade etmiştir (Milli Gazete, 10.07.1974). Dış basın gibi Türkiye'de artık bu meselenin örtbas edilemeyecek boyuta geldiğini ve taraflardan birinin diğerini bertaraf etmek için girişimde bulunacağını farkındadır. Bu zamana kadar yapılan haberlerin neredeyse tamamı zaten bu anın gelmesi hesabıyla yapılmıştır. Türkiye Temmuz ayında artık mesaj vermek yerine bir gözlemci gibi olayları inceleyip hamlesini ne zaman yapacağına karar vermekonumuna çekilmiştir. Temmuz ayındaki haberlerin genelinde Temmuz ayına gelinceye kadar oluşturulan kimlik ve mekân tasavvurlarının güçlendirilme çabaları görülmektedir. Yunan ve Rum kimlikleri ile Kıbrıs tahayyülü artık oluşturulmuş ve sonuca yönelmek için bir kıvılcım beklemektedir.

2.7.2. Makarios'a Yapılan Darbe Öncesi Kıbrıs Haberlerinin Eleştirel Jeopolitik Yaklaşım Çerçevesinde Genel Değerlendirilmesi

Haberler önceki sayfalarda ay ay ele alınmış olup önemli noktalar açıklanmıştır. Ayrıcaeleştirel jeopolitik ve popüler jeopolitik açıdan bir amaç taşıyıp taşımadığı eğer taşıyorsa nasıl bir yöntem uygulandığı ve nasıl bir amaca ulaşmaya çalıştığı incelenmiştir. İncelenen dönem (altı ay, on beş gün) genel olarak ele alındığında yayımlanmış haberlerin belirli unsurları oldukça fazla vurguladığı görülmüştür. Bu bölümde haberlerin özetlerinden ziyade, incelenen haberler ile ilgili bazı tespitler paylaşılacaktır. Çalışmanın başında da belirtildiği üzere incelenen dört gazete vardır (Milliyet, Hürriyet, Cumhuriyet ve Milli Gazete). Bu dörtlüde incelenen haber sayıları tablodaki gibidir;

Tablo 3: Darbe Öncesi Gazetelerde Yayımlanan Haberlere İlişkin Veriler

1974	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz (15 Temmuz Dahil)	Toplam
Milliyet	9	7	10	18	8	5	5	62
Hürriyet	2	3	1	3	2	2	4	17
Milli Gazete	7	8	11	4	2	3	5	40
Cumhuriyet	8	9	11	14	8	12	3	65
Toplam	26	27	33	39	20	22	17	184

191 günlük dönemde incelenen haberlerin toplam sayısı 184'dür. Ortalama günlük haber sayısı hesaplandığında, 0,96 şeklinde bir rakama ulaşmaktadır. Bu rakam da her gün Kıbrıs ile ilgili en az bir haberin gazetelerde yer aldığını göstermektedir. Böylece, Kıbrıs konusu sürekli gündemde tutulmuştur. Kamuoyunun unutmama veya önemsememe ihtimali ortadan kaldırılmıştır.

Tabloya bakıldığında en çok haberin Nisan ayında yapıldığı görülmektedir. Nisan ayında haberlerin çok çıkmasının sebebi, Nisan ayında barış görüşmelerinin kesilmiş olması ve Yunanistan ile Ege denizi krizinin yaşanmasıdır. Gazeteler, Yunanistan ile ilgili yapılan haberlerde Kıbrıs konusundan da bahsetmiş, bu nedenle Kıbrıs'ın işlenildiği haber sayısı diğer aylara göre biraz fazla olmuştur.

Haberlerin içeriği analiz edildiğinde Kıbrıs sorununa ilişkin sürecin müdahilleri içinde olan Türkiye, Yunanistan, İngiltere, BM, Amerika ve SSCB gibi ülkelerden en çok Yunanistan'ın isminin geçtiği, Yunanistan'ın isminin Türkiye'nin isminden üç kat fazla kullanıldığı da görülmüştür. Yunanistan'ın adının çok anılması pozitif bahsedildiği anlamına gelmemektedir. Özellikle adaya gizlice sokulan silahlarda ve EOKA örgütünün faaliyetleri ile ENOSİS hedeflerinin işlenildiği haberlerde sıklıkla Yunanistan'ın adı anılmıştır. Yunanistan'ın adının adadaki sorunların aktarıldığı haberin içinde anılması eleştirel jeopolitik bölümünde açıkladığımız "kimlik tasavvuru" oluşturma yönteminin tipik bir örneğidir. Türk kamuoyu bu haberleri okuduğunda Yunanistan'ın adını silah, çatışma, kaos gibi kavramlara hatırlayacak ve Yunanistan'a karşı bir antipati geliştirecektir.

Haberlerde ismi en çok anılan kişinin ise Makarios olduğu, Makarios'tan sonra Grivas ve Denktaş'ın isimlerinin de çok sık anıldığı, Kıbrıs dışında yaşayanlar arasında en çok adı anılan kişinin ise Ecevit olduğu görülmüştür. Yunan Cunta yöneticilerinin ve BM Temsilcilerinin isimlerinin ise çok az geçtiği gözlemlenen bir diğer husustur. Makarios; hem Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı olması hem de Rum toplumunun lideri olması nedeniyle sıklıkla adı anılmıştır. Yunanistan gibi Makarios'unda adı daha çok olumsuz ifadeler ile birlikte geçmektedir. Makarios'un adının, barış sürecinin durdurulması ile ilgili haberlerde, EOKA ve Makarios'cular arasındaki çatışma haberlerinde ve Türkiye ile Türk Toplumuna karşı uyarılarda bulunduğu, yer yer tehdit ettiği haberlerde sıklıkla geçmesi Makarios'a da Türk kamuoyunda olumsuz bir kimlik tasavvuru oluşturulduğunun göstergesidir. Makarios'un sürekli olumsuz haberlerde olumsuz ifadelerle anılması bir tesadüf

değildir. Makarios'un Türk kamuoyunda nasıl bilinmesi gerektiğinin karşılığıdır. Türkiye için Makarios; Türkleri katleden, ezen, sömüren bir sistemin lideridir. "Türk Ordusu Kıbrıs'a geldiğinde kurtaracak tek bir Türk bile bulamayacaktır." sözleri ile Türkiye'de nam yapmış olan Makarios'un Türk toplumu için ya da Kıbrıslı Türkler için olumlu bir anlam taşıması mümkün değildir. O dönem adanın lideri olan Makarios adadaki tedhiş olaylarını önleyememiş ve zulmün sebebi ya da göz yumanı olmuştur. Makarios adına oluşturulan bu kimlik tasavvuru, Türk kamuoyunda oldukça etkili olmuştur. Öyle ki "çatla patla Makarios/ Kıbrıs bizim olacak" şeklinde tekerlemeler yazılmış ve çocuklar bu tekerlemeler ile oyunlar oynamıştır (www.uludagsozluk.com). Kötü birisinden bahsedildiğinde "Makarios" benzetmeleri yapılmış, köpeklere ismi verilmiştir. Makarios, Türk toplumu için katil, Türk düşmanı birisidir.

Makarios ve Denktaş'ın isimlerinin anıldığı haberlerin sayısı da oldukça fazladır. Fakat iki liderin Kıbrıs içinde birden çok misyonu olmasına rağmen; haberlerdeki metinlerde bir fark olduğu gözlemlenmiştir. Makarios'un adının geçtiği haberlerde Başpiskopos unvanının sıklıkla kullanıldığı bazı haberlerde Rum Toplum Lideri sıfatına da yer verildiği; buna karşın Kıbrıs Cumhurbaşkanı unvanının çok az kullanıldığı dikkat çekmiştir. Aynı değerlendirmeyi Denktaş'ın isminin geçtiği haberler üzerinden yaptığımızda ise haberlerin çok büyük bir bölümünde Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Türk Yönetimi Yürütme Kurulu Başkanı unvanlarının birlikte kullanıldığı görülmektedir. Bu uygulama, bilinçli ve sistemli bir şekilde yapılmıştır. Makarios'un adının anıldığı neredeyse tüm haberlerde Başpiskopos unvanı varken, resmi temsil yetkisi bulunan Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı unvanının çok az kullanılması, Türkiye'nin Makarios'u bu makamda görmediğini, olmasını istemediğini göstermektedir. Makarios resmen olmasa da fiilen reddedilirken; Denktaş ise sıklıkla Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak anılmıştır. Türkiye için Denktaş'ın Kıbrıs Cumhuriyeti'ni temsil hakkı Makarios'tan daha fazladır. Makarios ve Denktaş arasındaki bu fark aslında şahıslarından uzak, temsil ettikleri makam ve toplum ile alakalıdır. Türkiye, Türk toplumu lideri olması sebebi ile Denktaş'ı Makarios'un daha önünde görmektedir. Denktaş'ın yerine o dönemde o makamda başka bir şahıs olsaydı; muhtemelen aynı uygulama o şahıs için geçerli olacaktı. Çünkü Türkiye, Kıbrıs Türklerinin liderini kurulmasını hedeflediği Bağımsız Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olarak tasavvur etmektedir. Bu nedenle o makamda oturan şahsa kendisinden ziyade temsil ettiği ve temsil etmesi istenilen konuma göre

davranılmaktadır. Makarios ise Türkiye için Bağımsız Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulmasındaki en büyük engellerden birisidir. Makarios, kendi toplumunun başpiskoposu ya da lideri olarak haberlerde sıklıkla ifade edilmiştir. Çünkü Türkiye'nin buna bir itirazı yoktur. Fakat Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olmasına itirazı vardır. Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye'nin tahayyül ettiği bir devlet değildir. Bu devletin yerine Kıbrıs'ta ayrı bir Rum Devleti ve ayrı bir Türk Devleti kurulmalıdır. Bu nedenle bu unvan çok az kullanılmıştır.

İncelenen haberlerde Makarios'un doğrudan kendisini ifade ettiği röportaj, söyleşi tarzında 12 haber yapılmışken; Denktaş'a ait yapılan söyleşi ve röportaj haberlerin sayısının 18 olduğu görülmüştür. Denktaş'ın söyleşilerinin büyük bir bölümü, doğrudan kendisi ile yapılmışken; Makarios'un söyleşilerinin yabancı basın organlarından aktarıldığı da görülmüştür. Belirtilen dönem içerisinde Ecevit'in iki, Turan Güneş'in ise beş söyleşi ve röportaj tarzı haberi yayınlanmıştır. Buna karşılık Yunan Cunta yönetimine ait bir röportaj veya söyleşi görülmemiştir. Türkiye'de yayın yapan gazeteler olması açısından bu durum normal olsa da; Makarios ile doğrudan hiçbir görüşme yapılmamış olması dikkat çekicidir. Makarios ile doğrudan görüşülmemesi Makarios'un muhatap alınmadığını kanıtlamaktadır. Türkiye için Makarios yok hükmündedir. Makarios ile bir görüşme yapmak, Makarios'a değer vermek anlamına geleceği için Makarios'a bu hak tanınmamıştır.

Haberlerden kesitlerin aktarıldığı bölümde de görüldüğü gibi haber içeriklerinde en çok tartışılan konu Federatif sistem konusudur. Federatif sistemin neredeyse tüm haberlerde geçtiği açıkça görülürken; Rumların savunduğu üniter devlet kavramı ise federatif sisteme oranla çok az ifade edilmiştir. Federatif sistemin Kıbrıs için gerekli olduğu algısı oluşturulurken; üniter devletin Kıbrıs için makul bir yönetim şekli olmadığı sürekli vurgulanmıştır. Haberlerdeki sıklık ve etkili anlatım unsurları dikkate alındığında Türk kamuoyunun Kıbrıs'ın ideal sisteminin federatif sistem olduğuna ikna edilmek istenildiği anlaşılmaktadır.

Adadaki örgütlenmeler açısından haberler analiz edildiğinde ise EOKA'nın adının çok fazla geçtiği, buna karşılık Türk Mukavemet Teşkilatı (Kıbrıslı Mücahitler) kavramının ise EOKA'ya oranla çok az kullanıldığı da görülmüştür. Yunanistan ve Makarios'ta olduğu gibi EOKA'nın adının anıldığı haberlerde de olumsuz unsurların yoğunluğu açıkça görülmektedir. Tehdit, tedhiş, yaralama, suikast, bomba, eylem gibi ifadelerle birlikte anılan EOKA, Kıbrıs'ta iç savaşı çıkaran örgüt olarak anılmıştır. Bazı

haberlerde EOKA'nın, 1960'larda Türklere karşı yaptığı kanlı eylemlere de yer verildiği görülmektedir. Türk düşmanı olan EOKA'nın yaptığı zulümler bir süre sonra Rumlara dönmüş olsa da; her an Türklere dönebilme ihtimali vardır. Bu da EOKA'yı her zaman potansiyel tehlike olarak görmek için yeterlidir.

Dikkat çeken bir diğer husus ise haberlerde kullanılan “Anavatan” kavramıdır. Bu kavramın sıklıkla Türkiye için kullanıldığı gözlemlenirken, Yunanistan için ise çok az kullanıldığı görülmüştür. Yunanistan için anavatan söylemine sadece Makarios ve başka Rum yöneticilerin beyanlarında rastlanılmaktadır. Kıbrıslı Türkler nasıl Türkiye ile soydaşsa Rumlar da Yunanistan ile soydaş olmasına rağmen; Türk gazetelerine göre anavatan sadece Türkiye'dir. Türkiye, anavatan ve yavruvatan tasavvurlarını gazetelerde sıklıkla işlemiş, haberlerin içeriğinde doğrudan ifade edilmese de bu tasavvurun etkisi ile birçok haberin dizayn edildiği anlaşılmaktadır.

Haberlerin içinde en çok kullanılan kavramlara baktığımızda ise “toplumlararası görüşme, Makarioscular, Grivascılar, silah, yer altı örgütü, cunta, Ulusal Muhafız Birliği, Yunanlı Subaylar gibi kelimelerin yoğun olduğu görülmüştür. Birbirlerine yakın kavramlar olarak değerlendirebileceğimiz, şiddet, bomba, tehdit, çatışma, saldırı, işgal, tahrik, tedhiş, felaket, isyan, suikast, kuşatma, gerginlik gibi kavramların da çok sık oranda kullanıldığı açıkça görülmektedir. Haber içeriklerinde sıklıkla çeşitli olumsuz kelimelerin kullanılması, Kıbrıs'ın güvenliksiz bir yer olduğu tasavvurunun oluşumu için önemlidir. Böylece Kıbrıs'ın öncelikle Türkler için sonra da Tüm Kıbrıslılar için güvenliksiz bir yer olduğu algısı yaratılmış ve adaya yönelik yapılabilecek eylem ve müdahalelere meşruiyet kazandırılmıştır.

Haberlerin içeriğinde “Kıbrıs Cumhuriyeti” kavramının, Denktaş ve Makarios'un unvanları ve Makarios ile Rum yöneticilerin beyanları dışında çok az kullanıldığı; buna karşılık Bağımsız Türk Devleti kavramının daha sık kullanıldığı da gözlemlenmektedir. Mevcutta devam eden bir Cumhuriyet'ten ziyade federe sisteme geçilmesi düşüncesinin tam anlamıyla oturtulabilmesi için Cumhuriyet kavramının çok az anıldığı görülmektedir. Kıbrıs Türk Devleti ya da Federe Kıbrıs Türk Devleti düşüncesinin oluşumu için kullanılan bu yöntem, Kıbrıs tasavvuru oluşturulması gayesi bakımından oldukça sık kullanılmaktadır.

Yunanistan'ın adaya müdahale ihtimalinin değerlendirildiği haberlerde, böyle bir durumun işgal veya darbe olarak nitelendirildiği bunakarşın; Türkiye'nin adaya müdahale ihtimalinin değerlendirildiği haberlerde ise işgal, darbe gibi olumsuz bir

nitelendirmenin hiç kullanılmadığı da gözlemlenmiştir. İleride yapılması muhtemel bir müdahalenin olumsuz değerlendirmelere tabi olmaması için yani başka bir ifade ile Kıbrıs Barış Harekâtı'nın olumsuz tüm değerlendirmelere kapalı olabilmesi için kamuoyuna Türkiye'nin müdahalesi ile ilgili hiçbir olumsuz cümle kurulmamıştır.

Haberlerin analizlerinde dikkat çeken önemli bir nokta da, daha önce de ifade ettiğimiz gibi haberlerin gazetelerde yayınlanış şekli ve yayınlandığı sayfadır. Haberler 191 günde sadece toplamda dört defa manşet olabilmektedir. Kıbrıs haberleri sıklıkla birinci sayfada yer alsa da günün en önemli haberi olma anlamına gelen manşet haber olma sıklığının çok az olması da dikkate değer bir noktadır. Her gün ortalama bir haberle sürekli gündemde olan bir konunun bu kadar az manşet olabilmesi oluşturulmak istenilen atmosfer ile çelişmektedir.

2.7.3. Haberlerle Oluşturulan Tasavvurlar

Gazeteler Kıbrıs haberlerini aktarırken belirli bir amaca yönelik bilinçli yönlendirmeler de yapmışlardır. Kamuoyu oluşturma ve mevcut kamuoyunu güçlendirmek için yapılan bu girişimlere tasavvur oluşturma denilmektedir.

2.7.3.1. Kıbrıs Tasavvuru

“Makarios’a yapılan darbe öncesi dönem Kıbrıs haberlerinin aylara göre incelenmesi” başlıklı kısımda aktardığımız haberler ile yeni aktaracağımız haberlerin harmanlanarak kullanılacağı bu bölümde özellikle Derrida'nın yapı söküm yöntemi ve Baudrillard'ın simülasyonkuramı kapsamında değerlendirmeler yapılacaktır. Bazı noktalarda göstergebilim analiz yönteminden de faydalanılacaktır.

“Makarios’a yapılan darbe öncesi dönem Kıbrıs haberlerinin incelenmesi” başlığındaki haberlere baktığımızda eleştirel jeopolitik açıdan ilk değerlendirebileceğimiz noktanın iktidarın bir mekân tahayyülü/tasavvuru oluşturarak zihinlerde Kıbrıs nasıl bir yerdir? sorusuna cevap verme gayreti içinde olduğu gözlemlenmektedir. “Kıbrıs tahayyülü” adıyla anacağımız bu başlık Türk toplumunda Kıbrıs'ın mekân ve kimlik söylemleri ile nasıl tanımlandığını ifade etme gayesindedir.

Kıbrıs ile ilgili oluşturulan ilk mekânsal tahayyül, Kıbrıs'ın güvenlik sorunu ile ilgilidir. “Kıbrıs güvenli değil” düşüncesinin oluşturulduğu haberlere dört gazete de sıklıkla yer vermiştir. Özellikle Grivas ve Makarios arasındaki çatışmaların ele alındığı haberlerde oluşturulan güvenliksiz bölge imajının oluşumunda fotoğraflara çok az yer

verilmiştir. Daha çok söyleme yönelinmesi eleştirel jeopolitiğin “söylem”in gücünden faydalandığı gerçeği ile örtüşmektedir. Ó Tuathail, Agnew ve Dalby yaptıkları çalışmalarda sorunsallaştırdıkları ölçekler ve kullandıkları metotlar açısından farklılıklar gösterebilirler de ortak noktaların en önemlisi, tüm çalışmalarda jeopolitiği bir söylem olarak kabul etmiş olmalıdır (Yeşiltaş, 2016: 64). Özellikle Foucault’un çalışmaları ile daha da önemli bir hal alan söylem kavramı gerçek ile kurguyu birleştirmede sıklıkla kullanılmaktadır. Kıbrıs haberlerinde söylemler birer pekiştirme ve meşrulaştırma aracı olarak kullanılmıştır (Behnke, 2006:396). Ocak ayından darbenin olduğu güne kadar yayınlanan bombalama, tedhiş, tehdit, gösteri, cinayet, gerilla uygulamaları, yeraltı faaliyetleri gibi konularla çıkan tüm haberlerin amacı söylemlerle Kıbrıs’ın güvenliksiz bölge olduğunu gösterme gayretidir. Benzer bir uygulama, ABD tarafından Ortadoğu’ya uygulanmış ve bu uygulama da eleştirel jeopolitik konulu çalışmalarda ele alınmıştır. Oryantalizm çalışmasında Edward Said de Ortadoğu tasavvurunun Amerikan mediasındaki işlenilişine değinmiştir. Bir coğrafyayı mekânsal tanımlama yaparken belirli temsiller ve sunuşlar geliştirilir ve geliştirilen bu temsil ve sunuşlar politikalarla ilgilidir (Yeşiltaş ve Durgun, 2015: 11). Böylece artık sorgulanan şey jeopolitik olmaktan çıkar, toplumsal ve kültürel olarak inşa edilen ideolojilerle eşdeğer bir hal alır.

Güvenliksiz bölge tasavvuru oluşturulurken en çok kullanılan haberler, EOKA örgütünün eylem haberleri olmuştur. EOKA’nın eylemleri hem Türk hem de Rum devlet adamlarının söylemlerinde sürekli olduğu için kitle iletişim araçlarında da en çok yer bulan konu olmuştur.

Görsel 15: 28.01.1974, Hürriyet Gazetesi (1), 08.03.1974, Milli Gazete (2), 28.04.1974, Cumhuriyet Gazetesi (3), 12.06.1974, Milliyet Gazetesi (4).

EOKA, Ada'da karışıklık çıkarmaya hazırlanıyor

LEFKOŞE — Kıbrıs Rum Cumhurbaşkanı Makarios'un, EOKA - B Örgütünü kanun dışı ilan etmesinden sonra, Grivasçı tedhişçilerin adada yeni karışıklıklar çıkarmaya hazırlandığı bildirilmektedir.

Makarios'un bütün kuvvetleri hazır durumda tutmasına karşılık, Ada'da yayımlanan Grivas yanlısı Ethniki gazetesi «Büyük mücadelenin gerçekte şimdi başlamakta olduğunu ve bu mücadelenin mutlaka kazanılacağını» yazmaktadır. Gazete ayrıca «Bugünkü EOKA'nın kendi kendine yeten gücü bir ulusal ordu kur-

duğunu ve bu ordunun Makarios'a gereken cevabı verecek güte olduğunu» belirtmektedir.

Öte yandan AKEL Partisinin dün yapılan 13. Kongresinde aldığı son kararlardan sonra Makarios'u destekleme kararı almış ve «Partinin bütün güçlerinin Makarios'un emrine vermesi» kararlaşmıştır. Partinin toplanmadan sonra yayınladığı bildiride, «Kıbrıs'da kanunsuzluğa karşı alınacak tedbirlerde, Partinin Makarios'un yanında olduğunu ve Amerikan Deniz Piyadelerinin Dikelya üssündeki varlığından endişe edildiği» bildirilmiştir.

“Grivas’ın gayrimeşru silahları, Makarios’un eline silah verdiği çapulcuları dehşet saçıyor” (Milli Gazete, 22.01.1974). Grivasçılar ellerine geçirdikleri Makariosçuları kurşuna diziyor (Hürriyet Gazetesi, 28.01.1974). EOKA tedhiş örgütü Rum öğretmenleri tehdit ediyor (Cumhuriyet Gazetesi 08.02.1974). EOKA’cılar Dün Gösteriler Yaptı: Kıbrıs’ın çeşitli yerlerinde dün bombalar patladı (Milliyet Gazetesi, 15.04.1974). “EOKA adada karışıklık çıkarmaya hazırlanıyor” Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios’un EOKA’yı kanun dışı ilan etmesinden sonra, EOKA’ya yakın bir Rum gazetesi; “Kıbrıs’ta büyük mücadele şimdi başlıyor mutlaka kazanılacak, EOKA kendi kendine yetecek güçlü bir ordu kurdu ve bu ordu Makarios’a gereken cevabı verecek güce” ifadelerini barındıran bir haber yayınladı (Cumhuriyet Gazetesi, 23.04.1974)... gibi haberlerle sürekli gündemde tutulan EOKA eylemleri ile Kıbrıs’ın neden güvenliksiz bölge olduğu izah edilmiştir.

Adanın en büyük güvenlik sorunu Rumlar arasındaki çatışmalardır. Rum çeteleri arasındaki çatışmalarda Kıbrıslı Türkler çok az zarar görmüştür. Fakat Türk basını ve yetkilileri bu güvenliksiz bölge durumunu fırsata çevirerek birçok defa adadaki

sorunların Türklere de sıçrama ihtimalini ifade eden açıklamalarda bulunmuşlardır. Her an Türklerin tehlike ve tehdit altında olduğunu gösteren bu açıklamaların amacı düşünüldüğünde; Kıbrıs'a olası bir Türk müdahalesine haklı sebep oluşturma, Türkiye ve Dünya kamuoyunu bu haklı sebebe inandırma gayesi olarak değerlendirilebilir.

Yukarıda ifade edilenler ışığında haberleri gözden geçirdiğimizde Kıbrıs Barış Harekâtı öncesi birçok haberin de aynı amaçlarla yapıldığı söylenebilir. Adada Rumlar arasındaki çatışmaların her an Türklere de sıçrama ihtimalini değerlendiren gazeteler bu ihtimali de sürekli gündemde tutarak; Kıbrıslı Türklerin can ve mal güvenliği endişesini dile getirerek Türkleri tehdit altında göstermişlerdir.

Görsel 16: 12.06.1974, Milliyet Gazetesi (1), 18.03.1974 Milliyet Gazetesi (2), 12.06.1974, Cumhuriyet Gazetesi (3), 12.06.1974, Milliyet Gazetesi (4), 23.04.1974, Cumhuriyet Gazetesi (5), 08.01.1974, Milliyet Gazetesi (6), 09.01.1974, Milliyet Gazetesi (7).

Türklere fiziksel saldırı ve tehdit haberlerinin dışında ekonomik baskı ve saldırı haberleri de gazetelerde sıklıkla yer almıştır. 25 Mart 1974 tarihinde Cumhuriyet Gazetesinde "Kıbrıs'ta Rumların ekonomik saldırısı önlenemezse Türkler topraklarını yitirecek" başlığı ile yayınlanan manşet haber, Kıbrıslı Türklerin ekonomik olarak ablukaya alındığını ve bu durumun Türklerin mülk satışını artırdığını ve böylece Türklerin Kıbrıs'ta ciddi bir toprak kaybına uğradığını aktarmıştır (Cumhuriyet

Gazetesi, 25.03.1974). 20 Mart tarihinde, Milli Gazete ise ekonomik saldırı haberini, “*Kıbrıs’ta Rumlar Türkleri ezmeye devam ediyor*” başlığı ile yayınlanmış, ada Türklerinin her alanda çökertilmek istenildiğine değinilmiş ve iktisadi baskılardan söz edilmiştir. 3 Mayıs tarihinde Hürriyette çıkan “*Kıbrıs’ta Rum Baskısı Şiddetle Devam Ediyor*” haberi de iktisadi baskıların yoğunluğundan şikâyet etmektedir. Burada örneklerini verdiğimiz haberler ve buradakilerin dışında ekonomik baskıları ifade eden Kıbrıs haberlerinin gayesi, Kıbrıs’taki yaşanan durumları ifade etmek dışında oluşturulan “Güvenliksiz Bölge” tasavvurunu güçlendirme, ekonomik ablukalarla Türklerin yıldırılma çabalarını kamuoyuna duyurma ve kamuoyunda bir algı oluşturma girişimidir. Ayrıca 25 Mart 1974 tarihli Cumhuriyet Gazetesinin haberine baktığımızda “Yavruvatan” olarak gördüğümüz Kıbrıs’ın topraklarının satılması, toplumda dramatik bir etki yaratma ve Kıbrıs’ta neler oluyor düşüncesini oluşturma haberi şeklinde yorumlanabilir.

Kıbrıs tasavvurunun oluşumunda en büyük etkenlerden birisi de ENOSİS düşüncesi üzerine yapılan haberler olmuştur. Rum ve Yunanlıların büyük idealleri olan Kıbrıs’ı Yunanistan’a bağlama düşüncesi Kıbrıs’ın Osmanlı Devleti’nden İngilizlere geçtiği dönemlerde oluşmuş, özellikle II. Dünya Savaşı sonrası sömürgecilik anlayışının değişmesi ile kolonyal yapılardaki dönüşüm Kıbrıs’ı da hareketlendirmiş ve Rum halkı Yunanistan’a bağlanma taleplerini iyice seslendirmiştir. Rumların bu tutumlarını bastırabilmek ve adanın hâkimiyetini bir süre daha elinde tutabilmek için İngiliz hükümeti Türkleri ön plana almış ve ENOSİS’e karşı Taksim fikri gelişmiştir. O dönemlerden 1974 yılına kadar Rum toplumu için hiç bitmeyen bir ideal olan ENOSİS fikri, adanın sürekli karışıklık içinde olmasına neden olmuştur. Zaten Kıbrıs tarihindeki Rum-Türk çatışmalarının tamamı Rumların ENOSİS hayalinden kaynaklı gerçekleşmiştir. 1960’lardaki EOKA faaliyetlerinin de tek amacı ENOSİS’i gerçekleştirmektir. Türk basını da bu gerçek üzerinden hareket ederek adadaki olayları izah ederken sürekli ENOSİS düşüncesini gündemde tutmuş, Türk ve Dünya kamuoyunda Kıbrıs tasavvurunun şekillenmesinde ENOSİS’i önemli bir veri olarak sunmuştur.

ENOSİS ile ilgili yapılan haberlerin en çok dikkat çekenlerinden birisi Milli Gazete tarafından yapılmıştır; “*Makarios yine ENOSİS’den bahsetti*” başlığı ile çıkan haber, Makarios’un ifadelerini aktarmıştır. Kıbrıs’tan bahsederken Yunanistan’ın büyük adası olarak ifade eden Makaios, “*yol uzundur fakat biz bu yolu aşmak için sebatla*

ilerleyeceğiz” demiştir. ENOSİS düşüncesinden hiçbir zaman vazgeçmeyeceklerini de; “Yol uzundur fakat hedefimiz değişmeyecektir yol uzundur fakat biz bu yolun sonunda varacağımızdan eminiz” cümleleri ile aktarmıştır (Milli Gazete, 07.03.1974). Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Cumhurbaşkanı Makarios’un bu sözleri bir devlet başkanının kendi devletini yıkarak başka bir devlete ilhak olmayı talep ettiğini açıkça göstermektedir. Buradaki en büyük sorun, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin iki farklı toplum tarafından eşitlik esasına göre kurulmuş olmasıdır. Olası bir ENOSİS durumunda devletin eşit ortağı olan Türklerin hak ve talepleri göz ardı edilmiş olacaktır. Türk kamuoyuna ENOSİS haberlerinin sıklıkla verilmesi, kamuoyunda; Türkler azınlık mı olacak? sorusunu oluşturmaktadır. Akıllara gelen bu sorunun cevabı da yine gazete sayfalarından okuyuculara aktarılmıştır. Cumhuriyet Gazetesinde (11.04.1974), Birleşmiş Milletler Genel Sekreter Yardımcısı Guyer’e bilgi aktarılması ile ilgili yayınlanan haberde, Rumlar’ın ENOSİS’i gerçekleştirmek için adaya sürekli silah soktuğu ifade edilmiş ve Türkleri azınlık statüsüne düşürecek hiçbir uygulamanın asla kabul edilmeyeceği anlatılmıştır. Aynı gün (11.04.1974) Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanan bir başka haberde de Kıbrıs Türk Yönetimi Üyesi Osman Örek, Rum İçişleri Bakanının Türkler Kıbrıs’ın bağımsızlık mücadelesine katılmamış ve fedakârlıkta bulunmamışlardır şeklindeki sözlerine “...mücadele, Kıbrıs’ı Yunanistan’a ilhak, ENOSİS mücadelesidir. Rumlar kendi yalanlarına inanmaya başlamıştır. Yüzyıllardır Kıbrıs’ı vatan yapmış Türklerin eşit haklarını gasp edip onları esaret zincirine vurmak olduğu gerçeğini artık sokaktaki ilkokul çocukları bile bilmektedir” sözleri ile cevap vermiştir. Bu içerikte yayımlanmış haberlerin tamamı belirli bir amaçla yapılmıştır. Haberler yapışöküm ve söylem analizi ile incelendiğinde Türk kamuoyuna Türklerin eşitlik, özgürlük gibi temel haklarının ellerinden alınma çabası olduğu, soydaşlarımızın tehlike ve kaos içinde kaldıkları, onlara destek olunmazsa bir süre sonra dirençlerinin kırılıp Rum egemenliğine ve ENOSİS ile birlikte Yunan egemenliğine girecekleri aktarılmıştır.

Adadaki iç savaş halinin sonra ermesi hem Türkler hem de Rumlar için kaosun son bulması ve tekrar huzur ortamının sağlanması için gerekli olan barış görüşmeleri de Kıbrıs tasavvuru oluşumunda önemli bir noktada tutulmuştur. Kamuoyuna barış görüşmeleri ile ilgili sık sık haberler aktarılmıştır.

“Makarios Türkiye’yi tehdit etti” Makarios toplumlararası görüşmeler başlamadan Türkiye’yi ve Kıbrıs Türklerini tehdit etti. ENOSİS imasında bulundu.

Rumların hedeflerine varıncaya kadar mücadeleyi sürdüreceklerini söyledi. “Ne ortaklık, ne kanton ne de federasyon kabul ederiz. Türkler bilmelidir ki görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanırsa şimdiye kadar kendilerine verdiğimiz tavizleri de geri alacağız. Türk müdahale tehditlerinden korkmuyoruz” (Hürriyet Gazetesi, 03.06.1974). *“Kıbrıs’ta Beşli Görüşmeler Bir Hafta Ertelendi”* (Milliyet Gazetesi, 04.06.1974) *Denктаş: “Görüşmelerin kesilmesi için bir sebep yoktu, masadaki 5 kişinin 4ü kabul etti. Rum lider elinde olsa bize herhangi bir hak tanımayacağı aşikardır”* (Cumhuriyet Gazetesi, 24.04.1974). *Başbakan Ecevit'in federatif sistem hakkındaki demeçlerini bahane eden Rum tarafı yeni bir oyunu sahneye koydu. ...Kıbrıs sorununa barışçıl çözüm amaçlayan genişletilmiş toplumlararası görüşmeler ertelendi. ...Klarides; “Bundan sonraki toplantının tarihini tespit etmedik.” ...6 yıldan beri sürdürülen görüşmeler Rum tarafından çıkmaza sokuldu... (Milli Gazete, 04.04.1974)* gibi haberler değerlendirildiğinde; hepsinin içeriğinde olumsuz bir havanın varlığı dikkat çekicidir. Bu olumsuzlukların kaynağı da Rum tarafı olarak işaret edilmiştir. Rumların sürekli bahanelerle görüşmeleri ertelemek istemeleri, barıştan uzak oldukları, amaçlarının barış görüşmelerini olumsuz sonuçlandırarak ENOSİS’e ulaşmak ve böylece Türkleri azınlık statüsüne almak olduğunu ima eden haberler, Türk kamuoyuna ciddi mesajlar aktarmaktadır. Yapılan haberlerin analizlerinde dikkat çekici bir nokta da barış görüşmeleri ile ilgili yapılan haberlerin hiçbirinde olumsuzluğun Türk tarafına yüklenmemiş olmasıdır. Ayrıca Türklerin tüm iyi niyet ve gayretlerine rağmen Rumların görüşmeleri sürekli bozma çabasında oldukları aktarılmıştır.

2.7.3.2. Rum Tasavvuru

Kıbrıs’ın iki etnik yapıdan oluşan nüfusunun büyük bir çoğunluğunu oluşturan Rumlar, bazı eylemleri ile Türkiye’deki gazetelerde haber olmuşlardır. Bu haberler incelendiğinde Türk kamuoyuna sunulan bir “Rum Kimliği”nden söz etmek mümkündür. Rum kimliğini temsil eden söylemler, Türklere yapılan baskı ve eziyetler, EOKA örgütüne olan destek, ENOSİS hayallerinden vazgeçmeyenler, Türkleri azınlık statüsüne düşürme girişimlerine katılanlar şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Görsel 17: 11.05.1974, Milliyet Gazetesi

11.05.1974, Milliyet, Sayfa 1

Yunan subayları komutasındaki muhafızlar,
Girne'de «Türlklere ölüm» diye bağırđı

Rumlar bir Türk köyünü tehdit etti

Denktaş, «Bu kanlı kışkırtmalar, önü alınmazsa, cevapsız kalmayacak» dedi

LEFKOŞA, AKAY CEMAL bildiriyor.

YUNANLI subayların komutasında 150 kadar Rum millî muhafızı, önceki gece Girne'nin Akdeniz köyünde Türk mahallesine gelerek, "Enosis" ve "Türlklere ölüm" diye haykırışlardır. Türkleri silâhla da tehdit eden Rum millî muhafızları, tahriklerini uzun zaman sürdürmüşlerdir.

Devamı Sa. 11. Sü. 3. de

Görsel 18:11.05.1974, Milliyet Gazetesi

11.05.1974, Milliyet, Sayfa 11

RUMLAR BİR TÜRK

Baştarafı Birincide

DENKTAŞ'IN İHTARI

Bu olay üzerine Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Türk Yönetimi Yürütme Kurulu Başkanı Rauf Denktaş, dün B. Milletler Genel Sekreterinin Kıbrıs'taki temsilcisiyle Barışgücü Komutanını makamına çağırarak, Rum muhafızlarının tahriklerinin derhal durdurulmasını istemiştir.

Denktaş, daha sonra gazetecilere, "Bu kışkırtmalar arttığı takdirde Türk toplumunu her açıdan korumak için gerekli tedbirler alınacaktır" demiştir.

KANLI TAHRİKLER

Denktaş, şöyle devam etmiştir:

"Toplumlaraarası görüşmelerdeki tüm çabamız, dün akşam Akdeniz köyüne yapılanların bir daha tekrarlanmaması için sağlam bir anlaşma temini yönündedir. Rumların kanlı tahrikleri Rum çocuklarının Türk düşmanlığıyla sokaklara dökülmesi, taleplerimizin haklılığını bir kez daha göstermiştir."

Denktaş, "Bu kanlı kışkırtmalar önlenmezse, bunların cevapsız bırakılmayacağını" da hatırlatmıştır.

Ote yandan, karma bir köy olan Akdeniz'e B.Milletler Barışgücü askerleri gönderilmiştir.

Yukarıda örnek olarak verilen haberi söylem analizi ve yapı söküm yöntemi incelediğimizde elde ettiğimiz veriler bize oluşturulmak istenilen Rum kimliği ya da Rum tasavvuru hakkında bilgi vermektedir. Öncelikle haberin üzerine kurulduğu cümle olan “Rumlar bir Türk köyünü tehdit etti” ifadesine yoğunlaştığımızda; Rumların, Türkleri adada rahat yaşatmadığını sıkıntılara sürüklediğini anlamaktayız. Haberin başlığının üstünde verilen “Türlklere ölüm” sloganının da Türlklere karşı ne kadar düşmanca bir tavır sergilendiğini gözler önüne sermesi açısından haberde önemli bir yeri vardır. Hemen başlığın altında habere göre büyük puntolarla yazılmış kısımda, Denktaş’ın “kanlı kışkırtmalar” ifadesi de Rumların Türlklere karşı saldırganlık boyutunu dile getirmektedir. Haberin içeriğinde, 150 kişilik bir Rum grubu olduğu belirtilirken sayının az olmadığı vurgulanmıştır. Bu vurguda, atılan sloganın ya da taşınan zihniyetin aslında adadaki çoğu Rum’u kapsadığı anlamı bulunmaktadır. Denktaş’ın ise olaya “Rum çocuklarının Türk düşmanlığı ile sokağa dökülmesi” ifadesi ile bakması Rumların çocuklarını Türlklere karşı düşmanca büyüttüğünü, düşmanlığın nesilden nesile geçmesini sağladıklarını göstermektedir. Yine Denktaş’ın, “Türk toplumunu her açıdan korumak için gerekli tedbirler alınacaktır” ifadesi de adadaki Türlklerin korunması gerektiğini Rumların Türlkleri öldürmek, yok etmek gibi bir gayede olduğunun ifadesidir. Bu haberin dışında gazetelerde yayınlanmış başka birçok Rum tasavvuru oluşturan haber vardır. Fakat haberlerdeki söylemler birbirine çok yakın olduğu için kısmen farklı söylemlerin işlendiği örneklerle ilerlemek daha verimli olacaktır.

Rum tasavvuru oluşumunda etkili olan bir diğer haber de, Denktaş’ın açıklamalarının verildiği haberdır. “Denktaş: Gelecek kuşaklara bizi sattınız dedirtmeyeceğiz” başlıklı haberde Denktaş’ın ifadeleri aktarılmıştır. Haber özetle Rumların; ENOSİS’ten vazgeçemedikleri, Kıbrıs Türlklerini Türkiye’den kopartmayı amaçladıklarını fakat tüm olumsuzluklara rağmen Türlklerin direneceğini aktarmıştır. Haberin en can alıcı ifadesi, “Bizden sonraki nesiller başımıza Yunan Bayrağı dikmediler, bizi satmadılar diyebileceklerdir” ifadesidir (Milli Gazete, 18.02.1974). Bu haberde Rumların, ENOSİS hayalleri ve Türlklere yapılan eziyetleri ifade edilerek zalim ve bölücü bir Rum tasavvuru oluşturulmuştur. 30.03.1974 tarihinde Milliyet Gazetesindeki haber de Rum tasavvuru oluşumunda önemli haberlerden birisi olarak dikkat çekmektedir. Denktaş’ın bir açıklamasının aktarıldığı haberde Denktaş, “Gerekirse ayrı hükümet kurarız” ifadesi ile Atina ve Kıbrıs Rumlarının ikili

oynadıklarını aktarmıştır. Haber özetle Kıbrıs Türklerinin yıllardır baskıdan uzak can ve mal güvenliğinin olduğu bir yaşam için mücadele ettiğini fakat Rumların ve Yunanlıların ENOSİS'ten vazgeçmediğini anlatmıştır. Bazı Rumların, Türkleri içeriden eritmeye çalıştıklarını ve bu yolla tehlikesiz bir şekilde self determinasyon üzerinden ENOSİS'in amaçlandığı da anlatılmıştır (Milliyet Gazetesi, 30.03.1974). EOKA-B örgütünün kanun dışı ilan edilmesine ilk tepkinin sivil Rum grupları tarafından verilmesi haberi de Rum tasavvuru açısından önemli bir haberdur. Yaşasın EOKA, yaşasın Grivas, ENOSİS isteriz sloganları ile Makarios lehine gösteri yapan Rumlar adına konuşma yapan bir Rum öğrenci, Trakya ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a ait olduğunu söyleyerek Türkleri tahrik etme çabasına girişmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 27.04.1974).

Yukarıda aktarılan örneklerden de anlaşıldığı üzere haberlerde oluşturulan Rum tasavvuru barış düşmanı, Türkleri adada istemeyen, Türklere fiziksel ve psikolojik baskı yapan, Türkleri katleden, EOKA örgütünü destekleyen, ENOSİS'i amaçlayan bir toplumdur. Bu tarz haberlerle adada, insani yaşama haklarını korumaya çalışan Türklere her türlü zulmü reva gören bu toplum ile birlikte yaşamının ne kadar zor olacağı Türk kamuoyuna aşılmuştur. Bu haberler, Kıbrıs neden bağımsız olmak istiyor ya da neden federasyon teklif ediyoruz sorusuna verilen gizli bir cevaptır. Ezilen, yok sayılan, şiddete uğrayan ve sürekli tehdit edilen bir toplum tasavvuru yaratılmak istenilmektedir. Kıbrıslı Türklerin Rum toplumundan gördüğü bu dışlanmanın oluşturduğu ırkçı, ayrılıkçı Rum kimliği, Türklerin ne kadar haklı olduğunun bir göstergesidir.

2.7.3.3. Yunan Tasavvuru

Gazetelerde yer alan haberleri incelediğimizde oluşturulan tasavvurların sadece Kıbrıs ve Rum tasavvurlarından ibaret olmadığı haberlerin içeriklerinde Yunan tasavvurunun da oluşturulduğu görülmüştür. 26 Ocak 1974 tarihinden 15 Temmuz 1974 tarihine kadar yapılan Kıbrıs haberlerinde Yunanistan sıklıkla anılmış birçok haberin içeriğinde Yunanistan'ın Kıbrıs ile ilgili gizli ya da aleni eylemlerinden bahsedilmiştir. Önceki sayfalarda da bahsettiğimiz gibi Yunanistan'ın adı genellikle olumsuz kavramlarla (EOKA, ENOSİS, silah, baskı, tehdit, çatışma, darbe vs.) birlikte anılmıştır.

Yunan tasavvuru ile ilgili aktaracağımız ilk haber Ocak ayına aittir. Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanmış olan haber, Yunanistan'ın Kıbrıs'taki terör olayları ile bağını anlatmaktadır. *“Kıbrıs eski içişleri Bakanı Yorgacis'i Yunanlı subaylar öldürdü”* başlığı ile yayınlanan haberin içeriği, *Bayrak radyosu, Kıbrıs'ın eski bakanlarından*

Yorgacis'in Yunan Genelkurmay Başkanlığının emri ile Yunanlı subaylar tarafından öldürüldüğünü duyurdu (Cumhuriyet Gazetesi, 28.01.1974) şeklindedir. Tasavvur oluşturmada dikkatimizi çeken ikinci haber ise, *“Atina Karusos'u Kıbrıs'tan aldı”* başlığı ile Milliyet Gazetesinde yayınlanmıştır. *Grivas'ın ölümünden sonra EOKA'nın başına geçen emekli Binbaşı Karusos Atina tarafından kaçırılmış ve gözaltına alınmıştır* (Milliyet Gazetesi, 02.03.1974) ifadelerinin yer aldığı haberdur. Bu haber Yunanistan'ın Kıbrıs'a ne kadar müdahil olduğunu ve yasadışı eylemler gerçekleştirmekten de çekinmediğini göstermektedir. Yasadışı faaliyetlerin başında kuşkusuz ki EOKA örgütünün yönetilmesi gelmektedir. EOKA ile Yunanistan'ın bağının anlatıldığı oldukça fazla sayıdaki haberlerden birisi de Denктаş'ın ifadelerinin aktarıldığı Cumhuriyet Gazetesi haberi. Başlık olarak Denктаş'ın kurduğu, *“Atina'daki rejim sürdükçe Kıbrıs Sorunu Çözömlenemez”* ifadesinin kullanıldığı haber, *“Rumlar çeşitli kaynaklardan adaya silah sokmaktadır. Rumlar bunları birbirlerine karşı kullanmak için getirir de her an Türklere de yönelebilir. Grivas ölünce EOKA doğrudan Atina'ya bağlandı. Makarios Grivas'ın cenazesini Atina'ya göndermek istedi ama Atina Grivas'ın Kıbrıs'ta bir anıt olarak kalmasını ve ENOSİS'i temsil etmesini istedi”* (Cumhuriyet Gazetesi, 30.03.1974) ifadeleri ile devam etmiştir. EOKA'nın liderinin ölmesi, yeni liderinin kaçırılması, silah temini gibi haberlerin hepsinde sıklıkla anılan Yunanistan'ın, EOKA ile ilgili en çarpıcı haberi ise Nisan ayının ortasında gazetelerde yayınlanmıştır. *“Kıbrıs'ta EOKA-B örgütünü Yunanistan Cumhurbaşkanı Gizikis'in kayınbiraderi yönetiyor.”* Başlıklı haber, *“Grivas'ın ölümünden sonra Yunanistan'ın mutlak kontrolüne geçen ve Kıbrıs ile Yunanistan'ın mücadelesini sürdüreceğini açıklayan EOKA-B örgütünün reorganizasyon ve güçlendirilmesi görevini yürüten yüksek rütbeli Yunan subayları arasında Cumhurbaşkanı Gizikis'in kayınbiraderi Papadakis'de var”* (Cumhuriyet Gazetesi, 14.04.1974) cümleleri ile okuyuculara seslenmiştir.

Görsel 19: 14.04.1974 Cumhuriyet Gazetesi

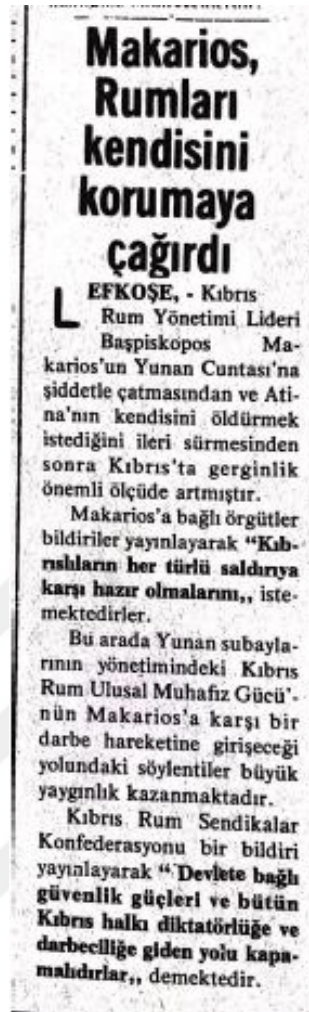
**Kıbrısta EOKA-B
örgütünü
Yunanistan
Cumhurbaşkanı
Gizikis'in
kayınbiraderi
yönetiyor**

LEFKOŞE — Gıvas'ın ölümünden sonra Yunanistan'ın mutlak kontrolüne geçiş ve Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleştirilmesi mücadelesini sürdüreceğini açıklayan «EOKA - B» örgütünün reorganizasyon ve güçlendirilmesi görevini yürüten yüksek rütbeli Yunan subayları arasında Yunan Cumhurbaşkanı Gizikis'in kayınbiraderi Papadakis de bulunmaktadır. Papadakis, son darbeden
(Devamı Sa. 7, Sü. 8'de)

Yukarıdaki örnek haberlerde de görüldüğü gibi Yunanistan Kıbrıs'taki birçok kanlı eylemi gerçekleştiren EOKA örgütünün hem silah tedarikçisi hem de yöneticisi olmakla sürekli gündeme gelmiştir. EOKA'nın 1970'lerden önceki Türklere yönelik eylemlerinin de 1970'lerden sonraki Rumlara karşı eylemlerinin de sorumlusu olarak Yunanistan'ı işaret eden bu haberler bir Yunan kimliği oluşturmaktadır. Eski bir bakanın öldürülmesinden, adam kaçırmaya kadar birçok kötü eylemin içinde olan Yunanistan'ın, Türk kamuoyunda bu ifadelerden sonra algısının olumlu olması mümkün değildir. Türk kamuoyu için Yunanistan denildiğinde; adadaki huzur ortamını bozan, adayı güvenliksiz bir bölgeye dönüştüren, kaos ve kargaşa çıkarmak için sürekli silah tedarik eden bir dış güç akla gelmektedir. Yunanistan'ın Kıbrıs'ta yaptığı tüm eylemler kanunsuz müdahalelerdir. Bu müdahaleler, adadaki sorunları artırmakta ve bu durumdan adadaki Rum iktidarı rahatsızlık duymaktadır.

Özellikle Makarios verdiği demeçlerde, Yunanistan'ın adanın iç işlerine müdahil olmasından duyduğu rahatsızlığı sürekli dile getirmiş ve son noktada Yunan askerlerinin adayı terk etmesini bile talep etmiştir. Bu haberler, hem Rum-Yunan

çatışmasını hem de Rum yönetiminin Yunanistan'dan rahatsız olduğunu göstermiş; ayrıca Yunan tasavvuru oluşmasında da oldukça etkili olmuştur. “*Makarios Yunan Subayların Kıbrıs'ı terk etmesini istiyor*” başlıklı Milliyet Gazetesinin haberi bu ifadelerin en aleni şekilde aktarıldığı haberlerden birisidir. “*Lefkoşa ile Atina'nın arası gittikçe açılıyor. Hükümet yetkilisi bütün yabancı birliklerin kendi iradeleri dışında adada bulunduklarını öne sürmüş ve gitmeleri için bütün çabaların sağlanacağını açıklamıştır* (Milliyet Gazetesi, 02.07.1974) gibi cümlelerin olduğu haber aleni bir şekilde Yunanistan'ın Kıbrıs'ta Rumlar tarafından dahi istenmediğini göstermektedir. “*Makarios Atina'ya en güçlü restini çekti*” başlıklı başka bir Milliyet Gazetesi haberinde ise “*Başpiskopos EOKA-B'yi dize getirmek için milli muhafız gücünün mevcudunu azalttı ve polis örgütünü takviye etti. Milli muhafız askerlerinin görev süresi 22 aydan 14 aya inmesi Atina'ya çekilen en kuvvetli rest. Bu hamle Sovyet diplomatlar başta olmak üzere doğu bloklu ülkelerin kadehlerini şerefe kaldırdı. Hem Kıbrıs'taki Yunan alayı, milli muhafız ordusu ve EOKA'ya rağmen Yunanistan'la restleşmek kolay değil. EOKA yanlıları böyle bir riskin alınacağına ihtimal vermiyordu. Askerliğin 14 aya düşürülmesi ile bir anda 10.000 kişilik ordu 5000'e düşürülüyor. İhtiyaç duyulan Yunanlı subay sayısı da 600'den 150'ye düşmüş oluyor. Makarios'un bu kararı cuntanın prestijini sarstı, Atina'dan henüz tepki gelmedi. Fanatik ENOSİS'ciler hariç halk EOKA'ya sırt çevirmiştir. Bazı Yunanlı subaylar İsrail'in ani baskınına benzer bir darbe teşebbüsünü dahi düşünmektedir*” (Milliyet Gazetesi, 08.07.1974) diyerek Makarios ve Yunanistan arasındaki son durumu açıkça gözler önüne sermiştir. Makarios ve Yunanistan ilişkisinin artık son noktası diye ifade edebileceğimiz bir haber de “*Yunanistan Makarios'u Atina'ya çağırdı*” başlığı ile aktarılan haberdır. Yunan hükümeti anlaşmazlıkları dostane bir şekilde çözmek için Makarios'u Atina'ya davet etti. Haberi resmi makamlar doğruladı (Milli Gazete, 13.07.1974). Bu haber artık Makarios ve Yunanistan arasındaki çekişmenin hangi aşamaya geldiğini ve iki tarafında geri adım atmaya niyetinin olmadığını göstermektedir. Haberin yayımlandığı zaman diliminde yayınlanan başka haberlerde Makarios'un Yunanistan'ın davetine gitmeyeceğini, giderse geri gelemeyeceğini kamuoyuna bildirmektedir. Makarios ve yönetimi için Yunanistan'ın varlığı ciddi bir sorundur. Ölüm tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu tehlike de Makarios'un ağzından gazeteler aracılığı ile aktarılmıştır;

Görsel 20: 09.07.1974, Hürriyet Gazetesi

"Makarios Rumları kendisini korumaya çağırdı" Rum yönetimi lideri Başpiskopos Makarios Atina'nın kendisini öldürmek istediğini ileri sürmüş. Kıbrıs'ta gerginlik artmıştır (Hürriyet Gazetesi, 09.07.1974).

Haberlerin de açıkça gösterdiği üzere Kıbrıs yönetimi, Yunan Cunta yönetiminin adadaki varlığını istememektedir. Makarios, Yunan Hükümetinin varlığını adada azaltmak veya mümkünse yok etmek için bir dizi tedbirler alsa da Yunanistan ENOSİS amacını gerçekleştirmek için adadan çıkmamaya direnmektedir. Makarios ve yönetiminin adadaki Yunan varlığından rahatsız olduğu ve Yunan subayları adadan göndermek istediklerini her fırsatta dile getirmesine rağmen Yunanistan, kulaklarını ve gözlerini kapatıp adada kalmaya devam etmiştir. Türk gazetelerinde de Makarios ve yönetiminin dahi Yunanistan'dan rahatsız olduğu ve Kıbrıs yönetimi üzerinde bir tehdit

unsuru olduğu işlenmiştir. Böylece adanın sadece Türkler için değil Rumlar için de bir huzur ortamına dönüşmesi gerektiği fikri aşılانmıştır.

Yunanistan'ın Kıbrıs ile ilgili tüm tutum ve davranışları, adadaki kaos ortamının kaynağı olarak gösterilmesine neden olmuştur. Türkler tarafından yıllardır istenilmeyen Yunanlı askerler artık Makarios ve yönetimi için de istenmemektedir. Fakat Yunanistan, haberlerden de anlaşıldığı üzere adadaki varlığını terk etmek istememektedir. Tedhiş olaylarının kaynağı olan ve adayı kendisine (ENOSİS) bağlamak için tüm yolları deneyen Yunanistan'ın bu zulmüne karşı Türkiye, Rumlara da yardım etmelidir. Adaya müdahale etmesi halinde sadece Türkler değil Yunan mezalimi altında ezilen Rumlar da kurtulacaktır.

2.7.3.4. Yavru Vatan Tasavvuru

Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik yakın ilgisini pekiştirmek ve kamuoyunda da ilginin artıp desteğin kalıcı olmasını sağlamak için Türk hükümeti ve gazetelerin sıklıkla dile getirdiği tasavvur olan “Yavruvatan”-“Anavatan” tasavvurları, Kıbrıs Barış Harekâtı'na götüren atmosferin oluşmasından Harekâtların sonuna kadar sıklıkla kullanılmıştır. Yavruvatan tasavvurunun oluşumu, barış harekâtı döneminden çok önce 1950'lerin başında ortaya çıkmıştır. Bu söylem Kıbrıs'a yönelik bir mekân inşasıdır. Anadolu'nun bağrındaki bir yavru anlamına gelen bu tasavvur, Kıbrıs ile ilgili Türkiye'nin taleplerinin meşrulaştırılması girişimidir (Özkan, 2014:207). Bu meşrulaştırma girişiminin en önemli ayağı da şüphesiz ki gazete haberleridir. Çalışmamızın içerdiği dönemde de gazeteler bu tasavvuru sıkça işlemiş, her haberde dile getirilmemiş olsa da anlam olarak sürekli vurgulanmıştır.

Yavruvatan tasavvurunun öne çıktığı haberlerin başında Türkiye Cumhuriyeti'nin 50. yıl kutlamalarının Kıbrıs'ta da yapılması haberi yer almaktadır. Yapılan kutlama dolayısıyla bir okul açılışının gerçekleşmesi olayının anlatıldığı haber, 2 Mart 1974 tarihli Milli Gazete'de yer almıştır. Haberde Denktaş'ın, “*Kıbrıs'ımız Türkiyesiz olmaz*” ifadesi haber başlığı yapılmıştır. Cumhuriyetin 50. yılı dolayısıyla yapılan okulun açılışının konu edildiği haberde, Denktaş'ın açılış konuşmasından bazı kesitler aktarılmıştır. Denktaş açılış töreninde yaptığı konuşmada özetle, Rumların 10 yıldan beri Kıbrıs Türklerine insanlık dışı muamele yaptığını, haklı davada anavatanımızın desteği ile zafere ulaşacaklarını ifade ederek, “Türkiye Kıbrıssız, Kıbrıs Türkiyesiz olamaz” dediği aktarılmıştır (Milli Gazete, 02.03.1974). Fiziken Türkiye

sınırları içinde olmayan bir yerde, Türkiye Cumhuriyeti'nin 50. yıldönümünün kutlanması, fiziki olmasa da gönül bağının gücünü göstermektedir. Bu haberin gazetelerde yer alması da Türk kamuoyunda Kıbrıs ile olan bağımızın ne kadar güçlü olduğunun bir göstergesidir. Türkiye Kıbrıssız olmaz, Kıbrıs Türkiyesiz olmaz ifadesi de birlik ve beraberliğin ne kadar güçlü olduğunu, ayrı düşünmenin doğru olmadığını göstermektedir.

Görsel 21: 02.03.1974, Milli Gazete

Denktaş : « Kıbrıs'ımız Türkiye'siz olamaz »

Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Türk Yönetimi Başkanı Rauf R. Denktaş, Erenköy ve Polii'yi ziyaret ederek bazı tesislerin temelini atmış, inşaatı bitenleri de hizmete açmıştır.

Denktaş, beraberinde Yürütme Kurulu Üyeleri ve sair ilgililer ile birlikte önce Erenköy'e gitmiş ve burada askeri törenle karşılanmıştır. Kıbrıs'ın Kuzey-batısında bulunan Erenköy, bilindiği gibi 1964'te Rum saldırısına uğrayarak, kahramanca direnmiş ve Türk uçaklarının girişmiş olduğu bir müdahaleye tanık olmuş bölgedir. Askeri yönden güçlü bir bölgemiz olan Erenköy, yıllarca Rum-Yunan kuvvetlerinin muhasarası altında tutulmuş, fakat teslim olmaya razı direnişini sürdürmüştür.

Cumhurbaşkanı Muavini bu rada, Mücahitlerimiz için yapılacak olan karargâh ek binalarının temelini atmış ve yapımı tamamlanan «Anaokulu» binasını da hizmete açmıştır.

Okulun açılışında bir konuşma yapan Eğitim ve Öğretim İşleri Üyesi Orhan Zihni, Cumhuriyetin 50. yıldönümünü münasebetiyle yapılan Anaokulu'nun iki öğretmen ve 73 öğrencisi bulunacağını açıklamış, okulun çocukların sosyal açıdan gelişmesinde oynayacağı rolü belirtmiştir. Okul Müdürünün de bir konuşma yaptığı törende Cumhurbaşkanı

LİBYA TEK

Beyrut'taki Libya Büyüklüğü Kumeyber, Bingazi garnizonundaki haberleri katıyetle Müşavir, Mısır rejimine harrer» ve «El Enver» gazetesinde, bu haberlerin asıl «El Muharrer» gazetesinde anlatıldıklarına dayanarak, garnizonunda çıkan bir ay subay ve 100 askerin tevkil Muharrer'e göre, İsyancılar Sedat'tan yana olan subay

masa gerektiğini söylemiştir. Denktaş, 1960 antlaşmaları uyarınca Şanlı Türk Silahlı Kuvvetlerinin bir parçası olan Türk Alayının Kıbrıs'a geldiğini hatırlatmış «Alayımızın gelişti Kıbrıs'ın Türkiye'siz, Türkiye'nin de Kıbrıs'sız olmayacağını göstermiştir» demiştir.

Denktaş, konuşmasından sonra, karargâh binasını hayırlı ve uğurlu olması dileğiyle hizmete açmıştır.

Anavatan ve yavruvatan kavramının anlatıldığı bir diğer önemli haber de yine Denktaş'ın demecinin haberleştirilmesidir. Türkiye'deki 37. Hükümetin yeni kurulduğu günlerde Denktaş'ın bir demeci daha gazetelerde haber olmuştur. Denktaş, Anavatanda güçlü, dinamik bir ekibin işbaşına gelmesinden duyulan memnuniyeti belirttiği açıklamasında, Türkiye'de ne zaman bir hükümet krizi yaşansa Kıbrıs'ta Türk toplumunun sıkıştırıldığını, hatta hücumu uğradığını hatırlatmıştır (Milliyet Gazetesi,

28.01.1974). Haberin içinde aktarılan Denктаş'ın ifadelerindeki anavatan ibaresi zaten tüm meseleyi özetlemektedir. Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki etkisinin ne denli büyük olduğunu ifade eden haber yine yavruvatan ve anavatan metaforları üzerinden bir tasavvur inşa etmiştir.

Farklı tarihlerde yayınlanmış bazı haberlerdeki kavramlara kısaca bakacak olursak; Kıbrıs Türkiye için, ehemmiyetli bir haysiyet meselesi haline gelmiştir (Milliyet Gazetesi, 13.04.1974). Rumlar Kıbrıslı Türkleri Türkiye'den koparmak istiyorlar (Milliyet Gazetesi, 18.02.1974). Denктаş, Anavatandan güç, iman ve destekle dönüyorum. %100 mutabıkız ve (aynı tarihteki ikinci haber) Kıbrıs Türkiye'nin pençesidir (Milliyet Gazetesi, 30.03.1974). Turan Güneş, Doğabilecek yeni nahoş durumlardan Türkiye sorumlu olmayacak. Gerek kendi gerekse Kıbrıs Türk cemaatinin mal ve can güvenliği ve haklarını korumak için bütün imkânlarımızı seferber etmekte zerre kadar tereddüt etmeyeceğiz...(Milliyet Gazetesi, 12.04.1974) gibi ifadelerin tamamı kamuoyundaki yavruvatan-anavatan ilişkisini pekiştirmek ve Türkiye'nin Kıbrıs ile olan ilişkisinin boyutunu gösterip atılacak adımların meşrulaşmasını sağlamak amacındadır.

2.7.3.5. Federatif Sistem Tasavvuru

Kıbrıs'ta federal bir devlet kurma fikri 37. Hükümetten çok daha öncelerine 1960'lı yılların sonlarına dayanmaktadır. 24 Haziran 1968 de Lefkoşa Ledra Palas Otel'de Denктаş, Klerides, Yunanistan'dan Mihail Dekleris, Türkiye'den Prof. Orhan Aldıkaçtı ve BM Genel Sekreterliği Kıbrıs Özel Temsilcisinin katıldığı toplantıda, özerklik konusunun tartışıldığı ve Makarios'un özerklik ya da federal sisteminin, Taksime yol açacağına inancından dolayı karşı çıktığı bilinmektedir (Savrun, 2018:260). Fakat daha önce de belirttiğimiz gibi 37. Hükümete kadar Türkiye'deki hiçbir Hükümet Kıbrıs'ta federal bir sistemin oluşum çabasını hükümet programına koymamıştır. 37. Hükümetin bu konuda ne kadar kararlı olduğunun önemli bir kanıtı olan hükümet programındaki ifadeler, 37. Hükümetin Kıbrıs'a yönelik duruşunun da çerçevesi olmuştur. Hükümet yetkilileri ve bürokratların ifadelerinin yanı sıra o dönemde yayın yapan birçok gazete de federatif sistemi işleyen haberler yayınlamış ve kamuoyunda ciddi bir algı oluşumu sağlamıştır:

Federatif sistemin hükümet programında yer almasından kısa bir süre sonra yayınlanan haberlerde federatif sistem vurguları artmıştır. Ocak ayının sonlarında

yayımlanan bir haberde Milliyet Gazetesi şu ifadelerle yer vermiştir, *Kıbrıs sorunu için en yararlı çözüm yolu federatif devlettir. Bu devlete Türkler eşit egemenlik hakları ile katılacaktır. Toprak mülkiyetleri ve ekonomik egemenlikleri teminat altına alınacaktır* (Milliyet Gazetesi, 26.01.1974). Çalışmamızdaki tarihi sınırlılığın ilk günlerinde yayınlanan bu haber açıkça federatif sistemi savunmaktadır. Bu habere birkaç gün sonra Milli Gazete hükümet programının tam metnini yayınlarak tekrar federal sistemin vurgusunu gerçekleştirmiştir:

İki cemaatten oluşan Kıbrıs'ta Türk toplumuna eşit egemenlik statüsünün sağlanması ve devlet yönetiminde iki cemaat arasında her yönü ile huzurlu bir iş birliğinin sağlanması için en isabetli çözüm şeklinin federatif bir sistemde bulunacağına inanıyoruz. Böyle bir çözüm yolunun Kıbrıs'ın ülke bütünlüğü ve bağımsızlığını kuvvetlendirecek bir temel teşkil edeceği inancındayız. Halen yürütülmekte olan müzakerelerin Kıbrıs anlaşmalarının ortaya koyduğu esaslardan hareketle, gerçeklik ve iyi niyet içinde böyle bir sonuca ulaşılması, ilgili bütün tarafların uzun vadeli ortak çıkarlarına ve bölge barışına en iyi şekilde hizmet edecektir (Milli Gazete, 03.02.1974).

Tasavvur oluşumunda popüler jeopolitiğin pratik jeopolitikten faydalandığı daha önce belirtilmiştir. Kıbrıs ile ilgili tasavvur oluşumunda yer yer yöneticilerin demeçleri de bu anlamda kullanılmıştır. Dönemin başbakanı olan Bülent Ecevit'in söylemleri de Kıbrıs konusunda aydınlatıcı bir yere sahiptir. Ecevit'in, *"Hükümetimiz bağımsız, federatif devlet çerçevesi içinde Kıbrıs soruna çözüm getirmek için her çabayı gösterecektir. İyi niyetli hiç kimsenin Türkiye'nin iyi niyetinden şüphesi olmasın."* (Milliyet Gazetesi, 28.03.1974) cümlelerinin haberleştirilmesi de Federatif sistem tasavvuru oluşumu açısından kıymetlidir. Yine Ecevit farklı bir demecinde, *"Türk hükümeti adada istikrar ve uyum için bağımsız federatif bir Kıbrıs Devletinin en iyi çözüm şekli olduğuna inanmaktadır"* (Milliyet Gazetesi, 14.04.1974) sözleri ile hem adadaki istikrarsız ve uyumsuz durumu hem de Türkiye'nin inancını dile getirmiştir. Ecevit'in bu ifadeleri Kıbrıs için federatif sistemden daha faydalı bir sistemin olmadığını, Türkiye'nin iyi niyetle inandığı bu sistemi Kıbrıs'a getirmek için tüm gayreti ile çalışacağını belirtmesi Türk kamuoyunun Kıbrıs için federal sisteme inanması gerektiğini anlatmaktadır.

12 Nisan tarihinde Milliyet Gazetesinde geniş bir yazı ile okuyucuya bilgi aktaran Feridun Cemal Erkin⁸ de Yunanistan ve Kıbrıs meselelerini yorumlamış ve Kıbrıs ile ilgili olarak, *Türkiye'nin Kıbrıs'ta başlıca 2 hedefi var: bir adadaki 100 bini aşkın soydaşımızın güvenliğini sağlayacak güvelikli bir siyasal rejime kavuşturmak, 2 milli güvenliğimizin korunmasıdır* (Milliyet Gazetesi, 12.04.1974) diyerek Kıbrıs'ta kurulmak istenilen federe sistemin hem Kıbrıslı Türkler açısından hem de Türkiye açısından ne kadar önemli olduğunu ifade etmiştir. Erkin, hem bürokrat hem de siyasetçi kimliğine sahip uzun yıllar Türkiye'yi Yurtdışında temsil etmiş birisi olduğu için ifadeleri kamuoyu açısından daha da değerlidir. Böyle tecrübeli bir ismin de Kıbrıs'ta federatif sistemi desteklemesi Hükümetin Kıbrıs politikasının doğru olduğunu kamuoyuna gösterme yöntemidir.

Türk Hükümetin Kıbrıs'ta federatif sistemi amaçladığını hükümet programında belirtmesi ve gazetelerde haberlerinin yayınlanmasının ardından Makarios ve Yunan Cunta yönetiminden eleştiriler yükselmiş ve bu eleştiriler gazete haberlerine de yansımıştır:

Cumhurbaşkanı Makarios, *“Türklerin Yeni Tezi Görüşmeleri Çıkmaza Sokar”* dedi. Belçika'nın yeni atanan Kıbrıs Büyükelçisi, *Türk hükümetinin federal çözüm amaçladığını söylemiş, bu nedenle görüşmelerin çıkmaza gireceğini işaret etmiştir. Makarios: “Kıbrıs sorunu asla federal yöntemle çözümü kabul edilmeyecek. Türklerin direnmesi halinde anlaşmaya varılması imkânsız”* ifadelerini kullanmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 02.02.1974).

Makarios konu ile ilgili söylediği cümleleri Ecevit'e verilmiş bir cevap olarak lanse eden Milliyet Gazetesi haberi, *Ecevit'e Cevap veren Makarios “Kıbrıs'ta federal devletin şartları mevcut değil. Bülent Ecevit'in federal sistem teklifi adada cemaatler arası görüşmeleri çıkmaza sokmuştur. Türkler federatif sistem sonunda taksim isteyebilir”* (Milliyet Gazetesi, 29.03.1974), şeklinde aktarılmıştır.

Türkiye'nin Kıbrıs'ı bölmek istediğini sürekli ifade eden Makarios'un cümleleri Türk kamuoyuna bilinçli aktarılmıştır. Böylece Makarios'un Türkiye ve Kıbrıslı Türklerin isteklerini dikkate almadığı, önemsemediği gösterilmek istenmiştir. Aynı vurgular Milli Gazete'nin Nisan ayındaki haberlerinde de Makarios, *“Türklerin*

⁸ Feridun Cemal Erkin Birçok ülkede büyükelçilik yapmış ve 1962-1965 yılları arasında da Dışişleri bakanlığı yapmıştır (www.mfa.gov.tr).

federasyon konusundaki isteklerini hiçbir şekilde kabul etmeyeceğiz, adamızı bölme amacı güden bütün baskı ve tehditlere direnmeye devam edeceğiz. Türkler bizim daha fazla taviz vermeyeceğimizi anlamamalıdır” (Milli Gazete, 23.04.1974), şeklinde kullanılmıştır.

Federal sisteme karşı çıkan tek kişi Makarios değildir. Makarios ile her ne kadar anlaşamasa da Türkiye ve Türklerin istek ve beklentilerine karşı koyma noktasında aralarından su sızmayan Yunanistan da federatif sistem önerisine karşı çıkmıştır. Yunanistan, ENOSİS’i gerçekleştirme çabaları gösterirken federatif sisteme karşı çıkması da aslında mantığa uygun değildir. Türklerin azınlık olarak ada içinde kalıp Yunanistan’a bağlanmasındansa Türklerin ayrı bir devlet kurmaları ve böylece Rum toplumunu ve Rumlara ait Kıbrıs’ın coğrafyasını kendisine bağlama isteği daha makul olacaktır. Fakat Yunanistan, Makarios ile aynı doğrultuda düşünerek federal sistemin karşısındadır. Bu durum da Türk gazetelerine *“Kıbrıs’taki Yunan temsilcisi federal çözüm şekline karşı çıktı; Genişletilmiş toplumlararası görüşmelerde Türk hükümetinin federal sistem fikrini yorumlayan Yunan temsilcisi Prof. Mihail Dekleris⁹ federal çözüm görüşmelerin esası olmamış, olamaz, federal çözüm bilimsel olarak da olanaksızdır”* (Cumhuriyet Gazetesi, 04.02.1974), biçiminde haber olmuştur.

Türkiye’yi ve Türkleri tehdit etmekten vazgeçemeyen Makarios, Federatif sistemde kararlı olduğunu görünce, yine tehdit yöntemi ile Türkiye’yi geri adım atmaya zorlamak istemiştir. Barış görüşmeleri üzerinden tehdit eden Makarios’un sürekli barış görüşmelerini erteleme çabası da aslında barıştan yana olmadığını gösteren önemli delillerdendir. Makarios’un bu tavrı gazetelerde sürekli bahsedilen konulardan birisidir; *Makarios, “Artık ikili görüşmelere ihtiyaç yok. Türk yöneticileri Kıbrıs sorununa federatif bir çözüm bulunması üzerine ısrar ettiklerine göre toplumlararası müzakerelere devam gereği ortadan kalkmıştır”* (Hürriyet Gazetesi, 07.04.1974).

Yukarıda geçen haberlerden de anlaşıldığı üzere Makarios’a yapılan darbeye kadar Federatif sistem sürekli gündemde olmuştur. Türkiye ve Kıbrıs, Türkleri Kıbrıs için en faydalı çözüm olarak inandıkları bu sistemle eşit egemenlik, huzur ve güven ortamına kavuşacaklarına olan inancı dile getirmişlerdir. Türklerin verilmeyen haklarının alınması ve ilerleyen dönemlerde tekrar sıkıntıya düşmesini önlemek için bir teminat sistemi olarak görülen federatif sistem, Ecevit’in ifadesi ile iyi niyetli bir

⁹ Mihail Dekleris Kıbrıs’ta federatif sistemin bilme uygun olmadığını iddia ederek formel jeopolitik bir açıklamada bulunmuştur. Dekleris’in değerlendirmelerinin gazetelerde yer alması ile formel jeopolitiğin popüler jeopolitiğe dönüşümü de gerçekleşmiştir.

çabadır. Tüm bu ifadeler haberlerin içeriklerinde kamuoyuna aktarılmıştır. Türkiye'nin Türk kamuoyuna sunduğu federatif sistem tasavvuru, toplumda da karşılık bulmuş ve Kıbrıs için yapılan bu çalışmalara karşı tek bir tepki bile oluşmamıştır. Türkiye'nin bu çabalarına karşın Rum kesimi ve Yunan Cunta yönetimi de boş durmamış ve anti tasavvur diyebileceğimiz çalışmalara girişmiştir. Bu çalışmaları da dönem dönem Türk gazetelerinde haber olarak sunulmuştur. Türk gazetelerinin bu haberleri yayınlaması hem kendi kamuoyuna hem de dünya kamuoyuna düşüncelere saygı duyduğunu göstermiş, ayrıca Rumların her fırsatta barış görüşmelerini baltalama çabaları ortaya koyulmuştur. Rum görüşünün aktarıldığı neredeyse tüm haberlerde barış görüşmelerine artık gerek olmadığı yönünde ifade edilen sözler yer almıştır. Türk kamuoyunda oluşan inanç, Rumların gizli amaçlarının barış sürecini uzatıp Türkleri azınlık statüsüne düşürmek ve sonra da ENOSİS'e ulaşmak olarak şekillenmiştir.

2.7.3.6. Kıbrıs Statejik Açıdan Önemlidir Tasavvuru

Türkiye ve Kıbrıs ilişkisine sadece soy ve kültür bağı açısından bakmak kısır bir bakış olacaktır. Türkiye ile Kıbrıs ilişkisini Türkiye açısından ele aldığımızda jeopolitik ve stratejik hedefleri de hesaba katmak gerekmektedir. Batı Asya'nın anahtarı olarak isimlendirebileceğimiz Kıbrıs'ın hâkimiyeti ile elde edilecek enerji ve ticaret koridorunun ekonomik gücü ile konumunun kazandırdığı tehdit ve caydırma gücü ile gelen askeri önemi yok sayılmayacak kadar değerlidir. Bu anlamda Keser ve Akgün, Kıbrıs'ın jeopolitik önemini, *"Kıbrıs; Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Yunanistan ve Libya'nın ortasında yer almaktadır. Kıbrıs adasına komşu ülkelerden en yakın ülke yalnızca 65 km ile Türkiye, Kıbrıs adasına en uzak ülke ise 965 km ile Yunanistan'dır. Kıbrıs adası Ortadoğu, Orta Asya ve Kafkaslardaki enerji kaynaklarının dış dünyaya açılımı ve Karadeniz, Cebelitarık ve Süveyş Kanalı üzerinden işleyen deniz ticaretini kontrol edebilen stratejik bir noktadadır. Ada, aynı zamanda Ortadoğu'ya müdahalede bir sıçrama noktası ve ileri karakol niteliği taşımaktadır. Akdeniz'in tamamını, Avrupa'yı, Ortadoğu'yu ve çevresindeki ülkeleri etkilemesi nedeniyle güç odaklarının ve adanın durumundan doğrudan etkilenen ülkelerin kontrol altında bulundurmak istediği bir konumdadır. Son zamanlarda ortaya çıkan çevresinde bulundurduğu petrol ve doğalgaz rezervlerinden ötürü de ayrı bir stratejik öneme kavuşmuştur. Ortadoğu petrol havzası, Bakü-Ceyhan hattı ve Nabucco projesi hesaba katıldığında özellikle ilerleyen yıllarda adanın bu geçiş konumundan*

ötürü önemini daha da artıracığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Kıbrıs'ın dünyanın şuan en yoğun ve gündemde olan çatışma alanı Filistin bölgesine yakın olması da Kıbrıs'ın stratejik önemini artıran faktörlerdendir. Ortadoğu coğrafyasında etkili olmak isteyen güçler, Kıbrıs adasının jeopolitik konumundan mümkün olduğunca yararlanmışlardır”(Keser ve Akgün, 2015:2) şeklinde izah etmiştir.

Yukarıdaki ifadeden de anlaşılacağı gibi Kıbrıs hem Türkiye hem de bölgedeki devletler ile bölgeye hakim olmak isteyen devletler açısından oldukça değerli bir yerdir. Bu nedenle tarih boyunca birçok devlet Kıbrıs'a hakim olmak istemiş ve bu uğurda mücadele etmiştir. Kıbrıs Barış Harekâtı da Kıbrıs için yapılan son askeri çabadır. Türkiye, Kıbrıs'a giderken duygusal birçok sebebin yanında stratejik sebepleri de gerçekleştirme amacıyla olmuştur. Adanın stratejik ve jeopolitik önemini ve Türkiye için Kıbrıs'ın neden uğrunda savaşılacak kadar değerli olduğunu; harekâtı yapmadan aylar öncesinden Türk kamuoyuna açıklanmaya başlanılmıştır. Bu açıklamalar kimi zaman siyasilerin, kimi zaman askeri yetkililerin ifadeleri ile oluşurken çoğu zaman da kitle iletişim araçlarındaki Kıbrıs haberleri ile sağlanmıştır. Bazı haberler doğrudan Kıbrıs'ın önemi üzerinde dururken bazı haberler ise satır aralarında işlemiştir.

Konuya ilişkin en iyi örneklerden birisi, 8 Haziran tarihinde Milliyet Gazetesinde yayınlanan makaledir. Müfide Zehra Erkin'in “*Kıbrıs Üstünden Akdeniz Kumarı Oynanamaz*” başlığı ile kaleme aldığı makale hacim olarak yarım sayfaya denk gelecek büyüklükte yayınlanmıştır. Makale başlığının hemen üstünde makalenin içinden alınan küçük bir kesit verilmiştir. “*Anadolu'nun önüne güney ve batı sınırlarımızı kuşatabilecek, barış ve savaş koşullarında Anadolu'ya giriş, çıkış, ikmal v.b. işlemleri durdurucu bir stratejik duvar örülemez. Bunu önlemenin tek şartı, Kıbrıs üstündeki Türk Toplumunun parçalı toprak yapısına bakmaksızın, Kıbrıs Anayasası'ndaki devlet ve hükümet haklarını devletler hukuku ilkelerine göre yeni bir rejime, yeni bir Anayasa kapsamına almak ve Kıbrıs Türk devletini resmen ilan etmektir...*” (Milliyet Gazetesi, 08.06.1974) ifadelerinin yer aldığı bu kesit makalenin mahiyetini de göstermektedir. Makale, Türk kamuoyuna Türkiye neden Kıbrıs ile bu kadar ilgileniyor sorusunun cevabını vermeyi amaçlamaktadır. Kıbrıs'ın Türkiye için nasıl bir öneme sahip olduğunun aktarıldığı bu yazı ile Ocak ayından beri yapılan tüm Kıbrıs haberlerinin ve tasavvurlarının aslında hangi amaç için yapıldığı izah edilmektedir. Kıbrıs, Türkiye için stratejik ve jeopolitik öneminden dolayı düşman bir ülkeye bırakılamayacak kadar değerlidir. Uzunca yazılan makalede Kıbrıs'ın neden üniter bir devlet olamayacağı da

izah edilirken; federatif devletin neden Kıbrıs için uygun olduğu da aktarılmıştır. Başlıkta da ifade edildiği gibi makale sonunda Kıbrıs'ta verilecek en ufak bir tavizin “Kıbrıs kumarı oynama” anlamına geleceği ve bu kumarda kaybeden tarafın Türkiye olması durumunda, Kıbrıs sadece soydaşlarımızın azınlık statüsüne düştüğü bir yer olmanın ötesine geçeceğini savunmaktadır. Stratejik ve jeopolitik bir gücü düşmana vermiş oluruz. Ayrıca Türkiye'nin güvenliği de tehlikeye girmiş olur. Makalenin açıkça verdiği mesajlar Türk kamuoyu için önemli bir referanstır. Türkiye ne pahasına olursa olsun Kıbrıs'ı vermemelidir.

Jeopolitik söylemler her zaman yukarıdaki kadar açık ve rahat anlaşılır değildir. Özellikle politik içerikli haberler sıklıkla gerçeklerin gizlendiği söylemlerle süslenildiği bir boyutta aktarılmaktadır. Eleştirel jeopolitik de zaten görünen sebeplerin altındaki gerçekleri arama girişimidir. Yani eleştirel jeopolitik için gerçeklik görünen değildir. Gerçeklik siyasal, kültürel, toplumsal bir söylemdir. Siyasetin mekânsal bir hale bürünmesidir (Ó Tuathail and Agnew 1992:190). Başka bir ifade ile mecazlarla ve metaforlarla oluşturulmuş sanal gerçekliğin altında, görünenden tamamen farklı bir gerçekliğin aktarılmasıdır (Tezkan ve Taşar, 2013:254). Eleştirel jeopolitiğin bu ifadelerine örnek teşkil edecek, gizli gerçekleri söylemlerle örtme çabasının en iyi sunumlarından birisi 13 Nisan'da Milli Gazete'de aktarılmıştır. Dışişleri Bakanı Turan Güneş'in “Kıbrıs bir haysiyet meselesi olmuştur” cümlesi eleştirel jeopolitik açıdan bir söylem üretimidir.

Görsel 22: 13.04.1974, Milli Gazete

Güneş; “*Kıbrıs, Türkiye için, ehemmiyetli bir haysiyet meselesi haline gelmiştir. Bu mevzuda Türkiye’nin dünyadaki maddi gücünü ispat edebilmesi, istikbali yatmaktadır*” (Milli Gazete, 13.04.1974) ifadelerini kullanmıştır. Bu ifadeler ile bir söylem üretilmiştir. Üretilen bu söylem, Foucault’un bilgi- iktidar ilişkisinin klasik bir örneğidir. Bilgi, iktidar tarafından hazırlanan ve yapılmak istenilenin yapılmasını sağlamak için kullanılan bir araçken Foucault, bilgiyi başkalarına yüklenen bir iktidar olarak yorumlar. Bilgi başkalarını tanımlayan bir hal alır. Yani özgürleşmeyi sınırlandırarak düzen oluşturur. Foucault için propagandaya dayalı iktidar tipi geçerli değildir. Geleneksel iktidardaki yasak koyma ve itaat sistemleri günümüze uygun değildir. Modern toplumda iktidar her yerdedir ama hiçbir yerdedir (Çelebi, 2013:513-517). Bu haber, Foucault’un propagandayı reddeden kişiye özgürlük adı altında sınırlı seçme hakkı veren düşüncesiyle hazırlanmıştır. Haysiyet, şeref, onur gibi hassas ifadelerle bireyleri etkilemek amaçlanmış ve Kıbrıs konusunun Türkiye için geri dönüşü olmayan bir noktada olduğu izah edilmiştir. Oysa Derrida’nın yapısökümünden tekrar faydalanarak haberin alt metnini bu haberden önceki haberlerle birlikte düşündüğümüzde Haysiyet, şeref, onur gibi ifadelerin sadece askeri, stratejik ve jeopolitik gerçekleri gizleyerek kamuoyuna pozitif değer aktarımı ile destek oluşturma çabası olduğu fark edilecektir. Haysiyet kelimesi hem Türk kamuoyuna önemli bir değer için mücadele etmemiz gerektiğini aktarırken hem de asıl ulaşılmak istenilen askeri ve jeopolitik amaçların üzerinin de örtülmesini sağlamaktadır.

2.7.3.7. Dünya Bizi Destekliyor Tasavvuru

Önceki bölümlerde de bahsettiğimiz gibi Kıbrıs konumuyla yüzyıllardır Akdeniz’in anahtarı misyonuna sahiptir. Birçok devlet tarihin değişik evrelerinde Kıbrıs’a egemen olmak için mücadele vermiş, egemen olamayanlarda çeşitli bahanelerle adada söz sahibi olmaya çalışmıştır. Bu çalışmaya konu olan tarihte (1974) de Kıbrıs aynı öneme sahip bir yerdir. Adaya egemen olan Rum ve Türk toplumlarının yanı sıra başta Türkiye ve Yunanistan olmak üzere BM, İngiltere, ABD, Sovyetler Birliği gibi birçok devlet Kıbrıs meselesi ile yakından ilgilenmiştir. Uluslararası camiada her devlet konuya kendi açısından baktığı için bazen söz konusu tavırlar örtüşmüş bazen ise çatışmıştır. 15 Mart 1974 tarihinde Cumhuriyet Gazetesindeki haberde Klerides, gerek Batı gerekse Doğu’nun kendi çıkarları uğruna Kıbrıs’ın

bağımsızlığını desteklediğini ve ENOSİS ile Taksime karşı çıktıklarını belirterek uluslararası alandaki Kıbrıs bakışını özetlemiştir.

Türkiye, Kıbrıs ile ilgili fikirlerine uluslararası destek için çeşitli girişimlerde bulunmuş, girişimleri yukarıdaki paragrafta izah etmeye çalıştığımız sebeplerden ötürü uluslararası camiada bazen destek görmüş bazen ise yalnız kalmıştır. Bu destek arayışları da gazete haberlerinde yer almıştır. Uluslararası destek çabaları ile ilgili ilk haber Hürriyet Gazetesinde 22 Şubat tarihinde yayınlanmıştır. Haber, Dünya Müslümanlar Zirvesine Kıbrıs'tan gelen mektubun kabulü ve mektup ile ilgili zirveden yapılan çağrıyla ilgilidir. Haberin mektuba verilen cevabı yayınladığı kısmı, *“Dünya Müslüman Kongresi Kıbrıslı Müslümanların 1963’de adanın iki toplum arasında başlayan çarpışmalardan beri tam bir muhasara altında, zorluklar ve imkânsızlıklar içinde ve Hristiyan çoğunluğun baskısı altında yaşadıklarını iyice bilmelidir. Bu durumda ada Müslümanlarını dış dünyadan tamamen tecrit etmiştir. Ayrıca Rum çoğunluğu Türk Müslümanları fakirleştirerek onları başka ülkelere göçe zorlamak ve adadaki Müslüman varlığını ortadan kaldırmak için kanunlar ve sınırlamalar empoze etmişlerdir. Bundan ötürü Kıbrıs Türkleri, dünya Müslüman devletlerinin Kıbrıs’taki Müslümanlara tatbik edilen kısıtlamaları kaldırmaları için Yunan ve Kıbrıs hükümetleri nezdinde etkili teşebbüsler yapmaları çağrısında bulunur”*(Hürriyet Gazetesi, 22.02.1974) şeklindedir. Bu ifadeler, Türkiye ve Kıbrıs Türklerinin arzu ettikleri düşüncelerin zirvede sonuç bulduğunu göstermektedir. İfadeler analiz edildiğinde; Türkiye ve Kıbrıslı Türklerin maruz kaldıkları haksızlıklar, göçe zorlamalar, tecrit hareketleri gibi olumsuz durumların tamamı dile getirilmiştir. Dünya Müslüman Kongresi’nin ifadeleri uluslararası camiada Kıbrıs’ın sesi olması açısından değerlidir ve Kıbrıs’taki sıkıntılı durumu dünya da aktarıp bir tasavvur oluşturma girişimi açısından da başarılı bir girişimdir.

Görsel 23: 22.02.1974, Hürriyet Gazetesi

Bu haberden birkaç gün sonra 25 Şubat 1974 tarihinde yine Hürriyet Gazetesinde çıkan bir başka haber de Türkiye'nin uluslararası arenaya Kıbrıs konusunda ne kadar ciddi olduğunu gösterme biçimidir. Türkiye, Dünya Müslüman Ülkeler Zirvesi'nin sonunda alınan 13 maddelik kararı imzalamak için Kıbrıs'ı ön koşul olarak sunmuştur. Habere göre, İsrail ile ilişkilerin hemen kesilmesini de öneren kararlara Türkiye'nin bir ön koşulu bulunmaktadır. O da Kıbrıs'ta kurulacak bağımsız bir Türk devletinin Müslüman devletler tarafından derhal tanınmasıdır. İki uluslu Kıbrıs Cumhuriyeti devam ederken, adadaki iç karışıklıklar haricinde sorun yokken; Türkiye'nin Kıbrıs'ta bir devlet kurmayı kafasına koyduğunu uluslararası arenada açıktan ifade etmesi, temmuz ayında yapılan harekâtın anlık bir gelişme olmadığının açık delilidir (Hürriyet Gazetesi, 25.02.1974). Türkiye bu tavrı ile hem Türk kamuoyuna hem de dünya kamuoyuna Kıbrıs'ta tam bağımsız bir devlet kurulacaktır diyerek yeni bir tasavvurun da (Bağımsız Kıbrıs Türk Cumhuriyeti) oluşumunu sağlamıştır.

Görsel 24: 25.02.1974, Hürriyet Gazetesi

Türkiye’ye sunulan uluslararası desteklerin haber olarak aktarıldığı diğer haber de Pakistan’ın desteğinin açıklandığı haberdır. Müslüman bir ülke olan Pakistan her ne kadar batı toplumları için çok büyük bir yerde olmasa da tanınmış ve bağımsız bir devletin Kıbrıs konusunda Türkiye’yi desteklemesi önemli bir aşama olarak değerlendirilmiş ve gazetelerde yer bulmuştur. Pakistan Genelkurmay Başkanı’nın, Türk Genelkurmay Başkanı Semih Sancar tarafından ziyareti onuruna verilen yemekte haksızlıklar giderilinceye kadar Pakistan, Türkiye’nin yanındadır diyen Pakistan Genelkurmay Başkanı sözlerini “*Türk kardeşlerimizin Kıbrıs’ta haklı davalarını öteden beri destekledik, haksızlıklar düzelinceye kadar da bütün kalbimizle desteklemeye devam edeceğiz*” ifadeleri ile sürdürmüştür (Milli Gazete, 07.03.1974). Haber hem Türk kamuoyuna hem de dünya kamuoyuna Türkiye yalnız değildir tasavvurunu aktarmaktadır. Uluslararası arenada alınan bu destekler Türkiye’nin elini dünya nazarında güçlendirirken iç kamuoyunda da hem sürece inancın hem de desteğin artmasını sağlamıştır.

Bu haberlerin tamamı, Türkiye'nin oluşturmak istediği "Bağımsız Kıbrıs Türk Cumhuriyeti" tasavvurunun oluşma aşamaları olarak değerlendirilebilir. Bağımsız devletlerin Kıbrıs ile ilgili yaptığı açıklamalarla dünya kamuoyunda da gündeme gelen Kıbrıs meselesi, Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin düşüncelerinin aktarılmalari noktasında da önemli aşamalardır.

Türkiye bu girişimlerde bulunurken Makarios ve Yunanistan da benzer girişimlerle uluslararası destek aramıştır. Rusya ve Çin'in sürekli desteğini alan Makarios, Yunanistan sayesinde Avrupa'daki birçok devletin de desteğine sahiptir. Fakat yine de Türkiye ve Kıbrıs Türklerini zor duruma düşürme gayretiyle Müslüman ülkeler ve ABD'de de destek arayışına devam etmiştir.

Görsel 25: 22.04.1974-03.02.1974, Milliyet Gazetesi

Rum kesiminin uluslararası arenadaki yeni destek çabaları da Türk gazetelerinde haber olmuştur. Özellikle ABD Başkanı Nixon'un Kıbrıs'ta egemen bağımsız, üniter bir devleti desteklediği haberi birçok gazetede yayınlanmıştır. Dikkat çeken bir diğer haber de yine Müslüman Devletler Zirvesi ile ilgilidir. Makarios'un zirve sırasında Suudi Arabistan Kralı Faysal'a bir mektup gönderdiği, Faysal'ın da Makarios'a cevap verdiği ve bu mektuplaşmanın Türk temsilci Turan Güneş'ten gizlendiği haberi. Bu tür konuların ele alındığı haberlerin Türkiye'deki gazetelerde ele alınmasının amacı, Rumların uluslararası destek sağlama çabalarını duyurmanın yanında bir de Türkiye'nin ve Kıbrıslı Türklerin kendilerinden başka dostu yoktur tasavvuru oluşturma sürecidir. Türkün Türk'ten başka dostu yoktur tasavvurunun tekrar gündeme getirildiği bir

süreçtir. Böylece Kıbrıslı Türklerin Türkiye'den başka bir dostu olmadığı ve Türkiye'nin yardımına muhtaç oldukları düşüncesi ile Kıbrıs için yapılacak eylemlere kamuoyu desteği amaçlanmıştır. Bir Türk dünyaya yeter düşüncesi ile yetiştirilmiş Türk toplumunun düşmanı kim olursa olsun (destekleyen ülkelerin çokluğu ya da gücü önemli değil) kazanılan zafer dünyaya karşı kazanılmış olacak ve Türk gücünü birkez daha dünyaya göstermiş olacaktır.

Makarios'un uluslararası destek çalışmaları sadece ABD ve Kral Faysal'dan ibaret olmamıştır. Batı toplumlarının ve ABD'nin Makarios'un komünist devletlere yakınlaşmasından rahatsızlık duydukları açıkça görülüyorken Makarios, Grivas'ın ölümünden sonra adada Rumları temsilen tek güç kalmanın verdiği rahatlıkla sadece Yunanistan'a değil Batı'ya da sırtını dönmekten çekinmemiş ve o dönem batının düşmanı olan Sovyetler Birliği ve Çin'e yakınlaşmıştır. Makarios'un bu yakınlaşması aslında ENOSİS'i yavaşlatma amaçlıdır. Makarios, ENOSİS'i gerçekleştirip bir Yunan valisi olmaksızın Kıbrıs gibi önemli bir yerin Cumhurbaşkanı olmayı istemektedir. Fakat Yunanistan'ın ENOSİS'i gerçekleştirme arzusu ve bu uğurda adayı silahlandırması ile EOKA'yı yeniden canlandırıp Makarios ile mücadeleye girişi üzerine Batı'nın desteğini alamayacağını bilen Makarios, yönünü mecburen Komünist devletlere çevirerek, onların desteğini almak zorunda kalmıştır. Türk gazeteleri de bu durumu fırsata çevirerek Makarios'un Batı'nın düşmanları ile birlikte hareket etmesini sık sık işlemiştir;

22 Nisan, 16 Mayıs ve 18 Mayıs tarihlerinde Milliyet Gazetesi, 23 Nisan tarihinde Milli Gazete ve Cumhuriyet Gazetesi, Makarios'un Pekin ziyaretlerini konu edinen haberler yayınlamıştır. Haberlerde darbe söylentilerini de dile getiren gazeteler, darbe söylentilerine rağmen Makarios'un Pekine gitmekten çekinmediği de aktarmıştır.

Pekin dışında Moskova ile de sıkı bir ilişkisi olan Makarios, bu ilişkisini bazen gazete demeçlerinde de dile getirmiştir. Özellikle Batı'yı ve Türkiye'yi açıktan olmasa da tehdit eden ifadeler kullanan Makarios'un bu tehditlerinde Rusya'yı da andığı gözlemlenmiştir.

Görsel 26: 30.03.1974, Milliyet Gazetesi

Makarios'un bu girişimlerinin haber yapılması hem iç kamuoyu için hem de her şeye rağmen Makarios'u destekleyen Batı dünyası için bir mesajdır.

2.7.4. Oluşturulan Tasavvurların Yabancı Gazete Haberleri ile Desteklenmesi

Türkiye'de dış politika haberlerinin hazırlanması ile ilgili pratikte iki yöntem vardır. Birincisi başkent gazetecilerinin Dışişlerinden topladığı haberler diğeri ise, İstanbul'daki haber merkezlerinin tercüman bürosu gibi çeviri yaptığı haberlerdir ve genellikle ikinci yöntem kullanılmaktadır. O dönemde dış habercilikte Türk basını batı ajanslarına ve batı medyasına bağımlı bir haldedir. Birçok gazete önemli dünya başkentlerinde temsilci bulundurmaz. Genellikle haberler alınır, tercüme edilir ve doğruluğuna kanaat getirilirse yayınlanır. Bu durum Birinci körfez savaşında da aynı şekilde işlemiştir. (Küçükyılmaz ve Çopur, 2013: 82-90). Türkiye'deki dış habercilik mantığının böyle bir noktada olması, habercilik adına olumsuz görünse de eleştirel jeopolitik açıdan değerlendirme yapan çalışmamız için önemli bir kazanım sağlamaktadır. Özellikle Times, Gurdian, International Heard Tribune, France-Presse gibi kaynaklardan alınarak yapılan Kıbrıs haberleri, uluslararası arenada Kıbrıs meselesinin nasıl anlaşıldığını ve aktarıldığını gözler önüne sermektedir.

Makarios’a yapılan darbe öncesi Kıbrıs konulu haberleri incelediğimizde bazı haberlerde yabancı gazetelerin kaynak olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir.¹⁰ Bir haberin haber değeri taşımasında kaynağın önemi ve özellikleri gazetecilik açısından oldukça değerli bir konudur. Fakat özellikle dış politika haberlerinde kaynakların özelliklerinden ziyade milli değerlere uygunluğu kontrol edilmektedir. Ulusal çıkarlar söz konusu olduğunda gazetelerin bakış açıları değişmektedir. Tabi burada sadece milliyetçi unsurlar söz konusu değildir aynı zamanda milli meseleler her zaman daha geniş bir okuyucu kitlesine seslenmektedir (Küçükyılmaz ve Çopur, 2013: 82-90). Daha çok merak uyandıran ve alıcısının daha fazla olduğu bu haberler gazetelerdeki eşik bekçileri tarafından¹¹ seçilmektedir.

İncelediğimiz dönemin dış basından aktarılan Kıbrıs haberleri de bu şekilde oluşturulmuştur. Başka gazetelerin kaynak olarak gösterildiği haberlerin oluşturulmasında dikkat çeken ilk nokta bu haberlerin Ocak ayından beri yapılmış olmasıdır. Kıbrıs konusunda yabancı basında çıkan haberler, yabancı basının konuyu ele alış açısı ve taraf duygusu hep önemsenmiştir. Kronolojik sıra ile bakıldığında inceleyeceğimiz ilk alıntı haber, Cumhuriyet Gazetesinin 1 Şubat 1974 tarihli haberidir. Cumhuriyet Gazetesinin “International Heard Tribune” gazetesinden aldığı haber Grivas’ın ölümü ile alakalıdır. “Grivas’ın ölümü adaya barış getirebilir” başlığı ile verilen haber özetle, Grivas’ın ölümünün adadaki huzurun yeniden sağlanmasında önemli bir aşama olduğunu, çünkü Makarios’un orta yol bulma çabalarına rağmen Grivas ve diğer ENOSİS’cilerin mücadeleye devam ederek adadaki huzuru kaçırdıkları anlatılmıştır. Haber ile ilgili önemli bir ayrıntı da bu haber “International Heard Tribune” gazetesinin o günkü başyazısıdır¹² (Cumhuriyet Gazetesi, 01.02.1974). Grivas’ın ölümünün hemen ardından yayınlanan bu haber Dünyanın Kıbrıs’ı önemsediyini ve Kıbrıs’ta barış ortamının sağlanmasını desteklediklerini gösterirken, barışın olmama sebebinin de Türklerden değil; Rumlardan, Grivas ve arkadaşlarından

¹⁰ Gazetecilikte haber toplama en basit anlamda iki şekilde gerçekleşir birinci el kaynaklar ve ikinci el kaynaklar. Her zaman birinci el kaynak olma durumu söz konusu olmayabilir. Böyle durumlarda farklı yöntemler uygulanır (Tokgöz, 1981: 79).

¹¹ “Medya kurumları veya gazetecilerin haber seçimi eylemleri ile ortaya çıkan eşik bekçiliği faaliyeti, her şeyden önce medya kurumlarında oluşan bilgi kalabalığının tasfiyesine yöneliktir. Belirli seçenekler karşısında kaçınılmaz ve zorunlu bir seçim yapmak manasına gelen seçme kavramı; ayrıca ayıklama, eleme ve saf dışı bırakma anlamlarını da ihtiva eder. Burada kullanılan anlamıyla haber seçimi, medya alıcısı açısından önemli olan veya medya kurumları ve gazetecilere önemli görünen haberlerin toplanma, reddedilme, onaylanma, işlenme ve sunulma süreçlerini temsil etmektedir” (Çebi, 1996:248).

¹²Gazete ve dergilerde ilk sütuna ya da birinci sayfaya konulan, başyazar ya da yetkili bir kişiye yazılan önemli yazı (www.sozluk.gov.tr).

(EOKA'cılar) kaynaklandığını aktarmıştır. Türkiye kamuoyunda, Grivas zaten olumsuz bir anlam taşımaktaydı bu olumsuz anlamın “International Heard Tribune” gazetesi ile de aktarılması Grivas'ın kötü ve düşmanca tavırlar sergileyen birisi olduğunu düşüneninsadece Türkiye olmadığını, dünyanın da böyle düşündüğünü ortaya koyuyor olmasıdır.

Milli Gazete de Şubat ayında dış basından yararlanarak bir tasavvur oluşturma sürecine girişmiştir. EOKA lideri Grivas'ın ölümü üzerine “The Times” gazetesinde çıkan haberi aktaran Milli Gazete'nin başlığı “Grivas'tan Sonra"dır. Haber, içeriği açısından oldukça ilginçtir. Girvas'tan sonra EOKA örgütünün başına kim geçecek sorusunu soran haber, cevap olarak da Makarios'u işaret etmiştir. Grivas ve Makarios düşman değil miydi? sorusunun oluşturduğu merak duygusunu kullanan haber, açıkça Makarios ile Girvas'ın aslında aynı amaca giden sadece danışıklı dövüş yapan kişiler olduğunu ifade etmektedir (Milli Gazete, 01.02.1974). Aralarındaki tek farkın ise, Grivas'ın aceleci tavrı ile ENOSİS'i hemen gerçekleştirmek istemesine karşın; Makarios'un daha yavaş ama adanın tümünü alarak ENOSİS'i gerçekleştirmek istemesi şeklinde izah etmiştir. Bu haberle Grivas öldü artık Kıbrıs'taki Türk soydaşlarımız rahat ederler düşüncesinin oluşmasını önlemek isteyen gazete, Türk kamuoyunu dikkatli olması için uyarıyor. Bir düşman öldü ama kalan Makarios'un da ondan farkı yok demek istemektedir. Böylece kamuoyunda Kıbrıs konusunun önemini kaybetmemesi sağlamaya çalışmıştır.

İki haberin de 1 Şubat tarihinde yayınlanması, her iki haberin de konularının aynı olması, iki gazetenin de hükümet ortakları ile yakınlıklarının olması (Cumhuriyet Gazetesi CHP ile yakınken, Milli Gazete ise MSP ile yakındır) bu haberlerin tesadüf olmadığını bir amaca hizmet ettiğini bize göstermektedir. Haberlere eleştirel jeopolitik açıdan bakıldığında öncelikle ölen bir düşmanın yerine yeni bir düşman getirilmiş ve böylece tehlike tasavvuru ayakta tutulmuştur. Ocak ayının son günlerinde yapılan Grivas ile ilgili haberler de dikkate alındığında Grivas'ın Kıbrıslı Türklere ne kadar zulmettiği detaylıca anlatılmış ve 1 Şubat tarihinde de zalim Grivas öldü ama Makarios da aynı zalimlikte denilerek Makarios hakkında da bir tasavvur oluşturmuştur. Böylece Türkiye kamuoyunun Kıbrıs için endişelenmeye devam etmesi sağlanmış ve Rumların amaçlarının hala ENOSİS olduğu aleni bir şekilde izah edilmiştir.

Yabancı basının kullanıldığı bir diğer önemli konu ise EOKA lideri Grivas'ın ölümünden sonra EOKA'nın başına geçen Karusos'un Atina tarafından istenilmemesi

üzerine kaçırılması ve yerine Atina'nın başka bir Yunan askeri EOKA lideri olarak görevlendirmesidir. Bu konunun işlendiği “EOKA'nın başına eski bir yunan subayı getirildi” başlıklı France-Presse ajansının haberine göre EOKA'nın başına henüz adı bilinmeyen bir yunan subayı geçmiştir (Milliyet Gazetesi, 04.03.1974). Bu haber Türk kamuoyuna öncelikle Yunanistan'ın Kıbrıs'taki yer altı örgütü EOKA'yı kontrol ettiğini göstermektedir. Yunan tasavvurunun oluşumunda yabancı bir gazetenin kullanılması ile Yunanistan'ın adadaki huzursuzluğu devam ettirmek istediği gözler önüne serilmektedir. Ayrıca bir askerin atamasının yapılması da örgütün silahlı eylemlere devam edeceğinin delili olarak anlaşılmaktadır. Önceki bölümlerde değerlendirdiğimiz haberlerden hatırlanacağı üzere Karusos daha ılımlı ve Türk müdahalesini gerektirecek eylemlerden uzak kalmak isteyen bir yapıya sahiptir. Atina'nın ılımlı yapıdan rahatsız olması savaş taraftarı olduğunu da göstermiştir.

Makarios'a yapılan darbeye 5 gün kala “The Guardian”ın yaptığı haber dikkat çekicidir. Gazeteye göre, Kıbrıs'ta Rumlar arasında savaş beklenmektedir. Makarios'u şimdiye kadar şanslı olarak nitelendiren Guardian, bu talihlilik durumunun ilelebet böyle gitmeyeceğini, Kıbrıs'ın karmaşık bir ülke olduğunu Makarios'un Atina'yı ihanetle suçlamasına rağmen ENOSİS'ten vazgeçmediğini söylemiştir. Makarios'un çeşitli oyunlarla şimdiye kadar iktidarda kalmayı başardığını, fakat sonunun pek uzak olmadığını ifade etmiştir (Milli Gazete, 10.07.1974). Bu haberi 10 Temmuz tarihinde yayımlayan Milli Gazete; “The Guardian”ın dünya kamuoyuna yaptığı bilgilendirmeyi Türk kamuoyuna yapmıştır. Artık Makarios'un gitmesi gerektiğini, adada çok yakın bir zamanda bir şeyler olacağını satır aralarında aktaran bu haberle Türk kamuoyuna her şeye hazır olun mesajı verilmektedir. Bu haberin Milli Gazete'de yayınlanması da önemlidir, Çünkü Milli Gazete iktidar ortağına yakındır hem de ilk günden beri adaya müdahale fikrini savunmuştur. Bu haberin oluşturduğu Kıbrıs'taki kaos tasavvuru ve Makarios tasavvuru Türkiye'nin düşünceleri ile birebir örtüşmektedir.

2.7.5. Makarios'a Yapılan Darbe Sonrası Kıbrıs Haberlerinin Eleştirel Jeopolitik Yaklaşım Çerçevesinde Günlere Göre Değerlendirilmesi

Makarios'a karşı yapılan darbe 15 Temmuz 1974 tarihinde gerçekleşmiştir. Darbe biranda yaşanan bir sürpriz olmayıp, aslında parça parça sürecin nereye gittiği anlaşılabilir ilerlemiştir. Darbeye kadar yayınlanmış gazetelerdeki haberin içeriklerinde de sıklıkla darbe tehlikesi dile getirilmiştir. Yine Makarios da birçok demecinde darbe

ihtimalinden bahsetmiş ve bu ihtimali ortadan kaldırabilmek için çeşitli önlemler almaya çalışmıştır. Fakat Makarios'un aldığı hiçbir tedbir darbeyi engelleyememiştir.

Adım adım gelen bu darbenin gerçekleşmesine neden olan sebepleri;

- Yunanistan ile Makarios'un ENOSİS konusunda bir türlü anlaşamaması,
- Yunanistan'ın EOKA örgütü aracılığı ile adada sürekli karmaşalar çıkarması,
- Yunanistan'ın Makarios'u pasif hale getirme çabaları,
- Makarios'un Yunanistan askerlerini adadan çıkarma gayretleri,
- Makarios'un Yunan Cunta yönetimini Yunanistan'ın iktidarı olarak kabul etmemesi
- Makarios'un kendisini güvende hissetmek için Batı dünyasının düşman olarak gördüğü komünist devletlerle yakınlaşması biçiminde sıralanabilir.

Tüm bu sebepler, darbe sürecinin yaşanmasını sağlamıştır. Darbe gerçekleştiğinde garantör devletler olan İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın darbeye karşı tutumlarında farklılıklar oluşmuştur. Yunanistan, darbenin kendileri tarafından organize edildiğini kabullenmeyerek; İngiltere ve Türkiye başta olmak üzere diğer tüm devletleri masumiyetine inandırma çabasına girişirken, İngiltere ise sorunu askeri bir müdahale ile çözmekten başka bir yöntem olmadığını savunan Türkiye'yi ikna etme gayretine girişmiştir. İngiltere aslında Türkiye'nin kontrol edilemeyecek kadar kışkırtıldığının ve askeri bir tepki vereceğinin bilincinde olmasına rağmen; Türkiye ile birlikte hareket etmeyi kabul etmeyerek ve Türkiye'yi durdurmaya çalışmıştır. ABD ise, Makarios'un komünist devletler ile olan sıkı ilişkisinden dolayı darbe yönetimini resmi olarak tanıdığını ifade etmese de darbeye karşı bir tepki de göstermemiştir. Hatta darbeyi olumlu bir yaklaşım sergilemiştir. Türkiye ise tepkisini üst perdeden vermiş, bu darbe eylemini kabullenmeyeceğini her fırsatta dile getirmiş, fakat söylemlerinde barıştan yana olduğunu da vurgulamaya devam etmiştir. Böylece Türkiye hem müdahil hem de seyirci devletlere ne istediğini net olarak izah etmiş fakat yapacağı eylemin ne olduğunu da belli etmemiştir. Türkiye'nin ilk amacı darbenin önüne geçilmesini sağlamaktır. Darbecileri etkisiz hale getirecek bir harekât istemekte fakat bu harekâtı tek başına değil, İngiltere ve ABD ile birlikte yapmak istemektedir. ABD ve İngiltere, müdahale fikrine sıcak bakmadığı için 18 Temmuz 1974'te Londra'dan dönen Başbakan Bülent Ecevit, birçok toplantı ve görüşme gerçekleştirerek harekâtı yapmaya karar vermiştir. Özellikle Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, Genelkurmay Başkanı Semih Sancar ve kuvvet komutanları ile gerçekleştirdiği

toplantılar neticesinde, yaşanan darbeye karşı müdahalenin Türkiye tarafından yapılmasına karar verilmiştir. 20 Temmuz 1974 tarihinde sabah saat 05:30'da Türkiye I. Kıbrıs Barış Harekâtı'nı başlatmıştır.

2.7.5.1. 16 Temmuz Gazetelerinin Değerlendirilmesi

15 Temmuz 1974 tarihinde gerçekleşen Makarios'a yönelik darbenin haberleri, 16 Temmuz tarihinde tüm gazetelerde en önemli haber olarak görülmüş ve neredeyse birinci sayfaların tamamında Kıbrıs işlenmiştir. Gazetelerden üçü (Milliyet, Cumhuriyet ve Hürriyet), bu konuyu manşet haber olarak çıkarken; Milli Gazete sürmanşet olarak çıkmıştır. Sürmanşet, gazete logosu ve başlığının üstünde haberin verilmesidir. Haberleri hiyerarşik bir sırada düşünürsek, sürmanşet haberin tepe noktasıdır diyebiliriz (Bülbül, 2001: 236). Daha çok son anda gelen ve önemli haberlerin atlanılmadan verilebilmesi amacıyla uygulanır (Yağbasan ve Demir, 2008: 117). Bu farkla Milli Gazete'nin habere daha fazla önem verdiğini söylemek mümkündür.

Gazetelerin birinci sayfa haberlerinin tamamı kontrol edildiğinde sayfaların çok büyük bir bölümünün Kıbrıs ile ilgili çeşitli haberlere ayrıldığı görülmüştür. Kıbrıs konusu dışında birinci sayfalarda Milliyet Gazetesinde sadece Ecevit'in Afyon konuşması ile ilgili bir yönlendirme başlığın olduğu gözlemlenirken, Cumhuriyet Gazetesinde dört, Milli Gazetede altı farklı konularda haber çıkmıştır. Hürriyet Gazetesi ise birinci sayfasında Kıbrıs dışında hiçbir konuyu ele almamıştır. Bu açıdan değerlendirdiğimizde Hürriyet ve Milliyet Gazetelerinin Kıbrıs'ta yaşanan darbe olayına diğer iki gazeteye göre daha fazla önem verdiklerini söyleyebiliriz.

Gazetelerde kullanılan görsel öğelerde de farklar mevcuttur. Milliyet Gazetesinin, Makarios'un çizim resmini ve Sampson'un fotoğrafını kullandığı görülürken; Kıbrıs Türk Yönetimi'ni ya da Türkiye'den herhangi bir yöneticinin görselini kullanmamıştır. Milli Gazetede ise sürmanşet kısmında kullanılan askeri geçit fotoğrafından başka hiçbir fotoğraf kullanılmamıştır. Cumhuriyet Gazetesinin birinci sayfasında Ecevit ve bir askeri komutanın fotoğrafı yayınlanmıştır. Fakat bu fotoğraf, Kıbrıs haberleri içinde değil Ecevit'in Afyon'u ziyareti sırasında karşılama ekibinde olan Birinci Yurtiçi Komutanı Korgeneral Abdurrahman Ergenç ile birlikte çekilmiş fotoğraftır ve Afyon haberinde yayınlanmıştır. Hürriyet Gazetesi ise oldukça büyük bir Makarios fotoğrafı yanında küçük bir karede Sampson'un fotoğrafı ve alt kısımda ise Ecevit ve Genelkurmay Başkanı Semih Sancar'ın fotoğrafını yayınlayarak 16 Temmuz

tarihinde birinci sayfadaki Kıbrıs haberleri içerisinde en çok görsel öge kullanan gazete olmuştur. Görsel öğeler eleştirel jeopolitik açıdan önemli verilerdir. Haberi desteklemekte oldukça önemli olan fotoğraf kullanımı, olaya tanıklık etmekte de değerli bir malzemedir (Bülbül, 2001: 103). Darbe gibi son derece önemli bir olayın haberlerinde görsel malzemelerin sadece kişi fotoğraflarından ibaret olması, olayın yaşandığı yer olan Kıbrıs ile ilgili sıcak bir fotoğrafın kullanılmaması, gazetelerimizin son birkaç aydır sürekli gündemde olan darbe ihtimalini değerlendirmeyip hazırlık yapmadıklarının da göstergesidir. Sıcak görüntülerin olmamasına rağmen yine de Makarios, Sampson, Ecevit ve Semih Sancar'ın fotoğraflarının kullanılması gazetecilik anlamında olumlu bir durumdur. Makarios'un fotoğrafı yerine çizim bir resmin kullanılması, Ocak ayındaki Milliyet Gazetesinin Grivas'ın ölüm haberinde yaptığı gibi bir anlam taşımaktadır. Makarios ile bir dalga geçme, ölmüş olma ihtimalinden mutlu olma durumu söz konusudur. Sampson'un ise sadece başının kullanılması ve yüzünde alaycı bir gülümseme, şaşkınlık ifadesi olması hem Sampson gibi bir Türk düşmanının Cumhurbaşkanı yapılmasına olan şaşkınlığı anlatırken hem de Türklerle dalga geçildiğini ifade etmektedir. Ecevit ve Genelkurmay başkanı Semih Sancar'ın birlikte yürüdükleri fotoğraf ise bu süreçte uyum içinde birlikte karar vereceklerinin ifadesi olarak akıllarda kalmaktadır.

Gazetelerin manşet ifadeleri kıyaslandığında ise söylemlerdeki farklılıklar dikkat çekicidir. Milliyet Gazetesi manşetinde, "Kıbrıs'ta Darbe Oldu: Makarios'un Akıbeti Meçhul" cümlesi ile çıkarken, Milli Gazete, "Kıbrıs'ta Darbe" ifadesini kullanmıştır. Bu iki gazetenin ortak yönü doğrudan durumu paylaşmaları ve yorum ifadelerinden kaçınmalarıdır. Fakat Hürriyet ve Cumhuriyet Gazeteleri, daha çok yoruma dayalı manşetler tercih etmişlerdir. Haber vermekten ziyade mesaj vermeyi amaçlayan ifadeler kullanılmıştır. Hürriyet Gazetesi, "Kıbrıs'ı Çiğnetmeyeceğiz" manşetini tercih ederken; Cumhuriyet Gazetesi ise "Atina, Kıbrıs'ta Yunan Cumhuriyeti İlan Etti" manşetini tercih etmiştir. Henüz darbe ile ilgili Yunanistan bir açıklama yapmamışken; Yunanistan'ın Kıbrıs'ı işgal ettiğini aktaran haber, 16 Temmuz'a kadar gelen Yunan tasavvurunun bir devamı niteliğindedir.

İncelenen dört gazetenin de birinci sayfasında Başbakan Bülent Ecevit'in darbe ile ilgili ifadelerinin verildiği görülmüştür. Darbeyi Afyon'a giderken havaalanında öğrenen Ecevit hem havaalanında hem de gittiği Afyon'da konuyla ilgili açıklamalar yapmış, gezisini yarıda keserek Denizli'ye geçmeden Ankara'ya dönüp Bakanlar

Kurulunu toplamıştır. Milli Gazete, Başbakan Ecevit'in "Türklerin hakkına el sürdürmeyiz" ifadesini ön plana çıkarmıştır. Milli Gazete'nin naklettiği Ecevit'in ifadeleri, "Bu silahlı darbeyi endişe içinde takip ediyorum. Bütün dünyaya, yakın uzak komşularımıza şunu söylüyorum; kimse Kıbrıs'taki kargaşalığı fırsat bilip Türklerin haklarına dokunmaya kalkmasın. Hiçbir oldubittiği kabul etmeyeceğiz. Türklerin haklarına el sürdürmeyeceğiz... Bildiğiniz gibi Kıbrıs'ta bir darbe oldu. Sanıyorum Makarios Yunanlıların yaptığı bir darbe ile öldürüldü. Bu dünyada biz, insanların birbirini öldürmesi yoluyla işlerin hallolacağına inanmıyoruz. Onun için Kıbrıs'ta henüz ayrıntılarını öğrenmemiş olmakla beraber bu darbe haberini, bu silahlı ve kanlı darbe haberini endişe ile karşılıyoruz. Şu anda Afyon'un şu meydanından ve Atatürk'ün banisi olan şu doğal anıtın eşliğinde bütün dünyaya, yakın, uzak komşularımıza şunu söylüyorum; kimse Kıbrıs'taki kargaşalığı fırsat bilip Türklerin haklarına dokunmaya kalkmasın. Hiçbir oldubittiği kabul etmeyeceğiz. Türklerin haklarına el sürdürmeyiz, sürdürtmeyeceğiz" (Milli Gazete, 16.07.1974) şeklindedir. Hürriyet Gazetesi Ecevit'in "Kimse bu kargaşadan yararlanmaya kalkmasın" ifadesini başlık olarak kullanmıştır. Ecevit'in Afyon'a gitmek için uçağa binerken söylediği "Bu olay soydaşlarımız açısından büyük bir önem taşıyor. ...Bütün dünyaya, uzak yakın komşularımıza şunu söylüyoruz. Bu kargaşadan yararlanarak, kimse Türk toplumunun haklarına dokunmaya kalkmasın" ve "Memleketimiz bakımından bu olay son derece önemlidir" ifadeleri birinci sayfadan aktarılmıştır (Hürriyet Gazetesi, 16.07.1974). Cumhuriyet Gazetesi, Ecevit'in "Kimse kargaşalığı fırsat bilip haklarımıza dokunmaya kalkışmasın" ifadesini başlık olarak kullanmış ve haberin devamında; "Bütün dünyaya, yakın, uzak komşularımıza söylüyorum. Kimse Kıbrıs'taki kargaşalığı fırsat bilerek Türklerin haklarına dokunmaya kalkışmasın. Hiçbir oldu-bittiği kabul etmeyiz. Türklerin haklarına el sürdürmeyiz, sürdürtmeyeceğiz." Dediğini aktarmıştır. Konuşması sırasında Makarios'un öldüğünü de ifade eden Ecevit kalabalığın "gebersin" şeklindeki bağışmaları üzerine "Bu dünyada biz insanların öldürülmesiyle işlerin hallolacağına inanmayız... Darbeler yoluyla işlerin hallolacağına inanmıyoruz. Onun için Kıbrıs'ta henüz ayrıntılarını öğrenmemiş olmakla beraber bu darbe haberlerini, bu silahlı ve kanlı darbe haberini endişe ile karşılıyoruz. Şu anda Afyon'un şu meydanından ve Atatürk'ün anısı olan şu doğal anıtın eşliğinde bütün dünyaya yakın uzak komşularımıza şunu söylüyorum. Kimse Kıbrıs'taki kargaşalığı fırsat bilerek, Türklerin haklarına dokunmaya kalkmasın. Hiçbir oldubittiği kabul etmeyeceğiz. Türklerin

haklarına el sürdürtmeyiz, sürdürtmeyeceğiz” ifadelerini kullandığını okuyucularına aktarmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 16.07.1974). Milliyet Gazetesi ise diğer gazetelerdeki ortak cümlelerden çok daha farklı ifade kullanmıştır. “*ECEVİT: BU BİR YUNAN müdahalesidir*” cümlesini başlık olarak aktarmıştır. Ecevit’in başka hiçbir ifadesi birinci sayfada yer almamıştır (Milliyet Gazetesi, 16.07.1974). Cumhuriyet, Hürriyet ve Milli Gazete Ecevit’in ifadelerine geniş yer verirken Milliyet Gazetesi bir cümle ile geçmiştir. Gazetelerde aktarılan ifadeleri kontrol ettiğimizde vurguların hep aynı noktalarda olduğu gözlemlenmektedir. Darbe sonucu ortaya çıkan kaostan faydalanarak bir oldubitti yapılmaması konusunda uyarılarda bulunan Ecevit, açık bir şekilde Türklerin haklarına el sürdürtmeyeceğiz demiştir. Bu söylemler, 37. Hükümetin ilk günlerinden beri ifade edilen söylemlerin devamı niteliğindedir. Hükümet programında Kıbrıs ile ilgili federatif sistem önerisi yer aldığı da kurulan cümleler ile darbe olduktan sonra kurulan cümleler aynı anlamlardadır. Bu anlamlar, Türklerin gasp edilen hakları, bir oldubitti ile ENOSİS ilanı ihtimali ve ada genelinde yaşanan fiziksel ya da psikolojik şiddet şeklinde sıralanabilir. Yeni olan durum ise, o güne kadar karşı karşıya olan Ecevit’in kalabalıkların “gebersin” ifadelerine karşı Makarios’u savunarak ölüm ve şiddetle çözümün olmayacağına inancını ifade etmesidir. Türkiye’nin 37. Hükümet dönemi boyunca Kıbrıs politikasının temelini oluşturan ve harekâtlara ismini veren “barış” duruşunun en keskin ifadesidir. Düşmana bile merhamet, Ecevit ve 37. Hükümetin Kıbrıs politikasının kilit felsefesidir. Eleştirel jeopolitik açıdan ele alındığında bu söylemin hem Türk hem de dünya kamuoyuna ciddi bir mesaj verdiği anlaşılmaktadır. Türkiye düşmana bile merhamet politikası ile düşüncelerini Atatürk’ün “yurtta sulh, dünyada sulh” ifadesine dayandırdığını, müdahale ya da askeri tedbirlerin mecbur kalındığı, haklara tecavüz ve cana kast olduğu zaman tercih edildiğini anlatmaktadır. Fakat ardından *Kimse Kıbrıs’taki kargaşalığı fırsat bilerek, Türklerin haklarına dokunmaya kalkmasın. Hiçbir oldubittiyi kabul etmeyeceğiz. Türklerin haklarına el sürdürtmeyiz, sürdürtmeyeceğiz* sözleri ile de hakkımızı sonuna kadar müdafaa edeceğimizi de açıkça ifade etmiştir. Bu açıklama, Türkiye’nin hem insancıl yönünü ön plana alan hem de hakların korunmasına karşı verdiği mücadele ve korkusuz duruşu gösteren bir kimlik inşası ifadesidir. Böylece barış yanlısı, koruyucu ve kollayıcı bir Türkiye tasavvuru inşa edilmektedir.

Ecevit’in gezisini yarıda keserek Ankara’ya dönüp bakanlar kurulunu toplaması ve bu olayında gazetelerde haber olarak aktarılması, gerçekleşen darbenin Türkiye

açısından ne kadar ciddiyetle takip edildiğini göstermektedir. Ecevit'in ifadelerinden seçilen başlıklar da dikkat çekicidir. Milli Gazete "*Türklerin hakkına el sürdürmeyiz*" Hürriyet Gazetesi "*Kimse bu kargaşadan yararlanmaya kalkmasın*" Cumhuriyet Gazetesi "*Kimse kargaşalığı fırsat bilip haklarımıza dokunmaya kalkışmasın*" Milliyet Gazetesi ise "*ECEVİT: BU BİR YUNAN müdahalesidir*" başlıklarını tercih etmiştir. İncelenen üç gazete benzer ifadeleri ön plana çıkarırken Milliyet Gazetesinin direkt Yunanistan'ı suçlayan bir başlık kullanmayı tercih etmesi önemlidir. Milliyet Gazetesi böylece kamuoyuna kimin suçlu olduğunu ilan etmiş ve diğer gazetelerden ayrılmıştır. Gazetelerin Ecevit'in sözlerini aktarma şekillerinde de farklılıklar bulunmaktadır. Milli Gazete *Kimse kargaşalığı fırsat bilip haklarımıza dokunmaya kalkışmasın* ifadesini aynı haber içinde iki defa tekrarlayarak Türkiye'nin Kıbrıslı Türklerin haklarını yedirmeyeceğinin üstünde durmuştur.

Görsel 27: 16.07.1974, Milliyet Gazetesi, Milli Gazete, Cumhuriyet Gazetesi, Hürriyet Gazetesi

Hürriyet Gazetesi birinci sayfası dışında 6. ve 7. sayfalarının da büyük bir bölümünü Kıbrıs konusuna ayırmıştır. Birinci sayfada aktarılan “Kıbrıs’a müdahale edeceğiz” haberine 7. sayfada devam eden gazete, bu haberde önemli bilgiler aktarmıştır. Afyon’dan dönen Ecevit’i havaalanında Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar ile birlikte bazı bakanlar ve Kuvvet komutanlarının karşıladığını aktaran haber, Ecevit’in iner inmez Genelkurmay Başkanlığına gittiğini belirtmiştir. Haber hacim olarak oldukça uzundur. Haberin içeriğinde Ecevit, Bakanlar, Komutanlar ve Cumhurbaşkanının toplantı trafikleri aktarılmıştır. Genelkurmay Başkanlığında Ecevit, komutanlar ve bazı bakanların katıldığı, iki saatten fazla süren görüşmelerin gerçekleştiğinden bahseden haberde toplantı sonunda Ecevit’in yaptığı açıklamaya da yer verilmiştir. Ecevit yaptığı açıklamada, Kıbrıs ile ilgili değerlendirme yaptıklarını ve sonrasında Bakanlar Kurulunu toplayacağını, Bakanlar ile Genelkurmay Başkanlığından aldığı bilgiler ışığında çalışıp daha sonra da Cumhurbaşkanı’na bilgi vereceğini ifade etmiştir. Toplantıdan sonra Genelkurmay Başkanı Semih Sancar’a da gazeteciler soru sormuş fakat Sancar sorulan sorulara, “meseleye Hükümet el koymuştur” demekle yetinmiştir. Başbakan başkanlığında, Bakanlar Kurulu toplanırken, Genelkurmay başkanlığında da Komutanlar kendi aralarında çalışmalarını sürdürmüştür. 21:00’den sonra ise Bakanlar Kurulu’na Cumhurbaşkanı başkanlık etmiştir. Saat 23:00’da ise Parlamentoda grubu bulunan siyasi parti liderlerini Hükümet Sözcüsü Hasan Esat Işık toplantıya çağırmıştır. Parti liderleri ile yapılan toplantıya Başbakan başkanlık yapmıştır. Sorulan, “Yunan Alayının Kıbrıs’ta işe karışması üzerine Türkiye’nin müdahale hakkı doğdu mu?” sorusuna cevap veren Milli Savunma Bakanı ve Hükümet Sözcüsü Hasan Esat Işık, “Türkiye’nin hakkı, haklarımızı muhafaza etmektir.” cevabını vermiş ve “Rum toplumunun baskı altında tutulmasını veya Türk kesimlerine baskı yapılmasına izin vermeyeceğiz” sözlerini de eklemiştir. Haber daha sonra Türkiye, İngiltere, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti yetkilileri arasında imzalanan Garanti Anlaşması şartlarını izah etmiş¹³ ve Anlaşmanın Kıbrıs Cumhuriyetinin kuruluş şartlarına uygun yürütülmesini öngördüğünü belirtmiştir. Türkiye’ye müdahale hakkı veren anlaşmanın 4. maddesini (“*Bu anlaşmanın hükümleri ihlal edildiği zaman Yunanistan ve Birleşik Krallık bu hükümlere riayet sağlamak için gereken teşebbüsler veya tedbirler hakkında birbirleri ile istişare etmeyi taahhüt eder. Müstereken veya*”).

¹³ Milliyet Gazetesi “Kıbrıs’ın Bağımsızlığı Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Tarafından Garanti Edilmiştir” başlığı ile Garanti Anlaşması’nın maddeleri ile işlenilmesi aktarılmıştır (Milliyet Gazetesi, 16.07.1974).

anlaşarak hareket mümkün olmadığı takdirde garanti veren üç devletten herhangi biri ihdas edilen durumu tekrar tesisimünhasır maksadı ile harekete geçirmek hakkını muhafaza eder”) aktarmıştır (Hürriyet Gazetesi, 16.07.1974).

Haber eleştirel jeopolitik açıdan incelendiğinde; öncelikle çok uzun yazılması önemlidir. Gazetenin konuya verdiği önemi göstermektedir. Zaten konunun önemli olduğu darbenin yapıldığı ilk gün Hükümet yetkilileri, askerler ve bürokratların tüm gündemlerini işgal etmesinden de anlaşılmaktadır. Ecevit’in görüşmelerine ilk olarak Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet komutanlarıyla başlaması ve bu toplantıdan aldığı bilgilerle Bakanlar Kurulunu toplaması da Ecevit’in askerlerle bir plan yaptığını ve bu planı bakanlara izah için Bakanlar Kurulunu topladığını aktarmaktadır. Görüşmelerin son noktasında ise Cumhurbaşkanına bilgi aktarılması da önemlidir. Tüm görüşmeler ve planlar değerlendirildikten sonra Başkomutan olma sıfatıyla bilgi aktarılan Cumhurbaşkanı’na üzerinde mutabakat sağlanmış olan plan izah edilecektir. Semih Sancar’ın Hükümet bu işe el koymuştur ifadesi de askeri konulara siyasilerin karar verdiğini, olası bir müdahalenin askeri ve siyasi sorumluluğunun Ecevit ve 37. Hükümete ait olduğu anlamındadır. Haberde son olarak işlenen konunun parti liderlerine bilgi aktarılması olması da bu konuda Türkiye’de siyasi uzlaşının açık göstergesidir. Konunun gazetede çok uzun ve çok sayıda haberle işlenilmiş olması Kıbrıs konusunda gazetelerin daha önceden hazırlık yaptıklarının da göstergesidir. Özellikle müdahale hakkı veren anlaşmanın maddelerinin haberde verilmesi, Türkiye’nin müdahale etme hakkını kullanacağını göstermektedir. Kamuoyu bu bilgiyi okuduğunda Türkiye’nin resmi olarak müdahale hakkının olduğunu bir kez daha görmüştür. Milli Savunma Bakanı Işık’ın Türkiye’nin müdahale hakkı doğdu mu? sorusuna verdiği cevaba da değinmek gerekir. Işık’ın “Türkiye’nin hakkı, haklarımızı korumaktır” ifadesindeki “hakkımız” kelimesi bilinçli bir seçimdir. Kıbrıs Türk halkının hakkı değil, bizim hakkımız ifadesi, Kıbrıs ile Türkiye’nin tek parça olduğunu yapılan bir haksızlığın Kıbrıs Türklerine değil tüm Türkiye’ye yapıldığını anlatmaktadır. Sözlerine devam eden Işık, “Rum toplumunun baskı altında tutulmasına izin vermeyeceğiz” diyerek sadece Türkleri düşünmediklerini, darbecilere yandaş ülke Yunanistan’dan gördükleri ihanet karşısında Rumları da korumakla yükümlü olduklarını söylemiştir. Böylece Türkiye adada ezilen tüm halkların hakları için adaya müdahale edecek bir konuma gelmiştir.

Cumhuriyet Gazetesi iç sayfalarında Makarios'un ultiatomuna Atina'nın cevabı darbe oldu başlıklı haberde Makarios ile Yunanistan'ın arasının açılmasındaki olaylar ve karşılıklı yapılan restleşmeleri izah edilmiştir. Bu haberin hemen yanında, 1960 tarihinde yapılan Garanti Anlaşmasının müdahale hakkı veren maddeleri sıralanmıştır. Aynı sayfada Makarios'un devrilmesine yol açan mektup da yayınlanmış ve Makarios'un yaşam öyküsü okuyucuya sunulmuştur. Kronolojik olarak Kıbrıs'ta yaşanan olayları da sayfalarında aktaran gazete, Kıbrıs konusuna oldukça fazla yer vermiştir. Birinci sayfasında manşet olarak verdiği Atina Kıbrıs'ta Yunan Cumhuriyeti ilan etti başlıklı haberin iç sayfadaki devamında EOKA faaliyetlerinden başlayıp kanlı çatışmalar ve Makarios'un halktan yardım istemesine; Elen Kıbrıs Cumhuriyetinden, Atina radyosunun yayınına kadar çok geniş bir perspektiften konuyu işlemiştir. Türkiye'deki gelişmeleri de aktaran gazete ayrıca Denктаş'ın açıklamalarına ve Bayrak radyosunun anonslarına da yer vermiştir. Bayrak radyosunda Türk tarafına bombaların düştüğü ve yaralıların olduğunu, yaralı Türklerin de isimlerini anons ettiği aktarılmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 16.07.1974). Cumhuriyet Gazetesi geniş bir yer ayırdığı Kıbrıs konusunda tarihten günümüze gelen bir kronoloji ile aktarması, Türk kamuoyunun neden Kıbrıs'a müdahale etmesi gerektiğini de hatırlatma haberidir. Bu haber ile aynı sayfada Garanti Anlaşmasının müdahale hakkı veren maddelerinin de yayınlanması bilinçli bir tercihtir. Geçmişte yaşanan kanlı olayların aktarıldığı haberde tekrar aynı sorunlara dönülmemesi için Türkiye'nin adaya girip Kıbrıs Türklerini koruması gerektiği bunun için anlaşmanın hukuken de imkân verdiği izah edilmiştir. Makarios'un halktan yardım istemesinin de ele alınması, Makarios ile halk arasında bir sorun olmadığını ve bu darbenin Kıbrıs Rumlarının desteği ile değil; Rumlara rağmen yapıldığının izahıdır. Türkiye adaya girerek aslında sadece Türkleri değil, istemedikleri bir yönetim altında yaşamaya zorlanan Rumları da kurtaracaktır.

Milliyet Gazetesinde köşe yazarlığı yapan Abdi İpekçi de Kıbrıs'ta yaşanan gelişmelerle ilgili bir köşe yazısı yazmıştır. "Kıbrıs'taki Darbe ve Türkiye" başlıklı yazıda İpekçi, *"Tahminlerin doğru çıkması durumunda Atinalı generaller kendi ülkelerinden sonra Kıbrıs'taki demokratik rejime de son verip Makarios'u öldürmeye kalkmıştır. Makarios bu planı bir hafta önce deşifre etmiş ve Yunanlı subayları Atina'ya geri göndermek istemiştir"* cümleleri ile yazısına başlamıştır. Yazıda İpekçi, "Neden böyle oldu?" sorusunu da sorup şöyle cevaplamıştır: *"Atina Kıbrıs'taki yönetimi öteden beri kendi denetimi altında tutmak istemektedir. Makarios bu isteğe boyun eğmemiş ve*

Yunanistan'da askeri dikta kurulduktan sonra, Lefkoşa ile Atina arasındaki ilişkiler büsbütün bozulmuştur. Atinalı generaller Kıbrıs'ta da kendi borularını öttürebilmek üzere Makarios'u gidermeyi daima tasarlamışlar fakat buna şimdiye kadar cesaret edememişlerdi. Ancak Grivas tekrar Ada'ya sokulmuş EOKA yeniden örgütlenmiş ve girişilen terörizmle Makarios'u ve ona bağlı olanları sindirme çabaları sürdürülmüştür... Kıbrıs'taki Yunanlı subayların bu işleri Atina'dan habersiz yaptığını düşünmek mümkün değildir. Atinalı diktatörlerin Kıbrıslı Rumlarında kendi diktaları altına almak istedikleri ve Makarios'un buna daima karşı koyduğu herkesin bildiği bir gerçektir. O gerçek dikkate alındığında Kıbrıs'taki komplonun Atina'nın direktifi en azından rızası ile gerçekleştirildiği ortaya çıkmaktadır.” Şimdi ne olacak? sorusunu da soran İpekçi, bu soruya da şöyle cevap vermiştir: “Girişim sadece Adadaki Rum yönetimine kimin hakim olacağı ile ilgiliyse, Rumların ve Yunanlıların kendi aralarındaki bir kavga olarak kalabilir ve Türkiye'nin herhangi bir müdahalesini gerektirmeyebilir. Tabi bunun için gelişmelerin Türk toplumuna hiçbir şekilde yönelmemesi ve Rum yönetimine hakim olanların yürürlükteki anlaşmalara, Türk toplumunun, Türkiye'nin bu anlaşmalarla tanınmış haklarına uymaları şarttır... Kıbrıs'taki Rum yönetimi EOKA'cılarının, Elenistlerin eline geçmiş olacaktır. (Sampson'un Cumhurbaşkanı ilan edilmesi bunun kesin kanıtıdır). Bu unsurların başlıca amacı ENOSİS'i gerçekleştirmektir. O husus dikkate alındığında böyle bir yönetimin er-geç Türk toplumuna karşı ve yürürlükteki anlaşmalara aykırı girişimlerde bulunması beklenir” (Milliyet Gazetesi, 16.07.1974). Abdi İpekçi, yaşadığı dönemde Türk siyasetine yön verebilen etkili bir gazetecidir. Abdi İpekçi'nin köşe yazısı bu nedenle bir kat daha değerlidir. İpekçi yazısında, Yunanistan'ın geçmişten beri Kıbrıs'ı denetimi altında tutmak istediğini, Makarios'u da bu nedenle yok etmek istediklerini yazmış ve şimdi ne olacak sorusuna da Sampson'un Cumhurbaşkanı olarak seçilmesinden yola çıkarak, budurumun Türk toplumuna sıçrama ihtimaline karşı tedbirler alınması gerektiği vurgulanmıştır. İpekçi açıkça, Türkiye Kıbrıs'a müdahale etmeli demese de anlam olarak yazısı, Türkiye'nin müdahale etmesi gerektiği yönündedir. İpekçi'nin sözleri şüphesiz ki kamuoyunda oldukça etkilidir.

2.7.5.2. 17 Temmuz Gazetelerinin Değerlendirilmesi

17 Temmuz tarihinde de 16 Temmuzda olduğu gibi gazetelerin manşetleri Kıbrıs konusu üzerinedir. Cumhuriyet Gazetesi, “Donanmamız Dün Akdeniz'e Açıldı”

haberini manşetten vermiştir. Haberin içeriğine baktığımızda Ecevit'in, *"Kıbrıs'taki Türklerin güvenliğine ve haklarına en küçük bir gölge düşmesi bir tehlike yönelmesi durumunda Türkiye gereken her şeyi yapacaktır: Türkiye buna hazırdır"* ifadeleri manşetin hemen altında aktarılmıştır. Gazete manşetin hemen altında olmasa da birinci sayfada Ecevit'in bir fotoğrafını da paylaşmıştır. Fotoğrafta Ecevit ve Genelkurmay Başkanı Semih Sancar birlikte görülmektedir. (Cumhuriyet Gazetesi, 17.07.1974). Milliyet Gazetesi ise, "TBMM Yarın Toplanıyor Ankara Müdahale Gereği Üzerinde Duruyor" manşeti ile çıkmıştır. Haberin içeriğinde, İngiltere darbenin Yunanistan tarafından düzenlendiği gerekçesiyle yaptığımız "Bağımsızlığın korunması için iş birliği" teklifini ele almayı kabul etti cümleleri yer almaktadır. Haberde Ecevit ve muhalefet liderlerinin birlikte bir fotoğrafı yayınlanmıştır (Milliyet Gazetesi, 17.07.1974). "Harp Gemilerimiz Akdeniz'e Açıldı" manşetini tercih eden Milli Gazete de manşetin hemen altında ikinci bir başlıkla, "Türk ordusu hareket emri bekliyor" ifadelerini yayınlamıştır. Cumhurbaşkanı Korutürk'ün Büyük Millet Meclisini olağanüstü toplantıya çağırdığını da aktaran haberde Ecevit ve Korutürk'ün birlikte yer aldıkları bir fotoğraf bulunmaktadır (Milli Gazete, 17.07.1974). Değerlendirdiğimiz son gazete olan Hürriyet Gazetesi de diğer gazeteler gibi manşetini Kıbrıs konusu üzerinden vermiştir. "Muhalfi, muvafıkı bütün liderler haklarımızın korunmasında birleşti... Meclis yarın toplanıyor" manşeti ile çıkan gazete, İngiltere'ye birlikte müdahale teklifinde bulunulduğunu da haberin içinde aktarmaktadır. Aynı haber içerisinde; Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs darbesinden Atina'yı sorumlu tutması da aktarılmıştır. Hürriyet Gazetesinde ilk başlıktan daha büyük sayfanın ortasında bir başlık daha yayınlanmıştır. "DONANMAMIZ RODOS VE MİDİLLİ ÖNLERİNDE" başlığı altında aktarılan haber de Kıbrıs meselesinin dünya sulhunu rahatsız eden bir iç mesele haline dönüştüğü ve 16 parça Türk deviz kuvvetlerinin Ege denizine açıldığı bilgisi paylaşılmıştır. Hürriyet Gazetesi de aktardığı haberleri görselle güçlendirmiş Ecevit ve muhalefet liderlerinin birlikte görüldüğü bir fotoğrafı yayınlamıştır (Hürriyet Gazetesi, 17.07.1974).

17 Temmuzdaki gazetelerin manşetlerini kıyasladığımız zaman Cumhuriyet Gazetesi ve Milli Gazetenin neredeyse aynı manşetle çıktıkları görülmüştür. İki gazete de donanmamızın Akdeniz'e açıldığını aktaran bir manşeti tercih etmiştir. İki gazetenin de iktidarı oluşturan CHP ve MSP partilerine yakınlığı da göz önüne alındığında bu iki manşetin tesadüfi olmadığı düşünülmektedir. Hürriyet ve Milliyet Gazetelerinin ise

manşetlerini, TBMM ile ilgili oluşturdıkları ve Meclisin yarın toplanacağını aktardıkları görülmüştür. Bu iki gazete de haberlerinin içeriklerinde Türkiye'nin müdahale yapma kararlığını aktaran cümleler kurmuş olsalar da Milli Gazete ve Cumhuriyet Gazetesi gibi manşetten vermemeleri Cumhuriyet ve Milli Gazetenin manşetlerinin iktidar tarafından oluşturulduğu izlenimini güçlendirmektedir. Milli Gazete ve Cumhuriyet Gazetesi manşetleri ile Türkiye'nin savaş hazırlığı yapmadığını, savaşa hazır olduğunu, gemilerini savaş için çıkardığını aktarmaktadır. Diğer iki gazete ise TBMM'nin toplanıp karar alması durumunda Türkiye'nin müdahale yapacağını kasteden ifadeler üzerine manşet oluşturmuşlardır. Fakat Hürriyet Gazetesi, gazetenin ortasında aktardığı ikinci bir başlık ile Milliyet Gazetesinden farklı olarak da Milli Gazete ve Cumhuriyet Gazetesinde olduğu gibi donanmanın Akdeniz'e açıldığını da aktarmıştır. Manşetlerin dışında birinci sayfada dikkat çeken diğer bir husus da fotoğraf kullanımlarıdır. Dört gazete de birinci sayfasında Ecevit'in içinde bulunduğu bir fotoğraf kullanılmıştır. Böylece Kıbrıs konusunda "esas adam"ın Ecevit olduğu vurgusu yapılmıştır. İki gazete (Hürriyet ve Milliyet), Ecevit'in daveti ile gelen muhalefet liderleri ile birlikte çekilmiş bir fotoğrafı tercih ederken, Cumhuriyet Gazetesi Ecevit ve Semih Sancar'ı, Milli Gazete ise Ecevit ile Korutürk'ü birlikte gösteren fotoğraflar tercih etmiştir. Ecevit'in muhalefet liderleri ile birlikte görülmesi, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda hemfikir olduğunu, birlikte hareket ettiğini gösterirken, Korutürk ve Sancar ile birlikte gösterilmesi ise hem Başkomutan hem de Genelkurmay ile koordineli bir operasyon olduğu izleniminin aktarılmasını sağlamıştır. Birinci sayfadaki haberlerin içeriğine baktığımızda ise, 16 Temmuzda yayınlanan gazetelerdeki haberlerde olduğu gibi haklarımızın yedirilmeyeceği, oldubittilerin kabul edilmeyeceği gibi ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. İngiltere ile ortak müdahale yapma çabalarının da aktarıldığı birinci sayfalarda birlik içinde olunduğu vurgusunun da sık kullanıldığı görülmüştür.

Ayrıca 17 Temmuz gazetelerinde birinci sayfada Kıbrıs konusu dışında yayınlanan haber sayısı oldukça azdır. Milli Gazetenin birinci sayfasında sadece 4 haber Kıbrıs konusu dışındayken, Cumhuriyet Gazetesinde sadece bir haber Kıbrıs konusu dışındadır. Hürriyet ve Milliyet Gazetelerinin birinci sayfalarında ise Kıbrıs harici bir konu ele alınmamıştır. 16 Temmuzda olduğu gibi 17 Temmuzda da birinci sayfaların neredeyse tamamen Kıbrıs konusuna ayrılması olayın ciddiyetinin büyüklüğünü gözler önüne sermektedir.

16 Temmuz tarihindeki yazısında genel bilgiler veren ve şuan ne olacak? sorusunu cevaplayan Abdi İpekçi 17 Temmuzdaki yazısında ise daha derin bir analizde bulunmuştur. İpekçi, Kıbrıs'ta darbecilerin olası bir Türkiye müdahalesini önlemek için, Türk tarafına herhangi bir olumsuz girişimde bulunmadıklarını, fakat bu durumun Türkiye'nin endişelerini gidermeye yetmediğini belirtmiştir. İpekçi makalesinde Türkiye'nin müdahale hakkının dayanak noktalarını ise öncelikle Yunan hükümetinin darbeyi desteklemesine bağlamıştır. İpekçiye göre darbe, Yunan desteklidir ve bu destek darbenin bir dış müdahale ile yapıldığını göstermektedir. Bu durumda bağımsız bir devletin toprak bütünlüğüne yapılmış saldırı niteliğindedir. Londra ve Zürih anlaşmalarına da değinen İpekçi, bu anlaşmaların Türkiye'ye verdiği hakları da dayanak noktaları içinde ele almıştır. Ankara'da iki gün içinde gerçekleşen çok sayıdaki toplantılarda sadece darbenin hukuki yönünün tartışılmadığı aynı zamanda darbenin amacı üzerinde de durulduğunu aktarmış ve şimdi ne olacak? sorusunu sormuştur. İpekçi'ye göre, iktidar ve muhalefet uyum içindedir. BM ve NATO, Türkiye'yi itidalli olmaya çağırırsa da; Türkiye'nin haklarını korumak için gerekli adımları atmasını engelleyemeyecektir. İpekçi'nin çekincesi ise, durumun bir Türkiye-Yunanistan savaşına yol açma ihtimalidir. Türkiye'nin bunu önlemesi için de barış niyetini açık bir şekilde ispatlaması gerektiği görüşündedir (Milliyet Gazetesi, 17.07.1974). İpekçi'nin makalesideğerlendirildiğinde öncelikle Türklere şuna kadar bir müdahalenin olmamasının Türkiye'yi durdurmaya yetmeyeceğini ifade ettiği görülmektedir. Çünkü Türkiye'nin endişeleri daha derindedir. Geçmişteki olaylar henüz Türkiye için unutulmamıştır ve şuna kadar bir eylemin olmaması olma ihtimalini ortadan kaldırmamaktadır. Türkiye geçmişten ders alıp, işini ihtimale bırakmamalıdır demektedir. Hemen ardından darbenin Yunanistan tarafından gerçekleştiğini ifade etmesi ve bunun bir dış müdahale olduğunu belirtmesi de oldukça önemlidir. Sadece bu cümle bile Garanti Anlaşması ile Kıbrıs'ın toprak bütünlüğünü koruma teminatı veren Türkiye'nin bu olaya tepki göstermesi için yeterli sebep oluşturmaktadır. Türkiye'nin, Kıbrıs'taki soydaşlarını korumak için Garanti Anlaşmasının ihlalini dayanak olarak kullanması yeterlidir. Türkiye için önemli olan tek nokta darbenin gerçekleşmiş olması değildir. Darbenin amacı nedir? sorusunu da değerlendirmektedir. Amaç, Makarios'u aşağı indirip yerine başka bir Rum'u mu başa getirmektir yoksa Makarios'u indirip ENOSİS'i gerçekleştirecek bir kuklayı mı Cumhurbaşkanı yapmaktır? Türkiye ikinci ihtimali göze alamaz ve mecburen duruma müdahale etmek zorundadır. Bu müdahalede

NATO ve BM Türkiye'ye ne derse desin Türkiye kendi güvenliği ve soydaşlarının güvenliği için bu müdahaleyi gerçekleştirmek zorundadır. Derrida'nın yapısöküm düşüncesi çerçevesinde yapılan bu analize göre İpekçi'nin makalesi bize Türkiye'nin neden müdahale etmek zorunda olduğunu aktarmaktadır. İpekçi Türkiye'nin müdahale etme zorunluluğunu oluşturan sebepleri sıralarken kamuoyuna gerçekleşecek müdahalenin bir keyfiyet olamadığını, zaruri bir sonuç olduğunu aktarmaktadır. Türkiye'nin neden sürekli barış söylemleri ürettiğini de olası bir Türk-Yunan savaşını önleme gayesi olarak açıklayan makale, eleştirel jeopolitik açıdan oldukça değerlidir. Bilgi-iktidar ilişkisi çerçevesinde, 37. Hükümetin kamuoyuna eylemlerini izah eden ve böylece toplum üzerinde bir iktidar oluşumunu sağlayan bu makale, Türkiye'nin zorunluluklarını ve gerekçelerini çok başarılı bir şekilde izah etmiştir.

Ölüp ölmediği ile ilgili ciddi şüphelerin olduğu Makarios'un radyodan yaptığı konuşmasının yayınlanması ile ölmediği anlaşılmıştır. Makarios'un bu konuşması, Türkiye'deki gazetelerde de haber olmuştur. Milliyet Gazetesi, "Makarios: Cunta Başarılı Olmayacak" başlığı ile aktardığı bu haberde Makarios'un cümlelerini okuyucusuna sunmuştur. "*Kıbrıslı Rumlar beni siz seçtiniz ölmedim, yanınızdayım, mücadeleye katılın*" çağrısı aktarılmıştır. Ayrıca Makarios'un darbeyi gerçekleştirenlerin Yunan cuntası olduğunu, darbecilerin bazı bölgeleri işgalden öteye gidemedikleri yönündeki beyanlarına da haberde yer verilmiştir. Radyodaki konuşmasının İngilizce ve kısık bir sesle olduğunun da belirtildiği habere göre Makarios, konuşmasında darbenin tamamen adadaki Yunan askerleri ve Milli Muhafız Gücü tarafından Yunanistan kontrolünde gerçekleştirildiğini de açıklamıştır. Açıklamalarına devam eden Makarios Rum toplumundan "*Emirlere itaat etmeyin.*" isteğinde de bulunmuştur. "*Bütün dünyaya bu gericilerin Kıbrıs'ı bir diktatör ülkesi haline getirmelerine izin vermemeleri için çağrıda bulunuyorum...*" ifadeleri ile tüm dünyaya da mesaj veren Makarios'un, "*Kutsal zafer bizim olacaktır... Yaşasın Kıbrıs... Yaşasın Kıbrıslı Rumlar...*" (Milliyet Gazetesi, 17.07.1974) cümleleri ile konuşmasını sonlandırdığı haberde aktarılmıştır. Haber değerlendirildiğinde Makarios'un ölmemiş olmasının darbenin başarıya ulaşmadığının önemli bir delili olarak sunulduğu fark edilmektedir. Ayrıca Makarios'un Rumları sürekli mücadeleye davet etmesi Kıbrıslı Rumların bu darbe girişimini memnuniyetle karşılamayacaklarını anlatmaktadır. Kendisinin seçilmiş bir lider olduğunu da vurgulaması, Kıbrıs'ın demokratik bir toplum olduğunu, darbe girişiminin Kıbrıs'ın gericilere teslim edilmesi anlamına geldiğini ifade

ederken; Kıbrıs'ın bir diktatörlük olmaması için tüm dünyaya mesaj vermektedir. Mesajlarını İngilizce aktarması da zaten dünya kamuoyunda duyulmasını sağlama gayesidir. Peki, Makarios'un bu beyanı neden Türk gazeteleri için önemli olmuştur? Çünkü, Türkiye ile Makarios'un söylemleri bu noktada örtüşmektedir. İki taraf da bu darbenin Yunanistan tarafından gerçekleştiğini söylemektedir. İki taraf da bu darbenin Kıbrıs'ı geriye götüreceğini düşünmekte ve yine iki taraf da bu darbenin önlenmesini istemektedir. Türkiye, darbeye kadar açıkça ifade etmese de gizli bir düşman olarak gördüğü Makarios'u bir anda koruma gereksinimi duymuştur. Çünkü Türkiye, Kıbrıs'ta federatif bir devlet kurulabilmesi için adanın Yunanistan tarafından kontrol edilmemesi gerektiğinin farkındadır. Makarios artık, Türkiye için düşman değil kurtarılması gereken bir mağdurdur. Makarios'un kimlik inşasında bir değişim söz konusudur. Türkiye, Makarios'un ifadelerine destek vererek Kıbrıs'ın bir diktatör ülke olmasını engellemek için elinden gelen gayreti göstermelidir. Türk kamuoyuna, bu girişim sadece bizim açımızdan tehlikeli değildir. Makarios ve Rumlar için de tehlikelidir mesajı vererek yapacağı harekâta aslında Rumların da destek olacağını aktarmaktadır.

Görsel 28: 17.07.1974 Cumhuriyet Gazetesi

17 Temmuz haberlerinde tüm gazetelerde yer alan önemli bir diğer haber de İngiltere ile yapılan görüşmeler ve Türkiye'nin İngiltere ile birlikte hareket etme teklifidir. Haber, Milliyet Gazetesinde "İngiltere'ye iki garantör devlet olarak işbirliği yapmayı teklif ettik" (Milliyet Gazetesi, 17.07.1974) ve Cumhuriyet Gazetesi, "İngiltere'ye birlikte müdahale önerildi" (Cumhuriyet Gazetesi 17.07.1974) başlıkları ile aktarılmıştır. Diğer iki gazetede de aynı konuyu işleyen haberler yayınlanmıştır.

Haberlerin ortak söylemlerine baktığımızda Türkiye'nin Kıbrıs'ta bozulan anayasal düzeni sağlamak için garantör olma sıfatıyla adaya müdahale etmek istediği anlatılmaktadır. Türkiye, bu müdahaleyi gerçekleştirirken diğer garantör ülke olan İngiltere ile birlikte hareket etme isteğini İngiliz yetkililere bildirmektedir. Garantör devletler içinde olan Yunanistan'la ise görüşme tekliflerini kabul etmemektedir. Çünkü Türkiye için darbenin faili Yunanistan'dır. Yunanistan'ın bu darbeyi gerçekleştirdiğini Makarios da ifade etmektedir. Türkiye'nin, müdahaleyi İngiltere ile birlikte gerçekleştirmek istemesi hem dünya hem de Türkiye kamuoyuna “Bizim amacımız Kıbrıs'ı işgal etmek değil, Kıbrıs'ta Yunanistan tarafından bozulmuş düzeni yeniden kurmaktır. Amacımızın Türkiye'ye fayda sağlamak olmadığını ispatlamak için İngiltere ile birlikte hareket etmek istiyoruz” mesajı vermektedir. İngiltere'ye verilen Nota'da da aynı ifadeler yer almıştır:

Türkiye, İngiltere'ye verdiği Nota'da, *“Kıbrıs'taki askeri darbenin Yunan hükümetince düzenlendiği gerçeği karşısında, Kıbrıs'ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğü ve anayasal hakların korunmasını garanti etmiş olan Türkiye ile İngiltere'nin garanti anlaşması gereğince işbirliği yapmasını ve ihlal edilmiş olan hakların, yıkılmış olan anayasal düzenin yeniden kurulmasına yardımcı olmasını”* talep etmiştir (Milliyet, 17.07.1974).

Türkiye Kıbrıs ile ilgili düşüncelerini sadece İngiltere ile paylaşmamış, uluslararası kuruluşlar nezdinde de girişimlerde bulunmuştur. Özellikle anlaşmalardan doğan haklarının diplomatik süreçleri ile ilgili yaptığı girişimlerde Ecevit imzalı olarak BM'ye bir yazı gönderilmiş ve yazıda, Kıbrıs Türk yönetiminin Kıbrıs'ın yegane meşru idaresi sayılması gerektiği vurgulanmıştır. Işık'ın imzası ile İngiltere'ye gönderilen mektupta ise, Kıbrıs'ın bağımsızlığına yöneltilmiş olan tehdidin ortadan kaldırılması gerektiği vurgulanmıştır (Cumhuriyet, 17.07.1974). Bu iki diplomatik girişim de Türkiye'nin müdahale haklarını kullanmadan önce diploması yollarını denediğinin göstergesidir. Böylece Türkiye, müdahale yaptığı sırada kendisine yöneltilebilecek suçlamaları, müdahale öncesi yaptığı diplomatik girişimlerle bertaraf etmeyi düşünmektedir. Türkiye'nin savaştan önce barış çabalarının bir örneği olan bu girişimler, “barış taraftarı Türkiye” tasavvurunun bir parçasıdır. Bu girişimlerin bir diğer örneği de BM Genel Sekreteri Waldheim'in daha önceden Türkiye'ye gönderdiği bir mesaja verilen cevaptır. Cevap gazete haberlerinde genişçe ele alınmıştır. Haber, “Ecevit Waldheim'dan Yunanistan'ın Kıbrıs'a asker sokmasının önlenmesini talep etti”

başlığı ile yayınlanmış ve içeriğinde bazı önemli bilgiler aktarılmıştır. Habere göre cevapta Türk toplumunun yıllardır ENOSİS'e karşı yaptığı uygulamaların ne kadar haklı ve gerçekçi olduğu vurgulanmış, bu darbenin Türklerin ne kadar haklı olduğunu ortaya koyduğu anlatılmıştır. BM'nin Kıbrıs ile ilgili olarak;

1- *Adada çok büyük nispette Türk toplumu aleyhine dönmüş olan kuvvet dengesinin daha da bozulmasının önlenmesi.*

2- *Kıbrıs'a gayri meşru yollarla askeri kuvvet silah ve mühimmat sokmasına meydan bırakmamak üzere, gerekli teyakkuzun gösterilerek bütün tedbirlerin alınması ve*

3- *Bu meyanda 1960 anlaşmaları tahtında Adada bulunan Yunan alayının yarın yapılacağı anlaşılan devreyi birlik değişmesi sırasında azami dikkat göstererek, getirilecek asker silah ve malzeme ile dönecek asker silah ve malzemenin sayı ve miktarının anlaşmalara uygun şekilde cereyanın kontrol edilmesi en acil hususlar olarak belirtilmektedir.*

...*Benimsenebilecek bir hükümetin kuruluşuna kadar, devrilen idare Birleşmiş Milletler indinde, Kıbrıs Türk yönetiminin Kıbrıs'ın yegâne meşru idaresi sayılması gerekecektir"* (Milliyet Gazetesi, 17.07.1974) şeklinde bazı tedbirler alınması talep edilmiştir. Burada Türkiye, BM'ye Kıbrıs ile ilgili ödev ve sorumluluklarını aktarırken; konuya ne kadar dikkat ettiğini ve her ayrıntıyı hesapladığını göstermektedir. Ayrıca hala Türkiye'nin barıştan yana olduğunu, adadaki silah durumunun yükseltilmesini önleme çabasında olduğu da aktarılmaktadır. Bu haber de Türkiye'nin barış yanlısı kimlik tasavvurunun bir örneğidir.

BM dışında önemli bir uluslararası kuruluş olan NATO'ya da Kıbrıs konusu ile ilgili uyarılarda bulunan Türkiye'nin bu uyarıları gazetelerde yer almıştır. Milliyet Gazetesinin verdiği habere göre NATO Genel Sekreterliğinden gelen bir yazıya cevap veren Türkiye'nin yanıtı, Hükümet sözcüsü tarafından basına aktarılmıştır. Buna göre Türkiye, "...Dünya ve bölge güvenliği bakımından gerçekten büyük önem taşıdığına inandığımız NATO'nun Yunanistan tarafından takınılan tavır, izlenilen tutum karşısında bölgemizde etkinliğini yitirmek durumunda kalabileceğine dikkati çekiyoruz. Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkiler böylesine bozulmaya devam ettikçe Yunanistan tarafından böylesine oldubittiler yaratıldıkça bizim bağlılığımızı sürdürmek kararında olduğumuz NATO'nun güneydoğu kanadında Türkiye ve Yunanistan'ın işbirliğine devam etmelerinin gitgide güçleştiğini ve anlamını yitirdiğini belirtiyoruz." ifadelerini

kullanmıştır. Açıklamanın ardından sorulan sorulara da cevap veren yetkili, sorulan “*Müdahale hakkımız doğmuş mudur?*” sorusuna “...*Türklerin güvenliği ve haklarına en küçük bir gölge düşürülmesi, bir tehlike yönelmesi durumunda Türkiye gereken her şeyi yapacaktır.*” cevabını vermiştir (Milliyet Gazetesi, 17.07.1974). NATO’nun, komünizm tehdidine karşı bir tampon görevi gören Türkiye’nin NATO’dan olası ayrılığı durumunda ciddi bir kaleyi kaybedeceği iması yatmaktadır. Böylece Türkiye hem dünyaya hem de Türk kamuoyuna “biz NATO’da kalmak ve NATO’nun işbirliğini uygulamada kararlıyız ama Yunanistan’ın yaptığı bu oldubittiyi de kabul etmiyoruz. Bu durumu NATO olarak düzeltin” mesajı vermektedir. Cumhuriyetin kurulduğu yıllardan beri sürekli ifade edilen “Türkiye stratejik bir ülkedir” tasavvurunun açık bir örneğidir.

İnsanların duygu ve düşüncelerini yönlendirmede, fikir dünyalarını geliştirmede gazete makalelerinin etkileri önemlidir. Milli Gazete ve Cumhuriyet Gazetesi de daha önce yazılarını incelediğimiz Abdi İpekçi’nin makaleleri gibi makalelerle okurlarına bilgi aktarıp fikir telkininde bulunmayı amaçlamışlardır. Milli Gazete’de Ahmed Hulisi’nin makalesi çalışmamız açısından oldukça önemli bilgiler içermektedir. Hulisi makalesine, “Elveda Kıbrıs mı?” başlığı ile başlamıştır. Daha başlık esnasında bile sert bir uyarı ile okuyucularının dikkatini çekmeyi amaçlayan yazı, Elen Kıbrıs Cumhuriyetinin ilan edilmesinden 30 saat geçmiş olmasına rağmen henüz Türkiye’nin yapması gereken müdahaleyi yapmadığını ifade ederek, Kıbrıs’ı tam anlamıyla kaybettiğimizin anlaşıldığını yazmıştır. Yazı, ifadelerin anlamları açısından oldukça serttir. Henüz fiilen bir işgal bildirisi veya herhangi bir devlet ilanı yokken; Hulisi’nin “Elen Kıbrıs Cumhuriyeti” ilan edileli 30 saat geçti ifadesi, durumun vahametini aktarma amaçlıdır. Okuyucularına bu durumun resmen bir işgal olmasa da fiili bir işgal olduğunu ve Kıbrıs’ın elimizden gittiğini ifade etmektedir. Yavruvatan Kıbrıs artık Elen Kıbrıs Cumhuriyeti olmuştur. Türkiye ise bunu önlemek için yapması gereken müdahaleyi yapmamış gecikmiştir. Türkiye’nin biran önce müdahaleye geçmesi gerekmektedir. Bu düşüncelerini aktarırken gazetenin okur kitlesinin muhafazakar olmasından kaynaklı İslami unsurlara da atıflarda bulunmuş, “Acele şeytandan, tecuni Rahmandan’dır” ifadesinin genel olarak doğru olduğunu fakat bu durumun anlık müdahale edilmesi gereken bir durum olduğunu da vurgulamıştır. Ecevit’in bu müdahalenin Yunan müdahalesi olduğunu bile 20 saat sonra ifade etmiş olmasını eleştiren Hulisi, Genelkurmay Başkanı Semih Sancar’ın böyle bir olayın beklendiğini ifade etmesine gönderme yaparak Türkiye’nin konuya hakim olduğunu ancak

müdahalede geç kalındığını tekrar vurgulamıştır. Hulusi, en önemli düşüncesini ise makalesinin sonunda Kıbrıs'ın ilk Ankara Büyükelçisi Mehmed Ertuğruloğlu'nun dile getirdiği, “Kıbrıs Elen Cumhuriyetinin ilanı KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ kurulması hakkını doğurmuştur” ifadesi ile yapmıştır (Milli Gazete 17.07.1974). Makale, artık dönüşü olmayan bir yolagirdiğini ve Türkiye'nin gereğini yapıp hem soydaşlarımız hem de Türkiye için “Kıbrıs Türk Cumhuriyeti”ni ilan etmesigerektiğini ileri sürmektedir. Türk kamuoyuna, artık müdahale zamanı geldi şeklindeki anlatımın Milli Gazete de yayınlanması da oldukça önemlidir. Milli Gazete daha önce de değindiğimiz gibi Hükümetin MSP kanadına yakın, o ideolojiyi savunan bir gazetedir. Yani hükümet ortaklarının düşüncesini izah etmektedir. Kıbrıs'a fırsat geçmeden müdahale etme fikri Hükümet ortağına aittir. Türk kamuoyuna da savaşa hazır olun, haklarımızı koruyacağız demektedir.

Cumhuriyet Gazetesi köşe yazarlarından Nadir Nadi'nin, “İyi Düşün Çabuk Davran” başlığı ile aktardığı makalesi de dikkat çekicidir. Nadi makalede, darbe girişiminin çok öncesinden başlayarak bir Kıbrıs tarihi sunmuştur. Fakat yazının çalışmamız için önemli kısmı şöyledir; “...olaylar nasıl gelişirse gelişsin Kıbrıs konusunun hem garantör (teminatçı) hem ulusal güvenliğimiz hem de adada yaşayan 100 bini aşkın soydaşımızın yazgısı itibari ile bizi çok yakından ilgilendirmektedir. Atina'daki Cunta yönetimi hükümeti adada girişilen darbe girişimini Kıbrıs'ın bir iç sorunu gibi gösterme çabası içindedir. Bu bayatlamış taktikle kimseyi aldatamayacakları hatta görünürü bile kurtaramayacakları ortadadır” (Cumhuriyet Gazetesi, 17.07.1974). Nadi makalesinde olayların Türkiye için neden önemli olduğunu açıklamıştır. Sonunda ise Yunan Cuntası'nın olayları iç mesele gibi gösterme çabasına değinmiştir. Kıbrıs'ta yaşanan olaylar Kıbrıs'ın iç meselesi değildir. Çünkü darbe Yunan cuntası tarafından yönetilmiştir. Bu durum garantör devlet olan hem Türkiye'deki yetkililer hem de İngiliz yetkililer tarafından açıkça dile getirilmiştir. Ayrıca bu iki devletin dışında birçok devlet de aynı sonucu ifade eden beyanları sıkça yayınlamıştır. O halde Kıbrıs'taki darbeyi bir iç mesele olarak algılatmaya çalışmak anlamsız bir çabadır. Nadi'de bu anlamsız çabayı vurgulamaktadır. Okurlarına, Yunanistan'ın darbeyi gerçekleştirdiğini buna rağmen kendisini olaylara müdahil değilmiş gibi gösterdiğini ve Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale etmesini engellemek için de “Kıbrıs'ın iç meselesi” kılıfı sunduğunu aktarmıştır. Nadi'nin yazısı Yunanistan'ın Kıbrıs için oluşturduğu tasavvurun altındaki hakikati gösterme yazısıdır. Başka bir ifade

ile Yunanistan'ın söylem üretimini çürütme amaçlıdır. Eleştirel jeopolitik açıdan bu durum oldukça değerlidir. Türkiye'nin oluşturduğu tasavvurlara ek olarak, Yunanistan'ın oluşturduğu tasavvurların çürütülmesi Türk kamuoyunun bu konuya olan ilgisini daha da artıracak bir faaliyettir.

Türk toplumunun milli duygularını harekete geçirmek ve Kıbrıs konusundaki bakışlarını daha duygusal bir boyuta çekmek amacıyla gazetelerdeki birçok habere milli ve manevi unsurlar yüklenmiştir. Bu durumun en iyi örneklerinden birisi Hürriyet gazetesinde yayınlanan, “Babalarına Sorsunlar” başlıklı haberdır. Haber, gazetenin birinci sayfasında yer almış ve manşetin hemen altında çerçeve içinde sunulmuştur. Sunuluş tarzı ile gazetede ilk dikkat çeken haber olarak değerlendirmek yerinde bir değerlendirme olacaktır. Haberin içeriği de sunuş şekli ile uyumlu coşku verici ve manevi duyguları körükleyici bir üsluba sahiptir. Haberin içeriğinde bizim için Makarios ile Sampson'un bir farkının olmadığı, 40 milyonu aşan Türk toplumu için Yunan generallerin yapmak istediklerinin önemli olduğu aktarılırken Yunanistan'ın gizli emellerinin Ege denizine ve Kıbrıs'a konmak olduğuna da değinmiştir. Daha sonraki satırlarda, *“milli haklarımıza ve milli varlığımıza bir tehlike yöneldiği dakika Türk Milletinin her ferdi hudutlarda bekleyen Mehmet'ler kadar Mehmet olur. Yedisindeki çocuklar olgunlaşır, yetmişindeki dedelerin dizleri tutmaya başlar. Yıllar önce sandığa giden “Haki”ler o gün çıkar. Ve işte bu ordumuzun gücünü bir hamlede yüzle değil binle değil milyonla çarpar, büyütür. ...Bu dediklerimizin hepsinin doğru olduğunu kendileri değilse bile, Atina'daki generallerin babaları çok iyi bilir”* (Hürriyet, 17.07.1974) ifadeleri yer almıştır. Bu cümlelere bakıldığında milli ve manevi duygularımızı güçlendiren etkileri göze çarpmaktadır. Kurtuluş savaşında Yunanlıları denize dökme olayına atıf yapan bu satırları okuyan Türk toplumunun Kıbrıs konusuna da tıpkı Kurutuluş Savaşı gibi bakmasını sağlama gayesi güdülmüştür. Kıbrıs bizim için artık bir varlık ya da yokluk meselesi haline gelmiştir.

Hürriyet Gazetesinde yayınlanan başka bir dikkat çekici haber ise “Papaz gitti katil geldi” haberidir. Haberde Sampson'un eli kelepçeli fotoğrafı kullanılmıştır. Fotoğrafın altına 17 masum insanın kanına giren Sampson'un, idama mahkûm edildiği ve İngiliz bir polis refakatinde mahkemeye götürüldüğü yazılmıştır. Ayrıca Sampson'un öldürdüğü İngiliz askerlerinin fotoğrafını çekip gazetede yayınladığı da aktarılmıştır. Haberin devamında Sampson'un cinayetleri nasıl işlediği detaylıca paylaşılmıştır (Hürriyet Gazetesi 17.07.1974). Haber Cumhurbaşkanı ilan edilen Sampson'a bir kimlik

tasavvuru oluşturma haberidir. Sampson, geçmiş i karanlık bir katidir. İdama mahkûm edilmiştir. Canice adam öldürmüş ve öldürdüğü adamları da paylaşmaktan çekinmemiştir. Böyle bir adamın Cumhurbaşkanı seçilmesine yapılmış en sert eleştiri haberidir. Geçmiş te soğukkanlılıkla İngilizleri öldüren Sampson'un Türkleri de öldürmemesi ya da öldürtmemesi için hiçbir neden yoktur. Türk kamuoyu soydaşlarını böyle bir katilin insafına bırakmamalıdır.

Eleştirel jeopolitik açıdan bakıldığında tüm haberlerin amacı aslında kamuoyunda iktidarın istediği düşüncenin oluşumunu sağlamaktır. Toplumda oluşan bu düşüncenin en bariz ortaya çıktığı yerler ise toplumsal tepkilerdir. Hürriyet Gazetesi bu tepkileri haber yaparak, o ana kadar etkilenmemiş ya da görece daha az etkilenmiş kişilerin de etki düzeylerini yükseltme çabası sergilemiştir. Haber, İstanbul'daki Yunan Başkonsolosluğunun önüne gelen bir grup öğrencinin protestoda bulunması ve konsolosluk binasının önüne siyah çelenk bırakmalar ıdır. Bu protesto yapılırken, "Faşistler Kıbrıs'ta yenilecektir", "Kahrolsun Kıbrıs'a saldıranlar" ve " Zafer, cuntaya karşı direnen halkındır" gibi pankartlar açılmış ve bu pankartlar da haberde aktarılmıştır. Haber, öğrencilerin olaysız dağılmasını ifade ederek sonlanmıştır (Milliyet Gazetesi, 17.07.1974). Haberi mercek altına aldığımızda toplumsal bir tepkinin oluşması aktarılmaktadır. Kıbrıs konusunda Türk kamuoyu bir bilinç düzeyine ulaşmıştır ve artık tepki verme noktasına gelmiştir. Verilen bu tepki Türkiye'nin Kıbrıs'ı yalnız bırakmadığını göstermektedir. Kıbrıs için oluşturulan yavruvatan tasavvuru artık ete kemiğe bürünmüş Türk kamuoyu Kıbrıs için protesto yapmıştır. Yapılan bu protesto da olaysız bir şekilde sonlanmıştır. Bu da okuyucuya siz de protesto edin ama olay çıkarmayın düşüncesini aktarmaktadır. Türk kamuoyu tıpkı Türk Hükümeti gibi barışçıl yollarla çözüm arama gayesindedir.

Adadaki çatışmaların da sıklıkla aktarıldığı haberlerin çarpıcı bir örneği Milliyet Gazetesinde yayınlanmıştır. Haber; "Darbecilerden kaçan Rum Polisler Türklere sığınıyor..." başlığı ile aktarılmıştır. Habere göre adadaki kanlı olaylarda yaralanan veya kaçan polisler yakalanmamak için Türklere sığınmaktadır (Milliyet Gazetesi, 17.07.1974). Haber, Türklerin ne kadar merhametli olduğunu göstermektedir. Birkaç gün öncesine kadar kendilerine eziyet eden ve sürekli sıkıntı çıkaran polisler e dahi kapılarını açtıklarını aktarmaktadır. Haber ada Türklerine bir kimlik tasavvuru oluşturmaktadır.

2.7.5.3. 18 Temmuz Gazetelerinin Değerlendirilmesi

18 Temmuz tarihindeki gazetelerin haberleri de darbeden sonraki diğer iki günde olduğu gibi Kıbrıs konusu ağırlıklıdır. Gazetelerin birinci sayfaları yine Kıbrıs haberleri ile donatılmışken, Kıbrıs dışındaki haberlere çok az yer verilmiştir. 18 Temmuzun en sert manşeti Milli Gazete tarafından oluşturulmuştur. “YA ÇÖZÜM YA SAVAŞ!” manşetini tercih eden gazete, haberin içeriğinde ise partilerin ortak gruplarının aynı gün (18 Temmuz 1974) toplanarak Millet Meclisi’nin olağanüstü toplantısında alınacak kararları müzakere edecekleri aktarılmıştır. Kıbrıs’taki vahim durumun Ankara tarafından dikkatle izlendiğini aktaran gazete, Kıbrıs’taki durumun anlaşmalara uygun şekline dönmesi için gerekli bütün çarelere başvurulduğu, diplomatik temaslarını sürdürüldüğü aktarılmıştır. Haberin içerisinde ayrıca teyakkuz halinde olan ordunun yer değiştirme işleminin de güvenle gerçekleştiği aktarılmıştır. Mersin sahilinde yapılan askeri sığınakla ilgili de bilgi paylaşılan haberde hava ve deniz kuvvetlerinin yaptığı faaliyetler aktarılmıştır. Ankara’daki hareketliliğinin de aktarıldığı haberde Ankara’ya göre “*bir savaş halinde tüm mesuliyet Yunanistan’a aittir*” (Milli Gazete, 18.07.1974), görüşünün hakim olduğu bildirilmiştir. Milli Gazetenin manşet haberi hem çarpıcı bir başlıkla okurunun dikkatini çekmiş, hem de uzun (haber iç sayfada devam etmiştir) bir metinle geniş bir bilgi aktarımı gerçekleştirmiştir. Ayrıca askeri bir kamyon fotoğrafı da paylaşılarak haber görsel açıdan da desteklenmiştir. Fotoğrafın altına ise vatandaşların askeri konvoyu “Kıbrıs’a, Kıbrıs’a” şeklinde tezahürat yaptıkları aktarılmıştır. Haber, kamuoyuna Türkiye’nin kararlılığını göstermektedir. Başlıktaki “ya çözüm ya savaş” ifadesi de bu kararlılığın gösterildiği ilk noktadır. Öncelikle çözüm arayışında olduğunu aktaran bu manşet, eğer çözüm bulunamayacaksa savaşmaktan da çekinilmeyeceğini ifade etmektedir. Partilerin ortak bir toplantı yapması da meclisteki kararlılık ve uyumun aktarılması açısından dikkat çekicidir. Haberi öne çıkaran bir diğer nokta ise, Ankara’nın hâlâ diplomatik çaba gösterdiği bilgisinin paylaşılmasıdır. Barışçıl bir çözümden yana olduğunu, önce diplomatik yolların tamamının deneneceğini eğer; diplomatik bir çözüm bulunamazsa savaştan da kaçınılmayacağını aktaran bu haber, savaştan da korkulmadığını askeri hareketlilik bilgisini paylaşarak göstermektedir. Haber tamamen 37. Hükümetin, Kıbrıs duruşunu sergilemektedir. Hükümet Kıbrıs konusunda önce barış yollu çözümleri denemiş ama bir sonuç alamamıştır. Çözüme ulaşmak için eğer savaşmak gerekiyorsa bundan da kaçınılmayacağı ifade edilmiştir. Halkın “Kıbrıs’a, Kıbrıs’a” tezahüratları ise yapılan

pratik ve popüler jeopolitik çabaların karşılık bulduğunu ve kamuoyunda bir hareketlilik sağladığının ifadesidir. Dolayısıyla popüler ve pratik söylemler yoluyla jeopolitik bir tasavvur oluşturulmuştur.

Milliyet Gazetesi de Milli Gazete gibi manşet haberini iç sayfada devam ettirmiştir. Haber oldukça geniş bilgiler aktarmaktadır. Fakat Milli Gazeteden farklı olarak tek bir konuya odaklanmıştır. Ecevit ile Wilson arasındaki görüşme aktarılmıştır. “ECEVİT WILSON’DAN ORTAK MÜDAHALE İSTEDİ” manşeti ile çıkan haberde ilk aktarılan bilgi, Ecevit’in Yunan askerinin adadan çıkarılmaması durumunda adaya asker gönderip dengeyi sağlama talebidir. Başbakan Ecevit, Ada’ya gönderilecek Türk kuvvetlerinin bir çatışmayı önlemek için Adadaki İngiliz üslerinden yararlanabilmesi gerektiğini belirtmiş ve İngiltere’den bu üslerin Türkiye tarafından kullanılmasına izin vermesini talep etmiştir. Bu talep, bir asker sevkiyatını içerse de aslında barışçı bir söylemdir. Çünkü öncelik Yunan askerlerinin adayı terk etmesidir. Yunan askerleri eğer adayı terk ederse Türkiye de asker göndermeyecektir. Fakat Yunan askerleri adada kalmaya devam ederse adadaki sivillerin can ve mal güvenliği ile oluşabilecek herhangi bir olumsuz duruma karşı asker gönderme talebidir. Ecevit’in bu talebine karşın Wilson’un, acele etmeden çözüm için mücadele istediği aktarılmıştır. Ecevit’in gece Londra’ya vardığını ve hemen Wilson’un evine görüşmeye gittiği, yol güzergâhında ise bayraklarla donatılmış Türklerin, Ecevit’i karşıladığını ve Wilson’un evine kadar eşlik ettikleri de haberde aktarılmıştır. Görüşmede Wilson’un dışında İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan’ın da bulunduğu ve Ecevit’in basına bir konuşma yaptığı ifade edilmiştir. Ecevit konuşmasında, *“Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahale hakkını diğer garantör devlet olan İngiltere ile beraber kullanmasını istiyoruz. Kıbrıs’ta eski statünün yeniden kurulması için gereken tedbirlerin alınmasını talep ediyoruz”* dediği aktarılmıştır. Konuşmasında ayrıca gerek Kıbrıs gerek Yunanistan’la ilgili girişmelerin ortak ultimatolarla yapılmasını önermiş ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurd Waldheim’a gönderilen mektuptaki bazı konuları kapsayan esasları Başbakan Wilson’a tekrarlamıştır. Wilson ise Ecevit’e cevap olarak, Adanın bağımsızlığı ve NATO’nun güney kanadı ile ilgili olarak Ecevit’in endişelerini anlayışla karşıladığını söylemiş ve *“Kıbrıs sorunu artık dünya politikasını ilgilendiren önemli bir sorun haline geldi”* demiştir. *“Acele edilmeden bir hal çaresi bulunmasının doğru olacağını ve müdahalenin en son çare olarak düşünülmesi”* gerektiği tezini savunmuştur (Milliyet Gazetesi 18.07.1974). Gazetenin bu geniş haberi, Ecevit’in diplomatik çabalarını izah ederken

her fırsatta barış yanlısı adımlar atıldığını göstermektedir. Bu bakımdan, Türkiye'nin "Barış Harekâtı" söylemlerinin güçlendirildiği önemli bir haberdır. Londra'daki Türklerin de Ecevit'i karşılayıp yol boyu tezahürat eşliğinde Wilson'un evine kadar götürmeleri de Türklerin bu konu etrafında nasıl kenetlendiğinin göstergesidir. Toplumsal desteği aktaran bir diğer haber de "Londra'da Türkler ve Rumlar ortak gösteri yaptı" haberidir. Habere göre iki bin kadar Kıbrıslı Türk ve Rum Londra'da Makarios lehine ve Yunan Cunta'sı aleyhine gösteri yapmıştır. "Atina'nın Kıbrıs'tan ellerini çekmesini" istedikleri bir mektubu Yunan büyükelçiliğine bırakmıştır (Milliyet Gazetesi, 18.07.1974). Bu haberde aktarılan desteğin hem Rumlar hem de Türklerin birlikte gerçekleştirmeleri değerlidir. İlk andan beri adaya müdahale fikrini savunan Türkiye'nin Rumların da desteğini aldığı görülmektedir. Böylece hem Türk kamuoyu hem de dünya kamuoyu için Türkiye daha güçlü bir jeopolitik desteğin sahibi olmuştur.

Hürriyet Gazetesi, diğer iki gazetenin konuya bakışından daha farklı bir bakış sergilemiş ve manşetine "NATO Yunanistan'a ultimatoma verdi" ifadesini yerleştirmiştir. Habere göre, NATO'nun Kıbrıs'ta darbeyi gerçekleştiren Yunan Muhafız alayı subaylarının adayı derhal boşaltması ve Makarios'un da yeniden devletin başına geçmesi gerektiğini belirttiği ifade edilmiştir (Hürriyet Gazetesi, 18.07.1974). Manşetin hemen altında Ecevit'in el salladığı ve gülümsediği bir fotoğraf yayınlanmıştır. Fotoğraf, Kıbrıs konusunu görüşmek için gittiği İngiltere'de kendisini tezahüratla karşılayan Kıbrıs vatandaşlarını selamlarken çekilmiştir. Haber, bu bakımdan NATO'nun da artık Yunanistan'ı darbeci olarak tanıdığını aktarmaktadır. Burada önemli olan nokta verilen ultimatoma değildir. Yunanistan'ın "darbeyi gerçekleştiren" konumuna geçişidir. Türk kamuoyu için düşman ülke olan Yunanistan'ın artık ipliği NATO nezdinde de pazara çıkmıştır. Aynı haber, benzer ifadeler ile Milli Gazete'de de yayınlanmıştır. Milli Gazete, Hürriyet Gazetesine ek olarak, Yunan delegesinden kısa sürede bu talebe cevap vermeleri gerektiğini ve NATO görevlisin Makarios'un tekrar görevine dönmesi gerektiği şeklinde bir talepte bulunduğu iletilmiştir. Yunanistan'a iletildiği yazılmıştır (Milli Gazete, 18.07.1974). Aynı haber benzer ifadeler ile Milliyet Gazetesinde de yer almıştır.

Hürriyet Gazetesinin diğer bir birinci sayfa haberi olan, "Ne Amerika Ne Rusya" haberi diğer gazetelerde rastlanmayan bir konuyu aktarmaktadır. Bu haber, olası bir Yunan savaşında Türkiye'nin ne Amerika'ya ne de Rusya'ya güvenebileceğini sadece kendisine güvenmesi gerektiğini aktarmaktadır. Amerika'nın Rusya'yı ürkütmemek ve

NATO'yu dağıtmamak için tarafsız görünmek isteyeceğine değinene ve ardından da Rusya'yı değerlendiren gazete, "siyahın bir gecede beyaz olamayacağı" benzetmesini kullanarak geçmişte sürekli Yunanistan'ın tarafında olan Rusya'nın bir anda tarafını Türkiye'ye dönmeyeceğini ifade etmektedir. Dünya kamuoyunda şuan haklıyız, bu durumu korumalıyız ve müdahale günü geldiğinde de kendimizden başkasına güvenmemeliyiz (Hürriyet, 18.07.1974) ifadeleri ile haber bitirilmiştir. Bu haber eleştirel jeopolitik açıdan oldukça değerlidir. Çünkü kamuoyuna bir mesaj aktarmaktadır. Haber okuyucusuna, "Bizim bizden başka dostumuz yoktur" tasavvurunu işlemektedir. Uluslararası arenada doğal müttefik diye bir kavramın olmadığını aksine çıkar ilişkileri üzerine bir dostluk sistemi olduğunu, hem Amerika hem de Rusya'nın menfaatleri bittikten sonra yanımızda olmayacakları söylem olarak ortaya koyulmuştur.

Milli Gazete, hükümetin MSP kadına yakınlığı ile bilinse de darbe sürecinden sonra Erbakan'a ait özel bir haberi hiç yayınlamamıştır. Bu ana kadar oluşturulmuş tüm haberlerde Ecevit ön planda tutulmuştur. Ecevit'in Londra'da olduğu dönemlerde Erbakan'ın başbakan yardımcısı olması ve Ecevit gelene kadar Başbakan vekili sıfatı ile toplantılara başkanlık etmesi nedeniyle de olsa bir haberde ilk defa Erbakan'dan bu kadar uzun bahsedilmiştir. Haberde, Erbakan'ın dün mecliste gurubu bulunan parti liderleri ile 5 saat devam eden bir toplantı yaptığını ve görüşmenin sonunda bekleyen gazetecilere Kıbrıs'taki olayların parti liderler ile beraber incelendiğini, liderlere; hükümet olarak gereken bilgileri aktardıklarını belirtmiştir. Erbakan, <<LİDERLERLE TAM BİR TESANÜD İÇİNDEYİZ>> ifadesini de kullanmıştır ve bu ifadesi de habere başlık olmuştur. Erbakan yaptığı açıklamada, "*Şu ana kadar Türk kesimi hakkında herhangi bir tecavüzkar haber almış değiliz. Bazı münferit haberleri de tahkik ediyoruz*" demiştir (Milli Gazete, 18.07.1974). Erbakan'ın Kıbrıs konulu haberlerde o döneme kadar geri planda kalması oldukça şaşırtıcı bir durumdur. Bu süreç içinde Türkiye sınırları içinde bulunmayan Dışişleri Bakanı Turan Güneş'in ismi dahi Erbakan'dan daha fazla anılmıştır. Dikkat çekici olan nokta, Milli Gazete için de bu durum geçerlidir. Oysa Günümüzde Erbakan, "Mücahit" ismi ile anılmakta ve bu isim, Erbakan'a Kıbrıs Harekâtı'ndaki çabalarından ötürü yakıştırılmıştır (<https://www.medyafaresi.com>). Erbakan'ın genel ifadeler içinde olmayıp Kıbrıs ile alakalı bir konuda ön planda olduğu ilk haber olması nedeniyle önemli bir haberdur. Kısa bir bilgi haberi olarak Hürriyet Gazetesinde de MSP'nin Genel Kurulunda Kıbrıs

ile ilgili çıkartma kararı aldığı aktarılmıştır (Hürriyet Gazetesi 18.07.1974). Bu haber kısa bir haber olsa da etkisi açısından önemli bir haberdır. Çünkü o ana kadar ne CHP ne de başka bir parti çıkarma kararı almamıştır. Erbakan'ın partisi olan MSP'nin ilk defa böyle bir kararı alması jeopolitik tasavvurun oluşum sürecine kaynaklık eden özellikle kimlik temsiliyeti bakımından oldukça değerlidir.

Darbe olayından sonra gazetelerde çıkan haberlerin genel özellikleri hep Hükümet'in girişimleri, İngiltere, ABD, NATO, BM'nin söylemleri ve Türkiye'deki yetkililerin açıklamaları şeklinde ilerlemiştir. Kıbrıs'ın darbe ile gelen anlık durumuna değinen haber sayısı oldukça azalmıştır. "Sorunlu Kıbrıs" tasavvurunu devam ettiren ve Türk kamuoyunda Kıbrıs'ta yaşanan sıkıntıları bildiren haberlerden biri olan "Kıbrıs halkı cuntayı tanımıyor" başlıklı haber, Kıbrıs'ta kanlı olayların devam ettiği, yaralı ve ölenlerin sayısının yüksek olduğunu bildirmiştir. Haber, halkın cuntayı tanımadığı ve devlet dairelerinde hiçbir işlem yapmadıklarını da aktarmaktadır. Habere göre, sokaklar yaralılarla dolmuş kan kaybindan birçok kişi ölmüştür ve darbeciler bir bildiri yayınlarak elinde silah olanların derhal teslim etmesini istemiş aksi taktirde vurulacaklarını açıklamıştır. Makarios'un sağ olduğunun öğrenilmesi, direnci daha da yükseltmiştir. Haberde açıkça görüldüğü gibi Kıbrıs'taki sorunlar bitmemiştir. Hâlâ kanlı çatışmalar devam etmektedir. O anda ölenler Rumlardır. Fakat bu silahlar her an Türklere de dönebilecektir. Türkiye elini çabuk tutmalı ve biran önce müdahale etmelidir. Aksi taktirde bazı şeyler için çok geç olacaktır. Cümlelerini kamuoyunun bilincine yerleştirme gayesinde olan bu haber, halkın Kıbrıs için oluşturduğu duygusal bakışı artırmak ve yapılacak olan harekâta destek olmasını sağlamak gayesindedir. Bu haberi destekleyen bir başka haber ise Milliyet Gazetesinde yayınlanmıştır. Milliyet Gazetesi haberde, Türkiye'nin Kıbrıs'a olan ilgisinin sadece taahhütler gereği olmadığını aynı zamanda adadaki insanların can ve mal güvenliklerinin sağlanması yönünde de büyük sorumluluklarının olduğunu yazmıştır. Haberin devamında ise Garanti Anlaşmasından bahsedilmiş ve anlaşmanın 1. Maddesinde geçen Kıbrıs'ın "herhangi bir devlete tamamen ya da kısmen birleşmesi ya da katılmasını kısıtlandıran madde yayınlanmıştır (Milliyet Gazetesi, 18.07.1974). Aynı amaçla yayınlanmış bir diğer haber de, "BAF DARBECİLERE GEÇTİ" başlıklı haberdır. Haber, Milli Muhafız Ordusunun denetiminde olan Rum Deniz kuvvetlerinin Baf'ı bombalamasını aktarmaktadır. Tank ve toplarla karadan da vurulan Baf'da, çok sayıda can kaybının da

olduğu paylaşılmıştır (Milliyet Gazetesi, 18.07.1974). Tüm bu haberler “sorunlu Kıbrıs” tasavvurunun devamı niteliğindedir.

Daha önceki yazılarına yer verdiğimiz Abdi İpekçi, 18 Temmuz’da da önemli bir yazı kaleme almıştır. Milliyet Gazetesinin birinci sayfasında çıkan “Darbeye Karşı Türk-İngiliz İşbirliği” başlıklı makalede, Türkiye’nin Garanti anlaşmasına göre garantör ülkelerin tedbir almadan önce istişare etmeleri gerektiği hükmü üzerinde durmuş ve Türkiye’nin İngiltere ile istişare etmek için Ecevit’in Londra’ya gittiğini aktarmıştır. Darbeyi Kıbrıs’ın iç meselesi olarak görmek gerektiği fikrinin sadece bir devletin (Yunanistan) avunduğu bir fikir olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirten İpekçi, diğer tüm ülkelerin Kıbrıs’taki darbeyi sonlandırıp anayasal düzene dönülmesini istediklerini aktarmıştır. Sovyetler Birliği’nin sadece istemekle yetinmeyip donanmasını Akdeniz’e sevk ettiğini de aktaran İpekçi; Garanti Anlaşması’nın, garantör ülkelere sadece bir hak vermeyip aynı zamanda yükümlülük de verdiğini ileri sürmüştür. Bu yükümlülüğün sadece anlaşmanın gereğini yerine getirmek olarak anlaşılmaması gerektiğini, Moskova’nın ileri sürdüğü savaş tehlikesinin de önlenmesi gerektiğini de yazmıştır. Görüşmelerin, bu gerçeği göz önünde bulundurarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Milliyet Gazetesi 18.07.1974). İpekçi’nin bu değerlendirmeleri, Türkiye’nin Kıbrıs konusundaki yol haritası gibidir. Türkiyetüm söylemlerinde Garanti Anlaşması gereği İngiltere ile görüşmek istemiştir. Diğer garantör devlet olan Yunanistan’ın darbeyi gerçekleştiren devlet olması nedeniyle görüşmelere katılmamasını istemiştir. ABD ile müttefik ülke olarak istişare etmiş ama taraf statüsünü üstlenmesine izin vermemiştir. Yunanistan’ın, bu Kıbrıs’ın iç meselesidir ifadelerini ciddiye almayıp doğru bildiği yolda ilerlemiştir. Tüm dünyanın bu konuya odaklandığını, Yunanistan’ı darbeci olarak gördüğünü ifade eden beyanatlar vermiş ve en önemlisi de ne pahasına olursa olsun Kıbrıslı Türklerin haklarını yedirmeyeceğini ifade etmiştir. Türkiye’nin izlemiş olduğu bu yol, İpekçi’nin kaleminden okurlara aktarmıştır.

Toplumsal destek oluşumları ile ilgili zaman zaman çıkan haberlerin bir örneği de Milliyet Gazetesinde yayınlanmıştır. Kore Gazileri Derneğinin Ecevit’e gönderdiği bir telgrafın aktarıldığı haber eleştirel jeopolitik açıdan önemlidir. Bir savaştan çıkıp gazi olmuş insanların, Kıbrıs için tekrar savaşa gidebileceklerini ifade ettikleri bu telgraf, toplumun Kıbrıs meselesini ne kadar sahiplendiğinin açık bir göstergesidir. Gaziler gönderdikleri telgrafta; *“Kıbrıs’ta cereyan eden olaylar üzerine hükümetimizin*

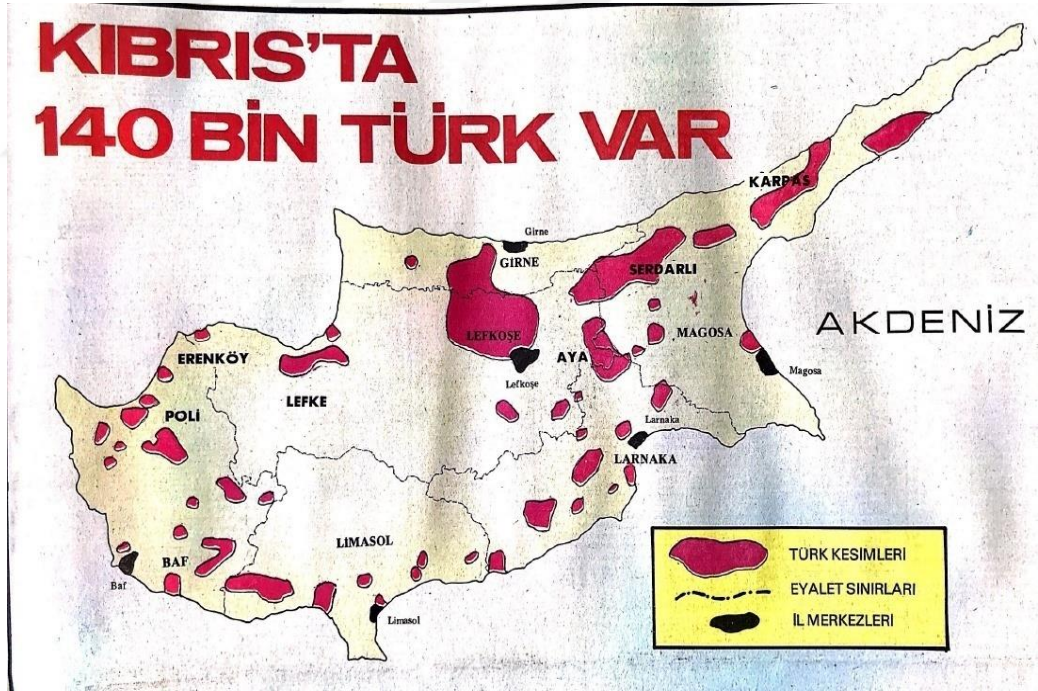
bu konudaki tutum ve davranışını aldığı kesin kararları güven ve takdirle izliyoruz. Elli yıllık Cumhuriyetimizin ilk savaşçıları olan biz Kore gazileri ulusumuzun ve Kıbrıs'taki ırkdaşlarımızın hak ve hukukunun bahis konusu olduğu her sahada devletin emrinde ve yanındadır” (Milliyet Gazetesi, 18.07.1974) ifadesi yer almaktadır. İfadeleri incelediğimizde ilk cümle hükümete destek vermelerini aktarmaktadır. Bu da hükümetin Kıbrıs politikasından vatandaşların memnuniyet duyduğunu anlatmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk savaşına katılmış bir topluluğun böyle bir meselede hükümetin yanında olması, jeopolitik tasavvurların maksadına ulaştığını anlatmaktadır.

17 Temmuzda Hürriyet Gazetesinde sunulan “katil Sampson” başlıklı kimlik temsili inşası 18 Temmuzda da Milliyet Gazetesinde devam etmiştir. “Eski Katil yeni Cumhurbaşkanı” başlıklı haberde Sampson'un mahkûm edildikten sonra 1960'da serbest bırakıldığını gösteren bir fotoğraf yayınlanmıştır. Haberde, Sampson'un EOKA'ya genç yaşta katıldığı ve daha önceki konuşmalarında Kıbrıs'ın küçük bir yer olduğu için Yunanistan'a bağlanıp rahata kavuşacaklarını söylediği aktarılmıştır (Milliyet Gazetesi, 18.07.1974). Haber Sampson'un hem mahkûm olduğunu hem de EKOA taraftarı olduğunu aktarmaktadır. Bu iki bilgi Türk kamuoyuna Sampson'un darbeden sonra Türklere neler yapabileceğini düşündürmek istemektedir. Haber, gündeme geldiği andan itibaren İngilizlere karşı işlediği cinayetlerle anılan Sampson için oluşturulan kimlik tasavvurunun bir devamı niteliğindedir.

Kıbrıs'ta yaşanan darbenin Yunan Cunta yönetiminin etkisi ile gerçekleştiği tüm dünya tarafından kabullenilince, Cunta yönetiminin mağdurlarının beyanatları da gazete haberlerine yansımıştır. Yunanistan'ın eski başbakanı Karamanlis'in açıklamalarıbu minvaldedir. “Cunta Halka Yalan Söylüyor” başlığı ile aktarılan haberde Karamanlis, Cunta'nın Yunanistan'a felaket getirdiğini, şimdi de barış adası olan Kıbrıs'a kaydıklarını söylemiştir. Karamanlis'in son ifadesi Cunta'nın Kıbrıs konusunda Yunan halkına yalan söylediğidir. Halka, sürekli Türklerin adada olay çıkardığı bilgisi ile gerçeklerin gizlenildiğini ifade etmiştir. Karamanlis gibi eski Yunan Kralı Konstantin de, Kıbrıs konusu ve Yunan cuntası ile ilgili bir bildiri yayınlamıştır. Rumların Cunta'nın kuklası olduğunu ve halkın darbeye karşı direnmesini istemiştir (Hürriyet Gazetesi, 18.07.1974). Kıbrıs konusunda Türkiye kenetlenmiş ve ortak bir fikir birliğine ulaşmışken; Yunanistan'daki aykırı seslerin dış basında duyulacak kadar yüksek olması iki ülkenin Kıbrıs konusunu sahiplenme farklılıklarını ortaya çıkarmaktadır. Yunanistan'daki bu görüş farklılıkları, Yunanistan'ın bu olayda haksız olduğunu ve

Yunanlı muhaliflerin de bu haksızlığa tepki gösterdiğini ortaya koyarken, Türkiye'nin de Yunanistan'ın aksine Kıbrıs konusu ile ilgili güçlü bir fikir birliğine sahip olduğunu göstermektedir. Eski başbakan Karamanlis'in Cunta'nın Yunanistan'a felaket getirdiği ifadesi eleştirel jeopolitik açıdan değerlidir. Bu ifadeyi okuyan insanların zihinlerinde kendi ülkesine bile sıkıntı getiren bir yönetimin başka bir ülkeye iyi gelmesi mümkün olmayacaktır şeklinde bir düşüncenin oluşmasına temel oluşturmaktadır. Hele de mağdur durumda olan Türklerin zalim olmakla suçlanması, Türk kamuoyunun sert tepkisine neden olup Kıbrıs meselesinin daha da sahiplenmesini sağlayacaktır. Eski kral Konstantin'in Rumları darbeye karşı direnmeye çağırması da oldukça önemlidir. Rumların canlarını kaybetme pahasına darbeye direnmelerini istemek, darbecilerin ne kadar istenmediğini göstermektedir. Bu iki açıklama, Türkiye'nin bu Kıbrıs konusunda hem iç hem de dış kamuoyunda elini güçlendirmektedir. Yunan yöneticileri bile böyle ifade ediyorsa; Türkiye kesinlikle haklıdır imajı güçlü bir şekilde oluşturulmaktadır.

Görsel 29: 18.07.1974, Hürriyet Gazetesi

18 Temmuz tarihinde yayınlanan haberlerin arasında en çok dikkat çeken haberin Hürriyet Gazetesinde harita ile yayınlanan, Kıbrıs'taki Türk nüfusunun dağılımını anlatan haber olduğunu söylemek hata olmayacaktır. Çünkü bu tarihe kadar bu konuya değinen hiçbir haber yapılmamıştır. Haberler genellikle çatışma, görüşme,

darbe gibi konular üzerine yoğunlaşırken, Hürriyet Gazetesi Kıbrıs'a çok farklı bir açıdan bakmıştır. Haritada il sınırları, il merkezleri ve Türk nüfusunun yoğun olduğu yerler belirtilmiştir. Haritaya göre Türklerin en çok Lefkoşa-Boğaz kantonunda olduğunu yazan gazete bu kantonda 40 bin Türk'ün yaşadığını da belirtmiştir. Türklerin elinde bulunan diğer kantonları da Lefke, Serdarlı, Magosa, Larnaka ve Limasol şeklinde sıralayan gazeteye göre bu kantolarda da 10 binden fazla Türk nüfusu vardır. 1963 yılında yaşanan Kanlı Noel saldırılarına kadar Rumlarla iç içe yaşayan Türklerin bu olaydan sonra evlerini ve mallarını geride bırakarak büyük Türk köylerine göç ettiğini de aktaran gazete, şu an (18 Temmuz 1974) bahsedilen kantonların sınırlarının olduğunu ve giriş çıkışların kontrol edildiğini de yazmıştır (Hürriyet Gazetesi, 18.07.1974). Haberin ilk önemi harita kullanmış olmasıdır. Kimlik oluşturmada harita kullanımı oldukça önemlidir. Haritalar ile somutlaştırmalar yapılabilinmektedir. Kolektif düşsel sınırlar, “iyi-kötü”, “güvenilir-tehlikeli”, “gerçek-keyfi” gibi anlamlar taşır (Defay, 2005: 90-91). Jeopolitik söylemler de haritalar ile desteklenmektedir (Ó Tuathail, 1996: 105-108; Özcan, 2015: 119). Mekânın görsel düzeni, kartografik algılar, ulusal haritalar, kazanılmış veya kaybedilmiş toprak parçaları hep jeopolitik tasavvurlar olarak jeopolitik bir eylemi anlatmaktadır” (Ó Tuathail ve Dalby, 1998: 3). Bu haberde de harita ile imgelem dünyasına hitap edilmektedir. Haritaya dikkatlice bakıldığında; Türklerin yaşadığı büyük kantonların hepsinin kuzeyde olduğu görülmektedir. Güneydeki kantonlar küçük ve dağınıktır. Haberin içeriğinde de aktarıldığı gibi Türkler zaten bir arada yaşamak için göç etmek zorunda kalmıştır. Kıbrıs müdahalesi sonrası eğer federatif bir devlet kurulmak istenirse Kıbrıs'ın kuzey bölgesi yani Türkiye'ye yakın olan bölgesi oldukça uygundur. Haberde böyle bir ifade geçmese de harita ile aktarılmak istenilen bilgi budur. Türk kamuoyu haritaya baktığında istemli ya da istemsiz bu durumu düşünecektir.

Kıbrıs'ta Türkler bu şarkıları söylüyorlar

Kin

Kahpe Yunan bu dünyada durdukça
Bu kin benden vallâhi de gidemez
Durup durup köpek gibi gördükçe
Bu kin benden vallâhi de gidemez
Bin Gâvur kellesi bir kin ödemez

Öç almaktır yegâne tasam
Sıra gelse savaş meydanına uğrasam
Bir günde bin Gâvur kellesi doğrasam
Bu kin benden vallâhi de gidemez
Bin Gâvur kellesi bir kin ödemez

Otuz bininin taşla ezsem başını
On bininin pensle söksem dişini
Yüz bininin çaya döksem leşini
Bu kin benden vallâhi de gidemez
Bin Gâvur kellesi bir kin ödemez

Bütün dünya bilir Türk'ün farkını
Yunan'ın başına yıkan çarkını
Külhanlarda yaksam beş bin kırkını
Bu kin benden vallâhi de gidemez
Bin Gâvur kellesi bir kin ödentiz

Kırk binini süngü ile pullasam
Seksen binini cehenneme yollasam
Yüz binini ipe çekip sallasam
Bu kin benden vallâhi de gidemez
Bin Gâvur kellesi bir kin ödemez

Kıbrıs Türküsü

Kıbrıs'ın dağlarında
Kolgezer Mücahitler
Kurtuluş kavgasında
Türkü söyler tüfekler

"Toprak bizim, deniz bizim, gök bizim
İnsan bizim, ekmek bizim, hak bizim
Elde tüfek savaşırız yılmadan
Tarihlere şeref salan kök bizim."

Kıbrıs bizim canımız
Bayrağımız kanımız
Yaşasak da ölsek de
Kıbrıs bizim vatanımız.

Öncümüz Atatürk'tür
Ülkümüz bağımsızlık
Türklerin Kıbrıs'ında
Kalmayacak haksızlık

"Toprak bizim, deniz bizim, gök bizim
İnsan bizim, ekmek bizim, hak bizim
Elde tüfek savaşırız yılmadan
Tarihlere şeref salan kök bizim."

Kıbrıs bizim canımız
Bayrağımız kanımız
Yaşasak da ölsek de
Kıbrıs bizim vatanımız.

1963 olaylarını uzunca aktaran gazete, Türklerin çektikleri acıları ve sıkıntıları da aktarmıştır. EOKA-B örgütünün nasıl ve kimler tarafından hangi amaçlarla kurulduğunu (Hürriyet Gazetesi, 18.07.1974) anlatan haber eleştirel jeopolitik açıdan topluma mesajlar aktarmaktadır. Ayrıca Kıbrıslı Türklerin yaşadıkları sıkıntılar sonucunda hüznün ve acılarını şarkılarına da yansıttığını göstererek yukarıdaki haberi paylaşmıştır. Haber hem Kıbrıslı Türklerin sıkıntılarını, kendi söylemleri ile aktarması açısından hem de bu söylemlerin Türk kamuoyunda oluşturacağı etki açısından önemlidir. Haberin alt metninde ciddi bir kamuoyu oluşturma eğilimi vardır.

2.7.5.4. 19 Temmuz Gazetelerinin Değerlendirilmesi

19 Temmuz tarihli gazetelerin manşetleri de önceki üç günde olduğu gibi Kıbrıs ile alakalıdır. Fakat 19 Temmuzda Kıbrıs sürecindeki manşetler açısından önemli bir fark oluşmuş ve ilk defa Başbakan Yardımcısı Erbakan'ın ifadeleri manşetten okurlara iletilmiştir. 18 Temmuz haberleri değerlendirilirken Erbakan'ın Kıbrıs ile alakalı haberlerde çok az yer aldığı aktarılmıştır. “Mücahit Erbakan” kimliği ile tezat olan bu durumdan bahsedilmiştir. 19 Temmuzda Erbakan'ın ifadelerinin manşetten verilmesi bu tarihe kadar pasif görülen Erbakan'ın daha aktif bir role büründüğünü göstermektedir. Milli Gazete'nin manşetinden aktarılan Erbakan'ın söylemleri iç politik dengeler açısından değerlidir. “Kıbrıs'taki olaylar Yunan müdahalesi mahiyetini taşıyor” ve “Hükümet Kıbrıs için Meclise Bilgi Verdi” ifadelerinin manşet olarak kullanıldığı haberde Erbakan'ın başkanlığında gizli oturumla meclisin toplandığı bilgisini aktarmaktadır. Erbakan'ın toplantı öncesinde bir basın açıklaması yaparak, *“Kıbrıs konusunda beynelmilel anlaşmalar çerçevesinde çalışmalar yapmaktayız... Londra ve Zürih anlaşmalarının dördüncü maddesinin tatbikatında ayrıca Yunanistan'a müracaat etmeye gerek olmadığı için diğer garantör devlet olan İngiltere'ye müracaat ettik. Sayın Başbakan halen İngiltere'de ve temaslara devam etmektedir”* (Milli Gazete, 19.07.1974) bilgilerini aktarmıştır. Erbakan'ın yavaş yavaş ön plana çıkması daha sonra kendisine atfedilecek olan “Mücahit” kimliğinin inşa sürecidir. Erbakan ile ilgili bir tasavvur oluşturulmaya başlanmıştır. Erbakan basın açıklamasında anlaşmalara vurgu yaparak, anlaşmalar çerçevesinde bir çözüm aradıklarını ifade etmesi barışçıl bir amaçla hareket ettiklerinin ifadesidir. Bu demeç, kamuoyuna önceliğimizin anlaşmalara uygun bir çözüm bulmak olduğunu aktarmaktadır. Yunanistan'a müracaat etmeye de gerek olmadığını ifade eden Erbakan'ın ifadeleri, Yunanistan'ın darbeyi gerçekleştiren taraf olduğu imasını taşımaktadır. Darbeyi gerçekleştiren bir tarafın, darbeye karşı aranacak çözümlerde görüşmeye katılma hakkı olmadığı anlamı taşımaktadır. Böylece Türkiye'nin anlaşmalar çerçevesinde müzakere yapabileceği tek devlet olarak İngiltere işaret edilmiştir.

Görsel 31:16.07.1974, Milliyet Gazetesi, Milli Gazete, Cumhuriyet Gazetesi, Hürriyet Gazetesi

Cumhuriyet
16 Temmuz 1974 Cuma
11 Sayfa 194 Gm

İngiltere'ye göre Amerika ağırlığını koymadığı takdirde Türkiye'yi askeri müdahaleden vazgeçirmek olanağı yok

Türklere baskı başladı, Rum binalarına Kibris yerine Yunan bayrağı asılıyor

TBMM'NİN GİZLİ VE OLAGAĞUSTU OTURUMU YARIN DA DEVAM EDECEK

Barişçi çözüm için 24 saat süre tanındık

Dünya basını Amerika ve Yunanistan'ı suçluyor

ABD

YUNAN BAYRAĞI ÇEKİLİYOR

Yunan savaş birlikleri sınırımıza doğru harekete geçti

HERŞEY SALI GÜNÜNE KADAR BELLİ OLACAK

Amerika'nın arabuluculuk teklifini reddettik

Ecevit: Artık beklemeye sabrımız kalmadı

Savaş mı? Hayır, ama...

Kıbrıs'ta bin kişi tutuklandı

Sampson resmi binalara Yunan Bayrağı çekiyor

Birçok ülke Amerika'yı suçluyor

Maikoyolu

BANYA LUKATIN TOPLARI

Ayhan Bayraktar

Devlet Meclisi

CELAL AKAGÜN

100 Sayfa

Hak Geldi Batıl Zail Oldu...

YEL: 3 SAAT 30

Derbeciler Kıbrıs'a basına sansür koydu

Necmettin Erbakan: Kıbrıs'taki olaylar Yunan müdahalesi mahiyetini taşıyor

HÜKÜMET KIBRIS İÇİN MECLİSE BİLGİ VERDİ

Hükümet'in isteği üzerine meclisin dünkü birleşik toplantısı gizli olarak yapıldı

Ecevit ve Wilson garanti andlaşmasını görüştüler

Güvenlik Konseyi'ne Kıbrıs'ın bağımsızlığını teyit için tasarı sunulacak

Çıkarma hazırlıkları tamamlanıyor

HİGİLEKİ BİHAHİCİ

100 Sayfa

Hak Geldi Batıl Zail Oldu...

YEL: 3 SAAT 30

Hürriyet
16 Temmuz 1974 Cuma
11 Sayfa 194 Gm

Yunan savaş birlikleri sınırımıza doğru harekete geçti

HERŞEY SALI GÜNÜNE KADAR BELLİ OLACAK

Amerika'nın arabuluculuk teklifini reddettik

Ecevit: Artık beklemeye sabrımız kalmadı

Savaş mı? Hayır, ama...

Kıbrıs'ta bin kişi tutuklandı

Sampson resmi binalara Yunan Bayrağı çekiyor

Birçok ülke Amerika'yı suçluyor

Maikoyolu

BANYA LUKATIN TOPLARI

Ayhan Bayraktar

Devlet Meclisi

CELAL AKAGÜN

100 Sayfa

Hak Geldi Batıl Zail Oldu...

YEL: 3 SAAT 30

Derbeciler Kıbrıs'a basına sansür koydu

Necmettin Erbakan: Kıbrıs'taki olaylar Yunan müdahalesi mahiyetini taşıyor

HÜKÜMET KIBRIS İÇİN MECLİSE BİLGİ VERDİ

Hükümet'in isteği üzerine meclisin dünkü birleşik toplantısı gizli olarak yapıldı

Ecevit ve Wilson garanti andlaşmasını görüştüler

Güvenlik Konseyi'ne Kıbrıs'ın bağımsızlığını teyit için tasarı sunulacak

Çıkarma hazırlıkları tamamlanıyor

HİGİLEKİ BİHAHİCİ

100 Sayfa

Hak Geldi Batıl Zail Oldu...

YEL: 3 SAAT 30

Milli Gazete
16 Temmuz 1974 Cuma
11 Sayfa 194 Gm

İngiltere'ye göre Amerika ağırlığını koymadığı takdirde Türkiye'yi askeri müdahaleden vazgeçirmek olanağı yok

Türklere baskı başladı, Rum binalarına Kibris yerine Yunan bayrağı asılıyor

TBMM'NİN GİZLİ VE OLAGAĞUSTU OTURUMU YARIN DA DEVAM EDECEK

Barişçi çözüm için 24 saat süre tanındık

Dünya basını Amerika ve Yunanistan'ı suçluyor

ABD

YUNAN BAYRAĞI ÇEKİLİYOR

Yunan savaş birlikleri sınırımıza doğru harekete geçti

HERŞEY SALI GÜNÜNE KADAR BELLİ OLACAK

Amerika'nın arabuluculuk teklifini reddettik

Ecevit: Artık beklemeye sabrımız kalmadı

Savaş mı? Hayır, ama...

Kıbrıs'ta bin kişi tutuklandı

Sampson resmi binalara Yunan Bayrağı çekiyor

Birçok ülke Amerika'yı suçluyor

Maikoyolu

BANYA LUKATIN TOPLARI

Ayhan Bayraktar

Devlet Meclisi

CELAL AKAGÜN

100 Sayfa

Hak Geldi Batıl Zail Oldu...

YEL: 3 SAAT 30

Derbeciler Kıbrıs'a basına sansür koydu

Necmettin Erbakan: Kıbrıs'taki olaylar Yunan müdahalesi mahiyetini taşıyor

HÜKÜMET KIBRIS İÇİN MECLİSE BİLGİ VERDİ

Hükümet'in isteği üzerine meclisin dünkü birleşik toplantısı gizli olarak yapıldı

Ecevit ve Wilson garanti andlaşmasını görüştüler

Güvenlik Konseyi'ne Kıbrıs'ın bağımsızlığını teyit için tasarı sunulacak

Çıkarma hazırlıkları tamamlanıyor

HİGİLEKİ BİHAHİCİ

100 Sayfa

Hak Geldi Batıl Zail Oldu...

YEL: 3 SAAT 30

Milliyet
16 Temmuz 1974 Cuma
11 Sayfa 194 Gm

İngiltere'ye göre Amerika ağırlığını koymadığı takdirde Türkiye'yi askeri müdahaleden vazgeçirmek olanağı yok

Türklere baskı başladı, Rum binalarına Kibris yerine Yunan bayrağı asılıyor

TBMM'NİN GİZLİ VE OLAGAĞUSTU OTURUMU YARIN DA DEVAM EDECEK

Barişçi çözüm için 24 saat süre tanındık

Dünya basını Amerika ve Yunanistan'ı suçluyor

ABD

YUNAN BAYRAĞI ÇEKİLİYOR

Yunan savaş birlikleri sınırımıza doğru harekete geçti

HERŞEY SALI GÜNÜNE KADAR BELLİ OLACAK

Amerika'nın arabuluculuk teklifini reddettik

Ecevit: Artık beklemeye sabrımız kalmadı

Savaş mı? Hayır, ama...

Kıbrıs'ta bin kişi tutuklandı

Sampson resmi binalara Yunan Bayrağı çekiyor

Birçok ülke Amerika'yı suçluyor

Maikoyolu

BANYA LUKATIN TOPLARI

Ayhan Bayraktar

Devlet Meclisi

CELAL AKAGÜN

100 Sayfa

Hak Geldi Batıl Zail Oldu...

YEL: 3 SAAT 30

Derbeciler Kıbrıs'a basına sansür koydu

Necmettin Erbakan: Kıbrıs'taki olaylar Yunan müdahalesi mahiyetini taşıyor

HÜKÜMET KIBRIS İÇİN MECLİSE BİLGİ VERDİ

Hükümet'in isteği üzerine meclisin dünkü birleşik toplantısı gizli olarak yapıldı

Ecevit ve Wilson garanti andlaşmasını görüştüler

Güvenlik Konseyi'ne Kıbrıs'ın bağımsızlığını teyit için tasarı sunulacak

Çıkarma hazırlıkları tamamlanıyor

HİGİLEKİ BİHAHİCİ

100 Sayfa

Hak Geldi Batıl Zail Oldu...

YEL: 3 SAAT 30

Hürriyet Gazetesi, 19 Temmuzdaki sayısında hem sürmanşet hem de manşet yayınlarak bir fark oluşturmuştur. Okuyucunun dikkatini konuya daha fazla yoğunlaştırmıştır. Gazetenin sürmanşeti “Yunan Savaş Birlikleri Sınırımıza Doğru Harekete Geçti HERŞEY SALI GÜNÜNE KADAR BELLİ OLACAK” ifadesidir. Bu sürmanşet oldukça dikkat çekicidir. Bu sürmanşet ile kamuoyuna hem bilgi aktarımı yapılmış, hem de savaşa hazır olun biz savaş açmasak da Yunanistan bize saldırarak düşüncesi oluşturulmuştur. Düşman Yunanistan tasavvurunun güçlendirildiği bir haberdur. Sürmanşetin altında kısa bir bilgi aktarımı yapan gazete, Yunan askerlerinin savaş alarmı verdiğini, savaş düzeninde Trakya sınırımıza yaklaşmaya ve sığınak yapmaya başladıklarını aktarmıştır. Bu bakımdan, Kıbrıs’ta darbe yapmakla yetinmeyip Türkiye’ye de saldırma cüretinde bulunacak anlamı yaratan bir haberdur. Ayrıca “Sampson’un Kıbrıs’ta pekiştirdiği fiili durumun daha fazla devam edemez” olduğunu yazan gazete, Yunan ordusunun gerçekleştirdiği darbe sonucu toprak bütünlüğünü kaybeden Kıbrıs’ın geleceği ve Türkiye’nin haklarının korunması yolundaki çalışmaların son safhalara geldiğini de aynı haber içerisinde aktarmıştır (Hürriyet Gazetesi, 19.07.1974). Böylece Türkiye’nin de Kıbrıs’a müdahale etme yolunda artık sona geldiği, kamuoyuna savaşa hazır olun mesajının verildiği bir haberdur. Eleştirel jeopolitik açıdan hem düşman kimliği hem de Kıbrıs için sorunlu mekân tasavvurunun oluşturulduğu bir haberdur. Gazete sürmanşetin dışında manşetten de bir haber vermiştir. Böylece Kıbrıs konusundaki dikkat çekicilik daha da artırılmıştır. Manşette, “Amerika arabuluculuk teklifini reddettik Ecevit: Artık beklemeye sabrımız kalmadı” ifadeleri kullanılmıştır. Ecevit’in Londra’dan yurda dönüşünün aktarılması ile başlayan haber, 31 saat uyumayan Ecevit’in Kıbrıs ile ilgili yoğun mesaisinden bahsettikten sonra Ecevit’in şartlara ve teklife destek alamamış olduğundan bahsetmiştir. Wilson’un, ABD Dışışleri Bakan yardımcısı Sisco ile birlikte Ecevit’in isteklerine karşı durduğu da bu haberde aktarılmıştır. Habere göre Ecevit’in, adadaki 650 Yunan subayının hemen adayı terk etmesini, Yunanistan’ın havadan cephe ikmaline engel olunmasını ve genel müdahale şeklinin belirlenmesi teklifi Wilson’u şaşırtmıştır. ABD Dışışleri Bakan yardımcısı Sisco’nun görüşmelere dahil olmak için Londra’ya gelmesi Ecevit’in ve Türkiye’nin alınması gereken tedbir taleplerindeki ciddiyetini ispatlamaktadır. Fakat Ecevit’in ABD’nin alışık olmadığı bir duruş sergileyerek “Amerika garantör devlet değildir. Kıbrıs sorununa karışamaz” anlamına gelen ifadeler kullandığı da haberde yer almıştır. Bu tepkiye karşın Sisco’nun yanıtının, “tekliflerinizi Atina’ya götürüyorum.

Ankara'ya geldiğimde umarım beni kabul edersiniz” şeklinde olduğu da haberin aktardığı bilgilerdendir. Ecevit yaptığı açıklamada zaman sıkıntısını dile getirmiş ve gerekeni yapma zamanı geldiğini ifade etmiştir. Haberde Ecevit ile Sisco'nun gülümseyen bir fotoğrafı kullanılmış ve Sisco'nun kendisini arabulucu ilan ettiği fotoğrafın altında aktarılmıştır. Haber iç sayfada neredeyse yarım sayfa büyüklüğünde devam etmiştir. Londra toplantıları ile ilgili tüm detayların aktarıldığı haberde Ecevit'in Sisco'ya Türkiye'nin bir macera peşinde olmadığını fakat haklarımızdan asla vazgeçmeyeceğimizi ve Yunanistan'ın bu tutumundan sonra NATO'da Yunanistan ile sıkı işbirliği yapamayacaklarını dile getirdiği bildirilmiştir (Hürriyet Gazetesi, 19.07.1974). Haber hem içeriye hem de uluslararası platformda mesajlar taşımaktadır. Ecevit'in Kıbrıs konusu için ne kadar mücadele ettiği uykusuz bir şekilde gece gündüz çalıştığı aktarılmıştır. Yunanistan'ın Kıbrıs'ta neler yaptığından haberdar olduğu mesajı da verilmiştir. Amerika bile olsa gerektiğinde muhatap kabul etmeyecek kadar kararlı ve güçlü bir Türkiye tasavvuru oluşturulmuştur. Macera aranmadığı ama bunun savaş korkusu anlamına gelmediği gerekli müdahaleleri yapmaktan geri durulmayacağı anlatılmıştır. Fakat haberin yeni ve en sert mesajı, NATO ile ilgili mesajıdır. NATO üyelerini gizliden tehdit içeren bir ifade ile Yunanistan ile işbirliği yapamayacakları mesajı verilmiştir. NATO üyesi ülkelere bir anlamda tarafını seç ya Türkiye ya da Yunanistan anlamına gelen haberdeki ifadeyle Türkiye, jeopolitik konumunun avantajını kullanmıştır. Sovyetler Birliği ile sınır komşusu olan Türkiye komünizm için bir tampon bölgedir ve o dönemde NATO için vazgeçilmez bir konumdadır. Bu durumu iyi gören Ecevit kartlarını açık oynamaktan kaçınmamıştır.

Cumhuriyet Gazetesi, 19 Temmuz tarihinde diğer gazeteler gibi birinci sayfasını Kıbrıs konusu ile doldurmuştur. Birinci sayfada Kıbrıs dışında hiçbir haber yer almamıştır. Gazetenin manşeti, “İngiltere'ye göre Amerika ağırlığını koymadığı takdirde Türkiye'yi askeri müdahaleden vazgeçirmek olanağı yok” şeklindedir. Türkiye'nin kararlılığının vurgulandığı manşet haberin içeriğinde de önemli bilgiler paylaşılmıştır. Amerikan Dışişleri Bakan yardımcısı Sisco ile görüşmesinin ardından Ecevit'in yaptığı “zaman çok kıymetli hale gelmiştir. Saatler geçtikçe Kıbrıs'ta Yunan varlığı artmaktadır” ifadesi de Türkiye'nin kaybedecek zamanının olmadığını, biraz daha beklenilmesi durumunda birçok şey için geç kalınacağını anlatmaktadır. Wilson'un, birlikte müdahale fikrine sıcak bakmamasının da vurgulandığı haberde, Wilson'a cevap olarak, “o halde biz kendi tedbirlerimizi alma durumunda oluruz”

cümlesinin kurulduğu bilgisi aktarılmıştır. Bu cümle, manşetin hemen altında alt başlık olarak kullanılacak kadar da ön planda tutulmuştur. Bu ifade ile kamuoyuna Türkiye'nin tek başına müdahale etmekten çekinmediği ama önceliğin birlikte yapılacak müdahaleye yönelik olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Böylece Türkiye'nin hiçbir şeyden çekincesinin olmadığı mesajı verilirken, kararlı ve güçlü Türkiye tasavvuru da inşa edilmiştir. Manşetin hemen altında Türklere baskı başladı Rumların binalarına Kıbrıs bayrağı yerine Yunan bayrağı astıkları haberinin yer alması da güçlü Türkiye imajının hemen altında "Sorunlu Kıbrıs" tasavvurunun varlığının unutulmaması yöneliktir. Adadaki evlerin Yunan bayrağını asması Yunanistan'a ilhak olma, birleşme isteğini anlatması açısından önemlidir. Türkiye'nin görüşmelerde sıkça dile getirilen zaman daralıyor ifadesinin anlamını aktaran bir haberdur. Gazete punto olarak en büyük haberini ise, "Barışçı çözüm için 24 saat süre tanıdık" haberinde kullanmıştır. Haberin içeriğinde Ecevit'in, "darbe Türkiye'ye bir saldırıdır. Türkiye bunu hoşgörü ile karşılamayacaktır" ifadelerini Sisco'ya iletildiği bilgisi yer almaktadır. Sisco'ya barışçıl bir çözüm çalışmalarını tamamlaması için 24 saat verildiği de okuyucuya iletilmiştir. Ecevit ve Sisco görüşmelerinin ardından asık bir ifade ile çıkan Sisco'nun açıklama yapmaktan kaçındığı; Ecevit'in ise, "Kıbrıs'taki gayrimeşru rejimin her geçen saat yerleştiği bu nedenle diplomatik çaba ve açıklamaların çok etkili olmayacağını ifade ettiği de aktarılmıştır. Ayrıca İngiltere'nin müdahalede bulunmama konusunda kararlılığının ortaya çıktığına da değinilen haberde Türkiye'nin müdahalesini önlemek için ABD'nin ağırlığını koyması istenildiği anlatılmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 19.07.1974). Türkiye'nin Sisco'ya, yani ABD'ye 24 saat zaman tanınması ve bu 24 saatin ardından harekâtı gerçekleştireceği iması, Türkiye'nin güçlü ve büyük ülke tasavvurudur. Diplomatik çabaya gerek olmadığı ifadesi ise Türkiye'nin artık kararını verdiğini ve bu andan itibaren dönüşün olmayacağını aktarımıdır. Haberin üslubu sert olmasa da taşıdığı anlam oldukça serttir. Haberde kullanılan fotoğraf da önemli bir mesaj içermektedir. Fotoğrafta Ecevit ve Wilson birlikte görünmektedir. Ecevit gülümserken; Wilson ağzı açık bir şekilde düz bakmaktadır. Ecevit'in gülümseyişi güç ve kararlılık aktarırken Wilson'un çaresiz ve ağzı açık bakışı da kamuoyuna önemli bir mesajdır.

Milliyet Gazetesinin de diğer gazeteler gibi birinci sayfası, Kıbrıs konusuna ayrılmış ve sadece 3 satırlık küçük bir haberin dışında tüm sayfada Kıbrıs konusunda haberler yayınlanmıştır. Manşet olarak ECEVİT: <<ÇÖZÜM İÇİN ZAMAN ÇOK

DARDIR>> başlığını seçen gazete haberin içeriğinde ise Ecevit'in "Vakit çok önemli bir faktör haline gelmiştir. Her geçen saat Yunanlılar durmadan Kıbrıs'a yeni askeri takviyeler göndermektedir. Bu Yunan işgalini yerleştirmektir" ifadelerini aktarmıştır. Ecevit'in Londra'da kitap aldığı sırada Rumların "bizi bu rejimden kurtar" cümleleri ile gösteri yaptıklarının aktarıldığı haberde, Ecevit'in İngiltere'deki temasları ve açıklamaları aktarılmıştır. "Vakit çok dar acele bir çözüm derhal bulunmalıdır" ifadesi ile her anın aleyhe işlediğini aktaran gazete, habere 10. sayfada devam etmiştir. Oldukça hacimli olan haber, Ecevit'in İngiltere'deki temaslarını detaylarına kadar aktarmıştır. Ecevit'in "Bizim görüşümüze göre Kıbrıs'ta olanlar basit bir hükümet darbesi değildir. Bağımsız bir devletin hukuki mevcudiyetinin yok edilmesidir. ...Türkiye Cumhuriyetine karşı girişilmiş bir hakarettir. Bu durumu ne hukuki ne de insani yönden müsamaha ile karşılayamayız. ...Yunanistan'daki rejimin uzanıp Kıbrıs'taki Türkleri egemenliği altına almasına göz yumamayız. Adadaki Türkler bunu kabul etmeyecektir. ...Kıbrıs'ın durumu aynı zamanda Türkiye için bir güvenlik sorunu haline gelmiştir. Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin ne durumda olduğunu biliyorsunuz. Türkiye'de dahil olmak üzere bütün ilgili tarafları tatmin edecek ivedi bir çözüm derhal bulunmalıdır..." ifadeleri de haberde okuyucuya aktarılmıştır. Sisco ile olan görüşmesinin de Ecevit'in barışçı bir yöntem için geldiğini, bulunacak çözümün adadaki iki cemaatin arasındaki düşmanlığı körüklememesi gerektiği ifadeleri de aktarılmıştır. Ecevit'e dış basının yönelttiği "Kıbrıs'ı istila edecek misiniz?" sorusuna "Barışçı çözüm yolları aradığımız bir sırada başka şıkları tartışmak doğru olmaz. Daha önce de dediğim gibi biz her türlü ihtimale karşı hazırlıklıyız. Kıbrıs'ta kuvvet kullanılmıştır bunu unutamayız ve bu kuvvet de her geçen saat artmaktadır. Türkler adada rehine durumuna düşmüşlerdir. Limanlar, havaalanları onlara kapalıdır. Lefkoşa havaalanı normal trafiğe kapatılmış fakat Yunan uçakları geceleri buraya yüzlerce Yunanlı kaydirmiştir. Deniz yolu ile de takviyeler gelmektedir" cevabını vermiştir. Yunanistan ile görüşülecek mi? sorusuna ise bir devletin hem işgalci hem de garantör olamayacağını söyleyen Ecevit BM'nin çözüm yolu bulması konusunda ise "olmasını temenni ederdim. Örneğin adadaki kuvvetler dengesini kontrol altına alabilmeliydi" cümleleri ile yanıtlamıştır. Makarios'un yeniden iktidara gelmesini isteyip istemediğini soran gazeteciye de cevap veren Ecevit şahıslarla işinin olmadığını, insani açıdan Makarios'un ölmemesinin değerli olduğunu fakat asıl meselenin barış ve Türklerin güvenliği olduğunu belirtmiştir (Milliyet Gazetesi, 19.07.1974). Bu oldukça kapsamlı haber her anlamda dikkat çekici ve önemlidir. Haberi

diğer haberlerden ayıran ilk özelliğı hemen hemen her konuda bilgi aktarmasıdır. Haberde Kıbrıs ile ilgili son günlerde aktarılan tüm konular ele alınmıştır. Ecevit'in sürekli üzerinde durduğu vakit çok daraldı ve Yunanistan'ın asker yığıldığı ifadeleri ile Kıbrıs için acele edilmesi gerektiğı vurgulanırken, Londra'daki Rumların bizi kurtar ifadeleri ile Türkiye'nin sadece Türklerin kurtarıcısı olmadığı aynı zamanda Rumların da kurtarılması için tek umut kaynağı olduğu misyonu ifade edilmiştir. Türkiye artık Rumlar için de umut kaynağıdır ve koruyucu, kollayıcı bir güçtür. Bir cumhuriyetin mevcudiyetinin yok edilmesine müsaade etmeyen Türkiye, bunu hem insancıl sebeplerle hem de kendi güvenliğı için yapmaktadır. Yani bu endişe aynı zamanda Türkiye'nin de güvenliğini sağlama endişesidir. Barışçıl çözümler denesek de eğer bir yol kat edemezsek savaşmaktan da çekinmeyiz, her türlü ihtimale hazırız da diyen haber kamuoyuna birçok mesaj aktarmakta ve birçok tasavvur oluşturmaktadır.

19 Temmuzda gazetelerde yer alan köşe yazıları da ön plana çıkmıştır. Özellikle darbeden sonra hergün köşesinde Kıbrıs'ı işleyen Abdi İpekçi, "Askeri müdahaleyi istemeyenlerin dikkatine başlığı" ile yine birinci sayfadan Kıbrıs konusuna değinmiştir. İpekçi, İngiltere'nin tutumunun askeri müdahaleye karşı olduğunun anlaşıldığı Amerika'nın ise oldukça yumuşak karşıladığı darbeye yönelik bir müdahaleye karşı olduğunu yazmıştır. Türkiye'nin ulusal çıkarlarını doğrudan ilgilendiren isteklerin yerine getirilmesi nasıl sağlanılsın? sorusunu soran makale bu soruya cevap da vermiştir. Barıştan yana olduğunu her fırsatta dile getiren Türkiye'nin çaresi kalmazsa soydaşlarını kurtarmak maksatlı müdahalesine karşı durmanın Türkiye'nin elini kolunu bağlama anlamına geldiğini aktarmıştır (Milliyet Gazetesi, 19.07.1974). İpekçi İngiltere ve ABD'nin çıkarlarına uymayan Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale kararına karşı çıkmalarına rağmen, Türkiye'nin bu müdahaleyi kendi çıkarları için gerçekleştirmesi gerektirdiğini anlatmıştır. Türkiye'nin gerek güvenlik gerek stratejik açıdan Kıbrıs'a önem verdiğinin anlatıldığı yazıda kamuoyundaki çatlak seslere birkez daha düşünmeleri için seslenilmiştir. Milliyet Gazetesinde Mümtaz Soysal'ın köşe yazısından da bahsedilmesi gerekmektedir. Adaya müdahale hakkının anlaşmalardan doğduğunu izah eden makalenin daha fazla önemsedığı durum ise anlaşmalardan ziyade uluslararası desteklerin verdiği haktır. Yeryüzündeki çoğu devletin şuan Türkiye'nin yanında olduğunu vurgulayan makaleye göre dünya Hitlerden beri baskı üzerine kurulmuş bütün rejimlerin yığınları aldatabilmek için sınırlar ötesinde bahaneler aramak zorunda

olduğunu öğrenmiştir (Milliyet Gazetesi, 19.07.1974). Soysal, makalesinde Yunanlıları, sınırlarını genişletmek için sürekli bahaneler bulan Hitler’e benzetmiştir.

Hitler’in oldukça sıkıntılı olan imajı ile aslında Yunanistan’a hem hakaret etmiş hem de Hitler kadar cani ve kana susamış olduklarını ima etmiştir. Böylece “acımasız Yunan” tasavvuru oluşturulmuştur. Yunanistan Hitler kadar acımasız olsa da karşısında Türkiye gibi uluslararası kamuoyunun desteğini almış bir devlet durmaktadır. Güçlü ve desteklenen Türkiye, Yunanistan’ın bu zulmüne engel olma misyonunu yüklenmiştir.

Gazetelerde çıkan diğer köşe yazıları da Kıbrıs ile ilgili dikkat çekici bilgiler paylaşmıştır. Ahmed Hulusi “Büyük bir vebale doğru...” başlıklı yazısında davasında Türklerin haklı olduğunu tüm dünya tarafından fark edildiğine değinerek MSP’nin “çıkarma” yapılması için karar alındığı ifade edilmiştir. İngiltere’nin görüşmeler yolu ile halletme çabasını ise İngiltere’nin adada kaybedecek hiçbir şeyi olmamasına bağlayan Hulusi İngiltere’nin bu tavrının kaynağı olarak da ABD’yi işaret etmiştir. Yunanistan’ın Türkiye’ye saldırma ihtimalini değerlendiren Hulusi, bahsettiği “Yunanistan’ın Türkiye’ye bir <<yıldırım savaşı>> planı yaptığını, plana göre hızlıca her alandan saldırıp daha sonra diğer devletlerin araya girmesiyle bitecek bir savaşta” Türkiye’ye zarar vermeyi planladığı da iddia edilmiştir (Milli Gazete, 19.07.1974). Hulusi’nin yazısındaki vebal ifadesi önemlidir. Çoğunluğu Müslüman olan bir ülkeyi Kıbrıs konusunda geç kalınmasının vebali ile uyararak gazete İslami bir düşünceyi kullanarak kamuoyunda etkinliği artırmak istemiştir. Yazısında MSP’nin müdahale kararı aldığını vurgulayan Hulusi, Bu vebali isim vermeden Ecevit’e yüklemektedir. İç kamuoyu için önemli olan bu ifade “Mücahit Erbakan” tasavvurunun oluşum aşamalarındandır. İngiltere’yi kaybedecek bir şeyi olmadığı için müdahaleden kaçmakla suçlayarak insani yönlerinin olmadığı imasında bulunmuştur. Türkiye’yi vurup NATO’nun arkasına sığınacağını düşündüğü Yunanistan için ise hem korkak hem de saldırgan bir tasavvur çizmiştir.

Olayların ardındaki gerçek isimli köşede “Oyunun Kuralları” başlığı ile yayınlanan makale Yunanistan’ın darbe girişimini Atina cuntasının yürürlüğe koyduğunu dünya kamuoyunun fikir birliği ettiğini fakat bu noktadan sonra akla gelen ikinci bir soru olduğunu onunda “Atina cuntasının bu darbeyi gerçekleştirirken süper güçlerden icazet alıp almadığıdır.” Bilindiği gibi bu tür oyunlar iki türlü oynanmaktadır: ya önce destek bulunur ya da sonrasında başarılı darbeler doğal dış desteklerini kendisi oluşturur. Kıbrıs darbesinin sonucunda sosyalist devletler de batılı devletler de kesin bir

tutum almış fakat Amerika'nın tavrının belirsizli işi karıştırmaktadır. Kıbrıs'ta yaşanan darbenin diğer darbelerden farklı olarak Cumhurbaşkanı'nın yaşadığı, teminat veren devletlerin birinin vurucu gücü ile gerçekleştiği, Barış gücü ve Birleşmiş Milletlerin olayın içinde olduğu bir durum söz konusudur. Böyle bir durumda siyasi açıdan bu durum farklı değerlendirilmelidir (Cumhuriyet Gazetesi, 19.07.1974). Yazıda aktarılan düşünceler haberlerin ve köşe yazılarının sürekli ima ettiği fakat açık dille ifade etmediği bir düşüncenin ifade edilmiş biçimidir. Amerika'nın darbe olayında sessiz kalması, darbe yönetimini tanımadığını dahi açıklamaması, uluslararası kamuoyunda ve bunun bir sonucu olarak Türk kamuoyunda ifade edildiği gibi düşüncelerin oluşmasını sağlamıştır. Uluslararası arenada en önemli müttefiklerimizden birisi olarak görülen Amerika'nın, Türkiye ve Kıbrıs Türkleri için böylesine hayati konuda tepkisiz kalması, Türkiye'yi müdahaleden vazgeçirmeye çalışması “Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur” tasavvurunun kamuoyuna aktarılmasının temelini oluşturmaktadır. Aynı tarihte aynı gazetede yayınlanan bir diğer köşe yazısında (“Müdahale ama ne için müdahale” başlıklı), Kıbrıs darbesinin Yunanistan'a dayanmasından bahsedilmiş ve herkesin sorunun barış yolu ile çözülmesini istemesine karşın; Kıbrıs'ta bu olanağın kalmadığı, sürecin uzaması ile darbecilerin gasp ettikleri yerlerde kalıcı olmalarının sağlanılacağı anlatılmıştır. Türkiye'nin bu fiili durumu önlemesinin tek yolunun müdahale olduğu da açıkça yazılmıştır. Makalede kendi evlatlarının kanını akıtmaktan çekinmeyen insanlık dışı faşist yönetime karşı Türkiye, uluslararası anlaşmalardan doğan haklarını kullanmakta gecikmemelidir denilmiştir. Ecevit'in Türk cemaatinin haklarını güvence altına almayı, Kıbrıs bağımsızlığını korumayı ve ENOSİS yolunu geri dönmeyecek şekilde kapamayı başardığı takdirde bütün dünyaya önemli bir hizmette bulunacağı aktarılmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 19.07.1974). Bu makalede de Katil Yunan tasavvuru, Barış yanlısı Türkiye tasavvuru söylemler ile sunulmaya devam edilmiştir.

19 Temmuz makalelerinde son olarak ele alacağımız yazı milliyetçilik duygularını öne çıkarması ile diğerlerinden farklı bir amaca yönelmiştir. “Savaş mı?... Hayır, ama...” başlıklı makalede Türkiye'nin 50 yıldır, yurttan sulh cihanda sulh felsefesi ile yaşadığını savaş istemediğini fakat “*kardeşlerimiz süngülenirken, kazandığımız haklar elimizden alınır veya dostlarımız tarafından aldatılırsak savaş istemiyoruz diye <<Kula köle olacak>>da değiliz.*” “*Türk milleti nasıl savaşılacağını en iyi bugün bizi savaşa iteleven dostlarına göstermiştir*” satırları yer almıştır (Hürriyet Gazetesi, 19.07.1974).

Barışçıl Türkiye tasavvuruna devam edilirken, Ecevit'in de sürekli söylemlerinde yer alan ifadelerle paralel şekilde barış yanlısı olmanın haklarımızı vereceğimiz anlamına gelmediği vurgulanmıştır. İstiklal marşındaki ifadeyi anımsatan¹⁴ “Kula köle olacak da değiliz” cümlesi oldukça sert ve milli duyguları coşturan bir ifade olarak kamuoyuna aktarılmıştır. Son ifadesinde kullandığı, “*Türk milleti nasıl savaşılabacağını en iyi bugün bizi savaşa iteleyen dostlarına göstermiştir*” cümlesi ile de Kurtuluş savaşına atıf yaparak İngiltere, ABD, Yunanistan gibi devletlere yine dozu yüksek bir mesaj aktarmıştır. Türk kamuoyunun milli ve manevi değerlerini harekete geçiren öğelerin kullanıldığı bu yazı, eleştirel jeopolitik açıdan kararlı ve güçlü Türkiye tasavvuru oluşturmanın en iyi örneğini teşkil etmiştir. Ayrıca pratik jeopolitik söylemlerde sıklıkla karşılaşılan ifadelerin böylesine coşkun bir metinle aktarılması pratik jeopolitiğin, popüler jeopolitiğe dönüşme örneği olarak gösterilebilir.

2.7.6. Makarios’a Yapılan Darbe Sonrası Kıbrıs Haberlerinin Eleştirel Jeopolitik Yaklaşım Çerçevesinde Genel Değerlendirilmesi

Makarios’a yönelik darbe 15 Temmuz 1974 tarihinde gerçekleştirilmiş, 20 Temmuz 1974 tarihinde ise Türkiye adaya “Kıbrıs Barış Harekâtı” diye adlandırılan askeri bir harekât düzenleyerek müdahalede bulunmuştur. Bu bölümde 15 Temmuzdan, 20 Temmuz kadar geçen süredeki haberler gün gün ele alınarak incelenmiştir. Haberler analiz edilirken salt söylem analizi yapılmamış, eleştirel jeopolitik söylemlere de dikkat edilerek incelenmiştir. Ayrıca çeşitli karikatürler de göstergebilimsel açıdan ele alınmıştır. Makarios’a yapılan darbe öncesi dönemde oluşturduğumuz tabloyu darbe sonrası dönem içinde oluşturduğumuzda durum şöyledir;

¹⁴ “Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım. Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım” ifadesi ile benzer anlamdadır.

Tablo 4: Darbe Sonrası Gazetelerde Yayınlanan Haberlere İlişkin Veriler

1974	16 Temmuz	17 Temmuz	18 Temmuz	19 Temmuz	Toplam
Milliyet	21	23	24	21	89
Hürriyet	11	20	29	28	88
Milli Gazete	16	19	16	21	72
Cumhuriyet	23	23	*15	25	71
Toplam	71	85	69	95	320

Dört günlük gazetelerde yayınlanan haberlerin sayısı 320'dir. Ortalama günlük haber sayısı hesaplandığında, günde 80 haberin yayınlandığı görülmektedir. Günlük 80 haberinde gazete başı ortalaması hesaplandığında 20 rakamına ulaşılmaktadır. Yani darbe olayı ile Kıbrıs Barış Harekâtı arasında geçen dört günlük zamanda gazetelerde günlük ortalama 20 haber yer almıştır. Bu haberlerin tamamı uzun ve kapsamlı haberler değildir. Bazı haberler geniş ve kapsamlıyken bazı haberler iki, üç satırlık ana haberlerin altında geçen küçük haberlerdir. Ayrıca bu sayının içerisinde Kıbrıs konusunu işleyen köşe yazıları da dâhildir. Gazetelerin ilk sayfalarındaki haberlerin neredeyse tamamının Kıbrıs konusunu içerdiğini günlük analizlerde belirtmiştik. İlk sayfada bile ortalama 7-8 haberin çıktığı da ulaşılan diğer bir nicel tespittir.

Tablonun bize gösterdiği ilk hakikat, Kıbrıs konusunun bir günlük gazetede 20 defa tekrarlandığıdır. Bu rakam oldukça yüksektir. Rakamın yüksekliği, gazetelerin ve Türkiye'nin Kıbrıs konusuna verdiği önemi göstermektedir. Gazete haberlerinin sayılarında çok ciddi bir sayısal fark görülmemiştir.

Gazetelere bakıldığında, gazetelerin geçen dört günlük sürede Kıbrıs konusu dışında hiçbir manşet atmadıkları görülmüştür. Hatta bazen manşet dışında sürmanşet yönteminin de kullanıldığı tespit edilen diğer bir husustur. Kıbrıs'ta yaşanan darbe olayının Türk basını ve Türk kamuoyu için ne kadar önemli olduğu bu noktadan da anlaşılmaktadır. Tabi burada iletişim bilimleri içerisinde sıklıkla kullanılan gündem belirleme kuramına da değinmekte fayda vardır. McCombs ve Shaw tarafından geliştirilen gündem belirleme kuramına göre, kitle iletişim araçları yayınlarında bazı konulara ağırlık vererek siyasal gündemi ve aynı zamanda kamuoyu gündemini etkilemektedir. Kitle iletişim araçlarında yer alan konular toplumun da öncelikli

¹⁵ 18.07.1974 Tarihli Cumhuriyet Gazetesi Milli Kütüphane arşivinden temin edilemediği için incelenememiştir.

meseleleri gibi düşünülerek gündem oluşturulmaktadır (McQuail ve Windahl, 1994: 95). Kıbrıs konusunda da böyle bir durumdan söz etmek mümkündür. Türk kamuoyu, Kıbrıs meselesine odaklandığı için mi gazeteler Kıbrıs konusunu bu kadar yoğun ele almıştır? Yoksa gazeteler Kıbrıs konusunu çok ele aldığı için mi kamuoyunda gündem olmuştur? Bu soruya cevap vermek pek mümkün olmasa da Türk kamuoyunun Kıbrıs konusunu gerçekten önemseydiği ve gündemine aldığı bir hakikattir. Özellikle siyasilere yapılan tezahüratlar (örneğin Ecevit'in Afyon gezisi veya Londra'daki Türklerin destekleri) ile yapılan gösteri ve mitingler kamuoyunun Kıbrıs konusunu sahiplendiğini göstermektedir.

Makarios'a yapılan darbe ile o güne kadar yapılan haberlerin temellerinin değiştiği gözlemlenmiştir. O güne kadar haberlerde adı en çok anılan kişi olan Makarios'un adı biranda ikinci hatta üçüncü plana düşerek, sadece akibetinin sorgulandığı haberlerde anılmaya başlanmıştır. Darbe ile birlikte en çok ismi anılan kişi Ecevit, Sancar, Işık ve Sampson olmuştur. Kıbrıslı yöneticiler içerisinde Makarios'un yerine Sampson çok anılmaya başlansa da; Denktaş'ın da haberlerdeki yoğunluğunun azaldığı görülmüştür. Denktaş sadece Kıbrıslı Türkleri uyaran haberlerle gazetelerde anılmış, adadaki fiili durum içinde pek bahsi geçmemiştir. Türk yetkililerin Denktaş ile görüşüp, fikir alışverişinde bulunduğunu aktaran hiçbir habere rastlanılmamıştır. Sampson ise çok fazla anılmıştır. Darbecilerin seçtiği Cumhurbaşkanı olması, Sampson'un bir anda Dünya kamuoyunda önemli bir yer edinmesine neden olmuştur.

Haberler analiz edildiğinde darbe öncesi dönemde olduğu gibi darbe sonrası dönemde de adı en sık anılan ülke Yunanistan'dır. Darbeden önce adaya gizli sokulan silahlar, EOKA ve ENOSİS haberleri ile sürekli anılan Yunanistan darbeyle birlikte, darbenin destekçisi olduğu, gizlice darbeyi yönettiği, ENOSİS'i gerçekleştirmek için darbeyi kullandığı haberleri ile sıklıkla anılmıştır. İngiltere ve ABD'nin de özellikle Ecevit'in Londra'daki temasları ile ilgili haberlerde sıklıkla anıldığı gözlemlenmiştir. İngiltere'nin Garantör devlet olma sıfatı ile daha fazla anıldığı görülürken; ABD'nin ise Yunanistan'a gizli destek olma ve darbeyi kınamama haberleri ile gündeme geldiği gözlemlenen bir diğer husustur. SSCB'nin de darbe öncesi dönemdeki gibi ara ara anıldığı görülmüştür. Özellikle Makarios'a karşı sempatisi olan SSCB'nin, Makarios'un Kıbrıs'tan uzaklaşmak zorunda kalmasına tepki gösterdiği, Türkiye'ye de müdahale için destek verdiği görülmüştür. Akdeniz açıklarına donanmasını da gönderen SSCB, gizli bir tehdit unsuru olarak ABD'nin karşısında da duruş sergilemiştir. Bu duruş ara ara

haberlere de yansımıştır. BM ve NATO gibi kuruluşlarında haberlerde geçtiği görülmekle beraber özellikle NATO'nun olası bir Türk-Yunan savaşında yaşayacağı sıkıntıların dile getirildiği haberlerin de sıklığı azımsanmayacak kadar çoktur. Bu süreçte EOKA ve ENOSİS kavramlarının ise önceki döneme göre çok daha az anıldığı da tespit edilen bir diğer konudur. ENOSİS kavramı artık daha çok Yunanistan'ın darbeyi gerçekleştirme amacının anlatıldığı haberlerde geçerken EOKA'nın ise, Sampson ile ilgili bilgilerin verildiği haberlerde geçtiği gözlemlenmiştir.

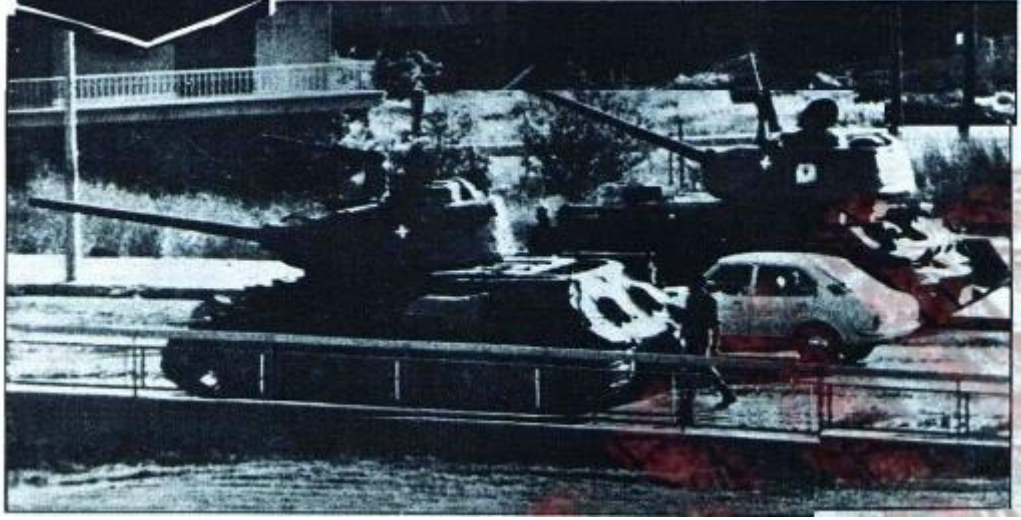
Darbe öncesi dönemde en çok bahsedilen konunun federatif sistem olduğu tespit edilmişken; darbeden sonraki dönemde en çok anılan konu Yunanistan'ın darbeyi organize etmesidir. Yunanistan'ın ENOSİS'i istemeyen Makarios'a karşı ENOSİS'i gerçekleştirebilmek amacıyla darbeyi gerçekleştirdiği, Kıbrıs'ta kanlı çatışmaların (Makarios yanlıları ile Milli Muhafız Örgütü arasında) olduğunu aktaran haberlerin sayısı diğer haberlere oranla daha fazladır. Yoğunluğu yüksek olan bir diğer haber konusu da Türkiye'nin, Kıbrıs'a müdahale etme ihtimalinin dile getirildiği haberlerdir. Hükümet yetkilileri ve Askeri yetkililerin sürekli bu konu etrafında açıklamalar yaptığı gazetelerin köşe yazarlarının da bu konuyu sürekli gündemde tuttuğu görülmüştür. Darbe öncesi dönemde köşe yazılarının darbe sonrası döneme göre farklılıklar taşıdıkları da görülmüştür. Darbeden önceki dönemde Kıbrıs konusunun köşelerde çok az tartışıldığı, genelde haberlerde ele alındığı gözlemlenmişken, darbe sonrası dönemde çok geniş ve sık Kıbrıs haberlerine ilaveten bir de köşe yazarlarının Kıbrıs konusunu köşelerinde tartıştığı görülmüştür. Köşe yazılarının etkileri yer yer haberlerin etkilerinden daha fazladır.

Darbeden, Barış harekâtına geçen süreçte dikkate değer bir diğer husus da görsel öğelerin kullanımıdır. Kıbrıs o dönemki gazetelerin en çok işlediği konu olmasına rağmen darbe sonrası Kıbrıs'a ait güncel fotoğrafın 19.07.1974 tarihli Hürriyet Gazetesi ve Milliyet Gazetelerinde yayınlandığı görülmüştür.

Görsel 32: Darbe Sonrası İlk Kıbrıs Fotoğrafı 1

Kaynak: 19.07.1974 Hürriye-Milliyet Gazetesi.

Fotoğrafta (yukarıdaki fotoğraf iki gazetede de kullanılmıştır) askerler ve bir de tank görülmektedir. Hürriyet Gazetesinde, fotoğrafın altında darbeden sonraki ilk fotoğraf olmasını vurgulanmış ve ilk fotoğrafın bu kadar geç gelmesinin sebebi olarak da uçakların inişlerine izin verilmemesi gösterilmiştir.

Görsel 33: Darbe Sonrası İlk Kıbrıs Fotoğrafı 2**Kaynak:** 19.07.1974 Milliyet Gazetesi

Bu fotoğraf ise 19.07.1974 tarihli Milliyet Gazetesinde yayınlanmıştır. Kıbrıs haberleri içinde en çok kullanılan fotoğraf Ecevit'in fotoğrafları olmuştur. Zaten haberler içinde ismi en sık anılan kişinin Ecevit olduğu da göz önüne alındığında bu durumun normal olduğu da söylenilmelidir. Genelkurmay Başkanı Semih Sancar ve Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün de fotoğraflarının sık kullanıldığı görülmüşken; Başbakan Yardımcısı ve Hükümet ortağı Necmettin Erbakan'ın fotoğrafının hiç birinci sayfadan verilmemesi dikkat çekmiştir. Ecevit'in Londra'da olduğu dönemlerde hükümeti idare etmekle sorumlu olan Erbakan'ın fotoğrafının Milli Gazete dahil hiçbir gazetede önemli bir haberin içinde kullanılmaması ile Erbakan'ın daha sonraki dönemlerde Kıbrıs konusu ile ilgili olarak "Mücahit" unvanı ile anılması arasında bir tezat durum söz konusudur. Haber metinlerinde neredeyse sadece akıbeti merak edilen Makarios'un ise birinci sayfalarda sıklıkla görselinin kullanıldığı görülen bir diğer detaydır. Sampson'un da sıkça yer aldığı görülürken; Sampson'un daha önce mahkum edildiğini gösteren fotoğrafların daha sık yayınlandığı da tespit edilmiştir. Ecevit'in muhalefet liderleri ile sohbet ederken çekilmiş fotoğrafları da iki gazetenin birinci sayfasında yer almıştır.

Görsel 34: 17.07.1974, Hürriyet Gazetesi ve Milliyet Gazetesi

Hükümet ve muhalefetin birlikte hareket ettiğini anlatan bu fotoğraf Kıbrıs konusunda yaşanan mutabakatın da delili niteliğindedir.

Haberlerin içeriklerinde en çok geçen kavramlar analiz edildiğinde; Yunan müdahalesi, dış müdahale, Adaya (Kıbrıs'a) müdahale (Türkiye'nin müdahale etmesi anlamında), birlikte müdahale (İngiltere ile birlikte Kıbrıs'a müdahale anlamında) gibi Kıbrıs'ta yaşanan darbenin Yunanistan tarafından yapıldığını aktaran kavramlar ve Türkiye'nin adaya müdahale etmeyi istediğini gösteren kavramalar olduğu gözlemlenmiştir. Müdahale kavramı dışında Kıbrıslı Türklerin haklarının muhafazası, Garanti anlaşması, garantör devlet, kaos, oldubitti, karmaşa, darbe ve Milli Muhafız kavramlarını sıralayabiliriz. Kavramları darbe öncesi ve darbe sonrası şeklinde kıyaslarsak darbe öncesi dönemde “toplumlararası görüşme, Makarioscular, Grivascılar, silah, yer altı örgütü, cunta, Ulusal Muhafız Birliği, şiddet, bomba, tehdit, çatışma, saldırı, işgal, tahrik, tedhiş, felaket, isyan, suikast, kuşatma gibi kavramların sık kullanıldığı tespit edilmiştir. Darbenin, kullanılan kavramları oldukça değiştirdiği yeni kavramların sık sık anılmasını sağladığı gözlemlenen bir diğer olgudur.

Haberlerde sıklıkla “barış” söyleminin de kullanıldığı görülmüştür. Özellikle Ecevit'in verdiği beyanların neredeyse tamamında barış sözcüğü geçmektedir. Türkiye, Kıbrıs ile ilgili amacını izah ederken adaya barış getirmek istediğini aktarmaktadır. Ecevit müdahaleden bile söz ederken barış amacıyla müdahale edilmesi gerektiğini aktararak Türkiye'nin amacının Kıbrıs'ta bozulan düzeni ve barış ortamını yeniden tesis etmek olduğunu ifade etmiştir. Türkiye bu söylemi ile hem iç hem de dış kamuoyuna aslında savaş istemediğini ama şartların Türkiye'yi savaşa götürdüğünü, mecbur

kalındığı için müdahale edileceğini ama bu müdahalenin de barış amacıyla yapılacağını aktarmaktadır.

Darbe öncesi dönemde olduğu gibi darbe sonrası dönemde de Türk gazeteleri düşüncelerini desteklemek için yabancı basından destek almıştır. The Times, *demokratik olarak seçilen bir rejimin daha çöküşü*; Daily Mail, *Yunanlılar ise Kıbrıs'ta barışa dönüş yolunu kana bulamak niyetinde olduklarını göstermişlerdir*; London Times, *“Sovyetler birliği Türkiye'nin muhtemel müdahalesini destekleyerek.”*; The New York Times, *“Bu olay sadece Kıbrıs'ta bir iç savaşa yol açmakla kalmayacak, aynı zamanda Türkiye ile Yunanistan arasında NATO'nun güney kanadını tahrip edecek bir çatışma yaratabilecektir.”* ve Le Monde, *“Bu olay kıta sahanlığı konusunda henüz birbirleri ile tehditler teati etmekte olan Türkiye ile Yunanistan'ın bulunduğu Doğu Akdeniz'de ciddi bir bunalımın yolunu açabilir.”* Şeklindeki haberler oldukça sık yer bulmaktadır. Bu ve benzer haberlerle Türkiye duygu ve düşüncelerini aktarırken dış basından destekleyen haberler de sunarak daha da etkili bir sonuca ulaşmaya çalışmıştır. Gazeteler, okuyucularına ve daha geniş manada Türk kamuoyuna aslında yalnız değiliz; bizim dışımızdaki dünya da aynı düşüncede aynı bakış açısında tasavvurunu oluşturmaktadır.

Son olarak değinmemiz gereken bir diğer konu da darbe öncesi ve darbe sonrası değişen askeri ifadelerdir. Darbeden önce Türkiye, federatif sistemi savunmuş fakat adaya bir müdahale imasında bulunmamıştır. Demokratik, barışçıl yöntemlerle adadaki huzur ortamının yeniden tesisi için en uygun yöntemin federatif sistem olduğunu savunmuştur. Fakat darbeyle birlikte barışçıl söylemler devam etse de barışçıl söylemlerin hemen ardında kadife bir eldivenin içindeki yumruk gibi, Kıbrıslı Türklerin hakkını yedirmeyeceğiz, gereken tüm önlemleri alacağız ifadeleri ile askeri bir harekât imasında bulunarak söylemlerini sertleştirmiştir. Bu söylemleri güçlendiren askeri hareketlilik haberleri de sıklıkla yer almıştır. Gemilerin Akdeniz'de dolaşımı, ordunun bir bölümünün kaydırılması gibi haberlerle çıkarma söylemi eylemlerle de desteklenmiştir.

2.7.7. Kıbrıs Meselesine Uluslararası Alanda Oluşan Tepkiler ve Bu Tepkilerin Gazete Haberlerine Yansıması

Kıbrıs'ta yaşanan darbe olayı hakkında birçok devlet görüş bildirmiştir. Devletlerin görüşleri Türk gazetelerinde de sıklıkla yer almıştır. Kanaatlerin

yerleştirilmesinde etkin bir yol olarak kullanılan yabancı devletlerin ifadelerinin çoğunluğunun, Türkiye'nin görüşlerini destekler nitelikte olması tesadüf değildir. Darbenin ardından ilk gün yayınlanan gazetelerde henüz olayın sıcaklığı devam ederken, diğer devletler de konu ile ilgili çok fazla açıklama yapmamışlardır. Fakat az da olsa örnekleri gazetelerde yer almıştır. Milliyet Gazetesi, ilk olarak Londra'nın görüşlerini paylaşmıştır. İngilizler, Türkiye ve Yunanistan'a soğukkanlı olun uyarısında bulunuyor diyen gazete, Amerika'nın ise Kıbrıs'ın anayasal düzenini, bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü desteklediğini aktarmıştır. Aynı haber içinde Moskova'nın yorumunu da aktaran gazete, "Moskova darbeyi takbih etti" başlığına yer vermiştir. Haber Sovyetler Birliği'nin darbeyi üç ay önceden sezip ABD, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'ye bilgi verdiğini aktarmıştır. Sovyetler Birliği'nin, Türkiye ile Yunanistan arasında oluşabilecek bir savaştan çekindiğini aktaran gazete Yunanistan'ın Radyo ve Tv'de konuyu aktarmadığını, Yunan halkının Türk radyolarından darbeyi takip ettiğini habere eklemiştir (Milliyet Gazetesi, 16.07.1974). Hürriyet Gazetesi de 16 Temmuz'da Milliyet Gazetesi kadar geniş çaplı bir haber sunmasa da Amerika'nın Kıbrıs'ın hükümdarlığını, toprak bütünlüğünü ve Anayasal düzenini desteklediğini ve bütün ülkelerden benzer siyaseti desteklemelerini istediklerini aktarmıştır (Hürriyet Gazetesi, 16.07.1974). Bu iki haber değerlendirildiğinde henüz hiçbir taraf için bir suçlama ifadesinin yer almadığı dikkat çekicidir. Fakat Kıbrıs konusunu dünyanın çeşitli devletleri tarafından dikkatle takip edildiğinin anlatılması açısından değerlidir. Kıbrıs'ın jeopolitik konumu ile ilgili bu güne kadar oluşturulmuş tasavvurların doğruluğunu ispatlar nitelikte olan bu haberle Kıbrıs'ın dünya gündemine oturduğu anlatılmaktadır.

17 Temmuz ile birlikte biraz daha şekillenen olaylar daha anlaşılır bir hal almış ve diğer devletlerin de açıklamaları değişmeye başlamıştır. Fakat ABD'nin tavrı muğlaklığını korumaya devam etmiştir. Milliyet Gazetesi ABD Dışişleri Bakanı Kissinger'in Türk Dışişleri Bakanlığına bir mesaj gönderdiğini belirterek, mesajın içeriğinde "ABD'nin Kıbrıs'taki anayasal düzenin değişmesine izin vermeyeceği" bilgisinin yer aldığını paylaşmıştır. Haber İngiltere'den de bahsetmiş, İngiliz Hükümetinin, Türk Hükümetini itidalli olmaya çağırdığı paylaşılmıştır. Aynı haber içinde verilen bilgilere göre İngiltere Büyükelçilik Maslahatgüzarının, İngiliz Dışişleri Bakanının Avam Kamarasında, Kıbrıs'la ilgili görüşleri paralelinde iletilen mesajda; Atina ve Ankara'dan itidal ve serinkanlılık beklediğini ve devamlı istişare içinde olunmasını istediği aktarılmıştır. BM Genel Sekreteri Waldheim ve NATO Genel

Sekreteri Luns'un da Türkiye'ye itidal çağrısında bulunduğu aktarılan haberde "Kıbrıs'taki darbenin Akdeniz ve Dünya barışını sağlama çabaları yönünden büyük tehlike yaratacak nitelikte olduğunu bildirmişler, durumun her iki milletlerarası teşkilat tarafından dikkat ve endişe ile izlenildiği, Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü korumak amacıyla her türlü çabanın sarf edileceğini açıklamıştır. Ayrıca, Türkiye ve Yunanistan'ın bu buhranı bir savaşa dönüştürebilecek acele kararlardan ve davranışlardan sakınmaları temennisinde bulunduklarını aktarmıştır." Haberin sonlarına doğru Sovyetler Birliğinden de bahsedilmiştir. Sovyetler Birliği'nin Ankara Büyükelçisi Grubyakof, Cumhurbaşkanı Korutürk'ü ziyaret etmiş ve ziyaret sonrası yaptığı açıklamada "Türk Hükümeti doğru istikamettedir. İsyan dış kuvvetler tarafından düzenlenmiştir. Sovyet hükümeti isyancılarla mücadele edenler tarafındadır"(Milliyet Gazetesi 17.07.1974) ifadelerini kullanmıştır. Bu bilgileri içeren aynı tarzda bir haberde aynı tarihte Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanmıştır. Bu haber de oldukça geniş kapsamlı ve birçok devletin görüşünü barından ifadelerle uluslararası açıdan Kıbrıs darbesinin nasıl görüldüğü aktarılacak istenmiştir. Haber incelendiğinde, diğer haberleri destekleyen cümlelerin kullanıldığı görülmektedir. NATO, BM ve İngiltere'nin itidal çağrılarına ABD'nin de destek verdiği belirtilen haberde ABD'nin bir adım öteye giderek darbecilere gizli bir destek verdiği ya da en azından koruma çabası içinde olduğu ima edilmiştir. 17 Temmuzda sadece Sovyetler Birliği'nin net bir mesaj verdiği ve darbeye mücadeleyi desteklediğini aktarması bu çalışma açısından değerlidir. Sovyetler Birliği ile Batı bloğu arasındaki "Soğuk Savaş"ın bir sonucu olarak karşı taraflarda yer almaları doğal gibi görünse de; aslında Sovyetler Birliği'nin Makarios'a olan yakınlığının bu durustaki etkisi küçümsenmemelidir. Makarios, son yıllarda komünizm düşüncesine yeşil ışık yakmış, ENOSİS düşüncesinden kurtulmanın yolunu komünist devletlere yakınlaşmakta bulmuştur. Daha önce de bahsedildiği gibi Makarios, darbeye yakın bir dönemde komünist yönetim ile yönetilen Çin'e bir ziyaret yapmıştır. Sovyetler Birliği, bu yaklaşımını eylem ile de göstermiş ve Rus Deniz Kuvvetlerini Kıbrıs'a yönlendirmiştir. Amerikan ve Rus Deniz Kuvvetleri Kıbrıs'ta haberi ile bu bilgi gazetelere yansımıştır. Konuya ilişkin açıklama yapan ABD savunma bakanlığı, "Kıbrıs bunalımının patlak vermesinden sonra, Akdeniz'deki Sovyet kruvazör gemilerinden bazılarının Kıbrıs'a yöneldiğini aktarmış ve sonra, " Savaş gemilerinin yön değiştirmesi olağanüstü bir durum ama kaygıya gerek olmadığını da eklemiştir." Haber de ABD'nin de adadaki 6 bin ABD vatandaşını almak için bir uçak gemisi ile 6

savaş gemisini Kıbrıs'a gönderdiği bilgisi yer almıştır (Milliyet Gazetesi, 17.07.1974). Haberlerden anlaşıldığı üzere Kıbrıs konusu dünya gündemini oldukça meşgul etmiş ve bölgede etkin güçlerin teyakkuz duruma gelmesine neden olmuştur. Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs'a doğru yönelmesi ABD ve Batı bloğunu rahatsız edici bir gelişme olarak görülmektedir. Sovyetler Birliği her ne kadar müdahale yapma durumunda olmasa da yapılacak bir müdahalede destek olma durumu söz konusudur. ABD ve Batı'nın bu ihtimali göz önüne alarak daha itidalli davranmaları gerektiği bilgisi haberin alt metninde yer almaktadır.

Görsel 35: 17.07.1974, Milliyet Gazetesi

Gazeteler sadece Batı ve Doğu bloğu ile ilgili haberler aktarmamıştır. İslam devletlerinin de Kıbrıs olayında bakışları gazetelerde yer bulmuştur. Arap ülkeleri Kıbrıs'taki durumu yakından izlemişler ve konu ile ilgili açıklamalarda bulunmuşlardır. Suriye, durumu dikkat ve kaygı ile izlediklerini açıklarken bu sürecin Ortadoğu bölgesinde ve ayrıca Akdeniz ile dünya barışı üzerinde de etkili olacağını bildirmiştir. Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat, Makarios'un askeri darbeden sağ kurtulması üzerine bir telgraf göndererek yanlarında olduğunu ve kurtulduğu içinde tebrik ettiğini bildirmiştir (Milli Gazete, 18.07.1974). Darbe sürecinde Suriye'nin kaygıları Türkiye ile örtüşürken; Mısır'ın, Türkiye'nin bakış açısından uzak Makarios açısından durumu değerlendiren bir açıklama yapması, Mısır'ın Türkiye'ye destek olmadığı şeklinde de yorumlanabilmektedir. Bu tür haberler, daha önceki haberlerde oluşturulan "Türk'ün

Türk'ten başka dostu yoktur tasavvurunun iyi bir örneğidir. Diğer Müslüman devletlerin Türkiye'ye destek verdiği haberlerde yer almıştır. Milliyet Gazetesinde aktarılan haberde, Arap ülkelerinin (Suriye, Irak, Tunus, Libya, Cezayir, Ürdün, Sudi Arabistan ve Kuveyt) Ankara'daki misyon başkanlarının 18 Temmuzda, saat 11'de bir görüşme yaparak Türkiye'nin Kıbrıs'taki tutumunu desteklediklerini bildirmiştir (Milliyet Gazetesi, 19.07.1974). Haberdeki toplantıda olmayan diğer bir Müslüman devlet Pakistan'da Kıbrıs konusunda Türkiye'ye destek mesajı vermiştir. Milli Gazetede aktarılan haberde, "Pakistan Kıbrıs konusunda Türkiye'yi destekliyor. Pakistan hükümeti Kıbrıs ile ilgili olarak Türk toplumunun hak ve hukukuna girilecek bir müdahalenin Türkiye'ye karşı girişilmiş ağır bir tahrik olacağı aktarılmıştır" (Milli Gazete, 19.07.1974). Açıklaması aktarılan birçok Müslüman devletin Türkiye'yi desteklemesi Batı bloğuna karşı Türkiye'nin elini güçlendirmektedir. Sovyetler Birliğinin ciddi desteğini alan Türkiye, Müslüman devletleri de arkasına alarak daha da güçlenmiştir.

17 Temmuz haberlerinde itidal çağrılarının olduğu aktarılan Güvenlik konseyi ve NATO'nun daha sonraki günlerde Kıbrıs ile ilgili çeşitli çalışmalar yaptığı da aktarılmıştır. "Güvenlik Konseyi Kıbrıs'ın bağımsızlığını teyit için tasarı sunacak" başlığı ile aktarılan Milli Gazete haberinde Makarios'un meşruiyetini ve Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü teyit eden bir kararı konsey başkanlığına sunmak için harekete geçildiği aktarılmıştır. Tasarının sunumu için Makarios'un New York'a gelmesinin beklendiğini de aktaran haber Atina'nın dünya kamuoyu nezdinde mahkum edeceği de ifade edilmiştir. Tasarı metninde "Makarios hükümetinin Kıbrıs'ın meşru hükümeti olduğu, Kıbrıs toprak bütünlüğüne sahip egemen ve bağımsız bir devlet olduğu, Yunanistan'ın alayının geri çekilmesi" konularının var olduğu da aktarılmıştır. Teşkilata üye tüm ülkelerin saygı göstermesi istenilecek olan tasarıdan bahsedilmiştir. Ayrıca haberde şuana kadar hiçbir ülkenin darbe hükümetini tanımadığı da aktarılmıştır (Milli Gazete, 19.07.1974). Milli Gazete de yayınlanan bu haberin bir benzeri Cumhuriyet Gazetesinde de yayınlanmıştır. İki gazetenin de hükümet ortaklarına olan yakınlıkları bilinerek yapılan değerlendirmede, hükümetin böyle bir haberi yayınlama isteği olabileceği kanaati oluşmuştur. NATO ve Güvenlik Konseyi dünya genelinde oldukça etkin iki yapıdır. Böylesi etkin iki yapının Kıbrıs konusunda tüm üye ülkelerle destek vermesi Türkiye'nin hem uluslararası hem de ulusal anlamda önemli bir güç

kazanmasını sağlayacaktır. Güçlü ve haklı Türkiye tasavvuru oluşumu açısından oldukça önemli bir haberdır.

Yabancı devletler ile ilgili, aktarılan haberlerin tamamı destek haberleri olmamıştır. Uluslararası arenada ABD'nin sessiz duruşunun Yunanistan'a gizli bir destek anlamına geldiği sıklıkla dile getirilmiştir. Bu gizli destek, ABD'yi zorlayacak açıklamalarında gelmesine neden olmuştur. ABD'nin darbe yanlısı imajını eleştiren devletlerin görüşleri Türk gazetelerinde de yer almıştır. Çalışmamızda incelediğimiz gazetelerde de bu haberler sıklıkla yer almıştır. NATO, BM, Sovyetler Birliği, İngiltere ve birçok yabancı ülke darbeyi kınayan açıklamalarda bulunmuş fakat ABD tavrını açıklamamıştır. Yunanistan'ı doğrudan suçlayan bir açıklamadan ziyade darbeyi kınayan ve darbe yönetimini tanımadığını açıklayan tek bir açıklama bile yapılmamıştır. Bu da darbe olayının ABD desteği ile mi yapıldı? sorusunu okurların akıllarına getirmektedir. Makarios'un son yıllarında komünist bloğa yaklaşması, ABD ve Batı bloğundan uzaklaşmış olması, ABD'nin böyle bir olayın içinde örtülü destek veren taraf olabilme ihtimalini güçlendirmektedir. ABD'nin sessizliği de bu ihtimali güçlendirmektedir. Türk gazeteleri de bazen kendi ifadeleri ile bazen de diğer devletlerin yaptığı açıklamaları delil göstererek bu durumu ortaya koyan haberler yayınlamışlardır. Haberler hem bir düşman tasavvuru oluşturmada hem de Türkiye'nin sadece Yunanistan ile değil arkasındaki güçlerle de mücadele etmesi gerektiğini okuyuculara aktarmaktadır.

“Birçok ülke Amerika'yı suçluyor” başlıklı haberde Kıbrıs Buhranı başladığından beri ilk defa bir hükümetin (Sovyetler Birliği'nin) bildiri yayınlaması ve darbenin mutlaka önlenmesi gerektiği bildirilmesi aktarılmıştır. Fakat ABD'nin duruşu hala net değildir ve Amerikan Dışişleri yetkilileri Sampson hükümetinin “tanınabileceğini” açıklamıştır. Amerika'nın Moskova büyükelçisi, Sovyet Dışişleri Bakanı Gromiko'yu ziyaret ederek Amerika'nın Yunan askerlerinin sevkini önüne geçeceği hususunda garanti vermiştir. Birleşmiş Milletler üyesi küçük devletler yayınladıkları çeşitli bildirilerle Amerika'yı suçlamışlardır (Hürriyet Gazetesi, 19.07.1974).

“Amerika Makarios'u desteklediğini söylemiyor” başlıklı haberde Bürükselde yapılan NATO toplantısında Amerika'nın Makarios'u desteklemediğini, Yunanistan hariç tüm NATO devletlerin Makarios'u desteklediğini buna rağmen Amerika'nın sessiz kaldığı yazılmıştır (Milli Gazete, 19.07.1974).

“ABD yeni Kıbrıs Hükümetini tanımak için “henüz” kararsız” başlığı ile çıkan haberde ABD’nin durumun alevlenmemesi için temasların sürdüğünü aktarmış ve ABD Dışişleri sözcüsünün yaptığı müdahaleden kaçınma çağrısını aktarmıştır. Makarios’un meşruluğu ile ilgili yöneltilen soruya ise “*bu konuyla ilgili bir yorumda bulunmamayı tercih ederim*” şeklinde cevap verildiğini de aktarmıştır (Milliyet Gazetesi, 18.07.1974).

Görsel 36: 18.07.1974, Hürriyet Gazetesi

Hürriyet Gazetesi yukarıdaki resimde görüldüğü gibi, başlık altında, manşet üstünde kısa birkaç bilgi paylaşmıştır. Haberin iç sayfada yayınlanan kısmında ise Amerika’nın önce darbecilerin meşruiyetini tartışma istemeleri Türkiye’nin çok sert tutumuyla değişmiş Türkiye’nin gayreti ile İngiltere’de darbecilere karşı tutum alınca ABD de söylemini değiştirmiş ve amaçlarının anayasal düzeni iade etmek olduğunu açıklamaya başlamıştır. Moskova ise Yunanistan’ı suçlayan tutumunu daha da sertleştirmiştir. Makarios’un İngiltere’ye gitmesi de İngiltere’nin darbeye karşı olduğunu kanıtlamıştır (Hürriyet Gazetesi, 18.07.1974).

Örneklerde de gördüğümüz gibi ABD tavrını net bir şekilde göstermek yerine çeşitli siyasi manevralarla muğlak duruşunu sürdürme taraftarıdır. Bu muğlak duruş da hem müttefik olarak kabul edilen Türkiye’nin hem de diğer devletlerin tepkisine yol açmaktadır.

Kıbrıs konusu ile ilgili en çok açıklama yapan ve konuya taraf (garanti anlaşmasında bir rolü olmadığı için) olmamasına rağmen adaya müdahale edilmesi gerektiğini savunan devlet ise Rusya olmuştur. Rusya’nın bu tavrı darbenin hem komünizm yanlısı Makarios’a karşı yapılmış olmasından hem de Batı bloğunun Makarios’suz bir Kıbrıs’a hükmetme ihtimalinin daha yüksek olmasından dolayıdır.

Rusya stratejik bir öneme sahip olan Kıbrıs'ın rakip bloğun kontrolüne girmemesini istemektedir. Bu konu ile ilgili birçok haber de gazetelerde yayınlanmıştır.

“Moskova: <<Yunan Subayları Kıbrıs'ı boşaltmalıdır>>” başlığı ile verilen haberde Sovyet Hükümeti'nin yaptığı açıklama aktarılmıştır. Açıklamada, Kıbrıs'ta yapılan darbenin hemen durdurulmasını ve Adadaki Yunan askeri ve personelinin derhal adayı terk etmesini istemiştir. Haberde Yunan hükümetinin sorumluluklarından kurtulamayacağı da belirtilmiştir. Haberin 10. sayfadaki devamında ise Kıbrıs'ın bağımsızlığına karşı olan bazı NATO üyelerinin darbeyi planladığını ve aynı çevrenin etkin bir önlem alınmasını da engellediğini iddia etmiştir (Milliyet Gazetesi, 18.07.1974). Aynı gün yayınlanan bir başka haberde ise, Rus delegesi “Yunanistan Kıbrıs'ı Yutmak İstiyor” Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi toplantısında Rus delegesi “Yunanistan'ın Kıbrıs'ı yutmak için düzenlenen komploya” şiddetle karşı olduklarını “Yunanistan'ın müdahalesinin dünya barışını tehdit ettiğini” ifade etmiştir (Milliyet Gazetesi, 18.07.1974).

“Yunanistan tek başına kaldı Rusya Kıbrıs'ın bağımsızlığını destekliyor” başlığı ile aktarılan haberde Yunanistan'ın milletlerarası sahada iyice yalnız kaldığı devletler tarafından kınandığı aktarılmıştır. Birinci sayfadaki bu haberin iç sayfadaki devamında ise İngiltere'nin adaya bir komando taşıt gemisi ile güdümlü füze muhribi gönderdiği Amerika'nın ise altıncı filosunun adadaki 6000 Amerikalının tahliyesi için Kıbrıs'a gönderdiği de aktarılmıştır. Haber Tekrar Rusya'dan gelen bilgilere dönmüş ve Rusya'nın halkların özgürlüğü ve barışa önem veren tüm ülkelerin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin meşru hükümetini savunmaya daveti aktarılmıştır (Milli Gazete, 19.07.1974).

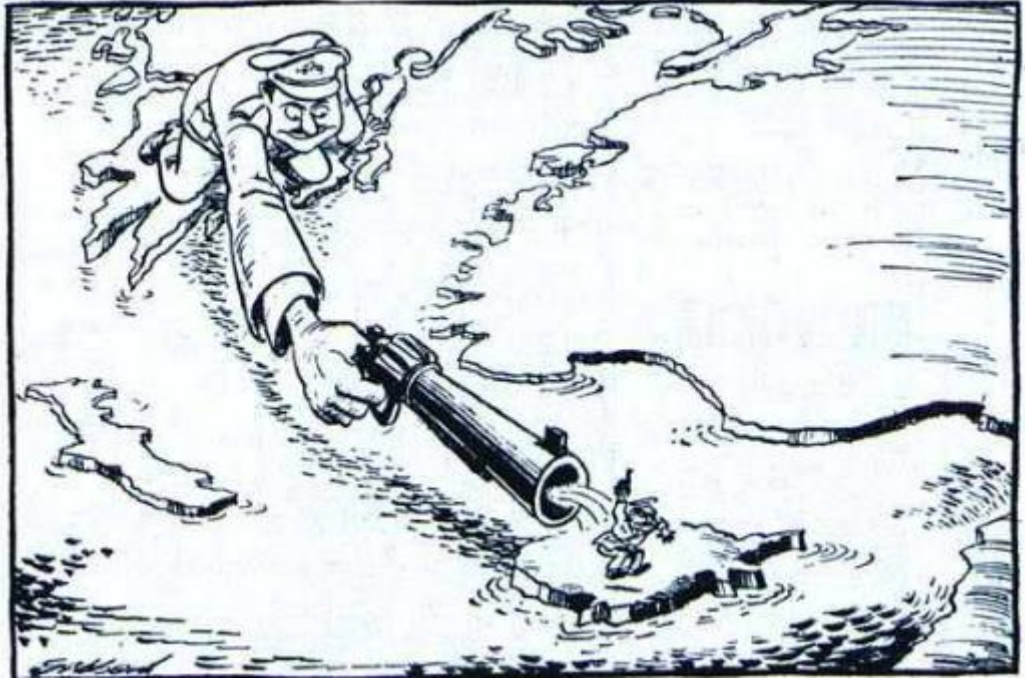
Sovyet Komünist Partisi Pravda'nın NATO ve Atina'yı darbeden önce uyardığı haberi de Milliyet Gazetesinde yayınlanan önemli haberlerden birisidir. Habere göre Pravda “Kıbrıs'ın iç ve dış düşmanlarının, Kıbrıs halkının Makarios etrafında birlik olmasından korku ve endişeye kapıldıklarını.. Kıbrıs'a düşman unsurların Kıbrıslı Türkler ve Rumların arasına nifak sokmaya çalıştıklarını” ifade ederek Atina ve NATO'ya kesin uyarıda bulunmuştur (Milliyet Gazetesi, 16.07.1974).

2.7.8. Gazetelerde Yayınlanan Karikatürlerin Eleştirel Jeopolitik Çerçeve Değerlendirilmesi

Makarios'a karşı yapılan darbenin ardından incelenen gazetelerde Kıbrıs ile ilgili karikatürlerin de yayınlandığı gözlenmektedir. Karikatürlerin neredeyse tamamı darbeden sonra yayınlanmıştır. Darbe eylemi ile Kıbrıs konusunun gazetelerde geniş yer bulduğu aşikârdır. Ayrıca gazetelerdeki söylem paylaşımının sadece haber metinleri olmadığı, harita, fotoğraf (Kıbrıs'tan gelen fotoğraflar sadece 19 Temmuz gazetelerinde vardır. Fakat Kıbrıs meselesi ile ilgili Türk siyasetçilerin ve Askeri yetkililerin sık sık fotoğrafı paylaşılmıştır.) ve karikatür paylaşımlarının bu süreçte arttığı belirlenmiştir.

2.7.8.1. Milliyet Gazetesinde Yayınlanan Karikatürler

Görsel 37: 18.09.1974, Milliyet Gazetesi

İnceleyeceğimiz ilk karikatür 18 Temmuz tarihinde Milliyet Gazetesinde yayınlanan karikatürdür. Karikatürde, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs'ın topraklarının görüldüğü bir harita yer almaktadır. Haritanın Yunanistan toprakları kısmında bir askerin silahını Kıbrıs'a doğrulttuğu ve silahından bir Yunan askerin çıkıp (eli silahlı) Kıbrıs üzerinde silahlı bir baskın yaptığı aktarılmıştır. Darbenin Yunanistan tarafından yapıldığını, silahı tutanların Yunanistan'da olduğunu aktaran bu karikatür darbenin

sorumluluğunu direkt Yunanistan’a yüklemektedir. Basit bir çizimle etkili bir aktarım sunan karikatürde görüntüsel gösterge yöntemi kullanılmıştır.

19 Temmuz tarihinde Milliyet Gazetesi üç karikatür yayınlayarak dikkat çekici bir fark oluşturmuştur. Karikatürlerden birisi ilk sayfada yer alırken diğer iki karikatür (yabancı basından alıntı yapılarak aktarılan karikatürlerdir) ise altıncı sayfada yer almıştır. Gazetenin altıncı sayfası, tıpkı birinci sayfasında olduğu gibi neredeyse tamamını Kıbrıs konusu ile ilgili haberlere ayırmıştır.

Görsel 38: 19.07.1974, Milliyet Gazetesi

Birinci sayfada yayınlanan karikatürde yazı neredeyse hiç kullanılmamış, güneş gözlüklü, asker üniformalı birisinin adayı boyadığı görülmektedir. Adanın üzerinde “Yeşil Ada” yazmakta ve boya kutusunda ise “Halis Yunan Kanı” yazmaktadır. Kutudaki boyanın rengi de kırmızıdır. Adayı boyayan Yunanistan’da darbe ile başa gelip Cumhurbaşkanı olan Fedon Gizikis’tir. Askeri üniformanın üzrinde olması da darbeci olduğunun göstergesidir. Tarihte Kıbrıs, yeşil ada olarak bilinmektedir. Yeşilin insan üzerinde bir huzur ve rahatlık etkisi yarattığı, renklerin incelendiği çalışmalarda ispatlanmıştır. Ayrıca yeşil islamiyeti temsil eden renktir. Gizikis yeşil olan Kıbrıs’ı kırmızıya boyamaktadır. Kırmızının ise kan, şiddet ve kaos rengi olduğu bilinmektedir. Zaten Gizikis’in boya kutusunda da boyanın aslında Yunan kanı olduğu da yazmaktadır. Böylece Yunan Cunta yönetiminin huzur adası olan Kıbrıs’ı kan gölüne çevirdiği, bu

darbenin ve Kıbrıs'ta yaşanan sıkıntıların müsebbibinin Yunan Cunta yönetimi olduğu açıkça aktarılmıştır ve yeşili yok ederek adada islamiyeti yok etmek istediklerini de aktarmıştır. Karikatür, görüntüsel göstergeye bir örnektir. Yani temsil edilen şey ile gösterilen şey doğrudan bağlantılıdır.

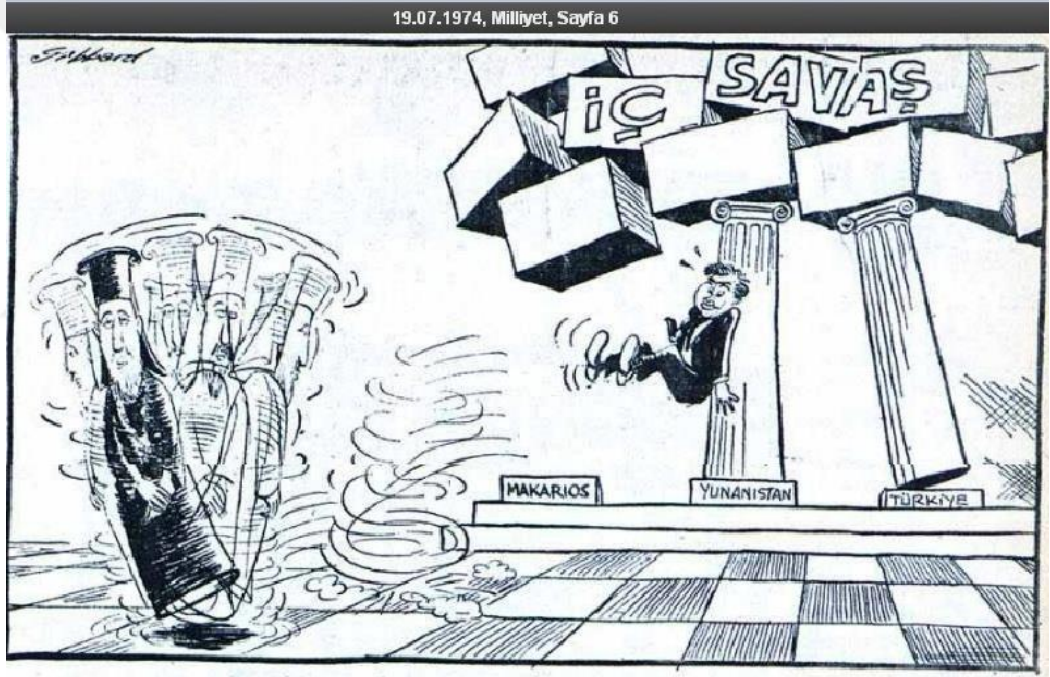
Görsel 39: 19.07.1974, Milliyet Gazetesi

Aynı tarihte Milliyet Gazetesinde yayınlanan ikinci karikatür ise biraz daha sembolik bir anlam taşımaktadır. Yunan mitolojisinden gelen bir sembolik anlamı vardır. Karikatürde görülen Truva atı Akhalılar'ın dokuz yıl boyunca kuşattığı Truva kentini ele geçiremeyince giriştikleri bir savaş hilesidir. Tahtadan ve büyükçe yapılmış bir atın içine gizlenen askerlerin, şehrin kapılarını açarak ele geçirilmesini aktaran bu sembol ile Truva savaşı üzerinden Kıbrıs darbesine bir gönderme yapılmıştır. Kıbrıs'ta tıpkı Truva gibi Yunanistan tarafından ele geçirilemeyince iyi niyetle içeriye alınmış

Yunan askerleri (Milli Muhafız Örgütü ve 650 Yunanlı subay) tarafından darbe girişimi ile ele geçirilmek istenilmektedir. Tarihin eski sayfaları ile bugünü (1974) özdeşleştirerek duygu ve düşüncelerin aktarımı yapılmaktadır. Karikatürün en can alıcı noktası ise atın ayakları altında kalanın Makarios (çizilen kişinin Makarios olduğu, siyah cübbesi ve elindeki asasından anlaşılıyor) olmasıdır. Yunanlılar yıllardır mücadele ettikleri Makarios’u bir hile ile ayakları altına almışlardır. Etkin bir aktarım tarzı ile karikatür derin bir etki yaratmaktadır. Göstergebilim açısından “simge”yi temsil eden bir karikatürdür. Simgelerin nesiller boyu aktarılmasını sağlayan kodlar vardır. Kültüre dayalı karmaşık bir yapısı vardır. Yoruma göre değişen kodlar içermektedir. Bu karikatürde de simgelerin belirtilen özellikleri kullanılmıştır.

Görsel 40:19.07.1974, Milliyet Gazetesi

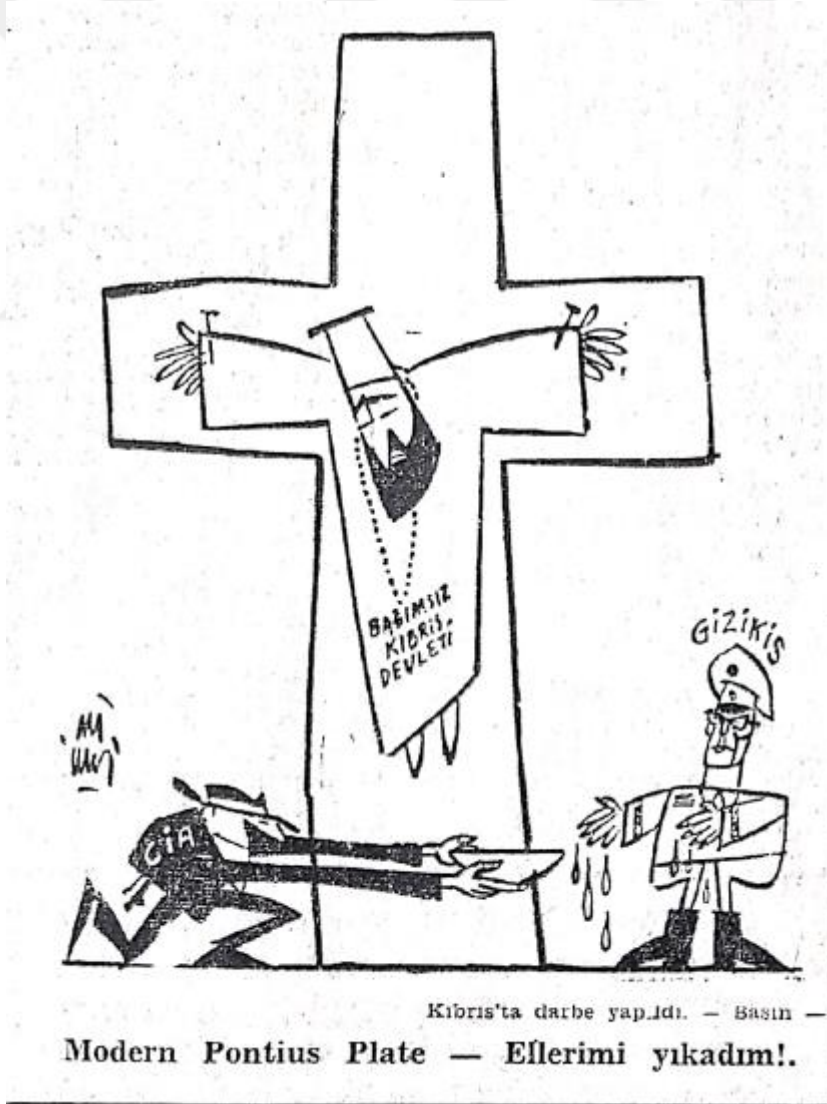

Milliyet Gazetesinin 19 Temmuz tarihli sayısında yayınladığı son karikatür ise biraz daha sembolik bir anlam taşımaktadır. Antik Yunan kalıntılarını andıran bir yapının sütunlarından birinin (Makarios) yerinden sökülmesi sonucu kalıntının çöküşü gösterilmektedir. Kalıntının bir sütunu Makarios, bir sütunu Yunanistan ve bir sütunu da Türkiye olarak çizilmiştir. Yunan Cunta Cumhurbaşkanı Fedon Gizikis’in Yunanistan sütununa sırtını dayayarak Makarios sütununu yerinden sökmesiyle iç savaş başladığını anlatan bu karikatür, darbenin (iç savaşın) sebebi olarak Fedon Gizikis’i göstermektedir.

Çizimde dikkat çeken bir önemli nokta da Türkiye sütununun bu darbe sonucunda Yunanistan'ın üzerine doğru devrildiğinin gösterilmesidir. Türkiye'nin bu eylemden sonra Yunanistan'ı ezip yıkacağının aktarıldığı karikatürde kamuoyuna ciddi bir mesaj verilmektedir. Türkiye'nin bu darbe girişimine ne pahasına olursa olsun karşı duracağı ve sebebi olarak gördüğü Yunanistan'dan bunun hesabını soracağını aktarmaktadır. Sembolik olarak aslında oradaki kalıntı Kıbrıs Cumhuriyeti'ni temsil etmektedir. Kıbrısı ayakta tutan üç temel değerden birinin yerinden oynatılması devletin de yıkılışını hazırlamıştır.

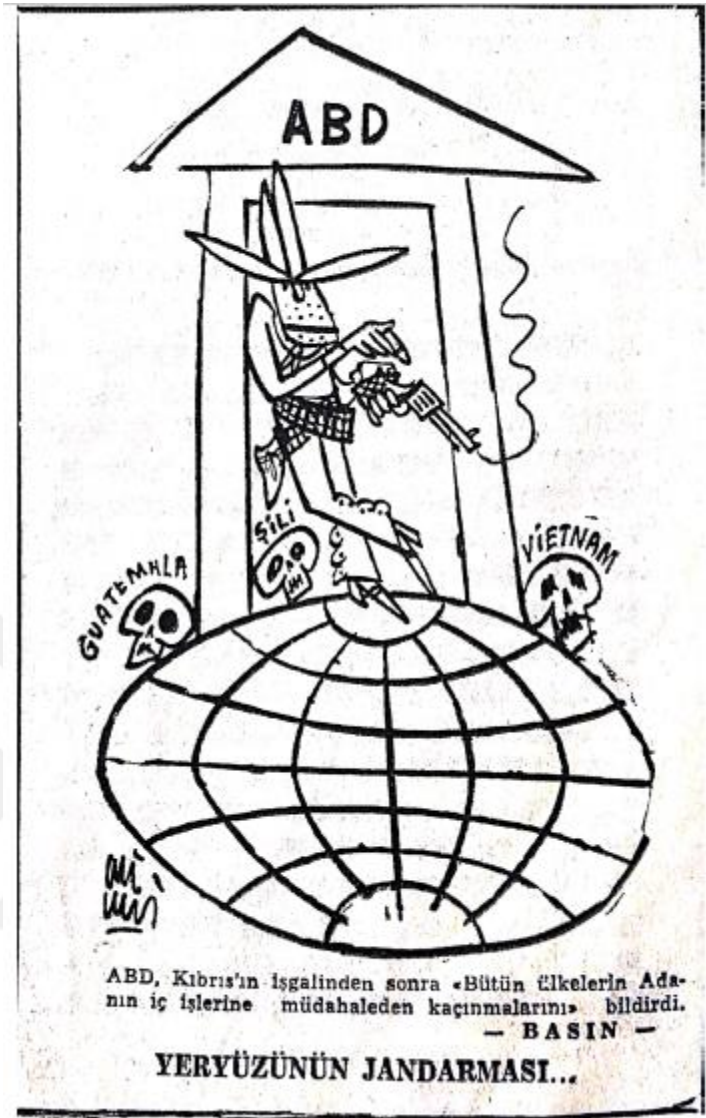
2.7.8.2. Cumhuriyet Gazetesinde Yayınlanan Karikatürler

Görsel 41: 17.07.1974, Cumhuriyet Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanan bu karikatürde (yabancı basından alıntı yapılarak aktarılan bir karikatürdür) dikkat çekici bir mesaj aktarılmaktadır. “Bağımsız Kıbrıs Devleti” yazılı (temsil eden), papaz kıyafetli (Makarios) birisinin çarmıha gerildiğini gösteren bu karikatürde derin bir anlam gizlidir. Hristiyanlık inancına göre Adem ve Havva’dan gelen soy, Adem ve Havva’nın suçuna ortaktır. Hz. Meryem’in rahminde Hz. İsa’ya hulûl eden Tanrı, günahsız olan kendi oğlunu göndererek, bu günaha kefarete olması için çarmıhta can vermiştir. Vaftiz olmak da bu günahı kurtulmak için yapılmaktadır (<https://islamansiklopedisi.org.tr>). Vaftiz edilirken şaraba ekmek doğranır. Şarap Hz. İsa’nın kanını, ekmek ise Hz. İsa’nın etini temsil etmektedir. Hz. İsa’nın eti, Hz. İsa’nın kanına batırılarak yenilir ve böylece Tanrının oğlu kurban edilerek günahlar affolunur (<http://www.dinimizislam.com>). Makarios’un hemen altında CIA (Amerika) nın uzattığı vaftiz tasının içinde Yunan Cunta Cumhurbaşkanı Gizikis’in ellerini yıkadığı görülür. Amerika neden Makarios’un kanını sunduğunu düşündüğümüzde ise Amerika’nın o dönem en büyük rakibi olan Sovyetler Birliği’ne yakınlığı sebep olarak ortaya çıkmaktadır. Kıbrıs’ı kurban ederek, kendi kurtuluşlarını sağlamaya çalışan ABD ve Yunanistan’ın, Kıbrıs’ta akan kan ile ellerini yıkadıklarını aktaran bu karikatür göstergebilim açısından “simge” yöntemini kullanmıştır. Tarihi ve dini bir anlamı kullanarak Kıbrıs darbesine değinen bu karikatür, darbenin CIA (Amerika) gözetiminde Yunanistan tarafından yapıldığını aktarmaktadır.

Görsel 42: 19.07.1974, Cumhuriyet Gazetesi

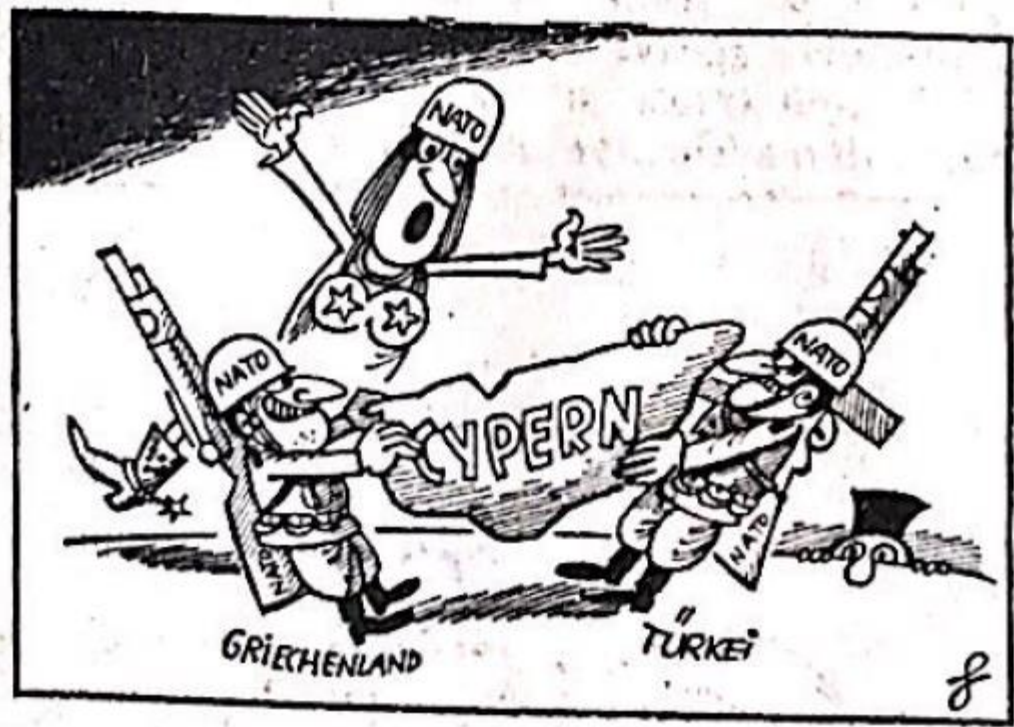
Cumhuriyet Gazetesinin 19 Temmuz tarihli sayısında yayınladığı son karikatür (yabancı basından alıntı yapılarak aktarılan bir karikatürdür) ise daha global bir anlam taşımaktadır. ABD'nin Kıbrıs darbesine sessiz kalmasını eleştiren bir karikatürdür. ABD kovboy figürü ile aktarılmıştır. ABD'nin silahından çıkan duman, yeni ateşlendiğini göstermektedir. Dünyanın üzerinde gösterilmesi ise dünyayı zaptettikleri, korku ve endişeye sebep olduklarını sembolize etmektedir. Guatemala, Şili ve Vietnam yazılı kafatasları ise ABD'nin geçmişte yaptığı kanlı girişimleri ifade etmektedir. Karikatürün altında yazan “ABD, Kıbrıs'ın işgalinden sonra <<Bütün ülkelerin Adanın iç işlerine müdahaleden kaçınmalarını>> bildirdi” yazısı ise karikatürü tamamlayan bir metindir. Darbe girişimine sessiz kalan ABD, darbeye karşı koyan ülkeleri de tehdit

etmektedir. Bir korku kültürü oluşturmaktadır. Uluslararası bir mesaj aktaran bu karikatür de önemli bir yere sahiptir.

2.7.8.3. Hürriyet Gazetesinde Yayınlanan Karikatürler

Hürriyet Gazetesinde daha önce Milliyet Gazetesinde incelediğimiz iki karikatürün (Görsel 38 ve 39) 19.07.1974 tarihinde yer aldığı görülmüştür. Fakat daha önce diğer gazetelerde rastlamadığımız farklı bir karikatür de Hürriyet Gazetesinde aynı tarihte yayınlanmıştır.

Görsel 43: 19.07.1974, Hürriyet Gazetesi

Bu karikatürde incelediğimiz karikatürlerin çoğunda olduğu gibi dış basından alıntılanarak yayınlanan bir karikatürdür. Karikatürde iki NATO askerinin (Türk ve Yunan) Kıbrıs için kavga ettiği gösterilmektedir. Hemen arkalarında ise ellerini açarak ne yapıyorsunuz dercesine bağırarak (anne figürü) bir kadın görülmektedir. Karikatürün alt tarafında ise şapkasından anlaşıldığı kadarıyla bir papazın (Makarios) korkak bir tavırla izlediği gösterilmiştir. Anne figürü olan çizimin kovboy çizmesi giymiş olması karakterin ABD'yi temsil ettiğini göstermektedir. NATO'nun bir iç kavgası anlamına gelen bu karikatür, NATO'nun da bu sorun ile derinden etkilendiğini ifade etmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Kıbrıs Barış Harekâtı dönemi, Türkiye'nin popüler jeopolitik öğeleri sıklıkla kullanıp çeşitli tahayyüller oluşturduğu ve oluşturulan tahayyüller ile geniş halk kitlelerin iktidarın Kıbrıs politikasını desteklemesine katkı sağladığı bir dönemdir.

Devletler gerek ulusal gerekse uluslararası arenadaki eylemlerini meşrulaştırmak ve düşüncelerini empoze edebilmek için popüler jeopolitik yöntemleri kullanırlar. Kıbrıs Barış Harekâtı da Türkiye'nin düşüncelerini meşrulaştırma ve kamuoyu oluşturma girişimlerinde popüler jeopolitik unsurları sıklıkla kullandığı bir dönem olmuştur. Dönemin siyasileri, bürokratları, akademisyenleri Kıbrıs Barış Harekâtını izah eden açıklamalar yapmış, Tv, sinema, dergi ve gazeteler başta olmak üzere birçok popüler kültür aracı da bu açıklamaları geniş halk kitleleri ile buluşturmuştur. Bu yayınlarla hem iç hem de dış kamuoyuna Kıbrıs Barış Harekâtının haklılığı anlatılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma Kıbrıs Barış Harekâtı konusunda üretilen popüler jeopolitik söylemlerin ilk harekâtın başlangıç safhasındaki psikolojik, siyasi ve sosyal açılardan kamuoyu oluşturma girişimleri incelemektedir.

26 Ocak 1974 tarihinde iktidara gelen 37. Hükümet'in üzerinde sıklıkla durduğu iki konu vardır. Biri haşhaş ekimi diğeri ise Kıbrıs meselesidir. Hükümet, o tarihe kadar gelen hükümetlerden çok farklı bir Kıbrıs politikası izleyeceğini daha iktidara geldiği ilk günlerde Kıbrıs için federal bir sistem düşüncesini hükümet programına koyarak göstermiştir. Hükümetin bu hamlesi hem iç politikada hem de dış politikada ses getirmiş ve Türkiye'nin Kıbrıs politikasındaki değişikliğin anlaşılmasını sağlamıştır. Hükümet programında yer alan federasyon düşüncesi artık Türkiye'nin neredeyse resmi bir politikası haline gelirken bu duruma Kıbrıs Cumhurbaşkanı ve Rum Toplum Lideri Baş Piskopos Makarios oldukça sert tepkiler göstermeye başlamıştır. Makarios'un bu tepkileri de incelediğimiz gazetelerde sıklıkla ifade edilmiştir. Fakat Türkiye, Makarios'un tüm tepkilerine rağmen federatif sistem düşüncesinden hiç taviz vermemiş, her açıklamada bu görüş doğrultusunda beyanat vermiştir. Türkiye'nin bu tutumu, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Türk Toplum Lideri Rauf Denktaş ve diğer Kıbrıslı Türk yöneticilerin memnuniyetini sağlamıştır. Hükümet programına giren federatif sistem teklifi çalışmamızda incelediğimiz dört gazetede de (Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet ve Milli Gazete) genişçe yer bulmuştur. Sebepleri, amaçları ve oluşturacağı muhtemel pozitif sonuçlarının değerlendirildiği haberler kamuoyuna paylaşılmıştır. 1974

tarihine kadar Kıbrıslı soydaşlarının uğradığı katliamlar ve sıkıntılı süreçleri bilen Türk kamuoyu da hükümetin federatif sistem düşüncesine karşı çıkmamış, destekleyen eylem ve tepkiler vermiştir. Burada gözden kaçırılmaması gereken bir gerçek vardır; Türk hükümeti Londra ve Zürih anlaşmalarına göre Kıbrıs Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğünü korumakla yükümlüdür. Türkiye bu yükümlülüğüne rağmen, federatif sistem önerisinde bulunması ve bu öneriyi Makarios haricinde hiçbir tepki almaması, uluslararası alanda da herhangi bir devletin net ve sert bir tepkisi ile karşılaşmaması Türkiye'nin daha sonra atacağı adımların güçlü olmasını sağlamıştır. Uluslararası alanda bir tepki gelmemesinin sebebi sadece Türkiye'nin haklılığına olan inanç olmayıp, Makarios'un son dönemlerde Rusya ile (yani Komünist devletlere) olan yakınlaşması da etkilidir. Akdenizde komünist bir yönetim istemeyen batı dünyası Makarios'un Türkiye'nin federatif sistem teklifi karşısında yaptığı açıklamaları dikkate almamış, bir nevi Türkiye'ye istediğini yap hakkı tanımıştır. Yani farklı bir ifade ile göreve yeni başlayan 37. Hükümet daha ilk günden Kıbrıs konusuna sert bir giriş yapmış uluslararası camia ve Türk basını Hükümetin arkasında durarak hiçbir eleştiri getirmemiştir. Popüler jeopolitik açıdan baktığımızda, hükümetin oluşturduğu fiili bir durum popüler kültür araçlarından birisi olan gazeteler aracılığı ile halka aktarılıp bir fikir birliği oluşumu sağlanmıştır. Fikir birliği sağlanmamış olsa bile farklı düşüncelerin ifade edilmediği bir sistemde fikir birliğinin sağlandığı düşüncesi oluşturulmuştur. Neumann'ın meşhur "suskunluk sarmalı" kuramında bahsettiği durum gerçekleşmiştir.

Kıbrıs konusu Türk toplumunun ve Türkiye'nin hassas olduğu bir konu olması dolayısıyla başka uluslararası sorunlara göre daha farklı bir hassasiyet ile ele alınmıştır. Bu hassasiyet gazetelerin haberleri sunuş şekillerini de etkilemiştir. Bahsi geçen bu etkinin ilk gözlemlendiği haberler Grivas'ın ölüm haberidir (Grivas'ın ölümü ile ilgili yapılan haberler popüler jeopolitiğin birçok ögesini barındırdığı için oldukça önemlidir). EOKA ve EOKA-B örgütlerinin kurucusu olan, 1960'lı yıllarda Kıbrıslı Türklere büyük zulümler yapan ve Türkiye'nin sert tepkisi sonucu adadan kaçmak zorunda kalan fakat bir süre sonra kaçak yollarla adaya dönüp ENOSİS için çalışan Grivas'ın ölümü incelenen tüm gazetelerde birinci sayfa haberi olmuştur. Haberlerde, bir kurtuluş, gizli bir sevinç ve dalga geçme unsurlarının yer aldığı belirlenmiştir. Kıbrıs tarihindeki önemli olayların kanlı liderlerinden olan Grivas'ın ölümü, Türk gazetelerinde mutlulukla anlatılmıştır demek aşırı bir yorum değildir. Grivas'ın ölüm haberinin sunuluş biçimi, popüler jeopolitik örneği sunmaktadır. Özellikle Milliyet

Gazetesinin haberinde uyguladığı yöntem (karikatürleştirmek) Grivas'ın özelinde ENOSİS düşüncesinin de sonunun geldiğini okuyuculara aktarmaktadır. Dönemin şartları düşünüldüğünde Makarios'un ENOSİS'e olan uzaklığı aşikârdır. ENOSİS'i savunan tek lider olan Grivas'ın artık yok olması, ENOSİS düşüncesinin sonunu getirmiştir inancıyla yayınlanan haberlerde eleştirel jeopolitiğin sıklıkla kullandığı karikatür olgusu kullanılmıştır. “Popüler jeopolitikte mizah ve ölü terörist Ahmed” isimli çalışmada, Purcell, Brown ve Gökmen'in bahsettiği mizah tekniğinin kullanıldığı bu haber iyi bir popüler jeopolitik örneğidir. Dodds'un ifadesi ile karikatürler gerçeklerin vurgulanmasındaki en etkili yöntemlerden birisidir (Dodds, 2010: 116). Milliyet Gazetesi de iddia ettiği gerçekleri karikatür ile mizahın getirdiği gücü de kullanarak kamuoyuna sunmuştur.

Çalışmakapsamında incelenen gazetelerdeki haberler sadece vatandaşa haber verme maksadıyla hazırlanmış metinler değildir. Haber metinlerinin her biri, bir amaca yönelik olmasa da hepsi “belirli bir amacın parçası” şeklindedir. Bu iddia eleştirel jeopolitik alanında kaynak niteliğinde olan çalışmalarda sıklıkla anılan tahayyül/tasavvur oluşturma durumudur. Agnew ve Corbridge'in aktardığı üzere tahayyül oluşumu eleştirel jeopolitiğin tüm alanlarında uygulanmaktadır. Mekân, kimlik, öteki gibi farklı alanlarda oluşturulan tahayyüller iktidar kurmanın da önemli araçlarındandır (Agnew ve Corbridge 1992: 48-50). Türkiye'nin de Kıbrıs konusunda çeşitli tasavvurlar oluşturduğu ve bu tasavvurların popüler jeopolitik araçlar olan gazetelerle kamuoyuna benimsetildiği görülmüştür. Haberlerde oluşturulan mekân temsil ve tasavvurlarının en iyi örneği Kıbrıs tasavvurudur. Türkiye için Kıbrıs tasavvuru tarihin belirli dönemlerinde değişikliğe uğramıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında “Kıbrıs diye bir sorunumuz yoktur” söylemlerinden, İngiltere'nin II. Dünya Savaşı sonrası gelişen postkolonyal düşünceler sonucunda Kıbrıs'ta zor duruma düşmesi¹⁶ ile tekrar Türkiye Kıbrıs konusuna dahil olmuş ve “Kıbrıs Meselemizdir” söylemlerine geçilmiştir. 1950'lerde başlayan “yavruvatan” tasavvuru 1974 yılına gelince 37. Hükümetin istekleri ve amaçları doğrultusunda değişikliğe uğramış ve yeni mekân tasavvurlarının eklenmesini sağlamıştır. Hükümetin göreve geldiği ilk günlerde, Kıbrıs'ta yaşanan sorunların daha fazla dikkat çekmesi için oluşturulan ilk tasavvur “Güvenliksiz Kıbrıs” tasavvuru olmuştur. Bu tasavvur Makarios'a karşı yapılan darbe

¹⁶ Postkolonyal dönemde Rum toplumunun bağımsızlık veya Yunanistan'a ilhak edilme talepleri İngiltere'yi zora sokmuştur. İngiltere ise adadan çıkmak istemediği için Lozan antlaşması ile adayı elinden aldığı Türkiye'yi kendi pozisyonunu korumak için tekrar Kıbrıs konusuna dahil etmiştir.

girişiminden önceki dönemde sıklıkla işlenilmiştir. Adada meydana gelen kaos, çatışma, zulüm, bombalama vs. gibi eylemlerin sürekli gündemde tutulması ile Kıbrıs'ın kamuoyundaki mekân tasavvurunun yeniden oluşumu sağlanmıştır. Kıbrıs ile ilgili yeni tasavvur oluşturma süreci sadece “Güvenliksiz Kıbrıs” tasavvuru ile sınırlı kalmamıştır. Çeşitli haberler içinde Türkiye'nin Kıbrıs ile bir bütün olduğu, stratejik ve askeri açıdan Türkiye'nin Kıbrıs'tan vazgeçemeyeceğinin aktarılması, Kıbrıs'ın öneminin sadece manevi değerlerden gelmediğini aynı zamanda Türkiye'nin kendi güvenliği içinde Kıbrıs'a ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Böylece Kıbrıs'a mekân tasavvuru olarak “Önemli Coğrafya”, “Stratejik Coğrafya” tasavvurunu da eklemiştir. Çalışmanın zaman aralığı içinde gerçekleşen Makarios'a yönelik darbe girişimi Kıbrıs'ın mekân tasavvurlarının yeniden oluşmasını da sağlamıştır. O güne kadar oluşturulan tasavvurlar bir kenara bırakılarak darbe sonrası Kıbrıs ile ilgili oluşturulan en dikkat çekici tasavvur “kurtarılması gereken mekân” tasavvurudur. Türk kamuoyuna Kıbrıs'ın stratejik ve manevi önemi öğretildikten sonra kurtarılması gereken mekân tasavvuru ile harekâta ıkna süreci mekânsal anlamda tamamlanmıştır.

Mekân tasavvurlarının haricinde haberler aracılığı ile kimlik tasavvurları da gerçekleştirilmiştir. Kimlik tasavvuru eleştirel jeopolitik alanın sıklıkla başvurduğu yöntemlerden birisidir. Kimlik oluşumu ile eskiden gelen değerlerin değişimi ve yeni değerlere göre bir tanımlamanın yapılması sağlanılmaktadır. Böylece kamuoyu eski öğrendiklerini unutarak yerine yeni verilere göre yapılan tanımlamaları yerleştirmektedir. Kıbrıs haberleri ile de Rum ve Yunan kimliklerinin yeniden oluşumu görülmektedir. Türk kamuoyu için zaten pek müspet olmayan iki toplumun da kimlikleri Kıbrıs süreci ile birlikte daha da olumsuzlaştırılarak, Türkleri katleden, soykırım gerçekleştiren, barbar, cani, adadaki huzuru sürekli kaçıran bir kimlik tasavvuru oluşturmuştur. Adaya silah sokma haberleri ile sürekli gündeme gelen Yunanistan'ın da adadaki olumsuz durumu desteklediği yönündeki haberlerle Rumlar için oluşturulan kimlik tasavvuru Yunanlılar için de geçerli kılınmıştır. ENOSİS ve EOKA haberlerinin sıklıkla gündemde tutulması da Yunan ve Rum kimliklerinin inşa sürecindeki önemli basamaklardan birisidir. Fakat mekân tasavvurunda olduğu gibi kimlik tasavvurunda da süreç içinde bir dönüşüm söz konusudur. Ocak ayından Temmuz ayına kadar geçen süreçte özellikle Rumlar için oluşturulan “katil” tasavvurunun Makarios'a yapılan darbe ile birlikte değiştiği, darbe sonrası dönemde kurtarılması gereken insanlar olarak şekillendirildiği görülmektedir. Darbe sonrası

dönemde Kıbrıslı Rumların maruz kaldığı ciddi şiddet olayları gerçekleşmiştir. Katliam diye de ifade edebileceğimiz bu olaylar sonucunda darbe gününe kadar “katil” olarak anılan Rumlar darbeden sonra “mağdur”, “kurtarılması gereken”, “mazlum” kimliği ile anılmıştır. Bu kimlik değişimi Türkiye’nin hem ulusal hem de uluslararası arenada elini güçlendirmiştir. Çünkü Türkiye tüm söylemlerinde barıştan yana ifadeler kullanmıştır. Rumların katil durumundan mağdur durumuna geçmesi Türkiye’nin de Rumları kurtaracak olan devlet konumuna geçmesini sağlamıştır. Kimlik oluşumundaki değişim Yunanlılar için de geçerlidir. Yunanlılar darbeye kadar adaya silah sokan ve kaostan beslenen toplum olarak aktarılırken, darbe sonrası dönemde ise Kıbrıslı Rumları katleden, cani, ENOSİS’i gerçekleştirmek isteyen işgalci kimliği ile temsil edilmiştir. Yunanlıların işgalci kimliği de Türkiye için önemlidir. Çünkü Garanti anlaşması gereği Türkiye ile Yunanistan hami konumundadır ve hamilerden birisi işgalcidir. Böylece adadaki söz hakkı sona ermiştir. İngiltere ise adaya müdahaleden kaçınmaktadır. Türkiye artık Kıbrıs konusunda tek yetkili kalmıştır. Türkiye’nin tek yetkili kalması Rumları da kurtarmasını gerektirmektedir. Yani Türkiye “İşgalci Yunan” tasavvuru ile Rumların hamiliğini de üstlenmiştir. Değişen Rum ve Yunan kimlikleri, Türk kimliğini de etkilemiştir. Çünkü “öteki” tasavvuru “biz, öz, ben” tasavvurunu oluşturmaktadır. Gazetelerde açıkça bir Türk tasavvuru oluşturulmamıştır. Yunan ve Rum tasavvurlarının oluşturduğu olumsuz durum, Türk tasavvurunun güçlü bir şekilde oluşturulmasını sağlamıştır. Darbe sonrası dönemde Türk tasavvurunun da değişimi söz konusudur, darbeye kadar sadece Türklerin kurtarıcısı olan Türk tasavvuru, darbeden sonra Rumların da kurtarıcısı olmuştur. Adada zor günler geçiren Rum toplumunun da kurtarılması misyonunu omuzlayan Türkiye böylece “adada sadece Türklerin değil, Rumların da kurtarılması için” harekâtı gerçekleştiriyoruz söylemini oluşturmuştur.

Haber metinlerindeki söylemleri dikkate alarak Rum, Yunan ve Türk tasavvurlarının oluşumu ve yeniden oluşumundan bahsetmek mümkündür. Bu eleştirel jeopolitik yöntem Batı dünyasının uzun yıllar Doğu ile ilgili oluşturduğu tasavvurlarda da kullanılmıştır. Batı, Doğuya atfettiği cahil, barbar, ahlaki değerlerin olmadığı toplum tahayyülü ile doğulu olmayan insanların zihninde bir doğu algısı oluşturmuştur (Flint ve Taylor, 2014: 122). Türkiye de Kıbrıs konusunda bir mekân ve kimlik temsili oluşturmuştur. Gazeteler aracılığı ile söylemler oluşturmuş, söylemler temsile dönüşmüş, temsil ise “Güvenliksiz Kıbrıs” tasavvurunu oluşturmuştur. Fakat Türkiye’nin oluşturduğu mekân ve kimlik temsili Batının Doğuya yönelik oluşturduğu

mekân temsili gibi gerçekliği olmayan bir söylemden yola çıkmamıştır. Aksine var olan gerçeklerin ifade edilmesi ile oluşturulan bir mekân temsili söz konusudur.

Haberler incelenirken fark edilen bir diğer önemli nokta da söylemler oluşturulurken çeşitli kıyaslardan yola çıkıldığı durumudur. Yapılan kıyasların ilki sistem farklılıkları üzerindedir. Yani üniter devlet sistemi ile federatif sistem kıyaslanması söz konusudur. Buradaki kıyas açıkça maddeler halinde yapılmış bir kıyas değildir. Belirli zamanlarda yapılan haberlerin içeriklerinde aktarılan bilgilerin oluşturduğu kıyastır. Bazı haberlerin içinde üniter devlet yapısının yol açtığı sorunlar ve kanlı olaylar aktarılırken, bazı haberlerde federatif sistemde böyle sorunların olmayacağı vurgusu sürekli yenilenmiştir. Böylece Türkiye'nin savunduğu federatif sistemin neden arzulandığı konusuna açıklık getirilmiştir. Ayrıca Makarios ile Denktaş'ın ünvanları üzerinden bir kıyaslama yapıldığı da söylenebilir. Denktaş'ın adının geçtiği haberlerin neredeyse tamamında Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı ünvanı Türk toplum lideri ünvanı ile birlikte kullanılırken Makarios'un adının anıldığı haberlerin az bir kısmında Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ünvanının kullanıldığı grülmüştür. Bu da bize Türkiye'de Kıbrıs'ın resmi olarak temsilcisinin Makarios yerine Denktaş olarak kabul edildiğini göstermektedir. Söylemlerdeki kıyasların bariz görüldüğü kavramlardan bir diğeri de “işgal ve müdahale” kavramlarıdır. Türkiye'nin adaya olası bir harekâtının sürekli müdahale kavramı ile anıldığı görülürken, aynı durumun Yunanistan tarafından gerçekleştirilme ihtimalinden bahsedildiğinde ise işgal kavramları kullanılmıştır. Bu farkın sebebi de yine oluşturulan Türk ve Yunan tasavvurlarına bağlanmaktadır. Türkiye adaya barış ve huzur götürmek isterken Yunanistan kaos ve çatışma ile adayı ENOSİS kapsamında kendisine bağlamak istemektedir. Böylece Türkiye adaya müdahale ederken Yunanistan ise adayı işgal gayesindedir.

Gazeteleri incelerken ortaya çıkan ve dikkat çeken bir diğer söylem durumu da bazı söylemlerin hiç değişmeden ilk günden beri sabit kalmasıdır. Bu da Türkiye'nin ilk günden beri bir hedef doğrultusunda ilerlediğini göstermektedir. Türkiye ilk günden beri barış, demokrasi, birlikte yaşam, insana saygı gibi söylemleri ön planda tutarak amaçlarını izah etmiştir. Bu söylemlerin değişmemesi Türkiye'ye uluslararası alanda da bir saygı ve güven getirmiştir.

Türkiye, haberlerle Türk toplumuna mesajlar verirken uluslararası alanı da boşlamamıştır. Özellikle komünizm tehlikesi ve NATO'nun dağılma ihtimalleri üzerine

geliştirilen söylemler uluslararası kamuoyu için önemli veriler olmuştur. Türkiye adaya müdahale ederek Kıbrıs'ın komünizme kaymasının önüne geçmiş ve böylece olası bir savaşın da önüne geçmiştir. Soğuk Savaş dönemi devam ederken Komünizmin Akdeniz'e açılması Batı dünyasını tedirgin edecek ve olası bir dünya savaşına yol açabilecek potansiyeldedir. Fakat Türkiye'nin adaya barış götürme amacıyla müdahalesi komünizmin akdenize açılmasını önlediği gibi olası bir savaş durumunu da engellemiştir. Yunanistan'ın adayı işgal etme durumu ise Türkiye-Yunanistan savaşına yol açacak ve neticesinde NATO'nun dağılmasına sebep olacaktır. Türkiye adaya müdahale ederek hem Yunanistan'ın adayı işgalini önlemiş hem de NATO'nun dağılmasını engellemiştir. Bu iki mesaj Türk gazetelerinde sıkça işlenmiş ve uluslararası camiaya aktarılmıştır.

Tüm bu tasavvurlar inşa edilirken gazeteler aktardıklarının sadece kendilerine ait görüş olmadığını göstermek için yabancı basın haberlerinden alıntılar yayınlamışlardır. Farklı ülke basınlarında (örn. Fransa, İngiltere, Amerika, Almanya, Mısır, Arabistan vb.), Kıbrıs'ta yaşanan olaylar ile ilgili bakış açıları aktarılmıştır. Böylece bir Türk vatandaşı, gazetesini okuduğunda Kıbrıs meselesinin yabancı bir ülkede nasıl ele alındığını görmesi sağlanmıştır. Yabancı basın söylemlerinin Türk gazetelerindeki söylemlerle uyumlu olması Türk kamuoyunda “haklıyız ve haklı olduğumuzu tüm dünya biliyor” algısının oluşması sağlanmıştır. Gazetelerde oluşturulan “haklı Türkiye” imajı özellikle batı basınından yapılan haberlere sağlanmıştır. Batının “haklı Türkiye” söylmeleri, aynı söylemlerin Doğu tarafından dile getirilmesinden daha kıymetlidir. Çünkü “Batı dünyası hristiyan, Türk düşmanı ve Yunan dostudur.” “Bu meselede Türkiye'yi haklı görmektedir; o halde Türkiye sonuna kadar haklıdır.” Bu düşünce Türk kamuoyunun Kıbrıs meselesine daha da fazla sarılmasına katkı sağlamıştır. “Haklı Dava Kıbrıs” konusunda ara ara Doğu ve İslam toplumlarındaki görüşler de aktarılmış ve İslami coğrafyanın da Türkiye'nin yanında olduğu paylaşılmıştır.

Devletlerin ideolojilerini haklı göstermek için kitle iletişim araçlarını kullanmaları bilinen bir gerçektir. Türkiye'de, Kıbrıs Barış Harekâtına hazırlık döneminde düşüncelerini iç ve dış kamuoyuna anlatmak ve taraftar kazanmak amacıyla gazetelerin haberlerini kullanmıştır. Çalışma kapsamında ele alınan gazetelerden Milli Gazete ve Cumhuriyet Gazetesi zaten hükümetin ortakları olan MSP ve CHP'ye yakınlıkları ile bilinen gazetelerdir. Hürriyet ve Milliyet Gazeteleri ise tirajları yüksek ve genel okuyucu kitlesine seslenen gazeteler olarak değerlendirildiğinde; hem sağ ve

muhafazakâr (Milli Gazete) hem sol (Cumhuriyet Gazetesi) hem de düşünce ayrımı yapmadan okunan (Hürriyet ve Milliyet) gazeteler incelenmiş ve hükümet söylemleri ile gazete haberlerinin paralelliği tespit edilmeye çalışılmıştır. 37. Hükümetin göreve geldiği ilk günlerdeki federatif sistem önerisinin hükümet programına koyulması haberinden başlayarak, harekât ayı olan Temmuz ayında donanmanın Akdeniz’e açıldığını aktaran haberlere kadar tüm haberlerde bu uyum görülmüştür. Bu dönemde hükümetin politikasınakarşı hiçbir habere rastlanılmamıştır. Bu algı oluşturulurken birçok tasavvur inşa edilmiş ya da yeniden dizaynedilerek amaca ulaşmak için kullanılmıştır.

Hükümetin göreve başladığı ilk günden, harekât gününe kadar inşa edilen tasavvurlar çalışma içinde detaylıca aktarılmıştır. Bu tasavvurların tamamı bir ortak devlet aklı çerçevesinde oluşturulan söylemlerdir. 37. Hükümet göreve geldiği 26 Ocak tarihinden itibaren, Kıbrıs’a bir harekât gerçekleştirmesi gerekebileceğini hesaplamış ve bu hesaba göre adımlar atmıştır. Bu süreç içerisindeki hiçbir hükümet açıklaması ya da adımı düşünülmenden rastgele yapılmamıştır. İlk anda hükümet programına federatif sistem düşüncesinin konulmasından, 20 Temmuz sabahı harekât ile ilgili bilgilerin aktarıldığı konuşmaya kadar tüm süreç ortak bir aklın işlediğini göstermektedir. Tüm süreçteki açıklamalar birbirini destekler ve hep bir adım öteye götürür şekilde dizayn edilmiştir. 26 Ocak’ta kurulan hükümet harekât günü olan 20 Temmuz 1974 tarihine kadar geçen 176 günlük sürede öncelikle Kıbrıs’a bir federatif teklif ile işe başlamıştır. Federatif sistemi neden istediğini de açıklayarak, bu isteğin sadece Türkler için değil iki toplumun huzurlu bir şekilde beraber yaşayabilmeleri için istedikleri aktarılmıştır. Bu teklife başta Makarios olmak üzere birçok Rum yöneticisi tepki gösterse de Türkiye kimseyi suçlamadan, hep barış söylemleri oluşturarak düşüncesinden hiç taviz vermemiştir. Kamuoyunda “Kıbrıs için federatif sistem şart” düşüncesi oluşunca bu söylemin üzerine olası bir harekât için gerekli desteğin sağlanmasını amaçlayan “biz ve öteki” algısı paralelinde oluşturulan kimlik tasavvurları gerçekleştirmiştir. Bu tasavvurlarda Rum ve Yunan kimlikleri üzerinde yoğunlukla durulmuştur. Haberlerde en sık anılan devlet isminin Yunanistan olması bir tesadüf değildir. Türkiye Yunanistan ile ilgili bir kimlik temsili oluşturmak istemiştir. Yunanistan’ın sürekli EOKA ve ENOSİS haberlerinde anılması, adaya gizli yollarla silah sokması, adadaki huzur ortamını bozan, adada bir terör ve çatışma ortamı oluşturarak ENOSİS’e ulaşmayı hedefleyen Yunan temsili ile tasavvuru oluşturulmuştur. Bu temsilin yanında oluşturan

bir diğerkimlik temsili de Rum temsilidir. Türkleri adadan atmak isteyen, gösteri ve eylemleri ile Türklere kin kusan, barbar, cani, geçmişte Türkleri katletmiş ve fırsatını bulduklarında yine katledecek olan bir Rum temsili de bilinçli bir şekilde oluşturulmuştur. Bu iki temsilin oluşturma amacı adaya yapılacak muhtemel harekâtın sebebini adayı bu kötü niyetli, düşman ve kaostan beslenerek ENOSİS'i gerçekleştirmek isteyenlerden kurtarmak şeklinde ifade etmek içindir. Bu iki kimlik temsili Said'in oryantalizm düşüncesinde aktardığı gibi olumsuz öteki düşüncesinden olumlu ben düşüncesini oluşturma girişimidir. Yani Türkiye kötü ve düşman bir Yunan ve Rum temsili ile barışı isteyen bir Türk ve Türkiye temsili oluşturmuştur. Bu temsile uygun şekilde de neredeyse tüm söylemlerde barış ifadesi geçmiştir. Oluşturulan bu kimlik tasavvurları adaya yeni bir mekân tasavvurunu gerekli kılmıştır. Bu durum da Türkiye tarafından ele alınarak Yunan ve Rum tasavvurlarıyla uyumlu, kaos, tedhiş, tehdit, iç savaş, karmaşa, güvenliğin olmadığı bir mekan temsili oluşturulmuştur. Böylece kamuoyu okuduğu her haberle Kıbrıs'ta neler oluyor sorusunu kendisine sormuş ve Kıbrıslı soylaşlarını düşünmeye başlamıştır.

Özetle 15 Temmuz 1974 tarihinde çalışmamızı iki parça halinde ele almamızı sağlayan bir kırılma olmuş ve Makarios'a bir darbe gerçekleştirilmiştir. Bu darbe sadece eylemsel bir olay olmayıp o ana kadar Kıbrıs ile ilgili oluşturulmuş tüm söylemlerin de değiştiği bir jeopolitik kırılmaya sebep olmuştur. Türkiye 15 Temmuz'a kadar oluşturduğu Rum ve Kıbrıs tasavvurlarını değiştirmiştir. O andan itibaren Türkiye Rumları Türk düşmanı ve ENOSİS yanlısı olarak betimlerken; 15 Temmuzdan itibaren ise korunmaya muhtaç, mağdur, çaresiz, katledilen bir halde aktarmıştır. Kıbrıs tasavvurunu ise "kurtarılması gerekenmekân" olarak değiştirmiştir. Türkiye, söylemlerini "iki toplumu da kurtaracağız" düşüncesine oturtmuştur. Bu söylemler hem ulusal hem de uluslararası arenada Türkiye'nin I. Kıbrıs Barış Harekâtı'nın haklı görülmesini sağlamıştır. Uluslararası alanda haklı görülmesi de hem I. Harekâttan sonra Türkiye'ye bir yaptırım gelmemesinden hem de Der Spiegel dergisinin 22 Temmuz 1974 tarihinde yayınladığı geniş Kıbrıs haberinden anlamaktayız. Kısaca dergi bu harekâttan Yunanistan'ı suçlamış ve Türkiye'yi haklı görmüştür. Der Spiegel'in dışında Ecevit'in Londra ziyaretinde aldığı pozitif Rum tepkileri bu durumun bir diğerkimlik temsili de Rum temsilidir.

Türkiye'nin bu jeopolitik söylemleri bilinçli ve sistemli bir şekilde oluşturduğunu gösteren en büyük delil Ecevit ve Denktaş'ın harekât sabahı yaptıkları açıklamalardır. Ecevit, "*Askerimize ateş edilmemesini ve bunun kanlı bir savaşa neden*

olmamasını ümit ederim. Adaya savaş için değil, barış için gidiyoruz; ama yalnız Türklerin değil, Rumların da barışı için gidiyoruz. Tüm siyasi ve diplomatik kanallara başvurduktan sonra bu kararı almak zorunda kaldık...” ifadeleri ile çalışmamızda ele aldığımız tüm tasavvurların gerçek olduğunu ıspatlamıştır. Ecevit bu açıklama ile Türkiye’nin bir devleti işgal etmediğini barışı sağlamak için müdahale etmek zorunda kaldığını, müdahalenin gönüllü değil zaruri olduğu ifade etmiştir. Denktaş ise, Sevgili Kahraman, Fedakâr Kıbrıs Türkü; 11 yıldır Kıbrıs’ta insan şeref ve haysiyeti ile yaşamak, can ve mal emniyetinizi koruduğuna inandığınız anlaşmalarla meydana gelmiş olan bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti’nin varlığını korumak için her şeyinizi ortaya koydunuz. Tüm haklarınızın, bağımsızlığın koruyucusu ve garantörü Anavatan’ımıza güven ve inanç içinde tarihi ve şerefli bir mukavemet mücadelesi verdiniz. Bugün, burada kahraman Türk Silahlı Kuvvetleri Kıbrıs’ın her yanında havadan ve denizden çıkarma yapmaktadır. Gazanız mutlu olsun...” ifadeleri ile açıklamasına başlamıştır. Bu başlangıç dinleyenleri kanlı noel çatışmalarına götürmüş ve şimdiye kadar verdiğimiz mücadelenin sonunda anavatan olan Türkiye sayesinde şerefli ve halsiyetli yaşayacağız diyerek Kıbrıslı Türkleri harekâta destek olmaya davet etmiştir. Denktaş’ın açıklamasındaki önemli bir nokta da “Türk Silahlı kuvvetlerinin bugün başlatmış olduğu harekât, bağımsızlığın garantörü olarak 1969 antlaşmalarının Anavatan’ımız Türkiye’ye vermiş olduğu meşru hak ve yetkilere dayanmaktadır. Bu bir istila değildir. Kıbrıs’ın bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü ve güvenliğini yeniden tesis etmek için girişilen ve sadece bu gayeye matuf sınırlı bir polis harekâtıdır. Bu müdahale de, devamlı surette dost geçinmek istediğimiz ve bağımsızlığımızın müsterek koruyucusu olan Rum toplumuna karşı girişilmiş bir harekât değildir. Tam aksine, hak ve hürriyetleri, Yunanistan’daki Cunta adına elinden zorbalık ve silah zoru ile alınmış Rum halkını meşru hak ve hürriyetine kavuşturmak, başlarına konmuş olan Cunta yanlılarını bertaraf etmek ve meşru hükümeti kurtarmaktır...” ifadeleridir. Rumlara karşı yapılmış bir harekât olmadığını aksine Rumları kurtarmak için girişilmiş bir mücadele olduğunu ifade ederek Rum toplumunun da destek vermesini tavsiye etmiştir.

Bu çalışmanın genel tablosu bize eleştirel jeopolitiğin bir gerçekliğini göstermektedir. Jeopolitik temsiller ve tahayyüleri belirli dönemlerde değişebilir ya da dönüşebilir. Kıbrıs sürecinde de bu durum söz konusudur. 26 Ocak 1974 tarihinde, Türkiye’nin Kıbrıs söylemi federatif sistem önerisi ile değişmiştir. 15 Temmuz’a kadar devam eden yeni söylemler 15 Temmuz itibari ile birdaha değişerek yeni bir söyleme

dönüşmüştür. Bu yeni söylem yeni temsil ve tasavvurların gelişmesini sağlamıştır. Her ne kadar çalışma sınırlılıklarımızın dışında olsa da biliyoruzki II. Barış Harekâtı da bir diğer kırılma noktası olarak yeniden söylem, temsil ve tasavvurların oluşturulmasını sağlamıştır. Federe devlet kurulması, KKTC'nin kurulması, Annan Planı, Mehmet Ali Talat dönemi ve şuan KKTC'de iktidar olan Mustafa Akıncı dönemleri Kıbrıs konusundaki diğer kırılma anlarıdır. Kıbrıs var olduğu sürece bu kırılma anları da sürekli eklenecek ve söylemlerin değişmesini sağlayacaktır. Değişen söylemler yeni temsiller, yeni temsiller de yeni tasavvurların oluşmasını sağlayacaktır. Bu süreç sonsuz bir döngü şeklinde devam edecektir. Bu nedenle jeopolitik söylemler hiçbir zaman durağan olmayacaktır. Kıbrıs konusu Türkiye için önemli olduğu sürece Kıbrıs ile ilgili söylemler oluşturulacaktır. Şartların değişmesi söylemlerin değişmesini sağlayacak, yeni söylemler de yeni temsil ve tasavvurlar oluşturulacaktır.

KAYNAKÇA

- Açıkses, E. (2014), "Kıbrıs Meselesinin Tarihsel Gelişimi ve Uluslararası Hale Gelme Sebepleri", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt 9, Sayı 4, Ankara, s.1241-1259.
- Agnew, J. (2013), "The Origins of Critical Geopolitics", *The Ashgate Research Companion to Critical Geopolitics*, (Der: Dodds, K. Kuus, M. Sharp, J.), Burlington, Ashgate, s.19-83.
- Agnew, J. (1998), *Geopolitics: Re-visioning world politics*. Routledge, London.
- Agnew, J. Corbridge, S. (1995), *Mastering Space: Hegemony Territory and International Political Economy*, Routledge, Londra.
- Akay, A. (1999), "Yapıbozma ve plastik sanatlar." *Toplumbilim* (10), s.13-23.
- Akca, E. B. (2009), "İdeoloji-Dil-Söylem ve Anlam İlişkisi: Medyada Anlamın Toplumsal İnşası." *Medyada Gerçekliğin İnşası: Türk Medya Söylemine Eleştirel Bir Bakış*, (Ed: İsmet Parlak), Konya: Çizgi Kitabevi, s.335-366.
- Akçay, E. Akbal Ö. (2013), "ABD Güvenlik Politikasında Söylem ve Pratik", *Yönetim Bilimleri Dergisi* Cilt: 11, Sayı: 22, s.7-29.
- Aktulum, L. (2004), "Göstergebilim." *Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(7), s.1-12.
- Alkın, R. C. (2017), "Ulrich Beck'in Risk Toplumu Kavramsallaştırması Ekseninde Toplumsal Kontrolün Dönüşümüne Giriş Denemesi," *Medeniyet ve Toplum* Cilt 1 Sayı 1, 2017, s.35-54.
- An, A. (2002), *Kıbrıs Nereye Gidiyor?*, Everest Yayınları, İstanbul.
- Anaz, N. (2012), "Siyasi Coğrafyada Yeni Eğilimler ve Popüler Jeopolitik", *Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru Popüler Jeopolitik, Oryantalizm ve Uluslararası İlişkiler*, (Edt: Anaz N. Özkan M.) İlke Yayıncılık, İstanbul, s.17-38.
- Anık, M. (2007), "Michel Foucault ve İktidar Ağlarıyla Örölmüş Özne", *Sosyoloji Yazıları I, Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Ortak Çalışması* (EDT: Şan M. K.), Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, s.341-352.
- Arı, T. (2013), *Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, MKM Yayıncılık, Bursa.

- Arı, T. (2014), "Uluslararası İlişkilerde Büyük Tartışmalar ve Postmodern Teoriler". *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri 2*, (Der. Arı T.), Dora Yayınları, Bursa, s.1-49.
- Arık, U. (2011), "Kıbrıs Krizi", *LAU Sosyal Bilimler Dergisi* Cilt:2 Sayı:1, Lefke, s. 3-21.
- Aslan, S. Yılmaz A. (2001), "Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm." *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 2.2, s.93-108.
- Ataman, M. (2009), "Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti", *Alternatif Politika*, Cilt 1, Sayı 1, Nisan, s.1-41.
- Atay Özsavaş, S. (2016), "Klasik Jeopolitik Yaklaşımlar ve Eleştirel Jeopolitik Söylem." *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8. 2, s.144-155.
- Atılğan, S. (2001), "Küreselleşme ve Günümüzde Medya Sektörü." *Marmara İletişim Dergisi* 11.11, s.233-246.
- Atun, A. (2007), *Kıbrıs Eksenli Siyasette Akademik Alarga Cilt 2*, Samtay Vakfı Yayınları, Lefkoşa.
- Avcı, A. (2014), *1950:1960 Arası Türk-İngiliz İlişkileri Işığında Kıbrıs Meselesi*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- Avcı, Ö. (2018), "Propaganda Çeşitleri". İletişim ve Propaganda (Edt. Karaca, M. Çakı, C.), Eğitim Yayınevi, Konya, s.75-114.
- Aydemir, C. Kaya M. (2007), "Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C.VI, Sayı: 20, Bahar, s.260-282.
- Aydınalp, E. B. (2017), "Jacques Derrida'da Yazı ve Anlam Oyunu", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 38, s.151-160.
- Aytekin, İ. (2013), "Küreselleşme ve Ekonomik Küreselleşme." *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1.2, s.123-134.
- Barkin, S. J. (2003), "Realist Constructivism", *International Studies Review*, Vol 5, No 3, s.325.342.
- Barnes, T. J. Duncan J. S. (1992), "Writing Worlds", *Writing Worlds: Discourse, Text and Metaphor in the Representation of Landscape*, Routledge, London and New York, s.1-17.

- Barthes, R. (1979), *Göstergebilim ilkeleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Baudrillard, J. (2011), *Simülakrlar ve Simülasyon*, (Çev. Adanır, O.), Doğu Batı Yay. Ankara.
- Baytar, O. (2011) "Küreselleşme Dinamiklerinin Medya Sektörüne Etkileri", *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1. s. 45-66.
- Beck, U. (1986), *La Société du risque*, Editions Aubier, Paris.
- Beck, U. (2005), *Siyasallığın İcadı*, (Çev. Ülner, N.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Behnke, A. (2006), "The Politics of Geopolitik in Post-Cold War Germany", *Geopolitics*, 3, s.396-419.
- Berger, A. A. (1993). *Kitle İletişiminde Çözümleme Yöntemleri*. (Çev. Barkan, M. vd.), Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir.
- Berktaş, F. (2012), *Dünyayı Bugünde Sevmek: Hannah Arendt'in Politika Anlayışı*, İletişim, İstanbul.
- Bilgin, P. (2004), "A Return to 'Civilizational Geopolitics' in the Mediterranean? Changing Geopolitical Images of the European Union and Turkey in the Post-Cold War Era", *Geopolitics*, 9/2, s.269-291.
- Birand, M. A. (1990), *Diyet Türkiye ve Kıbrıs Üzerine Uluslar arası Pazarlıklar 1974-1980*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Birdişli, F. (2014), "Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 10, Sayı 20, Ocak, s.229-256.
- Bostanoğlu, B. (1999), *Türkiye-ABD ilişkilerinin Politikası*, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara.
- Boz, H. (1999). *Kitle İletişim Araçları ve Suskunluk Sarmalı*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 32,(1), s.41-48.
- Bozkurt, İ. (2014), "ABD'nin Kıbrıs Politikası ve Türk Kamuoyu (1950:1964) (Johnson Mektubu'na Kadar)", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, s.141-189.
- Buluñ, A. Z. (2016), *Kıbrıs Türk Halkının Varoluş Savaşı ve Rauf R. Denktaş*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi Yayını, Ankara.
- Bulut, Y. (2004), *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, Küre Yayınları, İstanbul.
- Bülbül, A.R. (2001), *Haberin Anatomisi ve Temel Yaklaşımlar*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

- Cankurt, A. (2013), *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Kıbrıs Politikaları ve Kamuoyuna Yansımaları (1955:1964)*, (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ.
- Cem, H. (1974), *Kıbrıs Anlaşmalarında Ecevit'in Savunması*, Aktüel Yayınları, İstanbul.
- Coşkun, B.D. (2007), "Post-modern Yaklaşım", *Uluslararası İlişkiler, Giriş, Kavram ve Teoriler*, (Ed. Çakmak, H.), Platin Yayınları, Ankara. S.192-198.
- Coşkun, Y. (2018), "Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin (KTFD) İlanından Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) Kuruluşuna Kadar Olan Süreçte Kıbrıs Sorunu (1975:1983)", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 64, s.119-143.
- Culcasi, K. Gökmen M. (2012), "Tehlikenin Çehresi: Amerikan Medyasının Müslüman ve Ortadoğu Temsillerinde Sakal" *Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru Popüler Jeopolitik, Oryantalizm ve Uluslararası İlişkiler*, (Der. Anaz N. Özkan M.), İlke Yayınları, İstanbul. s.57-83.
- Çağlar N. O. (2008), "Postmodern Anlayışta Siyaset ve Kimlik", *S. Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı:3, s.369-386.
- Çakmak, Z. (2009), *Kıbrıs'ta İsyan*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Çalış, A. J. (2017), "Baudrillard'ın 'Simülasyon' ve J. Huizinga'nın 'Oyun' Kuramları Üzerinden 'Matrix I' Filminin Değerlendirilmesi", *Yeni Medya Elektronik Dergisi* 1, s.82-92.
- Çebi, M. S. (1996), Medyada Haber Seçiminin Teorik Boyutları, *Bilig Dergisi*, 3. s.247-269.
- Çelebi, V. (2013), "Michel Foucault'da Bilgi, İktidar ve Özne İlişkisi", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* Cilt 5, No 1, s.512-523.
- Çetin, B. N. (2008), "Küreselleşme Karşıtlarına Göre Küreselleşme Karşıtı Hareketlerin Nitelikleri", *Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, 7(1), s.94-104.
- Çetin, B. N. (2016), "Küresel Şirketlerin Jeopolitik Etkisi", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 19 (1), s.34-73.
- Çımrın, Kökalan F. (2014), "Sosyoloji ve Çevre", *Türk Çalışmaları Diller İçin Dergisi*, 9 (2), s.1007-1020.

- Çıtak, E. (2014). “Postkolonyalizm ve Batı Sinemasında Doğu-Batı Ayrımına Yönelik Postkolonyal Öğeler”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 7, Sayı 2, s.. 561-578.
- Çoban, B. Özarslan Z. (2003). *Söylem ve İdeoloji, Mitoloji-Din-İdeoloji*. (Ed: Çoban, B.), Su Yayınevi. İstanbul.
- Çomu, T. Halaıqa, İ. (2015). “Web İçeriklerinin Metin Temelli Çözümlemesi”, *Yeni Medya Çalışmalarında Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, (Edt. Binark M.),Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 26-87.
- Dağ, A. (2011). “Ölümcül şiddet: Baudrillard’ın Düşüncesi”, *Külliyat*, İstanbul.
- Dalby, S. (1990), 'American Security Discourse: the Persistence of Geopolitics', *Political Geography Quarterly* 9, s.171-188.
- Dalby, S. (1991), "Critical Geopolitics: Discourse, Difference, and Dissent", *Environment and Planning D: Society and Space*, 9. s..261-283.
- Dalby, S. Ó Tuathail, G. (1996), “The Critical Geopolitics, Constellation: Problematizing Fusions of Geographical Knowledge and Power”, *Political Geography*, Vol. 15 No:6/7, 1996 s.451-456.
- Defay A. (2005), *Jeopolitik*, (Çev: Yerguz İ.),Dost Kitapevi, Ankara.
- Demir S. A. (2009), "Sosyal Bilimlere Eleştirel Bir Bakış: Frankfurt Okulu ve Pozitivizm Eleştirisi", *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, Vol. 11, Sayı. 1, s.59-73.
- Denktaş, R. (1999), *Rauf Denktaş’ın Hatıraları 9 (1973:1974)*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Denktaş, R. (2000), *Hatıralar Toplayış 10. Cilt*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Derrida, J. (1997), *Of Grammatology*, (Gayatri Chakravorty Spivak, Trans.), The John Hopkins University Press, Baltimor ve Lonon.
- Derrida, J. (1999c). "Japon bir dosta mektup". *Toplumbilim*, (Çev. Atıcı, M. Omay, M.), (10), s.185-188.
- Dijkink, G. (1996), *National Identity and Geopolitical Visions: Maps of Pain and Pride*. Routledge, Londra.
- Diken, E. T. (2015), “İmparatorluk’un Siyasi Coğrafyası: Oryantalizm ve Bölgeselleştirme Ekseninde Arap İsyanları ve Türkiye", *Türkiye Dünyanın Neresinde*, (Edt. Yeşiltaş, M. Durgun, S. Bilgin, P.), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s..179-204.

- Dikici E. (2014), "Doğu-Batı Ayrımı Ekseninde Oryantalizm ve Emperyalizm", *Tarih Kültür ve Sanat araştırmaları Dergisi*, Vol 3 No 2. s.45-59.
- Dittmer, J. (2010), "*Popular Culture, Geopolitics and Identity*", Rowman ve Littlefield Publisher Inc. New York.
- Dodds K. Atkinson D. (2000), *Geopolitical Traditions: A Century of Geopolitical Identity*. Routledge, Londra ve New York.
- Dodds, K. (2010), "Popular Geopolitics and Cartoons: Representing Power Relations, repetition and Resistance", *Critical African Studies*, 2: 4, s.113-131
- Dodds, K. (1993), "Geopolitics, Experts and the Making of Foreign Policy", *Area*, Vol.25, No.1. s.70-74.
- Dodds, K. (2000), *Geopolitics in a Changing World*, Published by Pearson Education Limited, England.
- Dodds, K. (2001), "Political Geography III: Critical Geopolitics After Ten Years", *Progress in Human Geograph*, Cilt. 25, No. 3, s.469-484.
- Dodds, K. (2005), *Global Geopolitics A Critical Introduction*, Pearson Education Limited, England.
- Dodds, K. (2007), *Geopolitics a Very Short Introduction*, Oxford Universty Press, New York.
- Dodds, K. (2008). 'Have You Seen Any good Films Lately?' Geopolitics, International Relations and Film". *Geography Compass*, 2(2), s.476-494.
- Dodds, K. Hatfield, P. (2008), "Screening Terror: Film and Popular Geopolitics After 9/11", *Observant States: Geopolitics and Visual Cultures*, (Edt. MacDonald, F) I B Tauris, forthcoming, London.
- Doğan, M. (2001) *Büyük Türkçe Sözlük*, Gerçek Hayat Yayınları, İstanbul.
- Doğan, N. (2002), "Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kararlarında Kıbrıs Sorunu", *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* (4), Antalya. s.84-106.
- Dryzek, O. S. (1990), *Discursive Democracy: Politics, Policy, and Political Science*, Cambridge Universty Press, New York.
- Dunne, T. (1998), *Inventing International Society: A History of the English School*, Macmillan, Londra.
- Durdu, Z. (2006), "Frankfurt Okulu'nun Sosyal Bilim Anlayışı", *Sosyoloji Dergisi* / 15, İzmir. s.15-32.

- Durgun, S. (2015), "Okul Coğrafyasında Türkiye Anlatılarının İnşası ve Bugünü", *Türkiye Dünyanın Neresinde*, (Edt. Yeşiltaş, M. Durgun, S. Bilgin, P.), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.95-117.
- Durgun, S. Yeşiltaş, M. (2015), "Sonuç Yerine", *Türkiye Dünyanın Neresinde*, (Edt. Yeşiltaş, M. Durgun, S. Bilgin, P.), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.259-264.
- Dursun, O. (2015), "Köşe yazarlığından Medya Filozofluğuna- Ertuğrul Özkök ve Ahmet Hakan'ın Köşe Yazıları Üzerine Bir İnceleme", *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*.
- Edkins, J. (2007), "Poststructuralism" *International Relations Teory for the Twenty-First Century*, (Edt. Griffiths M.), Routledge, New York, s.88-97.
- Efegil, E. Olcay A. M. (2004), "Tarafların Kıbrıs Sorununa Yaklaşımları", *Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1, Ankara, s.113-122.
- Eken, E. M. (2017), "Feminizm, Maskülinite ve Uluslararası İlişkiler Teorisi: Uluslararası Siyasetin Toplumsal Cinsiyeti", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, (Der. Gözen R.), İletişim Yayınları, İstanbul. s.443-489.
- Ekincikli, M. (1999), "Kıbrıs'ın Türk Hâkimiyetine Geçişini Hazırlayan Siyasi, Askeri ve Sosyal Şartlar", *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı*, Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları: 7, Gazimagosa: KKTC.
- Emeklier, B. (2011), "Uluslararası İlişkiler Disiplininde Epistemolojik Paradigma Tartışmaları: Postpozitivist Kuramlar", *Bilge Strateji*, Cilt 2, Sayı 4, Bahar, s.139-184.
- Erdem, B. N. (2011), Soğuk Savaş Düzeninde Milliyet Gazetesi ve Abdi İpekçi'nin Gazetecilik Anlayışının Değerlendirilmesi (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul.
- Erdoğru, A. M. (1999), "18. Yüzyıl Sonlarında Kıbrıs'ta Avrupalı Konsoloslar ve Tercümanları", *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı*, Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları: 7, Gazimagosa: KKTC.
- Eroğlu, H. (1975), *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı*, Emel Matbaacılık, Ankara.

- Erşen E. (2015), "Türkiye'deki 'Avrasya Yorumları' Formel, Pratik ve popüler Jeopolitik Yansımalar", *Türkiye Dünyanın Neresinde*, (Edt: Yeşiltaş, M. Durgun, S. Bilgin, P.), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.229-258.
- Erzor, B. (2015), *Bütünleşik Pazarlama İletişimi Reklam Paradigması ve Göstergebilimsel Analizi*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- Evre, B. (2009), "Söylem Analizine Yönelik Farklı Yaklaşımlar", *Medyada Gerçekliğin İnşası*, (Edt. Parlak, İ.). Çizgi Kitabevi, Konya, s.7-152.
- Fırıncı, Orman, T. (2015), "Jacques Derrida Düşüncesinde Dil", *Kilikya Felsefe Dergisi*, Sayı (1), s. 61-81.
- Fiske, J. (2003), *İletişim Çalışmalarına Giriş*, (Çev. İrvan, S.), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Flint, C. Taylor, P. J. (2014), *Siyasi Coğrafya Dünya-Ekonomisi, Ulus-Devlet ve Yerellik*, (Çev. Ereker, F.) Nobel Yayınları, Ankara.
- Foucault, M. (2000), *Seçme Yazılar 2*, (Çev. Ergüden, I. Akınhay, O.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2000a), "Aydınlanma Nedir?", *Toplumbilim: Aydınlanma Özel Sayısı*: 11, İstanbul, s.69-76.
- Foucault, M. (2002), *Toplumu Savunmak Gerekir*, (Çev. Aktaş, Ş.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2005b), *"Entellektüelin Siyasi İşlevi"*, (Çev. Ergüden, I. Akınbay, O. Keskin, F.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Friedrich, J. (2004), *European Approaches to International relations Theory: A House with Many Mansions*, Routledge, Londra, New York.
- Friedrich, S. (1808), "Über die Sprache und Weisheit der Indier. Ein Beitrag zur Begründung der Alter Tümskunde", Mohr und Zimmer, Helidelberg, s.44-59, zikr. Edward Said, Oryantalizm, s.173.
- Game, A. (1998), *Toplumsalın Sökümü*, (Çev. Küçük, M.), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Gepple, W. L. (1986), "The Revival of Geopolitics", *Political Geography, Quarterly*, Vol. 5, No. 4, October, s..21-36.
- Gerçel, A. (1999), *Kıbrıs Tarihinde Göçler*, Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları: 7, Gazimagosa:KKTC.

- Germaner, S. İnankur, Z. (1989), *Oryantalizm ve Türkiye*, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Sanat Yayınları, İstanbul.
- Geuss, R. (2002), *Eleştirel Teori*, Ayrıntı yayınları, İstanbul.
- Gökçe, O. (1996), "Kamuoyu ve Kitle İletişim Araçları", *Bilig-1/Bahar*, s.163-171.
- Gökmen, M. (2012), Uluslararası İnsan Hakları: Ortadoğu'da Beyaz Adamın Yeni Misyonu, *Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru Popüler Jeopolitik, Oryantalizm ve Uluslararası İlişkiler*, (Edt. Anaz, N. Özkan, M.) İlke Yayıncılık, İstanbul, s.113-138.
- Gökmen, M. Haas, T. (2012), "Arap Dünyasına Dair Modern Oryantalizm Tasavvuru: Nationl Geographic Dergisi (1990-2006)" *Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru Popüler Jeopolitik, Oryantalizm ve Uluslararası İlişkiler*, (Edt. Anaz, N. Özkan, M.) İlke Yayıncılık, İstanbul, s.39-56.
- Göktepe, C. (2015), Kıbrıs Meselesi'nde Kriz Süreci ve Türkiye (1964:1974), <https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/54316546/>
- Grovoqui, S. N. (2007), "Postcolonialism", *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, (Edt. Dunne, T. Kurki, M. Smith, S.), Oxford University Press, New York, s.229-246.
- Güler, N. (2013), "Kitle İletişim Araçları, Post-Yapısalcılık ve Çoğul Olanaklar", *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi 3.1*, s.47-63.
- Günel, K. (1997), *Coğrafyanın Siyasal Gücü*, Çantay Kitapevi, İstanbul.
- Günerigök, M. (2018), *Risk Toplumu ve Din - Yeni Bir Sosyolojiye Doğru*, Maarif Mektepleri Yayınları, Ankara.
- Gürün, K. (1983), *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Güzel, M. (2015), "Gerçeklik İlkesinin Yitimi: Baudrillard'ın Simüşasyon Teorisinin Temel Kavramları", *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 2015 Bahar, sayı: 19, s. 65-84.
- Hague, E. (2010), "Gearoid Ó Tuathail (Gerard Toal)," *Key Thinkers on Space and Place* (Der. Hubbard, P. Kitchin, R.), Londra.
- Hall, S. (1981), "Notes on Deconstructing "the Popular", *People's History and Socialist Theory* (Der. Samuel, R.) Rotlege and Kegan Paul, Londra ve New York: s.227-240.

- Hansen, L. (2006), *Security as Practice: Discourse Analysis and Bosnian War*, Routledge, London and New York.
- Hardt, M. Negri, A. (2001), *İmparatorluk*, (Çev. Yılmaz, A.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Hardt, M. Negri, A. (2004), *Çokluk, İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi*, (Çev. Yıldırım, B.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Hasanov, A. (2012), "*Jeopolitik Teorileri Metodolojisi Aktörleri Tarihi Karakteristiği Kavramları*", Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul.
- Hasgüler, M. (2007), *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, Alfa Basın Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Hepple, L. W. (1992), "Metaphor, Geopolitical Discourse and the Military in South America", *Writing Worlds: Discourse, Text and the Metaphor in the Representations of Landscape*, (Der: Barnes T.J. Duncan J.S.) Routledge, Londra, s.136-154.
- Hottois, G. (2005), *De la Renaissance à la postmodernité, une histoire de la philosophie moderne et contemporaine*, De Boeck, Bruxelles.
- Hughes, R. (2007). "Through the Looking Blast: Geopolitics and Visual Culture". *Geography Compass*, 1/5, s.976-994.
- Huyssen, A. (1994). "Postmodernin Haritasını Yapmak", (Çev. Küçük M.), *Modernite Versus Postmodernite* (Der.Küçük M.), Vadi Yayınları, Ankara. s.107-130.
- İlhan, S. (1993), *Türkiye'nin ve Türk Dünyasının Jeopolitiği*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- İlhan, S. (1999), *Türkiye'nin Jeopolitik Konumu ve Türk Dünyası*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara.
- İlhan, S.(1989), *Jeopolitik Duyarlılık*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- İlter, T. (2006), "Modernizm, Postmodernizm, Postkolonyalizm: Ben-Öteki İlişkileri ve Etnosantrizm", *Küresel İletişim Dergisi*, Sayı 1, Bahar-2006, İstanbul.
- İmİK, Tanyıldızı, N. (2012), "Türkiye'de 2011 Genel Seçimleri Öncesi Manşet Haberlerin Siyasi Olayları Yansıtmaya Düzeyi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (18), s.379-396.
- İnal, A. (1996). *Haberi Okumak*. Temuçin Yayınları, İstanbul.
- İsmail, S. (1998), *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Kastaş Yayınevi, İstanbul.

- İşcan, İ. H. (2004), "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 2, s. 47-79.
- İzmen, M. A. (2008), *Kıbrıs'ta Kurtuluş Savaşı*, Akdeniz Yayınları, İstanbul.
- Jepperson R. L. Wendt A. Katzenstein, P. J. (1997), "Norms, Identity, and Culture in National Security", *The Culture of National Security*, Columbia University Press, New York, s.33-78.
- Kara, N. (2006), "Feminizm(ler)in Toplumsal Hareket Olarak Medyada Yansıma(ma)sı", *Küresel İletişim Dergisi*, sayı 1, s.1-33.
- Karabulut, B. (2013), *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi-1 Strateji-Jeostrateji-Jeopolitik*, Barış Kitap, Ankara.
- Karadağ, R. (2004), *Türk Hariciyesi'nin Çetin Sınavı Kıbrıs*, Emre Yayınları, İstanbul.
- Kardaş T. Erdağ R. "Postyapısalcılık ve Uluslararası İlişkiler", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, (Der. Gözen, R.) İletişim Yayınları, İstanbul. s.379-404.
- Kaya Emre, A. E. (2010), Cumhuriyet Gazetesinin Kuruluşundan Günümüze Kısa Tarihi, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423905513.pdf>
- Kaya, Y. (2017), "Oryantalizm – Postkolonyalizm ve Sanat", *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, Cilt 6, Sayı 30, s.647-665.
- Keating, M. (1997), "The Invention of Regions: political restructuring and territorial government in Western Europe", *Environment and Planning C: Government and Policy*, 15, s.. 383-398.
- Keser, U. Akgün, S. (2015), "Stratejik Güvenlik Bağlamında Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Adasının Stratejik Pozisyonu Üzerine Bir Değerlendirme", *Kıbrıs- Akdeniz Stratejik Araştırmalar Merkezi Yay. Lefkoşa*, 2015, s.1-14.
- Keyman, F. (2000), *Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden Düşünmek*, (Çev, Coşar, S.), Alfa Yayınları, İstanbul.
- Kıran, Z. Kıran, A. (2006). *Dilbilime Giriş*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Kıvılcım F. (2013), "Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", *B197Cilt 5, No 1*, s.219-230.
- Kızılyürek, N. (2009), "Daha Önceleri Neredeydiniz?" *Dünden Bugüne Kıbrıs Müzakereleri*, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Kıbaroğlu M. (2007), "Uluslararası İlişkiler Giriş, Francis Fukuyama ve "Tarihin Sonu", *Uluslararası İlişkiler, Giriş, Kavram ve Teoriler*, (Ed.Çakmak, H.), Platin Yayınları, Ankara. S..309-315.

- Koçak, H. Memiş, K. (2018), "Bilgi Toplumunda Korku: Bilgi Güvenliği ve Risk Toplumu", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* / Cilt: 20, Sayı: 3, s.1-10
- Kömeçoğlu, U. (2011). "Oryantalizm, Belirsizlik, Tahayyül, 11 Eylül", *Doğu-Batı Dergisi*. S. 20-II. s. 33-51.
- Köse H. (2007), "Yeni Risk Tanımlamaları Bağlamında Küresel Medya", *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1. s.42-51.
- Köse M. Küçük M. (2015), "Oryantalizm ve "Öteki" Algısı", *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi* Cilt 1, Sayı 1, s.107-127.
- Kurşun, Z. (1999), *Buhran Yıllarında Kıbrıs'ın Durumu ve Rumlar'ın Adayı Yunanistan'a İlhak Çabaları (1878:1914), İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı*, Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları:7, Gazimagosa:KKTC. s.1-8.
- Küçük, M. (2017), "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık", *Uluslar arası İlişkiler Teorileri*, (Der. Gözen R.), İletişim Yay, İstanbul. s.325-378.
- Küçük, O. (2016), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ekin yayınevi, Bursa.
- Küçükyılmaz, M. M. Çopur, H. (2013), "Türk Basınında Dış Habercilik", Seta, İstanbul.
- Külebi, A. (2009), *Türkçe Jeopolitik*, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Linklater, A. (2005), "The English School", *Theories of International Relations*, Third edition,(Edt. Burchill, S. Linklater A.), Polgrave, New York, s.84-109.
- Lisle, D. Pepper, A. (2005), "The New face of Global Hollywood: *Black Hawk Down* and the politics of meta sovereignty". *Cultural Politics* 1 (2), s.165–192.
- Litvanyalı, H.Y, (1999) "Osmanlı Döneminde Türk Eğitim Kurumları ve Yönetimi", *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı*, Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi yayınları:7, Gazimagosa: KKTC, s.239-257.
- Livingstone, D. N. (1992), *The Geographical Tradition: Episodes in the History of a Contested Enterprise*, Oxford, Blackwell,
- Loomba, Ania, (1998), *Kolonyalizm Postkolonyalizm*,(Çev. Küçük, M.), Ayrıntı, İstanbul.

- Lossau, J. (2001), "Anderes Denken in der Politischen Geographie: Der Ansatz der Critical Geopolitics", *Politische Geographie, Handlungsorientierte Ansätze und Critical Geopolitics*. (Der. Reuber, P. Wolkeradorfer, G.), Heidelberg Geographische Arbeiten, Heft 112, s.57-76.
- Lugarhi, R. (2000), *Sömürgecilik Tarihi*, (Çev: Ünal H.), E Yayınları, İstanbul.
- Lynn, N. J. and Bogorov, V. (1999), "Reimagining the Russian idea." *Nested Identities: Nationalism, Territory, and Scale*, Rowman & Littlefield, s.101-120.
- Manisalı, E. (2000), *Dünden Bugüne Kıbrıs*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul.
- Manizade, D. (1965), *Baştan Sona Kıbrıs Gerçeği*, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul.
- May, T. (2000), *Postyapısalcı Anarşizmin Siyaset Felsefesi*, (Çev. Ögdül R. G.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- McQuail, D. Windahl, S. (1994), *Kitle İletişim Çalışmaları İçin İletişim Modelleri* (Çev: Dağtaş, B. Demiray, U.), Anadolu Üniversitesi, Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırmalar Çalışmalar Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Mitchel, J. Oakley, A. (1984), *Kadın ve Eşitlik*, (Çev. Berktaş, F.), Kaynak Yayınları, Ankara.
- Moore, D. C. (2006), "Is the Post- in Postcolonial the Past- in Post-Soviet?: Toward a Global Postcolonial Critique", *Baltic Postcolonialism*, (Edt. Kelertas, V.), Radopi, New York, s.111-128.
- Mora, N. (2011), *Alman Kültüründe Düşman İmgesi*. Nobel Kitap. Ankara.
- Möngü, B. (2013), "Postmodernizm ve Postmodern Kimlik Anlayışı", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17 (2), s.27-36.
- Müller, M. (2011), "Doing Discourse Analysis in Critical Geopolitics", *L'Espace Politique* 12.3, s.1-18.
- Mümtaz, H. (1998), "Türkiye-Kıbrıs İlişkilerinin Politik Mantığı ve Sonuçları (1571-1998)", *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Cilt II, Tarih-Kıbrıs Sorunu*, Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları, Gazimağusa KKTC. s.151-172.
- Mütercimler, E. (2003), *Satılık Ada Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Öyküsü*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.
- Newman, D. (2000), "The Geopolitical Imagination", https://www.dur.ac.uk/resources/ibru/publications/full/bsb6-1_borderlines.pdf adresinden ulaşılmıştır.

- Newman, D. Paasi, A. (1998), "Fences and Neighbors in the Postmodern World: Boundary Narratives in Political Geography", *Progress in Human Geography*, 22, s.186-207.
- O' Brein, R. (1992), *Global Financial Integration: The End of Geography*, Pinter, London.
- Ó Tuathail, G. (1994), (Dis)Placing Geopolitics: writing on the maps of global politics, *Environment and Planning D: Society and Space* 12.5, s.525-546.
- Ó Tuathail, G. (1996), *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space*, Routledge, Londra.
- Ó Tuathail, G. (1998), "General Introduction: Thinking Critically about Geopolitics", *The Geopolitics Reader*, (Der. S. Dalby, P. Routledge, Ó Tuathail, G.), Routledge, Londra ve New York.
- Ó Tuathail, G. (1998), "Postmodern geopolitics? The Modern Geopolitical İmagination and Beyond", *Rethinking Geopolitics, Rootledge*.(Edt. Ó Tuathail G. Dalby, S.), London ve New York. s.16-38.
- Ó Tuathail, G. (1999), "Understanding Critical Geopolitics: Geopolitics And Risk, The Journal of Strategic Studies, 22(2-3), s.107-124.
- Ó Tuathail, G. (2000), "The Postmodern Geopolitical Condition: States, Statecraft and Security at the Millennium", *Annals of the Association of American Geographers*, Cilt. 90, No, 1. s. 166-178.
- Ó Tuathail, G. (2003), "Eleştirel Jeopolitiği Anlamak: Jeopolitik ve Risk Toplumu", *Jeopolitik Strateji ve Coğrafya*, (Edt.Gray, C. S. Sloan, G.), (Çev. Karabacak, T.), ASAM Yayınları, Ankara.
- Ó Tuathail, G. (2004), "Geopolitical Structure and Cultures: Towards Conceptual Clarity in the Critical Study of Geopolitics", *Geopolitics: Global Problems and Regional Concerns* (Edt.Tchantouridze, L.), Bison Paper 4, Cente for Defence and Security Studies.s.75-102.
- Ó Tuathail, G. Agnew J. (1992), "Geopolitics and Discourse: Practical Geopolitical Reasoning in American Foreign Policy," *Political Geography* 11 (2), s.190-204.
- Ó Tuathail, G. Dalby, S. (1998). *Introduction: Rethinking Geopolitics: Towards a Critical Geopolitics*. (Edt. Ó Tuathail G. Dalby, S.), Rethinking Geopolitics, Rootledge. London ve New York. s.1-16.

- Ó Tuathail, G. Dalby, S. Routledge, P. (1998), *The Geopolitics Reader*, Routledge, London, New York.
- Okuyan, H. Taslaman, C. (2018), "Jean Baudrillard'ın Simülasyon Kuramında Ayartma Kavramı", *Din ve Felsefe Araştırmaları Dergisi*, s.29-45
- Oran, B. (2001), *Küreselleşme ve Azınlıklar*, İmaj Yayınevi, Ankara.
- Örmeci, O. (2009), *Solda Teoriler ve Tarihsel Tartışmalar*, Ozan Yayıncılık, İstanbul.
- Özcan, G. (2015) "Türkiye Siyasetinde Jeopolitik Söylem", *Türkiye Dünyanın Neresinde*, (Edt: Yeşiltaş M. Durgun S. Bilgin P.), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.119-153.
- Özey, R. (2002), *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, Aktif Yayınevi, İstanbul.
- Özkan, B. (2014), "Jeopolitik Tahayyül olarak Yavruvatan", *Türkiye Dünyanın Neresinde*, (Edt: Yeşiltaş, M. Durgun, S. Bilgin, P.), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.205-228.
- Özkır Y. (2012), *Hürriyet Gazetesi 1948-2012 Kurumsal Kimlik, Mülkiyet Sahipliği ve genel Yayın Politikası*, (Marmara Üniversitesi, sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- Özveri, D. (2009), "Eleştirel Teorinin Temelleri ve Uluslararası İlişkilere Bakışı", *Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış*, Umuttepe yayınları, Kocaeli, s.181-193.
- Paasi, A. (1998), "Boundaries as Social Processes: Territoriality in the World of Flows", *Geopolitics and International Boundaries* 1 (1), s.69-88.
- Paçacı M. "Oryantalizm ve Çağdaş İslamcı Söylem", *İslamiyat IV* (2001), Sayı 4, s.91-110.
- Palabıyık, M. S. (2017), "İngiliz Okulu", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, (Der: Ramazan Gözen) İletişim Yayınları, 2017, İstanbul. s.217-256.
- Parla, T. (1992), *Türkiye'de Siyasi Kültürün Resmi Kaynakları: Kemalist Tek Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Oku*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Parsa, S. Parsa, A. (2004). *Göstergebilim Çözümlemeleri*. Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- Purcell, D. Brown, S. M. Gökmen M. (2012), "Popüler Jeopolitikte Mizah ve Ölü Terörist Ahmed", *Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru Popüler Jeopolitik, Oryantalizm ve Uluslararası İlişkiler*, (Edt: Anaz, N. Özkan, M.) İlke Yayıncılık, İstanbul, s.83-112.

- Reus, Smit, C. (2005), "Constructivism" *Theories of International Relations*, (Edt. Burchill, S. Linklater, A. Devetak, R. Donnelly, J. Paterson, M. Reus-Smit C. True, J.), Palgrave, New York, s.188-212.
- Reynolds, J. (2002). Jacques Derrida, The Internet Encyclopedia of Philosophy. <http://www.iep.utm.edu/d/derrida.htm> adresinden ulaşılmıştır.
- Rızvanoğlu, E. (2007), *Söyleşimcilik, Metinlerarasıcılık: Bakhtin, Kristeva, Barthes* (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Rifat, M. (2009). *Göstergebilimin ABC'si*, Say Yayınları, İstanbul.
- Robb, D. (2004), *Operation Hollywood*, Prometheus, New York.
- Robb, D. L. (2004), *Operation Hollywood: How the Pentagon Shapes and Censors the Movies*, Prometheus, New York.
- Rosenau, P. M. (1998), *Post-Modernizm ve Toplum Bilimleri*, (Çev.Birkan, T.), Bilim ve Sanat/Ark Yayınları, Ankara.
- Routledge, P. (1996), "Critical Geopolitics and Terrains of Resistance", *Political Geography*, 15(6-7), s.509-531.
- Routledge, P. (2006), "Introduction to part Five: Anti: Geopolitics", *The Geopolitics Reader* (Edt. Toal G. Dalby S. Routledge, P.), Oxford: Routledge, s.234-248.
- Sadrazam, H. (1998), "Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT)" *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı*, Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi yayınları:7, Gazimagosa: KKTC.
- Said, E. (1998). *Oryantalizm*, (Çev: Uzel, N.), İrfan Yayınları, İstanbul.
- Sakinmaz, Ş. K. (2006), *Kıbrıs Tüneli Türk Yunan İlişkileri I. Cilt*, Akademi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Sallan, S. Boybeyi, S. (1994), "Postmodernizm-Modernizm İkilemi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Araştırma Dergisi*, Cilt XV, s.313-323.
- Sandıklı, A. (2015), *Türkiye'nin Jeopolitiği Yumuşak Güç Savaşları ve Terörizm*, Bilgesam Yayınları, İstanbul.
- Sarıkoymuncu, Değerli, E. (2012), "Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950:1960)", *Gazi Akademik Bakış* Cilt 6 Sayı 11. s.85-101.
- Sarup, M. (2004), *Post-yapısalcılık ve Post-modernizm*, (Çev. Güçlü A.), Bilim ve Sanat Yay, Ankara.

- Satır, Ö. C.(2015), "Müzikolojide Anahtar Bir Kavram: Postyapısalcılık, David Beard ve Kenneth Gloag: Post-Structuralism", *İnsani ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* Cilt:4, Sayı:3 s. 787-790.
- Savrun, E. (2018), "Kıbrıs'ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekâtının Belgelerle Kısa Tarihi", *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi* 4 / 9, Ekim, s.258-273 .
- Say, Ö. (2013), "Yapısalcılıktan Post-Yapısalcılığa Çoğulculuğun İnşası", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 8, Say: 2, s.331-346.
- Saygın, T. (2010), "Yapısalcılıktan Postyapısalcılığa", Postyapısalcılık, (Der. Öztürk, A.), Phoenix Yayınları, Ankara, s.7-34.
- Sharp, J. (1993), "Publishing American Identity: Popular Geopolitics, Myth and Reader's Digest", *Political Geography*, 12/6, s.491-503.
- Sharp, J. (1996), "Hegemony Popular Culture and Geopolitics: The Reader's Digest and the Construction of danger", *Political Geography*, 15/6-7, s:557-570.
- Sharp, J. (2000), *Condensing the Cold War: Reader's Digest and American Identity*. University of Minnesota Press. Minneapolis ve Londra.
- Sim, S. (2006). *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü*. (Çev. Erkan, M. Utku, A.), Ebabil Yayınları, Ankara.
- Sinclair, R. M. (1998), "Community, Identity and Gender in Migrant Societies of Southern Africa: Emerging Epistemological Challenges", *International Affairs*, 74 (2), s.339-353.
- Slater, P. (1998), *Frankfurt Okulu*, (Çev. A. Özden), Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Smith, S. Owens, P. (2006), "Alternative Approaches to International Theory", *The Globalization of World Politics*, (Edt. Baylis, J.Smith S.), Oxford University Press, New York, s.271-296.
- Sonyel, R. S. (2014), *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar (1974-1975)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Soydemir, S. (2011), "Modernizmin Karanlık Yüzü: Risk Toplumu", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt 3, No 2, s.169-178.
- Sönmezoğlu, F. (1995), *Kıbrıs Sorunu Işığında Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye Politikası (1964-1980)*, Der Yayınları, İstanbul.
- Sözen, E. (1999), *Söylem*, Paradigma Yayınları. İstanbul.

- Şener, B. (2017), *Jeopolitik Uluslararası İlişkilerde İnsan, Devlet, Coğrafya ve Zaman Etkileşimi Üzerine Bir Giriş*, Barış Kitap, Ankara.
- Taban, M. H. (2013), "Klasik ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve "Stratejik Derinliğin" Bu Bağlamda İncelenmesi", *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 1 Sayı 1, Kastamonu. s.21-31.
- Taş, G. (2016), "Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri", *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5, s.163-175.
- TDK, (1988), *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Basım Evi, Ankara.
- Tepeciklioğlu, E. E. (2013), "Postkolonyal Kuram Uluslararası İlişkiler Disiplinini Dekolonize Etmek". *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi* 4.2, s.80-97.
- Tessler, M. Warriner, I. (1997), "Gender, Feminism, and Attitudes Toward International Conflict: Exploring Relationships With Survey Data from the Middle East", *World Politics*, 49 (2), s.250-281.
- Tezkan, Y. Taşar, M. M. (2013), *Dünden Bugüne Jeopolitik Dünya ve Türkiye*, Ülke yayınları, İstanbul.
- Tickner, J. A. (1999), "Searching for the Princess? Feminist Perspectives in International Relations", *Harvard International Review*, 21 (4), s.44-48.
- Tirben, E. G. (2009), "Dünyaya Yeni bir Bakış: Eleştirel Jeopolitik", *Batı'da Jeopolitik Düşünce*(Der. Palabıyık M. S.) Orion Kitapevi, Ankara.
- Tokgöz, O. (1981), *Temel Gazetecilik*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Topur, T. (2002), *Dünya ve Türkiye: AB: Kıbrıs Üçgeni*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Touraine, A. (2002), *Modernliğin Eleştirisi*, (Çev.Tufan H.), Yapı Kredi Yay. İstanbul.
- Tuna, O. D. (2005), "Küreselleşme Karşıtlığının Gelişimi Üzerine", *Küreselleşme ve Alternatif Küreselleşme*, (Der. Cem Karadeli), Phoenix Yay. Ankara.
- Turan, S. (2009), "Jeopolitik Açından Kıbrıs'ın Türkiye İçin Önemi ve Realpolitik Bağlantısı (1950:1960)", *I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği, Ankara.
- Tuysuz, S. Başbüyük, A. (2018), "Kürselleşme Nereye?", *TÜCAUM* 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, Ankara, s.1220-1224.
- Türe, İ. (2011), "Küreselleşme, Kapitalizm ve Ulus-Devlet", *Politika Dergisi*.

- Ulaş, B. (2011), *Jeopolitik Türkiye'nin Milli Güvenliği ve Avrupa Birliği Süreci*, Başlık Yayın Grubu, İstanbul.
- Uluç, G. Soydan, M. (2007), "Said, Oryantalizm, Resim ve Sinemanın Kesişme Noktasında Harem Suare", *Bilig Dergisi*, Yaz, sayı.42; s.35-53.
- Uzer, U. (2007), "Medeniyetler Çatışması", *Uluslararası İlişkiler Giriş, Kavram ve Teoriler*, (Edt. Çakmak, H.), Platin Basın Yayın Dağıtım, Ankara. s.303-309.
- Üstel, F. (2002), *Coğrafya 2002*, Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği yayınları, İstanbul.
- Valantin, J. M. (2005), *Hollywood, the Pentagon and Washington*, Anthem Press, London.
- Vallece, A. R. Wolf, A. (2004), "Çağdaş Sosyoloji Kuramları", (Çev. Elburuz L. Ayas M.R.), Punto Yayıncılık, İzmir.
- Van Dijk, T. A. (1999), *"Söylemin Yapıları Ve İktidarın Yapıları: Medya İktidar İdeoloji"*, (Çev. Küçük, M.) Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Van Dijk, T. A. (2003), "Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım", *Söylem ve İdeoloji: Mitoloji- Din – İdeoloji*, (Edt. Çoban, B.), Su Yayınları, İstanbul, s.13-112.
- Van Dijk, T. A. (2010). "Söylem ve İktidar", *Nefret Suçları ve Nefret Söylemi*, (Çev. Uygun P.), (Haz. Çavdar, A. Yıldırım, A. B.), Uluslararası Hrant Dink Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 9-44.
- Varol, S. (2011), "Frankfurt Okulu'ndan Postmodernizme Televizyona Dair Eleştirel Perspektifler", *Erciyes İletişim Dergisi "akademia"*, Cilt:2, Sayı:1. s.118-134.
- Walker, R. B. J. (1993), *Inside/Outside: International Relations as Political Theory*, Cambridge University Press, New York.
- Wallerstein, I. (1984), *The Politics of the World Economy*, Cambridge Universty, Cambridge.
- Weber, C. (2006), *Imagining America at War*, Routledge, London.
- Wendt, A. (1992). Anarchy is what States Make of it: The social construction of Power Politics, *International Organization*, Vol. 46, No.2, s.391-425.
- West, D. (1998), *Kıta Avrupa'sı Felsefesine Giriş*, (Çev. Cevizci A.), Paradigma Yayınları, İstanbul.

- Yağbasan, M. Demir, Ü. (2008), "Basın Dili Ve Gazete Manşetlerinin Dilbilimsel Analizi", *E-Journal of New World Sciences Academy*. Volume: 3, Number: 1, s.114-127.
- Yalçınkaya, T. Özsoy, E. (2003), "Risk Toplumu: Bilgi Toplununun Evriminde Yeni Boyut", *II. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, Kocaeli Üniversitesi İİBF, Kocaeli, s.1-10.
- Yanık, L. K. (2015), "Türkiye'ye Popüler Jeopolitikle Bakmak: Çarpışan Mekanlar, Değişen Simgeler, Çatışan Kimlikler", *Türkiye Dünyanın Neresinde*, (Edt: Yeşiltaş M. Durgun S. Bilgin P.), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.155-178.
- Yaylacı, A. F. Yaylacı G. (2015), "Fraktal Evrede Eğitim: Belirsiz Bir Gelecek ve Dengesiz Değişimler", *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 30. Sayı, 2015/1, s.227-253.
- Yeşiltaş, M. (2014), "Eleştirel Jeopolitik", *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri* 2, (Der. Arı T.), Dora Yayınları, Bursa, s.227-260.
- Yeşiltaş, M. (2015), "Coğrafya Kaçınılmazdır:" Militarizm, İstisnacılık ve Türkiye'de Ordu Merkezli Jeopolitik Zihniyetin İnşası", *Türkiye Dünyanın Neresinde*, (Edt: Yeşiltaş M. Durgun S. Bilgin P.), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.63-94.
- Yeşiltaş, M. (2016), *Türkiye'de Ordu ve Jeopolitik Zihniyet*, Kadim Yayınları, Ankara.
- Yeşiltaş, M. Durgun, S. (2015), "Coğrafya ve Jeopolitiği Tartışmak: Eleştirel Bir Derleme", *Türkiye Dünyanın Neresinde*, (Edt: Yeşiltaş M. Durgun S. Bilgin P.), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.9-35.
- Yıldız, D. (2008), *Tarihi Geçmişi Stratejik Önemi ve Su Sorunu Açısından Akdeniz'in Doğusu*, Bizim Kitaplar Yayınevi, Ankara.
- Young, R. J. C. (2003), *Postcolonialism: A Very Short Introduction*, Oxford: Oxford University Press.
- Young, R. J. C. (2004), "White Mythologies: Write History and the West", Routledge, Londra.
- Yurdakul, H. (2016). "Medya ve siyaset perspektifinden kamuoyu". *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), s.81-90.

İnternet Kaynakları:

<http://www.dinimizislam.com/detay.asp?Aid=5830> Erişim Tarihi 20.01.2020.

http://www.mfa.gov.tr/sayin-feridun-cemal-erkin_in-ozgecmisi.tr.mfa Erişim Tarihi 01.01.2020.

<http://www.soviet-empire.com/ussr/viewtopic.php?t=36554> / Erişim Tarihi: 16.02.2020.

<https://archives.nbclearn.com/portal/site/k-12/browse/?cuecard=3423#> Erişim tarihi 17.02.2020.

<https://flashbak.com/tomorrow-red-scare-comic-book-1947-391142/> Erişim Tarihi 01.02.2020.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/asli-gunah> Erişim Tarihi, 20.01.2020.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Mill%C3%AE_Gazete Erişim Tarihi 15.01.2020

<https://www.acikgazete.com/kibristan-kkctc-gaptan-nasl-yararlanabilir/> Erişim Tarihi 14.02.2020.

<https://www.biyografya.com/biyografi/14341> Erişim Tarihi 15.01.2020

<https://www.milligazete.com.tr/bilgi/kurulus> Erişim Tarihi 15.01.2020

https://www.reddit.com/r/ColdWarPosters/comments/30kio4/is_this_tomorrow_america_under_communism/ Erişim Tarihi 01.02.2020.

https://www.researchgate.net/figure/A-popular-geopolitics-of-the-cartoon-crisis-Caption-Thus-did-the-world-receive_fig1_248706974 Erişim Tarihi 10.02.2020.

https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/hukumetler/hukumetler_cilt_5.pdf Erişim tarihi 16.11.2019

https://www.turkcebilgi.com/milliyet_gazetesi Erişim Tarihi 15.01.2020

<https://www.uludagsozluk.com/k/makarios/> Erişim Tarihi 01.02.2020.

Gazeteler:

Cumhuriyet Gazetesi (01.01.1974-20.07.1974).

Hürriyet Gazetesi (01.01.1974-20.07.1974).

Milli Gazete (01.01.1974-20.07.1974).

Milliyet Gazetesi (01.01.1974-20.07.1974).

EKLER

Ek 1. Orijinallik Raporu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	İsmail BAYDILI
Öğrenci Numarası	111210201
Enstitü Anabilim Dalı	Sosyoloji/Kurumlar Sosyolojisi
Programı	Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Beyzade Nadir ÇETİN
Tez Başlığı (Türkçe)	Eleştirel Jeopolitik Yaklaşım Çerçevesinde Kıbrıs Barış Harekâtı: Gazetelerin İncelenmesi (Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet ve Milli Gazete)

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 398 sayfalık kısmına ilişkin, 18/02/2020 tarihinde Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 5 'tir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Doç. Dr. Beyzade Nadir ÇETİN
Danışmanın Adı-Soyadı

Prof. Dr. Ömer AYTAÇ
Anabilim Dalı Başkanı

Lisansüstü tezler, savunma öncesinde **intihal program raporu** ile birlikte enstitüye teslim edilir.

İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

ÖZ GEÇMİŞ

1985 yılında Elazığ'ın Sivrice ilçesinde doğdum. İlköğrenimimi Atatürk İlk Okulu'nda, Orta öğrenimimi Atatürk Orta Okulu'nda, Lise Öğrenimimi Elazığ Lisesi'nde tamamladım. 2002 yılında Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televizyon Sinema Bölümüne başladım ve 2006 yılında birincilik ile mezun oldum. Yüksek lisansımı da yine Fırat Üniversitesi, İletişim Fakültesi'nde tamamladım. Mezun olduğum tarihten 2019 tarihine kadar özel sektörde çalıştım. 2019 yılının başından beri; Fırat Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Görsel-İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı Bölümü, Radyo ve Televizyon Programcılığı Programı'nda öğretim görevlisi olarak çalışmaya başladım.

